

[DIALOGORUM LIBRI.]

ARGUMENTUM IN QUATUOR LIBROS DIALOGORUM SANCTI GREGORII MAGNI.

103 Illud sanctissimo eruditissimoque pontifici Gregorio propositum fuit, ut quaecunque de cura pastoralis instituta et praecepta litteris mandasset, ea episcoporum in Italia, cum sanctitate vitae tum episcopalis virtutis disciplina florentissimorum, exemplis vere solideque exprimeret. Optimo igitur jure factum videtur, ut Pastoralis libro praeclaros illos Dialogorum de vita et miraculis Patrum Italicorum libros, tum Latinos, tum Graecos in Vaticana bibliotheca conquisitos summaque fide ex veterum exemplarium ratione emendatos, adjungeremus. Tanti autem hos libros vetus Graecia fecit, ut ob praestantiam, Gregorium Dialogi nomine appellarit. Cum vero contra Graecos ipsos est aliqua suscepta disputatio, plerique Graeci non modo illi veteri Graecia digni, sed etiam ab hac aetate recentes, ex ipsis his libris argumentorum arma sumpserunt adversus suos, ut in ultima hujus argumenti parte perspicue demonstratur. Sunt vero hi libri ita suaviter et luculenter scripti, ut eorum auctorem facile quis agnoscat Gregorium Magnum, qui Petrum Diaconum, cum interrogantem inducat, aditum et viam sibi aperit, cum ad praeclara illa divinaque responsa, tum ad explicandas magnas quaestiones, quae difficiles explicatus habent. Et vero ex iis secundus liber plenus est miraculis et exemplis vitae sancti

Benedicti Abbatis. Reliqui vero tres varie aspersi sunt documentis, et exemplis aliorum perfectorum et probatorum virorum, praesertim episcoporum, ut Paulini Nolani, Marcellini Anconitani, Bonifacii Ferentini, Fortunati Tudertini, Constantii Aquini, Fulgentii Untriculani, Herculani Perusini, et aliorum multorum, quos longum nimis esset recensendo enumerare. Est igitur cur ab omnibus eo studiosius legantur, quo cumulationes sunt, et documentis, et exemplis, quibus in omnes partes sanctae vitae usus conformari potest.

Latinis autem Dialogis Graecos apposuimus, quoniam sapientum virorum iudicio, atque exemplo optimum factum illud videtur, ut Graeca cum Latinis jungantur. Quod cum in caeteris omnibus fieri expedit, tum omnino effici oportuit in horum Dialogorum editione, qui haereticorum quorundam, omnia temere oppugnantium, pravis studiis exagitati, in posterum praesidio firmissimo communiuntur Graecae huius interpretationis veteris, qua a tam erudito Pontifice Zacharia nihil neque ad veri perspicientiam, neque ad rerum quae commemorantur gravitatem, neque ad purum sermonis cultum, neque ad sententiarum gravitatem, neque ad dogmatum pondus praestantius dici aut exprimi potuit. Haec autem editio, quam in omnes partes utilis, vel potius necessaria sit, cum ex aliis multis facile intelligi possit, tum ex eo maxime, quod non solum olim in concilio Lugdunensi, quod Gregorius decimus habuit, verum etiam in Florentino, ii Dialogi Graeci, una cum aliis veterum Graecorum Patrum monumentis desiderati non modo sint, verum etiam jam inde usque a Graecia asportati, ad retundendam ipsorum Graecorum, pertinaciter a Latinis dissidentium, audaciam. Quare factum est ut cum contra Graecos est aliqua unquam

suscepta disputatio, plerique etiam Graeci, ex iis ipsis Dialogis contra suos argumentorum arma sumpserint. Id vero in multis aliis animadverti licet, **104** sed praesertim et in Emmanuele Caleca, qui horum Dialogorum doctrinis instructus, in eodem concilio Lugdunensi, egregia disputationum certamina contra suos confecit, et in Gennadio Scholario patriarcha Constantinopolitano, qui in ipsa synodo Florentina oecumenica Graecos cum Latina Ecclesia de quibusdam fidei catholicae decretis diu pugnantes vicit argumentorum et doctrinarum armis, quae sibi ad dimicandum sumpsit ex horum Graecorum Dialogorum auctoritate, quam maximi semper fecit et vetus, et recens Graecia. Sed res est in promptu, neque opus habet cur in praesenti pluribus explicetur. Ut igitur rationibus publicis consuleremus, operae pretium censuimus, Latinis sanctissimi Gregorii papae Dialogis eos adjungere, quos itidem eruditissimus Zacharias pontifex Graecos divine fecit. Cum autem aliae plures causae esse possint, eaeque gravissimae, quamobrem hanc Graecam Dialogorum interpretationem e Vaticana typographia emiserimus, eas relinquimus iudicio eruditorum hominum, de catholica republica bene sentientium. Caeterum illud inficiandum nobis non est, in hac ipsa Editione, praesertim libro tertio, desiderari haec capita sex utpote κζ'. περὶ τῶν μὴ θελησάντων μιαιοφαγῆσαι τεσσαράκοντα γεωργῶν, καὶ ὑπὸ τῶν Λογγοβάρδων ἀποκεφαλισθέντων. Deinde alterum caput proxime sequens, κη'. περὶ τῶν αἰχμαλώτων τῶν μὴ θελησάντων τὴν τῆς αἰγὸς κεφαλὴν προσκύνησαι, καὶ κατασφαγέντων. Post, caput tertium nempe, κθ'. περὶ Ἀρειανοῦ ἐπισκόπου τυφλωθέντος. Proximum etiam caput quartum notatum littera λ'. περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας ἀγαθῆς εἰς τὴν

Σουβοῦραν. Aliud item caput consequens, videlicet λα'. περὶ Ἑρμηνιγίλδου ῥηγὸς πρῶην Ἀρειανοῦ ὑπάρχοντος, καὶ διὰ τὸ προσελθεῖν αὐτὸν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει, ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς σφαγέντος. Ultimum et sextum caput est, λβ'. περὶ τῶν ἀπὸ Ἀφρικῆς ἐπισκόπων, τῶν διὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν γλωσσοκοπηθέντων, καὶ πάλιν λαλησάντων. Haec quidem capita sex ordine numerata absunt in hac Vaticana Editione, non dolo, nec fraude; sed quia etiam accuratissime investigata ea nulla exstant in duobus exemplaribus vetustissimis, quorum unum est Vaticanum, alterum nobilissimae Bibliothecae Cryptae Ferratae. Nec vero si haec capita desiderantur, eam ob rem negligenda fuit haec Graecorum Dialogorum Editio, cum caetera capita, Graece reddita, in omnes partes maxime utilia esse queant ad reipublicae catholicae usum; illa vero sex quae desiderantur, cum praesertim in exemplari Gregoriano Latino, et in caeteris Latinis monumentis ita belle et usque adeo enucleate perscripta sunt, etiamsi, vel temporum vetustate, vel hominum vitio deleta his temporibus non essent, nulla inde jactura facta putetur.

VINDICIAE DIALOGORUM SANCTI
GREGORII MAGNI, AUCTORE PETRO
GUSSANVILLAE.

105 De vindicandis Gregorio papae primo, qui et Magnus cognominatur, Dialogis, nullus, quod sciam, hactenus

laboravit, tum quia illos constans plurimorum saeculorum consensus auctori suo asserebat, tum quia criticorum natio certos sibi fines inquisitionis circumscribens, nondum ausa fuerat veritates quaslibet suarum dubitationum tormentis aggredi. Prodiere tandem aliqui nostro saeculo, qui Dialogos istos aut omnino repudiant, aut certe sancto Gregorio abjudicant, levibus, ut existimo, conjecturis adducti. Eos refellere animus est, ne novus error si negligitur, serpat latius, et incuriosorum mentes inficiat; quibus ut caveamus jubet charitas, susceptique in edendo Gregorio muneris ratio deposcit. Id autem ut cum efficacitate praestemus, prodibit 1° Gregorius, suos ipse sibi Dialogos vindicans; 2° sequentur auctores plurimi omnium fere a Gregorio saeculorum; 3° astipulabuntur innumeri Codices manu exarati, iique melioris notae; 4° demum praecipua criticorum istorum momenta difflabimus.

Sanctus Gregorius rogatus a familiaribus, ut exemplo Hieronymi, Theodoreti, et Cassiani, illustriora quaeque Patrum qui paulo ante in Italia floruerant facta describeret, annuit, litterisque ad amicos datis instanter petiit, ut quaecunque ad rem istam pertinentia noverant, sine mora transmitterent. Legesis epistolam 50 libri II, ind. 11, ad Maximianum: «Fratres mei qui mecum familiariter vivunt, omnimodo me compellunt aliqua de miraculis Patrum, quae in Italia facta audivimus, sub brevitate scribere. Ad quam rem solatio vestrae charitatis vehementer indigeo, ut ea quae vobis in memoriam redeunt, quaeque vos cognovisse contigit, mihi breviter indicetis. De domno enim Nonnosio abbate, qui juxta domnum Anastasium de Pentumis fuit, aliqua retulisse te memini, quae oblivioni mandavi. Et haec igitur, et si qua sunt

alia, tuis peto epistolis imprimi, et mihi sub celeritate transmitti.» Maximianum rescripsisse liquet, ex c. 7 l. I Dialogorum, ubi de Nonnoso verba faciens Gregorius, testatur se haec omnia a Maximiano, quem et episcopum nominat, et adhuc in vivis esse indicat, didicisse. Erat autem annus quartus pontificatus Gregorii, cum id scribebat, Christi vero 594. Porro Maximianus obiit ann. 596, ex historiae Siculae scriptoribus. De eo etiam mentionem facit lib. III Dialog., c. 36, et l. IV, c. 32, sicut et homilia 34, in Evangelia; quibus in locis eum dicit episcopum Syracusanum, et monasterii sui Patrem, ad quem etiam sunt plures epistolae in Regesto.

Notabit lector in Homiliis et in Dialogis easdem historias eisdem fere verbis expressas, et tanquam ab eodem relatas, inveniri, ut in l. III Dialog., c. 6, et in lib. IV, c. 56, ubi de Cassio Narniensi episcopo verba facit, de quo etiam loquitur hom. 37 in Evang. In eodem l. IV, c. 14, ubi de Servulo, cujus antiqua Martyrologia meminerunt ad diem X Kal. Jan., ait se de eo in homiliis locutum, quod videre est in homil. 15 in Evang. Sic et in c. 15 ejusdem l. IV, loquitur Gregorius de Romula, de qua se in homiliis verba fecisse testatur, nempe hom. 30 in Evang. Idem dicendum de c. 16, ubi de Tarsilla, de qua hom. 38, cap. 19; de Stephano, hom. 39, cap. 27; de Theophanio, hom. 36, cap. 37; de Theodoro puero, hom. 38, cap. 38; de Chrysaorio, hom. 12. Eodem c. 38, de Athanasio presbytero Isauriae, de quo saepe in epistolis mentionem facit. Cap. 57, loquitur de Agatho Panormitano episcopo, quem constat ex historiis vixisse tempore Pelagii II decessoris Gregorii, ut ipsemet loquitur. Sed et de eodem Pelagio praedecessore suo disertis verbis agit cap. 16 lib. III, et de eo alias saepe mentionem habet. In cap. 19, de Autarith

Longobardorum rege, de quo lib. I, epist. 17, et alibi. Historiam vero Herminigildi quis ad alia quam ad Gregorii tempora referat, cum ipse dicat eam se ab amico suo Leandro, Hispalensi episcopo, qui ei interfuit, didicisse? Rem fuse narrat in ejusdem l. cap. 31. Sed et in c. 32, 36 et 37, de sua ad urbem Constantinopolitanam **106** legatione, cum esset Pelagii II Apocrisiarius, refert. Quis porro ignoret Leandrum jam tum in urbe Constantinopoli pro Wisigothorum rege legatione fungentem, Gregorio familiarissimum fuisse; unde et ipsi Moraliū libros, ejus hortatu elaboratos, inscripsit, et ad eum plures epistolas dedit.

Denique scripturus Vitam sancti Benedicti, initio libri II Dialogorum, ait se quae dicturus est accepisse a quatuor ejusdem sancti discipulis, quorum adhuc duo in vivis erant.

Ex his omnibus luce meridiana clarius constat, quantum aberraverint qui Dialogos istos Gregorio II, Gregorio nostro 150 annis juniore, assignarunt, cum haec omnia quae retulimus alteri quam Gregorio I convenire nemo sanus affirmare aut judicare possit.

Inter auctores qui post Gregorium vixere, primum profero Paterium, ipsius familiarem ac discipulum, sanctae Romanae Ecclesiae notarium et secundicerium, de quo etiam in Regesto mentio habetur. Is librum Testimoniorum edidit, ex omnibus Gregorii operibus collectum, idque sancti Patris hortatu, ut ipsemet in Praefatione loquitur, in quo plusquam viginti ex ipsis Dialogis testimonia iisdem prorsus verbis adducit ut lectori studioso indicabunt notae ad marginem positae. Paterii liber operibus Gregorii subjunctus est.

Taius vel Taio Caesaraugustanus episcopus, qui vivebat ann. 650, insigne opus edidit, quod inscripsit Collectaneum ex operibus sancti Gregorii, ut ipse in prooemio testatur, quodque in libros quinque divisit, et Quirico episcopo Toletano, viro celeberrimo dicavit. In hoc opere plura de Dialogis Gregorii testimonia proferuntur, quae causa brevitatis omitto, et quae lector videre poterit in insigni manuscripto Codice, qui asservatur in bibliotheca Thuanea.

Ildefonsus, Toletanus episcopus, qui obiit an. 667, in libro quem composuit de Scriptoribus Ecclesiasticis, cap. 1, Dialogos nostri Gregorii memorat his verbis: De vitis Patrum per Italiam commorantium edidit (Gregorius) etiam libros quatuor, quos volumine uno compegit: quem quidem Codicem Dialogorum maluit appellari.

Julianus, Toletanus etiam episcopus, an. 680, opus edidit, quod Prognosticon futuri saeculi appellavit, et Idalio Barcinonensi episcopo inscripsit; in eo plura ex Dialogis loca refert lib. II, cap. 8, 12, 19, 24, 25, et aliis.

Beda presbyter, qui florebat an. 730, lib. II Histor., cap. 1, facta Gregorii referens, sic ait: «Libros etiam Dialogorum quatuor fecit, etc.» Et paulo ante inducit sanctum Gregorium, de onere Pastoralis conquerentem his verbis, quae habentur initio Dialogorum: «Infelix animus meus, etc.»

Paulus Diaconus, qui vivebat an. 780, in Vita Gregorii, quam ejus operibus praefiximus, ita loquitur: «Libros etiam Dialogorum quatuor edidit, in quibus rogatu Petri Diaconi sui virtutes sanctorum, etc.» Et paulo ante refert ex praefatione Dialogorum haec verba: «Qualis autem in monasterio fuerit,

quamque laudabili studio vitam duxerit, ex ipsius possumus verbis colligere, quibus ipse in pontificatu jam positus, dum cum Petro suo colloqueretur Diacono, flendo usus est dicens: Infelix quippe animus meus, etc.» In historia denique quam de Gestis Langobardorum inscripsit, lib. IV, cap. 5, Dialogorum quoque mentionem ita facit: «Sapientissimus et beatissimus papa Romanae urbis, postquam alia multa ad utilitatem sanctae Ecclesiae scripserat, etiam libros quatuor de vita sanctorum composuit, quem Codicem Dialogum, id est duorum locutionem, quia ipsum cum suo Diacono Petro colloquentem ediderat, appellavit. Hos igitur libros praefatus papa Theudelindae reginae direxit, quam sciebat utique et Christi fidei deditam, et in bonis actibus esse praecipuam.» Jam supra, in lib. I, cap. 26, de his etiam Dialogis verba fecerat, ubi de sancto Benedicto agens, in hunc modum loquitur: «His quoque diebus beatissimus Benedictus, etc., cujus vitam, sicut notum est, beatissimus papa Gregorius in suis Dialogis suavi sermone composuit.»

Joannes Diaconus, qui circa an. 875 floruit, vitamque Gregorii accuratissime scribens, omnia Ecclesiae Romanae scrinia diligenter evolvit, pluribus in locis Dialogorum a Gregorio editorum meminit. Lib. I, cap. 7, refert recuperatam sanitatem a Gregorio precibus Eleutherii monachi, de quo lib. III Dialog., cap. 37, et plures alias ejusmodi historias, quae in Dialogorum opere continentur, passim recenset. Lib. II, cap. 11 sic loquitur: «Inter prudentissimos **107** consiliarios familiaresque delegit Petrum Diaconum, coetaneum suum, cum quo postea disputans, quatuor Dialogorum libros composuit.» Et in lib. IV, cap. 75, Gregorius sanctorum miracula Patrum cum Petro suo Diacono, quae per

inquisitionem atque responsionem protulerat, expositionis altius studium interrumpens, sola nominum praenotatione distinxit, et in libros quatuor ordinavit, etc.

Hadrianus papa I, an. 787, in epistola ad Carolum magnum pro septima synodo, actione 5, cap. 16, citat Dialogorum cap. 9 lib. I, his verbis: «Sanctus Gregorius in Dialogis suis meminit de sancto Bonifacio, etc.»

Anastasius Bibliothecarius, in Vita Zachariae papae, ait eum quatuor Dialogorum sancti Gregorii libros ex Latina in Graecam linguam vertisse; abiit autem ann. 887.

Alcuinus, Bedae discipulus et Caroli Magni praeceptor, in fine libri de divinis Officiis, ubi de 3, 7 et 30, die pro defunctis agit, testimonium super ea re ex cap. 55 lib. IV Dialogorum affert. Florebat ann. 790.

Hincmarus, Rhemensis archiepiscopus, qui floruit an. 860, plurima in operibus suis ex Dialogis Gregorii testimonia profert, ut tom. I, pag. 106, 422, 460, 524, 537, 548, et aliis, quae referre taediosum esset.

Paschasius Ratbertus, Corbeiensis monachus, circa an. 850, in libro de Corpore et Sanguine Domini laudat cap. 58 lib. IV Dialogorum.

Prudentius, Trecensis episcopus, an. 845, librum scripsit de Praedestinatione contra Joannem Scotum Erigenam, in quo nonnulla profert testimonia ex Dialogis Gregorii, ut in c. 17, n. 10, c. 19, n. 2, et aliis.

Photius, Patriarcha Constantinopolit., an. 870, in sua Bibliotheca, cod. 252, post elogium Gregorii, de quatuor Dialogorum libris ab eo scriptis, et a Zacharia papa in linguam Graecam translatis ita loquitur: «Quin etiam vitas eorum qui in Italia claruissent, salubribus admistis narrationibus, quatuor Dialogis concinnavit. Etenim per centum et sexaginta quinque annos hi qui Latinam linguam ignorarent, sola utilitate hujus operis frustrati sunt. Zacharias vero, qui hujus sancti viri post illud tempus successor fuit, tantum opus Italia conclusum in linguam Graecam vertens, communem utilitatem orbi terrarum benigne exhibuit. Taceo plurimos alios e Graecis, Joannem Damascenum, Euthymium et alios, qui Gregorium ob Dialogos ab ipso scriptos Dialogum cognominarunt.»

Regino, Prumiensis abbas, qui excessit anno 904, lib. II de Ecclesiasticis disciplinis, c. 198, narrat historiam quae habetur lib. IV Dialogorum, cap. 32, de quodam qui filiolam suam polluerat.

Concilium Triburiense sub Formoso, an. 895, cap. 17. Ut nullus in Ecclesia sepeliatur, refert ex lib. I Dialogorum, cap. 53, historiam Valentini cujusdam in Ecclesia sepulti, et ex ea a daemonibus ejecti.

Berno Augiensis abbas, an. 1020, in libello de quibusdam rebus ad missam spectantibus, cap. 12, narrat quae a beato Gregorio de Paschasio Diacono scribuntur in lib. IV Dialogorum, cap. 40.

Burchardus, Wormatiensis episcopus, plurima in Decretis suis ex Dialogorum libro testimonia adducit. Vivebat an. 1000.

Algerus Cluniacensis monachus, qui florebat an. 1050, lib. II de Sacramento Corporis et Sanguinis Domini, profert, cap. 31 lib. III Dialogorum Gregorii.

Lanfrancus, Cantuariensis archiepiscopus, an. 1080, in libro de Corpore et Sanguine Domini, cap. 14 et 20, argumentum sumit ex cap. 58 lib. IV eorumdem Dialogorum.

Idem facit Durandus, Troarnensis abbas, qui circa an. 1075 florebat, in libro de Corpore et Sanguine Christi, parte VI; et Guitmundus, Aversanus archiepiscopus, ann. 1070, in libro de Veritate Eucharistiae.

Anselmus, Lucensis episcopus, qui decessit anno 1086, in Collectione canonum, lib. V, cap. 24, refert caput fere integrum 30 lib. III Dialogorum. Lib. II, c. 159, affert testimonium de Purgatorio, ex lib. IV Dialogorum, c. 39, et plura alia.

Alulfus, monachus Tornacensis, qui floruit an. 1090, edidit exemplo Paterii, sed longe Pateriano ampliorem librum insignem, compositum ex omnibus operibus Gregorii, quem propterea Gregoriam inscripsit, ubi testimonia retulit in duodecim prophetas et in alia quaedam sacrae Scripturae loca quae Paterius omiserat. Is itaque in exceptionibus tam super Vetus quam super Novum Testamentum innumera profert loca ex variis Gregorii Dialogorum libris. Caeterum **108** hoc opus Alulfi exstat in tribus voluminibus antiqua manu et eleganti caractere exaratum, in monasterio Longipontis, ordinis Cisterciensis, Dioecesis Suessionensis.

Possemus adducere plurimos viros insignes, qui Dialogos illos approbarunt, Sigebertum Gemblacensem, Ivonem

Carnotensem, Honorium Augustodunensem, Rupertum Tuitiensem, Bernardum Claravallensem, Gratianum, Petrum Lombardum, dictum Magistrum sententiarum, Guillelmum de Campellis, Canonicorum sancti Victoris Parisiensis Institutorem, ac post episcopum Catalaunensem, Petrum Cluniacensem, Albertum magnum, Thomam Aquinatem, Bonaventuram, et alios qui ad saeculum usque nostrum floruerunt. Verum ne simus fastidio, lectorem ad eos remittimus.

Sed nec manuscriptos Dialogorum Gregorii Codices enumerare operae pretium est, cum infiniti propemodum ubique inveniantur, nec ullum fere antiquum monasterium sit in quo duo aut tria exemplaria Dialogorum Gregorii scripta non reperiantur.

Quibus machinis tot testium testimoniorumque robur valeant adversarii infringere, non satis video. Restat ut quae a ratione petunt argumenta dissolvamus. Sunt autem tria quae maxime opponunt. Primum ducunt ex stylo, quem in Dialogis omnino diversum, inaequalem, et inelegantem, barbaris et corruptis vocibus refertum aiunt, et Gregorii ingenio, majestateque prorsus indignum. 2° In eis multa mirantur quae sunt penitus incredibilia. 3° Doctrinae Gregorii quaedam adversantur, ut lib. IV Dialogorum, cap. 29, ubi gehennae ignem esse corporeum dicitur, cum e contrario manifeste dicat Gregorius, lib. XV Moral., c. 17, ejusmodi ignem esse incorporeum.

Quod ad stylum attinet, agnosco diversitatem aliquam, non tamen omnimodam. Et vero quis nesciat idem fere in omnibus sanctorum Patrum operibus animadverti, et varium esse stylum pro varietate tractatum ac materialium? Neque enim

eundem esse orationum, epistolarum, historiarum, dialogorum, etc., stylum, quis sanus asseruerit. Quanquam in hisce Dialogis multa sunt, quae caeterorum Gregorii operum stylum, vim, elegantiam, immo et scientiae altitudinem referant, ut legenti patet. Sed et ipsam styli diversitatem non mirabitur, qui viderit Gregorium ipsum ingenue fateri se eundem stylum in solo opere Moraliū observare non potuisse. Sic enim loquitur lib. XI Moral. cap. 1: «Quamvis in prolixo opere esse culpabilis styli mutabilitas non debeat, etc.» Et paulo post: «Immutationem styli, lector meus aequanimiter accipe, quia et saepe eosdem cibos edentibus diversitas placet coctionis.»

Ad phrases et dictiones barbaras quod attinet, quis nesciat multa ejusmodi in sanctorum Patrum tractatibus reperiri, qui non tam elegantiae et puritati sermonis, quam veritati et simplicitati studuerunt. Idque se de industria factitasse fatetur ipsemet Gregorius in epistola ad Leandrum Moralibus praefixa, ubi de his ita loquitur cap. 5: «Ipsam artem loquendi, quam magisteria disciplinae exterioris insinuant, servare despexi. Nam sicut hujus quoque epistolae tenor enuntiat, non metacismi collisionem fugio, non barbarismi confusionem devito, situs motusque praepositionum, casusque servare contemno; quia indignum vehementer existimo, ut verba coelestis oraculi restringam sub regulis Donati. Neque enim haec ab ullis interpretibus in Scripturae sacrae autoritate servata sunt.» Idem de vocibus barbaris dicendum, quas Langobardorum et aliorum populorum barbaries in Italiam invexerat: unde et jam Latinae linguae puritas velut luto isto prorsus inficiebatur. Imo et illa verba, paulo ut ita dicam rusticiora, non ipsius Gregorii, sed aliorum esse ipsemet

profitetur in prologo Dialogorum: «Id vero scire te cupio, quia in quibusdam sensum solummodo, in quibusdam vero et verba cum sensu teneo; quia si de personis omnibus ipsa specialiter verba tenere voluissem, haec rusticano usu prolata stylus scribentis non apte susciperet.»

De historiis quae in Dialogis continentur, nihil est quod dicam, nisi quod Gregorius eas referendo prout ab aliis didicerat, fidem suam liberavit. Paucae enim sunt, quas ipse se vidisse, aut quibus interfuisse dixerit. Fecit quod plurimi sanctorum Patrum fecerunt in multis historiis, quae utique incredibiles videbuntur, si ad rationis humanae trutinam expendantur. Quia vero sunt miracula, id est fidem humanam excedentia, humano iudicio metienda non esse quis ambigat? Standum putavit rumoribus publicis, uti testes oculati ipsi defuerunt, cum ex eo praesertim fidelium posset augeri pietas, et nulla erroris aut falsi **109** aliunde species appareret. Praeclare et apposite ad rem nostram Theodoretus, in praefatione Historiae sanctorum Patrum: «Narrando autem procedet oratio, non utens legibus encomiorum, sed pauca quaedam vere referens. Rogo autem qui in hanc religiosam inciderint historiam, seu formam monasticae exercitationis (vocet enim quis hoc corpus ut voluerit), ne iis quae dicuntur minus credant, si quid audient quod eorum vires superet, nec ex se illorum virtutem metiantur; sed aperte sciant quod piorum animis Deus desuper metitur dona sanctissimi Spiritus, et maiora largitur perfectioribus. Haec autem a me dicta sunt ad eos qui in rerum divinarum mysteriis non sunt admodum accurate initiati; mystae enim adytorum Spiritus sciunt gloriam Spiritus, et quaenam per homines in hominibus faciat miracula, attrahens incredulos ad Dei cognitionem. Qui

autem non est crediturus iis quae a me dicenda sunt, clarum est eum ne iis quidem credere tanquam veris quae per Moysen et Jesum et Eliam et Elisaeum facta sunt, habere autem etiam pro fabulis miracula quae facta sunt a sanctis apostolis. Sin autem illa esse vera testatur, haec quoque credat esse a falso aliena. Quae enim in illis operata est gratia, ea per illos quoque fecit ea quae fecit. Perennis enim gratia et eos qui digni sunt eligens, veluti per quosdam salientes per hos effudit fluentia suae operationis. Ex iis autem quae sunt dicenda, ipse quidem vidi nonnulla; quae autem non vidi, audivi ab illis qui viderunt, viris virtutis amantibus, et qui digni sunt habiti ut et eos viderent, et eorum doctrina fruerentur. Evangelicae autem doctrinae scriptores fide digni non solum sunt Matthaeus et Joannes, magni et primi in evangelistis, qui Domini videre miracula, sed etiam Lucas et Marcus, quos qui ab initio viderunt, et fuerunt Verbi ministri, non solum quae passus est, et quae fecit Dominus, sed ea etiam quae perpetuo docuit, accurate edocuerunt. Etenim cum non vidisset ipse beatus Lucas, in principio operis dicit se ea narrare de quibus certior factus est. Non ergo etsi audiamus eum non vidisse ea quae narrat, sed hanc doctrinam accepisse ab aliis, non minus ei et Marco credimus quam Matthaeo et Joanni. Uterque enim est in narrando fide dignus, ut qui didicerit ab eis qui viderunt. Nos itaque alia quidem narrabimus, ut quae a nobis visa sunt, alia autem ut qui crediderimus eis qui viderant narrantibus viris, qui illorum vitam sunt aemulati. Prolixiori autem de iis usus sum oratione, dum volo persuadere me vera narraturum.»

Tertio denique certum est sententiam sancti Patris eandem esse in Dialogis quae in caeteris ejus operibus. Frivolum est enim quod aiunt, diversam, imo contrariam eam omnino esse

de igne inferni, quem corporeum in Dialogis esse profitetur, scilicet in lib. IV, cap. 29. Verba sunt: Si igitur diaboli ejusque angeli, cum sint incorporei, corporeo sunt igne cruciandi, quid mirum si animae, et antequam recipiant corpora, possint corporea sentire tormenta? Cum econtra, in lib. XV Moral., cap. 17, apertissime dicat ignem gehennae esse incorporeum, scilicet exponens illa verba cap. XX Job: *Devorabit eum ignis qui non succenditur*. Sic enim loquitur: «Miro valde modo paucis verbis expressus est gehennae ignis; ignis namque corporeus ut esse ignis valeat, corporeis indiget fomentis. Qui cum necesse est ut servetur, per congesta ligna proculdubio nutritur; nec valet nisi succensus esse, et nisi refotus subsistere. At contra gehennae ignis cum sit incorporeus, et in se missos reprobos corporaliter exurat, nec studio humano succenditur, nec lignis nutritur. Sed creatus semel durat inextinguibilis, et succensione non indiget, et ardore non caret.» Fateor in quibusdam Editionibus ita legi, imo et in nonnullis mss. Codicibus; verum errorem esse oscitantium exscriptorum et imperitorum librariorum nemo non judicabit, cum viderit infinitos illos Codices mss. antiquissimos, et probatissimos, ex quibus nonnulli a nobis inspecti sunt: nimirum in bibliotheca Vaticana Codices mss. Moralium, n. 574, 575, 578, 579, 582; Codex antiquissimus bibliothecae Barberinae; alius item ms. Codex in folio magno pergameni admodum antiquo, qui tempore Alexandri VII ex Bibliotheca Urbinate Romam advectus est; duo etiam Bibliothecae Chisiae: omnes isti Codices scriptum habent *corporeus*; et licet duo Mss. alii, num. 576 et 580, habeant *incorporeus*, manifesto tamen apparet syllabam, *in*, recentiore manu supra adjunctam esse. Sed et antiqua translatio Italica Moralium, edita Florentiae ann.

1486, sic eam sententiam transfert: *ma lo fuoco dall' inferno è tutto per contrario*. **110** *Imperoche essendo egli cosa corporale et ardendo corporalmente li miseri dannati*, etc. Haec omnia supradicta ad me misit eminentiss, card. Bona, qui ea prae eximia sua erga litteratos benignitate recensere dignatus est. Eodem modo scriptum habent Codices Gallicani, Sorbonicus 600 et amplius ann.; cathedralis Sanctae Mariae Rhemensis 600 annorum; Sancti Remigii Rhemensis duo 800 et 600 ann.; Sancti Germani a Pratis 800 fere ann.; Codex antiquissimus et optimae notae Ecclesiae Bajocensis; Codex Bibliothecae viri clarissimi et eruditissimi Claudii Jolii, Cantoris Parisiensis, 700 ann.; Monasterii Regalis Montis ord. Cisterciensis 600 ann.; Bibliothecae Ecclesiae Bellovacensis 700 ann.; Codices duo Sancti Cornelli Compendienses, alter 800 et amplius ann., alter 300 ann.; Codex Regius 400 ann.; in Bibliotheca Ecclesiae Carnotensis, 400 ann.; in Bibliotheca viri cl. Emerici Bigotii, 400 annorum; in monasterio Cluniacensi Codex scriptus a Bertramo monacho, jussu sancti Majoli abbatis, qui obiit an. 994, cum praefuisset annis 40.

Sed et antiquiorum et emendationum Editionum auctores ita legisse constat. Profero Venetam an. 1480, quae prima censetur fuisse Editionum sancti Gregorii, studio Bartholomaei Cremonensis, canonici regularis, in qua, lib. XV, cap. 50, legitur, *corporeus*. Sic in alia Veneta 1496; in Parisiensibus annorum 1495, 1518, 1521, et aliis, quas studio brevitatis omitto.

Eodem quoque modo legerunt qui Gregorii Moraliū libros in compendium redegerunt. Cujusmodi est ms. Codex Corbeiensis, tempore Adhalardi abbatis, circa an. 750, qui asservatur in Bibliotheca sancti Germani Pratensis, scilicet

post epistolas, numero 54, sancti Gregorii a Paulo diacono ad eundem Adhalardum missas, habetur liber, cui titulus est: *Incipit ecloga quam scripsit Lathen filius Bath, de Moralibus Job, quas Gregorius fecit*. Ubi, l. XV, ante finem, ita legitur: «Devorabitque eum ignis qui non succenditur. Gehennae ignis, cum sit corporeus, et in se missos reprobos corporaliter exurat,» et caetera, ut apud sanctum Gregorium.

Odo Cluniacensis abbas, qui floruit an. 940, in Epitome Moraliū sancti Gregorii, c. 20, num. 26, sic habet: «At contra gehennae ignis cum sit corporeus, etc.»

Garnerus, canonicus regularis sancti Victoris Parisiensis, sub Hilduino abbate, an. 1140, in opere quod Gregorianum nominavit, l. XI, c. 1, eodem plane modo legit quo supra.

Ita etiam legitur in ms. Codice qui asservatur in Bibliotheca Coelestinorum Parisiis, et appellatur Remediarium conversorum, quique collectus est ex dictis sancti Gregorii in Moralibus. Hic, in tertia parte, l. VI, capitul. 7, in titulo sic habet: «Quod damnatorum corpora simul et animae torquebuntur igne corporeo et inexstinguibili, l. XV Moral.» In corpore autem capituli ita legitur: «In reprobis quidem per desiderium ardet conscientia, et foris cruciat ignis gehennae. Qui cum sit corporeus, et in se missos reprobos corporaliter exurat, etc.» Caeterum hoc opus sine auctoris nomine tribuitur Petro Blesensi a quibusdam, nempe in Catalogo mss. Codicum Angliae. Pitsaeus tamen in libro de Scriptoribus Angliae tribuit Petro cuidam archidiacono Londinensi paulo recentiori.

Denique ita legendum esse constat ex theologorum communi doctrina, qui post Magistrum sententiarum, in IV, dist. 50, et sanctum Thomam, in IV, dist. 44, quaest. 2, artic. 3, asserunt ignem inferni esse corporeum, et duobus maxime testimoniis nituntur, nempe sancti Augustini et sancti Gregorii. Et quidem sanctus Augustinus, l. XXI, de Civitate Dei, c. 10, ita loquitur: «Cur autem non dicamus, quamvis veris, miris tamen modis etiam spiritus incorporeos posse poena corporalis ignis affligi.» Et paulo post: «Adhaerebunt ergo si eis nulla sunt corpora spiritus daemonum, imo spiritus daemones, licet incorporei corporeis ignibus cruciandi.» Et tandem sic concludit: «At vero gehenna illa corporeus ignis erit, et cremabit corpora damnatorum, aut et hominum et daemonum, solida hominum, aerea daemonum, etc.» Sanctus autem Gregorius, qui a sententia sancti Augustini vix unquam recedit, idem docet duobus illis locis quae retulimus, nempe l. XV Moral., c. 17, et l. IV Dialog., c. 29 (*Nunc numero 35*), ubi expressis verbis ait ignem gehennae esse corporeum. Quod autem sit ejus ista doctrina, demonstrat luculenter Prudentius, Trecensis episcopus, qui vivebat circa an. 850. Etenim in responsione ad Joannem Scotum Erigenam sic ait: «Primo haec tua sententia in eo falsitatis arguitur, quod ignem illum ab Augustino corporeum, a Gregorio incorporeum dici mentitur. Nam uterque eum absque contradictione corporeum confitetur. Et quia super Augustino tu ipse fassus es, ipsius sententiam ponere non necessarium duximus. Super aestimatione autem Gregorii, ne cui in dubium veniat, tametsi paulo superius sententiam illius de eodem igne in Moralibus posuerimus, qua eum corporeum fatetur; non ab re tamen videtur, si aliam ejus sententiam ex alio ipsius opere ad medium deducamus.» Nam sicut liber illius, **111** qui

Dialogorum praenotatur, refert, Petrus Diaconus, cum de memorato igne inter alia suscitans [*Lege* sciscitans] ita adorsus est, etc., refert verba c. 29 lib. IV Dialog. Tunc concludit: «Ecce dum ignis illius corporei testimonia certa proponimus, ad omnia pene quae in praefata tua sententia posueras, responsio vera reddita comprobatur. Nam auctoritate tanti doctoris non solum ignis ille corporeus asseveratur, verum etiam et animas hominum et apostatas spiritus in eo sensibilibiter cruciari probabiliter docetur.» Eadem fuit opinio Flori magistri, Ecclesiae Lugdunensis diaconi, Prudentii aequalis, qui in scripto quod edidit nomine Ecclesiae Lugdunensis contra eundem Scotum Erigenam, c. 17, probat ignem inferni esse corporeum, referens Gregorii testimonium hoc modo: «Gehennae ignis cum sit corporeus,» et reliqua, ut apud sanctum Gregorium, *Moralium* loco citato. Haec desumpta sunt ex libro qui inscribitur, *Vindiciae praedestinationis et gratiae*, auctore clarissimo viro D. Guillelmo Mauguino. Rem totam optime elucidavit Sextus Senensis, in *Bibliothecae sacrae* lib. V, annot. 141, ubi post relatum sancti Gregorii testimonium ex lib. XV *Moralium* sic ait: «Videtur ex his verbis deduci quod ignis inferni sit incorporeus, et ab hoc igne nostro specie diversus, etc. Caeterum non ita sensisse Gregorium perspicue demonstratur lib. IV Dialogorum c. 29, etc.» Tum ita concludit eleganter: «Proinde sciendum est haec verba Gregorii in omnibus Codicibus Lugdunensibus Hugonis a Porta, et in aliquibus mss. exemplaribus corrupte legi, ubi in his habetur: Ignis vero gehennae cum sit incorporeus, etc. Delenda fuerat syllaba *in*, ut pro dictione *incorporeus*, legeretur *corporeus*. Hoc enim sequentia verba palam ostendunt.» Et in hunc modum ea citat

divus Thomas in IV Sententiarum volumine, dist. 44, quaest. 2, etc. Ex quibus apparet eum corruptionem quorundam exemplarium tam mss. quam impressorum agnovisse, quibus nos quamplurimos et optimae notae Codices opposuimus, praeter antiquiorum et probatiorum Editionum exemplaria, quae vocem *corporeus* retinuerunt. Et propterea illam lib. XV Moral., c. 17, restituimus, cum in posterioribus Editionibus haberetur vox *incorporeus*. Sed de his satis superque.

Ex supradictis aperte (ni fallor) intelligi colligique potest quatuor Dialogorum libros non alii quam Gregorio papae, ejus nominis primo, tribui oportere: quibus ille homo Romanus, genere ac opibus clarus, *miracula Patrum*, qui in Italia paulo ante floruerant, litteris mandavit; sicut eadem aetate Gregorius, Turonicus episcopus, librum composuit *de Vitis sanctorum Patrum, seu quorundam* (ut ipsius nomine utar) *feliciosiorum* qui in Gallia sanctitate miraculisque claruerant, cum episcoporum et presbyterorum, tum abbatum et reclusorum. Sed uter altero prior scripserit, aut uter ab altero ea in materia praeventus sit, haud facile dixerim.

Post assertos Gregorio Magno Dialogos, superest ut quid hac in Editione praestitum sit paucis lectorem admoneamus.

In primis textum Latinum multis in locis depravatum ad fidem plurimorum mss. Codicum emendavimus: quorum indicem hinc apponere supervacaneum est, cum initio totius Gregoriani operis id abunde praestiterimus, ubi Mss. omnium quibus in universo opere emendando usi sumus, catalogum texuimus.

Deinde quod ad versionem Graecam attinet, ejus auctorem faciunt Zachariam papam Gregorii magni post annos 175 successorem, qui cum natione Graecus esset, pro amore gentis suae Dialogos illos in linguam Graecam aut transtulit aut transferendos curavit, ut qui Latinam linguam ignorarent, tanti operis utilitate non frustrarentur, inquit Photius in Bibliotheca, Cod. 252. Id etiam demonstrat auctor anonymus praefationis Graecae quam a nobis Latine redditam praefiximus Dialogis, ex ms. Codice Bibliothecae regis Christianissimi desumptam, quam quia in multis notarius corruerat, emendavimus ex altero ms. Codice Bibliothecae Ambrosianae Mediolani: cujus praefationis Graecae exemplum benigne mihi transmisit vir clarissimus Petrus Paulus Boscha, doctor theologus, et ejusdem bibliothecae praefectus, qui et varias quasdam eorumdem Dialogorum Graecorum lectiones dedit, ex quibus nonnulla Ms. Regii σφάλματα correxi: unde et pro tanto beneficio maximam viro doctissimo et humanissimo gratiam me habere profiteor. Sed nec parum me obstrictum esse sentio erudito viro D. Emerico Bigotio litteratis omnibus notissimo, qui suis in textum Graecum doctissimis et maximi judicii conjecturis, necnon et collatione quam de libro secundo ad exemplar Ingolstadiense summo cum labore fecit, me plurimum adjuvit. Porro notandum est versionis hujus Dialogorum auctorem non semper menti sancti Gregorii adhaesisse; sed saepe paraphrasibus et additionibus usum, et in transferendis verbis 112 a Gregorii sensu recessisse, ut in notis demonstrabitur. Sunt etiam multae voces barbarae, prout ferebant ea tempora, in quibus Graeca simul et Latina lingua corrumpi incipiebat. Plurima quoque reperiuntur vocabula Latinograeca, quorum syllabum infra adjiciemus. Praeterea versio illa Graeca non usquequaque similis est in Editis et in

Ms. Regio; imo in plurimis differt, ita ut integras interdum periodos reperire sit in Ms. quae in Editionibus non leguntur. Quod si conjectura uti licet, factum crediderim ex eo quod Dialogos illos forte bis traduxerit Zacharias; quod idem sibi contigisse refert Socrates, lib. II Historiae Ecclesiasticae, cap. 1, ubi ait se ea quae in priori Editione minus accurate retulerat, in posteriori enucleatius et studiosius reddidisse. Quamvis autem Graeca multis in locis ope Ms. Regii emendaverimus, id tamen accuratius acturi fuisset, si plura suppetissent exemplaria. Adde quod in Ms. illo Regio naevi non pauci amanuensis imperitia aut oscitantia irrepserunt. Postremo notas adjecimus, paucas tamen et in loca difficiliora, id ex gentibus viris doctis; statueram enim solas Epistolas notis illustrare, has tamen qualescunque benevolo lector animo accipiet, benignoque oculo perleget, interim dum ampliores et elucubrationes ab Eruditis parabuntur.

PRAEFATIO IN LIBROS DIALOGORUM SANCTI GREGORII PAPAE.

113 I. Edituri Dialogos qui sancti Gregorii papae nomen prae se ferunt, paucis saltem praefari debemus, tum de auctore, tum de opere. Quamvis enim de utroque argumento jam copiosissime disputatum sit et doctissime, quaedam tamen attexere libet, quam fieri poterit brevissime, unde controversiae hac de re institutae facilius dirimendae magis ac magis lux affulgeat.

II. Gregorium hujus nominis primum Romanum pontificem Dialogorum istorum parentem esse negavit *Cedrenus* vir Graecus et in Latinis peregrinus; dubitavere *Huldricus Coccius*, *Chemnitius*, *Andreas Rivetus* et alii ex heterodoxis non pauci. Asseruerunt autem, invictissimisque argumentis demonstrarunt ex nostris praesertim *Benedictus Haeftenus* Affligeniensis monasterii praepositus in *Disquisitionibus Monasticis*, prolegom. 2 et seq. ad Vitam sancti Benedicti; ac *Joannes Mabillonius*, tomo I Act. sanctorum ordin. sancti Benedicti in praefatione, a num. 17 ad 30. Idem non minus strenue postea praestitit *Petrus Gussanvillaeus* in *Vindiciis* quas praemittendas duximus. Verum prae caeteris eandem materiam cumulatissime simul ac ornatissime retractavit e sodalibus nostris. qui laudatos Dialogos e Latino in Gallicum convertit, ediditque an. 1689, nimirum in praefatione qua eximium hoc opus munivit. Hoc ipsum breviter uno quasi syllogismo complexuri sumus hic et confecturi.

III. Dialogorum proxime edendorum scriptor, quicumque sit, monachum induisse, et quidem in Romano quod condiderat ipse monasterio, passim profitetur, scilicet in ipso Dialogorum prologo, lib. III, cap. 33; l. IV, cap. 21, 38, 47, 55, etc. Ex assignatis locis, maxime ex cap. 55 libri IV, liquet eundem a se constructo monasterio praefuisse. Apocrisarii provinciam Constantinopoli obiisse constat ex lib. III, cap. 36. Postea Romanum pontificem creatum esse, palam fit ex ejusdem libri cap. 16, ubi Pelagium II papam suum antecessorem appellat, et ex l. IV, c. 57, ubi ejusdem sui antecessoris adhuc meminit. Romae sedens Homilias in Evangelia ad populum habuit, ut saepissime testatur, maxime lib. IV, cap. 14, 15, 16, 19, 27. In

laudatis Homiliis vicissim de Dialogis a se conscriptis loquitur; potissimum hom. 38 libri I Dialogorum, caput 7. Est de Nonnoso abbate, ubi quae de eo narrat, profitetur a Maximiano Syracusano episcopo accepisse. Porro, lib. III, alias 2, indictione 11, epistola olim 50, nunc 51, eundem Maximianum rogat Gregorius, ut quae de Nonnoso abbate noverit, et de Italicorum Patrum miraculis, sibi per epistolas nuntiare curet; quod a fratribus suis de hoc argumento scribere compelleretur. Idem prorsus est quod in Dialogis pertractatur, ut ex ipso titulo non obscure potest intelligi.

IV. Quis autem sanae mentis, alteri quam nostro Gregorio, vel unicum ex his omnibus veluti lineamentis, quibus ejus vita perfectissime exprimitur, convenire posse suspicetur? Et certe optime conveniunt cum his quae de eodem sanctissimo Patre, ex indubitatis ejusdem operibus didicimus; scilicet ex lib. *Moralium*, maxime in epist. praevia ad sanctum Leandrum, ex *Registro Epist.*, ex *Homiliis*, etc.

V. Verum, inquires, qui sub Gregorii persona latere voluit Dialogorum scriptor, cum sancti Patris historiam ad unguem ex assidua operum ejus lectione didicisset, iis se coloribus pingere ac ornare studuit. Quasi vero tam peritus fallendi artifex esse potuisset, is cui nimiam simplicitatem in miraculis credendis et narrandis adversarii nostri passim objiciunt. Praeterea quonam pacto fraus universos qui de Gregorio scripserunt, sive suppres, sive etiam aequales, latere potuit? Quomodo fefellit ejus notarium et exceptorem Paterium? Sane in tam certis luceque meridiana clarioribus probandis frustra diutius immoraremur. Vindicatis itaque nostro Gregorio Dialogis, jam ipse ab obtrectatoribus vindicandus; qui scilicet eum nimiae credulitatis arguunt, imo rudis et

stolidae simplicitatis, qua nobis aniles fabulas ab eo referri conqueruntur.

VI. Primo autem peto a morosis illis acutisque censoribus utrum sincere credant quae tum in Veteri tum in Novo Testamento narrantur miracula, licet omni verisimilitudine careant: Evae colloquium cum serpente, Genes. III; uxorem Loth in statuam salis conversam, Genes. XIX; Asinam cui Balaam insidebat, humano more, imo praeter plerorumque hominum captum et consuetudinem, cum ipso sapientissime disputasse, Num. XXII; e molari dente maxillae asini aquas erupisse, ut unius Samsonis sitis restingeretur, Judic. XV; staterem inventum in ore piscis recenter hamo capti, Matth. XVII; **114** Petrum super aquas ambulasse, Matth. XIV; legionem daemonum ex unico homine ejectam a Christo et missam in porcos, qui praecipiti cursu in mare se projecerunt ac perierunt, Marci V; et similia quamplurima.

Secundo, interrogare liceat eos qui ita exsufflant relata a Gregorio miracula, utrum indubitata fidem habeant Christo etiam cum sacramento asserenti, Joan. XIV, 12: *Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quae ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet.*

Tertio concedant nobis illi tam emunctae naris critici, tempus edendis illis signis ac miraculis magis idoneum fuisse, quando vocandi ad fidem fuerunt barbari a vera religione Deique cognitione prorsus extorres. Quippe, Apostolo teste, I Cor XIV, 22, *Linguae* (idem dic de caeteris miraculis) *non fidelibus, sed infidelibus, prophetiae autem non infidelibus, sed fidelibus.* Judaeis ergo quibus concessae prophetiae

tanquam fidelibus, denegata ut plurimum signa quae gentilibus a fide prorsus alienis reservata et reposita fuerunt.

VII. His autem impetratis, minime obstupescendum, labente quinto saeculo et fere toto sexto percurrente (quae tempora Gregorius Dialogis suis complectitur) tot tantaque a Deo procurata fuisse miracula. Nimirum totus pene tunc orbis aut in idololatriae tenebris, aut in densa nefandarum haeresum caligine misere jacebat, adeo ut vix unus tunc, maxime in Occidente, regnaret princeps, qui verum Deum legitimo ritu coleret. Italia aut ab Ostrogothis Arianam perfidiam amplexis occupata, aut Langobardis postea tradita, qui Arianorum errores aequae sectabantur, vel idololatriae, quod pejus est, serviebant. Gallia Francis idolorum cultoribus, vel ab eorum cultu paulo ante, nec perfecte revocatis parebat, aut Visigothis aliisque barbaris fidei catholicae infestis. Hispania iisdem Visigothis et Suevis aequae Arianis cesserat. Britannia insula novis hospitibus, Anglis videlicet subdita, redintegratum suis in templis idolorum cultum ingemiscebat. Vandali Africa potiti, bellum atrocissimum Catholicis indixerant, ut Arianum dogma statuerent.

VIII. Nunquid igitur a Dei benignitate ac providentia tum abhorrebat fieri miracula tot et tanta, quibus ad veritatis lucem infideles pellicerentur? Quod sane contigit. Nam intra non multos annos Langobardi Arianam impietatem ejurarunt; Gothi catholicam fidem amplexi sunt in Hispania, auctore ac hortatore Reccaredo rege; Angli Christo nomen dederunt; omnes denique ad Christianae et orthodoxae fidei unitatem recepti.

IX. Quod spectat ad Langobardos, qui magna ex parte Italiam his temporibus obtinebant, eorum conversionem non mediocriter promoverunt Gregoriani Dialogi: his enim ad se missis a Gregorio, uti narrat Paulus Diaconus, usa est Theodelinda regina, ad catholicam fidem tum regi, tum ejus gentilibus et subditis persuadendam. Et vero hac in historia plurima narrantur miracula (**Histor. Langob. l. IV, c. 5**), ipso spectante Langobardorum exercitu facta, quae nisi certo constitissent, omniumque fuissent calculo comprobata, Langobardi quos Gregorius ursus magis quam hominibus similes propter ferocitatem depingit, irrisissent; majorique quam antea odio in catholicam fidem, Ecclesiamque Romanam exarsissent. Contrarium autem contigisse refert ex eadem gente Paulus Diaconus, lib. IV de Gestis Langobard., c. 4. Scilicet Agilulfum regem, caeteris fere ipsius exemplum sequentibus, catholicam fidem amplexum esse, Ecclesiis adempta bona restituisse, episcopisque debitum honorem impendisse.

X. Praeter idololatriae reliquias in Italia et alibi passim adhuc superstites, aperteque grassantes haereses, tunc apud ipsos etiam qui Catholici audiebant, exitiosi serpebant occulteque disseminabantur errores, contra animarum immortalitatem, et corporum resurrectionem. De resurrectione ancipitem olim se fuisse, humiliter fatetur ipse Gregorius, homil. 26 in Evangelia. *Multi enim, inquit, de resurrectione dubitantes, sicut et nos aliquando fuimus.* Vide etiam l. 11 in Ezechielem, hom. 8, olim 20, et l. XIV Moral., n. 70. Greg. Turonicus, l. x Hist., capp. 13 et 14, testatur quemdam Ecclesiae suae presbyterum docuisse *futuram non esse resurrectionem*; quem ipse debellavit; et Theodulfum

Diaconum *urbis Parisiacae*, qui sibi videbatur in aliquo *sciolus*, saepius de hac causa altercationes movisse. Audiamus Petrum Diaconum cum Gregorio colloquentem, l. III, c. 38: *Quia multos intra sanctae Ecclesiae gremium constitutos, de vita animae post mortem carnis perpendo dubitare*. Quorum saluti prospiciens Gregorius, post asserta invictissimis argumentis haec fidei dogmata, plurima congerit miracula et prodigia, quibus ut immortalitas animae, ita resurrectio carnis apud rudiores efficacius probaretur.

XI. Ex his quae gesta refert Gregorius, nonnulla sunt quibus ipse interfuit, alia vero a locupletibus testibus acceperat; nimirum a sanctissimis episcopis, fuci prorsus expertibus, ab integerrimae vitae monachis aut monasteriorum praefectis, a viris nobilibus et ingenuis. Nihil ex imperiti vulgi rumusculis scripsit. Cur ergo reus postulatur, cum exploratum sit, historiae leges ab eo tanta cautione scribente religiose fuisse observatas?

115 XII. Neque tamen idcirco velim asseverare nihil falsi obrepsisse in rerum quae narrantur adjunctis et circumstantiis. Quinimmo inficiari non possum in his quae leguntur de sancto Paulino episcopo Nolano aliqua contra historiae veritatem pugnare; videlicet quod abductus fuerit in Africam a Vandalis Campaniam devastantibus, cum nonnisi diu post sancti Paulini obitum Vandali Africam occupaverint et depopulati sint Italiam. Ex hoc tamen loco insolubiles difficultates non oriuntur. Dici etenim potest Vandalos hic pro Gothis esse sumptos, quod, ut observat post Procopium Chiffletius in Paulino illustrato (**Lib. de Bel. Vand., c. 2; Chiffl., p. 187**), ex eadem gente forent orti; legibus iisdem uterentur,

eademque lingua, quam Gothicam vocant, eidem haeresi addicti essent.

Nolam a Gothis fuisse captam circa ann. Christi 410, consentiunt scriptores omnes. Quo tempore a barbaris vinctus Paulinus, ut ubi opes reconditas haberet, indicaret, Deum ita precabatur, ut refert Augustinus, l. I de Civitate Dei, c. 10: *Domine, non excrucier propter aurum et argentum; ubi enim sint omnia mea tu scis*. Verisimile autem videtur captivos, et in his Paulinum, una cum Gothorum exercitu, ex Italia in Gallias, et triennio post in Hispaniam abductos, ac Vandalis qui ab anno 409 Hispaniam invaserunt, venditos. Legesis dissertationem 7 operibus et Vitae sancti Paulini attextam, in nova Editione, an. scilicet 1085. Hac enodata difficultate, plana sunt omnia in Dialogis, tum quoad historiam, tum quoad chronologiam.

XIII. Si qua describantur miracula rationi minime consentanea, similia occurrunt apud Ambrosium, Augustinum, praesertim in libris de Civitate Dei, Hieronymum, Sulpicium Severum ex Patribus Latinis; ut interim taceam Gregorium Turon., Fortunatum Pictav., Nicetium Trevirensensem; atque ex Graecis, apud Theodorum in Historia religiosa, Greg. Nyssenum in Vita Gregorii Neocaesar. episcopi cognomento Thaumaturgi, ipsumque Athanasium in Vita sancti Antonii, quam ei jure merito nostri asserunt in novissima operum sancti Doctoris Editione. Itaque ne propter insolentiam, narratis a Gregorio miraculis fides denegaretur, minus credibilia similibus exemplis aliunde accersitis munire curavimus, ut videre est l. I, capp. 1, 3, 4, etc; lib. III, c. 3 et seq.

Quod spectat ad eos quos pius Doctor in extremis positos futura vaticinatos esse testatur, ut l. IV, c. 26, id illustrari potest ex August., l. XII de Genesi ad litt., c. 17, ubi similia proferuntur, quem consule. Lege quoque doctissimum Petitem. l. I de Sibyl., quo in loco laudat Tertullianum. libro de Anima, c. 53, et utitur testimonio Tullii, l. I de Divinatione asserentis hominem quemdam ex insula Rhodo sex aliorum mortem praedixisse.

XIV. Caeterum quibus non ita placent miracula, liberum est, his praetermissis, insignia virtutum exempla hic proposita seligere; quae procul dubio, ut ipse monet sanctus Doctor, l. II, cap. ultimo, miraculis omnibus sunt anteponenda. Ut in unico stemus, quis ad Sanctuli presbyteri humilitatem, patientiam, charitatem, ut in libro III, c. 37, delineantur, non obstupescat?

Mulia etiam fidei dogmata his in Dialogis exponuntur et astruuntur; idque forsitan heterodoxorum in eos odium potius excitavit, quam longa miraculorum series. De corpore et sanguine Christi in Eucharistia quid sentiat, vide l. II, capp. 24 et 37, et lib. IV passim. De viatico morti proximis ministrato, lege l. II, c. 37, ac l. IV, capp. 15 et 35. De sanctissimo novae legis sacrificio pro vivis et pro defunctis offerendo, consule l. IV, c. 55 et seq. De purgatorio agit eodem lib., cap. 39, 55, etc. Praedestinatio doctissime explicatur l. I, c. 8. Immortalitas animae poenarumque reprobis et praemiorum justis retribuendorum aeternitas, validissimis argumentis propugnatur l. IV, c. 4 et seq. De visione Dei theologicè disseritur l. II, c. 35. De justorum beatitudine ante resurrectionem legendum caput 25 l. IV. Ut de mystica theologia quaedam delibemus, nullibi clarius explicatur quid

sit compunctio, quot ejus species, qui effectus, etc., quam l. III, c. 34. Sed jam Dialogorum vindiciis ponamus modum, ut summatim quae de ipsis observanda supersunt absolvamus.

XV. Dialogorum auctorem esse sanctum Gregorium, ex supra dictis constat; verum cum in Dialogis duo saltem colloquantur, quis hic qui cum sanctissimo doctore congredditur inquirendum. Id nos docet ipse Gregorius in Dialogorum exordio: *Dilectissimus filius meus Petrus Diaconus adfuit, qui mihi a primaevo juventutis flore amicitii familiariter obstrictus est, atque ad sacri verbi indagacionem socius*. Hoc de Petro testimonium multis persuasit, eum in sancti Andreae monasterio monachum fuisse, ac sub Gregorii tunc abbatis disciplina institutum. Joannes Diaconus tamen, in Vita sancti Gregorii, l. II, c. 11, Petrum clericis potius accenset quam monachis in sancti Patris contubernio viventibus. Ipsummet esse Petrum Subdiaconum, ad quem saepe, et quidem familiarissime scribit Gregorius, nihil conjicere prohibet. Hic primo Gregoriani pontificatus anno ecclesiasticum patrimonium rexit in Sicilia, altero vero in Campania. His provinciis defunctus, potuit ad diaconatum promoveri, ac deinceps lateri summi pontificis adhaerere. Lege epp. 1 et 2 l. I, et l. II, 32, olim lib. XII, 30. Ejus elogium historicum legesis tom. I Act. sanctorum ord. sancti Bened., pag. 497.

116 XVI. Hoc vero scribendi genus, mutua fingendo colloquia, usurparunt sancti Patres, non solum ad res polemicas pertractandas, ut Hieronymus tum adversus Luciferianos, tum in Pelagianos, et Theodorus tribus prioribus libris tractatus qui *Eranistes* nuncupatur; sed etiam ad gesta sanctorum referenda. Sic enim Palladius Joannis

cognomento Chrysostomi vitam perscripsit, et Sulpicius Severus tribus Dialogis virtutes monachorum Orientalium et sancti Martini prosecutus est.

XVII. Occasionem rationemque scribendorum Dialogorum aperit ipse Gregorius in epist. ad Maximianum Syrac. *Fratres mei, inquit, qui mecum familiariter vivunt, omni modo me compellunt aliqua de miraculis Patrum quae in Italia facta audivimus, sub brevitate scribere. Ad quam rem solatio vestrae charitatis vehementer indigeo, ut ea quae vobis in mente redeunt, quaeque cognovisse vos contigit, mihi breviter indicetis (Lib. III, al. II, ind. 11, epist. olim 50, nunc 51)*, etc. Gregorium nonnisi de sanctis qui in Italia floruerunt loqui cogitasse, patet ex l. III, c. 14, ubi de sancto Isaac ita loquitur: *Hic itaque venerabilis Isaac ortus ex Italia non fuit, sed ea illius narro miracula quae conversatus in Italia fecit*. Ubi excusatum se petit, quod de Isaac non in Italia nato agat. Per miracula Patrum intelligi possunt tam stupenda virtutum opera, quam signa et prodigia, quae bonis operibus postponenda, nec immerito docet sanctus Gregorius, l. II, c. ult. Unde non minus accurate illa observavit, quam ista.

XVIII. Tempus quo scripti sunt Dialogi, explorari posse videtur ex l. III, c. 19, ubi legimus: *Ante hoc fere quinquennium, quando apud hanc Romanam urbem alveum suum Tiberis egressus est*, etc. Hanc Tiberis exundationem brevi secuta est lues, quae Pelagium papam abstulit. Quo defuncto Gregorius in ejus locum suffectus est mense Septembri ann. 590. Ab illa itaque inundatione quam nono mense, hoc est Novembri ann. 589, contigisse narrat Gregorius Turon. annos quinque computando (**Lib. X Hist., c. 1**), usque ad tempus quo scripti sunt Dialogi, pervenimus ad

ann. 594. At vero l. IV Dial., c. 26, Gregorius noster tres tantum numerat annos elapsos ab extrema peste quae Romam devastarat: *In ea quoque mortalitate*, inquit, *quae ante triennium hanc urbem vehementissima clade vastavit*, etc. Quae inter se pugnantia componere possumus, dicendo priori loco non Gregorium loqui, sed Joannem Tribunum, cujus refert verba. Deinde Joannem non assignare quinquennium integrum, sed *fere quinquennium*. Praeterea ipsum computare annos ab inundatione, Gregorium vero a pestilentia, quae quidem paulo post inundationem coepit, sed diu postea desaeviit, et ultra annum integrum, ut ex hom. 1 in Evangelia liquido constat: *Pestilentias sine cessatione patimur*, inquit Gregorius jam summus pontifex factus; hanc enim homiliam, quae legitur habita Dominica secunda Adventus, prius pronuntiare non potuit, quam elapso anno integro ab inundatione. Tandem Joannes de annis solum inchoatis fortasse loquitur, Gregorius de expletis. Assentimur ergo his qui Gregorium Dialogos elucubrasse volunt anno 593 aut 594.

XIX. Ut huic operi tranquillius incumberet, secessum quidem petiit vir solitariae vitae studiosissimus, ut in ipso Dialogorum exordio legitur; neque tamen Roma excessit, cum l. IV, c. 26, jam laudato, Romam designans dicat: *In ea quoque mortalitate quae ante triennium hanc urbem vastavit*. Ita saepe loquitur, maxime l. III, capp. 19 et 33, et l. IV, c. 52, quod manifeste probat eum Romae tunc fuisse. Neque vero decebat vigilantissimum pastorem gregem suum, tot imminentibus periculis, tot lupis circumstantibus diu deserere. Ex veteri autem inscriptione quam publici juris fecit noster Mabillonius tomo IV Analect., pag. 497, intelligitur

Gregorium ad condendos Dialogos in monasterium sancti Andreae secessisse.

XX. Statim ac in lucem editi sunt Dialogi, toto in orbe Christiano summa gratulatione sunt excepti, maxime in Italia, et ab ipsis etiam Langobardis, favente praesertim Theodelinda regina, ut jam diximus, maximo in pretio habiti. Certe quanti eos fecerint majores nostri, probant innumeri propemodum exarati manu Codices, in quibus aut integri continentur, aut in epitomen redacti. Illis autem contrahendis operam dedit prae caeteris sanctus Odo, Cluniac. abbas. Hujusmodi compendium in Codice Uticensi sexcentorum annorum invenimus, quod utrum sit Odonis an alterius nos latet (**Vide tom. XVII Bibl. PP. Lug.**).

XXI. Optimam de iisdem conceptam opinionem confirmat quoque quod tot in linguas conversi legantur. Praeter Graecam enim versionem, de qua mox agemus, exstat Arabica in bibliotheca Colb. asservata, quae anno 779 facta fuit ex Graeca, non ex ipso latino textu. De illa consule praefationem novae interpretationis gallicae, p. 106 et seq. Ibidem lege quae commemorantur de Saxonica versione jussu regis Alfredi facta inclinante saeculo IX, vel etiam ab ipso elaborata, ut asserit Guillelmus *Cave* in historia Litteraria; de versione Gallica in bibliotheca Joannis ducis Bituricensis **117** qui Joannis regis tertius filius erat asservata, olimque magno pretio comparata; ac de plurimis aliis. Bibliothecam monasterii Lyrani in dioecesi Ebroicensi perlustrando, incidimus in Codicem D ann. eosdem Dialogos Gallice redditos et rythmice continentem. Exstant quoque stricta oratione Latina descripti in Bibliotheca Gemeticensi. Ex his omnibus unicam tantum interpretationem exhibemus, scilicet

Graecam, in qua edenda quid a nobis praestitum sit dicemus, postquam de ipsius Latini textus nova hac Editione quaedam fuerint praemissa; de aliis enim quae praecesserunt, sufficiet legere Dialogorum Vindicias, auctore Petro Gussanvillaeo supra excusas, ubi plurimas recenset, quarum copiam habuit. Infra quoque post recensitos mss. Codices quos consuluerimus subjicietur.

XXII. 1° Argumenta seu capitum titulos retinuimus, quod in Mss. fere omnibus legantur, atque ab ipsomet Gregorio prodiisse jure credantur.

2° Breves notas infra columnas attexuimus, in quibus aut variantes lectiones inserimus, aut restitutionum a nobis factarum rationem reddimus, aut quae sanctus Gregorius narrat illustrantur, aut nonnullis difficultatibus occurritur, scrupulique removentur. Ex his autem notis paucas a Gussanvillaeo et Mabillonio mutuati sumus, parum curantes utrum nostra daremus an aliena, modo nostris meliora. Illorum autem a quibus eas mutuo sumpsimus, nomen in calce duximus ascribendum.

XXIII. 3° At nihil nobis antiquius fuit quam totum opus pristinae reddere sanitati et integritati, ope Mss. Codicum quorum indicem hic accipe:---1. Codex S. Germ. a Pratis saltem DCCC annorum notatus a tergo 162, quem brevitatis causa German. appellamus;---2. Duo alii Codices inferioris aetatis in ejusdem monasterii bibliotheca asservati, quos Sangerm. nuncupaturi sumus;---3. Sancti Petri Carnotensis Codices tres, unus nono saeculo, alter undecimo, tertius vero decimo tertio descriptus;---4. Duo S. Theoderici prope Rhemos notati 58 et 59, qui non raro ab invicem dissentiunt;-

--5. Compendiensis monasterii Sancti Cornelii a tergo signatus 30;---6. Codex monasterii Longipontis, ord. Cisterciensis;---7. Exemplar optimae notae monasterii Vallis Clarae, ejusdem ord.;---8. Duo monasterii S. Petri Gemeticensis, quorum antiquior ad DCC annorum aetatem accedit;---9. Codex monasterii Pratellensis, ejusdem fere aevi et antiquitatis;---10. Duo monasterii S. Audoeni in urbe Rothomago non minus quam DC ann.;---11. Totidem Beccenses aliquando mutili;---12. Codex biblioth. Bigotianae apud Rothomagum D, ad minimum, annorum;---13. Codex monasterii Lyrani.---14. Tot Mss. Gallicanorum seriem claudet insignis Codex biblioth. Regiae, nono circiter saeculo exaratus, at ex longe antiquiori descriptus, ut conjicere licet ex titulo, ubi Gregorius minime vocatur sanctus; sic enim legitur: *Incipit liber Dialogorum Gregorii papae urbis Romae, de diversis miraculis pulchris*. Et postea: *Dialogorum Gregorii papae urbis Romae num. 4, de miraculis Patrum Italiae*.---15. His omnibus accedunt quatuor exemplaria mss. ad quae in Anglia collati sunt Dialogi, quorum varias lectiones publicavit Thomas Jamesius.---16. Adhibuimus quoque praestantiores Editiones: Parisiensem, an. 1518, per magistrum Bertholdum Rembolt et Joan. Parvum adornatam; Gilotianam Parisiis vulgatam an. 1571; Vaticanam Parisiis recusam 1605; denique Gussanvillaeam an. 1675.

XXIV. Neque vero tanti laboris in evolvendis tot Codicibus, nos poenitet, quandoquidem eorum auxilio non solum factarum a Gussanvillaeo restitutionum rationes, quas ipse dissimulavit, compertas habuimus, sed etiam plurima in omnibus Editis adhuc corrupta sanavimus et restituimus, quod

nonnullis exemplis, ut se offerent. nunc breviter sumus demonstraturi.

Lib. I, cap. 9, de sancto Bonifacio, legitur in Excusis: *Episcopatus officium tenuit, moribus implevit*. At in Mss. elegantius, propter antithesim: *Episcopatum officio tenuit, moribus implevit*.

Eodem libro, cap. 11, Editi habent: *Crudi panes signo signari solent*. At Mss. a quibus standum credidimus: *Ligno signari solent*. Caeteroquin, *signo signari*, quid sensus habet? quid sonat?

Lib. II, cap. 1, in Editione Gussanvill.: *Sed Benedictus plus appetens mala mundi perpeti, 118 quam laudes ab hominibus quaerere*. Tria ultima verba quae proprio marte, nullo praelucente ms. Codice addidit, resecurimus; quibus rejectis periodus magis sapit. Paulo antea corrupte habetur in Excusis, *omnes agnoscerent, a quanta Benedictus puer conversationis gratia perfectione coepisset*. Pro, *omnes agnoscerent, Benedictus puer conversationis gratiam, a quanta perfectione coepisset*.

Lib. III, cap. 2, irrepsit in Editos, *Justinianum seniore* *principem*, pro *Justinum seniore*, ut ex Mss. legendum; neque sinit historiae veritas aliter legere.

Eodem libro, cap. 37, de Sanctulo in Vulgatis habetur: *sicut jucundus erat et vultu et animo*; ubi exstat in Mss., *sicut jocundi erat et vultus et animi*. Significat sanctus Gregorius Sanctulum laeto semper animo et vultu fuisse, unde subdit: *Laborantes Langobardos laeto vultu salutavit*. Et

paulo post: *Quibus*, videlicet Langobardis a quibus injuriis laccessitus fuerat, *vir Domini laetiori adhuc vultu respondit*.

Lib. IV, cap. 35 in Excusis: *Quidam Stephanus qui alio nomine Optio dictus fuit*. In Editione Gussanvillaei ad marginem additur: *cui cognomen Optio fuit*. Restituimus autem ex Mss., *Quidam Stephanus qui in numero Optio fuit*. Error a primis Editoribus incoepit; quod forsitan ignorarunt, quid hic *numerus*, quid *Optio* significaret. Utrumque docebuut notae ad hunc locum.

Ejusdem libri cap. 47: *In eodem quoque monasterio alius quidam Joannes dictus est, magnae indolis adolescens, qui aetatem suam intellectu et gravitate transigebat*. Ita barbare libri editi, et contra sensum. At ex Mss. lumen affulsit, ubi legitur, *transibat*, quod praetulimus. Sed de his, et de Latinis Dialogis satis. Nunc de versione Graeca conjunctim hic edita, paucis praemonitum lectorem velim.

XXV. Dialogorum sancti Gregorii interpretem esse Zachariam testantur Anastasius Bibliothecarius (*In Zach.*), Joannes Diaconus (**Lib. IV, c. 95**), Photius (Cod. 252); diffitetur nemo. Errant autem tum Joannes Diaconus, tum Photius in assignando tempore quo prodiit haec interpretatio; Joannes enim id factum docet, *post annos fere centum septuaginta quinque, temporibus imperatoris Constantini*, scilicet Copronymi. Photius vero, quem sequitur anonymus in praefatione Graeca versionis praemissa, asserit centum sexaginta quinque annos effluxisse, inter Dialogos a Gregorio conditos, eosdemque a Zacharia Graece redditos. Constat autem sanctum Zachariam an. 741 sedere coepisse, nec ultra decem annos et paucos menses Ecclesiam rexisse.

Unde cum ab anno 593, quo citius conditi non sunt Dialogi, usque ad extrema pontificatus Zachariae tempora, non numerantur nisi centum quinquaginta octo anni, utrumque in Chronologia peccasse necesse est.

Quod spectat ad ipsam versionem, legenti patebit eam ab authentico Latino, tum in capitulorum titulis et argumentis, tum in aliis multis dissentire, ut aliquot in locis observavimus. Quantum ad scribendi rationem attinet, vocibus scatet barbaris, quae doctissimo Cangio linguae Graecobarbarae Glossarium colligenti amplam segetem suppeditarunt.

XXVI. Hanc interpretationem corruptam fuisse l. II, cap. ultimo, antiqua est Joannis Diaconi aliorumque orthodoxorum querela. Ubi enim Latine legitur: *Cum constet quia Paraclitus Spiritus a Patre semper procedat et Filio*, Graecus interpres, vel potius interpolator reddit: *Manifestum est quod Paraclitus Spiritus ex Patre procedat, et in Filio maneat*. Id fraude Graecorum Spiritus sancti processionem a Filio impugnantium factum queritur Joannes Diaconus. Hujus autem corruptelae auctorem fuisse Photium, peritissimum scilicet talium depravationum artificem, inde maxime suspicor, quod Zachariae opus et Gregorianos Dialogos plurimum commendet. Nimirum ex illis interpolatis, jamjam sibi aut suis contra processionem Spiritus sancti arma conflabat, et machinas comparabat.

Caeterum a Graecorum errore quantum sit alienus Gregorius, probare in promptu est, tum ex symbolo quod initio sui pontificatus edidit, ubi docet *Spiritum sanctum nec genitum nec ingenitum, sed coaeternum de Patre et Filio procedentem*, tum ex multis Moral. locis. Nempe lib. I, num.

30, olim cap. 7, ait: *Dum sanctum Spiritum qui a se procedit*, id est a Filio. Et lib. V, num. 65: *Qui de Patre procedens, et de eo quod est Filii accipiens*. Clarius adhuc hom. 26 in Evang., post initium: *De Patre procedit et Filio*.

XXVII. Superest ut quantum a nobis laboratum sit ut emendatiorem Editionem procuraremus hujus interpretationis Graecae paucis aperiamus. Dissimulare non possumus in recensenda Editione Gussanvillaeana offendisse nos in gravissima σφάλματα. Comparatione autem facta cum Vaticanis Editis, intelleximus Gussanvillaeum ex iis omnes pene typographicos lapsus etiam graviores, in sua transtulisse; religione erga Romanos typos, an oscitantia, judicent alii. Quod, ne inaniter a nobis jactari credatur, quibusdam exemplis in medium prolatis confirmandum est.

119 In Editione Gussanv., lib. III, cap. 21, col. 178, legitur ἐκθλιβῆναι, ἐκβληθῆναι. Ita quoque in Vaticana.---Cap. 26, col. 187, vitiosa est interpunctio in utraque Editione hoc modo: καὶ τὰ μὴ ὑποστελλόμενα, ξίφος τὴν, etc., ubi transposita virgula legendum, ὑποστελλόμενα ξίφος, τὴν, etc. Col. 188 ejusdem capitis ultimum verbum mendose scribitur in utraque, scilicet: πειράσωμαι, pro πειράσομαι.---Cap. 28, col. 190, in utraque, καθώπερ, pro καθάπερ.---Cap. 34, col. 203, in utraque haec omittuntur fere initio: θρηνῶνται ὅθεν ἐκ προσώπου τῶν μετανοούντων Ἱερ. Ibidem, infra, post quindecim circiter lineas, οἱ συμμετοχῇ, pro ἡ συμ.---Cap. 37, col. 215, prope finem οὐ τὸ, pro οὕτως.

Lib. IV, in titulo, cap. 4, col. 226, legitur Ἐκκλησιαστίκου, pro Ἐκκλησιαστοῦ. In extrema cap. hujus parte, col. 230, praetermissae sunt duae lineae integrae.-

--Initio sequentis capitis, ibid., desunt tria verba.---Cap. 15, paulo post initium, col. 246, deficit omnino sensus duarum linearum omissione.---Cap. 38, non longe ab exordio legitur καλεῖς, pro λαλεῖς. Et versus finem δρόμου, loco, τρόμου.---Cap. 42, circa medium ὑπερκάτω, pro ὑποκάτω.

Ante col. 178, nullos similes errores observavimus, non quod superiora puriora sint et castigatiora, sed quia jam fere integram Editionem Dialogorum adornaveramus, antequam veniret in mentem haec animadvertere.

Ut ab his erratis utrique communibus Editioni, et a multo pluribus expurgaremus Zacharianam interpretationem, praesto nobis fuerunt exemplaria duo Graeca, Regium et Colbertinum; quod tamen in cap. 13 libri II desinit. Neque vero satis nobis fuit eorum ope mendosa emendare, nisi etiam quibusdam notis, quae sana jam et pura erant, illustraremus, ut lectoris laborem levaremus (quod aequi bonique consulat), nullum detrectantes.

PRAEFATIO IN DIALOGOS SANCTI GREGORII MAGNI, AUCTORE

ANONYMO. 121 Merito quidem virtutis sectatores laudibus omnium celebrantur. Neque enim sibi solis lucrum comparant, verum etiam posteris recte vivendi studio deditis illam velut viventem quamdam imaginem et animatam statuam factorum suorum relinquunt. Sed multo ampliori

laude digni censendi sunt, qui post virtutis opera omne studium in eo posuerunt, ut scripta mundo relinquerent, quae eos, qui cum affectu illa legerent, ad virtutem instituere et exercere possent. Maxima enim via ad id quod honestum est inveniendum, Scripturarum divinarum est meditatio; siquidem in iis actionum praecepta reperiuntur, et vitae sanctorum virorum scriptis traditae veluti quaedam divinae conversationis imagines animatae ad imitationem bonorum operum propositae sunt, prout quidam sanctorum Patrum nostrorum philosophati sunt. Caeterum cum multi exstiterint studiosi viri tam in Veteri quam in Novo Testamento, qui scripta praeteritarum rerum historias et futurarum praedictiones continentia orbi reliquerunt, necnon Vitas sanctorum et virtute praedictorum hominum, qui per Orientem et Aegyptum in vita monastica excelluerunt, Spiritu sancto motus, omni laude major sanctus Pater noster Gregorius beatissimus et inclytae urbis Romae papa, una cum plurimis aliis libris dictionis venustate et sensuum profunditate nitentibus, Vitas etiam sanctorum hominum qui in Italia eluxerunt, et quo tempore quibusve in locis floruerunt, quatuor libris Latina lingua conscripsit. Cum autem effluxissent jam centum et sexaginta quinque anni, et ex omnibus nemo repertus esset qui ad ipsos ex Latina lingua in Graecam transferendos operam impenderet, divino consilio electus pastor, et princeps pastorum, orthodoxae fidei dux, et principis apostolorum Petri successor Zacharias, ter beatus, et angelis par, apostolicus et oecumenicus papa, cum animam haberet Dei et praeclararum rerum amantem, et totum se retributioni futurae consecrasset, inter caetera ab ipso praeclare gesta, diligenter Scripturis divinis vacans, juxta praeceptum Domini dicentis: *Scrutamini Scripturas*,

quia in ipsis videmini vitam aeternam habere (Joan. V, 19).

Recordatus vitae et conversationis sanctorum Patrum et monachorum qui in Oriente vixerunt, optimum scilicet suscepit consilium tam libros illos a viris supra memoratis Latina lingua conscriptos, quam eos qui complectuntur virtutes sanctorum Patrum qui in Italia claruerunt, in linguam Graecam transferendi; cupiens videlicet utilem animae fructum ex ipsis proveniente abundanter cunctis elargiri. Hoc igitur ad finem deducens, thesaurum quidem indeficientem iis qui studiose libros illos legerint reliquit; sibi vero repositam fidelibus et prudentibus dispensatoribus mercedem acquisivit. Subjectorum autem librorum capita sunt hujusmodi.

120 Ἐπαινοῦνται μὲν δικαίως παρὰ πάντων οἱ ἀρετὴν μετερχόμενοι· οὐ γὰρ αὐτοὶ μόνοι τοῦ κέρδους μετέχουσιν· ἀλλὰ καὶ τοῖς μετέπειτα ὀρθῶς βιῶναι προαιρουμένοις, καθάπερ ἔμπνουν εἰκόνα καὶ στήλην ἔμψυχον, διὰ τῆς μνήμης ταύτην καταλιμπάνουσιν. Ἀξιειπαινετώτεροι δὲ μᾶλλον οἱ πᾶσαν σπουδὴν τιθέμενοι, μετὰ τὸ κατορθῶσαι τὴν ἀρετὴν, τοῦ καὶ συγγράμματα τῷ βίῳ καταλείπειν, δυνάμενα πρὸς ἀρετὴν γυμνάζειν, τοὺς πόθῳ τούτοις ἐντυγχάνοντας. Μεγίστη γὰρ ὁδὸς πρὸς τὴν τοῦ καθήκοντος εὕρεσιν ἡ μελέτη τῶν θείων γραφῶν (**Basilus, epist. 1 ad Gregor. Naz.**). Ἐν ταύταις γὰρ καὶ αἱ τῶν πράξεων ὑποθῆκαι εὕρισκονται, καὶ βίοι τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ἀνάγραπτοι παραδεδομένοι, οἷον εἰκόνες τινὲς ἔμψυχοι τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας τῷ μιμήματι τῶν ἀγαθῶν ἔργων πρόκεινται· καθὼς καὶ τινες τῶν ἁγίων ἡμῶν πατέρων περὶ τούτου ἐφιλοσόφησαν. Πολλῶν τοίνυν σπουδαίων ἀνδρῶν κατὰ τὴν παλαιὰν καὶ καινὴν διαθήκην συγγράμματα καταλελοιπότες τῷ βίῳ, ἱστορίας τε τῶν

γεγονότων καὶ προφητείας τῶν μελλόντων περιέχοντα, οὐ μὴν ἀλλὰ βίους ἁγίων καὶ ἐναρέτων ἀνδρῶν, τῶν τε κατὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ Αἴγυπτον ἐν ἀσκήσει διαπρεψάντων· ἐκ πνεύματος ἁγίου κινηθεῖς, καὶ ὁ παντὸς ἐπαίνου ὑπέρτερος ὁ ἐν ἁγίοις πατὴρ ἡμῶν Γρηγόριος ὁ παμμακάριστος ὁ τῆς μεγαλυνύμου πόλεως Ῥώμης γενόμενος πάπας, σὺν καὶ ἑτέροις πλείστοις βίβλοις κάλλει τε λέξεως καὶ βάθει νοημάτων διαλάμπουσιν, καὶ τοὺς βίους τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διαπρεψάντων ἁγίων ἀνδρῶν, καθ' οὓς τε χρόνους καὶ τόπους γεγόνασιν, ἐν τέσσαρσι βιβλίῳ τῇ Ῥωμαίων διαλέκτῳ διεγράψατο. Διελθόντων δὲ ἤδη που ἑκατὸν ἐξήκοντα πέντε ἐνιαυτῶν, καὶ μηδενὸς τῶν πάντων σπουδὴν θεμένου ἐπὶ τὴν ταυτῶν μετάφρασιν ἐκ τῆς Ῥωμαίας εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶτταν, ὁ ἐκ τῆς ἁνωθεν ῥοπῆς ψηφισθεὶς ποιμὴν τε καὶ ποιμενάρχης καὶ ὁδηγὸς ὀρθοδόξου πίστεως, ὁ τοῦ πρωτοβάθρου τῶν ἀποστόλων Πέτρου διάδοχος Ζαχαρίας, ὁ τρισμακάριστος, καὶ ἰσάγγελος, ἀποστολικὸς καὶ οἰκουμενικὸς πάπας, φιλόθεος ὢν καὶ φιλόκαλος τὴν ψυχὴν, καὶ ὅλον ἑαυτὸν ἀναθεὶς τῇ μελλούσῃ μισθαποδοσίᾳ, μετὰ πάντων αὐτοῦ τῶν ἀγαθῶν κατορθωμάτων ἐπιμελῶς σχολάζων ταῖς θείαις γραφαῖς, κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ κυρίου τὴν φάσκουσιν, Ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, ἐν αὐταῖς γὰρ δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· ἐπιμνησθεὶς περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας τῶν κατὰ τὴν ἀνατολὴν γενομένων ἁγίων πατέρων καὶ ἀσκητῶν, βουλὴν ἀρίστην ἐβουλεύσατο, τοῦ καὶ τὰς αὐτὰς βίβλους τὰς παρὰ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων συγγραφείσας τῇ Ῥωμαίᾳ διαλέκτῳ, τὰς τε περιεχούσας τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν διαπρεψάντων ἁγίων πατέρων ἀρετὰς, εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταφράσαι γλῶτταν· ἀφθόνως πᾶσιν θέλων παρέχειν τὸν ἐξ αὐτῶν ποριζόμενον ψυχικὸν πλοῦτον. Τοῦτο οὖν εἰς πέρας

ἀγαγὼν, θησαυρὸν μὲν ἀνέκλειπτον τοῖς πόθῳ ἐντυγχάνουσιν κατέλιπε, ἑαυτῷ δὲ τὸν ἀποκείμενον μισθὸν τῶν πιστῶν καὶ φρονίμων οἰκονόμων περιποιήσατο. Τῶν δὲ ὑποτεταγμένων βίβλων εἰσὶν τὰ κεφάλαια οὕτως.

SANCTI GREGORII PAPAE DIALOGORUM
LIBRI IV, DE VITA ET
MIRACULIS PATRUM ITALICORUM, ET
DE AETERNITATE
ANIMARUM. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ
ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΥ ΠΑΠΑ
ΤΗΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΑΣ ΡΩΜΗΣ ΔΙΑΛΟΓΟΙ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ. ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ, ΔΙΑΚΟΝΟΝ,
Περὶ πολιτείας διαφόρων πατέρων τῶν ἐν τῇ
Ἰταλία διαλαμψάντων. (C,S)

LIBER PRIMUS. BIBΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

149 Quadam die nimiis quorumdam saecularium tumultibus depressus, quibus in suis negotiis plerumque cogimur solvere etiam quod nos certum est non debere, secretum locum petii amicum moeroris, ubi omne quod de mea mihi occupatione

displicebat, se patenter ostenderet, et cuncta quae infligere dolorem consueverant, congesta ante oculos licenter venirent. Ibi itaque cum afflictus valde et diu tacitus sederem, dilectissimus filius meus Petrus diaconus adfuit, mihi a primaevo juventutis flore amicitiiis familiariter obstrictus, atque ad sacri verbi indagationem socius. Qui gravi excoqui cordis languore me intuens, ait: Nunquidnam novi tibi aliquid accidit, quod plus te solito moeror tenet? Cui, inquam: Moeror, Petre, quem quotidie patior, et semper mihi per usum vetus est, et semper per augmentum novus. Infelix quippe animus meus occupationis suae pulsatus vulnere, meminit qualis aliquando in monasterio fuit; **152** quomodo ei labentia cuncta subter erant; quantum rebus omnibus quae volvuntur eminebat; quod nulla nisi coelestia cogitare consueverat; quod etiam retentus corpore, ipsa jam carnis claustra contemplatione transihat; quod mortem quoque, quae pene cunctis poena est, videlicet ut ingressum vitae et laboris sui praemium amabat. At nunc ex occasione curae pastoralis saecularum hominum negotia patitur, et post tam pulchram quietis suae speciem, terreni actus pulvere foedatur. Cumque se pro condescensione multorum ad exteriora sparserit, etiam cum interiora appetit, ad haec procul dubio minor redit. Perpendo itaque quid tolero, perpendo quod amisi. Dumque intueor illud quod perdidi, fit hoc gravius quod porto. Ecce etenim nunc magni maris fluctibus quatior, atque in navi mentis tempestatis validae procellis illidor. Et cum prioris vitae recolo, quasi post tergum ductis oculis viso littore suspiro. Quodque adhuc gravius est, dum immensis fluctibus turbatus feror, vix jam portum videre valeo quem reliqui, quia et ita sunt casus mentis, ut prius quidem perdat bonum quod tenet, si tamen se perdidisse meminerit; cumque longius

recesserit, etiam boni ipsius quod perdiderat obliviscatur; fitque ut post neque per memoriam videat, quod prius per actionem tenebat. Unde hoc agitur quod praemisi, quia cum navigamus longius, jam nec portum quictis quem reliquimus videmus. Nonnunquam vero in augmentum mei doloris adjungitur, quod quorundam vita qui praesens saeculum tota mente reliquerunt, mihi ad memoriam revocatur. Quorum dum culmen aspicio, quantum ipse in infimis jaceam agnosco; quorum plurimi Conditori suo in secretiori vita placuerunt, qui ne per humanos actus a novitate mentis veterascerent, eos omnipotens Deus hujus mundi laboribus noluit occupari. Sed jam quae prolata sunt, melius insinuo, si ea quae per inquisitionem ac responsionem dicta sunt, sola nominum praenotatione distinguo.

PETR. Non valde in Italia aliquorum vitam virtutibus fulsisse cognovi; ex quorum igitur comparatione accenderis ignoro. Et quidem bonos viros in hac terra fuisse non dubito, signa tamen atque virtutes aut ab eis nequaquam facta existimo, aut ita sunt hactenus silentio suppressa, ut utrumne sint facta nesciamus.

GREGOR. Si sola, Petre, referam, quae de perfectis probatisque viris unus ego homuncio, vel bonis ac fidelibus viris attestantibus, agnovi, vel per memetipsum didici; dies, ut opinor, ante quam sermo, cessabit.

PETR. Vellem quaerenti mihi de eis aliqua narrares. Neque pro hac re interrompere expositionis studium grave videatur, quia non dispar aedificatio oritur ex memoria virtutum. In expositione quippe qualiter invenienda atque tenenda sit virtus, agnoscitur; in narratione vero signorum cognoscimus

inventa ac retenta qualiter declaretur. Et sunt nonnulli, quos ad amorem patriae coelestis plus exempla, quam praedicamenta **153** succendunt. Fit vero plerumque audientis animo duplex adjutorium in exemplis Patrum, quia si ad amorem venturae vitae ex praecedentium comparatione accenditur, etiam si se esse aliquid existimat, dum meliora de aliis cognoverit, humiliatur (**Eadem leg., hom. 38 et 39 in Evang.**).

GREGOR. Ea quae mihi sunt virorum venerabilium narratione comperta, incunctanter narro sacrae auctoritatis exemplo, cum mihi luce clarius constet quia Marcus et Lucas Evangelium quod scripserunt, non visu, sed auditu didicerunt. Sed ut dubitationis occasionem legentibus subtraham, per singula quae describo, quibus haec auctoribus mihi comperta sint manifesto. Hoc vero scire te cupio, quia in quibusdam sensum solummodo, in quibusdam vero et verba cum sensu teneo; quia si de personis omnibus ipsa specialiter verba tenere voluissem, haec rusticano usu prolata stylus scribentis non apte susciperet. Seniorum valde venerabilium didici relatione quod narro.

150 Μία τῶν ἡμερῶν σφοδραῖς τισιν ἀνάγκαις κοσμικαῖς βαρηθεῖς, ἐξ ὧν ἐν ταῖς αὐταῖς πραγματείαις ἐκλύεσθαι ἐκ παντὸς ἀναγκαζόμεθα, ὅπερ τοῦτο ἐν ἡμῖν τὸ σύνολον εἶναι οὐκ ὀφείλει, ἡτησάμην ἐμαυτῷ ἡσυχάζον· τὰ τινα τόπον φίλον τῆς λύπης, ἐν ᾧ τόπῳ ἅπαντα τὰ τῇ ἐμῇ ἀπαρέσκοντα φροντίδι, αὐτά μοι φανερῶς ἐπεδεικνύοντο, καὶ πάντα ἃ τὸν πόνον ἐκθλίβειν εἰώθασιν, ἐνώπιον τῶν ἐμῶν ὀφθαλμῶν εὐκόλως παρίσταντο. Ἐκεῖ τοίνυν καθεζομένου μου, πάνυ τεθλιμμένου καὶ ἡσυχάζοντος, ὁ ἀγαπητός μου υἱὸς Πέτρος ὁ διάκονος παρέστη μοι, ὅς τις καὶ ἐκ πρώτου καιροῦ τῆς

ἡλικίας αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ τῆς νεότητος ἄνθει, γνησίως ἐν τῷ τῆς φιλίας δεσμῷ συνηρμόσθη μοι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τῶν ἱερῶν λόγων διατυπώσει κοινωνός μοι γεγονώς, ὅς τις θεασάμενός με σφοδρῶς τῷ τῆς καρδίας νοσήματι συγκαιόμενον, ἔφη· Μήτοι γε νέον τι συνέβη, ὅτι πλειότερα σε τοῦ ἔθους λύπη, ὥς ὁρῶ, κατέχει; ᾧ τινι ἀποκριθεὶς, εἶπον· Ἡ λύπη, Πέτρε, ἦνπερ καθ' ἡμέραν ὑπομένω, τῷ μὲν ἔθει παλαιά ἐστι, διὰ δὲ προσθήκης νεάζει. Ταλαιπωρεῖ τοίνυν ἡ ψυχὴ μου τῇ ἐαυτῆς ἀσχολίᾳ, νυσσομένη τῷ τραύματι. Μνημονεύει γὰρ ὅποια ποτὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ **151** ὑπῆρχε· πῶς αὐτῇ πάντα τὰ μὴ ἀνήκοντα ὑπέκειτο· πόσων πραγμάτων τῶν ἐν τῷ βίῳ κυλιομένων ὑπερανέστηκεν, ἢ τις οὐδὲν ἕτερον εἰ μὴ τὰ οὐράνια μεριμνᾶν εἶωθεν· κρατουμένη γὰρ τῷ σώματι τὰ τῆς σαρκὸς κλεῖθρα, τῇ θεωρίᾳ ὑπερέβαινε· διὸ καὶ τὸν θάνατον, τὸν πᾶσι φοβερὸν ὑπάρχοντα, ὥσπερ εἴσοδον ζωῆς καὶ τοῦ καμάτου αὐτῆς ἀμοιβὴν ἠγάπα. Ἡ τις νῦν προφάσει ποιμαντικῆς μερίμνης, κοσμικῶν ἀνθρώπων πράγμασιν ὑποπίπτει, καὶ μετὰ τοσοῦτον ὥραϊον τῆς αἰδιότητος αὐτῆς κάλλος, γήϊνης πράξεως τῷ κονιορτῷ * συνοζέnei. Ἡνίκα γὰρ ἐαυτὴν διὰ συγκατάβασιν πολλῶν εἰς τὰ ἔξωθεν σκορπίζει, ὅτε τοῖς ἔνδον ἐπινεύσει, πρὸς ταῦτα πόρρωθεν δραμοῦσα, ἐλαχίστη ὑποστρέφει. Κατανοῶ τοιγαροῦν τί ὑποφέρω, καὶ τί ἀπεβαλόμην. Ἐν ὅσῳ δὲ ἀφορῶ εἰς ὃ ἀπώλεσα, γίνεται τοῦτο βαρύτερον ὅπερ βαστάζω. Ἴδου γὰρ μεγίστης θαλάττης τοῖς κύμασι δονοῦμαι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ νοῦς, σφοδροτάτης ἀνάγκης τῷ κλύδονι προσαράσσομαι. Καὶ ἐν ὅσῳ τῆς πρώτης ζωῆς μνημονεύω, ὥσπερ εἰς τὰ ὀπίσω τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπενέγκας, θεώμενος τὸν λιμένα ὅθεν ἐξῆλθον, ἀναστενάζω. Ὅπερ μοι καὶ ἔστιν ἀκμὴν βαρύτερον, ὅτι ἐν ὅσῳ τοῖς ἀμετρήτοις κύμασι πεφυρμένος φέρομαι, μόλις λοιπὸν τὸν λιμένα θεάσασθαι δύναμαι, ὥνπερ

κατέλιπον· τοιαῦται γὰρ αἱ συμφοραὶ τοῦ νοὸς ὑπάρχουσι, πρῶτον μὲν ἀπολέσαι τὸ καλὸν, ὅπερ κατέχει, μνημονεύειν δὲ ὅπερ ἀπώλεσεν· ὅτε δὲ μήκοθεν ἀποστῇ, καὶ αὐτοῦ οὐ̐περ ἀπώλεσεν ἀγαθοῦ ἐπιλανθάνεται· γίνεται δὲ ὅπως μετέπειτα μή τε ἐπὶ μνήμης θεάσεται, ὅπερ πρότερον διὰ πράξεως ἐκράτει. Ὅθεν τοῦτο ἀληθὲς ὑπάρχει ὃ προεθέμην, ὅτι ἡνίκα μήκοθεν πλέομεν, οὐδὲ τὸν λιμένα λοιπὸν τῆς ἡσυχίας, ὃν κατελίπομεν, θεωροῦμεν. Αἰὶ οὖν ἀληθῶς εἰς προσθήκην τοῦ ἐμοῦ πόνου προστίθεται ἡ ζωὴ τῶν καταλειψάντων τὸν παρόντα κόσμον ὅλη τῇ διαθέσει, καὶ εἰς ὕψος ἀγγελικῆς πολιτείας ἀναδραμόντων, ὧν ἐπὶ μνήμης τὸ ὕψος τοῦ βίου φέρων, πόσον ἐγὼ ἐν τοῖς κατωτάτοις κεῖμαι, ἐπιγινώσκω· ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι τῷ ἑαυτῶν κτίστη ἐν τῇ ἡσυχῇ ζωῇ εὐηρέστησαν· ἵνα μὴ δι' ἀνθρωπίνων πράξεων ἐκ τοῦ νεάζοντος λογισμοῦ παλαιωθῶσι, τούτους οὖν ὁ παντοδύναμος Θεὸς ταῖς τοῦ κόσμου τούτου φροντίσιν οὐ συνεχώρησεν δεσμευθῆναι. Ὅθεν λοιπὸν τὰ προελθόντα προθύμως ἐκτίθημι, διὰ τῆς ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως, καὶ τῆς τῶν ὀνομάτων διαγνώσεως

ΠΕΤΡ. Οὐ πάνυ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τινῶν τὴν πολιτείαν δυνάμεσι διαλάμψασαν διέγνων· ἐκ τίνων τοίνυν τῇ μιμήσει ἀνάπτυ ἀγνοῶ. Καλοὺς μὲν οὖν ἀνθρώπους ἐν τῇ γῇ ταύτῃ γεγονέναι οὐκ ἀπιστῶ, σημεῖα δὲ καὶ δυνάμεις παρ' αὐτῶν οὐδαμῶς γεγονέναι ὑπολαμβάνω. Εἰ δὲ καὶ εἰσὶ μέχρι τοῦ παρόντος σιγῇ καλυπτόμενα, μὴ ἀγνοήσωμεν, ἅπερ γεγονότα ὑπάρχουσιν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐὰν μόνα, Πέτρε, τὰ περὶ τῶν τελείων καὶ δοκίμων ἀνδρῶν ἀναγγεῖλω, ἅπερ ἐγὼ μόνος τὸ ἀνθρωπάριον, διὰ τε καλῶν καὶ πιστῶν ἀνθρώπων μαρτυρούντων ἔμαθον, καὶ ὅσα

δι' ἑαυτοῦ ἔγνων, ἐπιλείψει με, ὥς οἶμαι, διηγούμενον ὁ χρόνος.

ΠΕΤΡ. Δυσωπῶ, πανάγιε πάτερ, πάνυ ποθοῦντός μου, ἵνα τῆς περὶ αὐτῶν ἄρξῃ διηγήσεως, καὶ μὴ βαρεῖα νομισθῇ ἡ αἵτησις τοῦ διανοιγῆναι τὰ τῆς ὑποθέσεως· οὐ γὰρ μετρία οἰκοδομὴ ἀνατέλλει ἐκ τῆς μνήμης τῶν δυνάμεων. Ἐν γὰρ τῇ διαθέσει, τὸ, πῶς εὐρίσκεται καὶ κρατεῖται ἡ δύναμις, διαγινώσκεται· ἐν δὲ τῇ ἐξηγήσει τῶν σημείων εὐρεθεῖσα καὶ κρατηθεῖσα, λαμπρύνεται. Εἰσὶ γὰρ πλεῖστοι, οὓς ἐν τῷ πόθῳ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας πλείονα τὰ ὑποδείγματα μᾶλλον, ἢ περ **154** τὰ κηρύγματα διεγείρουσι. Γίνεται δὲ ἐν τῇ τοῦ ἀκούοντος ψυχῇ διπλῇ βοήθεια τὰ τῶν πατέρων ὑποδείγματα· ὅτι καὶ εἰς τὸν πόθον τῆς μελλούσης ζωῆς ἐκ τῆς τῶν προλαβόντων μιμήσεως θερμότερος γίνεται, καὶ ἐὰν ἑαυτὸν εἶναι τι νομίζῃ, ἐν ὅσῳ περὶ ἐτέρων κρείττονα διαγνῶ, ταπεινοῦται.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἄπερ μοι ὑπάρχουσι, παρὰ ἀνδρῶν εὐσεβῶν διηγηθέντα, ἐκεῖνα καὶ γὰρ ἐν ἐμφανεστάτῃ διηγήσει ἐκτίθημι, ἱερᾶς ἀρχηγίας τῷ ὑποδείγματι ἐπόμενος, καθὼς μοι δυνατὸν ὑπάρχει. Μάρκος γὰρ καὶ Λουκᾶς, ἅπερ συνεγράψαντο εὐαγγέλια, οὐχὶ τῇ θεᾷ, ἀλλὰ τῇ ἀκοῇ μεμαθήκασιν. Ὅμως, ἵνα τῆς ἀπιστίας τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τῶν ἀναγινωσκόντων παρεπάρῳ, περὶ ἐκάστου ὧν περ γράφω, παρὰ τίνων μοι εἰσι διηγηθέντα φανεροποιήσω. Τοῦτο δὲ ἀληθῶς γινώσκειν σε βούλομαι, ὅτι ἐν τισὶ τὸν νοῦν μόνον, ἐν τισὶ δὲ καὶ ῥήματα σὺν τῷ νοῖ κρατῶ· ἰκάνειν γὰρ ἤθελον προσωπικῶς ἀπάντων αὐτῶν τὴν ὡραιότητα τῶν λόγων κρατῆσαι, ταῦτα τῇ ιδιωτίᾳ μου προβληθέντα ὁ κάλαμος τοῦ γραφέως οὐ προσφόρως ὑπεδέχετο. Παρὰ πρεσβυτῶν οὖν σφόδρα σεμνοτάτων τὴν διήγησιν, ἣν ἀφηγοῦμαι, μεμάθηκα.

CAPUT PRIMUM. *De Honorato abbate monasterii Fundensis.*

Venantii quondam patricii in Samnii partibus villa fuit, in qua colonus ejus filium Honoratum nomine habuit (*Martyrolog.*, 16 Jan.), qui ab annis puerilibus ad amorem coelestis patriae per abstinentiam exarsit. Cumque magna conversatione polleret, seque jam ab otioso quoque sermone restringeret, multumque, ut praefatus sum, per abstinentiam carnem domaret, die quadam parentes ejus vicinis suis convivium fecerunt, in quo ad vescendum carnes paratae sunt: quas dum ille ad esum contingere pro abstinentiae amore recusaret, coeperunt eum parentes ejus irridere, ac dicere: Comede; nunquid piscem in his montibus tibi allaturi sumus? Illa vero in loco pisces audiri consueverant, non videri. Sed cum his sermonibus Honoratus irrideretur, repente in convivio aqua ad ministerium defuit; et cum situla lignea, sicut illic moris est, mancipium ad fontem perrexit. Dumque hauriret aquam, piscis situlam intravit. Reversumque mancipium ante ora discumbentium piscem cum aqua fudit, qui ad totius diei victum potuisset Honorato sufficere. Mirati omnes, totaque illa parentum irrisio cessavit. Coepere namque in Honorato venerari abstinentiam, quam ante deridebant; sicque a Dei homine irrisionis deterisit opprobria piscis de monte. Qui cum magnis virtutibus cresceret, a praedicto domino suo libertate donatus est, atque in eo loco qui Fundis dicitur, monasterium construxit, in quo ducentorum ferme monachorum Pater

exstitit, ibique vita illius circumquaque **156** exempla eximiae conversationis dedit. Nam quadam die ex eo monte qui ejus monasterio in excelso prominet ingentis saxi moles erupta est, quae per devexum montis latus veniens, totius ruinam cellae, omniumque fratrum interitum minabatur. Quam cum venientem desuper vir sanctus vidisset, frequenti voce nomen Christi invocans, extensa mox dextera signum ei crucis opposuit, eamque in ipso devexi montis latere cadentem fixit, sicut religiosus vir Laurentius perhibet. Et quia locus ei non fuerat quo inhaerere potuisset, aspicitur ita ut hucusque montem cernentibus, casura pendere videatur.

PETR. Putamus, hic tam egregius vir, ut post magister discipulorum fieret, prius habuit magistrum?

GREGOR. Nequaquam hunc fuisse cujusquam discipulum audiui, sed lege non constringitur sancti Spiritus donum. Usus quidem rectae conversationis est, ut praeesse non audeat, qui subesse non didicerit; nec obedientiam subjectis imperet, quam praelatis non novit exhibere. Sed tamen sunt nonnulli qui ita per magisterium Spiritus intrinsecus docentur, ut etsi eis exterius humani magisterii disciplina desit, magistri intimi censura non desit. Quorum tamen libertas vitae ab infirmis in exemplum non est trahenda, ne dum se quisque similiter sancto Spiritu impletum praesumit, discipulus hominis esse despiciat, et magister erroris fiat. Mens autem quae divino spiritu impletur, habet evidentissime signa sua; virtutes scilicet et humilitatem, quae si utraque perfecte in una mente conveniunt, liquet quod de praesentia sancti Spiritus testimonium ferunt. Sic quippe etiam Joannes Baptista magistrum habuisse non legitur, neque ipsa Veritas, quae corporali praesentia apostolos docuit, eum corporaliter

inter discipulos aggregavit; sed quem intrinsecus docebat, extrinsecus quasi in sua libertate reliquerat. Sic Moyses in eremo edoctus mandatum ab angelo didicit (**Exod. XXIII**), quod per hominem non cognovit. Sed haec, ut praediximus, infirmis veneranda sunt, non imitanda.

PETR. Placet quod dicis; sed peto ut mihi dicas si tantus hic Pater aliquem sui imitatore discipulum reliquit.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Περὶ Ὀνωράτου ἡγουμένου μονῆς τῆς ἐπιλεγομένης Φούνδης.

Βεναντίου τοῦ τηνικαῦτα πατρικίου ἐν τοῖς τῆς Σαμνίας χώρας μέρεσι χωρίον ὑπῆρχεν, ἐν ᾧ γεωργὸς αὐτοῦ υἱὸν ἔσχεν, ὀνόματι Ὀνωρᾶτον, ὃς τις ἐκ νηπίας αὐτοῦ ἡλικίας, εἰς τὸν πόθον τῆς οὐρανίου πατρίδος δι' ἐγκρατείας ἐξεκαύθη. Ἐν τῇ τοιαύτῃ οὖν ἀγνῇ ἀναστροφῇ προκόπτων, ἑαυτὸν λοιπὸν καὶ ἀπὸ ἀκαίρου λόγου ἀνέστελλεν, ἱκανῶς δὲ, καθὼς προεῖπον, δι' ἐγκρατείας τὴν σάρκα ἐδάμαζεν, ὅθεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ οἱ τούτου γονεῖς τοῖς γείτοσιν αὐτῶν συμπόσιον ἐποιήσαντο, ἐν ᾧ εἰς βρῶσιν κρέα παρετέθησαν, ἅπερ αὐτὸς φαγεῖν ἢ ἄψασθαι παντελῶς ἀπετρέπετο, διὰ τὸν τῆς ἐγκρατείας πόθον. Ἦρξαντο οὖν οἱ γονεῖς αὐτοῦ ἐμπαίζειν αὐτῷ καὶ λέγειν· Φάγε· μὴ γὰρ ἰχθύν σοι ἐν τούτοις τοῖς ὄρεσιν ἔχομεν παραθεῖναι. Ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ τόπῳ, ἰχθὺς μὲν ἠκούετο, οὐδαμῶς δὲ εὕρισκόμενος ἐθεωρεῖτο. Ἐν ὧσιν δὲ τούτοις τοῖς ῥήμασιν ὁ Ὀνωρᾶτος ἐνεπαίζετο, ὕδωρ εἰς τὴν τοῦ συμποσίου ὑπουργίαν παρέλλειψε· καὶ μετὰ σίτλας

ξυλίνης, καθὼς αὐτόθι ἔθος ἐστίν, τὸ ἀνδράποδον εἰς τὴν
πηγὴν ἀπῆλθε. Καὶ ἐν ὧσιν ἦντλει τὸ ὕδωρ, ἰχθύς τις εἰς τὸ
ἀντλημα εἰσῆλθεν. Ὑποστρέψας δὲ ὁ τὸ ὕδωρ κομίζων, πρὸ
προσώπου τῶν ἀνακειμένων τὸν ἰχθὺν σὺν τῷ ὕδατι ἐξέχεεν,
ὅστις δι' ὅλης τῆς ἡμέρας εἰς βρῶσιν τῷ Ὁνωράτῳ
αὐταρκέσαι ἠδυνήθη. Θαυμασάντων δὲ πάντων, ἐκεῖνος
ὅλος ὁ τῶν γονέων ἐμπαιγμὸς ἔπαυσεν. Καὶ τὴν τοῦ
Ὁνωράτου ἐγκράτειαν ἤρξαντο σέβεσθαι, ἥνπερ κατεγέλων
τὸ πρότερον· οὕτως οὖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ τοῦ
ἐμπαιγμοῦ τὴν ὕβριν ὁ ἰχθυς τοῦ ὄρους ἀπῆλειπεν.
Προκόψαντος δὲ αὐτοῦ μεγίσταις δυνάμεσι, παρὰ τοῦ
προλεχθέντος αὐτοῦ κυρίου ἐλευθερίας ἔτυχε, καὶ εἰς ἐκεῖνον
τὸν τόπον τὸ Φούνδης λεγόμενον μοναστήριον ὠκοδόμησεν,
ἐν ᾧ διακοσίων λοιπὸν μοναχῶν πατήρ γέγονεν. Ἐκεῖ οὖν ἡ
ζωὴ αὐτοῦ ἐν ἅπασιν **155** ὑποδείγματα θαυμασίας διαγωγῆς
δέδωκεν. Ἐν μιᾷ οὖν ἡμέρᾳ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὄρους, ἐν ᾧ τὸ
μοναστήριον αὐτοῦ ἐν τῷ ὕψει διάκειται, λίθος παμμεγέθης
ἀπετμήθη, ὅς τις διὰ τῆς αὐτοῦ καταγωγῆς ἐκ πλαγίου τοῦ
ὄρους ἐλθὼν πτώσιν τοῦ μοναστηρίου καὶ πάντων τῶν
ἀδελφῶν ἀπώλειαν ἠπείλει· ὃν ὁ ἅγιος ἐκεῖνος ἀνὴρ ἄνωθεν
ἐρχόμενον θεασάμενος, συχνῇ τῇ φωνῇ τὸ τοῦ Ἐριστοῦ
ἐπικαλεσάμενος ὄνομα, καὶ τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐκτείνας, τὸν
τύπον αὐτῷ τοῦ τιμίου σταυροῦ ἐπέθηκεν, καὶ παραχρῆμα ἐν
τῷ τοῦ ὄρους κρημνῷ κατερχόμενον ἔστησε, καθὼς ὁ
σπουδαῖος ἀνὴρ Λαυρέντιος λέγει. Τόπου δὲ μὴ ὑπάρχοντος
ἐν ᾧ προσκολληθῆναι ὁ λίθος δυνήσεται, μέχρι τοῦ παρόντος
παρὰ πᾶσι θεωρεῖται, πῶς ἀποσπασθεὶς ἐκ τοῦ ὄρους
κρέμαται, ὃν ὁ ἅγιος τῇ τοῦ Χριστοῦ δυνάμει ἔστησεν.

ΠΕΤΡ. Πυνθάνομαι, τίμιε πάτερ, ὁ περιφανὴς οὗτος ἄνθρωπος, ὁ ἐν ὑστέρω διδάσκαλος μαθητῶν γεγονὼς, τὸ πρότερον ἔσχε διδάσκαλον;

ΓΡΗΓ. Οὐδαμῶς τοῦτον γεγονέναι τινὸς μαθητὴν ἀκήκοα· τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος τὸ δῶρον νόμῳ οὐ στενοῦται. Ὅμως ἔθος τῆς ὀρθῆς ἀναστροφῆς ὑπάρχει, ἵνα προϊστασθαί τις μὴ τολμήσῃ, ὅς τις ὑποτάσσεσθαι οὐ μεμάθηκε, μὴ δ' ὑπακοὴν τοῖς ὑποκειμένοις ἐπιτρέψαι, ἣν αὐτὸς ἐκ τῶν προηγουμένων ἐκτελέσαι οὐκ ἔγνωκεν. Εὐρίσκονται δέ τινες ἐκ τῆς τοῦ πνεύματος διδαχῆς ἔνδον διδασκόμενοι, κἂν ἔξωθεν αὐτοῖς ἀνθρωπίνης διδαχῆς ἐπιστήμη οὐκ ὑπάρχει, ἢ τοῦ ἔνδοθεν διδασκάλου σοφία οὐκ ἐκλείπει. Τοῦτο δὲ συμβαίνει εἰς τελείους ἄνδρας, ὧν ἡ τῆς ζωῆς ἐλευθερία, ἐν τῷ ὑποδείγματι τῶν ἀσθενεστέρων καταπεσεῖν οὐ δύναται, ἵνα μὴ τις ἑαυτὸν ὁμοίως πνεύματος ἁγίου πεπληρωμένον εἶναι νομίσας, μαθητὴς ἀνθρώπου γενέσθαι παρακρούσῃται, καὶ πλάνης διδάσκαλος γένηται. Νοῦς δὲ ὁ τοῦ θείου πεπληρωμένος πνεύματος ἐμφανέστατα ἔχει τὰ σημεῖα αὐτοῦ, ἃ τινὰ εἰσι δύνამεις καὶ ταπεινοφροσύνη, ἅπερ ἐὰν ἀμφοτέρω ἐν ἐνὶ λογισμῷ ὀλοκλήρως συνέλθωσι, σαφῶς τὴν μαρτυρίαν τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος παρουσίας φέρουσιν. Οὕτως οὖν Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς διδάσκαλον μὴ ἐσχηκέναι ἀναγινώσκεται· οὐδὲ γὰρ αὐτὴ ἡ Ἀλήθεια, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, σωματικῇ παρουσίᾳ τοὺς ἀποστόλους διδάξας, τοῦτον σωματικῶς μεταξὺ αὐτῶν συνηθροΐσεν· ἔνδοθεν δὲ μᾶλλον διδάσκων, ἔξωθεν ἐν ἐλευθερίᾳ κατέλιπεν· οὕτως Μωσῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ ὑπὸ ἀγγέλου ὁδηγηθεὶς, ἐντολὴν μεμάθηκεν, ἥνπερ δι' ἀνθρώπου οὐκ ἔγνω. Ταῦτα δὲ, καθὼς προείπαμεν, τοῖς ἀσθενέστερον διακειμένοις σεβαστέα εἰσὶ, καὶ οὐ μιμητέα.

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει ὃ λέγεις· ἀλλ' αἰτῶ ἵνα μοι εἴπῃς, ἐὰν ὁ τοιοῦτος πατήρ μιμητὴν ἑαυτοῦ τινα ἐκ τῶν μαθητῶν κατέλιπεν.

CAPUT II. *De Libertino praeposito ejusdem monasterii .*

GREGORIUS. Vir reverentissimus Libertinus, qui tempore Totilae regis Gothorum ejusdem Fundensis monasterii praepositus fuit, in discipulatu illius conversatus atque eruditus est. De quo quamvis virtutes multas plurimorum narratio certa vulgaverit, praedictus tamen Laurentius religiosus vir, qui nunc superest, **157** et ei ipso in tempore familiarissimus fuit, multa mihi dicere de illo consuevit, ex quibus quae recolo, pauca narrabo.

In eadem provincia Samnii, quam supra memoravi, idem vir pro utilitate monasterii carpebat iter. Dumque Darida Gothorum dux cum exercitu in loco eodem venisset, Dei servus ex caballo in quo sedebat, ab hominibus ejus projectus est. Qui jumentis perditis damnum libenter ferens, etiam flagellum quod tenebat, diripientibus obtulit, dicens: Tollite, ut habeatis qualiter hoc jumentum minare possitis; quibus dictis protinus se in orationem dedit. Cursu autem rapido praedicti ducis exercitus pervenit ad fluvium, nomine Vulturum, ibique equos suos coeperunt singuli hastis tundere, et calcaribus cruentare; sed tamen equi verberibus caesi, calcaribus cruentati, fatigari poterant, moveri non

poterant; sicque aquam fluminis tangere quasi mortale praecipitium pertimescebant. Cumque diu caedendo sessorum singuli fatigarentur, unus eorum intulit, quia ex culpa quam servo Dei in via fecerant, illa sui itineris dispendia tolerabant. Qui statim reversi, post se Libertinum reperiunt in oratione prostratum. Cui cum dicerent: Surge, tolle caballum tuum; ille respondit: Ite cum bono, ego caballo opus non habeo. Descendentes vero, invitum eum in cabellum de quo deposuerant, levaverunt, et protinus abscesserunt. Quorum equi tanto cursu illud quod prius non poterant transire flumen, transierunt, ac si ille fluminis alveus aquam minime haberet. Sicque factum est ut cum servo Dei unus caballus suus redditur, omnes a singulis reciperentur.

Eodem quoque tempore in Campaniae partibus Buccellinus cum Francis venit. De monasterio vero praefati famuli Dei rumor exierat, quod pecunias multas haberet. Ingressi oratorium Franci, coeperunt saevientes Libertinum quaerere, Libertinum clamare, ubi in oratione ille prostratus jacebat. Mira valde res: quaerentes, saevientesque Franci, ingredienti in ipso impingebant, et ipsum videre non poterant; sicque sua caecitate frustrati, a monasterio sunt vacui regressi.

Alio quoque tempore pro causa monasterii, abbatis jussu, qui Honorato ejus magistro successerat, Ravennam pergebat. Pro amore vero ejusdem venerabilis Honorati, quocunque Libertinus ibat, ejus semper caligulam in sinu portare consueverat. Itaque dum pergeret, accidit ut quaedam mulier extincti filii corpusculum ferret. Quae dum servum Dei fuisset intuita, amore filii succensa, jumentum ejus per frenum tenuit, atque cum juramento dixit: Nullatenus recedes, nisi

filium meum suscitaveris. At ille inusitatum habens tale miraculum, expavit petitionis illius juramentum: declinare **160** mulierem voluit, sed nequaquam praevalens, animo haesit. Considerare libet quale quantumque in ejus pectore certamen fuerit. Ibi quippe pugnabat inter se humilitas conversationis, ac pietas matris: timor ne inusitata praesumeret, dolor ne orbatae mulieri non subveniret. Sed ad majorem Dei gloriam vicit pietas illud pectus virtutis, quod ideo fuit validum, quia devictum; virtutis enim pectus non esset, si hoc pietas non vicisset. Itaque descendit, genua flexit, ad coelum manus tetendit, caligulam de sinu protulit, et super extincti pueri pectus posuit. Quo orante, anima pueri ad corpus rediit: quem manu comprehendit, ac flenti matri viventem reddidit, atque iter quod coeperat peregit.

PETR. Quidnam hoc esse dicimus? virtutem tanti miraculi Honorati egit meritum, an petitio Libertini?

GREGOR. In ostensione tam admirabilis signi cum fide feminae virtus convenit utrorumque; atque ideo Libertinum existimo ista potuisse, quia plus didicerat de magistri, quam de sua virtute confidere. Cujus enim caligulam in pectore extincti corpusculi posuit, ejus nimirum animam obtinere quod petebat aestimavit. Nam Elisaeus quoque magistri pallium ferens, atque ad Jordanem veniens, percussit semel, et aquas minime divisit. Sed cum repente diceret: *Ubi est Deus Eliae etiam nunc* (**IV Reg. XIV**)? percussit fluvium magistri pallio, ac iter inter aquas fecit. Perpendis, Petre, quantum in exhibendis virtutibus humilitas valet? Tunc exhibere magistri virtutem potuit, quando magistri nomen ad memoriam reduxit. Quia enim ad humilitatem sub magistro rediit, quod magister fecerat et ipse fecit.

PETR. Libet quod dicis; sed, quaeso te, estne aliquid aliud quod adhuc de ipso ad nostram aedificationem narres?

GREGOR. Est plane, sed si sit qui velit imitari . Ego enim virtutem patientiae signis et miraculis majorem credo. Quadam namque die is qui post venerabilis Honorati exitum monasterii regimen tenebat, contra eundem venerabilem Libertinum gravi iracundia exarsit, ita ut eum manibus caederet. Et quia virgam qua eum ferire posset, minime invenit, comprehenso scabello suppedaneo, ei caput ac faciem tutudit, totumque illius vultum tumentem ac lividum reddidit: qui vehementer caesus, ad stratum proprium tacitus recessit. Die vero altera erat pro utilitate monasterii causa constituta. Expletis igitur hymnis matutinalibus, Libertinus ad lectum abbatis venit, orationem sibi humiliter petiit. Sciens vero ille quantum a cunctis honoraretur, quantumque diligeretur, pro injuria quam ei ingesserat, recedere eum a monasterio velle putabat, atque requisivit, dicens: Ubi vis ire? Cui ille respondit: Monasterii causa constituta est, Pater, quam declinare nequeo, quia hesterno die me hodie iturum promisi, illuc ire disposui. Tunc ille a fundo cordis considerans asperitatem et duritiam suam, humilitatem ac mansuetudinem Libertini, ex lecto **161** prosiliit, pedes Libertini tenuit, se peccasse, seque reum esse testatus est, qui tanto talique viro tam crudelem facere contumeliam praesumpsisset. At contra Libertinus sese in terram prosternens, ejusque pedibus provolutus, suae culpaе, non illius saevitiae fuisse referebat quod pertulerat. Sicque actum est ut ad magnam mansuetudinem perduceretur Pater, et humilitas discipuli magistra fieret magistri. Cumque pro utilitate monasterii ad constitutionem causae egressus fuisset, multi viri noti ac

nobiles qui eum valde honorabant, vehementer admirati, sollicite requirebant quidnam hoc esset, quod tam tumentem ac lividam haberet faciem. Quibus ille dicebat: Hesterno die sero, peccatis meis facientibus, in scabello suppedaneo impegi, atque hoc pertuli. Sicque vir sanctus servans in pectore honorem veritatis et magistri, nec patris prodebat vitium, nec falsitatis incurrebat peccatum.

PETR. Putasne vir iste venerabilis Libertinus, de quo tot signa et miracula retulisti, in tam ampla congregatione imitatores suos in virtutibus non reliquit?

ΚΕΦΑΛ. Β'. Περὶ Λιβερτίνου δευτεραρίου τῆς αὐτῆς μονῆς.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἄνὴρ τις εὐλαβέστατος Λιβερτῖνος ὀνόματι, ἐν τοῖς χρόνοις Τοτίλα τοῦ ῥηγὸς, τοῦ αὐτοῦ Φουνδεσίνου μοναστηρίου δευτεράριος ὑπῆρχεν, ἐν τῇ παιδεύσει, καὶ μαθησίᾳ τοῦ ἁγίου τούτου ἀνδρὸς ἀναστραφεῖς. Περὶ οὗ πολλὰς δυνάμεις πολλῶν ἢ διήγησις ἀσφαλῶς ἀνήγγειλεν· μάλιστα δὲ ὁ προλεχθεὶς εὐλαβέστατος ἀνὴρ Λαυρέντιος, ὅς τις καὶ νῦν περίεστιν, ὅς καὶ αὐτῷ ἐκείνῳ παρρησιαστικώτατος γέγονεν, πολλὰ μοι περὶ αὐτοῦ λέγειν εἶωθεν, ὅθεν ἐξ ὧν μέμνημαι ὀλίγα τινὰ διηγῆσομαι.

Ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ τῆς Σαμνίας χώρας ὁ αὐτὸς εὐλαβέστατος ἀνὴρ Λιβερτῖνος διὰ τὴν τοῦ μοναστηρίου χρεῖαν ἐν ὁδῷ ἐβάδιζεν. Δαρδᾶς γοῦν ὁ τῶν Γότθων κόμης,

μετὰ στρατοῦ τῷ δούλῳ τοῦ Θεοῦ ὑπάντησεν, καὶ ἐκ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ τινες, τοῦτον ἐκ τοῦ ἵππου ἐν ᾧ ἐκαθέζετο κατεάξαντες, τὸν ἵππον ἀφείλαντο· ὅς τις προθύμως τὴν τοῦ ἀφαιρεθέντος ἵππου ζημίαν ὑπενέγκας, καὶ τὸ φλαγέλλιον ὅπερ ἐκράτει, τούτοις δέδωκεν, εἰπὼν· Λάβετε, ἵνα ἔχητε πῶς τὸ κτήνος τοῦτο ἐλάσαι. Τούτων δὲ ῥηθέντων εὐθέως ἑαυτὸν εἰς εὐχὴν δέδωκε. Δρόμῳ δὲ ταχυτάτῳ τοῦ προλεχθέντος ἄρχοντος ὁ στρατὸς τὸν ποταμὸν κατέλαβε τὸν λεγόμενον Βούλτουρνον Ἡρξαντο οὖν ἕκαστος τὸν ἑαυτοῦ ἵππον τῇ τῆς ῥομφαίας ἄσπρη τύπτειν, καὶ ταῖς πτερνιστήραις πλήττειν. Ἐπὶ πλείῳ δὲ οἱ ἵπποι τυπτόμενοι καὶ πληττόμενοι κόποι μὲν ὑπέμενον, κινηθῆναι δὲ οὐκ ἠδύναντο· οὕτω γὰρ τῷ ὕδατι τοῦ ποταμοῦ προσεγγίσει ἐφοβοῦντο, καθάπερ κρημνῷ θανασίμῳ. Ὅτε δὲ ἐπὶ πολὺ τοὺς ἵππους ἐμαστίγωσαν, καὶ ἐξητόνησεν ἕκαστος, εἷς ἐξ αὐτῶν εἶπε· Διὰ τὸ πταῖσμα, ὅπερ ἐν τῇ ὁδῷ εἰς τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ πεποιήκαμεν, ταύτας τὰς προσβολὰς τῆς ὁδύνης ὑποφέρομεν. Οἱ τινες παραυτὰ εἰς τὰ ὀπίσω ὑποστρέψαντες, εὐρίσκουσι Λιβερτῖνον ἐν τῇ εὐχῇ κείμενον, ᾧ τινι εἶπον· Ἀνάστα, λάβε τὸν ἵππον σου. Ἐκεῖνος δὲ ἀπεκρίθη, λέγων· Ἀπέλθετε μετὰ καλοῦ, ἐγὼ χρεῖαν τοῦ ἵππου οὐκ ἔχω. Κατελθόντες δὲ μετὰ βίας, αὐτὸν εἰς τὸν ἵππον ὅθεν κατήγαγον ἐκούφισαν, καὶ παρευθὺς ἀνεχώρησαν. Ὡντινων οἱ ἵπποι τοσούτῳ δρόμῳ ἐκεῖνον τὸν ποταμὸν, ὃνπερ πρότερον περάσαι οὐκ ἠδύναντο, παρῆλθον, ὥς ὅτε ὕδωρ παντελῶς οὐκ εἶχεν. Οὕτω τοίνυν γέγονεν, ἵνα τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ ὁ ἵππος ἀποδοθεῖς, πάντες λοιπὸν ἀκόπως περάσωσιν.

Τῷ αὐτῷ τοίνυν καιρῷ ἐν τοῖς τῆς Καμπανίας μέρεσιν, ὁ Βουκελῖνος μετὰ Φράγκων ἦλθε. Φήμη οὖν ἐξηλθεν, ὅτι ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ προλεχθέντος δούλου τοῦ Θεοῦ

Ὁνωράτου πολλὰ χρήματα ἀπόκεινται. Εἰσελθόντες δὲ ἐν τῷ εὐκτηρίῳ οἱ Φράγκοι, ἥρξαντο μετὰ πλείστου θυμοῦ τὸν Λιβερτῖνον ἐπιζητεῖν, καὶ ἐξ ὀνόματος Λιβερτῖνον κράζειν· ἐκεῖνος δὲ ἐν τῇ εὐχῇ ἔκειτο ἡπλωμένος. Θαυμαστὸν γοῦν πρᾶγμα συνέβη· ζητοῦντες γὰρ αὐτὸν, καὶ θυμομαχοῦντες οἱ Φράγκοι εἰσερχόμενοι μὲν ἐν τῷ εὐκτηρίῳ, εἰς αὐτὸν προσέκοπτον, θεωρῆσαι δὲ αὐτὸν οὐκ ἠδύναντο· οὕτως οὖν τῇ ἐαυτῶν τυφλώσει μαστιγωθέντες, ἐκ τοῦ μοναστηρίου σάβουροι ἐξῆλθον.

Ἐν ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ, διὰ πρᾶγμα τοῦ μοναστηρίου κατὰ κέλευσιν τοῦ ἡγουμένου τοῦ κατὰ διαδοχὴν Ὁνωράτου τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ προχειρισθέντος ἐν Ῥαβέννῃ ἀπήρχετο. Διὰ δὲ τὸν πόθον, ὃν εἶχε πρὸς τὸν ἐν ἀγίοις ἐκεῖνον Ὁνωρᾶτον, ὅπου δὴ ποτε ὁ Λιβερτῖνος ἀπήρχετο, τὸ καλίγιον αὐτοῦ ἐν τῷ ἐαυτοῦ κόλπῳ βαστάζειν εἴωθεν. Ἀπερχομένου δὲ αὐτοῦ ἐν Ῥαβέννῃ, ὡς εἴρηται, συνέβη γυναῖκά τινα τελευτήσαντος τοῦ υἱοῦ αὐτῆς τὸ σῶμα αὐτοῦ βαστάζειν, ἥ τις τοῦτον θεασαμένη, καὶ Θεοῦ δοῦλον αὐτὸν εἶναι πιστεύσασα, τῷ πόθῳ τοῦ τελευτήσαντος αὐτῆς υἱοῦ φλεγομένη, τὸν ἵππον αὐτοῦ ἐκ τοῦ χαλιναρίου ἐκράτησε, καὶ μεθ' ὅρκου ἔφη μηδαμῶς αὐτὸν ἐᾶσαι ὑποχωρῆσαι, εἰ μὴ τὸν υἱὸν αὐτῆς ἀναστήσει. Ἐκεῖνος δὲ πείραν μὴ ἔχων τοιοῦτου θαύματος, ἐξέστη ἐπὶ τῷ ὅρκῳ **159** τῆς αἰτήσεως αὐτῆς· ὅθεν ἐκκλίνει ἐκ τῆς γυναικὸς ἠθέλησεν, ἀλλ' οὐδαμῶς ἠδυνήθη, ἐκολλήθη γὰρ ψυχικῶς διὰ τῆς συμπαθείας. Κατανοῆσαι οὖν ἐστίν, ὅποιον καὶ πόσον ἔνδοθεν εἶχεν ἀγῶνα. Πόλεμος γὰρ, ὡς οἶμαι, συνήπτετο τῆς ταπεινοφροσύνης τῆς αὐτοῦ πολιτείας πρὸς τὴν τῆς μητρὸς εὐσπλαγχνίαν. Φόβος δὲ καὶ πόνος παρείποντο· φόβος, διὰ τὸ ἀσύνηθες τοῦ τοιοῦτου θαύματος· πόνος, ἵνα μὴ τῇ

πληττομένη μητρὶ συμπαθήσῃ. Πρὸς δὲ μεγίστην τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐνίκησεν ἡ εὐσπλαγχνία. Οὐκ ἂν δὲ τοῦτο ὁ λογισμὸς κατισχύσαι δυνατὸς ἐγγέγονει, εἰ μὴ τῇ συμπαθείᾳ ὑπῆρχεν ἡττημένος. Κατελθὼν οὖν ἐκ τοῦ ἵππου, καὶ κλίνας γόνυ, εἰς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας ἐξέτεινεν, καὶ ἐξενέγκας ἐκ τοῦ κόλπου αὐτοῦ, ὃ ἐπεφέρετο καλίσγιον, ἐπάνω τοῦ στήθους τοῦ τεθνεῶτος παιδίου ἔθηκεν. Εὐχομένου αὐτοῦ, ἡ ψυχὴ τοῦ παιδίου ἐν τῷ σώματι ὑπέστρεψε, καὶ παραχρῆμα ἀνέστη· κρατήσας δὲ αὐτοῦ τῆς χειρὸς τῇ κλαιούσῃ μητρὶ ζῶντα ἀποδέδωκε, καὶ οὕτως τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἦν ἤρξατο ἐπορεύθῃ.

ΠΕΤΡ. Τί οὖν εἶναι τοῦτο λέγομεν; τοῦ Ὀνωράτου ἡ ἀγιότης τὴν δύναμιν τοῦ τοσοῦτου θαύματος πεποίηκεν, ἢ τοῦ Λιβερτίνου ἡ αἵτησις;

ΓΡΗΓ. Ἐν τῇ ἐπιδείξει τοῦ τοιούτου θαυμαστοῦ σημείου μετὰ τῆς πίστεως τῆς γυναικὸς ἡ δύναμις τῶν ἀμφοτέρων συνῆλθε· καὶ διὰ τοῦτο ὑπολαμβάνω Λιβερτίνον ταῦτα δύνασθαι, ὅτι πολλῷ μᾶλλον τῇ τοῦ διδασκάλου δυνάμει, ἢπερ τῇ ἑαυτοῦ πεποιθέναι ἐπίστευσεν. Οὗτινος γὰρ τὸ καλίσγιον ἐν τῷ στήθει τοῦ τεθνεῶτος ἔθηκεν, αὐτοῦ δηλαδὴ τὴν ψυχὴν ὑπακουσθῆναι, ὅπερ ἡτήσατο ὑπελάμβανεν. Ἐπεὶ καὶ Ἐλισσαῖος τοῦ διδασκάλου τὴν μηλωτὴν βαστάζων, καὶ εἰς τὸν Ἰορδάνην ἐλθὼν, ἐπάταξεν ἅπαξ, καὶ οὐδαμῶς τὰ ὕδατα διηρέθη· ὥς δὲ παρευθὺ εἶπε, Ποῦ ἐστὶν ὁ Θεὸς Ἡλιοῦ; καὶ πάλιν τὸν ποταμὸν τῇ τοῦ διδασκάλου μηλωτῇ ἐπάταξεν, ὁδὸν ἀναμέσον τῶν ὑδάτων πεποίηκε. Κατανοεῖς, Πέτρε, πόσον ἡ ταπεινοφροσύνη ἐν ταῖς γινομέναις δυνάμεσιν ἰσχύει; τότε γὰρ ποιῆσαι τὴν ἴσιν τοῦ διδασκάλου δύναμιν ἡδυνήθη, ὅτε τοῦ διδασκάλου τὸ ὄνομα εἰς μνήμην ἤγαγε, καὶ ὅτε τῇ ταπεινοφροσυνῇ ἐπὶ τὸν διδάσκαλον ἀνθυπέστρεψε, τότε καὶ αὐτὸς πεποίηκεν ὅπερ καὶ ὁ διδάσκαλος.

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει ὃ λέγεις· ἀλλ' αἰτῶ, τίμιε πάτερ, ἔστιν ἄλλο τι περὶ αὐτοῦ, ὅπερ εἰς ἡμετέραν οἰκοδομὴν ὀφείλης διηγῆσασθαι.

ΓΡΗΓ. Ἐστὶν ὄντως, ἐὰν ἢ ὁ θέλων μιμήσασθαι. Ἐγὼ γὰρ τὴν δύναμιν τῆς ὑπομονῆς μείζονα τῶν θαυμάτων καὶ τῶν σημείων εἶναι πιστεύω. Ἐν μιᾷ οὖν ἡμέρᾳ ἐκεῖνος, ὁ μετὰ τὴν τοῦ εὐλαβεστάτου Ὀνωράτου τελείωσιν τὴν τῆς μονῆς ποιμαντικὴν ἡγεμονίαν κατέχων, κατὸ τοῦ θεοφιλοῦς Λιβερτίνου βαρυτάτῳ θυμῷ ἐξήφθη, ὥστε εἰς αὐτὸν τὰς ἑαυτοῦ χειρὸς ἐπιβαλεῖν. Καὶ μὴ εὐρὼν ράβδον, δι' ἧς αὐτὸν μαστιγῶσαι δυνήσεται, κρατήσας τὸ ὑποπόδιον, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ τὸ πρόσωπον ἔτυψε, καὶ ὅλον μελανὸν καὶ πεφουσημένον πεποίηκε. Σφοδρῶς οὖν μαστιγωθεὶς ἐν τῇ κλίνῃ τῇ ἰδίᾳ ἀπελθὼν ἡσύχαξεν. Ἦν δὲ πρᾶγμα ὠρισμένον διὰ τὴν τοῦ μοναστηρίου φροντίδα, καὶ τῇ ἐξῆς ἡμέρᾳ, πληρωθέντων τῶν ἑωθινῶν ὕμνων, Λιβερτίνος εἰς τὴν τοῦ ἡγουμένου κλίνην ἀπῆλθε, καὶ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης εὐχὴν ἠτήσατο. Γινώσκων δὲ ὁ ἡγούμενος πῶς ἐκ πάντων ἐτιμᾶτο καὶ ἠγαπᾶτο ὁ Λιβερτίνος, ἐνόμισεν ὅτι διὰ τὴν ὕβριν ἣν αὐτῷ ἐπήγαγεν, ὑποχωρῆσαι ἐκ τοῦ μοναστηρίου ἤθελεν, ὅθεν καὶ ἠρώτησεν αὐτὸν, λέγων· Ποῦ βούλει ἀπελθεῖν; ᾧ τινι ἀποκριθεὶς, εἶπε· Τοῦ μοναστηρίου πρᾶγμα ὠρισμένον ἐστὶ, πάτερ, ὅπερ ἀδυνάτως ἔχω τοῦ ἐᾶσαι· τῇ γὰρ χθὲς ἡμέρᾳ ὥρισα σήμερον ἐκεῖσε εὐρεθῆναι. Τότε ἐκεῖνος ἐκ βάθους καρδίας στενάξας, καὶ κατανοήσας τὴν ἑαυτοῦ δυσκολωτάτην σκληρότητα, τὴν δὲ ταπεινοφροσύνην καὶ πραότητα τοῦ Λιβερτίνου, ἐκ τῆς κλίνης ἀναστὰς τοὺς πόδας αὐτοῦ **162** ἐκράτησε, καὶ ἑαυτὸν ἡμαρτηκέναι, καὶ κατάκριτον εἶναι ὡμολόγησεν, ὅτι τοιούτῳ καὶ τηλικούτῳ ἀνδρὶ τοιαύτην ὡμωτάτην βάσανον ἐπενέγκαι ἐπετόλμησε.

Τούναντίον δὲ Λιβερτίνος ἑαυτὸν εἰς τὴν γῆν ὑποστρώσας, καὶ τοῖς ἐκείνου ποσὶ προσκυλινδούμενος, τοῦ ἰδίου πταίσματος, καὶ οὐ τῆς ἐκείνου ἀσθενείας γεγονέναι ἔλεγεν, ὅπερ ὑπέμεινε. Τούτου δὲ γεγονότος, ἐν μεγίστη πράοτητι ἐπανῆλθεν ὁ πατήρ, καὶ ἡ ταπείνωσις τοῦ μαθητοῦ ὁδηγὸς γέγονε τοῦ διδασκάλου. Ὅτε οὖν διὰ τὴν τοῦ μοναστηρίου φροντίδα εἰς τὸ ὠρισμένον πρᾶγμα ἀπῆλθε, πολλοὶ ἄνδρες εὐγενεῖς τε καὶ γνώριμοι, οἳ τινες αὐτὸν μεγάλως ἐτίμων, πάνυ θαυμάσαντες, ἀκριβῶς ἐπεζήτουν πόθεν αὐτῷ τοῦτο συνέβη, ὅτι οὕτως πεφυσημένον καὶ μελανὸν εἶχε τὸ πρόσωπον. Πρὸς οὓς ἀπεκρίθη· Χθὲς πρὸς ἐσπέραν τῶν ἁμαρτιῶν μου ποιούντων, εἰς τὸ ὑποπόδιον τοῦ σκαμνίου προσκόψας τοῦτο ὑπέμεινα. Οὕτως οὖν ὁ ἅγιος ἀνὴρ ἐν ἑαυτῷ τὴν τιμὴν ἀληθείας φυλάττων, οὔτε τοῦ πατρὸς τὴν αἰτίαν ἐδημοσίευσεν, οὔτε τῇ ἁμαρτίᾳ τοῦ ψεύδους ὑπέπεσεν.

ΠΕΤΡ. Γνωῖναι ἤθελον, θεοτίμητε πάτερ, ἐὰν ὁ εὐλαβέστατος οὗτος ἀνὴρ Λιβερτίνος, περὶ οὗ τοσαῦτα σημεῖα καὶ θαυμάσια διηγῆσω, ἐν τῇ ἑαυτοῦ συνοδίᾳ μιμητὰς αὐτοῦ ἐν ταῖς δυνάμεσι κατέλιπεν.

CAPUT III. *De hortulano monacho monasterii ejusdem.*

GREGORIUS. Felix qui appellatur Curvus (*Martyrol. 6 Novemb.*), quem ipse bene nosti, qui ejusdem monasterii nuper praepositus fuit, multa mihi de fratribus ejusdem monasterii admiranda narrabat: ex quibus aliqua quae ad

memoriam veniunt supprimo, quia ad alia festino. Sed unum dicam, quod ab eo narratum praetereundum nullo modo aestimo.

In eodem monasterio quidam magnae vitae monachus erat hortulanus. Fur vero venire consueverat, per sepem ascendere, et occulte olera auferre. Cumque ille multa plantaret, quae minus inveniret, et alia pedibus conculcata, alia direpta conspiceret; totum hortum circumiens, invenit iter unde fur venire consueverat. Qui in eodem horto deambulans, reperit etiam serpentem, cui praecipiens dixit: Sequere me: atque ad aditum furis perveniens, imperavit serpenti, dicens: In nomine Jesu praecipio tibi ut aditum istum custodias, ac furem huc ingredi non permittas. Protinus serpens totum se in itinere in transversum tetendit, et ad cellam monachus rediit. Cumque meridiano tempore cuncti fratres quiescerent, more solito fur advenit, ascendit sepem; et cum in hortum pedem deponeret, vidit subito quia tensus serpens clausisset viam; et tremefactus post semetipsum concidit, ejusque pes per calceamentum in sude sepi inhaesit, sicque usque dum hortulanus rediret, deorsum capite pependit. Consueta hora venit hortulanus, pendentem in sepe furem reperit, serpenti autem dixit: Gratias Deo, implesti quod jussi; recede modo. **164** Qui statim abscessit. Ad furem vero perveniens, ait: Quid est, frater? Tradidit te mihi Deus. Quare in labore monachorum furtum toties facere praesumpsisti? Et haec dicens, pedem illius a sepe in qua inhaeserat, solvit, eumque sine laesione deposuit. Cui dixit: Sequere me. Quem sequentem duxit ad horti aditum, et olera quae furto appetebat auferre, ei cum magna dulcedine praebuit, dicens: Vade, et post haec furtum non

facias; sed cum necesse habes, huc ad me ingredere, et quae tu cum peccato laboras tollere, ego tibi devotus dabo.

PETR. Nuncusque, ut invenio, incassum ego non fuisse Patres in Italia qui signa facerent aestimabam.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ μοναχοῦ κηπουροῦ τῆς αὐτῆς μονῆς.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἦν τις ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ Φῆλιξ ὀνόματι, ὁ ἐπιλεγόμενος Κεκυφῶς, τουτέστι κυρτὸς, ὃν καὶ αὐτὸς καλῶς ἐπίστασαι, ὅς τις καὶ δευτεράριος τῆς αὐτῆς μονῆς γέγονεν. Οὗτος πολλά μοι θαυμαστὰ περὶ τῶν αὐτόθι ἀδελφῶν διηγήσατο. Ἐξ ὧν τὰ μὲν παρασιωπῶ, διὰ τὸ εἰς ἕτερά με σπεύδειν, πλὴν ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, ὅπερ οὐδαμῶς παρελθεῖν δύναμαι.

Μοναχὸς τις ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ ὑπῆρχε θαυμαστῆς διαγωγῆς, ὅς τις τὴν τοῦ κήπου φροντίδα ἦν πεπιστευμένος. Κλέπτης δέ τις διὰ τοῦ φραγμοῦ εἰσερχόμενος κρυφῇ τὰ λάχανα ἐλάμβανεν. Ἐκεῖνος οὖν πλεῖστα φυτεύων, καὶ ὀλίγα εὐρίσκων, ἄλλα δὲ τοῖς ποσὶ καταπεπατημένα, καὶ ἕτερα κεκομμένα θεωρῶν, ὅλον τὸν κῆπον γυρεύσας, εὔρε τὴν εἴσοδον δι' ἧς ὁ κλέπτης ἐν τῷ κήπῳ εἰσέρχεσθαι εἶωθε. Γυρεύων δὲ τὸν κῆπον, εὔρεν ὄφιν, ᾧτινι κελεύσας, εἶπε· Ἀκολούθει μοι. Ἐλθὼν οὖν ἐν τῇ εἰσόδῳ δι' ἧς ὁ κλέπτης εἰσήρχετο, λέγει τῷ ὄφει· Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ κελεύω σοι ἵνα τὴν εἴσοδον ταύτην φυλάξης, καὶ τὸν κλέπτην

ἐνθάδε εἰσελθεῖν μὴ ἐάσης. Εὐθέως οὖν ὁ ὄφις, ὅλον ἑαυτὸν ἀπλώσας ἔκλεισε τὴν ὁδόν, ὁ δὲ μοναχὸς ἐν τῷ ἑαυτοῦ κελλίῳ ὑπέστρεψεν. Ἦνίκα δὲ πάντες ἐν τῷ μεσημβρινῷ καιρῷ ἀνεπαύοντο, ὁ κλέπτης, κατὰ τὸ ἔθος, ἐλθὼν εἰς τὸν φραγμὸν ἀνῆλθεν, καὶ ὡς τὸν πόδα αὐτοῦ εἰς τὸν κῆπον κατήγαγεν, ἄφνω θεασάμενος τὸν ὄφιν ἠπλωμένον καὶ τὴν ὁδὸν κλείσαντα, γενόμενος ἔντρομος εἰς τὰ ὀπίσω ἔπεσεν· ὁ δὲ ποὺς αὐτοῦ ἐκ τοῦ ὑποδήματος ἐν τοῖς τοῦ φραγμοῦ ξύλοις ἐκρατήθη, καὶ ἕως οὗ ὁ κηπουρὸς ἦλθε, κατακέφαλα ἐκρεμάτο. Τοῦ οὖν κηπουροῦ ἐλθόντος, καὶ τὸν κλέπτην ἐν τῷ φραγμῷ κρεμάμενον εὐρίσκοντος, τῷ μὲν ὄφει εἶπεν· Εὐχαριστία τῷ Θεῷ, ἐπλήρωσας ὁ ἐκελεύσθης, **163** ὑποχώρησον ἄρτι. Ὅστις παρευθὺς ἀνεχώρησε. Πρὸς δὲ τὸν κλέπτην ἐλθὼν, εἶπε· Τί ἐστίν, ἀδελφέ; Ἴδου παρέδωκέ σε ὁ Θεός. Διατί εἰς τὸν κάματον τῶν μοναχῶν κλέμμα πλειστάκις ποιῆσαι ἐτόλμησας; Ταῦτα οὖν πρὸς αὐτὸν εἰπὼν, τὸν πόδα αὐτοῦ ἐκ τοῦ φραγμοῦ, ἐν ᾧ κρατηθεὶς ὑπῆρχεν, ἔλυσεν, καὶ ἄνευ βλάβης αὐτὸν κατήγαγε, φήσας πρὸς αὐτὸν· Ἀκολούθει μοι. Ἀκολουθοῦντος δὲ αὐτοῦ, ἀπήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν τοῦ κήπου εἴσοδον, καὶ ὅπερ λάχανον κλεψιμαίῳ τρόπῳ ἐπᾶραι ἤθελε, μετὰ πάσης καλοηθείας δέδωκεν, εἰπὼν· Ἀπελθε, καὶ τοῦ λοιποῦ κλέμμα μὴ τολμήσης ποιῆσαι, ἀλλ' ὅτε χρεῖαν ἔχεις, ἔνθεν πρὸς με εἰσελθε, καὶ ὅπερ σοι μετὰ ἀμαρτίας ἠγώνισας ἐπᾶραι, ἐγὼ σοι μετὰ εὐχαριστίας δίδωμι.

ΠΕΤΡ. Καθὼς εὐρίσκω, μέχρι τοῦ παρόντος ἀκαίρως ἐνόμιζον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ μὴ γεγονέναι πατέρας σημειοφόρους.

CAPUT IV. *De Equitio abbate provinciae Valeriae.*

GREGORIUS. Fortunati viri venerabilis abbatis monasterii quod appellatur Balneum Ciceronis, aliorumque etiam virorum venerabilium didici relatione quod narro. Vir sanctissimus Equitius nomine (*Martyrol., 11 Aug.*), in Valeriae provinciae partibus, pro vitae suae merito apud omnes illic magnae admirationis habebatur, cui Fortunatus idem familiariter notus fuit. Qui nimirum Equitius pro suae magnitudine sanctitatis multorum in eadem provincia monasteriorum Pater exstitit. Hunc cum juventutis suae tempore acri certamine carnis incentiva fatigarent, ipsae suae tentationis angustiae ad orationis studium solertiolem fecerunt. Cumque hac in re ab omnipotenti Deo remedium continuis precibus quaereret, nocte quadam assistente angelo eunuchizari se vidit, ejusque visioni apparuit, quod omnem motum ex genitalibus ejus membris abscideret; atque ex eo tempore ita alienus exstitit a tentatione, ac si sexum non haberet in corpore. Qua virtute fretus ex omnipotentis Dei auxilio, ut viris ante praeerat, ita coepit postmodum etiam feminis praeesse; nec tamen discipulos suos admonere cessabat, ne se ejus exemplo in hac re facile crederent, et casuri tentarent donum quod non acceperant.

Eo autem tempore quo malefici in hac sunt Romana urbe deprehensi, Basilus, qui in magicis operibus primus fuit, in monachico habitu Valeriam fugiens petiit. Qui ad virum reverentissimum Castorium Amiterninae civitatis episcopum pergens, petiit ab eo ut eum Equitio abbati committeret, ac

sanandum monasterio illius commendaret. Tunc ad monasterium venit episcopus, secumque Basilium monachum deduxit, et Equitium Dei famulum rogavit, ut eundem monachum in congregationem susciperet. Quem statim vir sanctus intuens, ait: Hunc quem mihi commendas, Pater, ego non video monachum esse, sed diabolum. Cui ille **165** respondit: Occasionem quaeris ne debeas praestare quod peto. Ad quem mox Dei famulus dixit: Ego quidem hoc eum esse denuntio, quod video; ne tamen nolle me obedire existimes, facio quod jubes. Susceptus itaque in monasterio est. Non post multos dies idem Dei famulus pro exhortandis ad desideria superna fidelibus, paulo longius a cella digressus est. Quo discedente contigit ut in monasterio virginum, in quo ejusdem Patris cura vigilabat, una earum quae juxta carnis hujus putredinem speciosa videbatur febricitare inciperet, et vehementer anxari, magnisque jam non vocibus, sed stridoribus clamare: Modo moritura sum, nisi Basilius monachus veniat, et ipse mihi per suae curationis studium salutem reddat. Sed in tanti Patris absentia accedere quisquam monachorum in congregationem virginum non audebat; quanto minus ille qui novus advenerat, cujusque adhuc vitam congregatio fratrum nesciebat. Missum repente est, et Dei famulo Equitio nuntiatum, quod sanctimonialis illa immensis febribus aestuaret, et Basilii monachi visitationem anxie quaereret. Quo audito vir sanctus, dedignando subrisit, atque ait: Nunquid non dixi quod diabolum esset iste, non monachus? Ite et eum de cella expellite. De ancilla autem Dei, quae anxietate febrium urgetur, nolite esse solliciti, quia ex hac hora neque febribus laboratura est, neque Basilium quaesitura. Regressus est autem monachus, et ea hora saluti restitutam Dei virginem agnovit, qua eandem salutem illius Dei

famulus Equitius longe positus dixit; in virtute scilicet miraculi exemplum tenens Magistri, qui invitatus ad filium reguli (**Joan. IV, 46**), eum solo verbo restituit saluti, ut revertens pater ea hora filium restitutum vitae cognosceret, qua vitam illius ex ore Veritatis audisset. Omnes autem monachi jussionem Patris sui implentes, eundem Basilium ex monasterii habitatione repulerunt. Qui repulsus dixit, frequenter se cellulam Equitii magicis artibus in aera suspendisse, nec tamen ejus quempiam laedere potuisse. Qui non post longum tempus, in hac Romana urbe, exardescente zelo Christiani populi, igne crematus est.

Quadam vero die una Dei famula ex eodem monasterio virginum hortum ingressa est: quae lactucam conspiciens concupivit, eamque signo crucis benedicere oblita, avide momordit; sed arrepta a diabolo protinus cecidit. Cumque vexaretur, eidem Patri Equitio sub celeritate nuntiatum est, ut veniret concitus, et orando succurreret. Moxque hortum idem Pater ut ingressus est, coepit ex ejus ore quasi satisfaciens ipse qui hanc arripuerat diabolus clamare, dicens: Ego quid feci? ego quid feci? Sedebam mihi super lactucam; venit illa, et momordit me. Cui cum gravi indignatione vir Dei praecepit ut discederet, et locum in omnipotentis Dei famula non haberet. Qui protinus abscessit, nec eam ultra contingere praevaluit.

168 Quidam vero, Felix nomine, Nursiae provinciae nobilis, pater hujus Castorii qui nunc nobiscum in Romana urbe demoratur, cum eundem venerabilem virum Equitium sacrum ordinem non habere conspiceret, et per singula loca discurrere, atque studiose praedicare, eum quadam die familiaritatis ausu adiit, dicens: Qui sacrum ordinem non

habes, atque a Romano pontifice sub quo degis praedicationis licentiam non accepisti, praedicare quomodo praesumis? Qua ejus inquisitione compulsus vir sanctus indicavit praedicationis licentiam qualiter accepit, dicens: Ea quae mihi loqueris ego quoque mecum ipse pertracto. Sed quadam nocte speciosus mihi per visionem juvenis astitit, atque in lingua mea medicinale ferramentum, id est phlebotomum posuit, dicens: Ecce posui verba mea in ore tuo; egredere ad praedicandum. Atque ex illo die etiam cum voluero, de Deo tacere non possum.

PETR. Vellem etiam Patris hujus opus agnoscere, qui fertur talia dona percepisse.

GREGOR. Opus, Petre, ex dono est, non donum ex opere, alioquin gratia jam non est gratia. Omne quippe opus dona praeveniunt, quamvis ex subsequenti opere ipsa etiam dona succrescunt; ne tamen vitae ejus cognitione frauderis, bene hunc reverentissimus vir Albinus Reatinae antistes Ecclesiae cognovit, et adhuc supersunt multi qui scire potuerunt. Sed quid plus quaeris operis, quando concordabat vitae munditia cum studio praedicationis? Tantus quippe illum fervor ad colligendas Deo animas accenderat, ut sic monasteriis praesset, quatenus per ecclesias, per castra, per vicos, per singulorum quoque fidelium domos circumquaque discurreret, et corda audientium ad amorem patriae coelestis excitaret. Erat vero valde vilis in vestibus, atque ita despectus, ut si quis illum fortasse nesciret, salutatus etiam resalutare despiceret, et quoties alia tendebat ad loca, jumentum sedere consueverat, quod despicabilius omnibus jumentis in cella potuisset reperiri; in quo etiam capistro pro freno, et vervecum pellibus pro sella utebatur. Super semetipsum sacros codices

in pelliceis sacculis missos dextro laevoque portabat latere, et quocunque pervenisset, Scripturarum aperiebat fontem, et rigabat prata mentium. Hujus quoque opinio praedicationis ad Romanae urbis notitiam pervenit; atque (ut est lingua adulantium auditoris sui animam amplectendo necans), eodem tempore clerici hujus apostolicae sedis antistiti adulando questi sunt, dicentes: Quis est iste vir rusticus, qui auctoritatem sibi praedicationis arripuit, et officium apostolici nostri Domini sibimet indoctus usurpare praesumit? Mittatur ergo, si placet, qui huc eum exhibeat, ut quis sit ecclesiasticus vigor agnoscat. Sicut autem moris est ut occupato in multis animo adulatio valde subrepat, si ab ipso cordis ostio nequaquam **169** fuerit citius repulsa, suadentibus se clericis consensum pontifex praebuit, ut ad Romanam urbem deduci debuisset, et quanam sua esset mensura cognosceret. Julianum tamen tunc defensorem mittens, qui Sabinensi Ecclesiae postmodum in episcopatu praefuit, hoc praecepit, ut magno cum honore eum deduceret, nec quidquam Dei famulus ex conventionem eadem injuriae sentiret. Qui parere de eo clericorum votis concitus volens, festine ad ejus monasterium cucurrit, ibique absente illo antiquarios scribes reperit, ubi abbas esset inquisivit. Qui dixerunt: In valle hac quae monasterio subjacet, fenum secat. Idem vero Julianus superbum valde atque contumacem puerum habuit, cui vix poterat vel ipse dominari. Hunc ergo misit, ut ipsum ad se sub celeritate perduceret. Perrexit puer, et protervo spiritu pratum velociter ingressus, omnesque illic intuens fenum secantes, requisivit quisnam esset Equitius. Moxque ut audivit quis esset, eum adhuc longe positus aspexit, et immenso timore correptus, coepit tremere, lassescere, seque ipsum nutanti gressu vix posse portare. Qui tremens ad Dei

hominem pervenit, atque ulnis humiliter ejus genua deosculans, strinxit, suumque dominum ei occurrisset nuntiavit. Cui resalutato Dei famulus praecepit, dicens: Leva fenum viride, porta pabulum jumentis in quibus venistis: ecce ego, quia parum superest, opere expleto te subsequor. Is autem qui missus fuerat, Julianus defensor mirabatur valde quidnam esset quod redire moraretur puer: cum ecce revertentem puerum conspicit, atque in collo fenum ex prato deferentem; qui vehementer iratus coepit clamare, dicens: Quid est hoc? Ego te nisi hominem deducere, non fenum portare. Cui puer respondit: Quem quaeris, ecce subsequitur. Tum ecce vir Dei, clavatis calceatus caligis, falcem fenariam in collo deferens, veniebat: quem adhuc longe positum puer suo domino quia ipse esset quem quaereret indicavit. Idem vero Julianus repente ut vidit Dei famulum, ex ipso habitu despexit, eumque qualiter deberet alloqui proterva mente praeparabat. Mox vero ut servus Dei cominus adfuit, ejusdem Juliani animum intolerabilis pavor invasit, ita ut tremere, atque ad insinuandum hoc ipsum quod venerat, vix sufficere lingua potuisset. Qui humiliato mox spiritu ad ejus genua cucurrit, orationem pro se fieri petiit, et quia pater ejus apostolicus pontifex eum videre vellet indicavit. Vir autem venerandus Equitius coepit immensas gratias omnipotenti Deo agere, asserens quod se per summum pontificem gratia superna visitasset. Illico vocavit fratres, praecepit hora eadem jumenta praeparari, atque exsecutorem suum coepit vehementer **172** urgere ut statim exire debuissent. Cui Julianus ait: Hoc fieri nullatenus potest, quia lassatus ex itinere hodie non valeo exire. Tunc ille respondit: Contristas me, fili, quia si hodierna die non egredimur, jam crastina non exhibimus. Dei itaque famulus exsecutoris sui lassitudine

coactus, in monasterio suo eadem nocte demoratus est. Cum ecce sequenti die sub ipso lucis crepusculo vehementer equo in cursu fatigato ad Julianum puer cum epistola pervenit, in qua praeceptum est ei ne servum Dei contingere vel movere de monasterio auderet. Quem cum ille requireret cur sententia esset mutata, cognovit, quia nocte eadem, in qua ipse exsecutor illuc missus est, per visum pontifex fuerat vehementer exterritus, cur ad exhibendum Dei hominem mittere praesumpsisset. Qui protinus surrexit, seque venerandi viri commendans orationibus, ait: Rogat Pater noster ne fatigari debeatis. Cumque hoc Dei famulus audisset, contristatus ait: Nunquid non die hesterno dixi tibi, quia si statim non pergeremus, jam pergere minime liceret? Tunc pro charitatis exhibitione aliquantulum exsecutorem suum in cella detinuit, eique laboris sui commodum coacto renitentique dedit. Cognosce igitur, Petre, in quanta Dei custodia sunt qui in hac vita seipsos despiciere noverunt; cum quibus intus civibus in honore numerantur, qui despecti foris hominibus esse non erubescunt; quia econtra in Dei oculis jacent, qui apud suos et proximorum oculos per inanis gloriae appetitum tument. Unde et quibusdam Veritas dicit: *Vos estis qui justificatis vos coram hominibus, Deus autem novit corda vestra: quia quod hominibus altum est, abominabile est ante Deum* (Luc. XVI, 15).

PETR. Miror valde quod de tali viro subripi pontifici tanto potuerit.

GREGOR. Quid miraris, Petre, quia fallimur qui homines sumus? An mente excidit quod David, qui prophetiae spiritum habere consueverat, contra innocentem Jonathae filium sententiam dedit, cum verba pueri mentientis audivit? Quod

tamen quia per David factum est, et occulto Dei iudicio justum credimus, et tamen humana ratione qualiter justum fuerit, non videmus. Quid ergo mirum si ore mentientium aliquando in aliud ducimur, qui prophetae non sumus? Multum vero est quod uniuscujusque praesulis mentem curarum desitas devastat. Cumque animus dividitur ad multa, fit minor ad singula: tantoque ei in una qualibet re subripitur, quando latius in multis occupatur.

PETR. Vera sunt valde quae dicis.

GREGOR. Silere non debeo, quod de hoc viro abbate quondam meo reverentissimo Valentino narrante, agnovi. Aiebat namque quia corpus ejus dum in beati Laurentii martyris oratorio esset humatum, super sepulcrum illius rusticus quidam arcam cum frumento posuit, nec quantus qualisque vir illic jaceret, perpendere **173** ac vereri curavit. Tunc repente turbo coelitus factus, rebus illic omnibus in sua stabilitate manentibus, arcam, quae superposita sepulcro ejus fuerat, extulit, longeque projecit, ut palam cuncti cognoscerent quanti esset meriti is cujus illic corpus jaceret.

Etiam ea quae subjungo, praedicti venerabilis viri Fortunati, qui valde mihi aetate, opere et simplicitate placet, relatione cognovi. Eamdem Valeriae provinciam Langobardis intransitibus, ex monasterio reverentissimi viri Equiti in praedicto oratorio ad sepulcrum ejus monachi fugerunt. Cumque Langobardi saevientes oratorium intrassent, coeperunt eosdem monachos foras trahere, ut eos aut per tormenta discuterent, aut gladiis necarent. Quorum unus ingemuit, atque acri dolore commotus clamavit: Heu, heu, sancte Equiti, placet tibi quod trahimur, et nos non defendis?

Ad cujus vocem protinus saevientes Langobardos immundus spiritus invasit. Qui corruentes in terram tandiu vexati sunt, quousque hoc cuncti, etiam qui foris erant, Langobardi cognoscerent, quatenus locum sacrum temerare ulterius non auderent. Sicque vir sanctus dum discipulos defendit, etiam multis post remedium illuc fugientibus praestitit.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Περὶ Ἐκυτίου ἡγουμένου χώρας Βαλερίας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Διήγησιν ἣν λέγω, παρὰ Φορτουνάτου, ἀνδρὸς εὐλαβεστάτου ἡγουμένου γεγονότος μοναστηρίου τοῦ ἐπονομαζομένου Λουτροῦ Κικέρωνος, καὶ ἐτέρων ἀνδρῶν εὐλαβῶν, ἔμαθον. Ἦν τις ἀνὴρ ἀγιωσύνη διαλάμπων, ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Βαλερίας χώρας, ὀνόματι Ἐκύτιος· ὅστις διὰ τὸν βίον αὐτοῦ τὸν ἐναρέτον, πᾶσι τοῖς ἐκεῖσε κόσμιος ὑπῆρχεν. Οὗτινος, ὁ προλεχθεὶς Φορτουνᾶτος, πάνυ ἐν ἀγάπῃ ἦν ἐγνωσμένος. Ὅστις Ἐκύτιος, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀγιωσύνην, πλείστων μοναστηρίων ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ πατὴρ γέγονε. Τοῦτον, ἡνίκα τῷ τῆς νεότητος αὐτοῦ χρόνῳ, μεγάλως οἱ τῆς σαρκὸς πειρασμοὶ ἐχείμαζον, αὕτη ἢ τῶν πειρασμῶν στένωσις σπουδαιότερον ἐν τῷ τῆς εὐχῆς ἀγῶνι πεποίηκεν. Ὡς οὖν κουφισμὸν τῶν πειρασμῶν παρὰ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ μετὰ πολλῆς δεήσεως ἠτεῖτο λαβεῖν, ἐν μιᾷ νυκτὶ θεωρεῖ ἄγγελον παρεστῶτα αὐτῷ, καὶ ὥσπερ αὐτὸν εὐνουχισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ ἐνόμισεν, ὅστις πᾶσαν κίνησιν σαρκὸς ἐκ πάντων αὐτοῦ τῶν μελῶν ἐξέκοψεν. Ἀπὸ οὖν τῆς

ἡμέρας ἐκείνης οὕτως ἐκ τοῦ πειρασμοῦ ἠλευθερώθη, ὥστε νομίζουν αὐτὸν μὴ περικεῖσθαι σῶμα. Τειχισθεὶς οὖν τῇ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ βοηθείᾳ ὁ ἀνδράσι πρότερον προεστὼς, ἤρξατο λοιπὸν καὶ ταῖς θηλείαις προΐστασθαι. Τοὺς δὲ μαθητὰς αὐτοῦ νουθετῶν οὐκ ἐπαύετο, ὅπως μὴ ἑαυτοὺς ἐν τῷ ἴσῳ μέτρῳ τοῦ τοιούτου πράγματος εὐκόλως καταπιστεύσωσιν· ἵνα μὴ ἐκ πειρασμοῦ πτῶσιν ὑπομεινωσιν.

Τῷ καιρῷ οὖν ἐκείνῳ, ὅτε οἱ φαρμακοὶ ἐν ταύτῃ τῇ ὧν Ῥωμαίων πόλει ἐκρατήθησαν, Βασίλειος ὁ ἐν τοῖς μαγικοῖς ἔργοις πρῶτος ὑπάρχων, φυγῇ χρησάμενος ἐν μοναχικῷ σχήματι τοῖς τῆς Βαλερίας μέρεσιν ἐπεδήμησεν. Ὅς τις πρὸς τὸν εὐλαβέστατον ἄνδρα Καστόριον, τὸν Ἀμητερνίας τῆς πόλεως ἐπίσκοπον καταλαβὼν, ἐδυσώπει ἵνα αὐτὸν Ἐκυτίῳ τῷ ἡγουμένῳ προσαγάγῃ ὅπως ἐν τῷ μοναστηρίῳ αὐτοῦ διὰ τῆς αὐτοῦ παραθέσεως τοῦτον εἰσδέξηται. Ὁ οὖν ἐπίσκοπος ἐν τῷ μοναστηρίῳ παραγενόμενος, ἤγαγε μεθ' ἑαυτοῦ Βασίλειον τὸν μοναχὸν, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ δοῦλον Ἐκύτιον παρεκάλει, ὅπως τοῦτον ἐν τῇ συνοδίᾳ ἑαυτοῦ ὑποδέξηται. Ὃν ὁ ἅγιος ἐκεῖνος ἀνὴρ θεασάμενος, εἶπε· Τοῦτον ὃν παρατίθεσαι μοι, τίμιε πάτερ, ἐγὼ οὐ θεωρῶ εἶναι μοναχόν, ἀλλὰ διάβολον. Πρὸς ὃν ἀποκριθεὶς ὁ ἐπίσκοπος, **166** εἶπε· Πρόφασιν λέγεις μὴ θέλων τῆς ἡμετέρας αἰτήσεως ὑπακοῦσαι. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ δοῦλος ἔφη· Ἐγὼ ὅπερ αὐτὸν εἶναι ὀρῶ, τοῦτο ἀναγγέλλω. Ἵνα δὲ μὴ θέλῃν με ὑπακοῦσαι λογίσῃ, ὅπερ κελεύεις ποιῶ. Ὑπεδέχθη τοίνυν ἐν τῷ μοναστηρίῳ. Οὐ μετὰ πολλὰς δὲ ἡμέρας, ὁ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ δοῦλος Ἐκύτιος, πρὸς τὸ οἰκοδομῆσαι λόγῳ διδασκαλίας τοὺς τὴν οὐράνιον ποθοῦντας ἀπόλαυσιν, ὀλίγον ἐκ μήκους τοῦ μοναστηρίου ἐξῆλθε. Τοῦτου δὲ ἐξελθόντος, συνέβη ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῶν παρθένων, ὧν τὴν προνοητικὴν

ἐπιμέλειαν ὁ αὐτὸς πατὴρ ἦν ἀναδεξάμενος, μίαν τινὰ ἐξ αὐτῶν, ἣτις πάνυ κατὰ τὴν σάρκα ταύτην εὖοπτος ὑπῆρχεν, πυρετῷ λαβροτάτῳ καταφλέγεσθαι, καὶ φωνὰς ἀφιέναι λέγουσαν· Πάντως ἀρτίως ἀποθνήσκω, ἐὰν μὴ Βασίλειος ὁ μοναχὸς ἔλθῃ, καὶ αὐτός μοι διὰ τῆς συνδρομῆς τῆς ἑαυτοῦ ἰατρείας, τὴν ἴασιν παράσχη. Οὐδεὶς οὖν τῶν ἀδελφῶν ἐτόλμα τῇ τῶν παρθένων συνοδίᾳ προσεγγίσει ἐν τε τοῦ ἑαυτῶν πατρὸς ἀναχωρήσει, πόσῳ μᾶλλον ἐκεῖνος ὁ νεωστὶ παραγενόμενος, οὗτινος ἀκμὴν τὸν βίον ἢ τῶν ἀδελφῶν συνοδία οὐκ ἐγίνωσκεν. Εὐθέως οὖν ἀπέστειλαν, καὶ τῷ τοῦ Θεοῦ δούλῳ Ἐκυτίῳ ἐμήνυσαν, ὅτι ἡ δεῖνα μονάστρια σφοδρῷ πυρετῷ καταφλέγεται, καὶ Βασιλείου τοῦ μοναχοῦ τὴν ἐπίσκεψιν στενοχωρουμένη ἐπιζητεῖ. Τοῦτο δὲ ἀκούσας ὁ δίκαιος οὗτος ἀνὴρ, ἡγανάκτησεν, ὑπομειδιάσας δὲ εἶπεν· Ἄρα οὐκ εἶπον, ὅτι διάβολός ἐστιν οὗτος, καὶ οὐχὶ μοναχός; Ἀπέλθετε οὖν, καὶ ἐκ τοῦ κελλίου τοῦτον ρίψατε, περὶ δὲ τῆς δούλης τοῦ Θεοῦ, ἥ τις τῇ εἰσβολῇ τοῦ πυρετοῦ καταφλέγεται, μηδὲν μεριμνήσητε· ἀπὸ γὰρ τῆς ὥρας ταύτης, οὔτε τῷ πυρετῷ κοπιάσει, οὔτε Βασίλειον ἐπιζητήσῃ. Ὑποστρέψας δὲ ὁ μοναχὸς, εὗρεν ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ τὴν ἴασιν ἢ τοῦ Θεοῦ παρθένος ἔλαβεν, ἐν ἧ ὁ τοῦ Θεοῦ δοῦλος Ἐκύτιος μήκοθεν ὑπάρχων εἶπε. Τῷ τοῦ διδασκάλου γὰρ ἀκολουθῶν ὑποδείγματι, τὴν τοῦ θαύματος τούτου δύναμιν εἰργάσατο· καὶ ὁ κύριος γὰρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τοῦ βασιλικοῦ δυσωποῦντος, λόγῳ μόνῳ τὴν ἴασιν τῷ τούτου παρέσχετο υἱῷ, καθὼς ἐν εὐαγγελίοις εὐρίσκομεν· ὑποστρέψαντος γὰρ αὐτοῦ ἐν τῷ ἑαυτοῦ οἴκῳ, ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ εὗρε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὴν ἴασιν ὑποδεξάμενον, ὅτε ἐκ τοῦ στόματος τῆς Ἀληθείας τοῦτο ἀκήκοεν. Οἱ δὲ μοναχοὶ πάντες τὴν κέλευσιν τοῦ ἰδίου πατρὸς ἐκπληρώσαντες, τὸν αὐτὸν Βασίλειον ἐκ τῆς τοῦ

μοναστηρίου κατοικίας ἐδίωξαν. Διωκόμενος δὲ, ἔφη συχνῶς τὸ τοῦ Ἐκυτίου κελλίον ποιῆσαι ταῖς μαγικαῖς αὐτοῦ τέχναις εἰς τὸν ἀέρα κρεμασθῆναι, οὐδαμῶς δὲ ἠδυνήθη ἐκ τῶν αὐτοῦ τινα τὸ παράπαν Βλάψαι. Οὐ μετὰ πολὺν δὲ χρόνον ἐν ταύτῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει, ζήλω τῷ πρὸς Θεὸν τοῦ χριστιανικωτάτου λαοῦ ἐκκαυθέντος, τοῦτον πυρὶ καυσθῆναι πεποιήκασιν.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου τῶν παρθένων, μονάστριά τις εἰς τὸν κῆπον εἰσελθοῦσα, καὶ θεασαμένη μαρουῖλιν, ἐν ἐπιθυμίᾳ αὐτοῦ γέγονε. Τὸν δὲ τοῦ σταυροῦ τύπον ἐπιλησθεῖσα ποιῆσαι, ὡς γαστρίμαργος τοῦτο ἔφαγεν. Εὐθέως οὖν ὑπὸ τοῦ διαβόλου κρατηθεῖσα, πεσοῦσα ἐρῥάγη. Τοῦτο οὖν οἱ παρόντες θεασάμενοι, μετὰ σπουδῆς τῷ πατρὶ Ἐκυτίῳ ἐμήνυσαν, ὅπως ἐν τάχει ἐλθὼν, διὰ τῆς αὐτοῦ εὐχῆς τῇ κινδυνεύουσῃ συμπαθήσῃ. Εὐθέως δὲ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν κῆπον εἰσελθόντος, ἥρξατο ὁ ταύτην ῥήξας διάβολος, ὡς πληροφορῶν αὐτὸν διὰ τοῦ στόματος αὐτῆς κράζειν καὶ λέγειν· Ἐγὼ τί ἐποίησα; καθεζομένου μου ἐπάνω τοῦ μαρουλίου ἐκείνη ἦλθε καὶ ἔδακέ με. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος μετ' ὀργῆς τούτῳ ἐπετίμησεν, ὅπως ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δούλης ὑποχωρήσῃ, καὶ τόπον ἐν αὐτῇ τοῦ λοιποῦ μὴ σχῇ. Παραυτὰ οὖν κατὰ τὸν λόγον αὐτοῦ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξῆλθε, καὶ μηδαμῶς αὐτῇ τοῦ λοιποῦ προσεγγίσει ἐτόλμησεν.

167 Ἄνὴρ δέ τις εὐγενέστατος, ὀνόματι Φῆλιξ, ἀπὸ Νουρσίας τῆς χώρας ὀρμώμενος, πατὴρ ὑπάρχων Καστορίου τοῦ νῦν μεθ' ἡμῶν ἐν ταύτῃ τῶν Ῥωμαίων πόλει κατοικοῦντος, τοῦτον τὸν εὐλαβέστατον ἄνδρα Ἐκύτιον, ἱερατικὸν ἀξίωμα μὴ ἔχειν γινώσκων, σπουδαίως δὲ καθ' ἕκαστον τόπον διατρέχοντα διδασκαλίας χάριν θεώμενος, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν,

τῇ πρὸς αὐτὸν παρρήσια θαρρῶν, ἤρξατο αὐτὸν ἐπερωτᾶν· Ἱερατικὸν ἀξίωμα μὴ ἔχων, μήτε ἐπιτροπὴν τῆς κηρύξεως παρὰ τοῦ τῶν Ῥωμαίων πατριάρχου λαβὼν, οὐ καὶ ὑπόκεισαι, πῶς τοῦτο ποιῆσαι τολμᾷς; Πρὸς ὃν ὁ ἅγιος οὗτος ἀνὴρ ἀπεκρίθη· Ταῦτα, ἅπερ μοι λέγεις, καὶ γὰρ ἐν ἐμαυτῷ διελογισάμην· τὸ πῶς δὲ τὴν τῆς κηρύξεως ἐπιτροπὴν ἔλαβον, φανερόν σοι ποιοῦμαι· ἐν μιᾷ νυκτὶ δι' ὀπτασίας νεώτερος πάνυ ὥραϊος παρέστη μοι, καὶ ἐν τῇ γλώττῃ μου ἱατρικὸν ἐργαλεῖον, τουτέστι φλεβότομον τέθεικεν, εἰρηκῶς μοι· Ἴδου τοὺς λόγους μου ἐθέμην ἐν τῷ στόματί σου, ἔξελθε τοῦ κηρύττειν. Ἀπὸ οὖν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, εἰ καὶ θελήσω σιωπῆσαι, οὐδαμῶς δύναμαι, τοῦ Θεοῦ με εἰς τοῦτο ἀναγκάζοντος.

ΠΕΤΡ. Ἦθελον τοῦ πατρὸς τούτου τὸ ἔργον διαγνῶναι, ὅς τις τοιαῦτα χαρίσματα λέγεται εἰληφέναι.

ΓΡΗΓΟΡ. Τὸ ἔργον, Πέτρε, ἐκ τοῦ χαρίσματος, οὐχὶ τὸ χάρισμα ἐκ τοῦ ἔργου. Ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκέτι γίνεται χάρις. Ἐκάστου οὖν ἔργου τὰ χαρίσματα προλαμβάνουσι, ἐκ δὲ τοῦ ἐπακολουθοῦντος ἔργου τὰ χαρίσματα αὐξάνουσιν· ἵνα δὲ μὴ τῆς πολιτείας αὐτοῦ τὴν ἐπίγνωσιν στερηθῆς, ὁ Ἀλβῖνος ὁ εὐλαβέστατος ἀνὴρ, ὁ τῆς ἐκκλησίας Ῥεατῆς ἐπίσκοπος, πάνυ καλῶς ταύτην διέγνω, καὶ ἕτεροι δὲ πλείστοι οἵτινες καὶ μέχρι τοῦ παρόντος περίεισι. Πλείω δὲ τί ζητεῖς ἔργον, ὅποταν συνεφώνει ἡ τῆς πολιτείας καθαριότης τῇ σπουδῇ τοῦ κηρύγματος; Τοσοῦτος γὰρ αὐτὸν πόθος εἰς τὸ προσενέγκαι τῷ Θεῷ ψυχὰς, ἐξέκαυσεν, ὥστε καὶ μοναστηρίοις προϊστάμενος, οὐ διέλιπεν ἐν ἐκκλησίαις, ἐν πόλεσιν, ἐν ἐμπορίοις, καὶ ἐν ἐκάστῳ τόπῳ τῶν πιστῶν διατρέχων, καὶ τὰς τῶν ἀκουόντων καρδίας εἰς τὸν πόθον τῆς αἰωνίου ζωῆς διεγείρων. Πάνυ δὲ εὐτελεστάτοις

ἐνδύμασιν ἐκέχρητο· ὥστε τοὺς μὴ γινώσκοντας αὐτὸν προσκυνουμένους παρ' αὐτοῦ, βδελύττεσθαι τοῦτον ἀντιπροσκυνῆσαι. Ἐν ἑτέροις δὲ τόποις πορευόμενος, ἔθος ἦν αὐτῷ τῷ εὐτελεστάτῳ πάντων τῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἵππων ἐπιβῆναι. Καπιστρίῳ δὲ ἀντὶ χαλιναρίου, καὶ ἀντὶ σέλλης δέρμασι προβάτων ἐχρῆτο. Τὰς δὲ ἱεράς βίβλους, ἐν δερματίνῳ δισακκίῳ ἐβάσταζε, καὶ ὅπου δ' ἂν ἀπήρχετο, τὴν τῆς γραφῆς ἀνοίγων πηγὴν, τὴν τῶν νοημάτων ἐπότιζε γῆν. Ἐφθασε δὲ καὶ μέχρι τῆς τῶν Ῥωμαίων πόλεως ἡ φήμη τῆς αὐτοῦ κηρύξεως. Καθὼς δὲ ἔθος τοῖς κόλαξιν ὑπάρχει, διὰ τῆς οἰκείας γλώττης τοῦ ἀκροωμένου αὐτοῖς τὴν ψυχὴν ἐπισπωμένους φονεύειν, κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν οἱ κληρικοὶ τούτου τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῷ προέδρῳ ἀργολογοῦντες, ἔλεγον· Τίς ἐστὶν ὁ ἄγροικος ἄνθρωπος οὗτος, ὅς τε τὴν τῆς κηρύξεως αὐθεντίαν ἐαυτῷ ἐπισπᾶται, καὶ τὴν διακονίαν τῆς ὑμετέρας, δέσποτα, παναγιστίας εἰς ἐαυτὸν μετατέθεικεν, αὐτομολῶν ἀμαθέστατος; Πεμφθήτω οὖν, εἰ δοκεῖ ὑμῖν, ὅς τις αὐτὸν ἐνταῦθα ὀφείλει ἀγαγεῖν, ἵνα γνῶ τίς ἡ ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις ὑπάρχει. Καθάπερ δὲ πολλάκις συμβαίνει περὶ πολλὰ τῆς ψυχῆς ἀσχολουμένης, τὴν κολακείαν ἐν αὐτῇ χώραν λαμβάνειν, ἐὰν μὴ ἀγρύπνῳ φυλακῇ ἐξ αὐτῆς ἀποπεμφθῇ, συνέβη καὶ τότε τοῖς δελεάζουσιν αὐτὸν **170** κληρικοῖς συναινέσαι τὸν πατριάρχην, καὶ τὸν αὐτὸν ἀγιώτατον ἄνδρα Ἐκύτιον ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει ἐνεχθῆναι ἐκέλευσεν, ὅπως τὰ ἐαυτοῦ μέτρα ὁποῖα ἐστὶν ἐπιγνώσῃται. Ἰουλιανὸν δὲ ἀποστείλας, τὸν τηνικαῦτα δεφένσορα ὑπάρχοντα, ἐσχάτως δὲ καὶ τὴν ἐπισκοπὴν τῆς ἐν Σαβίνῃ ἐκκλησίας διυθύνοντα, τοῦτον ἐκέλευσεν, ὅπως ἐν μεγίστῃ τιμῇ ἀγάγῃ, ἵνα μὴ ἐν οἰωδήποτε τρόπῳ ὁ τοῦ Θεοῦ δοῦλος ὕβριν ὑπομείνῃ. Ἰκανὸς δὲ τοῖς κληρικοῖς ἐν τούτῳ

θέλων ὀφθῆναι, μετὰ σπουδῆς ἐν τῷ μοναστηρίῳ κατέλαβεν· καὶ τοῦτον ἐκεῖσε μὴ εὐρηκῶς, τοὺς τῶν ἀδελφῶν προύχοντας ἐν τῇ μονῇ καλλιγραφοῦντας θεασάμενος, ἥρξατο ἐπερωτᾶν, ποῦ ὁ ἡγούμενος ὑπάρχει. Πρὸς ὃν ἀποκριθέντες εἶπον· Ἐν ταύτῃ τῇ κοιλάδι, τῇ τῷ μοναστηρίῳ ὑποκειμένη χόρτον θερίζει. Ὁ δὲ αὐτὸς Ἰουλιανὸς παῖδα εἶχε πάνυ ἐπαρμένον, καὶ ὑπερήφανον ὃν καὶ αὐτὸς μόλις κυριεῦσαι ἠδύνατο. Τοῦτον οὖν πρὸς αὐτὸν ἀπέστειλεν, ὅπως μετὰ σπουδῆς αὐτὸν ἀγάγῃ. Ἀπελθὼν δὲ ὁ παῖς, καὶ ἀποτόμως ἐν τῷ λιβαδίῳ εἰσελθὼν, εἰς πάντας τοὺς τὸν χόρτον θερίζοντας ἀτενίσας, ἐπεζήτει τίς ἐστὶν ὁ Ἐκύθιος· ὥς δὲ παρ' αὐτῶν τίς ἐστι διέγνων, μήκοθεν τοῦτον ὑπάχοντα θεασάμενος, ἀναριθμήτῳ φόβῳ βληθεὶς, ἥρξατο τρέμειν καὶ ἀγωνιᾶν, καὶ μόλις δύνασθαι τῇ τοῦ βήματος κινήσει βαδίζειν. Ὅς τις πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον δεδοικῶς ἐλθὼν, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης τοῖς ποσὶν αὐτοῦ περιπλακεῖς, καὶ τούτους περιπτυσσόμενος, τὴν τοῦ κυρίου αὐτοῦ παρουσίαν ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐμήνυσεν. Ὅντινα ὁ τοῦ Θεοῦ δοῦλος προσαγορεύσας, χόρτον αὐτῷ χλωρὸν ἐπᾶραι προσέταξεν εἰς τροφήν τῶν κτηνῶν, ἐν οἷς παρεγένοντο, λέγων· Ἀπελθε, τέκνον, καὶ πληροῦντός μου τὸ ἐναπομεῖναν ὀλίγον ἔργον, εὐθέως καταλαμβάνω. Ἰουλιανὸς δὲ ὁ δεφένσωρ, σφόδρα ἐθαύμαζεν ἐπὶ τῇ τοῦ παιδὸς βραδύτητι. Ὑποστρέφοντα δὲ τοῦτον θεασάμενος, καὶ ἐν τῷ ὥμῳ χόρτον ἐκ τοῦ λιβαδίου ἐπιφερόμενον, θυμωθεὶς ἥρξατο κράζειν καὶ λέγειν· Τί ἐστὶ τοῦτο; ἐγὼ ἄνθρωπον ἀγαγεῖν σε ἀπέστειλα, οὐχὶ δὲ χόρτον βαστάσαι. Ὡς τινι ὁ παῖς ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Ἴδου ὃν ζητεῖς, ὅπισθέν μου ἀκολουθῶν καταλαμβάνει. Εὐθέως δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ὑποδησάμενος, καὶ δεσμήσας τὰ ὑποδήματα αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ ὥμου βαστάζων τὸ δρέπανον, ἐν ᾧ τὸν χόρτον ἔκοπτε, παρεγένετο. Ὅν ἐκ μήκους ὁ παῖς ἐρχόμενον

θεασάμενος, τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ἐμήνυσεν, Ὅτι ὄνπερ ζητεῖς, αὐτὸς ὑπάρχει. Ὁ δὲ αὐτὸς Ἰουλιανὸς, ἡνίκα τὸν τοῦ Θεοῦ δοῦλον ἐρχόμενον ἐθεάσατο, ἐξ αὐτοῦ τοῦ σχήματος τοῦτον ἐβδελύξατο, τὸ πῶς δὲ ὀφείλει βριαρῶς αὐτῷ διαλεχθῆναι ἠὲ τρεπίζετο. Πλησίον δὲ αὐτοῦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος παραγενόμενος, ἀνυπόστατος φόβος ἐν τῇ Ἰουλιανοῦ ψυχῇ εἰσῆλθε, καὶ λοιπὸν τρέμων, μόλις ἀναγγεῖλαι ἠδυνήθη τὸ διατὶ ἐλήλυθε. Ταπεινωθέντος οὖν τοῦ φρονήματος αὐτοῦ, τοῖς γόνασι τοῦ ἁγίου προσέδραμε, καὶ εὐχὴν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἠτεῖτο γενέσθαι, καὶ ὅτι ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ ἀποστολικὸς ποθεῖ τοῦ θεάσασθαι ὑμᾶς, καὶ ἐπὶ τούτῳ με ἀπέστειλεν. Ὁ δὲ εὐλαβέστατος ἀνὴρ Ἐκύτιος ἤρξατο εὐχαριστηρίους ὕμνους τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ ἀναπέμπειν, καὶ λέγειν, Ὅτι ἡ ἄνωθεν χάρις διὰ τοῦ ὑψηλοτάτου με πατριάρχου ἐπεσκέψατο. Εὐθέως οὖν καλέσας τοὺς ἀδελφοὺς, ἐκέλευσεν αὐτοῖς ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ τὰ κτήνη ἐτοιμάσαι, καὶ τὸν ἐκβιβαστὴν αὐτοῦ **171** ἤρξατο ἐπισπεύδειν, ἵνα εὐθέως περιπατήσωσι. Πρὸς ὃν Ἰουλιανὸς ἔφη· Ἐσιάνθην ἐκ τῆς ὁδοῦ, πάτερ, καὶ σήμερον ἐξελθεῖν οὐ δύναμαι. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ δοῦλος, εἶπεν αὐτῷ· Θλίβεις με, τέκνον, ἐὰν γὰρ τῇ σήμερον ἡμέρᾳ μὴ πορευθῶμεν, αὔριον λοιπὸν ἀδύνατόν ἐστιν ἡμᾶς πορευθῆναι. Ἀναγκασθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ, τὴν αὐτὴν νύκτα ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἔμεινε, τῇ δὲ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ αὐγάζοντος τοῦ φωτός, παῖς πρὸς Ἰουλιανὸν μετ' ἐπιστολῆς κατέλαβε, σφόδρα τὸν ἵππον ἐλάσας, περιεχούσης τῆς ἐπιστολῆς, ἵνα τὸν τοῦ Θεοῦ δοῦλον μὴ τολμήσῃ ἐκ τῆς μονῆς αὐτοῦ κινήσαι. Τὸν δὲ ἀποσταλέντα ἐπερωτῶν, διατὶ ἡ ἀπόφασις ὑπηλλάγη, ἐπέγνων, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ ἐν ᾗ ὁ αὐτὸς Ἰουλιανὸς ἀπεστάλη, δι' ὀπτασίας ὁ πατριάρχης ἔμφοβος γέγονε, δι' ὃν ἀποστεῖλαι ἐτόλμησεν, ἵνα τὸν τοῦ Θεοῦ

ἄνθρωπον ἀγάγη. Παρευθὺς δὲ ἀναστὰς, καὶ ἑαυτὸν ταῖς τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς εὐχαῖς παραθέμενος, πρὸς αὐτὸν ἔφη· Παρακαλεῖ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ πατριάρχης τοῦ μὴ κοπηθῆναι ὑμᾶς. Τοῦτο δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀκούσας, πάνυ λυπηθεὶς, εἶπεν· Οὐχὶ τῇ χθὲς ἡμέρᾳ εἶπόν σοι, ὅτι ἐὰν μὴ εὐθέως πορευθῶμεν, οὐδαμῶς λοιπὸν ἡμῖν ἀπελθεῖν ἀποβήσεται; Τότε οὖν διὰ τὸ ποιῆσαι ἀγάπην, τὸν αὐτὸν δεφένσορα ὀλίγον παρακρατήσας, καὶ ὑπὲρ τοῦ κόπου αὐτοῦ μισθὸν τινα, καίτοι μὴ θέλοντος αὐτοῦ παρασχών, ἀπέστειλε. Γίνωσκε οὖν, Πέτρε, ἐν ποίᾳ δόξῃ παρὰ Θεοῦ ὑπάρχουσιν οἱ ἑαυτοὺς ἐν τῷ παρόντι βίῳ βδελυκτοὺς εἶναι ἐλόμενοι· μετὰ γὰρ τῶν τῆς ἐπουρανίου πατρίδος πολιτῶν ἀριθμοῦνται, οἳ τινες βδελυκτοὶ τοῖς ἀνθρώποις εἶναι οὐκ αἰδοῦνται. Ὅσοι δὲ διὰ τῆς ὑψηλοφροσύνης ἑαυτοὺς ἐνώπιον τῶν πλησίων δικαιοῦσιν, καὶ διὰ τῆς κενοδοξίας φυσιοῦνται, ἀπεναντίας τῶν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν κεῖνται. Ὅθεν αὐτοὺς καὶ ὁ τῆς διδασκαλίας λόγος διελέγχων, λέγει· Ὑμεῖς ἐστε οἱ δικαιοῦντες ἑαυτοὺς ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων· ὁ Θεὸς δὲ γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν, τὸ γὰρ ὑψηλὸν ἐν ἀνθρώποις, βδέλυγμα παρὰ Θεῷ ὑπάρχει.

ΠΕΤΡ. Θαυμάζω λίαν, ὅτι περὶ τοιούτου ἀνδρὸς συνεπᾶραι τὸν πατριάρχην ἠδυνήθησαν.

ΓΡΗΓΟΡ. Τί θαυμάζεις, Πέτρε, εἰ τῷ νῶ ἐσφάλη; ἄνθρωποι γὰρ ὄντες πλανώμεθα, ὅπερ καὶ Δαυὶδ ὑπέστη, ὅς τις καὶ προφητείας πνεῦμα ἔχειν μεμαρτύρηται, ὅτε τοὺς λόγους τοῦ παιδὸς ψευδομένου ἀκούσας, ψῆφον κατὰ τοῦ ἀθώου υἱοῦ Ἰωνάθαν δέδωκεν. Ὅπερ δὲ διὰ τοῦ Δαυὶδ γέγονε, τῇ κρυπτῇ τοῦ Θεοῦ κρίσει, δίκαιον εἶναι πιστεύομεν· τῇ γὰρ ἀνθρωπίνῃ κατανοήσει, πῶς δίκαιόν ἐστιν οὐκ ἐπιστάμεθα. Τί οὖν θαυμαστὸν, ἐὰν τοῖς λόγοις τῶν ψευδομένων, καὶ ἡμεῖς εἰς

ἕτερα ἀπαγώμεθα, οἳ τινες προφῆται οὐχ ὑπάρχοντες; Οὐ μέγα οὖν εἰ καὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν πατριαρχῶν τὸν νοῦν ἢ τῶν φροντίδων ἀλλεπάλληλος μέριμνα λυμαίνεται. Ὅποτε γὰρ ἡ ψυκὴ εἰς πολλὰ διαμερίζεται, σμικρύνεται καθ' ἕκαστον, καὶ πάντων εἰς ἓν συνεπαίρεται, ἐν ᾧ ἓν πολλοῖς τῇ ἀσχολίᾳ πλατύνεται.

ΠΕΤΡ. Σφόδρα ἀληθῆ ἅπερ λέγεις ὑπάρχουσιν.

ΓΡΗΓΟΡ. Οὐχ ἡγοῦμαι δίκαιον οὐδὲ τοῦτο σιγῆσαι, ὅπερ παρὰ Βαλεντίνου τοῦ εὐλαβεστάτου, τὸ τηνικαῦτα ἡγουμένου μου γεγονότος, περὶ τούτου τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς διηγουμένου ἀκήκοα. Ἔλεγε γὰρ ὅτι ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ μακαρίου μάρτυρος Λαυρεντίου τὸ σῶμα αὐτοῦ ἦν τεθαμμένον. Ἐπάνω δὲ τοῦ μνήματος γεωργὸς τις ἄρκαν μετὰ σίτου ἐπέθηκεν, μὴ κατανοήσας, ὅποιος ἀνὴρ αὐτόθι **174** ἔκειτο. Αἰφνίδιον οὖν τάραχος ἐξ οὐρανόθεν γέγονεν, καὶ πάντων ἐν τῇ ἑαυτῶν καταστάσει διαμενόντων, ἢ ἐπάνω τοῦ μνήματος τεθεῖσα ἄρκα ἐπήρθη, καὶ ἀπὸ μήκους ἐρρίφη, ὅπως γινώσκονται πάντες πόσης παρὰ Θεοῦ τιμῆς ἡξιώθη, οὗτινος τὸ σῶμα ἐκεῖσε ἔκειτο.

Ταῦτα δὲ ἅπερ νυνὶ καθυποβάλλω τῷ διηγήματι παρὰ τοῦ προλεχθέντος εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς Φορτουνάτου διηγουμένου ἐπέγνων. Ὅστις καὶ τῷ γήρᾳ, καὶ τοῖς ἔργοις, καὶ τῇ ἀκακίᾳ πάνυ μοι ἀρέσκει. Ἔλεγε δὲ οὗτος, ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Βαλερίας χώρα τῶν Λογγοβάρδων εἰσελθόντων, μοναχοὶ ἐκ τοῦ μοναστηρίου τοῦ εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς Ἐκυτίου, εἰς τὸ μνῆμα αὐτοῦ ἐν τῷ προλεχθέντι εὐκτηρίῳ προσέφυγον. Οἱ δὲ Λογγοβάρδοι θυμωθέντες, καὶ ἐν τῷ εὐκτηρίῳ εἰσελθόντες, ἤρξαντο τοὺς μοναχοὺς ἔξω σύρειν, ὅπως αὐτοὺς, εἴτε διὰ βασάνων μαστιγώσωσιν, εἴτε ξίφει

θανατώσωσιν. Εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν στενάξας, καὶ ἐκ μεγίστου πόνου κινηθεὶς, ἔκραξεν· Αἴ, ἅγιε Ἐκύτιε, ἀρέσκει σοι ὅτι συρόμεθα, καὶ οὐκ ἐκδικεῖν ἡμᾶς; Παρευθὺ δὲ σὺν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, πνεῦμα ἀκάθαρτον εἰς τοὺς θηριώδεις Λογγοβάρδους εἰσῆλθε· καὶ εἰς τὴν γῆν καταπεσόντες ἐπὶ τοσοῦτον ἐδαιμονίσθησαν, ἕως οὗ πάντες οἱ ἔξω ὄντες Λογγοβάρδοι τοῦτο μεμαθήκασιν, ὥστε τοῦ λοιποῦ τῷ ἱερῷ τόπῳ ἐκείνῳ οὐδαμῶς ἐπιβῆναι ἐτόλμησαν. Ὁ γὰρ ἅγιος οὗτος ἀνὴρ, τοὺς μαθητὰς τότε ἐκδικήσας, πολλοῖς ἐπ' ἐσχάτου πρόνοιαν παρέσχετο τοῖς ἐκεῖ καταφεύγουσιν.

CAPUT V. *De Constantio mansionario Ecclesiae sancti Stephani.*

Cujusdam coepiscopi mei didici relatione quod narro: qui in Anconitana urbe per annos multos in monachico habitu deguit, ibique vitam non mediocriter religiosam duxit; cui etiam quidam nostri jam provectoris aetatis, qui ex eisdem sunt partibus, attestantur. Juxta eam namque civitatem ecclesia beati martyris Stephani sita est, in qua vir vitae venerabilis, Constantius nomine, mansionarii functus officio deserviebat (*Martyrolog.*, 23 Sept.): cujus sanctitatis opinio sese ad notitiam hominum longe lateque tetenderat, quia idem vir funditus terrena despiciens, toto annisu mentis ad sola coelestia flagrabat. Quadam vero die dum in eadem Ecclesia oleum deesset, et praedictus Dei famulus unde lampades accenderet omnino non haberet, omnes lampades Ecclesiae

implevit aqua, atque ex more in medio papyrus posuit; quas allato igne succendit, sicque aqua arsit in lampadibus ac si oleum fuisset. Perpende igitur, Petre, cujus meriti vir iste fuerit, qui necessitate compulsus, elementi naturam mutavit.

PETR. Mirum est valde quod audio; sed nosse vellem cujus humilitatis apud se esse intus potuit iste, qui tantae excellentiae foris fuit.

176 GREGOR. Inter virtutes animum congrue requiris, quia multum valde est quod tentatione sua intus mentem lacesunt mira quae foris fiunt. Sed si hujus Constantii venerabilis unum quod fecit audis, cujus humilitatis fuerit, citius agnosces.

PETR. Postquam facti illius tale miraculum dixisti, superest etiam ut me de humilitate mentis ejus aedifices.

GREGOR. Quia valde opinio sanctitatis ejus excreverat, multi hunc ex diversis provinciis anxie videre sitiebant. Quadam vero die ex longinquo loco ad videndum eum quidam rusticus venit. Eadem vero hora casu contigerat, ut sanctus vir stans in ligneis gradibus, reficiendis deserviret lampadibus. Erat autem pusillus valde, exili forma atque despecta. Cumque is qui ad videndum eum venerat quisnam esset inquireret, atque obnixè peteret ut sibi debuisset ostendi, hi qui illum noverant monstrarunt quis esset. Sed sicut stultae mentis homines merita ex qualitate corporis metiuntur, eum parvulum atque despectum videns, ipsum hunc esse coepit omnino non credere. In mente etenim rustica inter hoc quod audierat et videbat, quasi facta fuerat quaedam rixa; et aestimabat tam brevem per visionem esse non posse, quem tam ingentem habuerat per opinionem. Cui ipsum esse dum a

pluribus fuisset assertum, despexit et coepit irridere, dicens: Ego grandem hominem credidi, iste autem de homine nihil habet. Quod ut vir Dei Constantius audivit, lampades quas reficiebat protinus laetus relinquens, concitus descendit, atque in ejusdem rustici amplexum ruit, eumque ex amore nimio constringere coepit brachiis, et osculari, magnasque gratias agere quod is de se talia judicasset, dicens: Tu solus in me apertos oculos habuisti. Qua ex re pensandum est cujus apud se humilitatis fuerit, qui despicientem se rusticum amplius amavit. Qualis enim quisque apud se lateat, contumelia illata probat. Nam sicut superbi honoribus, sic plerumque humiles sua despectione gratulantur. Cumque se et in alienis oculis viles aspiciunt, idcirco gaudent, quia hoc judicium confirmari intelligunt, quod de se et ipsi apud semetipsos habuerunt.

PETR. Ut agnosco, vir iste magnus foris fuit in miraculis, sed major intus in humilitate cordis.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. Περὶ Κωνσταντίου παραμοναρίου ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Στεφάνου πλησίον τῆς πόλεως Ἀγκώνων.

Παρὰ συνεπισκόπου μου τινὸς μεμάθηκα, ἥνπερ διηγοῦμαι ἀφήγησιν, ὅστις ἐν τῇ Ἀγκώνων πόλει, ἐπὶ πολλοὺς χρόνους ἐν τῷ μοναχικῷ διέπρεψε σχήματι, σπουδαίως καὶ ἐν πάσῃ εὐλαβείᾳ ἐκεῖσε πολιτευσάμενος· ᾧ τινι συμμαρτυροῦσι καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων τινὲς προβεβηκότες ἤδη λοιπὸν, καὶ ἐκ τῶν

αὐτόθι γεγονότες μερῶν, ὥς ὅτι πλησίον τῆς αὐτῆς πόλεως Ἀγκώνων, ἐκκλησία τοῦ ἁγίου πρωτομάρτυρος Στεφάνου διάκειται. Ἄνῃρ δέ τις τῇ πολιτεία πάνυ εὐλαβέστατος, Κωνστάντιος τοῦνομα, ἐν αὐτῇ προσκαρτερῶν, τὴν τῆς ἐκκλησίας δουλείαν ἐπετέλει. Ἡ οὖν φήμη τῆς ἁγιωσύνης αὐτοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις κατάδηλος διὰ πλάτους γέγονεν· ἐξ ὅλης γὰρ τῆς καρδίας αὐτοῦ τὰ ἐπίγεια βδελυζάμενος, ὅλη τῇ τοῦ νοὸς διαθέσει εἰς μόνα τὰ οὐράνια ἔσπευδεν. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ ἔλαιον ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ παρέλειπεν, ὥστε παντελῶς μὴ ἔχειν τὸν προλεχθέντα τοῦ Θεοῦ δοῦλον ὅθεν τὰς κανδήλας ὀφείλῃ ἄψαι. Γεμίσας δὲ πάσας ὕδατος, καὶ πρὸς συνήθειαν ἐν μέσῳ τὸ ἀπτρὴν βαλὼν, προσαγαγὼν τὸ πῦρ ἤψεν· οὕτως δὲ τὸ ὕδωρ ἐν ταῖς κανδήλαις ἤψεν, ὥς ὅτε ἔλαιον ὑπῆρχεν. Κατανοήσας (Sic) οὖν, Πέτρε, ποίας δικαιοσύνης ὁ ἄνθρωπος οὗτος γέγονεν, ὅστις τῇ ἀνάγκῃ τῆς στενώσεως νυττόμενος, τὴν τοῦ στοιχείου φύσιν ἐνήλλαξεν.

ΠΕΤΡ. Ὅντως σφόδρα θαυμαστόν ἐστιν ὅπερ ἀκούω, ἀλλ' ἤθελον γινῶναι ἐν ποίᾳ ταπεινώσει ἔνδον ὑπῆρχεν ὁ τοσαύτη ὑψώσει ἔξωθεν διαλάμπων.

175 ΓΡΗΓΟΡ. Μεταξὺ τῶν δυνάμεων ἐν ποίοις ἡ ψυχὴ διάκειται, καλῶς ἐπιζητεῖς· σφόδρα γὰρ τὸν νοῦν ἔνδον ἐκπλήττουσιν ἐν τῇ δοκιμασίᾳ ἅπερ ἔξωθεν γίνονται θαύματα. Τούτου δὲ τοῦ σεβασμίου Κωνσταντίου ἐν ὅπερ ἐποίησεν ἐὰν ἀκούσης, ταχέως μαθήσῃ, ποίας ταπεινώσεως γέγονεν.

ΠΕΤΡ. Ἦνίκα περὶ τοῦ τοιούτου θαύματος διηγῆσω, ἔξεστι λοιπὸν, ὅπως με καὶ περὶ τῆς ταπεινώσεως τοῦ νοὸς αὐτοῦ οἰκοδομήσῃς.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐν τῷ σφόδρα τὴν φήμην τῆς ἀγιωσύνης αὐτοῦ πλατυνθῆναι, πολλοὶ ἐκ διαφόρων χωρῶν συνερχόμενοι, τοῦτον θεωρῆσαι ἐπεθύμουν. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ γεωργός τις ἐκ τῶν ἐκ μήκους διακειμένων τόπων πρὸς τὸ θεάσασθαι αὐτὸν παραγέγονεν· κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ὥραν συνέβη τὸν ἅγιον τοῦτον ἄνδρα ἐν ξυλίνῳ τετραποδίῳ ἰστάμενον, τὰς κανδήλας σκευάζειν. Πάνυ γὰρ στενὸς ὑπῆρχεν τῇ ἡλικίᾳ, καὶ ἰσχνὸς τῇ τοῦ σώματος κατασκευῇ, καὶ ἀειδὴς τῇ μορφῇ. Ἐπιμελῶς δὲ τοῦ παραγενομένου γεωργοῦ πρὸς τὸ θεάσασθαι αὐτὸν ἐπιζητοῦντος τίς ὁ εὐλαβέστατος ἀνὴρ Κωνστάντιος ὑπάρχει, καὶ ὅπως αὐτῷ ὀφείλῃ ἐπιδειχθῆναι δυσωποῦντος, οἱ τοῦτον σαφῶς ἐπιστάμενοι, τῷ γεωργῷ αὐτὸν ὑπέδειξαν. Καθάπερ δὲ οἱ ἄφροني λογισμῷ χρώμενοι, καὶ ἐκ τῆς τοῦ σώματος κατασκευῆς τὴν ἀρετὴν ἀνδρὶ ὀρίζονται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτος, στενὸν καὶ ἄμορφον τὸν ἅγιον θεασάμενος, οὐδαμῶς ἐπίστευε τοῦτον εἶναι περὶ οὗ ἀκήκοεν. Ἐν δὲ τῷ λογισμῷ αὐτοῦ ἀμφιβολία τις ὑπῆρχεν, ὧν τε περὶ αὐτοῦ ἦν ἀκούσας, καὶ περὶ ὧν ἐθεάσατο· διελογίζετο γὰρ ἐν ἑαυτῷ μὴ δύνασθαι τοιοῦτον στενὸν εἶναι, ὃν ἐν πολλῷ μεγέθει διὰ τῆς φήμης εἶχεν. Ὡς δὲ ἐκ πλείστων ἀκούσας, φανερὸν αὐτῷ γέγονεν, ὅτι αὐτὸς ὑπάρχει περὶ οὗ ἀκήκοεν, ἥρξατο καταγελᾶν, καὶ βδελύττεσθαι αὐτὸν, λέγων· Ἐγὼ μέγαν ἄνθρωπον θεάσασθαι προσεδόκουν, οὗτος δὲ ἀνθρώπου οὐδὲν ἔχει. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Κωνστάντιος τοῦτο ἀκούσας, καταλείψας ἃς ἐπεμελεῖτο κανδήλας, μετὰ σπουδῆς κατῆλθε, καὶ εἰς τὸν τοῦ γεωργοῦ ἀσπασμὸν ἔδραμεν, καὶ μετὰ πολλοῦ πόθου ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶ τοῦτον περιλαβὼν, ἥρξατο αὐτὸν καταφιλεῖν καὶ μεγάλας χάριτας αὐτῷ ὁμολογεῖν, ὅτι περὶ αὐτοῦ οὕτως ἔκρινεν· ἔλεγε γὰρ αὐτῷ, Ὅτι σὺ μόνος τοὺς ὀφθαλμούς σου ἔσχες ἀνεωγμένους εἰς ἐμέ. Ἐκ τούτου οὖν τοῦ πράγματος

κατανοῆσαί ἐστι ποίας παρ' ἑαυτῷ ταπεινώσεως ὑπῆρχεν, ὅς τις τὸν βδελυσσόμενον αὐτὸν γεωργὸν περισσοτέρως μᾶλλον ἠγάπησεν· ἐκάστου γὰρ τὴν ἑνδον κεκρυμμένην προαίρεσιν ἢ προσαγομένη ὕβρις δοκιμάζει· καθάπερ γὰρ οἱ ὑπερήφανοι ταῖς τιμαῖς, οὕτως οἱ ταπεινόφρονες ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν ἐξουδενώσει ἀγάλλονται· ὅταν δὲ καὶ ἐν τοῖς τῶν ἀλλοτρίων ὀφθαλμοῖς ἐξουδενημένοι ὀρῶνται, πλειόνως χαίρονται, καὶ τὴν ἑαυτῶν κρίσιν στηριχθῆναι πιστεύουσιν, ὅτι ὁποίους ἑαυτοὺς εἶχον, τοιοῦτοι καὶ παρ' ἐκείνων ἐνομίσθησαν.

ΠΕΤΡ. Ὡς οἶμαι, ὁ ἀνὴρ οὗτος μέγας μὲν γέγονεν ἔξωθεν ἐν θαύμασι, μείζων δὲ ἑνδοθεν ἐν ταπεινοφροσύνῃ.

CAPUT VI. *De Marcellino Anconitanae civitatis episcopo.*

GREGORIUS. Ejusdem quoque Anconitanae antistes Ecclesiae vir vitae venerabilis Marcellinus fuit (*Martyrol.*, 9 Jan.), cujus gressum dolore nimio podagra contraxerat, eumque familiares sui sicubi necesse erat in manibus ferebant. Quadam vero die per culpam incuriae eadem civitas Anconitana 177 succensa est. Cumque vehementer arderet, concurrerunt omnes ut ignem exstingerent. Sed illis aquam certatim projicientibus, ita crescebat flamma, ut jam totius urbis interitum minari videretur. Cumque propinquiora sibi quaeque loca ignis invaderet, jamque urbis partem non modicam consumpsisset, et obsistere nullus valeret, deductus in manibus venit episcopus, et tanta periculi necessitate

compulsus, familiaribus suis se portantibus praecepit, dicens: Contra ignem me ponite. Quod ita factum est, atque in eo loco est positus, ubi tota vis flammae videbatur incumbere. Coepit autem miro modo in semetipsum incendium retorqueri, ac si reflexione sui impetus exclamaret se episcopum transire non posse. Sicque factum est ut flamma incendii illo termino refrenata, in semetipsa refrigesceret, et contingere ulterius quidquam aedificii non auderet. Perpendis, Petre, cujus sanctitatis fuerit aegrum hominem sedere, et exorando flammam premere?

PETR. Et perpendo et obstupesco.

ΚΕΦΑΛ. ζ'. Περὶ Μαρκελλίνου ἐπισκόπου τῆς αὐτῆς πόλεως.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐν τῇ αὐτῇ τοίνυν τῆς Ἀγκώνων πόλεως ἐκκλησία ἐπίσκοπος γέγονεν ἀνὴρ πάνυ τῇ πολιτείᾳ εὐλαβέστατος, Μαρκελλῖνος τοῦνομα, οὗτινος τὴν τῶν ποδῶν βάσιν ἢ τῆς ποδαλγίας νόσος συνέσπασεν, ὥστε κινηθῆναι αὐτὸν μὴ δύνασθαι· ἀλλ' ὅπου χρεῖα ἦν αὐτὸν ἀπελθεῖν, ἐν ταῖς χερσὶν τῶν οἰκείων αὐτοῦ ὑπουργῶν τοῦτον βαστάζεσθαι. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ διὰ πταίσματος τινος ἀμέλειαν ἢ αὐτὴ πόλις **178** Ἀγκών ἐνεπυρίσθη. Τοῦ δὲ πυρὸς σφοδρῶς τὴν πόλιν κατανεμομένου, συνέδραμον ἅπαντες, εἰπὼς κατασβέσαι αὐτὸ δυνηθῶσι. Πρὸς ὃ δὲ τῷ πυρὶ ὕδωρ ἐπέχυνον, πλειότερως ἢ φλόξ ὑπερηύξανεν, ὥστε λοιπὸν παντελῇ ἀπώλειαν τῇ αὐτῇ πόλει ἀπειληθῆναι. Ἐν ὧσ' δὲ

διαφόρους τόπους τὸ πῦρ κατέφλεξεν, καὶ οὐ μικρὸν μέρος λοιπὸν τῆς πόλεως κατενεμήσατο, μηδενὸς ὑποστῆναι δυναμένου, ὁ ἐπίσκοπος χερσὶ βασταζόμενος κατέλαβε, καὶ τῇ ὀδύνῃ τῆς τοῦ πυρὸς ἀνάγκης νυττόμενος, τοῖς αὐτὸν βαστάζουσιν ἐκέλευσε, λέγων· Κατέναντι τοῦ πυρὸς ἐμὲ θήσατε, ὅπερ λοιπὸν καὶ γέγονεν καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἐτέθη, ἐν ᾧ πᾶσα ἡ τῆς φλογὸς δύναμις ἐπιβληθεῖσα ἐφαίνετο. Ἦρξατο δὲ θαυμαστῷ τρόπῳ τὸ πῦρ πρὸς ἑαυτὸ ὑποστρέφειν, ὥστε φωνῆς δίκην κεκραγένοι τῇ τῆς ὑποστροφῆς αὐτοῦ δυναστείᾳ, μὴ δύνασθαι τὸν ἐπίσκοπον παρελθεῖν. Οὕτω τοίνυν γέγονεν, ὥστε τὴν τοῦ ἐμπυρισμοῦ φλόγα χαλιναγωγηθεῖσαν, ἐν αὐτῷ τῷ ὀροθεσίῳ ψυχρὰν θεῖναι, καὶ τοῦ λοιποῦ μὴ ἄψασθαί τινος τῶν κτισμάτων. Κατανοεῖς, Πέτρε, ποίας ἀγιωσύνης ὑπῆρχεν οὗτος ὁ ἄνθρωπος, ὅτι ἀσθενὴς ὢν, καὶ καθεζόμενος, δι' εὐχῆς τὴν φλόγα κατέπαυσεν;

ΠΕΤΡ. Κατανοῶ, καὶ λίαν ἐκπλήττομαι.

CAPUT VII. *De Nonnoso praeposito monasterii in monte Soractis.*

GREGORIUS. De vicino nunc loco tibi aliquid narrabo, quod et viri venerabilis Maximiani episcopi, et Laurionis, quem nosti veterani monachi, qui uterque nuncusque superest, relatione cognovi; qui scilicet Laurio in illo monasterio quod juxta Nepesinam urbem Suppentonia vocatur, ab Anastasio viro sanctissimo nutritus est. Qui nimirum Anastasius, vitae

venerabilis viro Nonnosus praeposito monasterii, quod in Soractis monte situm est, et propinquitate loci et morum magnitudine, et virtutum studiis assidue jungebatur (*Martyrol.*, 2 Sept.). Idem vero Nonnosus sub asperrimo sui monasterii degebat Patre: sed ejus mores mira semper aequanimitate tolerabat. Sicque fratribus praeerat in mansuetudine, sicut crebro Patris iracundiam ex humilitate mitigabat. Quia vero ejus monasterium in summo montis cacumine situm est, ad quemlibet parvum hortum fratribus excolendum nulla patebat planities: unus autem brevissimus locus in latere montis excreverat, quem ingentis saxi naturaliter egrediens moles occupabat. Quadam die dum Nonnosus vir venerabilis cogitaret, quod saltem ad condimenta olerum nutrienda locus idem aptus potuisset existere, si hunc moles saxi illius non teneret, occurrit animo, quod eandem molem quinquaginta boum paria movere non possent. Cumque de humano labore facta esset desperatio, ad divinum se solatium contulit, seque illic nocturno silentio in orationem dedit. Cumque mane facto ad eundem locum fratres venirent, invenerunt molem tantae magnitudinis **180** ab eodem loco longius recessisse, suoque secessu largum fratribus spatium dedisse.

Alio quoque tempore cum idem vir venerabilis lampades vitreas in oratorio lavaret, una ex ejus manibus cecidit, quae per innumeras partes fracta dissiluit: qui vehementissimum Patris monasterii furorem timens, lampadis protinus omnia fragmenta collegit, atque ante altare posuit, seque cum gravi gemitu in orationem dedit. Cumque ab oratione caput levasset, sanam lampadem reperit, quam timens per fragmenta collegerat. Sicque in duobus miraculis duorum

Patrum virtutes imitatus est: in mole scilicet saxi, factum Gregorii qui montem movit; in reparatione vero lampadis, virtutem Donati, qui fractum calicem pristinae incolumitati restituit.

PETR. Habemus, ut video, de exemplis veteribus nova miracula.

GREGOR. Visne aliquid in operatione Nonnosi de imitatione quoque Elisaei cognoscere?

PETR. Volo, atque inhianter cupio.

GREGOR. Dum quadam die in monasterio vetus oleum deesset, jamque colligendae olivae tempus incumberet, sed fructus in oleis nullus appareret, visum Patri monasterii fuerat ut circumquaque fratres in colligendis olivis ad exhibenda extraneis opera pergerent, quatenus ex mercede sui operis aliquantulum monasterio oleum deportarent. Quod vir Domini Nonnosus fieri cum magna humilitate prohibuit, ne exeuntes fratres ex monasterio dum lucra olei quaerent, animarum damna paterentur. Sed quia in monasterii arboribus olivae paucae inesse videbantur, eas colligi praecepit, et in praelo mitti, et quamlibet parum olei exire potuisset, sibimet deferri. Factumque est, et susceptum in parvo vasculo oleum fratres Nonnoso Dei famulo detulerunt: quod ipse protinus ante altare posuit, cunctisque egredientibus oravit, atque accersitis postmodum fratribus praecepit, ut hoc quod detulerant oleum levarent, et per cuncta vasa monasterii exigue fundendo dividerent, quatenus benedictione ejusdem olei omnia infusa viderentur: quae protinus ut erant vacua claudi fecit. Die vero altera aperta omnia plena reperta sunt.

PETR. Probamus quotidie impleri verba Veritatis, quae ait: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* (Joan. V, 27).

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. Περὶ Νοννώσου δευτεραρίου μονῆς τῆς εἰς τὸ Σεραφθὴν ὄρος.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Περὶ πλησιάζοντος τόπου νῦν σοί τι διηγῆσομαι, ὅπερ παρὰ ἀνδρῶν εὐλαβῶν ἀφηγουμένων μεμάθηκα, Μαξιμιανοῦ λέγω δὴ τοῦ ἐπισκόπου καὶ Λαυρίονος γέροντος μοναχοῦ, ὃνπερ καὶ σὺ ἔγνων, οἵτινες καὶ μέχρι τοῦ νῦν περίεισιν. Ὅς τις Λαυρίων ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῷ διακειμένῳ πλησίον τῆς Νεπεσίας πόλεως, ὅπερ Ὑπόκρημνον καλεῖται, παρὰ Ἀναστασίου ἀνδρὸς ἀγιωτάτου ἀνετράφη. Ὁ οὖν αὐτὸς Ἀναστάσιος, λίαν ὑπάρχων τῇ πολιτείᾳ σεβάσμιος, πάνυ προσέκειτο Νοννώσῳ τῷ δευτεραρίῳ τῆς μονῆς, τῆς ἐν τῷ Σεραφθὴν ὄρει διακειμένης, καὶ διὰ τὴν τοῦ τόπου πλησιότητα, καὶ διὰ τὴν τῶν ἡθῶν μεγίστην κοσμιότητα. Ὁ δὲ αὐτὸς Νοννώσος ὑπὸ σκληρότατον πατέρα τὸν τῆς μονῆς αὐτοῦ διῆγεν· ἀλλὰ τὴν σκληρότητα τῶν τούτου ἡθῶν, θαυμασίως πάντοτε τῇ μακροθυμίᾳ ὑπέφερεν. Καὶ οὕτω τοῖς ἀδελφοῖς ἐν πραότητι προϊστάτο, ὥστε τὸν τοῦ πατρὸς θυμὸν, διὰ τῆς ἑαυτοῦ ταπεινοφροσύνης πάντοτε κατεπράϋνε. Τὸ δὲ αὐτὸ μοναστήριον ἐν τῇ ἀκροτάτῃ τοῦ ὄρους κορυφῇ διακείμενον ὑπάρχει· ὅθεν πρὸς τὸ ποιῆσαι τοῖς ἀδελφοῖς μικρὸν κηπάριον οὐδεμία ἰσότης ἐν τῷ τόπῳ ἐφαίνετο. Ἐν δὲ τῷ τοῦ ὄρους

πλαγίῳ στενὸς τόπος ὑπῆρχεν, ὃν ἐπεκράτει λίθου παμμεγέθους ἀπόκλασμα. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ ὁ εὐλαβέστατος ἀνὴρ Νοννῶσος ἐν ἑαυτῷ διελογίζετο ἐπιτήδειον τὸν τόπον ὑπάρχειν πρὸς κήπου ποίησιν, εἰ μὴ ὁ λίθος αὐτὸν ἐπεκράτει. Τοῦτον δὲ μετακινήσαι πεντήκοντα ζεύγη βοῶν οὐκ ἠδύναντο· ὅθεν λοιπὸν οὐκ ἦν ἐλπίς δι' ἀνθρωπίνου καμάτου τοῦτο γενέσθαι. Ἀρίστην δὲ βουλὴν βουλευσάμενος, ἐπὶ τὴν θεϊκὴν καταφεύγει βοήθειαν, καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ εἰς εὐχὴν ἑαυτὸν δέδωκεν ἐν τῇ νυκτερινῇ ἡσυχίᾳ. Πρωΐας δὲ γενομένης ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ οἱ ἀδελφοὶ παρεγένοντο, καὶ ἰδοὺ τὸ μέγεθος τοῦ τοιούτου λίθου εὖρον μακρόθεν ἐξ ἐκείνου τοῦ τόπου **179** ὑποχωρήσαν, καὶ τῇ αὐτοῦ ὑποχωρήσει πλατυσμὸν γενέσθαι πρὸς κήπου ποίησιν τοῖς ἀδελφοῖς.

Ἐν ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ, ἐν ᾧ ὁ αὐτὸς σεβάσμιος ἀνὴρ κανδήλας ἐν τῷ εὐκτηρίῳ ἔπλυνεν, μία ἐκ τῶν αὐτοῦ χειρῶν εἰς τὴν γῆν πεσοῦσα συνετρίβη, ὥστε εἰς πλεῖστα κλάσματα γενέσθαι αὐτήν. Τὴν δὲ τοῦ πατρὸς σφοδροτάτην ὀργὴν φοβούμενος, ἅπαντα τὰ τῆς κανδήλης κλάσματα συναγαγὼν, ἐνώπιον τοῦ θυσιαστηρίου ἔθηκεν, ἑαυτὸν δὲ εἰς εὐχὴν δέδωκε. Πληρώσαντος δὲ αὐτοῦ τὴν εὐχὴν, καὶ ἀναστάντος, ὑγιὴ τὴν κανδήλαν εὗρεν, ἥς τὰ κλάσματα φοβούμενος ἦν συναγαγὼν. Ὁ σεβάσμιος οὖν οὗτος ἀνὴρ ἐν τοῖς δυσὶ τούτοις θαύμασι, δύο πατέρων τὴν δύναμιν ἐν τῇ ἐπιδείξει τῶν σημείων ἐμιμήσατο· ἐν τῇ μεταθέσει τοῦ λίθου, Γρηγορίου τοῦ λόγῳ τὸν λίθον μετακινήσαντος· ἐν δὲ τῇ κανδήλης ἀνακτίσει, τὴν τοῦ Δονάτου δύναμιν, ἥτις τὸ κεκλασμένον ποτήριον ἐν τῇ πρώτῃ ὑγιότητι ἀπεκατέστησεν.

ΠΕΤΡ. Καθὼς θεωρῶ, ἔχομεν ὅμοια τῶν παλαιῶν νέα θαύματα.

ΓΡΗΓ. Θέλεις ἐν τῇ τοῦ Νοννώσου ἐργασία ὁμοίον τι τῶν τοῦ Ἑλισσαίου γνωρίσαι;

ΠΕΤΡ. Θέλω καὶ πάνυ ἐπιθυμῶ.

ΓΡΗΓ. Ἐλαίου ποτὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ λεῖψις γέγονεν, ἣν δὲ λοιπὸν ὁ καιρὸς τοῦ σωρεῦσαι ἐκ τῶν δένδρων τὰς ἐλαίας, ἀλλ' οὐδαμῶς καρπὸς ἐν τοῖς τοῦ μοναστηρίου δένδροις ἐφαίνετο. Βουλῆς οὖν ὁ πατὴρ τῆς μονῆς γέγονεν, ὅπως οἱ ἀδελφοὶ πέριξ πρὸς τοὺς ἔχοντας ἐλαίας ἐπὶ τῷ συνάξει ἀπέλθωσιν, ὅπως ἐκ τοῦ μισθοῦ τῆς ἐργασίας αὐτῶν δυνηθῶσιν ὀλίγον ἔλαιον ἐν τῇ μονῇ ἐνέγκαι. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Νοννώσος, μετὰ πολλῆς ταπεινοφροσύνης τοῦτο γενέσθαι ἐκώλυσε, μήπως τῶν ἀδελφῶν τῆς μονῆς ἐξερχομένων, ἐν ὧσιν κέρδη ἐλαίου ζητοῦσι, ψυχικὴν ζημίαν ὑπομείνωσι. Μᾶλλον δὲ ἐν τοῖς τοῦ μοναστηρίου δένδροις τούτους ἀπελθεῖν ἐκέλευσεν, ὀλίγαι γὰρ ἐλαίαι ἐν αὐτοῖς ἐθεωροῦντο, καὶ αὐτὰς σωρευθῆναι καὶ ἐν τῷ ἐλαιοτριβεῖῳ βληθῆναι προσέταξεν, καὶ εἴ τι ὀλίγον ἔλαιον ἐξελθεῖν δυνησῆται, ὅπως αὐτῷ προσαγάγῃ. Γέγονε τοίνυν καὶ ἐν στενωτάτῳ ἀγγεῖῳ τὸ ἔλαιον οἱ ἀδελφοὶ δεξάμενοι, Νοννώσῳ τῷ τοῦ Θεοῦ δούλῳ ἀπήγαγον. Ὅπερ αὐτὸς δεξάμενος ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου τέθεικε· καὶ πάντων ἐξελθόντων, μόνος ἔνδον τῆς ἐκκλησίας ἀπέμεινεν, καὶ ἑαυτὸν εἰς εὐχὴν δέδωκε. Μετὰ δὲ τοῦτο φωνήσας τοὺς ἀδελφοὺς, ἐκέλευσεν ἵνα ὅπερ αὐτῷ προσήγαγον ἔλαιον ἐπάρωσι, καὶ εἰς ὅλα τὰ τοῦ μοναστηρίου ἀγγεῖα κατ' ὀλίγον ἐκχέοντες διαμερίσωσιν, ὅπως ἐκ τῆς τοῦ ἐλαίου εὐλογίας ἅπαντα πιανθῶσι, καὶ ταῦτα σάβουρα ὄντα παρευθὺ κλεισθῆναι πεποίηκεν. Ἐν δὲ ἄλλῃ ἡμέρᾳ ἀνοιχθέντα, ἅπαντα γέμοντα εὐρέθησαν.

ΠΙΕΤΡ. Πιστεύομεν καθ' ἡμέραν πληροῦσθαι τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰ ῥήματα, ἅπερ προε ῥηκεν· Ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι.

CAPUT VIII. *De Anastasio abbate monasterii,
quod Suppentonia vocatur.*

GREGORIUS. Eodem quoque tempore venerandus vir Anastasius, cujus superius memoriam feci (**Cap. 7**), sanctae Romanae Ecclesiae, cui Deo auctore deservio, notarius fuit (*Martyrol., 11 Jan.*). Qui soli **181** Deo vacare desiderans, scrinium deseruit, monasterium elegit, atque in eo loco quem praefatus sum, qui Suppentonia vocatur, per annos multos in sanctis actibus vitam duxit, eique monasterio solerti custodia praefuit. Quo videlicet in loco ingens desuper rupes eminet, et profundum subter praecipitium patet. Quadam vero nocte cum jam omnipotens Deus ejusdem venerabilis viri Anastasii labores remunerare decrevisset, ab alta rupe vox facta est, quae producto sonitu clamaret, dicens: Anastasi, veni. Quo vocato alii quoque septem fratres vocati sunt ex nomine. Parvo autem momento ea quae fuerat emissa vox siluit, et octavum fratrem vocavit. Quas dum aperte voces congregatio audisset, dubium non fuit quin eorum qui vocati fuerant obitus appropinquasset. Intra paucos igitur dies primus venerandus vir Anastasius, caeteri autem in eo ordine ex carne educti sunt, quo de rupis vertice fuerant vocati. Frater vero ille ad quem vocandum vox parum siluit, atque eum ita nominavit,

morientibus aliis, paucis diebus vixit, et tunc vitam finivit; ut aperte monstraretur quia interjectum vocis silentium parvum vivendi spatium signaverit. Sed mira res contigit, quia venerabilis vir Anastasius dum de corpore exiret, erat quidam frater in monasterio qui super cum vivere nolebat: provolutus vero ejus pedibus coepit cum lacrymis ab eo postulare, dicens: Per illum ad quem vadis, te adjuro, ne septem dies super te in hoc mundo faciam; ante cujus septimum diem etiam ipse defunctus est, qui tamen in illa nocte inter caeteros non fuerat vocatus, ut aperte claresceret, quia ejus obitum sola venerabilis Anastasii intercessio obtinere potuisset.

PETR. Cum idem frater et vocatus inter caeteros non est, et tamen sancti viri intercessionibus ex hac luce subtractus est, quid aliud datur intelligi, nisi quod hi qui apud Dominum magni sunt meriti, obtinere aliquando possunt ea etiam quae non sunt praedestinata?

GREGOR. Obtineri nequaquam possunt quae praedestinata non fuerint (**Gratian., caus. 23, q. 4, c. 21, Obtineri**); sed ea quae sancti viri orando efficiunt, ita praedestinata sunt, ut precibus obtineantur. Nam ipsa quoque perennis regni praedestinatio ita est ab omnipotenti Deo disposita, ut ad hoc electi ex labore perveniant, quatenus postulando mereantur accipere quod eis omnipotens Deus ante saecula disposuit donare.

PETR. Probari mihi apertius velim, si potest praedestinatio precibus juvari.

GREGOR. Hoc quod ego, Petre, intuli, concite valet probari. Certe etenim nosti, quia ad Abraham Dominus dixit: *In Isaac*

vocabitur tibi semen (Genes. XXI, 13). Cui etiam dixerat: Patrem multarum gentium constitui te (Ibid. XVII, 4). Cui rursum promisit, dicens: Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas coeli, et sicut arenam quae est in littore maris (Ibid., XXII, 17). Ex qua re aperte constat quia omnipotens Deus semen Abrahae multiplicare per Isaac praedestinaverat, 184 et tamen scriptum est: Deprecatus est Isaac Dominum pro uxore sua, eo quod esset sterilis, qui exaudivit eum, et dedit conceptum Rebeckae (Genes. XXV, 21). Si ergo multiplicatio generis Abrahae per Isaac praedestinata fuit, cur conjugem sterilem accepit? Sed nimirum constat quia praedestinatio precibus impletur, quando is in quo Deus multiplicare semen Abrahae praedestinaverat, oratione obtinuit ut filios habere potuisset.

PETR. Quia secretum ratio aperuit nihil mihi dubietatis remansit.

GREGOR. Vis tibi aliquid de Tusciae partibus narrem, ut cognoscas quales in ea viri fuerint, et omnipotentis Dei notitiae quantum propinqui?

PETR. Volo, atque hoc omnimodo exposco.

ΚΕΦΑΛ. Η'. Περὶ Ἀναστασίου ἡγουμένου
μονῆς τῆς Ὑπόκρημνον ὀνομαζομένης.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐν αὐτῷ τοίνυν τῷ χρόνῳ ὁ σεβάσμιος ἀνὴρ Ἀναστάσιος, οὗτινος ἀνωτέρῳ μνείαν ἐποίησάμην, νωτάριος ὑπῆρχε ταύτης τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, ἣ Θεοῦ χάριτι νυνὶ δουλεύω ἐγώ. Ὅς τις **182** Θεῷ μόνῳ ἐν ἡσυχίᾳ δουλεῦσαι ἐπιθυμῶν, τὸ σκρίνιον καταλείψας, τὸν μονήρη βίον ἐξελέξατο, καὶ ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ μονῇ, ἣτις Ὑπόκρημνον καλεῖται ἀποταξάμενος, ἐπὶ πολλοὺς χρόνους διαρκέσας, ἐν ἀγίᾳ ἀναστροφῇ τὴν ζωὴν παρήγαγε· τῆς δὲ αὐτῆς μονῆς ἀγρύπνῳ φυλακῇ καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ ἔτη ἱκανὰ ἐνεχειρίσθη. Ἐν αὐτῷ οὖν τῷ τόπῳ παμμεγέθους λίθος ἄνωθεν ὑπέρκειται, καὶ βαθύτατος κρημνὸς κάτωθεν θεωρεῖται. Ὅτε δὲ λοιπὸν ὁ παντοδύναμος Θεὸς τοῦ αὐτοῦ σεβασμίου ἀνδρὸς Ἀναστασίου τοῖς κόποις ἄνεσιν παρασχεῖν ἐκέλευσεν, ἐν μιᾷ νυκτὶ ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ λίθου φωνὴ γέγονεν μετὰ ἤχου λέγουσα· Ἀναστάσιε, δεῦρο. Αὐτοῦ δὲ κληθέντος, ἕτεροι ἐπτὰ ἀδελφοὶ ἐξ ὀνόματος ἐκλήθησαν. Μικρὸν δὲ τῆς γενομένης φωνῆς σιωπησάσης, καὶ τὸν ὄγδοον ἀδελφὸν ἐκάλεσε. Πᾶσα οὖν ἡ συνοδεία φανερώς τῆς φωνῆς ἐκείνης ἀκούσασα, ἐν πληροφορίᾳ γέγονεν, ὅτι τῶν κεκλημένων ὁ θάνατος ἐπλησίασε. Μεταξὺ οὖν ὀλίγων ἡμερῶν πρῶτος ὁ εὐλαβέστατος ἀνὴρ Ἀναστάσιος, καὶ οἱ λοιποὶ κατ' ὄρδινον τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος ἀπολυθέντες, πρὸς κύριον ἐξεδήμησαν, ὃν τρόπον ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ λίθου ἐκλήθησαν. Ὁ δὲ ἀδελφὸς ἐκεῖνος, ὃν ἡσυχάσασα ἡ φωνὴ μετ' ὀλίγον ἐκάλεσε, τελευτησάντων τῶν ἄλλων ζήσας ὀλίγας ἡμέρας, καὶ αὐτὸς λοιπὸν ἐν κυρίῳ ἐτελειώθη, ὥστε δειχθῆναι, ὅτι τὸ διάστημα τῆς σιγῆς τοῦ καλοῦντος, μικρὰν ἀναμονὴν αὐτῷ τοῦ ζῆν προεσήμανεν. Θαυμαστὸν δὲ πρᾶγμα μετὰ τοῦτο συνέβη· τοῦ γὰρ σεβασμίου ἀνδρὸς Ἀναστασίου ἐκ τοῦ παρόντος βίου μεταστάντος, ἀδελφός τις ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπῆρχεν, ὅς τις ἐπάνω αὐτοῦ ζῆσαι οὐκ

ἤθελεν. Τοῖς δὲ ποσὶν αὐτοῦ προσκυλινδούμενος, μετὰ δακρύων ἰκέτευεν αὐτὸν, λέγων· Οὕτως ἔχοι σε πρὸς ὃν ἀπέρχη, μὴ ἐάσης με ἐπάνω σου ἑπτὰ ἡμέρας ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ποιῆσαι. Πρὸ οὖν τῆς ἐβδόμης ἡμέρας καὶ αὐτὸς λοιπὸν ἐτελεύτησεν, ὅστις οὐκ ἦν ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ μετὰ τῶν ἄλλων κεκλημένος. Φανερὸν οὖν ὑπάρχει, ὅτι τὴν τούτου μετάστασιν μόνη ἡ τοῦ εὐλαβεστάτου Ἀναστασίου προσευχὴ ὑπακουσθεῖσα ἠδυνήθη ποιῆσαι.

ΠΕΤΡ. Ἦνίκα ὁ ἀδελφὸς οὗτος κεκλημένος μεταξὺ τῶν ἄλλων οὐκ ἦν, ἀλλὰ ταῖς εὐχαῖς τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου μετέστη, τί ἕτερον δίδοται νοεῖν, εἰ μὴ ὅτι οἱ παρὰ τῷ κυρίῳ τέλειοι ὄντες, δικαίως ὑπακουσθῆναι πολλάκις δύνανται, καὶ εἰς αὐτὰ ἅπερ προωρισμένα οὐχ ὑπάρχουσιν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ὑπακουσθῆναι οὐδαμῶς δύνανται ἐν τοῖς μὴ ὑπάρχουσι προωρισμένοις, ἅπερ δὲ εὐχόμενοι οἱ ἅγιοι ἄνδρες ποιοῦσιν, ἤδη λοιπὸν προωρισμένα εἰσὶν, ὅπως διὰ προσευχῆς τούτων ἐπιτεύξωνται. Καὶ αὐτὴ γὰρ ἡ τῆς αἰωνίου βασιλείας κληρονομία παρὰ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ τοῖς ἐκλεκτοῖς προορισθεῖσα ὑπάρχει, διὰ δὲ καμάτου πολλοῦ καὶ δεήσεως λαμβάνειν αὐτοὺς ἠυδόκησεν, ἅπερ πρὸ τῶν αἰώνων δωρήσασθαι προώρισεν.

ΠΕΤΡ. Ἦθελον τηλαυγῶς μοι δειχθῆναι, ἐὰν δύνηται ἡ προόρισις τῇ εὐχῇ συνεργῆσαι.

ΓΡΗΓΟΡ. Τοῦτο, Πέτρε, ὅπερ ἐγὼ προέθεμην, συντόμως δύναται ἐπιγνῶναι. Καθὼς οὖν ἐπίστασαι, τῷ Ἀβραάμ ὁ Θεὸς εἶπεν· Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα. Καὶ πάλιν· Πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε. Καὶ

πάλιν ὑπέσχετο αὐτῷ, λέγων· Εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πληθύνων πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης. Ὅθεν λοιπὸν φανερὸν καθέστηκεν, ὅτι ὁ παντοδύναμος Θεὸς, διὰ τοῦ Ἰσαὰκ πληθῦναι τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ **183** προώρισε. Γέγραπται δέ, ὅτι Ἰσαὰκ ἠτήσατο τὸν Κύριον περὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν στεῖραν, καὶ εἰσήκουσεν αὐτοῦ, καὶ ἔδωκεν αὐτῇ σύλληψιν τῇ Ῥεβέκκα. Ἐὰν οὖν τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ διὰ τοῦ Ἰσαὰκ πληθῦναι προώρισε, διατί σύζυγον στεῖραν ἔλαβεν. Ἐντεῦθεν οὖν φανερὸν ὑπάρχει, ὅτι ἡ προόρισις ταῖς εὐχαῖς πληροῦται, ἐν τῷ δι' εὐχῆς ὑπακουσθῆναι τὸν Ἰσαὰκ τεκνοποιῆσαι, ἐν ᾧ ὁ Θεὸς πληθῦναι τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ ἦν προορίσας.

ΠΕΤΡ. Οὐδέν μοι τῆς ἀπιστίας καταλέλειπται· τὸ γὰρ μυστήριον ἡ πληροφορία ἐφανερώσε.

ΓΡΗΓΟΡ. Θέλεις ἐκ τῶν τῆς Τουσκίας μερῶν σοι τί διηγῆσομαι [*Forte leg.* διηγῆσωμαι, ἵνα γνῶς τὸ ποταποὶ ἄνδρες ἐν αὐτῇ ἐγένοντο, καὶ πόσον τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ τῇ γνώσει ἐπλησίαζον;

ΠΕΤΡ. Θέλω, καὶ τοῦτο παντὶ τρόπῳ αἰτῶ.

CAPUT IX. *De Bonifacio Ferentinae civitatis episcopo.*

GREGORIUS. Fuit vir vitae venerabilis Bonifacius nomine, qui in ea civitate quae Ferentis dicitur episcopatum officio tenuit, et moribus implevit (*Martyrol. 14 Maii*). Hujus multa

miracula is qui adhuc superest Gaudentius presbyter narrat. Qui nutritus in ejus obsequio, tanto valet de illo quaeque veracius dicere, quanto eis hunc contigit interesse. Hujus Ecclesiae gravis valde paupertas inerat, quae bonis mentibus esse solet custos humilitatis, nihilque aliud ad omne stipendium, nisi unam tantummodo vineam habebat: quae quodam die ita grandine irruente vastata est, ut in ea paucis in vitibus vix parvi rarique racemi remanerent. Quam cum Dei praedictus vir reverentissimus Bonifacius episcopus fuisset ingressus, magnas omnipotenti Deo gratias retulit, quia in ipsa sua adhuc inopia sese angustiarum cognovit. Sed cum jam tempus exigeret ut ipsi quoque racemi qui remanserant, maturescere potuissent custodem vineae ex more posuit, eamque solerti vigilantia servari praecepit. Quadam vero die mandavit Constantio presbytero nepoti suo, ut cuncta vini vascula in episcopio, omniaque dolia, ita ut ante consueverat, pice superfusa praepararet. Quod cum nepos illius presbyter audisset, valde admiratus est quod quasi insana praeciperet, ut vini vascula praeparari faceret, qui vinum minime haberet; nec tamen praesumpsit inquirere cur talia juberet, sed jussis obtemperans, omnia ex more praeparavit. Tunc vir Dei vineam ingressus racemos collegit, ad calcatorium detulit, omnesque exinde egredi praecepit, solusque ibi cum uno parvulo puerulo remansit, quem in eodem calcatorio deposuit, et calcare ipsos paucissimos racemos fecit. Cumque ex iisdem racemis parum aliquid vini deflueret, coepit hoc vir Dei suis manibus in parvo vase suscipere, et per cuncta dolia omniaque vasa quae parata fuerant, pro benedictione dividere, ut ex eodem vino omnia **185** vascula vix infusa viderentur. Cum vero ex liquore vini parum aliquid in vasis omnibus misisset, vocato protinus presbytero, jussit pauperes adesse. Tunc

coepit vinum in calcatorio crescere ita ut omnia quae allata fuerant pauperum vasa impleret. Quibus cum se idonee satisfacisse conspiceret, ex calcatorio iussit puerum descendere, apothecam clausit, atque impresso sigillo proprio munitam reliquit, moxque ad Ecclesiam rediit. Die vero tertia praedictum Constantium presbyterum vocavit, et oratione facta apothecam aperuit, et vasa in quibus tenuissimum liquorem infuderat, ubertim vinum fundentia invenit, ita ut pavementum omne excrescentia vina invaderent, si adhuc episcopus tardius intrasset. Tunc terribiliter presbytero praecepit ne quousque ipse in corpore viveret, hoc miraculum cuiquam indicaret; pertimescens videlicet ne in virtute facti favore humano pulsatus, inde intus inanesceret, unde foris hominibus magnus appareret: exemplum etiam Magistri sequens, qui ut nos ad viam humilitatis instrueret, de semetipso discipulis praecepit, dicens ut ea quae vidissent, nemini dicerent, quousque Filius hominis a mortuis resurgeret (**Matth. XVII, 9**).

PETR. Quia occasio apta se praebuit, libet inquirere quidnam sit quod Redemptor noster cum duobus caecis lumen reddidit, iussit ut nemini dicerent, et illi abeuntes diffamaverunt eum in totam terram illam (**Matth. IX, 27**). Nunquidnam unigenitus Filius, Patri et sancto Spiritui coaeternus, hac in re velle habuit, quod non potuit implere, ut miraculum quod taceri voluit, minime potuisset abscondi?

GREGOR. Redemptor noster per mortale corpus omne quod egit, hoc nobis in exemplum actionis praebuit, ut prostrarum virium modulo ejus vestigia sequentes, inoffenso pede operis praesentis vitae carpamus viam. Miraculum namque faciens, et taceri iussit, et tamen taceri non potuit; ut

videlicet et electi ejus exempla doctrinae illius sequentes, in magnis quae faciunt, latere quidem in voluntate habeant, sed ut prosint aliis, prodantur inviti; quatenus et magnae humilitatis sit quod sua opera taceri appetunt, et magnae utilitatis sit quod eorum opera taceri non possunt. Non ergo voluit Dominus quidquam fieri, et minime potuit; sed quid velle ejus membra debeant, quidve de eis etiam nolentibus fiat, doctrinae magisterio exemplum dedit.

PETR. Placet quod dicis.

GREGOR. Adhuc pauca aliqua quae de Bonifacii episcopi opere supersunt, quia ejus memoriam fecimus, exsequamur. Alio namque tempore beati Proculi martyris natalitius propinquabat dies, quo in loco vir nobilis Fortunatus nomine manebat: qui magnis precibus ab eodem venerabili viro postulavit ut cum apud beatum martyrem missarum solennia ageret, **188** ad benedictionem dandam in suam domum declinaret. Vir autem Dei negare non potuit quod ab eo ex Fortunati mente charitas poposcit. Peractis igitur missarum solenniis, cum ad praedicti Fortunati venisset mensam, prius quam Deo hymnum diceret, sicut quidam ludendi arte victum solent quaerere, repente ante januam cum simia vir astitit, et cymbala percussit. Quem sanctus vir sonitum audiens dedignatus, dixit: Heu, heu, mortuus est miser iste, mortuus est miser iste. Ego ad mensam refectionis veni, os adhuc ad laudem Dei non aperui, et ille cum simia veniens percussit cymbala. Subjunxit tamen et ait: Ite et pro charitate ei cibum potumque tribuite; scitote tamen quia mortuus est. Qui infelix vir dum panem ac vinum ex eadem domo percepisset, egredi januam voluit, sed saxum ingens subito de tecto cecidit, eique in verticem venit. Ex qua percussione prostratus in manibus

jam semivivus levatus est: die vero altera secundum viri Dei sententiam funditus finivit vitam. Qua in re, Petre, pensandum est quantus sit viris sanctis timor exhibendus; templa enim Dei sunt. Et cum ad iracundiam vir sanctus trahitur, quis alius ad irascendum nisi ejusdem templi inhabitator excitatur? Metuenda ergo tanto est ira justorum, quanto et constat quia in eorum cordibus ille praesens est, qui ad inferendam ultionem quam voluerit, invalidus non est.

Alio quoque tempore praedictus Constantius presbyter nepos ejus, equum suum duodecim aureis vendidit, quos in propriam arcam ponens, ad exercendum opus aliquod discessit. Cum subito ad episcopium pauperes venerunt, qui importune precabantur ut eis sanctus vir Bonifacius episcopus ad consolationem suae inopiae aliquid largiri debuisset. Sed vir Dei quia quid tribueret non habebat, aestuare coepit in cogitatione ne ab eo pauperes vacui exirent. Cui repente ad memoriam rediit, quia Constantius presbyter nepos ejus, equum quem sedere consueverat, vendidisset, atque hoc ipsum in arca sua pretium haberet. Absente igitur eodem nepote suo accessit ad arcam, et pie violentus claustra arcae comminuit, duodecim aureos tulit, eosque indigentibus, ut placuit, divisit. Itaque Constantius presbyter reversus ex opere, arcam fractam reperit, et caballi sui pretium quod in eam posuerat, non invenit. Coepit itaque voce magna perstrepere, et cum furore nimio clamare: Omnes hic vivunt, solus ego in domo hac vivere non possum. Ad cujus nimirum voces venit episcopus, omnesque qui in eodem episcopio aderant. Cumque eum locutione blanda vir Dei temperare voluisset, coepit ille cum jurgio respondere, dicens: Omnes tecum vivunt, solus ego hic ante te vivere non

possum: **189** redde mihi solidos meos. Quibus vocibus commotus episcopus, beatae Mariae semper virginis Ecclesiam ingressus est, et elevatis manibus extenso vestimento, stando coepit exorare, ut ei redderet unde presbyteri furentis insaniam mitigare potuisset. Cumque subito oculos ad vestimentum suum inter extensa brachia reduxisset, repente in sinu suo duodecim aureos invenit ita fulgentes, tanquam si ex igne producti eadem hora fuissent. Qui mox de Ecclesia egressus, eos in sinum furentis presbyteri projecit, dicens: Ecce habes solidos quos quaesisti; sed hoc tibi notum sit, quia post mortem meam tu hujus Ecclesiae episcopus non eris propter avaritiam tuam. Ex qua sententiae veritate colligitur quia, eosdem solidos presbyter pro adipiscendo episcopatu parabat. Sed viri Dei sermo praevaluit, nam idem Constantius in presbyteratus officio vitam finivit.

Alio quoque tempore duo ad eum Gothi hospitalitatis gratia venerunt, qui Ravennam se festinare professi sunt. Quibus ipse parvum vas ligneum vino plenum manu sua praebuit, quod fortasse in prandio itineris habere potuissent: ex quo illi quoadusque Ravennam pervenirent, biberunt Gothi. Aliquantis autem diebus in eadem civitate morati sunt, et vinum quod a sancto viro acceperant, quotidie in usu habuerunt. Sicque usque ad eundem venerabilem Patrem Ferentis reversi sunt, ut nullo die cessarent bibere, et tamen vinum eis ex illo vasculo nunquam deesset, ac si in illo vase ligneo quod Episcopus dederat, vinum non augetur, sed nasceretur.

Nuper quoque de ejusdem loci partibus senex quidam clericus advenit, qui ea de illo narrat, quae silentio non sunt premenda.

Nam dicit quod quadam die ingressus hortum, magna hunc erucæ multitudine invenit esse coopertum: qui omne olus deperire conspiciens, ad easdem erucas conversus, dixit: Adjuro vos in nomine Domini Dei nostri Jesu Christi, recedite hinc, atque haec olera comedere nolite. Quæ statim ad viri Dei verbum ita omnes egressæ sunt, ut ne una quidem intra spatium horti remaneret. Sed quid mirum quod hæc de episcopatus ejus tempore narramus, quando jam apud omnipotentem Deum ordine simul et moribus creverat, dum illa magis miranda sint quæ eum hic senex clericus adhuc puerulum fecisse testatur? Nam ait quod eo tempore quo cum matre sua puer habitabat, egressus hospitium, nonnunquam sine linea, crebro etiam sine tunica revertebatur, **192** quia mox ut nudum quempiam reperisset, vestiebat hunc, se expolians, ut se ante Dei oculos illius mercede vestiret. Quem mater sua frequenter increpare consueverat, dicens quod justum non esset ut ipse inops pauperibus vestimenta largiretur. Quæ die quadam horreum ingressa, pene omne triticum quod sibi in stipendio totius anni paraverat, invenit a filio suo pauperibus expensum. Cumque semetipsam alapis pugnisque tunderet, quod quasi anni subsidia perdidisset, supervenit Bonifacius puer Dei, eamque verbis quibus valuit consolari coepit. Quæ cum nihil consolationis admitteret, hanc rogavit ut ab horreo exire debuisset, in quo ex omni eorum tritico parum quid inventum est remansisse. Puer autem Dei sese illic protinus in orationem dedit, qui post paululum egressus, ad horreum matrem reduxit, quod ita tritico plenum inventum est, sicut plenum ante non fuerat, cum mater illius totius anni sumptus se congregasse gaudebat. Quo viso miraculo cumpuncta mater, ipsa jam coepit agere ut daret, qui sic celeriter posset quæ petiisset accipere. Hæc itaque in hospitii sui vestibulo

gallinas nutrire consueverat: sed eas ex vicino rure vulpes veniens auferebat. Quadam vero die dum in eodem vestibulo puer Bonifacius staret, vulpes ex more venit, et gallinam abstulit. Ipse autem concitus Ecclesiam intravit, et se in orationem prosternens, apertis vocibus dixit: Placet tibi, Domine, ut de nutrimentis matris meae manducare non possim? Ecce enim gallinas quas nutrit vulpes comedit. Qui ab oratione surgens, Ecclesiam est egressus. Mox autem vulpes rediit, gallinam quam ore tenebat dimisit, atque ipsa moriens ante ejus oculos in terram cecidit.

PETR. Valde mirum quod exaudire preces in se sperantium etiam in rebus vilibus dignatur Deus.

GREGOR. Hoc, Petre, ex magna Conditoris nostri dispensatione agitur, ut per minima quae percipimus, sperare majora debeamus; exauditus namque est in rebus vilibus puer sanctus et simplex, ut in parvis disceret quantum de Deo praesumere in magnis petitionibus deberet.

PETR. Placet quod dicis.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. Περὶ Βονιφατίου ἐπισκόπου πόλεως Φέρνης.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἄνθρωπος τις ὑπῆρχεν ἐναρέτου πολιτείας Βονιφάτιος τοῦνομα ἐν τῇ Φερνήτῃ λεγομένη πόλει. Ὅς τις τὴν ταύτης ἐπισκοπὴν πᾶσι τρόποις

χρηστότητος κατεκόσμησε. Περὶ τούτου πολλὰ θαυμάσια διηγεῖται Γαυδέντιος ὁ πρεσβύτερος, ὅς τις καὶ νῦν περίεστιν ὁ ἐν τῇ αὐτοῦ ὑπουργίᾳ ἀνατραφεὶς. Τοσαῦτα γὰρ περὶ αὐτοῦ ἐπ' ἀληθείας δύναται λέγειν, ὅσα καὶ ὅψει παρὼν ἐθεάσατο. Τούτου τὴν ἐκκλησίαν σφοδροτάτῃ πτωχεία κατεῖχεν· τοῖς δὲ ἀγαθοῖς λογισμοῖς συνεῖναι διαπαντὸς εἴθιστο, φυλακτήριον τούτους τῆς ταπεινοφροσύνης κεκτημένος. Οὐδὲν δὲ ἕτερον εἰς πᾶσαν διοίκησιν εἶχεν, εἰ μὴ ἓνα καὶ μόνον ἀμπελῶνα. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ χαλάζης ἐπελθούσης, καὶ αὐτὸς κατελύθη, ὥστε μὴ ἀπομεῖναι ἐν αὐτῷ σταφυλὴν, εἰ μὴ ὅπου καὶ ἐν βοτρυδίων εἰς ἀραιὰ κλήματα, εἰς ὃν ὁ προλεχθεὶς εὐλαβέστατος ἀνὴρ Βονιφάτιος ὁ ἐπίσκοπος εἰσελθὼν, εὐχαριστηρίους ὕμνους τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ ἀνεπεμψε, καὶ τοι ἐν τοιαύτῃ πτωχείᾳ καὶ στενώσει ὑπαρχων. Ὅτε δὲ λοιπὸν ὁ καιρὸς κατέλαβε τοῦ ὠριμάσαι αὐτοὺς τοὺς ἐναπομείναντας ὀλίγους βότρυας, φύλακα τοῦ ἀμπελῶνος κατὰ τὸ ἔθος κατέστησε· καὶ τοῦτον ἀλρύνῳ φυλακῇ τηρεῖσθαι ἐκέλευσεν. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ Κωνσταντίῳ τῷ πρεσβυτέρῳ τῷ ἑαυτοῦ ἀνεψιῷ, προσέταξεν, ὅπως ὅλα τὰ ἐν τῷ ἐπισκοπίῳ τοῦ οἴνου σκεύη πληθυνθῶσι, καὶ πισσοθῶσι, καθὼς ἔθος ὑπῆρχεν. Ὅπερ ὁ πρεσβύτερος ὁ αὐτοῦ ἀνεψιὸς ἀκούσας, λίαν ἐθαύμασεν, ὅτι οἶνον μὴ ἔχων, τὰ σκεύη τοῦ οἴνου ἐτοιμάσαι ἀνυγιῶς ἐκέλευσεν. Οὐ μὲν τοί γε ἐπετόλμησεν ἐκζητῆσαι, διατί τοιαῦτα προσέταξεν, ἀλλὰ τῇ κελεύσει αὐτοῦ ὑπακούσας, πάντα κατὰ τὸ ἔθος ἡτοίμασε. Τότε ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἀμπελῶνα εἰσελθὼν, τὴν εὐρεθεῖσαν σταφυλὴν συνάξας, εἰς τὴν ληνὸν ἀπήγαγεν, καὶ πάντας ἐκεῖθεν ἐξελθεῖν κελεύσας, μόνος μετὰ ἐνὸς σεμνοῦ παιδαρίου ἔνδον ἀπέμεινεν. Ἐν δὲ τῇ ληνῷ τὸ παιδίον βαλὼν, πατηθῆναι αὐτοὺς τοὺς ὀλίγους βότρυας πεποίηκεν. Ἦνίκα δὲ ἐξ αὐτῶν οἶνος ὀλίγος προελθεῖν ἤρξατο, τοῦτον ὁ τοῦ Θεοῦ

ἄνθρωπος ταῖς ἰδίαις χερσὶν ἐν σεμνοτάτῳ ἀγγεῖῳ δεξάμενος, εἰς ὅλα τὰ ἐτοιμασθέντα σκεύη εὐλογίας χάριν διεμέρισεν· ὥστε μόλις πάντα τὰ ἀγγεῖα ἐκ τοῦ αὐτοῦ **186** οἴνου πιανθῆναι. Μετὰ δὲ τὸ βληθῆναι ἐν ἅπασιν τοῖς ἀγγεῖοις ταύτην τὴν εὐλογίαν, καλέσας τὸν πρεσβύτερον, παρευθὺ τοὺς πτωχοὺς παραγενέσθαι ἐκέλευσε. Τότε ἤρξατο ὁ οἶνος ἐν τῇ ληνῷ αὐξάνειν, ὥστε ἅπαντα τὰ ἐνεχθέντα τῶν πτωχῶν ἀγγεῖα γεμισθῆναι. Τοῦτο οὖν θεασάμενος καὶ πληροφορηθεὶς, τὸ παιδίον ἐκ τῆς ληνοῦ ἐκέλευσεν ἀνελθεῖν· τὴν δὲ ἀποθήκην κλείσας, καὶ τὴν ἰδίαν σφραγίδα ἐπιθέμενος, μετὰ ἀσφαλείας κατέλιπε, καὶ εὐθέως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπέστρεψε. Μετὰ δὲ τρίτην ἡμέραν, τὸν προλεχθέντα Κωνστάντιον τὸν πρεσβύτερον καλέσας, καὶ εὐχὴν ποιήσας, τὴν ἀποθήκην ἥνοιξε. Τὰ δὲ σκεύη ἐν οἷς ὁ ἐκπιεσθεὶς ὀλίγος οἶνος ἐβλίθη, δαψιλῶς τὸν οἶνον ἐκχύνοντα εὔρεν· ὥστε εἰ ἐδέησε τὸν ἐπίσκοπον ὀλίγον βραδύναι τοῦ εἰσελθεῖν, τὴν γῆν τῆς ἀποθήκης πᾶσαν ἐπὶ τοῦ ὑπερεκχεομένου οἴνου σκεπασθῆναι. Τότε τῷ πρεσβυτέρῳ μετὰ αὐστηρότητος ἐκέλευσεν, ἵνα μηδενὶ τὸ θαῦμα τοῦτο ἐξείπῃ, ἕως οὔ ὁ ἐπίσκοπος ἐκ τῆς παρούσης ζωῆς μετέλθῃ, φοβούμενος μή πως ἐν τῇ γεγονυῖα δυνάμει τοῦ θαύματος, διὰ τοῦ τῶν ἀνθρώπων ἐπαίνου, βλάβην τινὰ ὑπομείνῃ· πάννυ γὰρ τὰς πράξεις τὰς ἀγαθὰς ὁ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινος παραβλάπτειν εἴωθεν· καὶ ἐν τούτῳ τῷ τοῦ διδασκάλου ὑποδείγματι ἐξακολουθῶν, ὅστις ἡμᾶς ἐν τῇ ταπεινῇ ὁδῷ τῆς ταπεινοφροσύνης ὁδηγῶν, τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἐνετείλατο, λέγων, περὶ ὧν ἐθεώρουν σημείων, ἵνα μηδενὶ εἰπωσιν, ἕως οὔ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ

ΠΕΤΡ. Προφάσεως εὐκαιροῦ ἀναφανείσης, ἐπιζητῆσαι θέλω τί βούλεται εἶναι, ὅτι ὁ λυτρωτὴς ἡμῶν Θεὸς, ἐν ὅσῳ τοῖς δυσὶ

τυφλοῖς τὸ φῶς ἐχαρίσατο, ἐκέλευσεν ὅπως μηδενὶ εἴπωσιν· ἐκεῖνοι δὲ ἀπελθόντες, διεφήμισαν αὐτὸν ἐν πάσῃ τῇ γῇ ἐκείνῃ; μή τί γε ὁ μονογενὴς τοῦ πατρὸς Υἱὸς, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος συναΐδιος ἐν τούτῳ τῷ πράγματι θέλημα εἶχεν, ὅπερ οὐκ ἡδυνήθη πληρῶσαι· ὥστε τὸ θαῦμα, ὅπερ σιωπηθῆναι ἤθελε, μηδαμῶς δυνηθῆναι ἀποκρυβῆναι.

ΓΡΗΓ. Ὁ λυτρωτὴς ἡμῶν Θεὸς, διὰ τοῦ θνητοῦ σώματος, ἕκαστον ὅπερ εἰργάσατο, ἡμῖν ὑπόδειγμα πράξεως παρέσχετο· ἵνα καὶ ἡμεῖς δυνάμεις σημείων ἐργαζόμενοι, τρόπῳ τοιούτῳ τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ ἐπακολουθοῦντες, ἀπροσκόπτῳ ποδὶ ἐν τοῖς τῆς παρούσης ζωῆς ἔργοις ὁδεύσωμεν, θαυμασίως νομοθετήσας, καὶ ἡσυχάζειν κελεύσας, καὶ μᾶλλον σιωπηθῆναι οὐκ ἡδυνήθη· ὥστε λοιπὸν καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς τοὺς τῷ ὑποδείγματι τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἀκολουθοῦντας, ἐν οἷς ἐργάζονται μεγίστοις θαύμασι, κρυβῆναι μὲν ταῦτα, πρόθεσιν ἔχειν, ἀλλ' ἵνα καὶ ἕτεροι ὠφεληθῶσι, φανερά καθίστανται· τοῦτο δὲ καὶ ταπεινοφροσύνη μεγίστη ὑπάρχει, ὅτι τὰ ἔργα αὐτῶν κρυβῆναι θέλουσι, καὶ ὠφέλειαν μείζονα ἐν τῷ ταῦτα σιωπηθῆναι μὴ δύνασθαι. Οὐδαμῶς δέ τι ὁ κύριος γενέσθαι ἠθέλησεν, ὅπερ ποιῆσαι οὐκ ἡδυνήθη· εἴ τι δὲ περὶ αὐτοῦ λέγεται θελῆσαι, καὶ μὴ θελῆσαι, σωματικῶς αὐτοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἐπιδημοῦντος, εἰς ἡμετέραν διδασκαλίαν ὑπόδειγμα δέδωκεν.

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει ὃ λέγεις.

ΓΡΗΓ. Ἀκμὴν ὀλίγα τινὰ τῶν ἔργων Βονιφατίου τοῦ ἐπισκόπου, ἅπερ κατελείψαμεν, οὗτινος μνείαν ἐποιησάμεθα, διεξελθεῖν δίκαιον ἡγοῦμαι. Ἐν ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ τοῦ μακαρίου Προκούλου τοῦ μάρτυρος ἢ τῆς ἐορτῆς

ἐπλησίαζεν ἡμέρα. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ τόπῳ ἀνὴρ τις εὐγενέστατος κατώκει, Φορτουνᾶτας τοῦνομα· ὅστις τῷ σεβασμίῳ τούτῳ ἀνδρὶ πολλὴν ἰκεσίαν προσήγαγεν, ἵνα τὴν λειτουργίαν ἐπιτελοῦντος αὐτοῦ τῆς τοῦ μακαρίου μάρτυρος **187** ἐορτῆς, εὐλογίαν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἐπικλίνη δοῦναι· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τοῦτο οὐ παρητήσατο, διὰ τὸ μετὰ πίστεως καὶ εἰλικρινοῦς ἀγάπης τὸν Φορτουνᾶτον τοῦτο αἰτήσασθαι· τῆς δὲ ἀγίας τοῦ Θεοῦ λειτουργίας τελεσθείσης ἐν τῇ τοῦ μάρτυρος ἐορτῇ, ἐν ὧσιν εἰς τὴν τοῦ προλεχθέντος Φορτουνάτου τράπεζαν ἦλθε, πρὶν ἢ αὐτὸν τὴν ὠρισμένην εὐχὴν ἐν τῇ τραπέζῃ τῷ Θεῷ προσενέγκαι, ὡς ἔθος τισὶ τῶν προσαιτούντων ὑπάρχει μετὰ παιγνιδίου ζητεῖν τροφήν, παρευθὺ ἔμπροσθεν τῆς θύρας ἀνὴρ τις μετὰ σίστρων παρέστη, καὶ τὰ κύμβαλα ἔκρουσεν. Ὁ δὲ ἅγιος ἀνὴρ οὗτος, τὸν ἦχον τῶν κυμβάλων βδελυζάμενος, ἔφη· Οὐαὶ, οὐαὶ, ἀπέθανεν ὁ ἐλεεινὸς οὗτος· ἐγὼ ἐν τῇ τραπέζῃ τῆς εὐφροσύνης ἐλθὼν, τὸ στόμα μου ἀκμὴν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ αἴνεσιν οὐκ ἤνοικα, κἀκεῖνος μετὰ σίστρων ἐλθὼν, κύμβαλα ἔκρουσεν. Προσθεὶς δὲ εἶπεν· Ἀπέλθετε διὰ τὴν ἀγάπην, καὶ τούτῳ τροφήν καὶ ποτὸν δωρήσασθε· ἵνα δὲ γινώσκητε, ὅτι ἀπέθανεν. Ὁ δὲ ἐλεεινὸς οὗτος ἀνὴρ, ἄρτον καὶ οἶνον ἐκ τοῦ αὐτοῦ οἴκου λαβὼν, τὴν θύραν ἐξελθεῖν θέλων, λίθος μέγας ἐκ τοῦ κεράμου αἰφνίδιον πεσὼν, κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ δέδωκεν, καὶ τοῦτον πεσόντα ἡμιθανῇ ἐν ταῖς χερσὶν ἐβάστασαν· ἐν δὲ ἄλλῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ψῆφον τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο. Ἐξ οὗ πράγματος, Πέτρε, κατανοῆσαί ἐστι πῶς φοβεροὶ οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι τυγχάνουσι, ναοὶ γὰρ Θεοῦ ὑπάρχουσι. Καὶ ἐὰν εἰς ὀργὴν συμβῇ αὐτοὺς κινηθῆναι, ὁ ἐν αὐτοῖς κατοικῶν διὰ αὐτῶν τὴν δύναμιν ἐργάζεται. Τοσοῦτον οὖν φοβερός ἐστὶν ὁ τῶν δικαίων θυμὸς, ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις

αὐτῶν ἀεὶ παρὼν ἐστὶν ὁ τὴν ἐκδίκησιν ἐπαγαγεῖν δυνάμενος, οἷαν αὐτοὶ βούλωνται.

Εν ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ ὁ προλεχθεὶς Κωνστάντιος ὁ πρεσβύτερος ὁ τούτου ἀνεψιὸς, τὸν ἑαυτοῦ ἵππον εἰς δώδεκα νομίσματα πέπρακε· καὶ ταῦτα ἐν τῇ ἰδίᾳ ἄρκλῃ βαλὼν, πρὸς τὸ ἐργάσασθαι ἐξῆλθεν. Αἰφνίδιον δὲ πτωχοὶ ἐν τῷ ἐπισκοπίῳ κατέλαβον, οἵτινες ἀναιδῶς τὸν ἅγιον τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον Βονιφάτιον τὸν ἐπίσκοπον ἐδυσώπουν, ὅπως αὐτοῖς εἴ τι οὖν δωρήσεται πρὸς τὸ τὴν τῆς πτωχείας ἔνδειαν παραμυθήσασθαι. Ὁ δὲ ἅγιος οὗτος ἀνὴρ, μὴ ἔχων τι δοῦναι, ἥρξατο στενοχωρεῖσθαι τῷ λογισμῷ, μὴ θέλων τοὺς πτωχοὺς κόλπῳ κενῷ ἐξαποστεῖλαι. Εἰς μνήμην δὲ αὐτῷ ἦλθεν, ὅτι Κωνστάντιος ὁ πρεσβύτερος ὁ αὐτοῦ ἀνεψλὸς, τὸν ἵππον αὐτοῦ πέπρακε, καὶ τὸ λογάριν ὅπερ ἔλαβεν, ἐν τῇ ἄρκλῃ αὐτοῦ εἶχεν. Ἐν ταῖς ἀπουσίαις οὖν τούτου εἰσελθὼν, ἐν ᾧ τόπῳ ἡ ἄρκλα ἔκειτο, καὶ σκοπῷ εὐσεβείας τὰ κλεῖθρα αὐτῆς συντρίψας, ἐπαρὼν τὰ δώδεκα νομίσματα ταῦτα, τοῖς δεομένοις, καθὼς αὐτῷ ἥρесе, διεμέρισεν. Ὑποστρέψας δὲ ἐκ τοῦ ἔργου Κωνστάντιος ὁ πρεσβύτερος, καὶ τὴν κλείδωσιν τῆς ἄρκλης κεκλασμένην θεασάμενος, μὴ εὐρὼν δέ τὸ λογάριν, ὅπερ εἰς τὴν τιμὴν τοῦ ἵππου ἦν λαβὼν, ἥρξατο μετ' ὀργῆς μεγάλη τῇ φωνῇ κράζειν καὶ λέγειν· Πάντας ἐνταῦθα ἐνὶ ζῆσαι, μόνος δὲ ἐγὼ ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ ζῆσαι οὐ δύναμαι. Εἰς τὰς φωνὰς δὲ αὐτοῦ ὁ ἐπίσκοπος, καὶ πάντες ὅσοι ἦσαν ἐν τῷ ἐπισκοπίῳ παρεγένοντο. Καὶ θέλων αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ καταπραῦναι, ἥρξατο λόγοις κολακευτικοῖς παραινεῖν αὐτόν. Ἐκεῖνος δὲ μετὰ ὕβρεως ἀπεκρίθη λέγων· Πάντες μετὰ σοῦ ζῶσι, μόνος ἐγὼ ἔμπροσθέν σου ζῆσαι οὐ δύναμαι, **190** ἀπόδος μοι τὸ λογάριν μου. Κινηθεὶς δὲ ὁ ἐπίσκοπος ταῖς τούτου φωναῖς, ἐν τῷ ναῷ τῆς ἀγίας θεοτόκου

καὶ αἰπαρθένου Μαρίας εἰσελθὼν, τὸ φελόνιον αὐτοῦ φορῶν, καὶ ἐκτείνας τὰς χεῖρας ἤρξατο εὐχεσθαι, ὅπως αὐτῷ ὁ Θεὸς χορηγήσῃ, ὅθεν τῷ πρεσβυτέρῳ δυνηθῇ ἀποδοῦναι ἅπερ αὐτῷ ἐπεζήτει, καὶ τὸν θυμὸν καταπαῦσαι. Εὐχρμένου δὲ αὐτοῦ, καὶ τὰς χεῖρας ὑποκάτω τοῦ φελονίου ὑψωμένας ἔχοντος, τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέψας, ἄφνω ἐν μέσῳ τῶν δύο αὐτοῦ χειρῶν ἐν τῷ ἐπενδύτῃ δώδεκα νομίσματα εὔρεν, οὕτως ἀπαστράπτοντα, ὥς ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐκ τοῦ πυρὸς ἦσαν ἐξελθόντα. Παρευθὺς οὖν ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐξελθὼν, εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ τοῦ θυμωθέντος πρεσβυτέρου ἔρριψε, λέγων· Ἴδου ἔχεις τὸ λογάριν, ὅπερ ἐζήτησας, τοῦτο δέ σοι γνωστὸν ἔστω, ὅτι μετὰ θάνατόν μου, ἐν ταύτῃ τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπίσκοπος σὺ οὐ μὴ γενήσῃ διὰ τὴν κνηπίαν σου. Τοῦτο δὲ ἀληθὲς ὑπῆρχεν, ὅτι ὁ πρεσβύτερος διὰ τὸ ἐπιτυχεῖν τῆς ἐπισκοπῆς τὸ λογάριν ἠτοίμαζεν. Ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ οὐ διήμαρτεν· ἐν τῷ τοῦ πρεσβυτέρου γὰρ τάγματι ὢν, τὸ τῆς παρούσης ζωῆς τέλος ἐδέξατο.

Ἐν ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ δύο τινὲς Γότθοι, ἐν Ῥαβέννῃ φάσκοντες ἀπέρχεσθαι, παρὰ τῷ ἀγίῳ τούτῳ ἀνδρὶ εἰς μονὴν ὑπεδέχθησαν. Προπέμπων δὲ αὐτοὺς, μικρὸν σκεῦος ξύλινον οἴνου γεμίσας, τῇ οἰκείᾳ χειρὶ τούτοις ἐπιδέδωκεν· ὅπερ ἐν τῇ ὁδῷ ἀριστώντων αὐτῶν ἴσως ἀρκέσαι αὐτοῖς ἠδύνατο. Ἔως οὗ δὲ ἐν Ῥαβέννῃ εἰσῆλθον, δαψιλῶς ἐξ αὐτοῦ πίνοντες, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει δὲ ὀλίγας ἡμέρας διατρίψαντες, ὁ παρὰ τοῦ ἀγίου τούτου ἀνδρὸς δοθεὶς αὐτοῖς οἶνος ἐν τῷ σεμνοτάτῳ σκεύει, οὐ διέλειπεν· ἀλλὰ καὶ ὑποστρέψαντες πρὸς αὐτὸν, ἡγαγον ἐκ τοῦ αὐτοῦ οἴνου, καθ' ἡμέραν εἰς κόρον πίνοντες, καὶ μηδέποτε ἐν τῷ αὐτῷ σκεύει ἐπιβαλόντες· ἀλλ' ὥς ἵνα ἔβρυνεν, οὕτω διήρκεσε.

Γέρων τις κληρικὸς, ἀρτίως ἐκ τῶν μερῶν ἐκείνων ἐνταῦθα κατέλαβεν, ὅστις περὶ τοῦ αὐτοῦ ἁγίου ἀνδρὸς Βονιφατίου ταῦτα διηγεῖται, ἅπερ σιωπηθῆναι οὐχ ἡγοῦμαι δίκαιον. Ἐλεγε γὰρ, ὅτι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς τὸν κῆπον, εὔρε πολὺ πλῆθος κάμπης, ὥστε ὅλον τὸν κῆπον σκεπασθῆναι, πᾶν δὲ λάχανον ἀπολλύμενον θεασάμενος, πρὸς τὴν αὐτὴν κάμπην ἐπιστραφεὶς, εἶπεν· Ὁρκίζω ὑμᾶς ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀναχωρήσατε ἐντεῦθεν, καὶ τὸ λάχανον τοῦτο φαγεῖν μὴ τολμήσητε. Ἐν δὲ τῷ λόγῳ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ εὐθέως ἅπαν τὸ πλῆθος ἐκεῖνο ἐξῆλθεν, ὥστε μηδὲ ἐν ἔνδον τοῦ κήπου ἀπομεῖναι. Τί δὲ θαυμαστὸν, ὅτι ταῦτα ἅπερ ἐν τῷ τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ χρόνῳ πεποίηκε διηγούμεθα, ὅτε χάριτι τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ, σὺν τῷ τῆς ἱερωσύνης τάγματι καὶ τοῖς θαύμασιν ἅμα ἐπηύξησεν; ἐκεῖνα δὲ θαυμασιώτερα μᾶλλον ὑπάρχουσιν, ἅπερ ἀκμὴν νηπίου αὐτοῦ ὄντος πεποιηκέναι αὐτὸν ἐμαρτύρει ὁ γέρων οὗτος ὁ κληρικὸς. Ἐλεγε γὰρ περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἔτι παρὰ τῇ μητρὶ ὄν, πάνυ νήπιος ὑπάρχων, ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ποτὲ μὲν ἄνευ ὑποκαμισίου, ποτὲ δὲ ἄνευ στιχαρίου **191** ὑπέστρεφεν. Ἦνίκα γὰρ γυμνὸν τινα ἐθεάσατο, ἀποδύόμενος ἅπερ ἡμφίεστο, τοῦτον ἐνέδυε, μόνοις τοῖς τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ὀφθαλμοῖς τοῦτο κατοπτεύεσθαι θέλων, παρ' οὗ καὶ τὸν μισθὸν ἥλπιζε. Συχνότερως δὲ παρὰ τῆς οἰκείας μητρὸς ἐπετιμᾶτο λεγούσης, μὴ εἶναι δίκαιον, αὐτὸν ἐνδεῆ ὑπάρχοντα, τοῖς πτωχοῖς ἐνδύματα δωρεῖσθαι. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ εἰς τὸ ὄρρεον εἰσελθοῦσα, σχεδὸν ὅλον τὸν σῖτον ὃν εἰς διοίκησιν τοῦ οἴκου αὐτῆς παντὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐτοιμάσασα ἦν, εὔρε παρὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς τοῖς πτωχοῖς παραδοθέντα. Τοῦτο δὲ θεασαμένη ἤρξατο θρηνεῖν, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτῆς τύπτειν, ὡς τοῦ ἐνιαυτοῦ παντὸς τὴν τροφήν

ἀπολέσασα. Ἐν τούτοις δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ παῖς Βονιφάτιος κατέλαβεν, ὅστις αὐτὴν λόγοις παραινετικοῖς καταπραύνειν ἤρξατο. Εἰς οὐδὲν δὲ τὴν αὐτοῦ παραίνεσιν ταύτης λογισαμένης, παρακαλεῖν αὐτὴν ἤρξατο, ὅπως ἐκ τοῦ ὀρρέου ἐξέλθῃ, ᾧ σῖτος ὀλίγος ἐναπομείνας ἦν. Ταύτης δὲ ἐξελθούσης, ὁ τοῦ Θεοῦ παῖς ἑαυτὸν εἰς εὐχὴν ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ὑπέστρωσεν, καὶ μετ' ὀλίγον ἐξελθὼν τὴν ἑαυτοῦ μητέρα εἰς τὸ ὀρρέον εἰσήγαγεν, ὅπερ παραχρῆμα γέμον σίτου εὐρέθη ὑπερεκπερισσοῦ τοῦ πρῶην, οὐπὲρ ἡ μήτηρ αὐτοῦ σωρεύσασα ἦν, χαίρουσα εἰς τὴν τοῦ παντός ἐνιαυτοῦ διοίκησιν· τοῦτο δὲ τὸ θαῦμα θεασαμένη, κατανυγεῖσα ἤρξατο λέγειν αὐτῷ διαδοῦναι ὅπου βούλεται, ἥνίκα οὕτω συντόμως δύναται λαβεῖν, ὅπερ παρὰ τοῦ Θεοῦ αἰτεῖται. Ἡ αὐτὴ τοίνυν ἐν τῷ τοῦ οἴκου αὐτῆς προαυλίῳ ἔθος εἶχεν ὀρνίθια ἀνατρέφειν. Ἐκ δὲ προσπαρακειμένου ἀγροῦ ἀλώπηξ ἐρχομένη, ταῦτα ἐλάμβανεν. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ, ἐν ὧσιν ἐν τῷ αὐτῷ προαυλίῳ ὁ παῖς Βονιφάτιος ἵστατο, ἡ ἀλώπηξ κατὰ τὸ ἔθος ἐλθοῦσα, ὀρνίθιον ἤρπασεν. Αὐτὸς δὲ συντόμως εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσελθὼν, καὶ ἑαυτὸν εἰς εὐχὴν ὑποστρώσας δεόμενος, ἔλεγεν· Ἀρέσκει σοι, κύριε, ἵνα ἐξ ὧν ἡ μήτηρ μου ἀνατρέφει ὀρνέων φαγεῖν μὴ δυνηθῶ· ἅπαντα γὰρ ἡ ἀλώπηξ αὕτη κατέφαγεν. Ἀναστὰς οὖν ἐκ τῆς εὐχῆς, καὶ ἐξελθὼν ἐκ τῆς ἐκκλησίας, παραχρῆμα ἡ ἀλώπηξ ὑποστρέψασα, τὸ ὀρνίθιον ὅπερ ἐν τῷ στόματι κατεῖχεν, εἶασεν, αὐτὴ δὲ ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ πεσοῦσα ἀπέθανεν.

ΠΕΤΡ. Λίαν θαυμαστὸν ὑπάρχει, ὅτι ἐν πράγμασιν εὐτελεστάτοις ταῖς εὐχαῖς τῶν εἰς αὐτὸν ἐλπίζόντων ὑπακοῦσαι καταξιοῖ ὁ Θεός.

ΓΡΗΓΟΡ. Τοῦτο, Πέτρε, ἐκ μεγίστης τοῦ κτιστοῦ ἡμῶν οἰκονομίας γίνεται, ἵνα διὰ τῶν μικρῶν ὧν λαμβάνομεν, καὶ περὶ τῶν μεγάλων ἐλπίζειν πιστεύωμεν. Εἰσηκούσθη τοίνυν ἐν πράγμασιν εὐτελεστάτοις ὁ ἄκακος καὶ ἅγιος παῖς οὗτος, ὅπως ἐν τοῖς μικροῖς μάθῃ πόσον ὀφείλει καὶ ἐν τοῖς μεγίστοις παρὰ τῷ Θεῷ αἰτήμασι κατατολμῆσαι.

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει ὃ λέγεις.

CAPUT X. *De Fortunato Tudertinae civitatis episcopo.*

GREGORIUS. Alius quoque vir vitae venerabilis in eisdem partibus fuit Fortunatus nomine, Tudertinae antistes Ecclesiae (*Martyrol., 14 Octob.*), qui in effugandis spiritibus immensae virtutis gratia pollebat, ita ut nonnunquam ab obsessis corporibus legiones daemonum pelleret, et continuae orationis studio intentus, objectas contra se eorum multitudines superaret. Hujus viri familiarissimus **193** fuit Julianus nostrae Ecclesiae defensor, qui ante non longum tempus in hac urbe defunctus est. Cujus ego quoque hoc didici relatione quod narro, quia saepe gestis illius ausu familiaritatis intererat, ejusque post memoriam ad instructionem nostram quasi favi dulcedinem in ore retinebat.

Matrona quaedam nobilis in vicinis partibus Tusciae nurum habebat, quae intra breve tempus quo filium ejus acceperat, cum eadem socru sua ad dedicationem oratorii beati Sebastiani martyris fuerat invitata. Nocte vero eadem qua

subsequente die ad dedicationem praedicti oratorii fuerat processura, voluptate carnis devicta, a viro suo sese abstinere non potuit; cumque mane facto conscientiam deterreret perpetrata carnis delectatio, processionem vero imperaret verecundia, plus erubescens vultum hominum, quam Dei iudicium metuens, cum socru sua ad dedicationem oratorii processit. Mox vero ut reliquiae beati Sebastiani martyris oratorium ingressae sunt, eandem praedictae matronae nulum malignus spiritus arripuit, et coram omni populo vexare coepit. Ejusdem vero oratorii presbyter dum eam vehementissime vexari conspiceret, ex altari protinus sindonem tulit, eamque operuit; sed hunc simul repente diabolus invasit. Et quia ultra vires voluit quidquam praesumere, compulsus est cognoscere in sua vexatione quid esset. Hi vero qui aderant, puellam in manibus ex oratorio sublatam ad domum propriam deportaverunt. Cumque hanc antiquus hostis vexatione continua vehementer attereret, propinqui sui eam carnaliter amantes, et amando persequentes, ad obtinendum salutis remedium maleficis tradiderunt; ut ejus animam funditus exstinguerent, cujus carni magicis artibus ad tempus prodesse conarentur. Ducta est itaque ad fluvium, atque in aquam mersa; ibique diutius incantationibus agere malefici moliebantur, ut is qui eam invaserat diabolus exiret. Sed miro omnipotentis Dei iudicio, dum arte perversa unus ab ea repellitur, in eam subito legio intravit. Coepit ex hoc illa tot motibus agitari, tot vocibus clamoribusque perstrepere, quot spiritibus tenebatur. Tunc inito consilio parentes ejus suae perfidiae culpam fatentes, hanc ad venerabilem virum Fortunatum episcopum duxerunt, eique reliquerunt. Qua ille suscepta, multis se diebus ac noctibus in orationem dedit; tantoque annisu precibus

incubuit, quanto et in uno corpore contra se assistere legionis aciem invenit. Cum non post multos dies ita sanam atque incolumen reddidit, ac si in ea jus proprium diabolus nunquam habuisset.

196 Alio quoque tempore idem vir omnipotentis Dei famulus ex obsessio quodam homine immundum spiritum excussit. Qui malignus spiritus cum vesperscente jam die secretam ab hominibus horam cerneret, peregrinum quempiam esse se simulans, circuire coepit civitatis plateas et clamare: O virum sanctum Fortunatum episcopum! ecce quid fecit? peregrinum hominem de hospitio suo expulit. Quaero ubi requiescere debeam, et in civitate ejus non invenio. Tunc quidam in hospitio cum uxore sua et parvulo filio ad prunas sedebat, qui vocem ejus audiens, et quid episcopus ei fecerit requirens, hunc invitavit hospitio, sedere secum juxta prunas fecit. Cumque vicissim aliqua confabularentur, parvulum ejus filium idem malignus spiritus invasit, atque in easdem prunas projecit, ibique mox ejus animam excussit. Qui orbatus miser, vel quem ipse suscepit, vel quem episcopus expulisset, agnovit.

PETR. Quidnam hoc esse dicimus, ut occidendi ausum in ejus hospitio antiquus hostis acciperet, qui hunc peregrinum aestimans, ad se hospitalitatis gratia vocasset?

GREGOR. Multa, Petre, videntur bona, sed non sunt, quia bono animo non fiunt. Unde et in Evangelio Veritas dicit: *Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit (Matth. VI, 25)*. Quia cum perversa est intentio quae praecedit, pravum est omne opus quod sequitur, quamvis esse rectum videatur. Ego namque hunc virum, qui dum quasi

hospitalitatem exhiberet orbatus est, non pietatis opere delectatum aestimo, sed episcopi derogatione; nam poena subsequens innotuit, quia praecedens illa susceptio sine culpa non fuit. Sunt namque nonnulli, qui idcirco bona facere student, ut gratiam alienae operationis obnubilent; nec pascuntur bono quod faciunt, sed laude boni qua caeteros premunt. Qua de re existimo hunc virum qui malignum spiritum in hospitalitatem suscepit, ostentationi potius intendisse quam operi, ut meliora quam episcopus fecisse videretur; quatenus ipse susciperet eum, quem vir Domini Fortunatus expulisset.

PETR. Ita est ut dicis; nam finis operis probabat, quod munda intentio in operatione non fuerit.

GREGOR. Alio quoque tempore, cum oculorum quidam lumen amisisset, ad hunc deductus intercessionis ejus opem petiit, et impetravit. Nam cum vir Dei oratione facta oculis ejus signum crucis imprimeret, ab eis, protinus luce reddita, nox caecitatis abscessit. Praeterea equus cujusdam militis in rabiem fuerat versus, ita ut a multis teneri vix posset: sed et quoscunque potuisset invadere, eorum membra morsibus dilaniaret. Tunc utcunque a multis ligatus **197** ad virum Dei deductus est. Qui mox ejus capiti extensa manu signum crucis edidit, cunctam ejus rabiem in mansuetudinem mutavit, ita ut postea mitior existeret, quam ante illam insaniam fuisset. Tunc idem miles equum suum, quem celerrimo miraculi imperio a sua vesania vidit immutatum, eidem sancto viro decrevit offerendum. Quem cum suscipere ille renueret, ipse vero in precibus, ne despiceretur ejus oblatio, perseveraret, sanctus vir mediam duarum partium viam tenens, et petitionem militis audivit, et munus recipere pro

exhibita virtute recusavit; prius namque dignum pretium prae-buit, et postea equum qui sibi offerebatur accepit. Quia enim si non susciperet, eum contristari conspexerat, charitate cogente emit quod necessarium non habebat.

Neque hoc silere de hujus viri virtutibus debeo, quod ante dies fere duodecim agnovi. Quidam namque ad me deductus est senex pauper; atque ut mihi senum collocutio esse semper amabilis solet, studiose hunc unde esset inquisivi, qui se esse de Tudertina civitate respondit. Cui inquam: Quaeso te, Pater, num Fortunatum episcopum nosti? Qui ait: Novi, et bene novi. Tunc ipse subjunxi: Dic, rogo, si qua illius miracula nosti, et desideranti mihi qualis vir fuerit innotesce. Qui ait: Homo ille longe fuit ab istis hominibus quos videmus modo. Nam quidquid ab omnipotenti Deo petiit, ita dum peteret impetravit. Cujus hoc unum narro miraculum, quod ad praesens animo occurrit. Quadam namque die Gothi juxta Tudertinam civitatem venerunt, qui ad partes Ravennae properabant, et duos parvos puerulos de possessione abstulerant, quae possessio praefatae Tudertinae civitati subjacebat. Hoc cum viro sanctissimo Fortunato nuntiatum fuisset, protinus misit, atque eosdem Gothos ad se evocari fecit. Quos blando sermone alloquens, eorum prius studuit asperitatem placare, ac post intulit, dicens: Quale vultis pretium dabo, et puerulos quos abstulistis reddite, mihi-que hoc gratiae vestrae munus praebete. Tunc is qui prior eorum esse videbatur, respondit dicens: Quidquid aliud praecipis, facere parati sumus, nam istos puerulos nullatenus reddemus. Cui venerandus vir blande minatus est, dicens: Contristas me, fili, et non audis patrem tuum: noli me contristare, ne non expediat tibi. Sed idem Gothus in cordis sui feritate

permanens, negando discessit. Die vero altera digressurus, rursus ad episcopum venit, quem eisdem verbis pro praedictis puerulis iterum episcopus rogavit. Cumque ad reddendum nullo modo consentire voluisset, contristatus episcopus dixit: Scio quia tibi non expedit quod me contristato discedis. Quae Gothus verba despexit, atque ad hospitium reversus, eosdem pueros de quibus agebatur, equis superimpositos cum **200** suis hominibus praemisit. Ipse vero statim ascendens equum subsecutus est. Cumque in eadem civitate ante beati Petri apostoli ecclesiam venisset, equo ejus pes lapsus est; qui cum eo corruit, et ejus coxa mox fracta est, ita ut in duabus partibus os esset divisum. Tunc levatus in manibus, reductus est ad hospitium. Qui festinus misit, et pueros quos praemiserat reduxit, et viro venerabili Fortunato mandavit, dicens: Rogo te, Pater, mitte ad me diaconum tuum. Cujus diaconus dum ad jacentem venisset, pueros quos redditurum se episcopo omnino negaverat, ad medium deduxit, eosque diacono illius reddidit, dicens: Vade, et dic domino meo episcopo: Quia maledixisti mihi, ecce percussus sum; sed pueros quos quaesisti, recipe, et pro me, rogo, intercede. Susceptos itaque puerulos diaconus ad episcopum reduxit, cui benedictam aquam venerabilis Fortunatus statim dedit, dicens: Vade citius, et eam super jacentis corpus projice. Perrexit itaque diaconus, atque ad Gothum introgressus, benedictam aquam super membra illius aspersit. Res mira et vehementer stupenda! mox ut aqua benedicta Gothi coxam contigit, ita omnis fractura solidata est, et saluti pristinae coxa restituta, ut hora eadem de lecto surgeret, et ascenso equo ita coeptum iter ageret, ac si nullam unquam laesionem corporis pertulisset. Factumque est ut qui sancto viro Fortunato pueros cum pretio reddere obedientiae subjectus noluit, eos sine pretio poena

subactus daret. His igitur expletis studebat adhuc senex de eo et alia narrare. Sed quia nonnulli aderant ad quos exhortandos occupabar, jamque diei tardior hora incubuerat, venerabilis Fortunati facta diu mihi audire non licuit, quae audire, si liceat, semper volo.

Sed die alia idem senex rem de illo magis adhuc mirabilem narravit, dicens: In eadem Tudertina urbe Marcellus quidam, bonae actionis vir, cum duabus sororibus suis habitabat: qui eveniente molestia corporis, ipso sacratissimo vesperascente jam Sabbato paschali, defunctus est. Cujus corpus cum longius esset efferendum, die eodem sepeliri non potuit. Cumque mora esset temporis ad explendum debitum sepulturae, sorores ejus, morte ejus afflictae, cucurrerunt flentes ad venerabilem virum Fortunatum, eique magnis vocibus clamare coeperunt: Scimus quia apostolorum vitam tenes, leprosos mundas, caecos illuminas, veni, et resuscita mortuum nostrum. Qui mox ut cognovit earum fratrem defunctum, flere ipse etiam de morte ejus coepit, eisque respondit, dicens: **201** Recedite, et haec dicere nolite, quia fussio omnipotentis Dei est, cui contraire nullus hominum potest. Illis itaque discedentibus, tristis ex morte ejus mansit episcopus. Subsequente autem die Dominico ante exsurgentis lucis crepusculum, vocatis duobus diaconibus suis, perrexit ad domum defuncti; accedensque ad locum ubi corpus jacebat exanime, ibi se in orationem dedit. Expleta autem prece surrexit, et juxta corpus defuncti sedit; non autem grandi voce defunctum per nomen vocavit, dicens: Frater Marcelle. Ille autem, ac si leviter dormiens, ad vicinam vocem quamvis modicam fuisset excitatus, statim oculos aperuit, atque ad episcopum respiciens, dixit: O quid fecisti?

o quid fecisti? Cui episcopus respondit, dicens: Quid feci? At ille: Duo hesterno die venerunt, qui me ejicientes ex corpore in bonum locum duxerunt, hodie autem unus missus est qui dixit: Reducite eum, quia Fortunatus episcopus in domum ejus venit. Quibus verbis expletis, mox ex infirmitate convaluit, et in hac vita diutius mansit. Nec tamen credendum est quia locum quem acceperat perdidit, quia dubium non est quod intercessoris sui precibus potuit post mortem melius vivere, qui et ante mortem studuit omnipotenti Deo placere. Sed cur multa de ejus vita dicimus, cum nunc usque ad corpus illius tot virtutum documenta teneamus? Daemoniacos quippe absolvere, aegros curare quoties ex fide petitur, ut vivus consueverat hoc indesinenter facere, et apud mortua sua ossa perseverat. Sed libet, Petre, adhuc ad Valeriae provinciae partes narrationis meae verba reducere, de quibus me eximia valde miracula ex ore venerabilis Fortunati, cujus longe superius memoriam feci (**Scilicet initio cap. 4**), contigit audisse. Qui crebro ad me nunc usque veniens, dum facta mihi veterum narrat, nova refectione me satiat.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ Φορτουνάτου ἐπισκόπου πόλεως Τουδερεως.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἄλλος τοίνυν ἀνὴρ πάνυ εὐλαβοῦς πολιτείας, ἐν τοῖς αὐτοῖς τῆς Τουσκίας γέγονε μέρεσι, Φορτουνᾶτος ὀνόματι, τῆς Τουδέρεως δὲ ἐκκλησίας κατέστη ἐπίσκοπος· ὅστις παρὰ Θεοῦ χάριν εἰληφῶς, φυγαδευτῆς τῶν

ἀκαθάρτων πνευμάτων ὑπῆρχεν ἐξαίσιος, ὥστε ἐνίστε τὰς τῶν δαιμόνων λεγεῶνας ἐκ τῶν σωμάτων ἐν οἷς κατῴκουν διώκων, τὰς ἐπερχομένας αὐτῷ παρ' αὐτῶν πλείστας ἐπιβουλὰς, διὰ τῆς ἐπιμόνου καὶ καρτερικῆς εὐχῆς ὑπερέβαινεν. Τούτου τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς οἰκειότατος **194** ἐν ἀγάπῃ γέγονεν Ἰουλιανὸς ὁ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας δεφένσωρ. Ὅστις οὐ πρὸ πολλοῦ καιροῦ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐτελεύτησεν· ἦν δὲ λέγω διήγησιν ὑπ' αὐτοῦ μεμάθηκα. Οὗτος οὖν ἐν πολλῇ παρρησίᾳ πρὸς αὐτὸν ὑπάρχων, τὰ τῶν πράξεων αὐτοῦ ἀκριβῶς ἐπίστατο. Ὅστις τὴν τούτων γλυκύτητα εἰς ἡμέτερον στηριγμὸν, καθάπερ μέλιτος κηρίον διὰ τῆς μνήμης ἐν τῷ στόματι ἀεὶ περιέφερεν.

Ἐλεγε δὲ, ὅτι ματρῶνά τις εὐγενεστάτη ἐν τοῖς γειτνιάζουσι τῆς Τουσκίας μέρεσιν, οὐ πρὸ πολλοῦ καιροῦ νύμφην εἰς τὸν υἱὸν αὐτῆς ἦν λαβοῦσα· ἥτις ἅμα τῇ ἑαυτῆς πενθερᾷ εἰς ἐγκαινισμὸν εὐκτηρίου τοῦ μακαρίου μάρτυρος Σεβαστιανοῦ ἦν κληθεῖσα. Τῇ δὲ νυκτὶ ἐκείνῃ ἤμελλεν ἡ τῶν ἐγκαινίων ἡμέρα τοῦ προλεχθέντος εὐκτηρίου ἐπιφαίνειν, τῇ τῆς σαρκὸς ἡδονῇ νικηθεῖσα, ἐκ τοῦ ἑαυτῆς ἀνδρὸς ἐγκρατεύσασθαι οὐκ ἡδυνήθη. Πρωΐας δὲ λοιπὸν γενομένης, μὴ εὐλαβηθεῖσα τὴν γενομένην τῆς σαρκὸς ἡδυπάθειαν, προελθεῖν ἡρετίσατο, τὸ τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον πρόσωπον ἐρυθριῶσα, ἢ τὴν τοῦ Θεοῦ κρίσιν φοβηθεῖσα, ὅθεν μετὰ τῆς ἑαυτῆς πενθερᾶς εἰς τὸν ἐγκαινισμὸν τοῦ εὐκτηρίου προῆλθεν. Ἦνίκα δὲ τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου μάρτυρος Σεβαστιανοῦ ἐν τῷ εὐκτηρίῳ εἰσῆλθον, τὴν προλεχθεῖσαν τῆς ματρῶνης νύμφην, πνεῦμα πονηρὸν κρατῆσαν, ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ δαιμονισθῆναι πεποίηκεν. Ὁ δὲ τοῦ εὐκτηρίου πρεσβύτερος, σφοδρῶς ταύτην δαιμονιζομένην θεασάμενος, ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου τὴν σινδόνα λαβὼν, ταύτην

ἐσκέπασε. Παραυτὰ δὲ καὶ εἰς αὐτὸν ὁ διάβολος εἰσῆλθε, διὰ τὸ ὑπὲρ δύναμιν τοῦτόν τι ἀποτολμῆσαι· ἵνα ἐν τῇ ἑαυτοῦ ὀχλήσει συνωθούμενος, γινῶ τί ἐστὶν ὃ πέπονθεν. Οἱ δὲ ἐκεῖσε εὐρεθέντες, τὴν κόρην ἐν ταῖς χερσὶν ἐκ τοῦ εὐκτηρίου ἄραντες, εἰς τὸν ἴδιον οἶκον ἀπήγαγον. Ἐν ὧσιν δὲ ταύτην ὁ ἀρχέκακος ἐχθρὸς σφοδροτάτη βία ὀχλῶν συνέτριβεν, οἱ πλησίον αὐτῆς σωματικῶς αὐτὴν ἀγαπῶντες, καὶ σπεύδοντες διὰ τῆς θεραπείας σωτηρίας αὐτὴν τυχεῖν, φαρμακοὺς αὐτῇ προσήγαγον, ὅπως τὸ σῶμα ταῖς μαγικαῖς τέχναις πρὸς καιρὸν ἐπιμελήσασθαι θέλοντες, τὴν ψυχὴν ἐκ βάθρων σβέσωσιν. Ἀπηνέχθη τοιγαροῦν εἰς ποταμὸν, καὶ ἐν τῷ ὕδατι βληθεῖσα, πολλαῖς ἐπιλαλιαῖς οἱ φαρμακοὶ χρησάμενοι, ἐβούλοντο ὅτι ὁ ἐπιβάς αὐτῇ διάβολος ἐξελεύσεται. Ἀλλὰ θαυμαστὴ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ἡ κρίσις γέγονεν. Ἐν ὧσιν γὰρ διὰ τῆς ἐξεστραμμένης τέχνης ὁ εἷς δαίμων ἀπ' αὐτῆς διωχθῆναι προσεδοκᾶτο, ἄφνω εἰς αὐτὴν λεγεὼν εἰσῆλθεν. Ἦρξατο οὖν ἡ κόρη τοσαύτη δονῆσαι τοῦ σώματος συντρίβεσθαι, καὶ τοσαύταις ὑλακτεῖν φωναῖς, ὥστε πᾶσι φανερὸν γενέσθαι ὑπὸ πλήθους δαιμόνων αὐτὴν βασανίζεσθαι. Τότε οἱ ταύτης γονεῖς βουλὴν ἀγαθὴν βουλευσάμενοι, καὶ τὸ αἴτιον τῇ ἑαυτῶν ἀπιστία ἐπιγράψαντες, ταύτην πρὸς τὸν εὐλαβέστατον ἄνδρα Φορτουνᾶτον τὸν ἐπίσκοπον ἀπήγαγον, δεόμενοι αὐτοῦ βοηθῆσαι τῇ χειμαζομένῃ· παρ' αὐτῷ δὲ ταύτην καταλείψαντες, ἀνεχώρησαν. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ταύτην δεξάμενος, καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας καὶ νύκτας ἐν τῇ πρὸς Θεὸν δεήσει ἑαυτὸν δεδωκώς, τοσαύτη ἐπιμονὴ ταῖς εὐχαῖς ἐχρήσατο, ὅσον τὴν τῆς λεγεῶνος πληθὺν τὴν ἐν τῷ ἐνὶ σώματι οὔσαν, ἀνθισταμένην αὐτῷ εὗρεν. Οὐ μετὰ πολλὰς δὲ ἡμέρας οὗτος αὐτὴν ὑγιῇ καὶ ἐρρώμενην τοῖς γονεῦσιν ἀπέδωκεν, ὥς ὅτε οὐδέποτε ἐν αὐτῇ ὁ διάβολος ἐξουσίαν ἔσχεν.

195 Ἐν ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ, ὁ σεβάσμιος οὗτος ἀνὴρ ὁ ἀληθινὸς τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ δοῦλος, ἄνθρωπόν τινα ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου κρατούμενον, διὰ τῆς ἀγίας αὐτοῦ εὐχῆς ἠλευθέρωσεν. Τὸ δὲ ἐξεληλυθὸς πονηρὸν πνεῦμα, πρὸς ἐσπέραν ἤδη λοιπὸν τῆς ἡμέρας κλινούσης, καὶ τῆς νυκτὸς ἐπελθούσης, πάντων ἐν ἡσυχίᾳ ὄντων, ξένον τινὰ ἑαυτὸν προσποιησάμενον, τὰς τῆς πόλεως πλατείας γυρεύειν ἤρξατο, κράζων καὶ λέγων· Ὡ τοῦ ἀγίου ἀνδρὸς Φορτουνάτου τοῦ ἐπισκόπου· τί πεποίηκεν; ἰδοὺ γὰρ ξένον ἄνθρωπον ἐκ τοῦ κελλίου αὐτοῦ ἐξέβαλε. Ζητῶ που ὥφελον ἀναπαῆναι [Forte leg. ἀναπαυθῆναι], καὶ ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ τόπον οὐχ εὐρίσκω. Ταυτῆς δὲ φωνῆς ἀνὴρ τις ἀκούσας, ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ἅμα τῆς ἑαυτοῦ συμβίου καὶ σεμνοῦ παιδίου παρὰ τῇ πυρᾷ καθεζόμενος, τοῦτον καλέσας, καὶ ἐπιζητήσας τί αὐτοῦ ὁ ἐπίσκοπος πεποίηκεν, ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ τοῦτον εἰσήγαγε, καὶ πλησίον ἑαυτοῦ παρὰ τῇ πυρᾷ καθίσαι αὐτὸν πεποίηκε. Καθεζομένων δὲ αὐτῶν, καὶ πρὸς ἀλλήλους ὁμιλούντων, τὸ αὐτὸ πονηρὸν πνεῦμα ἐν τῷ αὐτοῦ σεμνῷ παιδίῳ εἰσελθὼν, ἐν τῇ πυρᾷ αὐτὸ ἔρριψε, καὶ παραχρῆμα ἐν αὐτῷ τῷ πυρὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀποδοῦναι πεποίηκε. Τοῦτο οὖν ὁ ἐλεεινὸς ἐκεῖνος ὑπομείνας ἐπέγνω, τίνα ὁ ἐπίσκοπος ἐξήγαγε, καὶ τίνα οὗτος ὑπεδέξατο

ΠΕΤΡ. Τί οὖν τοῦτο λέγομεν; πῶς τὴν τοῦ φονεῦσαι ἐξουσίαν ἐν τῷ οἴκῳ τούτου ὁ ἀρχέκακος ἐχθρὸς ἔλαβεν, ὅστις τοῦτον ξένον νομίζων ὑπάρχειν, ὑποδοχῆς χάριν ἐν τῷ ἑαυτοῦ κελλίῳ προσελάβετο;

ΓΡΗΓΟΡ. Πόλλα, Πέτρε, θεωροῦνται νομιζόμενα καλὰ εἶναι, ἀλλ' οὐκ εἰσὶ, διότι ἀγαθῇ διαθέσει οὐ γίνονται. Ὅθεν καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἡ ἀψευδὴς τοῦ κυρίου λέγει φωνή· Ἐὰν ὁ ὀφθαλμὸς σου πονηρὸς ἐστίν, ὅλον τὸ σῶμά σου σκοτεινὸν

ἔσται. Ἐν ἐκάστῳ γὰρ πράγματι, ἐὰν μετὰ δολιότητος ἡ ἀρχὴ γένηται, πᾶν τὸ ἐπακολουθοῦν ἔργον σκολιὸν εὐρίσκεται, καὶ εἰ ὀρθὸν εἶναι νομίζοιτο. Ἐγὼ οὖν τοῦτον τὸν ἄνδρα, ὃν ξενοδοχίαν ποιῆσαι θελήσαντα, τυφλώσει περιπεσόντα ἀκήκοα, οὐχὶ ἕνεκεν εὐσπλαγχνίας τοῦτο ποιῆσαι αὐτὸν ὑπολαμβάνω, ἀλλὰ τὸν ἐπίσκοπον μεμφόμενος. Ἡ γὰρ ὑπακολουθήσασα κρίσις φανερόν τοῦτο πεποίηκεν, ὅτι ἡ γενομένη ὑποδοχὴ ἄνευ πταίσματος οὐκ ἦν. Εἰσὶ τοιγαροῦν οὐκ ὀλίγοι, οἵτινες ἔργον ἀγαθὸν ποιῆσαι ἐπιτηδεύουσιν, ἵνα τὴν τοῦ ἀλλοτρίου ἔργου ἀρετὴν συσκιάσωσιν· οὐδὲ γὰρ ἕνεκα μισθαποδοσίας τὸ ἀγαθὸν ποιεῖν προαιροῦνται, ἀλλ' ἐπαινεῖσθαι θέλοντες, καὶ ἵνα τὰ τῶν ἄλλων καλὰ ἀνατρέψωσιν. Ὅθεν ὑπολαμβάνω καὶ τοῦτον τὸν ἄνδρα τὸ πονηρὸν πνεῦμα ὑποδοχῆς χάριν δεξάμενον, τῇ ἐπιδείξει μᾶλλον, ἢ συμπαθείας ἕνεκεν τοῦτο ποιήσαντα· ὥστε κρειττότερον αὐτὸν ἐν τούτῳ τοῦ ἐπισκόπου φανῆναι, ὅτι ὃν ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ Φορτουνᾶτος ἐξήγαγεν, αὐτὸς ὑποδέξασθαι ἔσπευσεν.

ΠΕΤΡ. Καθάπερ εἴρηκας, οὕτως ἐστί· τὸ τέλος γὰρ τοῦ ἔργου ἀπέδειξε, καὶ ἀμφιβολία ἐν τούτῳ οὐχ ὑπάρχει.

ΓΡΗΓ. Ἐν ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ τὸ τῶν ὀφθαλμῶν φῶς τις ἀποβαλὼν, πρὸς τὸν ἅγιον τοῦτον ἄνδρα ἀπηνέχθη, δεήσεις αὐτῷ προσάγων τοῦ βοηθείας παρ' αὐτοῦ ἐπιτεύξεσθαι, ὅπερ καὶ γέγονε. Τοῦ γὰρ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ εὐχὴν ποιήσαντος, καὶ τοῖς τούτου ὀφθαλμοῖς τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ἐπιθέντος, παραχρῆμα τὸ φῶς ἀπέλαβε, τοῦ σκότους τῆς τυφλώσεως φυγαδευθέντος. Στρατιώτου πάλιν τινὸς τὸν ἵππον λύσσα σφοδροτάτη κατεῖχεν, ὥστε τοῦτον μόλις ὑπὸ πολλῶν κρατηθῆναι δύνασθαι· εἰς οὓς γὰρ ἐπιβῆναι ἠδυνήθη τούτων τὰ μέλη τοῖς δήγμασι κατέπληττε. Ὅτε οὖν

ὑπὸ πολλῶν κρατηθεὶς ἐδέθη, **198** πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον Φορτουνᾶτον ἀπηνέχθη. Ὅστις παρευθὺ τὴν ἑαυτοῦ ἐκτείνας χεῖρα, καὶ ἐπὶ τὴν τοῦ ἵππου κεφαλὴν τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ποιήσας, πᾶσαν αὐτοῦ τὴν λύσσαν εἰς πραότητα μετέβαλεν· ὥστε πραότερον αὐτὸν μᾶλλον ἔκτοτε γενέσθαι ὑπὲρ τὸ πρότερον, πρὶν ἢ τὴν λύσσαν ἐκείνην σχῆ. Τότε ὁ στρατιώτης ἐκεῖνος τὸν ἑαυτοῦ ἵππον, ὃν περ θαυμασίᾳ κελεύσει συντόμως ἐκ τῆς λύσσης ἰαθέντα ἐθεάσατο, τῷ ἁγίῳ τούτῳ ἀνδρὶ προσενέγκαι ἔκρινε. Μὴ βουλομένου δὲ τὸν ἵππον τοῦ ἐπισκόπου δέξασθαι, αὐτὸς ἀπέμενεν ἰκετεύων μὴ παροικτωθῆναι τὴν αὐτοῦ προσφορὰν. Ὁ δὲ ἅγιος ἀνὴρ οὗτος, μέσσην ὁδὸν κρατήσας, καὶ τὴν τοῦ στρατιώτου αἴτησιν ἐπλήρωσε, καὶ τὸ δῶρον δέξασθαι διὰ τὸ γεγόμενον θαῦμα οὐκ ἠθέλησε. Πρότερον οὖν δικαίαν τιμὴν δεδοκῶς, τότε τὸν ἵππον τὸν προσενεχθέντα αὐτῷ ἐδέξατο. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτον λαβεῖν κατεδέξατο, πάνυ ὁ στρατιώτης θλιβῆναι ἤμελλεν. Τῆς οὖν ἀγάπης ἀναγκαζούσης, ἠγόρασεν, οὐ περ χρεῖαν οὐκ εἶχεν.

Οὐδὲ τοῦτο παρασιωπηθῆναι δίκαιον κρίνω ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου τούτου ἀνδρὸς δυνάμεων, ὅπερ πρὸ τῶν δώδεκα τούτων ἡμερῶν ἔγνω. Γέρων γάρ τις πτωχὸς ἦλθε πρὸς με. Ὡς δὲ προσφιλὴς μοι πάντοτε τῶν γερόντων ἢ συντυχία ὑπάρχει, νουνεχῶς τοῦτον πόθεν ἐστὶν ἠρξάμην ἐπερωτᾶν· ὅστις καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως Τουδέρεως ἑαυτὸν εἶναι ἔφασκεν. Ἐγὼ δὲ προσθεὶς εἶπον· Αἰτῶ σε, πάτερ, Φορτουνᾶτον τὸν ἐπίσκοπον γινώσκεις; Αὐτὸς δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπε· Γινώσκω, καὶ πάνυ καλῶς αὐτὸν γινώσκω. Ἐγὼ οὖν πρὸς αὐτὸν ἔφην· Εἰπὲ, δυσωπῶ, ἐάν τινα τῶν αὐτοῦ θαυμάτων γινώσκῃς, καὶ ἐπιθυμοῦντός μου διηγήσαι ὁποῖος ἀνὴρ ὑπῆρχε. Τότε ὁ γέρων ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος μακρὰν

ὕπῃρχεν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τῆς γενεᾶς ταύτης ὧν νῦν θεωροῦμεν. Εἴτι γὰρ παρὰ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ἡτεῖτο, εὐθέως τοῦτο ἐλάμβανεν. Ἐν δὲ ἐκ τῶν αὐτοῦ θαυμάτων, ὅπερ μοι πρὸς τὸ παρὸν ἐν τῷ λογισμῷ ὑπεισηλθε, διηγήσεσθαι πειράσομαι. Ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ πλησίον τῆς πόλεως Τουδέρεως, Γότθοι κατέλαβον, οἵτινες ἐπὶ τὰ μέρη Ῥαβέννης ἀήρχοντο. Δύο οὖν παιδία σεμνὰ ἀπὸ κτήματος ὑποκειμένου ἐπήρασαν. Ὡς οὖν τούτῳ τῷ ἁγιωτάτῳ ἀνδρὶ Φορτουνάτῳ ἐμηνύθη, εὐθέως ἀπέστειλε, καὶ τοὺς αὐτοὺς Γότθους πρὸς ἑαυτὸν μεταστειλάμενος, ἥρξατο τούτους κολακευτικοῖς λόγοις προσφέρεσθαι, θέλων πρότερον τὴν τούτων καταπραῦναι τραχύτητα. Μετὰ δὲ τοῦτο περὶ τῶν παιδίων λόγον αὐτοῖς προήγαγε, λέγων· Οἷαν θέλετε τιμὴν δίδωμι, καὶ τοὺς παῖδας οὓς ἐπήρατε ἀπόδοτέ μοι; τοῦτο γὰρ ὑμῶν ποιούντων, μεγάλην μοι χάριν καταβάλλεσθε, καὶ ὥς ὅτι δῶρόν μοι αὐτοὺς παρέχετε, χάριν ὑμῖν ὁμολογῶ. Τοῦτο δὲ ὁ πρῶτος αὐτῶν ἀκούσας ἀπεκρίθη, λέγων· Εἴτι ἡμῖν κελεύσεις ἄλλο, ἕτοιμοί ἐσμεν ποιῆσαι, ἐπεὶ τοὺς παῖδας τούτους οὐδαμῶς ἀποδοῦναι δυνάμεθα. Πρὸς ὃν ὁ σεβάσμιος οὗτος ἀνὴρ μετὰ πραότητος εἶπε· Θλίβεις με, τέκνον, ὅτι οὐκ ἀκούεις μου τοῦ πατρός σου. Μὴ θελήσης με θλίψαι, μή πως καὶ οὐ συμφέρη σοι. Ὁ οὖν αὐτὸς Γότθος ἐν τῇ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἀνημερότητι διαμένων, μὴ πεισθεὶς ἀνεχώρησεν. Ἐν ἄλλῃ δὲ ἡμέρᾳ τῆς πόλεως ἐξερχόμενος, πάλιν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἦλθε. Τοῖς δὲ αὐτοῖς λόγοις περὶ τῶν προλεχθέντων παιδίων, ἥρξατο αὖθις ὁ ἐπίσκοπος παρακαλεῖν. Μὴ πειθομένου δὲ αὐτοῦ ταῦτα ἀποδοῦναι, Θλίβεις με, ὁ ἐπίσκοπος εἶπε· πιστευσον ὅτι οἶδα οὐ συμφέρειν σοι, ὅτι θλιβόμενον καταλιμπάνων με ἀναχωρεῖς. Βδελυξάμενος δὲ ὁ Γότθος τὰ ῥήματα αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸ ἅπληκτον αὐτοῦ ὑποστρέψας, τοὺς αὐτοὺς παῖδας περὶ

ὧν ὁ ἐπίσκοπος παρεκάλει, τοῖς ἵπποις ἐπιβιβάσαι **199** μετὰ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ προέπεμψεν. Ὅμοίως δὲ καὶ αὐτὸς ἐπιβὰς τῷ ἵππῳ κατόπισθεν αὐτῶν ἠκολούθει. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ πόλει ἔμπροσθεν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Πέτρου ἐλθὼν, τοῦ ἵππου αὐτοῦ ὁ πούς ὀλισθήσας, καὶ μετ' αὐτοῦ συμπεσὼν, τὸν μηρὸν τοῦ αὐτοῦ Γότθου ἔκλασεν, ὥστε τὸ ὀστοῦν εἰς δύο μέρη γενέσθαι. Τοῦτον δὲ οἱ παρόντες, ταῖς χερσὶν ἄραντες, ἐν τῷ ἀπλήκτῳ αὐτοῦ ἀπήγαγον. Παρευθὺς οὖν μετὰ σπουδῆς πολλῆς, ἀποστείλας τοὺς παῖδας ἀνθυπέστρεψεν, οὔσπερ ἦν προπέμψας, περὶ ὧν ὁ ἐπίσκοπος παρεκάλει. Καὶ τῷ αὐτῷ σεβασμίῳ ἀνδρὶ Φορτουνάτῳ τῷ ἐπισκόπῳ ἐδήλωσε, λέγων· Παρακαλῶ σε, τίμιε πάτερ, ἀπόστειλον πρὸς με τὸν διάκονόν σου. Ἐλθόντος δὲ τοῦ διακόνου πρὸς αὐτὸν, τοὺς παῖδας οὓς παντάπασι ἀποδοῦναι διανεβάλλετο, εἰς μέσον ἀγαγὼν, τούτους τῷ διακόνῳ ἀπέδωκε, λέγων· Ἀπελθε καὶ εἰπὲ τῷ κυρίῳ μου τῷ ἐπισκόπῳ· Ἴδου δι' ὧν κατηράσω με πεπληγμένος κεῖμαι. Ἀλλὰ τοὺς παῖδας οὔσπερ ἐζήτεις ἀπόλαβε, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, δυσωπῶ, πρεσβείαν ποιήσον, ὅπως διὰ τῆς ἁγίας σου εὐχῆς, ἰάσεως τύχω. Δεξάμενος δὲ τοὺς παῖδας παρ' αὐτοῦ ὁ διάκονος, πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ὑπέστρεψε. Καὶ ταῦτα αὐτῷ ἀπαγγείλας, παρευθὺ ὁ εὐσεβῆς οὗτος ἀνὴρ Φορτουνᾶτος, εὐλογημένον ὕδωρ τούτῳ δεδωκὼς ἀπέστειλεν αὐτὸν, λέγων· Ἀπελθε ἐν τάχει, καὶ τὸ ὕδωρ τοῦτο ἐπάνω τοῦ σώματος αὐτοῦ ῥᾶνον. Τοῦ δὲ διακόνου ἀπελθόντος, καὶ πρὸς τὸν Γότθον εἰσελθόντος, τὸ εὐλογημένον ὕδωρ ἐπάνω τῶν μελῶν αὐτοῦ ἔρρανεν· πρᾶγμα δὲ συνέβη θαυμαστὸν καὶ φρίκης ἄξιον· ἡνίκα γὰρ τὸ ὕδωρ τοῦ μηροῦ τοῦ Γότθου ἤψατο, πᾶσα ἡ συντριβὴ ἐκείνη ἐστερεώθη, καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ὑγείᾳ ὁ μηρὸς αὐτοῦ ἀπεκατέστη· ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ ἐκ τοῦ κραββάτου ἀναστὰς, καὶ τῷ ἵππῳ αὐτοῦ ἐπιβας, ἐν τῇ ὁδῷ ἧ ἤρξατο

ἐπορεύθη, ὥς ὅτι οὐδὲ μίαν βλάβην ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἦν ὑπομείνας. Γέγονε δὲ τοῦτο, ἵνα τοὺς παῖδας οὕςπερ μετὰ τιμήματος τῷ ἁγίῳ ἀνδρὶ Φορτουνάτῳ τῷ ἐπισκόπῳ ἀποδοῦναι οὐκ ἤθελε, κολάσει ὑποκείμενος, δῶρον αὐτοὺς ἀποστρέψῃ. Τῆς διηγήσεως, δέ ταύτης πληρωθείσης, ἤθελεν ἀκμὴν ὁ γέρων καὶ ἄλλα τινὰ περὶ αὐτοῦ μοι διηγήσασθαι. Ἀλλὰ διὰ τὸ πολλοὺς παρεῖναι τοὺς παρ' ἡμῶν νουθετεῖσθαι ὀφείλοντας, καὶ λοιπὸν σχολὴν ἄγειν μὴ δυνάμενος, λοιπὸν δέ καὶ τῆς ἡμέρας πρὸς ἐσπέραν ἤδη κλινούσης, πλεῖόν τι περὶ τῶν ἔργων τοῦ σεβασμίου ἀνδρὸς Φορτουνάτου ἀκούσαί με οὐκ ἠὲκαίρησεν. Ἄπερ εἰ ἐνδεκτὸν ὑπῆρχε, διηνεκῶς ἀκούειν ἤθελον.

Ἐν δὲ ἄλλῃ ἡμέρᾳ ὁ αὐτὸς γέρων πρᾶγμα περὶ αὐτοῦ μᾶλλον θαυμασιώτερον διηγήσατο, λέγων· Ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Τουδέρεως πόλει, ἀνὴρ τις Μάρκελλος τοῦνομα σεμνῶς πολιτευόμενος, ἅμα δυσὶν αὐτοῦ ἀδελφαῖς κατοικῶν, ἀσθενεῖα σωματικῇ περιέπεσε. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐσπέρᾳ τοῦ ἁγίου Σαββάτου, τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιφωσκούσης, τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο. Ἐκ μήκους δὴ τοῦ τόπου ὄντος, ἐν ᾧ τὸ σῶμα ταφῆναι ἤμελλεν τῇ αὐτῇ τοῦ ἁγίου Σαββάτου ἐσπέρᾳ, τοῦτο θάψαι οὐκ ἠδυνήθησαν. Βραδύτητος οὖν γενομένης τοῦ κηδευθῆναι αὐτὸν, αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ θλιβόμεναι, πρὸς τὸν σεβασμιὸν ἄνδρα Φορτουνᾶτον τὸν ἐπίσκοπον κλαίουσαι, ἔδραμον, καὶ τοῖς τούτου ποσὶ μετὰ στεναγμοῦ καὶ δακρύων προσκυλινδούμεναι, ἔλεγον· Οἶδαμεν, τίμιε πάτερ, ὅτι τοῖς τῶν Ἀποστόλων ἵχνεσιν ἐξακολουθῶν, πάντα ὅσα τὸν Θεὸν αἰτεῖς, λαμβάνεις· λεπροὺς γὰρ καθαρίζεις, καὶ τοῖς τυφλοῖς τὸ βλέμμα χαρίζῃ· ἐλθὲ οὖν καὶ τὸν ἀρτίως τελευτήσαντα ἡμῶν ἀδελφὸν

ἀνάστησον. Ἀκούσας δὲ ὁ ἐπίσκοπος περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, πάνυ λυπηθεὶς, κλαίειν ἤρξατο, πρὸς δὲ ταύτας ἀποκριθεὶς, **202** εἶπεν· Ἀποστῆτε ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ταῦτα λέγειν μὴ θελήσητε. Τῇ τοῦ παντοδυνάμου γὰρ Θεοῦ κελεύσει ἡ τούτου τελείωσις γέγονε, καὶ ὅπερ αἰτεῖσθε τὴν ἐμὴν ὑπερβαίνει δύναμιν. Ὑποχωρησάντων δὲ αὐτῶν μετὰ λύπης, ἔμεινεν τῇ ἐσπέρᾳ ὁ ἐπίσκοπος. Πρὸ τοῦ δὲ ἡμέραν τοῦ ἁγίου πάσχα διαυγᾶσαι, ὑπὸ τὸν ὄρθρον, καλέσας δύο διακόνους αὐτοῦ, εἰς τὸν οἶκον τοῦ τεθνεῶτος σὺν αὐτοῖς ἀπῆλθε. Προσελθὼν δὲ τῷ τόπῳ ἐν ᾧ τὸ σῶμα ἄψυχον ἔκειτο, ἐκεῖ ἑαυτὸν εἰς εὐχὴν δέδωκε. Πληρώσαντος δὲ αὐτοῦ τὴν εὐχὴν, ἀνέστη, καὶ πλησίον τοῦ τεθνεῶτος ἐκαθέσθη. Σεμνῇ δὲ τῇ φωνῇ τοῦτον ἐξ ὀνόματος ἐκάλεσε, λέγων· Ἀδελφὲ Μάρκελλε. Τῆς δὲ φωνῆς ταύτης ὁ νεθνηκῶς ἀκούσας, ὡς ὅτι ἐλαφρῷ ὕπνῳ ἐκάθευδεν ἐξυπνισθεὶς, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνεώξας, πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἀτενίσας, εἶπεν· Τί ἐποίησας; Πρὸς ὃν ὁ ἐπίσκοπος ἀπεκρίθη, λέγων· Τί ἐποίησα; Αὐτὸς δὲ εἶπε· Τῇ χθὲς ἡμέρᾳ, δύο τινὲς ἦλθον πρὸς με, οἳ τινες ἐκ τοῦ σώματος τούτου με ἐξαγαγόντες, εἰς τόπον πάνυ καλὸν με ἀπήγαγον. Σήμερον δὲ εἰς ἀποσταλεῖς, εἶπεν· Ἀποστρέψατε αὐτὸν, ὅτι Φορτουνᾶτος ὁ ἐπίσκοπος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ ἦλθε. Τῶν δὲ ῥημάτων τούτων πληρωθέντων, παρευθὺ καὶ ἐκ τῆς νόσου ἐνίσχυσε, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ἔτη πλείω διέμεινε. Πιστεύομεν δὲ ὅτι οὐδὲ τόπον ὃν ἔλαβεν ἀπώλεσε καὶ δισταγμὸς ἐν τούτῳ οὐκ ἔστι. Τοῦ γὰρ εὐχομένου ὑπὲρ αὐτοῦ ταῖς πρεσβείαις, ἠδυνήθη μᾶλλον μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν βέλτιον ζῆσαι. Ὅστις καὶ πρὸ θανάτου ἠγωνίσαστο τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ εὐαρεστῆσαι. Τί δὲ πολλὰ περὶ τῆς τοῦ μακαρίου τούτου Φορτουνάτου πολιτείας λέγομεν; Μέχρι γὰρ καὶ τοῦ παρόντος, ἐν ᾧ τὸ τίμιον αὐτοῦ σῶμα κατάκειται, πλῆθος θαυμάτων ἐπιτελεῖται. Δαιμονιοῦντας γὰρ ἐκ τῆς τῶν

ἀκαθάρτων πνευμάτων δουλείας ἐλευθεροῖ, ἀσθενεῖς
θεραπεύει, καὶ πᾶσι τοῖς πιστῶς αἰτοῦσι τὰς ἰάσεις παρέχει.
Καθάπερ γὰρ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ περὶ ὧν ἀόκνως τοῦτο ποιεῖν
ἔθος εἶχε, καὶ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν μετάστασιν, τῇ τοῦ
παντοδυνάμου Θεοῦ χάριτι, ἐν τῷ τιμίῳ αὐτοῦ σώματι τὰ
αὐτὰ ἐπιτελοῦνται. Ἡδέως δὲ πάλιν, Πέτρε, περὶ τῶν μερῶν
τῆς Βαλερίας χώρας τὴν τοῦ λόγου διήγησιν ἐπανάγω, περὶ
ὧν μέγιστα θαυμάσια συνέβη με ἀκοῦσαι ἐκ στόματος
Φορτουνάτου τοῦ ἀνωτέρω παρ' ἡμῶν μνημονευθέντος,
ὅστις μέχρι τοῦ παρόντος συχνότερον πρὸς με παραβάλλειν
εἴωθε· καὶ τὰς τῶν ἀρχαίων ἀνδρῶν ἀρετάς μοι διηγούμενος,
νεαρᾶς εὐφροσύνης με πληροῖ

CAPUT XI. *De Martyrio monacho provinciae Valeriae.*

Quidam namque in eadem provincia, Martyrius nomine
(*Martyrol.*, 23 Jan.), devotus valde omnipotentis Dei famulus
exstitit, qui hoc de virtutis suae testimonio signum dedit. Dum
quadam die fratres illius panem subcinericium fecissent, eique
obliti essent crucis signum imprimere, sicut in hac provincia
crudi panes ligno signari solent, ut per quadras quatuor
partiti videantur, idem Dei famulus adfuit, eisque referentibus
signatum non fuisse cognovit. Cumque jam panis ille
prunis **204** esset et cineribus coopertus, dixit: Quare hunc
minime signastis? Qui hoc dicens, signum crucis digito contra
prunas fecit. Quo signante protinus immensum crepitum panis

dedit, ac si ingens in ignibus olla crepuisset. Qui dum coctus postmodum fuisset ab igne subtractus, ea cruce signatus inventus est, quam non contactus, sed fides fecit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. Περὶ Μαρτυρίου μοναχοῦ χώρας τῆς Βαλερίας.

Οὗτος τοίνυν διηγεῖτο, ὅτι ἐν αὐτῇ τῆς Βαλερίας χώρα, ἀνὴρ τις ὑπῆρχεν ὀνόματι Μαρτύριος πάνυ σπουδαίως τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ δουλεύων, ὅστις διὰ τῶν ἔργων τὴν πολιτείαν φανεράν ἀπέδειξεν. Ἐν μιᾷ γὰρ τῶν ἡμερῶν, οἱ ὑπ' αὐτὸν ἀδελφοί, ὑποσπόδιον ἄρτον πεποιήκασι, καὶ τὸν τοῦ τιμίου σταυροῦ τύπον ἐν αὐτῷ ποιῆσαι ἐληθάργισαν, καθὼς ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ ἔθος ὑπάρχει τοὺς ἄρτους σφραγίζειν· ὥστε διὰ τετάρτων μερίδων τὸν ἄρτον ἐσφραγισμένον θεωρεῖσθαι. Ὁ δὲ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ δοῦλος Μαρτύριος ἐπιστάς, τούτων πρὸς ἑαυτοὺς ἀφηγουμένων, ἐπέγνω μὴ εἶναι τὸν ἄρτον ἐσφραγισμένον. Ἦδη δὲ λοιπὸν ἐν τῇ ἀνθρακίᾳ ὑπὸ **203** τῆς στάκτης ὁ αὐτὸς ἄρτος ἐκαλύπτετο· πρὸς οὓς εἶπε· Διὰ τί αὐτὸν, ἀδελφοί, οὐκ ἐσφραγίσατε; τοῦτο δὲ εἰπὼν, τὴν χεῖρα αὐτοῦ πλησίον τοῦ πυρὸς προσενεγκὼν, καὶ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ποιήσας, παραχρῆμα τοιοῦτον ψόφον ὁ ἄρτος ἐν τῷ πυρὶ πεποίηκεν, ὥστε νομίζειν ὅτι χύτρα μεγάλη συνετρίβη. Μετὰ δὲ τὸ ὀπτηθῆναι τὸν ἄρτον, καὶ ἐκ τοῦ πυρὸς ἐξελθεῖν, ἐσφραγισμένος τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ εὐρέθη, ὥτινι χεὶρ οὐχ ἥψατο, ἀλλ' ἡ πίστις τοῦτο πεποίηκεν.

CAPUT XII. *De Severo presbytero ejusdem provinciae.*

In eo etiam loco Interorina vallis dicitur, quae a multis verbo rustico Interocrina nominatur, in qua erat quidam vir vitae valde admirabilis, nomine Severus, Ecclesiae beatae Mariae Dei genitricis semper virginis sacerdos (*Martyrol., 15 Feb.*). Hunc cum quidam paterfamilias ad extremum venisset diem, missis concite nuntiis, rogavit ut ad se quantocius veniret, suisque orationibus pro peccatis ejus intercederet, ut, acta de malis suis poenitentia, solutus culpa ex corpore exiret. Qui videlicet sacerdos inopinate contigit ut ad putandam vineam esset occupatus, atque ad se venientibus diceret: Antecedite, ecce ego vos subsequor. Cumque videret sibi in eodem opere parum aliquid superesse, paululum moram fecit, ut opus quod minimum restabat expleret, quo expleto, coepit ad aegrum pergere. Eunti vero in itinere occurrentes hi qui prius venerant, obviam facti sunt, dicentes: Pater, quare tardasti? Noli fatigari, quia jam defunctus est. Quo audito, ille contremuit, magnisque vocibus se interfectorem illius clamare coepit. Flens itaque pervenit ad corpus defuncti, seque coram lecto illius cum lacrymis in terram dedit. Cumque vehementer fleret, in terram caput funderet, seque reum mortis illius clamaret, repente is qui defunctus fuerat animam recepit. Quod dum multi qui circumstabant aspicerent, admirationis vocibus emissis, coeperunt amplius flere prae gaudio. Cumque eum requirerent ubi fuerit, vel quomodo rediisset, ait:

Tetri valde erant homines qui me ducebant, ex quorum ore et naribus ignis exibat, quem tolerare non poteram. Cumque per obscura loca me ducerent, subito pulchrae visionis juvenis cum aliis nobis euntibus obviam factus est, qui me trahentibus dixit: Reducite illum, quia Severus presbyter plangit, ejus enim lacrymis Dominus eum donavit. Qui scilicet Severus protinus de terra surrexit, eique poenitentiam agenti opem suae intercessionis praebuit. Et dum per dies septem de perpetratis culpis poenitentiam aeger redivivus ageret, octava die laetus de corpore exivit. Perpende, Petre, quaeso, hunc de quo loquimur Severum, quam dilectum Dominus attendit, quem contristari nec ad modicum pertulit.

PETR. Admiranda sunt valde haec, quae me **205** invenio nunc usque latuisse. Sed quid esse dicimus quod modo tales viri nequeunt inveniri.

GREGOR. Ego, Petre, multos tales in hoc saeculo nec modo deesse existimo: neque enim si talia signa non faciunt, ideo tales non sunt. Vitae namque vera aestimatio in virtute est operum, non in ostensione signorum. Nam sunt plerique, qui etsi signa non faciunt, signa tamen facientibus dispares non sunt.

PETR. Unde mihi, rogo, ostendi potest, quod sint quidam qui signa non faciunt, et tamen signa facientibus dissimiles non sunt?

GREGOR. Numquidnam nescis quoniam Paulus apostolus Petro apostolorum primo in principatu apostolico frater est?

PETR. Scio plane, nec dubium est quia etsi minimus omnium apostolorum, plus tamen omnibus laboravit.

(I Cor. 15.) GREGOR. Quod bene ipse reminisceris, Petrus super mare pedibus ambulavit (Matth. 14), Paulus in mari naufragium pertulit (II Cor. 11): et in uno eodemque elemento ibi Paulus ire cum navi non potuit, ubi Petrus pedibus iter fecit. Aperte igitur constat, quia cum utriusque virtus fuerit dispar in miraculo, utriusque tamen meritum dispar non est in coelo.

PETR. Placet, fateor, omnino quod dicis: ecce enim aperte novi, quia vita et non signa quaerenda sunt. Sed quoniam ipsa signa quae fiunt, bonae vitae testimonium ferunt, quaeso te adhuc si qua sunt referas, ut esurientem me per exempla bonorum pascas.

GREGOR. Vellem tibi in laudibus redemptoris de viri venerabilis Benedicti miraculis aliqua narrare, sed ad haec explenda hodiernum tempus video non posse sufficere. Liberius itaque haec loquemur, si aliud exordium sumamus.

ΚΕΦΑΛ. IB'. Περὶ Σευήρου πρεσβυτέρου τῆς αὐτῆς χώρας.

Ἐν τοῖς αὐτοῖς τῆς Τουδέρεως πόλεως μέρεσι, μεταξὺ δύο ὁρέων ἐν κοιλάδι τινὶ, ἐπιχωρίως Ἰντεροκρίνα ὀνομαζομένη, ἐκκλησία τῆς δεσποίνης ἡμῶν τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας ὑπάρχει. Ἄνὴρ δέ τις Σευῆρος ὀνόματι πάνυ θαυμασίας διαγωγῆς ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ ἱερεὺς ὑπῆρχεν, οἰκοδεσπότης δέ τις ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ

θανάτου αὐτοῦ ἐλθὼν, ἐν συντόμῳ πρὸς τὸν αὐτὸν πρεσβύτερον ἀποστείλας ἐδυσώπει, ἵνα μετὰ σπουδῆς πρὸς αὐτὸν παραγένηται, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ πρεσβείαν ποιήσῃ, ὅπως δι' ἐξομολογήσεως καὶ μετανοίας τὰ πεπραγμένα αὐτῷ ἁμαρτήματα λύσιν λάβωσι, πρὶν ἢ καὶ τοῦ σώματος τούτου ἐξέλθῃ. Συνέβη δὲ κατὰ συγκυρίαν τὸν αὐτὸν πρεσβύτερον, εἰς τὸ τὴν ἄμπελον κλαδεῦσαι, εἶναι ἐπάσχολον, καὶ τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐλθοῦσιν, εἶπεν· Ὑμεῖς προλάβετε, καὶ ἰδοὺ κἀγὼ καταλαμβάνω ὑμᾶς. Θεωρήσας δὲ, ὅτι ὀλίγον ἦν ἐναπομείνας ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ, συνεῖδε μικρὸν προσκαρτερῆσαι, ὅπως πληρώσῃ αὐτό. Τοῦτο δὲ τελειώσας, ἤρξατο πρὸς τὸν ἀσθενοῦντα πορεύεσθαι. Ἀπερχομένου δὲ αὐτοῦ, ὑπήντησαν αὐτῷ ἐν τῇ ὁδῷ οἱ καὶ τὸ πρὶν πρὸς αὐτὸν ἐλθόντες, λέγοντες· Διὰ τί, πάτερ, ἐβράδυνας; μηκέτι οὖν κοπωθῆς, ἐκεῖνος γὰρ ἐτελεύτησεν. Τοῦτο δὲ ὁ πρεσβύτερος ἀκούσας, καὶ σύντρομος γενόμενος, ἤρξατο ὁδύρεσθαι, καὶ μεγάλη τῇ φωνῇ φονευτὴν ἑαυτὸν τούτου καλεῖν. Κλαίων τοίνυν κατέλαβεν ἐν ᾧ τὸ σῶμα τοῦ τελευτήσαντος ἔκειτο, καὶ ἑαυτὸν ἔμπροσθεν τοῦ κραβάτου αὐτοῦ εἰς γῆν ἔρριψε, τούτου δὲ σφοδρῶς κλαίοντος, καὶ τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν γῆν προσαράσσοντος, καὶ ἑαυτὸν αἷτιον τοῦ θανάτου αὐτοῦ εἶναι λέγοντος, ἄφνω ὁ τελευτηκῶς τὴν ψυχὴν ἀνέλαβε. Τοῦτο δὲ οἱ περιεστῶτες θεασάμενοι, καὶ σφόδρα ἐπὶ τῷ θαύματι ἐκπλαγέντες, ἤρξαντο ἐπὶ πλεῖον ἀπὸ χαρᾶς κλαίειν, καὶ τοῦτον ἐπερωτᾶν, τὸ ποῦ ἦν καὶ πῶς ὑπέστρεψεν; Αὐτὸς δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· Ἄνδρες τινὲς σοβαροὶ σφόδρα ἦσαν, οἳ τινὲς με παρέλαβον, ὧν ἐκ τοῦ στόματος καὶ τῶν ῥινῶν πῦρ ἐξήρχετο, ὅπερ ὑποφέρειν οὐκ ἠδυνάμην. Ἐν ὧσφ δὲ διὰ σκοτεινῶν τόπων με περιῆγον, ἄφνω νεανίσκος πάνυ εὖοπτος, μετὰ καὶ ἐτέρων ἐν ἀπαντήσῃ ἡμῖν γέγονε, καὶ πρὸς τοὺς σύροντάς με εἶπεν· Ὑποστρέψατε αὐτὸν, ὅτι Σευῆρος ὁ

πρεσβύτερος κλαίει περὶ αὐτοῦ. Τοῖς γὰρ ἐκείνου δάκρυσιν ὁ κύριος αὐτὸν ἐδωρήσατο. Ὁ δὲ αὐτὸς Σευῆρος ὁ πρεσβύτερος, ἐκ τῆς γῆς ἀναστὰς, καὶ τῷ Θεῷ εὐχαριστήσας, τοῖς περὶ μετανοίας λόγοις τοῦτον νουθετήσας, καὶ διὰ τῆς αὐτοῦ εὐχῆς ἰλασμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ὁ ἀσθενὴς κοιμισάμενος, ἐβδόμην ἡμέραν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ὑποστρέψας πεποίηκε, περὶ τῶν αὐτῷ πεπραγμένων μετάνοιαν ἄγων. Τῇ δὲ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ εὐφραινόμενος, πρὸς κύριον ἐξεδήμησεν. Κατανόησον οὖν ἐν ποίᾳ ἀγαπήσει ὁ κύριος Σευῆρον τὸν πρεσβύτερον εἶχεν, ὃν οὐδὲ πρὸς ὥραν θλιβῆναι ἠνέσχετο.

ΠΕΤΡ. Ὅντως θαυμαστά εἰσι σφόδρα, ἅπερ μέχρι τοῦ **206** παρόντος τὴν ἐμὴν διελάνθανεν εἶδησιν· τί δὲ τοῦτο εἶναι λέγομεν, ὅτι τοιοῦτοι ἄνδρες ἀρτίας εὐρεθῆναι οὐ δύνανται.

ΓΡΗΓ. Ἐγὼ, Πέτρε, πολλοὺς τοιούτους ἄνδρας καὶ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἶναι οὐκ ἀπιστῶ· οὐδὲ γὰρ ἐὰν σημεῖα τοιαῦτα οὐ ποιοῦσι νῦν, οὐ παρὰ τούτου μὴ εἶναι αὐτοὺς τοιούτους ἀπιστηθήσεται. Πολιτείας οὖν ἐνθέου διάγνωσις ἐν τῇ τῶν ἔργων ὑπάρχει δυνάμει, καὶ οὐχὶ ἐν τῇ τῶν σημείων ἐπιδείξει· εἰσὶ γὰρ πλεῖστοι, οἵτινες σημεῖα μὲν οὐ ποιοῦσι, τῶν δὲ τὰ σημεῖα ποιούντων ἀνόμοιοι οὐκ εἰσὶ.

ΠΕΤΡ. Πόθεν μοι, παρακαλῶ, τοῦτο ἐπιδειχθῆναι δύναται, ὅτι εἰσὶ τινες οἱ μὴ ποιοῦντες σημεῖα, καὶ τῶν τὰ σημεῖα ποιούντων ἀνόμοιοι οὐκ εἰσὶ;

ΓΡΗΓ. Μὴ τοί γε οὐ γινώσκεις, ὅτι Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἀδελφὸς ὑπάρχει ἐν τῇ ἀποστολῇ Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων;

ΠΕΤΡ. Ἀσφαλῶς οἶδα, καὶ δισταγμὸς ἐν τούτῳ οὐκ ἔστιν· ἀλλ' οὖν γε, εἰ καὶ μικρότερος πάντων τῶν ἀποστόλων ἐστὶ, πλείω πάντων ἐκοπίασε.

ΓΡΗΓ. Καθὼς ἐπίστασαι, Πέτρος ἐν τῇ θαλάσῃ τοῖς ποσὶ περιεπάτησε, Παῦλος δὲ ἐν τῇ θαλάσῃ ναυαγίῳ περιέπεσεν· ἰδοὺ εἰς ἓν καὶ αὐτὸ τὸ στοιχεῖον, ἐν ᾧ Παῦλος μετὰ πλοίου πορευθῆναι οὐκ ἠδυνήθη, Πέτρος τοῖς ποσὶ τὴν ὁδοιπορίαν πεποίηκε. Φανερόν οὖν καθέστηκεν, ὅτι εἰ καὶ ἐν τῷ θαύματι τῶν ἀμφοτέρων ἡ δύναμις ἀνόμοιος γέγονεν, ἀλλ' οὖν ἀμφοτέρων τὸ ἀξίωμα ἐν οὐρανοῖς ὅμοιον ὑπάρχει.

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκειν ὁμολογῶ κατὰ πάντα ὅπερ λέγεις· ἰδοὺ γὰρ ἀσφαλῶς ἐπέγνων, ὅτι ὁ βίος καὶ οὐ τὰ σημεῖα ζητοῦνται· καὶ αὐτὰ γὰρ τὰ γινόμενα σημεῖα τοῦ ἐναρέτου βίου ἀπόδειξιν φέρουσιν· δυσωπῶ οὖν, ἐὰν ἀκμήν τινα ὑπολείπονται, φανερά μοι ταῦτα γενέσθαι ὅπως λιμώττοντά με ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ὑποδείγμασι διαθρέψης.

ΓΡΗΓ. Ἦθελόν σοι εἰς αἶνον καὶ δόξαν τοῦ λυτρωτοῦ ἡμῶν Θεοῦ, περὶ ἀνδρός τινος εὐλαβοῦς, ὀνόματι Βενεδίκτου, τινὰ διηγῆσασθαι· ἀλλ' ὁρῶ τὸν τῆς ἡμέρας καιρὸν πρὸς τὴν τούτων διήγησιν μὴ δυνάμενον ἐπαρκέσαι. Ὅθεν λοιπὸν ταῦτα, τοῦ Θεοῦ ἰσχὺν παρέχοντος, ἄλλην ἡρχάν συντάξεως προβαλλόμενος, μετὰ ἀνέσεως διηγοῦμαι.

BIBLION ΔΕΥΤΕΡΟΝ. LIBER SECUNDUS.

Hic secundus liber, continens Vitam S. Benedicti, ante opera magni monachorum occidentalium sospitatoris, tom. LXXVI hujus Bibliothecae, legendus est.

BIBAION TPITON. LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM. *De Paulino Nolanae urbis episcopo.*

277 Dum vicinis valde Patribus intendo, majorum facta reliqueram, ita ut Paulini miraculum, Nolanae urbis episcopi, qui multos quorum memini virtute et tempore praecessit, memoriae defuisse videatur. Sed ad priora nunc redeo, eaque quanta valeo brevitate perstringo. Sicut enim bonorum facta innotescere citius similibus solent, senioribus nostris per justorum exempla gradientibus praedicti venerabilis viri celebre nomen innotuit, ejusque opus admirabile ad eorum se instruenda studia tetendit, quorum me necesse fuit grandaevitati tam certo credere, ac si ea quae dicerent meis oculis vidissem.

Cum saevientium Vandalorum tempore fuisset Italia in Campaniae partibus depopulata, multique essent de hac terra in Africanam regionem transducti, vir Domini Paulinus cuncta quae ad episcopii usum habere potuit captivis

indigentibusque largitus est. Cumque jam nihil omnino superesset quod petentibus dare potuisset, quodam die quaedam vidua advenit, quae a regis Vandalorum genero suum filium in captivitatem fuisse ductum perhibuit, atque a viro Dei ejus pretium postulavit, si forte illius dominus hoc dignaretur accipere, et hunc concederet ad propria remeare. Sed vir Dei magnopere petenti feminae quid dare potuisset inquirens, nihil apud se aliud nisi se invenit, petentique feminae respondit, dicens: Mulier, **280** quod possim dare non habeo, sed memetipsum tolle, servum me juris tui esse profiteri, atque ut filium tuum recipias, me vice illius in servitium trade. Quod illa ex ore tanti viri audiens, irrisionem potius credidit quam compassionem. At ille, ut erat vir eloquentissimus, atque apprime exterioribus quoque studiis eruditus, dubitanti feminae citius persuasit ut audita crederet, et pro receptione filii sui in servitium episcopum tradere non dubitaret. Perrexere igitur utrique ad Africam. Procedenti autem regis genero, qui ejus filium habebat, vidua rogatura se obtulit, ac prius petiit ut ei filium donare debuisset. Quod cum vir barbarus typho superbiae turgidus, gaudio transitoriae prosperitatis inflatus, non solum facere, sed etiam audire despiceret, vidua subjunxit, dicens: Ecce hunc hominem pro eo vicarium praebeo, solummodo pietatem in me exhibe, mihiq̃ue unicum filium redde. Cumque ille venusti vultus hominem conspexisset, quam artem nosset inquisivit. Cui vir Dei Paulinus respondit, dicens: Artem quidem aliquam nescio, sed hortum bene excolere scio. Quod vir gentilis valde libenter accepit, cum in nutriendis oleribus quia peritus esset audivit. Suscepit itaque servum, et roganti viduae reddidit filium. Quo accepto, vidua ab Africana regione discessit. Paulinus vero excolendi horti suscepit curam.

Cumque idem regis gener crebro ingrederetur hortum, suumque hortulanum quaedam requireret, et sapientem valde esse hominem videret, amicos coepit et familiares deserere, et saepius cum suo hortulano colloqui, atque ejus sermonibus delectari. Cui Paulinus quotidie ad mensam odoriferas virentesque herbas deferre consueverat, et accepto pane ad curam horti remeare. Cumque hoc diutius ageretur, quadam die suo domino secum secretius loquenti ait: Vide quid agas, et Vandalorum regnum qualiter disponi debeat provide, quia rex citius et sub omni celeritate est moriturus. Quod ille audiens, quia ab eodem rege prae caeteris diligebatur, ei minime tacuit, sed quid a suo hortulano, sapienti scilicet viro, agnovisset indicavit. Quod dum rex audisset, illico respondit: Ego vellem hunc de quo loqueris hominem videre. Cui gener ejus, venerabilis Paulini temporalis dominus, respondit dicens: Virentes herbas mihi ad prandium deferre consuevit, has itaque huc ad mensam eum deportare facio, ut quis sit qui mihi haec est locutus agnoscas. Factumque est. Et dum rex ad prandendum discubuit, Paulinus ex suo opere odora quaeque et virentia delaturus advenit. Cumque hunc rex subito conspexisset, intremuit, atque, accersito ejus domino, sibi per filiam propinquo, ei secretum quod prius absconderat indicavit, dicens: Verum est quod audisti; nam nocte hac in somnio, sedentes in tribunalibus contra me iudices vidi, inter quos iste etiam simul sedebat, et flagellum quod aliquando acceperam eorum mihi iudicio tollebatur. **281** Sed percunctare quisnam sit; nam ego hunc tanti meriti virum, popularem, ut conspicitur, esse non suspicor. Tunc regis gener secreto Paulinum tulit, et quisnam esset inquisivit. Cui vir Domini respondit: Servus tuus sum, quem pro filio viduae vicarium suscepisti. Cumque instanter ille requireret ut

non quid esset, sed quid in terra sua fuisset indicaret, atque hoc ab eo iteratione frequentis inquisitionis exigeret, vir Domini, constrictus magnis conjurationibus, jam non valens negare quid esset, episcopum se fuisse testatus est. Quod possessor ejus audiens, valde pertimuit, atque humiliter obtulit, dicens: Pete quod vis, quatenus ad terram tuam a me cum magno munere revertaris. Cui vir Domini Paulinus ait: Unum est quod mihi impendere beneficium potes, ut omnes civitatis meae captivos relaxes. Qui cuncti protinus in Africana regione requisiti, cum onustis frumento navibus pro venerandi viri Paulini satisfactione, in ejus comitatu laxati sunt. Post non multos vero dies Vandalorum rex occubuit, et flagellum quod ad suam perniciem, dispensante Deo, pro fidelium disciplina acceperat amisit. Sicque factum est ut omnipotentis Dei famulus Paulinus vera praediceret, et qui se in servitium solum tradiderat, cum multis a servitio ad libertatem rediret, illum videlicet imitatus qui formam servi assumpsit, ne nos essemus servi peccati. Cujus sequens vestigia Paulinus, ad tempus voluntarie servus factus est solus, ut esset postmodum liber cum multis.

PETR. Dum me audire contingit quod imitari non valeo, flere magis libet quam aliquid dicere.

GREGOR. De cujus etiam morte apud ejus Ecclesiam scriptum est, quia cum dolore esset lateris tactus, ad extrema perductus est. Dumque ejus omnis domus in sua soliditate persisteret, cubiculum in quo jacebat aeger, facto terrae motu, contremuit, omnesque qui illic aderant nimio terrore concussit; sicque sancta illa anima carne soluta est. Factumque est ut magnus pavor invaderet eos qui Paulini mortem videre potuissent. Sed quia haec, quam superius dixi,

Paulini virtus valde est intima, nunc, si placet, ad miracula exteriora veniamus, quae et multis jam nota sunt, et ego tam religiosorum virorum relatione didici, ut de his omnimodo ambigere non possim.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Περὶ Παυλίνου ἐπισκόπου πόλεως Νωλίων.

278 Ἐν τῷ προσέχειν με τοῖς γειτνιάζουσιν πατράσι, καὶ τοῖς τούτων θαύμασι τῷ λόγῳ ἐνδιατρίβειν, τῶν μεγάλων τὰ ἔργα κατέλιπον. Τοῦ γὰρ Παυλίνου τὸ θαῦμα τοῦ τῆς Νωλίων πόλεως ἐπισκόπου, τίνα οὐ καταπλήττει; Ὅστις καὶ χρόνῳ, καὶ τῇ τοῦ θαύματος δυνάμει πάντων προτερεύει. Τῆς οὖν μνήμης καταλειφθείσης, ὡς παρὼν καὶ ὁρώμενος νομισθήσεται, τοῖς δὲ προλεχθεῖσιν καὶ ταῦτα, ὅση δύναμαι συντομία ἐπισφίγγω. Ἔθος γὰρ τοῖς πρεσβύταις ἡμῶν τῶν καλῶν τὰ ἔργα σπουδαίως γνωστὰ ποιῆσαι τοῖς τῶν δικαίων ἐπόμενοι διηγήμασιν, ὅθεν καὶ τοῦ προλεχθέντος εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς τὸ φαιδρὸν ὄνομα ἐδηλοποιήθη. Τὸ γὰρ αὐτοῦ ἔργον θαυμαστὸν, εἰς οὖν τὰ ἐκείνων οἰκοδομητέα ἐμπονήματα ἐαυτὸν παρέτεινεν. Ὅθεν μοι λοιπὸν πᾶσα ἀνάγκη ὑπάρχει περὶ τῆς μεγίστης αὐτοῦ πολιτείας τοσοῦτον ἀσφαλῶς πιστεῦσαι, ὡς ὅτι ἐκεῖνα ἅπερ λέγουσι, τοῖς ἐμοῖς ὀφθαλμοῖς ἐθεώρησα.

Ἐν τοῖς χρόνοις τοίνυν τῶν λυσσομανῶν Οὐανδάλων, πολλοὶ τόποι τῆς Ἰταλίας ἔρημοι γεγόνασι· παντελῶς δὲ τὰ μέρη τῆς Καμπανίας ἀοίκητα κατέστησαν. Πολλοὶ οὖν ὑπ' αὐτῶν

αἰχμαλωτισθέντες, ἐκ τῆς γῆς ταύτης ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Ἀφρικῆς ἀπηνέχθησαν. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Παυλῖνος πάντα ὅσα εἰς τὴν τοῦ ἐπισκοπίου χρεῖαν εἶχε, τοῖς αἰχμαλώτοις καὶ τοῖς δεομένοις διέμεινεν. Ἦνίκα δὲ λοιπὸν, οὐδὲν αὐτῷ παντάπασιν ὑπελείφθη, ὅπερ τοῖς αἰτουῦσι δοῦναι ὀφείλοι, ἡμέρα τινὶ χήρα τις γυνὴ πρὸς αὐτὸν ἦλθε, λέγουσα, τὸν ταύτης υἱὸν παρὰ τοῦ γαμβροῦ τοῦ ῥηγὸς τῶν Οὐανδάλων ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἐπενεχθῆναι, καὶ παρὰ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ τὴν τιμὴν αὐτοῦ ἠτεῖτο, ἐάν καὶ καταξιώσῃ ὁ κύριος αὐτοῦ ταύτην λαβεῖν, καὶ τοῦτον παραχωρῆσαι εἰς τὰ ἴδια ὑποστρέψαι. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ προθυμίας ἐπιζητήσας, ἐάν τι περιεύρῃ, ὅπερ τῇ αἰτούσῃ γυναικὶ παρασχεῖν ὀφείλῃ, οὐδὲν παρ' ἑαυτῷ ἄλλο τι εὔρεν, εἰ μὴ ἑαυτὸν, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀπεκρίθη, λέγων: **279** Γύναι, τί σοι δωρήσασθαι οὐκ ἔχω. Ἐμὲ δὲ ἑαυτὸν δοῦλον, σοῦ ὑπεξούσιον δίδωμι, καὶ ἵνα τὸν υἱὸν ἀπολάβῃς, ἐμὲ δὲ ἀντ' αὐτοῦ εἰς δουλείαν παράδος. Ἐκείνη δὲ ἐκ τοῦ στόματος τοιοῦτου ἀνδρὸς τοῦτο ἀκούσασα ἐμπαιγμὸν μᾶλλον, ἥπερ συμπάθειαν εἶναι ἐπίστευσεν. Αὐτὸς δὲ λόγιος ἀνὴρ καὶ ἀγγίνους ὑπάρχων, καὶ τὰ ἔξω φιλοπόνως πεπαιδευμένος, τῇ δισταζούσῃ γυναικὶ ταχέως παρήνευσεν, ὅπως τὰ λεχθέντα αὐτῇ ἀληθῆ εἶναι πιστεύσῃ, καὶ διὰ τὴν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς ἀνάρρωσιν, τὸν ἐπίσκοπον εἰς δουλείαν παραδοῦναι μὴ δειλιάσῃ. Ἐπορεύθησαν τοίνυν εἰς Ἀφρικὴν ἀμφότεροι. Προσερχομένου δὲ τοῦ γαμβροῦ τοῦ ῥηγὸς, ὅστις τὸν υἱὸν αὐτῆς εἶχεν, ἡ χήρα προσῆλθεν αὐτῷ δυσωποῦσα, ὅπως τὸν υἱὸν αὐτῆς ἀπολάβῃ. Ὁ δὲ βάρβαρος ἐκεῖνος ἀνὴρ τῷ τύφῳ τῆς ὑπερηφανείας ὑπεραιρόμενος, καὶ τῇ παρεχομένη χαρᾷ τῆς κατευοδώσεως φυσιούμενος, οὐ μόνον τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ ἀκοῦσαι ἐβδελύξατο. Ἡ δὲ χήρα προσέθετο, λέγουσα· Ἴδου τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ἀντίσωμον ὑπὲρ αὐτοῦ

παρέχω· μόνον ποίησον εὐσπλαγχνίαν εἰς ἐμὲ, καὶ τὸν μονογενῆ μου υἱὸν ἀπόδος μοι. Ἐκεῖνος δὲ ἰλαρῶ προσώπων τὸν ἄνθρωπον θεασάμενος, ποίαν τέχνην ἐπίσταται ἐπεζήτησεν· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Παυλῖνος, ἀπεκρίθη αὐτῷ, λέγων· Τέχνην μὲν οὖν τινα οὐκ ἐπίσταμαι, κῆπον δὲ καλῶς ἐπιμελήσασθαι γινώσκω. Τοῦτο δὲ ὁ ἐθνικὸς ἀνὴρ ἐκεῖνος ἀκούσας, ἠδέως πάνυ ἐδέξατο, ὅτι ἐν τῇ τοῦ κήπου ἐπιμελείᾳ ἔμπειρος ὑπῆρχεν. Ἐδέξατο οὖν αὐτὸν δοῦλον, καὶ τῇ παρακαλούσῃ γυναικὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς ἀποδέδωκεν, ὃν λαβοῦσα ἀπὸ τῆς ἐν Ἀφρικῇ χώρας ὑπεχώρησεν. Ὁ δὲ Παυλῖνος τὴν φροντίδα τῆς τοῦ κήπου ἐπιμελείας ὑπεδέξατο. Ὁ οὖν προλεχθεὶς γαμβρὸς τοῦ ῥηγὸς, συχνότερως εἰς τὸν κῆπον εἰσέρχεσθαι ἤρξατο, καὶ μετὰ τοῦ αὐτοῦ κηπουροῦ περὶ τινων συζητῶν, σφόδρα τοῦτον σοφὸν ὑπάρχειν θεασάμενος, πάντας τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ φίλους καταλειψας, μετ' αὐτοῦ διηνεκῶς συνετύγχανε, καὶ τοῖς αὐτοῦ κατετρύφα ῥήμασιν. Ὁ δὲ Παυλῖνος εἰς τὴν τούτου τράπεζαν καθ' ἡμέραν κοδίμεντα καὶ εὖοσμα βότανα ἐχορήγει, καὶ τὸν ἄρτον ποριζόμενος, εἰς τὴν τοῦ κήπου φροντίδα ὑπέστρεφεν. Ἐν ᾧ δὲ τοῦτο ἐπὶ πολὺ ἐπράττετο, ἐν τινὶ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ συντυγχάνοντος, πρὸς αὐτὸν ὁ Παυλῖνος ἐν μυστηρίῳ εἶπε· Βλέπε τί πράττειν μέλλεις, καὶ πῶς τὸ τῶν Οὐανδάλων βασίλειον διοικηθῆναι ὀφείλει προνόησαι. Ἐνταῦθα γὰρ ὁ ῥῆξ τρόποις ἅπασιν ἀποθνήσκει. Ὁ δὲ τοῦτο ἀκούσας, ὡς ὑπὲρ ἅπαντας ὑπὸ τοῦ ῥηγὸς ἀγαπώμενος, οὐδαμῶς ἠσύχαζεν· ἀλλ' εἴτι παρὰ τοῦ ἑαυτοῦ κηπουροῦ ἀκήκοε, τοῦτο ἐμήνυσεν. Ὁ δὲ ῥῆξ τοῦτο ἀκούσας, ἀπεκρίθη λέγων· Ἐγὼ θέλω θεωρῆσαι τὸν ἄνδρα τοῦτον περὶ οὗ λέγεις. Ὁ δὲ τούτου γαμβρὸς, ὁ πρὸς καιρὸν εὐλαβεστάτου Παυλίνου δεσπότης, ἀποκριθεὶς εἶπε· Κοδίμεντα ἐκ τοῦ κήπου ἐν τῷ ἀρίστῳ μου ἀγαγεῖν εἴωθεν.

Ταῦτα οὖν αὐτὸς εἰς τὴν σὴν τράπεζαν ἐνέγκαι ποιήσω, ἵνα γνῶς τίς ἐστὶν ὁ ταῦτά μοι εἰπών. Ὡς καὶ γέγονεν. Ἦνίκα γὰρ ὁ ῥῆξ ἐπὶ τὸ ἀριστῆσαι ἠκούμβησεν, ἐκ τοῦ καμάτου αὐτοῦ ὁ Παυλῖνος περίσυμα βότανα, καὶ χλωρὰ κοδίμεντα βαστάζων εἰσῆλθεν. Τοῦτον δὲ ὁ ῥῆξ αἴφνης θεασάμενος, ἐτρόμαξε· τὸν δὲ τούτου δεσπότην, διὰ τῆς ἑαυτοῦ θυγατρὸς πλησίον ἑαυτοῦ προσκαλεσάμενος, τὸ μυστήριον ὅπερ πρότερον ἦν ἀποκρύψας, ἐφάνέρωσεν αὐτῷ, λέγων· Ἀληθές ἐστὶν ὅπερ ἀκήκοας. Ἐν τῇ νυκτὶ γὰρ ταύτῃ ἐν ὁράματι ἐθεασάμην ἄρχοντας ἐπὶ βήματος κατ' ἐμοῦ καθεζομένους, ὧν μεταξὺ καὶ οὗτος συνεκαθέζετο, καὶ τὸ φλαγέλλιον ὅπερ ποτὲ ἔλαβον τῇ αὐτῶν κρίσει ἐπήρθη μοι. **282** Ἐρώτησον οὖν αὐτὸν τίς ὑπάρχει· ἐγὼ γὰρ τοῦτον τὸν ἄνδρα τὸν ἐν τοσοῦτῳ ἀξιώματι ὄντα, λαίτην, καθὼς φαίνεται, εἶναι οὐχ ὑπολαμβάνω. Τότε ὁ τοῦ ῥηγὸς γαμβρὸς κατ' ἰδίαν Παυλῖνον λαβὼν, τίς ὑπάρχει, ἐπιζήτησε. Πρὸς ὃν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀπεκρίθη, λέγων· Δοῦλός σου εἰμὶ, ὃν ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας ἀντίσωμον ἐδέξω. Ἐκεῖνος δὲ πεπονημένως ἐπεζήτη, οὐχὶ τί νυνὶ ἐστὶν, ἀλλὰ τί ἐν τῇ χώρᾳ αὐτοῦ ὑπῆρχε. Περὶ τούτου οὖν ἐπὶ πολὺ ἐρευνήσας, ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος στενωθεὶς, καὶ τοὺς ὄρκους οὓς αὐτῷ ἐπήγαγε παραβαίνειν μὴ δυνάμενος, ἐπίσκοπον ἑαυτὸν ὑπάρχειν ὡμολόγησε. Τοῦτο δὲ ὁ κατέχων αὐτὸν ἀκούσας, σφόδρα ἐφοβήθη, καὶ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης προσηνέχθη αὐτῷ, λέγων· Αἴτησαι παρ' ἐμοῦ ὃ θέλεις, ὅπως ἐν τῇ γῇ σου μετὰ μεγίστων δώρων ὑποστρέψης. Πρὸς ὃν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Παυλῖνος ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Ἐν ἐστὶν εὐεργεσιῶν δῶρον ὃ αἰτοῦμαι, ὅπερ μοι καὶ παρασχεῖν δύνασαι, ἵνα πάντας τοὺς τῆς πόλεώς μου αἰχμαλώτους ἀπολύσης. Παραυτὰ οὖν ἐν πάσῃ τῇ τῆς Ἀφρικῆς χώρᾳ ἐπιζητηθέντες, ἐν πλοίοις ἅπαντες μετὰ σιταρχιῶν ἀναχθέντες, ὑπὲρ τῆς τοῦ εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς

Παυλίνου πληροφορίας συνοδοιποροῦντες αὐτῷ ἀπελύθησαν. Οὐ μετὰ πολλὰς δὲ ἡμέρας καὶ ὁ τῶν Οὐανδάλων ῥῆξ ἐτελειώθη, καὶ τὸ φλαγέλλιον ὅπερ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐξολόθρευσιν, εἰς δὲ τῶν πιστῶν παιδείαν τοῦ Θεοῦ παραχωροῦντος ἐκράτει, τοῦτο ἀπεβάλετο. Οὕτως οὖν γέγονεν, ὥστε ὁ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ οἰκέτης Παυλῖνος ἀληθῆ εἶναι τὰ μέλλοντα προεῖπεν, καὶ ὁ ἑαυτὸν μόνον εἰς δουλείαν παραδούς, μετὰ πολλῶν ἀπὸ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν ὑποστρέψῃ, ἐκεῖνον μιμησάμενος τὸν τὴν μορφήν τοῦ δούλου ἀναλαμβάνοντα, ἵνα ἡμεῖς μηκέτι ὦμεν δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας. Οὗτινος τοῖς ἴχνεσιν ὁ Παυλῖνος ἐξακολουθήσας, πρὸς καιρὸν μόνος ἐκ θελήματος δοῦλος γέγονεν, ὅπως ὕστερον μετὰ πολλῶν ἐλεύθερος γένηται.

ΠΕΤΡ. Ἐν ὅσῳ με συνέβη ἀκοῦσαι ὅπερ μιμήσασθαι οὐ δύναμαι, δακρῦσαι μᾶλλον ἢδέως ἔχω, ἥπερ τι λαλῆσαι.

ΓΡΗΓΟΡ. Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἁγίου τούτου ἀνδρὸς ἐγγράφως ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ ἀπόκειται· ὅτι ἐν ᾧ λοιπὸν ὁ πόνος τῇ πλευρᾷ αὐτοῦ ἥψατο, καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἦν, παντὸς τοῦ οἴκου ἐν τῇ ἑαυτοῦ στερεότητι μένοντος, τὸ καβούλιον ἐν ᾧ ἀσθενῶν κατέκειτο, σεισμοῦ γεγονότος συνετρόμαξε, καὶ πάντας τοὺς ἐκεῖσε ὄντας, σφοδροτάτῳ φόβῳ κατέπληξεν. Οὕτω τε ἡ ἁγία ἐκείνη ψυχὴ ἐκ τῶν τοῦ σώματος δεσμῶν ἀπολυθεῖσα, πρὸς κύριον ἐξεδήμησεν. Τοῦτο δὲ γέγονεν, ὅπως μέγιστος φόβος ἐπεισέλθῃ εἰς τοὺς τὸν θάνατον Παυλίνου θεωρῆσαι δυνηθέντας. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ τούτου δύναμις, ἣν ἀνωτέρω εἶπον, σφόδρα μεγίστη ὑπῆρχε· νῦν δὲ, ἐὰν ἀρέσκη, εἰς τὰ τῶν ἐξω θαυμάσια ἔλθωμεν, ἅπερ καὶ πολλοῖς λοιπὸν εἰσιν ἐγνωσμένα. Καὶ γὰρ δὲ παρὰ τοσούτων ἀνδρῶν σπουδαίων ἐξηγουμένων μεμάθηκα, ὥστε περὶ τούτων παντάπασιν διστάζει οὐ δύναμαι.

CAPUT II. *De sancto Joanne papa.*

Gothorum tempore, cum Joannes vir beatissimus hujus Romanae Ecclesiae pontifex ad Justinum seniore principem pergeret, **284** in Corinthi partibus advenit, cui necesse fuit ut in itinere ad sedendum equus requiri debuisset. Quod illic quidam vir nobilis audiens, equum, quem pro magna mansuetudine ejus conjux sedere consueverat, ita ei obtulit, ut cum ad loca alia pervenienti aptus equus inveniri potuisset, deberet ille quem dederat propter suam conjugem retransmitti. Factumque est, et usque ad certum locum praedictus vir equo eodem subvehente perductus est. Qui mox ut alium reperit, illum quem acceperat retransmisit. Cumque eum praedicti nobilis viri conjux sedere ex more voluisset, ultra non valuit, quia post sessionem tanti pontificis mulierem ferre recusavit. Coepit namque immenso flatu et fremitu, atque incessanti totius corporis motu quasi despiciendo prodere, quia post membra pontificis mulierem ferre non posset. Quod vir ejus prudenter intuitus, hunc ad eundem venerabilem virum protinus retransmisit, magnis precibus petens ut equum ipse possideret, quem juri suo sedendo dedicasset. De quo etiam illud mirabile a nostris senioribus narrari solet, quod in Constantinopolitana urbe ad portam quae vocatur Aurea, veniens, populorum turbis sibi occurrentibus, in conspectu omnium roganti caeco lumen reddidit, et manu superposita oculorum tenebras fugavit.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Περὶ Ἰωάννου πάπα Ῥώμης.

Τῷ καιρῷ τῶν Γότθων, ὁ μακαριώτατος ἀνὴρ Ἰωάννης, ὁ ταύτης τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίας πατριάρχης, πρὸς Ἰουστινιανὸν τὸν βασιλέα τὸν πάλαι ἀνέβαλεν. **283** Ἀπερχομένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τὰ μέρη Κορίνθου, χρεία γέγονεν ἵππου πρὸς τὸ ἐν τῇ ὁδῷ τὸν πατριάρχην ἐπιβῆναι. Ἀνὴρ δέ τις εὐγενὴς τοῦτο ἀκούσας, ἵππον ὄνπερ διὰ μεγάλην πραότητα, ἡ τούτου σύμβιος διαπαντὸς ἐκαθέζετο, τοῦτον αὐτῷ προσήγαγεν, ἵνα ἐν ἑτέρῳ ἀπερχομένου αὐτοῦ τόπῳ, καὶ ἵππου προσφόρως εὕρισκομένου, τοῦτον ἀνθυποστρέψῃ διὰ τὴν αὐτοῦ, ὡς εἴρηται, σύζυγον. Γέγονε τοίνυν καὶ μέχρι τοῦ ὀρισθέντος τόπου ὁ προλεχθεὶς ἀγιώτατος ἀνὴρ ἐπιβάς τῷ ἵππῳ ἐπορεύθη. Ἐτερον δὲ ἵππον εὐρηκότες ἐκεῖνον ἀντέπεμψαν. Κατὰ δὲ τὸ ἔθος, ἡ τοῦ προλεχθέντος εὐγενεστάτου ἀνδρὸς σύμβιος, τῷ ἵππῳ ἐπιβῆναι θελήσασα, οὐδαμῶς τοῦ λοιποῦ ἡδυνήθη. Μετὰ γὰρ τὴν καθέδραν τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου, γυναῖκα βαστάσαι οὐκ ἠνέσχετο. Ἦρξατο οὖν πλείστῳ χρεμετισμῷ καὶ φυσήμασι, καὶ ὅλῳ τῷ σώματι ἀπαύστως κινούμενος ἀστατεῖν, καὶ ὥσανεὶ φθέγγεσθαι, Ὅτι μετὰ τὴν τοῦ πατριάρχου καθέδραν γυναῖκα βαστάσαι οὐκ ἀνέχομαι. Τοῦτο δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς σοφῶς κατανοήσας, πρὸς τὸν πατριάρχην τὸν ἵππον παρευθὺς ἀπέστειλε, δυσωπῶν ἵνα ὄνπερ αὐτὸς καθεσθεὶς, τῷ ἰδίῳ αὐτὸς ὄρῳ καθηγίασεν, τοῦτον διαπαντὸς κατέχη. Περὶ τούτου τοῦ ἀγίου ἀνδρὸς καὶ ἕτερον θαῦμα ἐκ τῶν ἡμετέρων πρεσβυτῶν ἀκήκοα. Ἐλεγον

γὰρ ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς τὴν πύλην τὴν καλουμένην χρυσίαν, ἐλθόντος αὐτοῦ, τὰ πλήθη τῶν λαῶν εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ ἦλθον· καὶ ἐνώπιον πάντων τυφλῷ δυσωποῦντι αὐτὸν, τὸ φῶς ἀποδέδωκε, τὴν χεῖρα γὰρ αὐτοῦ ἐπιθήσας, ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν τὸ σκότος ἐφυγάδευσεν.

CAPUT III. *De sancto Agapito papa.*

Post non multum vero temporis, exigente causa Gothorum, vir quoque beatissimus Agapitus hujus sanctae Romanae Ecclesiae pontifex, cui Deo dispensante deservio, ad Justinianum principem accessit. Cui adhuc pergenti quadam die in Graeciarum jam partibus curandus oblatus est mutus et claudus, qui neque ulla verba edere, neque ex terra unquam surgere valebat. Cumque hunc propinqui illius flentes obtulissent, vir Domini sollicite requisivit an curationis illius haberent fidem. Cui dum in virtute Dei, ex auctoritate Petri, fixam salutis illius spem habere se dicerent, protinus venerandus vir orationi incubuit, et missarum solemnia exorsus, sacrificium in conspectu Dei omnipotentis immolavit. Quo peracto, ab altari exiens, claudi manum tenuit, atque assistente et aspiciente populo, eum mox a terra in propriis gressibus erexit. Cumque ei Dominicum corpus in os mitteret, illa diu muta ad loquendum lingua soluta est. Mirati omnes flere prae gaudio coeperunt, eorumque mentes illico metus et reverentia invasit, cum videlicet cernerent quid Agapitus facere in virtute Domini ex adjutorio Petri potuisset.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ Ἀγαπητοῦ πάπα.

Οὐ μετὰ πολὺν δὲ χρόνον, τοῦ τῶν Γότθων πράγματος κατεπείγοντος, καὶ ὁ μακαριώτατος ἀνὴρ Ἀγαπητὸς ὁ ταύτης τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας πατριάρχης γενόμενος, ἥ, εὐδοκία Θεοῦ, νυνὶ δουλεύω ἐγὼ, πρὸς Ἰουστινιανὸν τὸν βασιλέα ἀνέβαλεν. Ἀπερχομένου δὲ αὐτοῦ ἐν τοῖς τῆς Ἑλλάδος μέρεσιν, ἐν τινὶ ἡμέρᾳ προσηνέχθη αὐτῷ ἄνθρωπος χωλὸς καὶ βουβὸς, πρὸς τὸ ἰαθῆναι ὑπὸ αὐτοῦ. Ὅστις οὔτε οἰονοῦν ῥῆμα φθέγγασθαι ἠδύνατο, οὔτε ἐκ τῆς γῆς ποτε ἀναστῆναι. Ἦνίκα δὲ τοῦτον δακρύοντες οἱ πλησίον αὐτοῦ τῷ πατριάρχῃ προσήνεγκαν, ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐπιμελῶς ἐπεζήτησεν, ἐὰν ἔχωσι πίστιν περὶ τῆς αὐτοῦ ἰάσεως. Αὐτοὶ δὲ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει, ὡς ἐκ τῆς ἀρχιμίας. Πέτρου τὴν ἐλπίδα τῆς τούτου σωτηρίας ἠδραιωμένην ἑαυτοὺς ἔχειν ὡμολόγησαν, τότε παρευθὺ ὁ εὐλαβέστατος οὗτος ἀνὴρ τῇ εὐχῇ ἐπέκλινε, καὶ τὴν τῆς λειτουργίας ἀκολουθίαν ἐπιτελέσας, θυσίαν ἐνώπιον τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ προσήνεγκε. Τελεσθείσης δὲ τῆς λειτουργίας, ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξελθὼν, τοῦ χωλοῦ τὴν χεῖρα ἐκράτησε, παντὸς τοῦ λαοῦ παρεστηκότος καὶ θεωροῦντος, καὶ τοῦτον εὐθέως ἐκ τῆς γῆς ἐν τῇ ἰδίᾳ τῶν ποδῶν στάσει ἀνέστησε. Ἐκ δὲ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ βαλὼν, παραχρῆμα καὶ ἡ πάνυ ἡ βουβὴ γλῶσσα ἐκείνη ἐλύθη, καὶ λαλεῖν ἤρξατο. Θαυμάσαντες δὲ πάντες οἱ παρεστῶτες, σὺν τῇ χαρᾷ δακρύων ἐπληροῦντο, τοὺς δὲ λογισμοὺς αὐτῶν

φόβος κατέσχευεν, κατανοοῦντες τί Ἀγαπητὸς ἐν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου ἐκ τῆς βοηθείας Πέτρου ποιῆσαι ἐδυνήθη.

CAPUT IV. *De Datio Mediolanensi episcopo.*

285 Ejusdem quoque principis tempore cum Datus Mediolanensis urbis episcopus causa fidei exactus, ad Constantinopolitanam urbem pergeret, Corinthum devenit. Qui dum largam domum ad hospitandum quaereret, quae comitatum illius totum ferre potuisset, et vix inveniret, aspexit eminus domum congruentis magnitudinis, eamque sibi praeparari ad hospitandum jussit. Cumque ejusdem loci incolae dicerent, in ea hunc manere non posse, quia multis jam annis hanc diabolus inhabitaret, atque ideo vacua remansisset, vir venerabilis Datus respondit, dicens: Imo ideo hospitari in domo eadem debemus, si hanc spiritus malignus invasit, et ab ea hominum inhabitationem repulit. In ea igitur sibi parari praecepit, securusque illam, antiqui hostis certamina toleraturus, intravit. Itaque intempestae noctis silentio, cum vir Dei quiesceret, antiquus hostis immensis vocibus magnisque clamoribus coepit imitari rugitus leonum, balatus pecorum, ruditus asinorum, sibilos serpentium, porcorum stridores et soricum. Tunc repente Datus tot bestiarum vocibus excitatus surrexit, vehementer iratus, et contra antiquum hostem magnis coepit vocibus clamare, dicens: Bene tibi contigit, miser, tu ille es qui dixisti: *Ponam sedem meam ad Aquilonem, et ero similis Altissimo (Isai. XIV, 14)*; ecce per superbiam tuam porcis et soricibus similis factus es;

et qui imitari Deum indigne voluisti, ecce, ut dignus es, bestias imitaris. Ad quam ejus vocem, ut ita dicam, dejectionem suam malignus spiritus erubuit. An non erubuit, qui eamdem domum ad exhibenda monstra quae consueverat ulterius non intravit? Sicque postmodum fidelium habitaculum facta est, quia dum eam unus veraciter fidelis ingressus est, ab ea protinus mendax spiritus atque infidelis abscessit. Sed oportet jam ut priora taceamus, ad ea quae diebus nostris sunt gesta veniendum est,

286 ΚΕΦΑΛ. Δ'. Περὶ Δατίου ἐπισκόπου πόλεως Μεδιολάνων.

Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ, Δάτιος ὁ τῆς Μεδιολάνων πόλεως ἐπίσκοπος, διὰ πρᾶγμα τῆς πίστεως ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπήρχετο. Καταλαβόντος δὲ αὐτοῦ εἰς Κόρινθον, οἶκον εὐρύχωρον εἰς τὸ ἀπληκεῦσαι αὐτὸν ἐζήτει, ὅστις πᾶσαν τὴν συνοδίαν αὐτοῦ χωρῆσαι δυνήσεται. Μὴ εὐρίσκοντος δὲ αὐτοῦ, ἐθέασατο οἶκον ὑψηλὸν καὶ εὐαρμόστου μεγέθους, καὶ τοῦτον ἐτοιμασθῆναι αὐτῷ εἰς τὸ ἀπληκεῦσαι προσέταξεν. Οἱ δὲ τούτου τοῦ τόπου πάροιχοι ἔλεγον, μὴ δύνασθαί τινα ἐν αὐτῷ εἰσοικισθῆναι, διὰ τὸ πολλοῖς λοιπὸν ἔτεσι τὸν διάβολον αὐτόθι κατοικεῖν, καὶ τούτου χάριν διάκενον αὐτὸν ἀπομεῖναι. Ὁ δὲ εὐλαβέστατος ἀνὴρ Δάτιος ἀπεκρίθη, λέγων· Μενοῦνγε, διὰ τοῦτο ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ παροικῆσαι ὀφείλομεν, δι' ὃ τὸ πονηρὸν πνεῦμα ἐν αὐτῷ εἰσῆλθε, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων κατοίκησιν ἐξ αὐτοῦ

ἀπεδίωξεν. Ἐν αὐτῷ οὖν ἐτοιμασθῆναι αὐτῷ τὴν καταμονὴν ἐκέλευσεν, ἀμερίμνως ὑποφέρειν τὰ τοῦ ἀρχαίου ἐχθροῦ παλαίσματα προθυμούμενος· εἰσῆλθε τοίνυν καὶ ἐπ' αὐτοῦ κατέμεινεν. Ἐν δὲ τῇ νυκτερινῇ ἡσυχίᾳ, ἐν ὅσῳ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀνεπαύετο, ὁ ἀρχέκακος ἐχθρὸς ἤρξατο μιμεῖσθαι ἀναριθμήτοις φωναῖς καὶ μεγίσταις κραυγαῖς, βρυγμοὺς λεόντων, βοᾶς προβάτων, κραυγὰς ὀνάγων, συριγμοὺς ὄφρων, χοίρων γρυγμοὺς, καὶ ποντικῶν κλαγγὰς. Ταῖς δὲ φωναῖς τῶν τοσούτων θηρίων εὐθὺς διωπνισθεὶς ὁ Δάτιος ἀνέστη, καὶ σφόδρα θυμωθεὶς κατὰ τοῦ ἀρχεκάκου ἐχθροῦ, ἤρξατο μεγίστη φωνῇ κράζειν, καὶ λέγειν· Καλῶς σοι συνέβη, ἐλεεινέ. Σὺ γὰρ εἶ ὁ εἰπὼν, Θήσω τὸν θρόνον μου ὑπεράνω τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ. Ἴδου διὰ τὴν ὑπερηφάνειάν σου, χοίρων καὶ ποντικῶν ὅμοιος γέγονας· καὶ ὁ μιμήσασθαι τὸν Θεὸν ἀναξίως θελήσας, ἰδὺν ὡς εἶ ἄξιός θηρία μιμήση. Ὁ δὲ πονηρὸς δαίμων τὴν τούτου φωνὴν, ἴν' οὕτως εἴπω, καὶ τὴν αὐτοῦ ἀπορρίψην αἰσχυνθεὶς, εἰς τὸν οἶκον ἐκεῖνον, πρὸς ποιεῖν ἐνδείγματα, τοῦ λοιποῦ οὐκ εἰσῆλθεν. Οὕτως οὖν ἐπ' ἐσχάτου τῶν πιστῶν κατοικητήριον ὁ αὐτὸς οἶκος γέγονεν· ἡνίκα γὰρ εἰς αὐτὸν εἰς ἀληθῶς πιστὸς εἰσῆλθεν, παρευθὺ τὸ πνεῦμα τοῦ ψεύδους καὶ ἄπιστον ἐξ αὐτοῦ ἀπέστη. Ἐξεστι τοίνυν λοιπὸν, ἵνα τὰ ἀρχαῖα παρασιωπήσωμεν καὶ εἰς ταῦτα, ἅπερ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν γεγόνασιν, ἔλθωμεν.

CAPUT V. *De Sabino Canusinae civitatis
episcopo.*

Quidam enim religiosi viri Apuliae provinciae partibus cogniti, hoc quod apud multorum notitiam longe lateque percrebuit, de Sabino Canusinae urbis episcopo testari solent, quia idem vir longo jam senio oculorum lumen amiserat, ita ut omnimodo nil videret. Quem rex Gothorum Totila prophetiae habere spiritum audiens, minime credidit, sed probare studuit quod audivit. Qui cum in iisdem partibus devenisset, hunc vir Domini ad prandium rogavit. Cumque jam ventum esset ad mensam, rex discumbere noluit, sed ad Sabini venerabilis viri dexteram sedit. Cum vero eidem patri **288** puer ex more poculum vini praeberet, rex silenter manum tetendit, calicem abstulit, eumque per se episcopo vice pueri praebuilt, ut videret an spiritu providente discerneret quis ei poculum praeberet. Tunc vir Dei, accipiens calicem, sed tamen ministrum non videns, dixit: Vivat ipsa manus. De quo verbo rex laetatus erubuit, quia quamvis ipse deprehensus fuisset, in viro tamen Dei quod quaerebat invenit. Hujus autem venerabilis viri, cum ad exemplum vitae sequentium in longum senium vita traheretur, ejus archidiaconus ambitione adipiscendi episcopatus accensus, eum extinguere veneno molitus est. Qui cum vini fusoris ejus animum corrupisset, ut mistum vino veneni ei poculum praeberet, refectionis hora cum jam vir Dei ad edendum discumberet, ei praemiis corruptus puer hoc quod ab archidiacono ejus acceperat veneni poculum obtulit. Cui statim venerabilis episcopus dixit: Bibe tu hoc quod mihi bibendum praebes. Tremefactus puer, deprehensum se esse sentiens, maluit moriturus bibere quam poenas pro illa tanti homicidii culpa tolerare. Cumque sibi ad os calicem duceret, vir Domini compescuit, dicens: Non bibas, da mihi, ego bibo; sed vade, dic ei qui tibi illud dedit: Ego quidem venenum bibo, sed tu

episcopus non eris. Facto igitur signo crucis, venenum episcopus bibit securus. Eademque hora in loco alio quo inerat archidiaconus ejus defunctus est, ac si per os episcopi ad archidiaconi viscera illa venena transissent. Cui tamen ad inferendam mortem venenum quidem corporale defuit, sed hunc in conspectu aeterni judicis venenum suae malitiae occidit.

PETR. Mira sunt haec, et nostris valde stupenda temporibus; sed talis ejusdem viri vita perhibetur ut qui conversationem ejus agnoverit, virtutem non debeat mirari.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. Περὶ Σαβίνου ἐπισκόπου πόλεως Κανουσίας.

Ἄνδρες τινὲς εὐλαβέστατοι, καὶ πάνυ σπουδαῖοι, ἐκ τῶν μερῶν τῆς Ἀπουλίας χώρας ὑπάρχοντες, τοῦτο, ὅπερ παρὰ πολλοῖς διὰ πλάτους ἐν εἰδήσει γέγονε, περὶ Σαβίνου τοῦ τῆς Κανουσίας πόλεως ἐπισκόπου, μαρτυροῦντες, ἔλεγον, ὅτι ὁ αὐτὸς ἀνὴρ τῷ μακρῷ λοιπὸν γήρᾳ τὸ τῶν ὀφθαλμῶν φῶς ἀπεβάλετο, ὥστε παντάπασι μηδὲ θεωρεῖν. Περὶ τούτου ὁ τῶν Γότθων ῥῆξ Τοτίλας προφητείας πνεῦμα ἔχειν αὐτὸν ἀκηκοὼς, οὐδαμῶς ἐπίστευσεν, ἀλλ' ἐκπειράσαι, ὅπερ ἤκουσεν, ἠγωνίσατο. Ἐν δέ τοις αὐτοῖς μέρεσι τούτου καταλαβόντος, ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος εἰς ἄριστον τοῦτον ἐκάλεσεν. Ἐπὶ δὲ τῆς τραπέζης λοιπὸν ἐλθόντες, ἀκουμβῆσαι ὁ ῥῆξ οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' εἰς τὰ δεξιὰ μέρη Σαβίνου τοῦ εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς ἐκαθέσθη. Ἐν ὧσιν δὲ ὁ παῖς

κατὰ **287** τὸ ἔθος τὸ τοῦ οἴνου ποτήριον τῷ αὐτῷ
εὐλαβεστάτῳ ἀνδρὶ ἐπιδέδωκε, μυστηρίως ὁ ῥῆξ τὴν χεῖρα
ἐκτείνας τὸ ποτήριον ἔλαβε, καὶ αὐτὸς λοιπὸν δι' ἑαυτοῦ εἰς
τόπον τοῦ παιδὸς, τοῦτο τῷ ἐπισκόπῳ ἐπιδέδωκε, θέλων
διαγνῶναι ἐὰν προγνώσεως πνεύματι ἐπιγινώσκη, τίς αὐτῷ τὸ
ποτήριον ἐπιδίδωσιν. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τοῦτο
δεξάμενος, καίτοι τὸν διακονοῦντα μὴ θεωρῶν, εἶπε· Ζήση
αὕτη ἡ χεὶρ. Ἐν δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ εὐφρανθεὶς ὁ ῥῆξ, ἅμα καὶ
κατησχύνθη δι' ὧν ὑπ' αὐτοῦ ὑπεπιάσθη· εἴτι δὲ ἐζήτει ἐν τῷ
ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ εὗρε. Τούτου εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς ἐν
τῷ παρεκταθῆναι τὴν ζωὴν, καὶ εἰς μακρὸν γῆρας
ἐληλακέναι, ὁ τούτου ἀρχιδιάκονος τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς
ἐπισκοπῆς ἐκκαίόμενος, διὰ ποτοῦ δηλητηρίου θανατῶσαι
αὐτὸν ἠθέλησε. Διὰ δώρων γὰρ τὴν τοῦ ἐπιγέρνου αὐτοῦ
ψυχὴν διαφθείρας, παρεσκεύασεν, ἵνα οἶνον μεμιγμένον τῷ
ἰῷ τὸ ποτήριον αὐτῷ ἐπιδώσῃ ἐν τῇ τῆς ἐστιάσεως ὥρᾳ. Τοῦ
δὲ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῷ ἐστιαθῆναι ἀνακλιθέντος, ὁ
τοῖς δώροις διαφθαρεὶς παῖς, τοῦ ἰοῦ τὸ ποτήριον, ὅπερ παρὰ
τοῦ ἀρχidiaκόνου ἔλαβε, τῷ ἁγίῳ τούτῳ ἀνδρὶ ἐπιδέδωκεν.
Πρὸς ὃν ὁ ἐπίσκοπος ἔφη· Σὺ πίε τοῦτο, ὅπερ ἐμοὶ
προσήνεγκας. Ἐντρομος δὲ ὁ παῖς γενόμενος διὰ τὸ ἑαυτὸν
ὑπαίτιον εἶναι, ἠθέλησε μᾶλλον τοῦτο πιεῖν καὶ ἀποθανεῖν,
ἥπερ βάσανα ὑπομεῖναι, διὰ τὴν τόλμαν τοῦ τοιούτου φόνου.
Ἐν ὧσιν δὲ ἐν τῷ ἑαυτοῦ στόματι τὸ ποτήριον ὑπήγαγεν, ὁ
ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, διεκώλυσεν αὐτὸν, λέγων· Μὴ πῆς
αὐτὸ, ἐμοὶ δὲ μᾶλλον αὐτὸ δός, καὶ γὰρ αὐτὸ πίνω. Ἐκείνῳ δὲ
τῷ δώσαντί σοι αὐτὸ, ἄπελθε καὶ εἰπέ· Ἐγὼ μὲν τὸν ἰὸν πίνω,
σὺ δὲ ἐπίσκοπος οὐ μὴ γενήσῃ. Ποιήσας οὖν τὸ τοῦ ζωοποιοῦ
σταυροῦ σημεῖον, ἀμερίμνως ὁ ἐπίσκοπος τὸν ἰὸν ἔπιεν. Ἐν
ἐτέρῳ δὲ τόπῳ τοῦ ἀρχidiaκόνου αὐτοῦ ὑπάρχοντος, ἐν αὐτῇ
τῇ ὥρᾳ ἐτελεύτησεν, τρόπον τινὰ, ὥς ἵνα διὰ τοῦ στόματος

τοῦ ἐπισκόπου, εἰς τὰ ἐκείνου σπλάγχνα τοῦ ἰοῦ εἰσελθόντος; ὥτινι σωματικῶς εἰς τὸ ἐπαγαγεῖν θάνατον ἰὸς οὐ προσήγγισε, μᾶλλον δὲ ὁ ἰὸς τῆς ἐαυτοῦ κακίας τοῦτον ἐνώπιον τοῦ αἰωνίου κριτοῦ ἐφόνευσε.

ΠΕΤΡ. Θαυμαστά εἰσιν ὄντως, καὶ τοῖς ἡμετέροις χρόνοις σφόδρα ἔκπληκτα. Τοιαύτης δὲ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἶναι μαρτυρουμένης, τὴν ἀναστροφὴν αὐτοῦ τις διαγνοῦς, πῶς τὴν δύναμιν οὐκ ὀφείλει θαυμάσαι;

CAPUT VI. *De Cassio Narniensis civitatis episcopo.*

GREGORIUS. Neque hoc, Petre, sileam quod multi nunc qui hic de Narniensi civitate adsunt mihi sedulo testificantur. Eodem namque Gothorum tempore, cum praefatus rex Totila Narniam venisset, ei vir vitae venerabilis Cassius ejusdem urbis episcopus occurrit. Cui quia ex conspersione semper facies rubere consueverat, hoc rex Totila non conspersione esse credidit, sed assiduae potationis, eumque omnimodo despexit. Sed omnipotens Deus, ut quantus vir esset qui despiciebatur ostenderet, in Narniensi campo quo rex advenerat, malignus spiritus coram omni exercitu ejus spatharium invasit, eumque vexare crudeliter coepit. Qui cum ante regis oculos ad venerandum virum Cassium fuisset adductus, hunc **289** ab eo vir Domini oratione facta, signo crucis expulit, qui in eum ingredi ulterius non praesumpsit. Sicque factum est ut rex barbarus servum Dei ab illo jam die

veneraretur ex corde, quem despectum valde judicabat ex facie. Nam quia virum tantae virtutis vidit, erga illum illa mens effera ab elationis fastu detumuit.

ΚΕΦΑΛ. ζ'. Περὶ Κασσίου ἐπισκόπου πόλεως Ναρνίας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Οὐδὲ τοῦτο, Πέτρε, παρασιωπήσω, ὅπερ παρὰ πολλῶν τῶν ἐκ τῆς Ναρνίας πόλεως καθ' ἡμέραν πρὸς ἡμᾶς παραγινομένων μαρτυρούντων ἀκήκοα. Ἔλεγον γὰρ, ὅτι ἐν τοῖς αὐτοῖς τῶν Γότθων χρόνοις ὁ προῤῥηθεὶς ῥῆξ Τοτίλας εἰς Ναρνίαν τὴν πόλιν κατέλαβε. Κάσσιος δὲ ὁ τῆς αὐτῆς πόλεως ἐπίσκοπος, ἀνὴρ πάνυ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος ὑπάρχων, ἐν ὑπαντήσῃ αὐτῷ γέγονε. Τοιαύτης δὲ κράσεως ὁ ἀνὴρ ὑπῆρχεν, ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πυρρὰκίζειν ἐφαίνετο. Τοῦτον Τοτίλας ὁ ῥῆξ θεασάμενος, οὐχὶ ἐκ φύσεως εἶναι αὐτὸν τοιοῦτον ἐνόμισεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ πολλῆς τοῦ οἴνου πόσεως, ὅθεν καὶ παντάπασιν αὐτὸν ἐβδελύξατο. Ὁ δὲ παντοδύναμος Θεὸς, θέλων ἐπιδεῖξαι ὅποῖος ὁ βδελυχθεὶς ὑπάρχει ἀνὴρ, εἰς τὸν Ναρνίας κάμπον τοῦ ῥηγὸς παραγενομένου, πνεῦμα πονηρὸν ἐνώπιον παντὸς τοῦ στρατοῦ εἰς ἓνα τῶν σπαθαρίων αὐτοῦ εἰσῆλθε, καὶ τοῦτον ὠμοτάτως ἤρξατο διαρρήσσειν· ὅστις ἐνώπιον τῶν τοῦ ῥηγὸς ὀφθαλμῶν πρὸς τὸν εὐλαβέστατον ἄνδρα Κάσσιον ἀπηνέχθη. Ὁ δὲ **290** τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος εὐχὴν πεποιηκῶς, καὶ τῷ τοῦ σταυροῦ σημείῳ σφραγίσας αὐτὸν, τὸν δαίμονα ἐξ αὐτοῦ ἀπήλασε, καὶ τοῦ λοιποῦ ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐτόλμησεν.

Οὕτω τοίνυν γέγονεν, ὅπως ὁ βάρβαρος ῥῆξ ἀπ' ἐκείνης
λοιπὸν τῆς ἡμέρας τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ σεβασθῇ ἐκ καρδίας,
ὄν πρότερον ἐβδελύσσετο, διὰ τὴν τοῦ προσώπου αὐτοῦ
ἐπιφάνειαν. Θεασάμενος γὰρ ἄνδρα τοσαύτης δυνάμεως,
ἐκεῖνος ὁ περὶ αὐτὸν θηριώδης λογισμὸς, ὁ τῇ ὑπερηφανίᾳ
κορυφούμενος, διεσκεδάσθη.

CAPUT VII. *De Andrea Fundanae civitatus episcopo.*

Sed ecce dum facta fortium virorum narro, repente ad
memoriam venit quid erga Andream Fundanae civitatis
episcopum divina misericordia fecerit. Quod tamen ad hoc
legentibus ut valeat exopto, quatenus qui corpus suum
continentiae dedicant, habitare cum feminis non praesumant;
ne ruina menti tanto repentina subripiat, quanto ad hoc quod
male concupiscitur etiam praesentia concupitae formae
famulatur. Nec res est dubia quam narro, quia pene tanti in ea
testes sunt, quanti et ejusdem loci habitatores existunt. Hic
namque venerabilis vir cum vitam multis plenam virtutibus
duceret, seque sub sacerdotali custodia in continentiae arce
custodiret, quamdam sanctimoniam feminam, quam secum
prius habuerat, noluit ab episcopii sui cura repellere, sed
certus de sua ejusque continentia, secum hanc permisit
habitare. Ex qua re actum est ut antiquus hostis apud ejus
animum aditum tentationis exquireret. Nam coepit speciem
illius oculis mentis ejus imprimere, ut illectus nefanda

cogitaret. Quadam vero die Judaeus quidam ex Campaniae partibus Romam veniens, Appiae carpebat iter: qui ad Fundanum clivum perveniens, cum jam diem vesperascere cerneret, et quo declinare posset minime reperiret, juxta Apollinis templum fuit, ibique se ad manendum contulit. Qui ipsum loci illius sacrilegium pertimescens, quamvis fidem crucis minime haberet, signo tamen se crucis munire curavit. Nocte autem media, ipso solitudinis pavore turbatus, pervigil jacebat, et repente conspiciens vidit malignorum spirituum turbam quasi in obsequium cujusdam potestatis praeire, eum vero qui caeteris praeerat, in ejusdem gremio loci consedissee: qui coepit singulorum spirituum obsequentium sibi causas actusque discutere, quatenus unusquisque quantum nequitiae egisset inveniret. Cumque singuli spiritus ad inquisitionem ejus exponerent quid operati contra bonos fuissent, unus in medium prosiliit, qui in Andreae episcopi animum per speciem sanctimonialis feminae, quae in episcopio ejus habitabat, quantam tentationem carnis commovisset aperuit. Cum vero hoc malignus qui praeerat spiritus inhianter audiret, et tanto sibi factum lucrum grande crederet, quanto sanctioris viri animum ad lapsum perditionis inclinaret, ille spiritus, **292** qui haec eadem fatebatur, adjunxit quia usque ad hoc quoque, die praeterito, vespertina hora, ejus mentem traxerit, ut in terga ejusdem sanctimonialis feminae blandiens alapam daret. Tunc malignus spiritus atque humani generis antiquus inimicus exhortatus hunc blande est, ut perficeret quod coepisset; quatenus ruinae illius singularem inter caeteros palmam teneret. Cumque Judaeus qui advenerat hoc vigilans cerneret, et magnae formidinis anxietate palpitaret, ab eodem spiritu qui cunctis illic obsequentibus praeerat jussum est ut requirerent quisnam esset ille qui jacere in templo

eodem praesumpsisset. Quem maligni spiritus pergentes, et subtilius intuentes, crucis mysterio signatum viderunt, mirantesque dixerunt: Vae, vae, vas vacuum et signatum. Quibus hoc renuntiantibus, cuncta illa malignorum spirituum turba disparuit. Judaeus vero qui haec viderat, illi co surrexit, atque ad episcopum sub festinatione pervenit. Quem in Ecclesia sua reperiens, seorsum tulit, qua tentatione urgeretur inquisivit. Cui confiteri episcopus tentationem suam verecundatus noluit. Cum vero ille diceret quod in illa tali Dei famula pravi amoris oculos injecisset, atque adhuc episcopus negaret, adjunxit, dicens: Quare negas quod inquireris, qui ad hoc usque vespere hesterno perductus es, ut posteriora illius alapa ferires? Ad quae nimirum verba deprehensum se episcopus intuens, humiliter confessus est quod prius pertinaciter negavit. Cujus ruinae et verecundiae idem Judaeus consulens, qualiter hoc cognovisset, vel quae in conventu malignorum spirituum de eo audivisset, indicavit. Quod ille agnoscens, se ad terram protinus in orationem dedit. Moxque de suo habitaculo non solum eandem Dei famulam, sed omnem quoque feminam, quae in ejus illic obsequio habitabat, expulit. In eodem vero templo Apollinis, beati Andreae apostoli repente oratorium fecit, atque omni illa tentatione carnis funditus caruit. Judaeum vero, cujus visione atque increpatione salvatus est, ad aeternam salutem traxit. Nam sacramentis fidei imbutum, atque aqua baptismatis emundatum, ad sanctae Ecclesiae gremium perduxit. Sicque factum est ut Hebraeus idem, dum saluti alienae consuluit, perveniret ad suam, et omnipotens Deus inde alterum ad bonam vitam perduceret, unde in bona vita alterum custodisset.

PETR. Res haec gesta quam audiui, et metum mihi praebet et spem.

GREGOR. Utique sic oportet et de Dei nos semper miseratione confidere, et de nostra infirmitate formidare. Ecce enim paradisi cedrum concussam audivimus, sed non evulsam, quatenus infirmis nobis et de ejus concussione nascatur timor, et de ejus stabilitate fiducia.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. Περὶ Ἀνδρέου ἐπισκόπου πόλεως Φούνδης.

Ἐν ὧσιν τὰ τῶν μειζόνων ἀνδρῶν ἔργα διηγοῦμαι, αἴφνης εἰς ἀνάμνησιν ἦλθον περὶ Ἀνδρέου τοῦ τῆς πόλεως Φούνδης ἐπισκόπου, τί εἰς αὐτόν ἡ θεία ἐλεημοσύνη πεποίηκε. Διόπερ μάλιστα τοῖς ἀναγινώσκουσι φυλάττειν παραινῶ, ἵνα οἱ τὸ σῶμα αὐτῶν τῇ ἐγκρατεῖα καθιεροῦντες, κατοικήσαι μετὰ γυναικῶν μὴ τολμήσωσι, καὶ πτώματι τοσοῦτω τῷ λογισμῷ καθυποβληθῶσι, παρουσιάζουσα γὰρ μορφή τὴν ἐπιθυμίαν εἰσοικίζει, καὶ κακῶς ὑποκλίνει· περὶ οὗ γὰρ πράγματος διηγοῦμαι, διστάσαι οὐκ ἔστιν· ἐπειδὴ γὰρ τοσοῦτοι μάρτυρές εἰσιν, ὅσοι ἐν τῇ αὐτῇ πόλει κατοικοῦσιν. Οὗτος τοίνυν ὁ εὐλαβέστατος ἀνὴρ τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν πλήρη ἀρετῶν ὑπάρχουσαν διήγαγεν, καὶ δι' ἐγκρατείας τὴν τῶν ἔνδον φυλακὴν ἱερῶς διετήρησε· μονάστριαν δέ τινα ἐκ πρώην μεθ' ἑαυτοῦ συνοικοῦσαν εἶχεν· ταύτην δὲ ἐκ τοῦ ἐπισκοπείου, ἢ τῆς ἑαυτοῦ φροντίδος ἀποβάλλεσθαι οὐκ ἠθέλησεν, ἐν πληροφορίᾳ ὑπάρχων περὶ τῆς ἑαυτοῦ κακείνης

ἀγνείας. Ταύτην δὲ μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τῷ ἐπισκοπεῖω κατοικῆσαι παρεχώρησεν. Ἐκ τούτου οὖν τοῦ πράγματος συνέβη, ὥστε ὁ ἀρχέκακος ἐχθρὸς εἴσοδον πειρασμοῦ ἐν τῇ τούτου ψυχῇ ἐπιζητήσῃ. Ὅθεν ἤρξατο τὸ ταύτης κάλλος τοῖς νοητοῖς αὐτοῦ ὀφθαλμοῖς ὑποτίθεσθαι, ὥστε καὶ ἐν κλίνῃ τὰ μὴ ἀνήκοντα διαλογίζεσθαι. Ἐν τινι δὲ ἡμέρᾳ Ἰουδαῖός τις ἐκ τῶν τῆς Καμπανίας μερῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐρχόμενος, τὴν τῆς Ἀππίας ὁδὸν διήνυσεν, ὅστις ἐν τῷ ἄνω φόρῳ τῷ εἰς Φούνδης ἐλθὼν, καὶ λοιπὸν τὴν ἡμέραν πρὸς ἑσπέραν κλίναςαν θεασάμενος, καὶ μὴ εὐρίσκων τόπον ὅπου ὀφείλει κατακλιθῆναι, πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος γεγωνῶς, τοῦ αὐτόθι ὄντος, ἐκεῖ ἑαυτὸν πρὸς τὸ μεῖναι εἰσώκισε. Φοβηθεὶς δὲ τὰ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ γινόμενα μιάσματα, καίτοι πίστιν ἐν τῷ σταυρῷ μὴ ἔχων, ἑαυτὸν τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ κατασφαλίσασθαι ἐφρόντισε. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἡσυχίας οὔσης, διὰ τε τὴν τοῦ τόπου ἐρημίαν, καὶ τὴν ἑαυτοῦ μόνωσιν φόβῳ θροηθεὶς, γρηγορῶν ἔκειτο. Αἴφνης δὲ ἀτενίσας, εἶδε τῶν πονηρῶν πνευμάτων ὄχλον πολὺν, ὡς ὅτι εἰς ὀψίκιον ἐξουσίας τινὸς προεπορεύοντο. Ἐκεῖνον δὲ τὸν τῶν ἄλλων πρῶτον ὑπάρχοντα, ἐν τῷ τοῦ αὐτοῦ τόπου προεδρίῳ καθίσαντα ἐθεάσατο, ὅστις ἤρξατο ἕκαστον τῶν πνευμάτων τῶν ὀψικευόντων αὐτῶν τὰς πράξεις καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν ἀνακρίνειν, ζητῶν εὐρεῖν πόσῃν ἕκαστος αὐτῶν κακίαν καὶ πονηρίαν εἰργάσατο. Ἐν ὅσῳ δὲ πάντες αὐτῶν τῇ τούτου ἐπιζητήσῃ, ἅπερ κατὰ τῶν ἀγαθῶν εἰργάσαντο ἐξηγοῦντο, εἷς ἐν τῷ μέσῳ εἰσπηδήσας, ὃνπερ πειρασμὸν ἐξήγειρεν ἐν τῇ ψυχῇ Ἀνδρέου τοῦ ἐπισκόπου, διὰ τοῦ κάλλους τῆς συνοικουσης αὐτῷ ἐν τῷ ἐπισκοπεῖω μοναστρίας, καὶ ταραχὴν τῆς σαρκὸς διεσάφησε. Τοῦτο δὲ ὁ πονηρὸς δαίμων ὁ τῶν λοιπῶν πνευμάτων προεστὼς ἀκούσας, πάνυ ἠδέως ἐδέξατο, καὶ μέγα κέρδος αὐτῷ

προσενεχθῆναι ὁμολόγησεν, ὅτι ἁγίου ἀνδρὸς ψυχὴν ἐν σφάλματι ἀπωλείας ἐπέκλινεν. Ἐκεῖνος δὲ ὁ πονηρὸς δαίμων ὁ **291** ταῦτα ἀπαγγείλας, προσθεὶς εἶπε· Μέχρι ταύτης τῆς παρελθούσης ἡμέρας οὐ διέλιπον αὐτὸν ἐνοχλῶν, καὶ τὸν λογισμὸν αὐτοῦ παρασύραι οὐκ ἠδυνήθην· χθὲς δὲ πρὸς ἐσπέραν πεποίηκα, ὅπως τοῖς ὀπισθίοις τῆς ἱερᾶς παρθένου ἐμπαθῶς τῇ οἰκείᾳ χειρὶ ἄψηται. Τότε ὁ πονηρὸς διάβολος καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀρχαῖος ἐχθρὸς, τοῦτον κολακευτικῶς προσκαλεσάμενος, ἔφη· Ὅπερ ἐνήρξω, σπεῦσον πληρῶσαι, ἵνα ἐν τῇ πτώσει αὐτοῦ σὺ μόνος μεταξὺ τῶν λοιπῶν τὸ τῆς νίκης βαῖν κρατήσης. Ταῦτα οὖν ὁ Ἰουδαῖος γρηγορῶν θεασάμενος, ἐν μεγάλῃ δειλίᾳ καὶ στενοχωρίᾳ περιέπεσεν. Ὁ δὲ πάντων τῶν πνευμάτων πρωτεύων διάβολος, τούτοις ἐπέτρεψεν, ἵνα ἐπιζητήσωσι, τίς ἄρα ἐστὶν ὁ ἐν τῷ ναῷ αὐτῶν κατακλιθῆναι τολμήσας. Τῶν δὲ πονηρῶν πνευμάτων πρὸς αὐτὸν ἐλθόντων, καὶ ἐπιμελῶς καταμανθανόντων, θεασάμενοι αὐτὸν τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ ἐσφραγισμένον, θαυμάσαντες εἶπον· Βαβαι, σκεῦος σάβουρόν καὶ ἐσφραγισμένον ὑπάρχει. Τοῦτο δὲ αὐτῶν μηνυσάντων, πᾶσα ἐκείνη ἡ τῶν πονηρῶν πνευμάτων ταρακὴ ἄφαντος γέγονεν. Ὁ δὲ Ἰουδαῖος ὁ ταῦτα θεασάμενος, εὐθέως ἀνέστη, καὶ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον μετὰ σπουδῆς κατέβαινεν. Ἐν δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦτον εὐρὼν, κατ' ἰδίαν αὐτὸν ἔλαβε, καὶ παρ' αὐτοῦ μαθεῖν ἐπεζήτηε ποίῳ πειρασμῷ συνέχεται. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος αἰδούμενος, οὐκ ἤθελε τὸν ἑαυτοῦ πειρασμὸν ὁμολογῆσαι. Τότε ὁ Ἰουδαῖος εἶπεν· Οὐχὶ τῇ τοῦ Θεοῦ δούλῃ τῇ δείνᾳ αἰσχυρῷ πόθῳ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπεστήρισας; Ὁ δὲ ἐπίσκοπος καὶ ἐπὶ τούτοις ἠρνεῖτο. Προσθεὶς δὲ ὁ Ἰουδαῖος, εἶπε· Διὰ τί ἀρνεῖσαι ὅπερ παρ' ἐμοῦ ἐρωτᾷσαι; οὐχὶ μέχρι τούτου κατηνέχθης, ὅτι χθὲς πρὸς ἐσπέραν τοῖς ταύτης ὀπισθίοις ἐμπαθῶς τῇ χειρὶ σου

προσέγγισας; Τότε ὁ ἐπίσκοπος τοῖς τούτου ῥήμασι διελεγχθεῖς, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης ὡμολόγησεν, ὅπερ πρότερον στερεῶς ἠρνεῖτο. Θέλων δὲ ὁ Ἰουδαῖος τὴν αἰσχύνην τοῦ σφάλματος αὐτοῦ παραμυθήσασθαι, ἤρξατο αὐτῷ διηγεῖσθαι πῶς τοῦτο διέγνω, καὶ ὅποια περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ συναθροισμῷ τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἀκήκοε. Ταῦτα δὲ ὁ ἐπίσκοπος ἀκούσας καὶ ἐπιγνοὺς, εὐθέως ἐν τῇ γῇ κατακλιθεὶς, ἑαυτὸν εἰς εὐχὴν δέδωκε. Παραχρῆμα δὲ ἐκ τοῦ ἐπισκοπείου, οὐ μόνον τὴν τοῦ Θεοῦ δούλην ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν θηλείαν, ἥνπερ εἰς τὴν αὐτῆς ὑπουργίαν εἶχεν, ἀπεβάλετο, τὸν δὲ ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος εὐκτήριον τοῦ μακαρίου Ἀνδρέου τοῦ Ἀποστόλου πεποίηκεν. Ἀπηλλάγη δὲ τοῦ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ πειρασμοῦ, χάριτι Θεοῦ παντελῶς ἐξ αὐτοῦ ἀπελαθέντος. Τὸν δὲ Ἰουδαῖον τὸν διὰ τῆς ὀπτασίας τοῦτον ἐλέγξαντα, πρὸς τὴν αἰώνιον σωτηρίαν ἐπεσπάσατο. Τὰ γὰρ μυστήρια τῆς πίστεως τοῦτον διδάξας, καὶ τῷ τοῦ βαπτίσματος ὕδατι καθάρισας, εἰς τὸν τῆς ἀγίας ἐκκλησίας κόλπον ἤγαγεν. Οὕτω τοίνυν γέγονεν, ὥστε τὸν Ἑβραῖον τὸν εἰς τὴν ἑτέρου σωτηρίαν συντρέχοντα, εἰς τὴν ἰδίαν καταντῆσαι. Καὶ ὁ παντοδύναμος Θεὸς ἐκ τούτου ἕτερον εἰς ζωὴν ἀγαθὴν ἤγαγεν, ὅθεν ἄλλον ἐν αὐτῇ φυλαχθῆναι ἠὲ δόκησεν.

ΠΕΤΡ. Τοῦτο τὸ γεγονὸς πρᾶγμα ὅπερ ἀκήκοα, καὶ φόβον μοι παρέχει καὶ ἐλπίδα σωτηρίας.

ΓΡΗΓΟΡ. Οὕτω καὶ ἀρμόζει τῇ τοῦ Θεοῦ ἡμᾶς εὐσπλαγχνίᾳ πάντοτε πεποιθέναι, καὶ τὴν ἡμετέραν δειλιάν ἀσθένειαν. Ἴδου γὰρ καὶ τὴν τοῦ παραδείσου κέδρον σαλευθεῖσαν ἠκούσαμεν, ἀλλ' οὐκ ἐκριζωθεῖσαν· ὅπως τοῖς ἀσθενοῦσιν ἡμῖν, διὰ μὲν τῆς σαλεύσεως αὐτῆς φόβος γένηται, θάρσος δὲ διὰ τὴν αὐτῆς σταθερότητα.

CAPUT VIII. *De Constantio Aquinae civitatis episcopo.*

293 Vir quoque venerabilis vitae Constantius Aquinae civitatis episcopus fuit, qui nuper praedecessoris mei tempore beatae memoriae Joannis papae defunctus est. Hunc prophetiae habuisse spiritum multi testantur, qui eum familiariter scire potuerunt. Cujus inter multa hoc ferunt religiosi veracesque viri qui praesentes fuerunt, quod in die obitus sui cum a circumstantibus civibus utpote discessurus Pater tam amabilis amarissime plangeretur, eum flendo requisierunt, dicentes: Quem post te, Pater, habebimus? Quibus ipse Pater per prophetiae spiritum respondit, dicens: Post Constantium, mulionem; post mulionem, fullonem. O te, Aquine, et hoc habes. Quibus prophetiae verbis editis, vitae spiritum exhalavit extremum. Quo defuncto, ejus Ecclesiae pastorem suscepit curam Andreas diaconus illius, qui quondam in stabulis itinerum cursum servaverat equorum. Atque hoc ex hac vita subducto, ad episcopatus ordinem Jovinus accersitus est, qui in eadem urbe fullo fuerat. Quo adhuc superstite, ita cuncti inhabitatores civitatis illius et barbarorum gladiis et pestilentiae immanitate vastati sunt, ut post mortem illius nec quis episcopus fieret, nec quibus fieret inveniri potuisset. Sic itaque completa est viri Dei sententia, quatenus post decessum duorum se sequentium ejus Ecclesia pastorem minime haberet.

294 ΚΕΦΑΛ. Η'. Περὶ Κωνσταντίου ἐπισκόπου πόλεως Ἀκύνου.

Ἄνὴρ τις πάνυ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος, Κωνστάντιος τοῦνομα, ἐπίσκοπος τῆς Ἀκύνου πόλεως ὑπῆρχεν, ὅστις οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐπὶ τοῦ προηγησαμένου με Ἰωάννου τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ γενομένου πατριάρχου ἐτελεύτησε. Τοῦτον προφητείας ἐσχηκέναι χάρισμα πολλοὶ μαρτυροῦσιν, οἱ πάνυ καλῶς αὐτὸν ἐπιστάμενοι, ἄνδρες ἀληθινοὶ καὶ σπουδαῖοι, οἵτινες ὅψει παρόντες ἅπερ διηγοῦντο θεάσασθαι ἔφασκον. Τούτου ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἐλθόντος, πάντες οἱ τῆς πόλεως αὐτοῦ πολῖται, ὡς ποθεινοτάτῳ πατρὶ, καὶ ἤδη τελευτᾶν μέλλοντι, παρεστῶτες αὐτὸν ἔκλαιον, κλαίοντες δὲ ἠρώτουν αὐτὸν, λέγοντες· Τίνα μετὰ σέ, πάτερ, ποιμένα ἐσχηκέναι μέλλομεν; Πρὸς οὓς διὰ τοῦ τῆς προφητείας πνεύματος ἀπεκρίθη, λέγων· Μετὰ Κωνστάντιον σταυλάρην, μετὰ σταυλάρην κναφέα. Οὐαὶ σοι, πόλις Ἀκύνη, ὅτι καὶ τοῦτο ἔχεις ὑπομεῖναι. Ταῦτα διὰ τῆς προφητείας εἰπὼν τὰ ρήματα τὸ τῆς ζωῆς τέλος ἐδέξατο. Τούτου δὲ τελευτήσαντος, τὴν ποιμαντικὴν φροντίδα τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἐδέξατο Ἀνδρέας ὁ τούτου διάκονος, ὅστις ποτὲ τῶν στρατιωτικῶν βερέδων τοὺς σταύλους τῶν ἵππων ἐφύλασσε. Καὶ τούτου δὲ ἐκ τῆς παρούσης ζωῆς ὑποχωρήσαντος, εἰς τὸν τῆς ἐπισκοπῆς βαθμὸν Ἰωβῖνος κατήντησεν, ὅστις ἐν τῇ αὐτῇ πόλει κναφεὺς ὑπῆρχε. Τούτου δὲ ἔτι περιόντος, πάντες οἱ τὴν αὐτὴν πόλιν κατοικοῦντες ὑπὸ βαρβάρων, μαχαίρα καὶ λιμῷ πικροτάτῳ κατεφθάρησαν· ὥστε λοιπὸν μετὰ τὸν τούτου θάνατον

εὐρίσκεσθαι, μήτε τὸν ὀφείλοντα γενέσθαι ἐπίσκοπον, μήτε
τίνων γενήσεται. Οὕτω τοίνυν ἡ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ
πρόρρησις ἐπληρώθη, ὥστε λοιπὸν μετὰ τὴν ἔξοδον τῶν δύο
τῶν μετ' αὐτὸν γεγονότων, ἡ αὐτὴ ἐκκλησία ποιμένα λοιπὸν
μὴ σχῆ.

CAPUT IX. *De Frigidiano Lucensis civitatis episcopo.*

Sed neque hoc sileam, quod narrante viro
venerabili Venantio Lunensi episcopo me ante biduum
contigit agnovisse. Lucanae namque Ecclesiae,
sibimet propinquae, fuisse mirae virtutis virum Frigidianum
nomine narravit episcopum: cujus hoc opinatissimum a
cunctis illic habitantibus testatur memorari miraculum,
quod Auseris fluvius, qui juxta illius urbis muros influebat,
saepe inundatione facta cursus sui alveum egressus per agros
diffundi consueverat, ut quaeque sata et plantata reperiret
everteret. Cumque hoc crebro fieret, et magna ejusdem loci
incolas necessitas urgeret, dato studio operis, eum per loca
alia derivare conati sunt. Sed quamvis diutius laboratum
fuisset, a proprio alveo deflecti non potuit. Tunc vir Domini
Frigidianus rastrum sibi parvulum fecit, ad alveum fluminis
accessit, et solus orationi incubuit; atque eidem flumini
praecipiens ut se sequeretur, per loca quaeque ei visa sunt
rastrum per terram traxit. Quem relicto alveo proprio **296** tota
fluminis aqua secuta est, ita ut funditus locum consueti cursus

desereret, et ibi sibi alveum, ubi tracto per terram rastro vir Domini signum fecerat, vindicaret, et quaeque essent alimentis hominum profutura sata vel plantata ultra non laederet.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. Περὶ Φριγδιανοῦ ἐπισκόπου πόλεως Λούκης.

Οὐδὲ τοῦτο παρασιωπήσω, ὅπερ παρὰ τοῦ εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς Βεναντίου τοῦ τῆς Λούνης πόλεως ἐπισκόπου πρὸ δύο ἡμερῶν διηγουμένου, συνέβη με ἀκοῦσαι. Ἐν τῷ πλησιάζειν γὰρ αὐτὸν τῇ πόλει Λούκη, διηγεῖτο περὶ Φριγδιανοῦ τοῦ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου τοῦτον θαυμασίας δυνάμεως ὑπάρχειν ἄνδρα, περὶ οὗ καὶ πάντες οἱ ἐκεῖσε κατοικοῦντες μαρτυροῦσιν. Ἐλεγε δὲ, ὅτι ὁ Αὐσάρις ποταμὸς πλησίον τῶν τειχέων τῆς αὐτῆς πόλεως παρέρχεται. Πλειστάκις δὲ καταβροχίας γινομένης, τῆς ἰδίας κοίτης ὁ ποταμὸς ἐξερχόμενος, τοὺς πλησιάζοντας ἀγροὺς ἐπικλύζων, πάντα τὰ φυτὰ καὶ τὴν ἐργαζομένην γῆν κατέστρεφεν. Ἐν δὲ τῷ συχνοτέρως τοῦτο γίνεσθαι, μεγάλη τοὺς ἐκεῖσε παροικοῦντας ἀνάγκη κατεῖχεν. Ὅθεν πολλὴν ἐργασίαν καὶ σπουδὴν καταβαλόμενοι, δι' ἐτέρων τόπων τοῦτον παρελθεῖν ἐπύκτευν, ἀλλ' οὐδαμῶς τὸν ποταμὸν ἐκ τῆς ἰδίας κοίτης μετενέγκαι ἠδυνήθησαν. Τότε ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Φριγδιανὸς σκαλίδιον σεμνὸν ἑαυτῷ πεποιηκῶς, παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ ἐπέστη, καὶ μόνος τῇ εὐχῇ ἑαυτὸν ἐπικλίνας, τῷ ποταμῷ ἐκέλευσεν ἵνα ἀκολουθήσῃ αὐτῷ διὰ

τοπίων ὧν αὐτὸς συνεῖδε, τῷ σκαλιδίῳ τὴν γῆν παρασύρων. Ὅλον δὲ τοῦ ποταμοῦ τὸ ὕδωρ **295** τὴν ἰδίαν κοίτην καταλείψαν, τῷ ἀγίῳ τούτῳ ἠκολούθησεν· ὥστε τοῦ λοιποῦ μή τε νοτίδα ἀπομεῖναι ἐν τῷ ἀρχαίῳ αὐτοῦ τόπῳ, ἀλλ' ὅπου ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τὴν γῆν τῷ σκαλιδίῳ παρέσυρεν, ἐκεῖ ὁ ποταμὸς τὸν δρόμον αὐτοῦ πεποίηκε, καὶ βλάβην τινὰ τοῖς φυτοῖς, ἣ ἐν τῇ ἐργαζομένῃ γῇ τοῦ λοιποῦ οὐκ ἐπήγαγεν.

CAPUT X. De Sabino episcopo Placentino, qui Padum flumen per litteras suas compescuit.

Hujus quoque venerabilis viri Venantii episcopi aliud miraculum relatione cognovi, quod in Placentina urbe perhibet gestum; quod vir quoque veracissimus Joannes in hac modo Romana civitate locum praefectorum servans, qui in eadem Placentina urbe est ortus et nutritus, ita ut episcopus memorat, quia gestum fuerit attestatur. In ea namque civitate Sabinum nomine fuisse asserunt mirae virtutis episcopum. Cui dum die quadam suus diaconus nuntiasset quod cursus sui Padus alveum egressus Ecclesiae agros occupasset, totaque illic loca nutriendis hominibus profutura aqua ejusdem fluminis teneret, venerabilis vitae Sabinus episcopus respondit, dicens: Vade, et dic ei: Mandat tibi episcopus ut te compescas, et ad proprium alveum redeas. Quod diaconus ejus audiens, despexit et irrisit. Tunc vir Dei, accersito notario, dictavit, dicens: Sabinus Domini Jesu Christi servus, commonitorium Pado: Praecipio tibi in

nomine Jesu Christi Domini nostri ut de alveo tuo in locis istis ulterius non exeas, nec terras Ecclesiae laedere praesumas. Atque eidem notario subjunxit, dicens: Vade, hoc scribe, et in aquam ejusdem fluminis projice. Quo facto, sancti viri praeceptum suscipiens, statim se a terris Ecclesiae fluminis aqua compescuit, atque ad proprium alveum reversa, exire ulterius in loca eadem non praesumpsit. Qua in re, Petre, quid aliud quam inobedientium hominum duritia confunditur, quando in virtute Jesu et elementum irrationabile sancti viri praeceptis obedivit?

ΚΕΦΑΛ. Ι'. Περὶ Σαβίνου ἐπισκόπου πόλεως Πλακεντίας.

Τούτου τοίνυν τοῦ εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς Βεναντίου τοῦ ἐπισκόπου τῇ ἀφηγήσει ἕτερον θαῦμα μεμάθηκα, ὅπερ ἐν τῇ Πλακεντία πόλει ἐμαρτύρει γεγονέναι, καὶ Ἰωάννης δὲ ὁ νῦν ἐν ταύτῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει τὸν τοῦ Ἐπάρχου τόπον κατέχων, ἀνὴρ ἀληθέστατος ὑπάρχων, ἐν τῇ αὐτῇ πόλει Πλακεντία γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς, τῷ ἐπισκόπῳ συμμαρτυρεῖ περὶ τοῦ τοιούτου θαύματος. Ἔλεγεν τοίνυν, ὅτι ἀνὴρ τις Σαβῖνος ὀνόματι, θαυμαστῆς ὑπάρχων δυνάμεως, ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ἐπίσκοπος γέγονεν. Ἐν δὲ ἡμέρᾳ τινὶ ὁ τούτου διάκονος ἐμήνυσεν αὐτῷ λέγων, Ὅτι Πάδος ὁ ποταμὸς τὴν ἑαυτοῦ κοίτην ὑπερβὰς, τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀγροὺς ἐπελάβετο, καὶ πάντα τὰ εἰς τροφήν ἀνθρώπων ἐν τοῖς αὐτόθι τοπίοις μέλλοντα γίνεσθαι, τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ

ἐπεκράτησεν. Ὁ δὲ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος Σαβῖνος ὁ ἐπίσκοπος ἀπεκρίθη λέγων· Ἄπελθε καὶ εἰπὲ αὐτῷ· Δηλοῖ σοι ὁ ἐπίσκοπος, ἵνα ἰδιάσης, καὶ εἰς τὸν ἴδιόν σου τόπον ὑποστρέψης. Τοῦτο δὲ ὁ διάκονος αὐτοῦ ἀκούσας, παροικτρώσατο αὐτὸν καὶ κατεγέλασεν. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος νοτάριον προσκαλεσάμενος, ὑπηγόρευσεν αὐτῷ, λέγων· Σαβῖνος ὁ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος, κομμονιτῶριον Πάδω τῷ ποταμῷ. Ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κελεύω σοι, ὅπως ἐκ τοῦ τόπου σου τοῦ λοιποῦ μὴ ἐξέλθης, μηδὲ τὴν γῆν τῆς ἐκκλησίας βλάψαι τολμήσης. Τῷ δὲ αὐτῷ νοταρίῳ προσθεὶς, εἶπεν· Ἄπελθε, τοῦτο γράψον, καὶ εἰς τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ρίψον αὐτό. Τούτου δὲ γενομένου, δεξάμενος ὁ ποταμὸς τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς τὸ πρόσταγμα, παρευθὺ ἐκ τῆς γῆς ἐκκλησίας ἀνέστειλεν, καὶ εἰς τὸν ἴδιον τόπον ὑποστρέψας ἐξελθεῖν τοῦ λοιποῦ εἰς τὰ τοπία τῆς ἐκκλησίας οὐκ ἐτόλμησεν. Ἐν τῷ πράγματι οὖν τούτῳ, Πέτρε, ἡ σκληρότης τῶν ἀνυπηκόων ἀνθρώπων κατασχύνεται, ὅτι ἐν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου Ἰησοῦ τὸ στοιχεῖον τὸ μὴ ὄν λογικόν, τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς τῷ προστάγματι ὑπήκουσεν.

CAPUT XI. *De Cerbonio Populonii episcopo.*

Vir quoque vitae venerabilis Cerbonius Populonii episcopus, magnam diebus nostris sanctitatis suae probationem dedit. Nam cum hospitalitatis studio valde esset intentus, die quadam transeuntes milites hospitio suscepit, quos Gothi supervenientibus abscondit, eorumque vitam ab illorum

nequitia abscondendo servavit. **297** Quod dum Gothorum regi perfido Totilae nuntiatum fuisset, crudelitatis immanissimae vaesania succensus, hunc ad locum qui ab octavo hujus urbis milliario Merulis dicitur, ubi tunc ipse cum exercitu sedebat, jussit deduci, cumque in spectaculo populi ursis ad devorandum projici. Cumque idem rex perfidus in ipso quoque spectaculo consedisset ad inspiciendam mortem episcopi, magna populi turba confluit. Tunc episcopus deductus in medium est, atque ad ejus mortem immanissimus ursus exquisitus, qui dum humana membra crudeliter carperet, saevi regis animum satiaret. Dimissus itaque ursus ex cavea est: qui accensus et concitus episcopum petiit, sed subito suae feritatis oblitus, deflexa cervice, submissoque humiliter capite, lambere episcopi pedes coepit, ut patenter omnibus daretur intelligi quia erga illum virum Dei et ferina corda essent hominum, et quasi humana bestiarum. Tunc populus qui ad spectaculum venerat mortis, magno clamore versus est in admirationem venerationis. Tunc ad ejus reverentiam colendam rex ipse permotus est, quippe cum quo superno judicio actum erat, ut qui Deum sequi prius in custodienda vita episcopi noluit, saltem ad mansuetudinem bestiam sequeretur. Cui rei hi qui tunc praesentes fuerunt adhuc nonnulli supersunt, eamque cum omni illic populo se vidisse testantur. De quo etiam viro aliud quoque miraculum Venantio Lunensi episcopo narrante cognovi. In ea namque Populonii ecclesia cui praeerat sepulcrum sibi praeparavit. Sed cum Langobardorum gens in Italiam veniens cuncta vastasset, ad Ilvam insulam recessit. Qui ingruente aegritudine ad mortem veniens, clericis suis sibi obsequentibus praecepit, dicens: In sepulcro meo quod mihi praeparavi Populonii me ponite. Cui illi cum dicerent: Corpus tuum illuc qualiter reducere

possumus, qui a Langobardis teneri loca eadem, et ubique eos illic discurrere scimus? Ipse respondit: Reducite me securi, nolite metuere, sed festine sepelire me curate; mox autem ut sepultum fuerit corpus meum, ex eodem loco sub omni festinatione recedite. Defuncti igitur corpus imposuerunt navi; cumque Populonium tenderent, collecto in nubibus aere, immensa nimis pluvia erupit. Sed ut patesceret omnibus cujus viri corpus navis illa portaret, per illud maris spatium quod ab Ilva insula usque Populonium duodecim millibus distat, circa utraque navis latera procellosa valde pluvia descendit, et in navem eandem una pluviae gutta non cecidit. Pervenerunt itaque ad locum clerici, et sepulturae tradiderunt corpus sacerdotis sui. Cujus praecepta servantes, ad navem sub festinatione reversi sunt. Quam mox ut intrare potuerunt, in eundem locum ubi vir Domini sepultus fuerat, Langobardorum dux crudelissimus Gummarith advenit. Ex cujus adventu virum Dei habuisse spiritum prophetiae claruit, qui ministros suos a sepulturae suae loco sub festinatione discedere praecepit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. Περὶ Κερβονίου ἐπισκόπου πόλεως Ποπουλωνίου.

Ὁ τῇ πολιτείᾳ εὐλαβέστατος ἀνὴρ Κερβόνιος ὁ τοῦ Ποπουλωνίου ἐπίσκοπος, μεγίστην ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν τῆς ἁγιωσύνης αὐτοῦ ἀπόδειξιν δέδωκε. Πάσῃ γὰρ σπουδῇ τὴν φιλοξενίαν μετεδίωκεν, ὅστις ἐν ἡμέρᾳ τινὶ, στρατιώτας

παρερχομένους ὑποδεξάμενος, ἐξενοδόχησε. Τῶν δὲ Γότθων ἐπελθόντων, τούτους κατέκρυψεν, καὶ τὴν αὐτῶν ζωὴν ἐκ τῆς ἐκείνων πονηρίας τῇ ἀποκρυβῇ **298** διεφύλαξε. Τοῦτο δὲ ὁ τῶν Γότθων ῥῆξ ὁ δυσσεβὴς Τοτίλας ἀκούσας, τῇ πονηρᾷ καὶ ἀνυγιεῖ ὠμότητι ἐκκαυθεὶς, τοῦτον εἰς τὸν τόπον τὸν καλούμενον Μέρουλις, ἀπὸ ὀγδόου μιλίου τῆς αὐτῆς πόλεως ἐκέλευσεν ἀπενεχθῆναι, ἔνθα αὐτὸς τότε μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐκαθέζετο, καὶ τοῦτον ἐπὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, εἰς βορὰν τοῖς ἄρκοις ῥιφῆναι προσέταξε. Τοῦ δὲ αὐτοῦ δυσσεβεστάτου ῥηγὸς ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ λαοῦ καθεσθέντος πρὸς τὸ θεωρῆσαι τὸν τοῦ ἐπισκόπου θάνατον, μεγάλη τοῦ λαοῦ ταραχὴ συνῆλθε. Τοῦ δὲ ἐπισκόπου ἐν τῷ μέσῳ ἐνεχθέντος, ἄρκος λίαν πικροτάτη πρὸς τὸν τούτου θάνατον ἐπιζητηθεῖσα εὐρέθη, ἣτις ἀνθρώπινα σώματα ὠμοτάτως διασπαράσσειν εἶωθεν, ὥστε τὴν τοῦ ἀλιτηρίου ῥηγὸς ψυχὴν δυνηθῇ πληροφορῆσαι. Ἀπολυθείσης οὖν τῆς ἄρκου ἐκ τοῦ ζωγρίου, σπουδαίως μετὰ πλείστου θυμοῦ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἔδραμεν. Αἴφνης δὲ τῆς ἰδίας θηριωδίας ἐπιλησθεῖσα, κλίνας τὸν τράχηλον, τὴν δὲ κεφαλὴν ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ ἐπισκόπου ἐπιλαβοῦσα, μετὰ πάσης ταπεινότητος τούτους λείχειν ἤρξατο. Ὡστε φανερώς πᾶσι δειχθῆναι, ὅτι εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον ἐκείνον αἱ τῶν θηρίων καρδίαι εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων μετεβλήθησαν, αἱ δὲ τῶν ἀνθρώπων ὅμοιαι θηρίων ἐγένοντο. Τότε ἅπας ὁ λαὸς, ὁ συνελθὼν τὸν θάνατον αὐτοῦ θεάσασθαι, μεγίστη φωνῇ ἤρξαντο τὴν εὐλάβειαν αὐτοῦ θαυμάζειν. Ὁμοίως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ῥῆξ τὴν ἄνωθεν γενομένην κρίσιν θεασάμενος, μεγάλως αὐτὸν σέβεσθαι ἤρξατο. Καὶ ὁ τῷ Θεῷ πρότερον ἀκολουθῆσαι μὴ θελήσας, πρὸς τὸ τὴν ζωὴν τοῦ ἐπισκόπου φυλάξαι, ἔσχατον εἰς τὴν τῶν θηρίων πραότητα ἠκολούθησε. Τούτου δὲ τοῦ θαύματος πάντες οἱ τότε ἐκεῖσε παρόντες αὐτόπται γεγόνασιν.

Οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ μέχρι τοῦ νῦν περίεισιν, οἵτινες τοῦτο θεάσασθαι μετὰ παντὸς τοῦ λαοῦ ἐκείνου μαρτυροῦσι. Περὶ τούτου τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς ἕτερον θαῦμα, Βεναντίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Λούνης ἀφηγουμένῳ ἀκήκοα. Ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Ποπουλωνίου ἐκκλησίᾳ, ἧς καὶ προέστη, μνήμα ἑαυτῷ ἡτοίμασεν. Ὡς δὲ τῶν Λογγοβάρδων τὸ γένος εἰς τὴν Ἰταλίαν ἦλθε, καὶ πάντα τόπον διήρπασεν, εἰς Ἰλβὰν τὴν νῆσον μετέστη. Ἀρρώστιας δὲ αὐτῷ ἐπελθούσης, καὶ λοιπὸν τελευτᾶν ἤδη μέλλοντι, τοῖς ὑπουργοῦσιν αὐτῷ κληρικοῖς ἐκέλευσε, λέγων· Ἐν τῷ μνήματί μου, ὅπερ ἐν τῷ Ποπουλωνίῳ ἡτοίμασα, ἐκεῖ με θάψατε. Αὐτοὶ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον· Πῶς δυνάμεθα τὸ σῶμά σου ἐκεῖ ἀπενέγκαι, ὅτι ἐκ τῶν Λογγοβάρδων οἱ τόποι ἐκεῖνοι κρατοῦνται, καὶ πανταχοῦ αὐτοὺς διαδραμεῖν γινώσκομεν; Ὁ δὲ ἅγιος πρὸς αὐτοὺς εἶπεν· Ἀπαγάγετέ με ἀμερίμνως μηδὲν δειλιῶντες, μετὰ πάσης δὲ σπουδῆς θάψαι με ἀγωνίσασθε, καὶ εὐθέως ἡνίκα τὸ σῶμά μου τῇ ταφῇ παραδώσεται, ἐκ τοῦ τόπου ἐκείνου συντόμως ὑποχωρήσατε. Τούτου δὲ τελευτήσαντος, καθὼς αὐτοῖς ἀνετείλατο τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν πλοιαρίῳ βαλόντες, ἐν τῷ Ποπουλωνίῳ ἀπήρχοντο. Ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν, συννεφήσαντος τοῦ ἀέρος, σφοδρὸς ὑέτὸς λίαν γέγονεν. Ἵνα δὲ πᾶσι φανερωθῇ, ποίου ἀνδρὸς σῶμα ἢ ναῦς ἐκείνη ἐβάσταζε, δι' ὅλου τοῦ πλοῦς τῆς θαλάσσης, δώδεκα μιλίων ὄντων ἀπὸ Ἰλβῆς τῆς νήσου μέχρι τοῦ Ποπουλωνίου, ἐν τοῖς ἀμφοτέροις τοῦ πλοίου μέρεσι καταιγὶς ὑέτοῦ σφοδροτάτη κατήλθεν, ἐν δὲ τῷ πλοίῳ ῥανὶς μία ἐκ τῆς βροχῆς οὐκ ἔπεσεν. Φθάσαντες τοίνυν ἐν τῷ τόπῳ οἱ κληρικοὶ, καὶ τῇ ταφῇ τὸ σῶμα τοῦ ἱερέως αὐτῶν παραδόντες, καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ φυλάξαντες, μετὰ σπουδῆς εἰς τὸ πλοῖον ὑπέστρεψαν. Εἰσελθόντων δὲ αὐτῶν ἐν αὐτῷ, ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐτάφη, ὁ τῶν

Λογγοβάρδων ὠμότατος ῥῆξ Γούμμαρις κατέλαβεν· ἐκ τῆς τούτου οὖν ἐλεύσεως ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος πνεῦμα προφητείας ἔχειν ἀπεδείχθη, ὅστις τοὺς ὑπουργοὺς αὐτοῦ μετὰ σπουδῆς· ἀποστῆναι τοῦ τόπου ἐκέλευσε.

300 CAPUT XII. *De Fulgentio Utriculanae civitatis episcopo.*

Hoc vero quod de divisa pluvia factum narravi miraculum, etiam in alterius episcopi veneratione monstratum est. Nam quidam clericus senex, qui adhuc superest, eidem rei praesto se fuisse testatur, dicens: Fulgentius episcopus qui Utriculensi Ecclesiae praeerat, regem crudelissimum Totilam infensum omnimodo habebat. Cumque ad easdem partes cum exercitu propinquasset, curae fuit episcopo per clericos suos xenia ei transmittere, ejusque furoris insaniam, si posset, muneribus mitigare. Quae ille ut vidit, protinus sprexit, atque iratus suis hominibus jussit ut eundem episcopum sub omni asperitate constringerent, eumque ejus examini servarent. Quem dum feroces Gothi, ministri scilicet crudelitatis illius, tenuissent, circumdantes eum uno in loco stare praeceperunt, eique in terra circulum designaverunt, extra quem pedem tendere nullo modo auderet. Cumque vir Dei in sole nimio aestuaret, ab eisdem Gothis circumdatus, et designatione circuli inclusus, repente coruscationes et tonitrua, et tanta vis pluviae erupit, ut hi qui eum custodiendum acceperant, immensitatem pluviae ferre non

possent. Et dum magna nimis inundatio fieret, intra eamdem designationem circuli in qua vir Domini Fulgentius stetit, ne una quidem pluviae gutta descendit. Quod dum regi crudelissimo nuntiatum esset, illa mens effera ad magnam ejus reverentiam versa est, cujus poenam prius insatiabili furore sitiebat. Sic omnipotens Deus contra elatas carnalium mentes, potentiae suae miracula per despectos operatur; ut qui superbe contra praecepta veritatis se elevant, eorum cervicem veritas per humiles premat.

299 ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. Περὶ Φουλγεντίου ἐπισκόπου πόλεως Οὐτρικούλου.

Τοῦτο ὅπερ διηγησάμην γεγονέναι θαῦμα ἐν τῷ τῆς βροχῆς διαμερισμῷ, καὶ εἰς ἄλλους ἐπισκόπους εὐλαβεῖς γεγονέναι ἐδείχθη. Κληρικὸς γάρ τις γέρων, ὅστις καὶ μέχρι τοῦ νῦν περίεστιν, ἐν τῇ ἑαυτοῦ παρουσίᾳ τὸ πρᾶγμα τοῦτο γεγονέναι μαρτυρεῖ. Ἐλεγε γὰρ, ὅτι Φουλγέντιος ὁ ἐπίσκοπος, ὅστις τῆς ἐκκλησίας τοῦ Οὐτρικούλου προέστη, τὸν ὀμότατον ῥῆγα Τοτίλα παντελῶς κατ' αὐτοῦ ἀγανακτοῦντα ἐγίνωσκεν. Ἐν δὲ τῷ πλησιάσαι αὐτὸν μετὰ στρατοῦ ἐν τοῖς αὐτοῖς μέρεσιν, ἀνάγκη τῷ ἐπισκόπῳ γέγονε, διὰ τῶν κληρικῶν αὐτοῦ ξένια αὐτῷ ἀποστεῖλαι, ἵσως τὴν τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ ὀμότητα τοῖς δώροις καταπραῖναι δύνηται. Ταῦτα ὁ δυσσεβὴς ἐκεῖνος θεασάμενος, παντελῶς ἐβδελύξατο, καὶ θυμοῦ πλησθεὶς τοῖς ἀνθρώποις αὐτοῦ ἐκέλευσεν, ἵνα τὸν ἐπίσκοπον μετὰ πάσης ὀργῆς κρατήσωσι, καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐξέτασιν

παραφυλάξωσιν. Οἱ δὲ θηριώδεις Γότθοι, καὶ τῆς ἐκείνου ὀμότητος ὑπουργοὶ τοῦτον κρατήσαντες, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ περιστάντες, ἐν ἐνὶ τόπῳ στήναι αὐτὸν ἐκέλευσαν, τροχὸν ἐν τῇ γῇ τυπώσαντες, ἵνα τὸν πόδα αὐτοῦ ἔξωθεν τανύσαι μὴ τολμήσῃ. Ἐν ὅσῳ δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐν τῷ ἡλίῳ ἵστατο, ἐκ τῶν αὐτῶν Γότθων κυκλούμενος, καὶ ἐν τῷ τοῦ τροχοῦ περιορισμένος σφραγίσματι· αἴφνης ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ, καὶ τοσαύτη ἀνάγκη βροχῆς γέγονεν, ὥστε μὴ δύνασθαι ὑπενέγκαι τὴν τῆς βροχῆς βίαν τοὺς τὴν ἐξουσίαν τοῦ φυλάξαι αὐτὸν λαβόντας. Ἐνδον δὲ τῆς τοῦ τροχοῦ διατυπώσεως, ἔνθα ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος φυλαττόμενος ἵστατο, οὐδὲ μία ῥανὶς τῆς βροχῆς ἦλθε. Τοῦτο δὲ τῷ ὀμοτάτῳ ῥηγὶ μηνύσαντες, ὁ θηριώδης ἐκεῖνος λογισμὸς, ἀκορέστῳ θυμῷ ἐπὶ τὸ βασανίσαι τὸν ἐπίσκοπον ἐκκαίόμενος, εἰς μεγίστην εὐλάβειαν ἐπέστρεψεν. Οὕτως οὖν παντοδύναμος Θεὸς κατὰ τῶν τῇ γνώμῃ ἐπαιρομένων τῆς δυναστείας αὐτοῦ τὰ θαυμάσια ἐν τοῖς βδελυσσομένοις ἐργάζεται· ὅπως οἱ ἑαυτοὺς ὑπερηφάνως κατὰ τῶν προσταγμάτων τῆς ἀληθείας διεγείροντες, τὸν τούτων τράχηλον ἢ ἀλήθεια διὰ τῶν ταπεινοφρόνων κατακάμψῃ.

CAPUT XIII. *De Herculano Perusinae civitatis episcopo.*

Nuper quoque Floridus venerabilis vitae episcopus narravit quoddam memorabile valde miraculum, dicens: Vir

sanctissimus Herculanus nutritor meus, Perusinae civitatis episcopus fuit, ex conversatione monasterii ad sacerdotalis ordinis gratiam deductus. Totilae autem perfidi regis temporibus, eandem urbem annis septem continuis Gothorum exercitus obsedit, ex qua multi civium fugerunt, qui famis periculum ferre non poterant. Anno vero septimo nondum finito, obsessam urbem Gothorum exercitus intravit. Tunc comes qui eidem exercitui praeerat, ad regem Totilam nuntios misit, exquirens quid de episcopo vel populo fieri juberet. Cui **301** ille praecepit, dicens: Episcopo prius a vertice usque ad calcaneum corrigiam tolle, et tunc caput ejus amputa; omnem vero populum qui illic inventus est, gladio exstingue. Tunc idem comes venerabilem virum Herculanium episcopum super urbis murum deductum capite truncavit, ejusque cutem jam mortui a vertice usque ad calcaneum incidit, ut ex ejus corpore corrigia sublata videretur. Moxque corpus illius extra murum projecit. Tunc quidam, humanitatis pietate compulsi, abscissum caput cervici apponentes, cum uno parvulo infante, qui illic exstinctus inventus est juxta murum, corpus episcopi sepulturae tradiderunt. Cumque post eandem caedem die quadragesimo rex Totila jussisset ut cives urbis illius qui quolibet dispersi essent ad eam sine aliqua trepidatione remearent, hi qui prius famem fugerant, vivendi licentia accepta reversi sunt. Sed, cujus vitae eorum episcopus fuerat memores, ubi sepultum esset corpus illius quaesierunt, ut hoc juxta honorem debitum in Ecclesia beati Petri apostoli humarent. Cumque itum esset ad sepulcrum, effossa terra, invenerunt corpus pueri pariter humati, utpote jam die quadragesimo, tabe corruptum, et vermibus plenum; corpus vero episcopi ac si die eodem esset sepultum. Et quod est adhuc magna admiratione venerandum, quia ita caput ejus

unitum fuerat corpori, ac si nequaquam fuisset abscissum, sic videlicet, ut nulla vestigia sectionis apparerent. Cumque hoc et in terga verterent, exquirentes si quod signum vel de alia monstrari incisione potuisset, ita sanum atque intemeratum omne corpus in ventum est, ac si nulla hoc incisio ferri tetigisset.

PETR. Quis non obstupescat talia signa mortuorum, quae fiunt pro exercitatione viventium?

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. Περὶ Ἑρκουλάνου ἐπισκόπου πόλεως Περουσίας.

Φλόριδος ὁ εὐλαβεστατος ἐπίσκοπος τοῦτό μοι νυνὶ διηγήσατο τὸ μνήμης ἄξιον θαῦμα. Ἔλεγε δὲ οὕτως, ὅτι ὁ ἀγιώτατος ἀνὴρ Ἑρκουλᾶνος ὁ ἀναθρέψας αὐτὸν, τῆς πόλεως Περουσίας ἐπίσκοπος γέγονεν, ἐκ τῆς μοναχικῆς ἀναστροφῆς εἰς τὸν τῆς ἱερωσύνης βαθμὸν χάριτι Θεοῦ ἀναχθεὶς. Τοῖς δὲ χαιροῖς τοῦ δυσσεβοῦς Τοτίλα τοῦ ῥηγὸς, τὴν αὐτὴν πόλιν ἑπτὰ ἔτη σπουδαίως ἐπολιόρκησεν ὁ τῶν Γόθων στρατός. Μὴ δυνάμενοι δὲ τὴν ἀνάγκην τοῦ λιμοῦ ὑπενέγκαι, πολλοὶ ἐκ τῶν πολιτῶν ἔφυγον. Οὕπω δὲ τοῦ ἐβδόμου χρόνου πληρωθέντος, ἥνπερ ἐπολιόρκουν πόλιν οἱ Γόθοι, παρέλαβον. Τότε ὁ κόμης ὁ τοῦ αὐτοῦ στρατοῦ προεστὼς πρὸς Τοτίλαν τὸν ῥῆγα ἀπέστειλεν ἐρωτῶν περὶ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ λαοῦ, τί κελεύει αὐτοὺς γενέσθαι. Ὁ δὲ **302** ἐκέλευσεν αὐτῷ, λέγων· Τοῦ ἐπισκόπου πρῶτον ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἕως τῆς πτέρνης λωρὶν ἐκ τοῦ δέρματος ἔπαρον,

καὶ τότε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀπότεμε, πάντα δὲ τὸν λαὸν τὸν ἐκεῖσε εὐρεθέντα, ἐν μαχαίρᾳ ἀπόκτεινον. Τότε ὁ αὐτὸς κόμης τὸν εὐλαβέστατον ἄνδρα Ἑρκουλάνον τὸν ἐπίσκοπον ἐπάνω τῶν τειχέων τῆς πόλεως ἀνενέγκας, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀπέτεμε. Νεκροῦ δὲ αὐτοῦ λοιπὸν ὄντος, ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἕως τῆς πτέρνης τὸ δέρμα διέσχισεν, ἵνα φανῇ ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ λωρὶν ἐπαρθῆναι. Εὐθέως δὲ τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ ἔξω τοῦ τείχους ἔρριψε. Τότε τινὲς ἀνθρωπίνη εὐσπλαγχνία νικηθέντες, τὴν ἐκκοπεῖσαν αὐτοῦ κεφαλὴν τῷ τραχήλῳ ἐπιστήσαντες, ἅμα ἐνὸς σεμνοῦ παιδίου ἐκεῖσε ἐσφαγμένου εὐρεθέντος, πλησίον τοῦ τείχους τὸ σῶμα τοῦ ἐπισκόπου τῇ ταφῇ παρέδωκαν. Μετὰ δὲ ταύτην τὴν ἄλωσιν, παρελθουσῶν ἡμερῶν τεσσαράκοντα, ἐκέλευσε Τότιλας ὁ ῥῆξ, ἵνα ὅπου δ' ἂν οἱ τῆς πόλεως ἐκείνης πολῖται διεσκορπίσθησαν, εἰς αὐτὴν ἄνευ τῆς οἴασοῦν δειλίας ὑποστρέψωσι. Πάντες οὖν οἱ διὰ τὸν λιμὸν πρῶην φυγόντες, καὶ τοῦ ζῆν ἄδειαν λαβόντες, ἐν αὐτῇ ὑπέστρεψαν. Ὑπομνησθέντες δὲ ποίας ζωῆς ὁ ἐπίσκοπος αὐτῶν γέγονε, ποῦ τὸ σῶμα αὐτοῦ τεθαμμένον ὑπῆρχεν ἐζήτησαν, ὅπως τοῦτο τῇ κεχρεωστημένῃ τιμῇ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου θάψωσιν. Ἀπελθόντες δὲ ἐν τῷ μνήματι, καὶ τὴν γῆν σκάψαντες, εὔρον τὸ σῶμα τοῦ παιδίου τοῦ σὺν αὐτῷ ταφέντος, ὅλον διαφθαρὲν καὶ σκωλήκων γέμον, τεσσαράκοντα ἤδη λοιπὸν ἡμερῶν διελθουσῶν, τὸ δὲ τοῦ ἐπισκόπου σῶμα, ὡς ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἦν ταφέν, οὕτω σῶον διέμεινε. Τὸ δὲ μέγιστον καὶ σεβάσμιον θαῦμα τούτου ὑπάρχει, ὅτι ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐνωθεῖσα τῷ σκηνώματι, ὡς ὅτι οὐκ ἦν ἐκκοπεῖσα, οὕτως οὐδὲ ἵχνος κοπῆς ἐν αὐτῇ ἐφαίνετο. Τοῦτο οὖν καὶ εἰς τὰ ὀπίσω στρέψαντες, καὶ ζητήσαντες, ἐὰν τὸ οἰονοῦν σημεῖον τῆς ἐκκοπῆς ἐν αὐτῷ φαίνεται σῶον καὶ

όλόκληρον τὸ σῶμα αὐτοῦ εὗρον, ὥς ὅτι οὐδὲ μία πληγὴ
σιδήρου τούτου ἦψατο.

ΠΕΤΡ. Τίς μὴ ἐκπλαγῇ περὶ τῶν τοιούτων σημείων τῶν ἐν
τοῖς νεκροῖς γινομένων διὰ τὴν τῶν ζώντων διέγερσιν.

CAPUT XIV. *De Isaac servo Dei.*

Prioribus quoque Gothorum temporibus fuit juxta
Spoletanam urbem vir vitae venerabilis Isaac nomine, qui
usque ad extrema pene Gothorum tempora pervenit, quem
nostrorum multi noverunt, et maxime sacra virgo Gregoria,
quae nunc in hac Romana urbe juxta Ecclesiam beatae Mariae
semper virginis habitat. Quae dum adolescentiae suae
tempore constitutis jam nuptiis in ecclesiam fugisset, et
sanctimonialis vitae conversationem quaereret, ab eodem viro
defensa, atque ad eum quem desiderabat habitum, Domino
protegente, perducta est. Quae quia sponsum fugit in terra,
habere sponsum meruit in coelo. Multa autem de eodem viro,
narrante venerabili Patre Eleutherio, agnovi, qui et hunc
familiariter noverat, et ejus verbis vita fidem praebebat. Hic
itaque venerabilis Isaac ortus ex Italia non fuit, sed ea illius
norro miracula quae conversatus in Italia fecit. Cum primum
de Syriae partibus ad Spoletanam urbem venisset, ingressus
ecclesiam a custodibus petiit ut sibi quantum
vellet **304** licentia concederetur orandi, eumque horis
secretioribus egredi non urgerent. Qui mox ad orandum stetit,
diemque totum peregit in oratione, cui sequentem continuavit

et noctem. Secundo etiam die, cum nocte subsequenti indefessus in precibus perstitit, diem quoque tertium in oratione conjunxit. Cumque hoc unus ex custodibus superbiae spiritu inflatus cerneret, unde proficere debuit, inde ad defectus damna pervenit. Nam hunc simulatorem dicere, et verbo rustico coepit impostorem clamare, qui se tribus diebus et noctibus orare ante oculos hominum demonstraret. Qui protinus currens, virum Dei alapa percussit, ut, quasi religiosae vitae simulator, de ecclesia cum contumelia exiret. Sed hunc repente ultor spiritus invasit, et ad viri Dei vestigia stravit, ac per os illius clamare coepit: Isaac me ejicit. Vir quippe peregrinus quo censeretur nomine nesciebatur, sed ejus nomen ille spiritus prodidit, qui se ab illo posse ejici clamavit. Mox autem super vexati corpus vir Dei incubuit, et malignus spiritus qui eum invaserat abscessit. In tota urbe tunc statim quid in ecclesia factum fuisset innotuit. Currere viri et feminae nobiles atque ignobiles pariter coeperunt, certatimque eum in suis rapere domibus conabantur. Alii ad construendum monasterium praedia, alii pecunias, alii subsidia quaeque poterant, offerre viro Dei suppliciter volebant. Sed servus omnipotentis Domini horum nihil accipiens, egressus urbem non longe desertum locum reperit, ibique sibi humile habitaculum construxit. Ad quem dum multi pergunt, exemplo illius aeternae vitae accendi desiderio coeperunt, atque sub ejus magisterio in omnipotentis se Domini servitium dederunt. Cumque ei crebro discipuli humiliter imminerent, ut pro usu monasterii possessiones quae offerebantur acciperet, ille sollicitus suae paupertatis custos fortem sententiam tenebat, dicens: Monachus qui in terra possessionem quaerit monachus non est. Sic quippe metuebat paupertatis suae securitatem perdere,

sicut avari divites solent perituras divitias custodire. Ibi itaque prophetiae spiritu magnisque miraculis cunctis longe lateque habitantibus vita ejus inclaruit. Nam die quadam ad vesperum in hortum monasterii fecit jactari ferramenta, quae usitato nos nomine vangas vocamus. Dixit itaque discipulis suis: Tot vangas in hortum projicite, et citius redite. Nocte vero eadem dum ex more cum fratribus ad exhibendas laudes Domino surrexisset, praecepit, dicens: Ite et operariis nostris pulmentum coquite, ut mane primo paratum sit. Facto autem mane, fecit deferri pulmentum quod parari jusserat, atque hortum cum fratribus ingressus, quot vangas jactari praeceperat, tot in eo laborantes operarios invenit. Ingressi quippe fures fuerant, sed mutata mente per spiritum apprehenderunt vangas quas invenerunt, et ab **305** ea hora qua ingressi sunt, quousque vir Domini ad eos veniret, cuncta horti illius spatia quae inculta fuerant coluerunt. Quibus vir Domini mox ut ingressus est, ait: Gaudete, fratres, multum laborastis, jam quiescite. Quibus illico alimenta quae detulerat praebuit, eosque post tanti laboris fatigationem refecit. SuffICIENTER autem reffectis ait: Nolite malum facere, sed quoties de horto aliquid vultis, ad horti aditum venite, tranquille petite, cum benedictione percipite, et a furti pravitate cessate. Quos statim collectis oleribus onustari fecit. Actumque est ut qui ad hortum nocituri venerant cum laboris sui praemio et repleti ab eo et innocui redirent.

Alio quoque tempore accesserunt ad eum peregrini quidam misericordiam postulantes, scissis vestibibus, pannis obsiti, ita ut pene nudi viderentur. Cumque hunc vestimenta peterent, eorum verba vir Domini tacitus audivit; qui unum ex discipulis suis protinus silenter vocavit, eique praecepit,

dicens: Vade, atque in illa silva in loco tali cavam arborem require; et vestimenta quae in ea inveneris defer. Cumque discipulus abiisset, arborem sicut fuerat jussum requisivit, vestimenta reperit, et latenter detulit magistro. Quae vir Dei suscipiens, peregrinis nudis atque petentibus ostendit et praebuit, dicens: Venite, quia nudi estis, ecce tollite, et vestite vos. Haec illi intuentes, recognoverunt quae posuerant, magnoque pudore consternati sunt; et qui fraudulenter vestimenta quaerebant aliena, confusi receperunt sua.

Alio quoque tempore quidam se ejus orationibus commendans, sportas duas plenas alimentis ei per puerum transmisit, quarum unam idem puer subripuit, atque in itinere abscondit: unam vero ad Dei hominem detulit, et petitionem illius qui se ei per xenium commendaverat enarravit. Quam vir Domini benigne suscipiens, eundem puerum admonuit, dicens: Gratias agimus, sed vide, sportam quam in itinere posuisti ne incaute tangere praesumas, quia in eam serpens ingressus est. Esto ergo sollicitus, ne si tollere incaute volueris, a serpente feriaris. Quibus verbis puer valde confusus, exsultavit quidem quod mortem evaserit, sed tristis ad modicum factus est, quia quamvis salubrem poenam, tamen pertulit verecundiam suam. Qui reversus ad sportam, caute ac sollicite attendit, sed eam jam, sicut vir Dei praedixerat, serpens tenebat. Hic itaque cum virtute abstinentiae, contemptu rerum transeuntium, prophetiae spiritu, orationis intentione esset incomparabiliter praeditus, unum erat quod in eo reprehensibile esse videbatur, quod nonnunquam tanta ei laetitia inerat, ut illis tot virtutibus nisi sciretur esse plenus, nullo modo crederetur.

PETR. Quidnam, quaeso te, hoc esse dicimus? Sponte sibi laetitiae frena laxabat, an tot virtutibus pollens, aliquando ad praesens gaudium etiam renitens ejus animus trahebatur?

GREGOR. Magna est, Petre, omnipotentis Dei dispensatio, et plerumque contingit ut **308** quibus majora bona praestat, quaedam minora non tribuat, ut semper eorum animus habeat unde se ipse reprehendat; quatenus dum appetunt perfecti esse, nec possunt, et laborant in hoc quod non acceperunt, nec tamen laborando praevalent, in his quae accepta habent se minime extollant, sed discant quia ex semetipsis majora bona non habent, qui in semetipsis vincere parva vitia atque extrema non possunt. Hinc est enim quod perducto Dominus ad terram repromissionis populo, cunctos fortes atque praepotentes adversarios ejus exstinguens, Philisthaeos atque Chananaeos diutius reservavit, ut, sicut scriptum est, in eis experiretur Israel (**Jud. III, 4**); quia nonnunquam, ut dictum est, eis etiam quibus magna dona tribuit, parva quaedam reprehensibilia relinquit, ut semper habeant contra quod bellum gerant, et devictis magnis hostibus mentem non erigant, quando eos adhuc adversarii etiam minimi fatigant. Fit itaque ut miro modo una eademque mens et virtute polleat, et ex infirmitate lassescat, quatenus et ex parte constructa sit, et ex parte se conspiciat esse destructam, ut per bonum quod quaerit, et habere non valet, illud servet humiliter quod habet. Sed quid mirum quod hoc de homine dicimus, quando illa superna regio in civibus suis ex parte damna pertulit, et ex parte fortiter stetit, ut electi angelorum spiritus dum alios per superbiam cecidisse conspicerent, ipsi tanto robustius quanto humiliter starent? Illi ergo regioni sua etiam detrimenta profecerunt, quae ad aeternitatis statum ex parte suae

destructionis est solidius instructa. Sic ergo et in unaquaque anima agitur, ut in humilitatis custodiam aliquando ad lucra maxima ex minimo damno servetur.

PETR. Placet quod dicis.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. Περὶ Ἰσαὰκ ἡγουμένου προορατικοῦ, πλησίον Σπολήτης, τῷ γένει Σύρου.

Ἐν τοῖς ἀρχαίοις τῶν Γόθων καιροῖς, πλησίον τῆς πόλεως Σπολήτης, ἀνὴρ τις πάνυ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος ὑπῆρχεν, Ἰσαὰκ τῷ ὀνόματι, ὅστις καὶ μέχρι τῶν τελευταίων τῶν Γόθων χρόνων κατήντησε. Τοῦτον ἐκ τῶν ἡμετέρων πολλοὶ ἐγνώρισαν, πλειότερως δὲ πάντων ἡ ἱερὰ παρθένος Γρηγορία, ἡ νῦν ἐν ταύτῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει κατοικοῦσα, πλησίον τοῦ σεβασμίου ναοῦ τῆς ἁγίας ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας. Ἦτις ἐν τῷ τῆς νεότητος αὐτῆς χρόνῳ ἀνδρὶ μνηστευθεῖσα, καὶ τῶν γάμων ἤδη λοιπὸν ὠρισμένων, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προσέφυγε, καὶ τὴν τοῦ μονήρους βίου ἱερὰν ἀναστροφὴν ἐπιποθήσασα, παρὰ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐκδικηθεῖσα, εἰς ἐκεῖνο ὅπερ ἐπόθει σχῆμα, τοῦ κυρίου κατευοδώσαντος προήχθη, καὶ τὸν ἐπίγειον νυμφίον καταλείψασα, τῷ οὐρανίῳ νυμφίῳ μνηστευθῆναι κατηξιώθη. Περὶ τοῦ ἁγίου οὖν τούτου ἀνδρὸς, πολλὰ ἐξηγούμενον ἀκήκοα τὸν εὐλαβέστατον πατέρα Ἐλευθέριον. Ὅστις πολλὴν παρρησίαν πρὸς αὐτὸν κεκτημένος, πάνυ καλῶς

αὐτὸν ἐγίνωσκε. Τούτου δὲ τοῖς λόγοις τὸ εὖπιστον ἢ τῆς ζωῆς πολιτεία παρεῖχεν. Οὗτος τοίνυν ὁ εὐλαβέστατος Ἰσαάκ οὐχ ὑπῆρχεν ἐκ τῆς Ἰταλίας ὀρμώμενος, ἐκεῖνα δὲ αὐτοῦ τὰ θαύματα διηγοῦμαι, ἅπερ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διάγων πεποίηκεν. Ἐν πρώτοις οὖν ἡνίκα ἐκ τῶν τῆς Συρίας μερῶν ἐλθὼν, εἰς τὴν πόλιν Σπολήτης κατήντησεν, ἐν τῇ, ἐκκλησία παραγενόμενος, τοὺς προσμοναρίους ἠτήσατο, ἵνα ὅσῃν θέλει **303** ἄδειαν τοῦ εὐχεσθαι παράσχωσιν αὐτῷ, καὶ ἐν ταῖς μυστικαῖς ὥραις ἐξελθεῖν αὐτὸν μὴ συνωθήσωσιν. Ὅστις ἐν τῇ εὐχῇ σταθεὶς, πᾶσαν τὴν ἡμέραν εὐχόμενος διετέλεσε, συνάψας τῇ εὐχῇ καὶ τὴν ἐπακολουθοῦσαν νύκτα. Ὅμοίως δὲ καὶ τὴν δευτέραν ἡμέραν μετὰ τῆς ἐπακολουθούσης νυκτὸς, ἐκτὸς ἀτονίας ἐν τῇ δεήσει ἔστη, ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν τῇ εὐχῇ συνῆψεν. Εἷς δὲ τῶν παραμοναρίων τοῦτο θεασάμενος, τῷ τῆς ὑπερηφανείας πνεύματι φυσιωθεὶς, ὅθεν προκόψαι ὤφειλιν, ἐκεῖθεν τὴν τῆς ἀποτυχίας ζημίαν ἑαυτῷ ἐπεσπάσατο. Ἦρξατο γὰρ ῥήμασιν ἐξουθενήσεως προσποιητὸν καὶ ἐπιθέτην αὐτὸν ἀποκαλεῖν, ὃς ἐν τρισὶν ἡμέραις καὶ νυξὶ πρὸς ἐπίδειξιν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀνθρώπων ἑαυτὸν εἰς εὐχὴν παρέστησε. Ταῦτα δὲ εἰπὼν δρομαίως ἀπελθὼν, τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον ῥαπίσματι ἔτυψεν, ἵνα ὁ τῆς εὐλαβοῦς ζωῆς προσποιητὸς ἐκ τῆς ἐκκλησίας μετὰ ἀτιμίας ἐξέλθῃ. Αἴφνης δὲ εἰς αὐτὸν πνεῦμα πονηρὸν εἰσῆλθεν, ἐπὶ ἐκδικήσει τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτον εἰς τὰ ἴχνη αὐτοῦ ἔρριψε, καὶ διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ κράζειν ἤρξατο· Ὁ Ἰσαάκ με ἐκβάλλει. Ποίῳ δὲ ὀνόματι ξένος ἀνὴρ ἐκέκλητο, οὐδεὶς ἐγίνωσκεν· ἀλλὰ τὸ πονηρὸν πνεῦμα τὸ ἐκείνου ὄνομα ἐφάνέρωσε, καὶ παρ' αὐτοῦ δύνασθαι ἐκβληθῆναι ἔκραζεν. Εὐθέως οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐπάνω τοῦ σώματος τοῦ πάσχοντος ἐπικύψας, τὸ ἐπιβὰν αὐτῷ πονηρὸν πνεῦμα, τῇ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ δυνάμει,

ἀπ' αὐτοῦ ἀπήλασεν. Ἐν πάσῃ δὲ τῇ πόλει, τοῦ γεγονότος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ θαύματος διαγνωσθέντος, ἤρξαντο ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, εὐγενεῖς καὶ ἄγενεῖς, ὁμοθυμαδὸν τρέχειν σπεύδοντες, τίς αὐτὸν ἐν τῷ αὐτοῦ οἴκῳ δυνηθῇ προαρπάσαι· οἱ μὲν, ἐπὶ τῷ ἀναστῆσαι αὐτῷ μοναστήριον ἄγρους προσφέρειν ἐπαγγελλόμενοι· ἕτεροι δὲ χρήματα, καὶ πρὸς τροφήν ἀναλώματα παρέχειν αὐτῷ ἤθελον. Ὁ δὲ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ δοῦλος μηδὲν παρ' αὐτῶν λαβεῖν τὸ σύνολον ἀνασχόμενος, τῆς πόλεως ἐξῆλθεν. Οὐ πολὺ δὲ μήκοθεν τόπον ἔρημον εὐρὼν, ἐκεῖσε ἑαυτῷ σεμνὸν κέλλιον ὠκοδόμησε. Πολλοὶ δὲ πρὸς αὐτὸν ἀπερχόμενοι, τῷ ἐκείνου ὑποδείγματι ἤρξαντο εἰς τον πόθον τῆς αἰωνίου ζωῆς πυροῦσθαι, καὶ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, εἰς τὴν τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ δουλείαν ἑαυτοὺς ἐκδεδώκασιν. Ἦρξαντο δὲ οἱ τούτου μαθηταὶ μετὰ ταπεινοφροσύνης δυσωπεῖν αὐτὸν, ὅπως διὰ τὴν τοῦ μοναστηρίου χρεῖαν τὰ προσφερόμενα αὐτῷ χρήματα δέξηται. Αὐτὸς δὲ τῆς ἑαυτοῦ πτωχείας τὴν ψηφον στερεᾶ φυλακῇ ἐκράτει, λέγων· Μοναχὸς ὁ ἐν τῇ γῇ κτῆμα ζητῶν, μοναχὸς οὐκ ἔστιν. Οὕτως οὖν ἐφοβεῖτο τὴν τῆς πτωχείας αὐτοῦ φροντίδα ἀπολέσαι, καθάπερ οἱ κνηποὶ ἄρχοντες τὰ ἀπολλύμενα χρήματα τῇ φυλακῇ συντηρεῖν εἰώθασιν. Ἐκεῖ τοίνυν πνεύματι προφητείας κατεκοσμήθη, καὶ πᾶσι τοῖς ἔγγιστα καὶ ἐκ μήκους κατοικοῦσι, διὰ τῶν θαυμάτων ἢ τῆς ζωῆς αὐτοῦ λαμπρότης διεγνώσθη. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ πρὸς ἑσπέραν ἐν τῷ κήπῳ τοῦ μοναστηρίου, ἐργαλεῖον σιδηροῦν. ὅπερ λισγάριν ὀνομάζεται, ῥιφῆναι πεποίηκεν· εἶθ' οὕτως τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ εἶπεν· Ἀπέλθετε καὶ ἃ λισγάρια ἔχετε, ταῦτα ἐν τῷ κήπῳ ῥίψατε, καὶ συντόμως ὑποστρέψατε. Τῇ δὲ νυκτὶ ἐκείνῃ ἀναστὰς, κατὰ τὸ εἰώθος, ὅπως μετὰ τῶν ἀδελφῶν τοὺς ἑωθινοὺς ὕμνους τῷ κυρίῳ ἀναπέμψῃ, ἐκέλευσεν αὐτοῖς,

λέγων· Ἀπέλθετε καὶ τῶν ἐργατῶν ἡμῶν προσφάγιον ἐψήσατε, ἵνα τὸ πρωΐας ἔτοιμον ἔσται. Ἡμέρας δὲ ἤδη γενομένης, τὸ προσφάγιον, ὅπερ γενέσθαι προσέταξε, βασταχθῆναι πεποίηκε, καὶ ἅμα τοῖς ἀδελφοῖς εἰς τὸν κῆπον εἰσῆλθεν· ὅσα δὲ λισγάρια ῥιφῆναι πεποίηκεν, τοσούτους ἐργάτας ἐν τῷ κήπῳ κάμνοντας εὔρεν. Οἱ εἰσελθόντες μὲν γὰρ κλέπται ὑπῆρχον, ἀλλὰ τῆς γνώμης αὐτῶν διὰ τοῦ πνεύματος ἀλλαγείσης, τὰ λισγάρια ἅπερ εὔρον κρατήσαντες, ἀπ' αὐτῆς τῆς ὥρας, **306** ἥς ἐν τῷ κήπῳ εἰσῆλθον, ἕως οὗ τοῦ Θεοῦ δοῦλος πρὸς αὐτοὺς παρεγένετο, οὐκ ἐπαύσαντο ἐργαζόμενοι· πάντα δὲ τὰ τοῦ κήπου λασάνια τὰ μὴ ὄντα ἐργασμένα εἰργάσαντο. Εἰσελθὼν τοίνυν πρὸς αὐτοὺς ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος εἶπε· Χαίρετε, ἀδελφοί, παύσασθε λοιπὸν, πολὺ γὰρ ἐκάμετε. Ἐνέγκας δὲ τροφὰς, μετὰ τὸν τοσούτου καμάτου κόπον, τούτους εὐφρανθῆναι πεποίηκε. Κορεσθέντων δὲ αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς· Μὴ θελήσατε τοῦ λοιποῦ κακὸν πράξαι, εἴτι δὲ χρεῖαν ἐκ τοῦ κήπου ἔχετε, διὰ τῆς εισόδου ἐλευθερίως ἐρχόμενοι αἰτήσασθε, καὶ μετ' εὐλογίας λάβετε, ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ κλέμματος ἁμαρτίας ἐνδόσατε. Παρευθὺ δὲ λάχανα συναχθῆναι κελεύσας, τούτους φορτωθῆναι πεποίηκε. Γέγονε δὲ ὥστε οἱ εἰς τὸν κῆπον ἐπὶ τὸ κλέψαι ἐλθόντες, σὺν τῷ μισθῷ τοῦ καμάτου αὐτῶν ἐμπεπλησμένοι, καὶ ἀβλαβεῖς ὑποστρέψωσιν.

Ἐν ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ, ξένοι τινὲς πρὸς αὐτὸν ἐλεημοσύνην ζητοῦντες παρεγένοντο, ῥακώδη ἱμάτια ἡμφιασμένοι· ὥστε γυμνοὺς αὐτοὺς θεωρεῖσθαι. Τούτων δὲ ἱμάτια παρ' αὐτοῦ αἰτουμένων, μυστικῶς αὐτῶν λαλούντων, ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ ἀκήκοεν, ὅστις ἓνα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ προσκαλεσάμενος, μυστικῶς ἐκέλευσεν αὐτῷ, λέγων·

Ἀπελθε ἐν ἐκείνῃ τῇ, ὕλῃ, εἰς τόνδε τὸν τόπον, καὶ εὐρήσεις δένδρον ὑπόκουφον, ἐν αὐτῷ ἐρεύνησον, καὶ ἅπερ εὐρήσεις ἱμάτια ἄγαγέ μοι. Ἀπελθὼν δὲ ὁ ἄδελφός καθὼς ἐπετράπη, καὶ ἐπιζητήσας, εὔρε τὸ δένδρον καὶ τὰ ἱμάτια. Ταῦτα δὲ ἀγαγὼν, κατ' ἰδίαν τῷ διδασκάλῳ. δέδωκεν. Ἄπερ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος δεξάμενος, τοῖς ξένοις, οἵτινες ὡς δῆθεν γυμνοὶ ἱμάτια ἤτοῦντο, ταῦτα δέδωκεν, εἰπὼν πρὸς αὐτοὺς· Ἐπειδὴ γυμνοὶ ὑπάρχετε, λάβετε ταῦτα καὶ ἐνδύσασθε. Θεασάμενοι οὖν αὐτὰ ἐκεῖνοι, καὶ ἐπιγνοῦντες, ὅτι ἅπερ ἔκρυψάν εἰσι, μεγίστη ἐντροπὴ αὐτοὺς κατέσχευεν. Ἐν ὧσιν δὲ μετὰ δόλου ἱμάτια ἀλλότρια ἐζήτουν, καταισχυνόμενοι τὰ ἴδια ἀπέλαβον.

Ἐν ἄλλῳ πάλιν καιρῷ ταῖς τούτου εὐχαῖς ἑαυτόν τις παρατιθέμενος, δύο σπυρίδας ἄρτων πλήρεις αὐτῷ ἀπέστειλεν· ὁ δὲ αὐτὸς παῖς τὴν μίαν ἐξ αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ ἀπέκρυψε, τὴν δὲ ἑτέραν πρὸς τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ ἀπήγαγε· καὶ τὴν αἴτησιν τοῦ ἀποστείλαντος αὐτὸν ἀνήγγειλε, τοῦτον διὰ τῶν δώρων τῇ εὐχῇ αὐτοῦ παρατιθέμενος. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ἰλαρῶς ταῦτα δεξάμενος, τὸν αὐτὸν παῖδα νουθετῶν, ἔφη· Χάριν ἔχω μὲν, ἀλλὰ βλέπε τὴν σπυρίδα ἣν ἐν τῇ ὁδῷ ἔθηκας, μὴ τολμήσης ἀφυῶς αὐτῇ ἐγγίσει, εὐσυνέτως δὲ μᾶλλον, ἐπειδὴ ὄφεις ἐν αὐτῇ εἰσῆλθε, καὶ ἐὰν ἀφυῶς ταύτην ἐπᾶραι θελήσης, μέλλεις ὑπὸ τοῦ ὄφεως δηχθῆναι. Τούτοις δὲ τοῖς λόγοις σφόδρα ὁ παῖς καταισχυνθεὶς, πάλιν ἠγαλλιόσατο, ὅτι τὸν θάνατον ἀπέφυγε. Κἂν γὰρ στυγνὸς πρὸς ὀλίγον ἐγένετο διὰ τὴν αἰσχύνην, πλὴν ὅμως σωτηριώδη βάσανον ταύτην ἐδέξατο. Ὑποστρέψας δὲ εἰς τὴν σπυρίδα, καθὼς ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος προεῖπεν, εὔρεν, ὅτι ὄφεις ταύτην ἐπεκράτει. Οὗτος τοίνυν τῇ δυνάμει τῆς ἐγκρατείας, καὶ τῇ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος χάριτι καταλαμπόμενος, πάντα τὰ παρερχόμενα πράγματα

καταλείψας, πάνυ καρτερικὸς ἐν τῇ εὐχῇ ὑπῆρχεν, ὥς τε
μεγάλως ἐν τούτῳ διαπρέπειν αὐτόν. Ἐν δὲ ἐν αὐτῷ πρᾶγμα
μεμπτέον νομιζόμενον εἶναι ἐθεωρεῖτο. Τοσαύτη γὰρ
εὐφροσύνη συνεχῶς ἐν αὐτῷ ὑπῆρχεν, ὅτι εἰ μή τις αὐτόν
ἐγίνωσκε τοσαύταις δυνάμεσιν ἔμπλεον εἶναι, οὐδαμῶς περὶ
αὐτοῦ ἐπίστευσεν.

ΠΕΤΡ. Τὶ τοῦτο εἶναι λέγομεν, αἰτῶ σε; Οἰκεία προθέσει
χαυνότερον τὸν τῆς εὐφροσύνης χαλινὸν ἐπῆρε, ἢ τοσαύταις
δυνάμεσιν αὐξάνων, καὶ τῆς τούτου ψυχῆς ἐπιλαμπομένης,
πρὸς τὴν παροῦσαν χαρὰν παρεσύρετο;

ΓΡΗΓΟΡ. Μεγάλη, Πέτρε, ὑπάρχει τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ
ἡ οἰκονομία. Ὅθεν πολλάκις συμβαίνει, ὅτι
μεγάλα **307** ἀγαθὰ τισι παρέχουσα, παραχωρεῖ ἐν τούτοις καὶ
μικρὰ ἐλαττώματα ὑπολείπεσθαι, ἵνα πάντοτε αὐτῶν ἡ ψυχὴ
ἔχη ὅθεν ὀφείλει ἐαυτὴν ὑποπιέζειν· ἵνα ἐν ὅσῳ
ὑπολαμβάνουσι τέλειοι εἶναι, καὶ εὐρίσκουσιν ἐαυτοὺς ἐν
ἐλαττώμασιν ὄντας, κάμνωσι λοιπὸν ἐν τούτοις, οἷσπερ οὐκ
ἔλαβον. Οὐδὲ γὰρ κοπιῶντες δι' ἐκείνων τῶν κατορθωμάτων,
ὧνπερ λαβόντες ἔχουσι, δύνανται τῶν ἐλαττωμάτων
κατισχύσαι, ἵνα μὴ ὑπεραίρωνται. Ἐκ τούτου οὖν
ἐπιγινώσκουσιν, ὅτι οὐδὲ τὰς μεγίστας ἀρετὰς ἀφ' ἐαυτῶν
ἔχουσιν, οἵτινες μικρὰ καὶ οὐδαμινὰ σφάλματα νικῆσαι οὐ
δύνανται. Τοιοῦτόν τι γὰρ ἐστὶ καὶ τὸ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ
κείμενον, εἰσαγαγὼν γὰρ ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας τὸν λαὸν
τοῦ Ἰσραὴλ ὁ κύριος, πάντας τοὺς ἐν δυνάμει καὶ ἰσχυρῇ
ἀντιδίκους αὐτῶν ἐξωλόθρευσεν. Ἐκ δὲ τῶν Φιλισταίων καὶ
Χαναναίων τέως διεφύλαξεν, ἵνα, καθὼς γέγραπται, ἐν αὐτοῖς
σωφρονισθῇ ὁ Ἰσραὴλ. Οὐ γὰρ πάντοτε, καθὼς ἐρρέθη αὐτοῖς
περιεπάτουν. Καὶ διὰ τοῦτο οἷς μέγιστα δῶρα παρέσχεν, καὶ
μικρὰ τινα ἐλαττώματα τούτοις κατέλιπεν· ἵνα πάντοτε ἔχωσι

μεθ' ὧν πόλεμον κροτήσωσιν, καὶ μεγίστων ἐχθρῶν παρ' αὐτῶν νικηθέντων, τῷ λογισμῷ μὴ ἐπαρθῶσιν, ὅταν αὐτοὺς ἀκμὴν οἱ ἀντίδικοι καὶ τοὶ μικροὶ ὄντες ἀνθιστάμενοι θλίβωσιν. Θαυμαστῷ δὲ τρόπῳ τοῦτο γίνεται, ὅπως ὁ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς λογισμὸς, τῇ μὲν δυνάμει ἀναθάλλῃ, τῇ δὲ ἀσθενείᾳ ἀτονήσῃ· ὥστε ἐκ μέρους ὠκοδομημένον ἑαυτὸν θεώμενος, ἐκ μέρους δὲ πάλιν καταπίπτοντα, διὰ τοῦ ἀγαθοῦ, οὐπὲρ ζητεῖ ἐπιτυχεῖν, καὶ οὐ δύναται ἐκεῖνο, ὅπερ ἔχει, ταπεινοφρόνως φυλάξαι. Τί δὲ θαυμαστὸν εἰ περὶ ἀνθρώπων ταῦτα λέγομεν; Ὅπου γε καὶ οὐράνιος χῶρος ἦν τοῖς ἑαυτοῦ πολίταις μερικῶς ζημίαν ὑπομείνας, οἱ λοιποὶ στερεωτέρας ἐστάθησαν. Τὰ γὰρ ἐκλεκτὰ τῶν ἀγγέλων τάγματα, ἐν ὅσῳ ἄλλους διὰ τῆς ὑπερηφανίας πεσόντας ἐθέασαντο, αὐτοὶ τοσοῦτον ἰσχυρότεροι γεγόνασιν, ὅσον καὶ ταπεινοφρόνως ἴστανται. Ἐκείνης μὲν γὰρ τῆς πατρίδος ἡ ζημία προέκοψεν εἰς αἰωνίαν ἰδρυσιν, καὶ διὰ τῆς μερικῆς καταλύσεως στερεῶς ἀνεκαινίσθη. Οὕτω τοίνυν καὶ ἐν ταῖς τινων συμβαίνει ψυχαῖς, ἵνα ἐν τῇ φυλακῇ τῆς ταπεινοφροσύνης, εἰς κέρδη μέγιστα ἐκ μικρᾶς ζημίας καταντήσωσιν.

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει ὃ λέγεις.

CAPUT XV. *De Eutychio et Florentio servis Dei.*

GREGORIUS. Neque hoc sileam quod ex regione eadem venerabilis viri Sanctuli presbyteri narratione cognovi; de

cujus verbis ipse non dubitas, quia ejus vitam fidemque minime ignoras.

Eodem quoque tempore in Nursiae provinciae partibus duo viri in vita atque habitu sanctae conversationis habitabant, quorum unus Eutychius, alter vero Florentius dicebatur. Sed idem Eutychius in spirituali zelo atque in fervore virtutis excreverat, multorumque animas ad Deum perducere exhortando satagebat; Florentius vero simplicitati atque orationi deditam ducebat vitam. Non longe autem erat monasterium, quod rectoris sui morte erat destitutum, ex quo sibi monachi eundem Eutychium praeesse voluerunt. Qui eorum precibus acquiescens, multis annis monasterium rexit, discipulorumque animas in studio sanctae conversationis exercuit. Ac ne oratorium in quo prius habitaverat solum remanere potuisset, illic **309** venerabilem virum Florentium reliquit. In quo dum solus habitaret, die quadam sese in orationem prostravit, atque ab omnipotenti Domino petiit ut ei illic ad habitandum aliquod solatium donare dignaretur. Qui mox ut implevit orationem, oratorium egressus, ante fores ursum reperit stantem. Qui dum ad terram caput deprimeret, nihilque feritatis in suis motibus demonstraret, aperte dabat intelligi quod ad viri Dei obsequium venisset, quod vir quoque Domini protinus agnovit. Et quia in eadem cella quatuor vel quinque pecudes remanserant, quas omnino deerat qui pasceret et custodiret, eidem urso praecepit, dicens: Vade, atque oves has ad pastum ejice, ad horam vero sextam revertere. Coepit itaque hoc indesinenter agere. Injungebatur urso cura pastoralis, et quas manducare consueverat, pascebat oves bestia jejuna. Cum vir Domini jejunare voluisset, ad nonam horam praecipiebat urso cum ovibus reverti; cum vero

noluisset, ad sextam. Atque ita in omnibus mandato viri Dei obtemperabat ursus, ut neque ad sextam jussus, rediret ad nonam, neque ad nonam jussus, rediret ad sextam. Cumque diu hoc ageretur, coepit in loco eodem tantae virtutis fama longe lateque crebrescere. Sed quia antiquus hostis unde bonos cernit enitescere ad gloriam, inde perversos per invidiam rapit ad poenam, quatuor viri ex discipulis venerabilis Eutychii vehementer invidentes quod eorum magister signa non faceret, et is qui solus ab eo relictus fuerat, tanto hoc miraculo clarus appareret, eundem ursum insidiantes occiderunt. Cumque hora qua jussus fuerat non rediret, vir Dei Florentius suspectus est redditus, quem usque ad horam vesperi exspectans, affligi coepit, quod is quem ex simplicitate multa fratrem vocare consueverat ursus minime reverteretur. Die vero altera perrexit ad agrum, ursum pariter ovesque quaesiturus; quem occisum reperit. Sed sollicite inquirens, citius a quibus fuerat occisus invenit. Tunc sese in lamentis dedit, Fratrum malitiam magis quam ursi mortem deplorans. Quem venerandus vir Eutychius ad se deductum consolari studuit; sed idem vir Domini, coram eo doloris magni stimulis accensus, imprecatus est, dicens: Spero in omnipotenti Deo, quia in hac vita ante oculos omnium ex sua malitia vindictam recipiant qui nihil se laedentem ursum meum occiderunt. Cujus vocem protinus ultio divina secuta est. Nam quatuor monachi qui eundem ursum occiderant statim elephantino morbo percussi sunt, ut membris putrescentibus interirent. Quod factum vir Dei Florentius vehementer expavit, seque ita fratribus maledixisse pertimuit. Omni enim vitae suae tempore flebat quia exauditus fuerat, se crudelem, se in eorum morte clamabat homicidam. Quod idcirco omnipotentem Dominum fecisse credimus, ne vir

mirae simplicitatis, quantolibet dolore commotus, intorquere ultra praesumeret jaculum maledictionis.

312 PETR. Nunquidnam valde grave esse credimus, si fortasse cuilibet exagitantī iracundia maledicamus?

GREGOR. De hoc peccato cur me percunctaris an grave sit, cum Paulus dicat: *Neque maledici regnum Dei possidebunt (I Cor. VI, 10)*? Pensa itaque quam gravis culpa est, quae separat a regno vitae.

PETR. Quid si homo non fortasse ex malitia, sed ex linguae incuria, maledictionis verbum jaculatur in proximum?

GREGOR. Si apud districtum iudicem, Petre, otiosus sermo reprehenditur, quanto magis et noxius? Pensa ergo quantum sit damnabilis, qui a malitia non vacat, si et ille sermo poenalis est, qui a bonitate utilitatis vacat.

PETR. Assentio.

GREGOR. Idem vir Dei egit aliud, quod sileri non debeat. Cum enim magna ejus opinio longe lateque crebresceret, quidam diaconus longe positus ad eum pergere studuit, ut ejus se orationibus commendaret. Qui ad ejus cellulam veniens, omnem locum per circuitum invenit innumeris serpentibus plenum. Cumque vehementer expavisset, clamavit, dicens: Serve Dei, ora. Erat autem tunc mira serenitas. Egressus vero Florentius, ad coelum oculos et palmas tetendit, ut illam pestem, sicut sciret Dominus, auferret. Ad cujus vocem subito coelum intonuit, atque idem tonitrus omnes illos, qui eundem locum occupaverant, serpentes interemit. Quos cum vir Dei Florentius interemptos aspiceret, dixit: Ecce illos occidisti,

Domine, quis eos hinc levat? Moxque ad ejus vocem tantae aves venerunt, quanti serpentes occisi fuerant: quae asportantes singulos, et longius projicientes, locum habitationis illius mundum a serpentibus omnimodo reddiderunt.

PETR. Quid virtutis, quid fuisse meriti dicimus, quod ejus ori tantum factus est proximus omnipotens Deus?

GREGOR. Apud omnipotentis Dei singularem munditiam, atque ejus simplicem naturam multum, Petre, humani cordis munditia atque simplicitas valet. Hoc ipsum namque quod ejus famuli a terrenis actionibus segregati, otiosa loqui nesciunt, et mentem per verba spargere atque inquinare devitant, auctoris sui prae caeteris exauditionem impetrant. Cui in quantum est possibile, ipsa puritate ac simplicitate cogitationis, quasi ex quadam jam similitudine concordant. Nos autem turbis popularibus admisti, dum frequenter otiosa, nonnunquam vero etiam graviter noxia loquimur, os nostrum omnipotenti Deo tanto longinquum fit, quanto huic mundo proximum. Multum quippe deorsum ducimur, dum locutione continua saecularibus admiscemur. Quod bene Isaias postquam regem Dominum exercituum vidit, in semetipso reprehendit, et poenituit, dicens: *Vae mihi, quia tacui, quia vir pollutus labiis ego sum (Isai. VI, 5)*. Qui cur polluta labia haberet, aperuit, cum subjunxit: *In medio populi polluta labia habentis ego habito (Ibid.)*. Pollutionem namque labiorum habere se doluit; sed unde hanc contraxerit, indicavit, **313** cum in medio populi polluta labia habentis se habitare perhibuit. Valde enim difficile est ut lingua saecularium mentem non inquinet quam tangit, quia dum plerumque eis ad quaedam loquenda condescendimus,

paulisper assueti, hanc ipsam locutionem quae nobis indigna est etiam delectabiliter tenemus, ut ex ea jam redire non libeat, ad quam velut ex condescensione ducti venimus inviti. Sicque fit ut ab otiosis ad noxia, a levibus ad graviora verba veniamus; et os nostrum ab omnipotenti Domino tanto jam minus exaudiatur in prece, quanto amplius inquinatur stulta locutione, quia sicut scriptum est: *Qui avertit aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis* (**Prov. XXVIII, 9**). Quid ergo mirum si postulantes tarde a Domino audimur, qui praecipientem Dominum aut tarde aut nullo modo audimus? Et quid mirum si Florentius in prece sua citius est auditus, qui in praeceptis suis Dominum citius audivit?

PETR. Nihil est quod responderi valeat apertae rationi.

GREGOR. Eutychius vero, qui praedicti Florentii in via Domino socius fuerat, magnus post mortem claruit in virtute signorum. Nam cum multa cives urbis illius de eo soleant narrare miracula, illud tamen est praecipuum, quod usque ad haec Langobardorum tempora omnipotens Deus per vestimentum illius assidue dignabatur operari. Nam quoties pluvia deerat, et aestu nimio terram longa siccitas exurebat, collecti in unum cives urbis illius, ejus tunicam levare atque in conspectu Domini cum precibus offerre consueverant. Cum qua, dum per agros pergerent exorantes, repente pluvia tribuebatur, quae plene terram satiare potuisset. Ex qua re patuit, ejus anima quid virtutis intus, quid meriti haberet, cujus foris ostensa vestis iram Conditoris averteret.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. Περὶ Εὐτυχίου καὶ Φλωρεντίου, ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Νουρσίας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Οὐδὲ τοῦτο παρασιωπῆσαι δίκαιον κρίνω, ὅπερ παρὰ τοῦ εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς Σαγκτούλου τοῦ πρεσβυτέρου διηγουμένου μεμάθηκα. Οὗτινος τῶν λόγων ἀλήθειαν οὐκ ἀγνοεῖς πάντως, οὐδὲ τῆς αὐτοῦ πίστεως τὴν πολιτείαν.

Οὗτος τοίνυν διηγεῖτο, ὅτι ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Νουρσίας χώρας, δύο ἄνδρες ἐπὶ τῷ αὐτῷ ὄκουν ἐν τῷ μοναχικῷ καὶ ἀγίῳ σχήματι σεμνῶς βιοῦντες. Ἐξ ὧν, ὁ μὲν εἰς Εὐτύχιος, ὁ δὲ ἕτερος Φλορέντιος ὠνομάζοντο. Ὁ οὖν Εὐτύχιος τῷ πνευματικῷ ζήλῳ καὶ δυνάμεως θερμότητι ὑπεραυξάνων, πολλῶν ψυχὰς τῷ Θεῷ προσενέγκαι διὰ παραινέσεως ἠγωνίζετο. Ὁ δὲ Φλορέντιος, τῇ ἀκακίᾳ καὶ τῇ προσευχῇ προσκαρτερῶν, τὴν παροῦσαν ζωὴν διήνυσε. Οὐ μήκοθεν δὲ αὐτῶν μοναστήριον ἀνδρῶν ὑπῆρχεν, ὅπερ, τοῦ προεστῶτος αὐτῶν τελευτήσαντος, ἀπερίστατον ποιμαντικῆς ἐπιμελείας καὶ ἡγεμονίας κατελείφθη. Οἱ δὲ μοναχοὶ τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου, τὸν Εὐτύχιον γενέσθαι αὐτοῖς πατέρα καὶ προστάτην παρεκάλουν. Ὅστις ταῖς αὐτῶν δεήσεσιν ἐπικαμφθεὶς, τὴν τούτων ἡγεμονίαν καταδεξάμενος, ἐπὶ πολλοὺς χρόνους τὴν μονὴν ἐποίμανεν, τῶν μαθητῶν τὰς ψυχὰς ἐν τῇ τῆς ἀγίας ἀναστροφῆς ἀσχολίᾳ εἰς τελειότητα ἄγων. Ἵνα δὲ μὴ τὸ εὐκτήριον, ἐν ᾧ τὸ πρότερον κατῴκει, μόνον ἀπομείνῃ, ἐκεῖ τὸν **310** εὐλαβέστατον ἄνδρα Φλορέντιον κατέλιπεν. Οὗτος τοίνυν μόνος αὐτόθι διάγων, ἔν τινι ἡμέρᾳ εἰς εὐχὴν ἑαυτὸν ὑπέστρωσε, καὶ τοῦ παντοδυνάμου κυρίου ἐδέετο, ὅπως αὐτῷ βοήθειαν, οἷαν

κελεύσει, δοῦναι καταξιώση, πρὸς τὸ ἐκεῖσε αὐτὸν κατοικῆσαι· ὃς οὖν τὴν εὐχὴν ἐπλήρωσεν, ἐξελθὼν ἐκ τοῦ εὐκτηρίου, ἔμπροσθεν τῶν θυρῶν ἄρκον ἐστῶσαν εὔρεν, ἐπὶ τῆς γῆς τὴν κεφαλὴν κεκλιμένην ἔχουσαν, μηδὲν θηριῶδες τοῖς κινήμασιν ἐπιδεικνυμένεν, φανερῶς δὲ μᾶλλον δεικνύουσαν, ὅτι πρὸς δουλείαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ἐλήλυθεν. Ἐπιγνοὺς δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ δοῦλος Φλορέντιος, ἅπερ ἐν τῷ ἑαυτοῦ κελλίῳ κατελείφθησαν πρόβατα, τέσσαρα ἢ πέντε τὸν ἀριθμὸν, μὴ ὄντος παντελῶς τοῦ βόσκοντος ἢ τοῦ φυλάττοντος, τῇ ἄρκῳ παραδοὺς, ἐκέλευσεν αὐτῇ, λέγων· Ἄπελθε, καὶ ταῦτα τὰ πρόβατα εἰς βοσκὴν ἐξάγαγε, περὶ δὲ ἕκτην ὥραν ὑπόστρεψον. Ἦρξατο οὖν τοῦτο διαπαντὸς ποιεῖν, καὶ ἀνετέθη τῇ ἄρκῳ ἡ φροντίς τοῦ ποιμαίνειν τὰ πρόβατα. Ἄπερ γὰρ τρώγειν ἦν ἐθίσασα ταῦτα νῆστις ἔβοσκεν. Ὅτε δὲ νηστεῦσαι ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἤθελε, τῇ ἐννάτῃ ὥρᾳ τῇ ἄρκῳ ἐκέλευσεν ἅμα τῶν προβάτων ὑποστρέφειν. Ὅτε δὲ οὐκ ἠβούλετο, περὶ τὴν ἕκτην ὥραν, κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐπιτροπὴν ὑπέστρεφε, καὶ λοιπὸν ἐν πᾶσι, τῇ ἐπιταγῇ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ἡ ἄρκος ἐπήκουεν. Καὶ οὔτε ἐν τῇ ἕκτῃ ἐπιτρεπομένη εἰς τὴν ἐννάτην ὑπέστρεφεν, οὔτε ἐν τῇ ἐννάτῃ εἰς τὴν ἕκτην, ἀλλὰ καθὼς ἐπετρέπετο, οὕτως ὑπέστρεφεν. Ἐν ᾧ δὲ διαπαντὸς οὕτως ἐπράττετο, ἤρξατο ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις διὰ πλάτους ἡ φήμη τῆς τοῦ θαύματος τούτου δυνάμεως διατρέχειν. Ὁ δὲ ἀρχαῖος ἐχθρὸς, ὅθεν θεωρεῖ τοὺς ἀγαθοὺς εἰς δόξαν φημιζομένους, ἐκεῖθεν τοὺς διαστρόφους διὰ τοῦ φθόνου συναρπάζει εἰς κόλασιν. Τέσσαρες γὰρ ἄνδρες ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ μακαρίου Εὐτυχίου, σφόδρα τοῦτο φθονήσαντες, δι' ὧν διδάσκαλος αὐτῶν σημεῖα οὐκ ἐποίει, ἐκεῖνος δὲ ὁ μόνος παρ' αὐτοῦ καταλειφθεὶς, ἐν τοσοῦτῳ θαύματι λαμπρὸς ἐφαίνετο, τὴν αὐτὴν ἄρκον ἐνεδρεύσαντες ἐφόνευσαν. Κατὰ δὲ τὴν

ὥραν ἐν ἣ ἐπετράπη, μὴ ὑποστρέψασα, ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Φλορέντιος ἐν ὑποψία γέγονεν, ἕως δὲ τῆς ὥρας τῶν ἐσπερινῶν ἀναμείνας, θλίβεσθαι ἤρξατο, ὅτι ἡ ἄρκος, ἣν ἐκ πολλῆς ἀκακίας ἀδελφὴν ὀνομάζειν εἴωθεν, οὐχ ὑπέστρεφεν. Ἐν δὲ ἄλλῃ ἡμέρᾳ εἰς τὸν ἀγρὸν ἐπορεύθη τὴν ἄρκον ἅμα καὶ τὰ πρόβατα ἐπιζητῆσαι, ταύτην δὲ πεφονευμένην εὗρεν. Ἐπιμελῶς δὲ ἐπιζητήσας, καὶ εὖρων παρὰ τίνων ἐφρονεύθη, ἑαυτὸν εἰς θρῆνον δέδωκε, τῶν ἀδελφῶν μᾶλλον τὴν πονηρίαν, ἢ τῆς ἄρκου τὸν θάνατον κλαίων. Τοῦτον δὲ ὁ σεβάσμιος ἀνὴρ Εὐτύχιος πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπασάμενος παραμυθεῖσθαι ἤρξατο. Ὁ δὲ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ δοῦλος Φλορέντιος ἐνώπιον αὐτοῦ μεγίστῳ πόνῳ συγκινηθεὶς, εὐχόμενος ἤρξατο λέγειν· Ἐλπίζω εἰς τὸν παντοδύναμον Θεὸν, ὅτι ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀνθρώπων, διὰ τὴν κακίαν αὐτῶν τὴν ἀντάμειψιν ἀπολαμβάνουσιν, οἱ τὴν ἄρκον μου μηδὲν αὐτοὺς βλάψασαν φονεύσαντες. Τῇ δὲ τούτου φωνῇ παραχρῆμα ἡ θεϊκὴ ἐκδίκησις ἐπηκολούθησεν. Οἱ γὰρ τέσσαρες μοναχοὶ, οἱ τὴν ἄρκον φονεύσαντες, λέπρας νοσήματι περιέπεσον, ὥστε τῶν μελῶν αὐτῶν σαπέντων, οὕτως αὐτοὺς συνέβη τελευτῆσαι. Τούτου δὲ γενομένου, ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ Φλορέντιος σφόδρα ἐξέστη, φοβηθεὶς δι' ὧν τοὺς ἀδελφοὺς κατηράσατο. Ἐν ὅλῳ τοίνυν τῷ τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνῳ θρηνῶν οὐ διέλιπε, διὰ τὸ ὑπακουσθῆναι αὐτὸν εἰς τὸν ἐκεῖνον ὀμώτατον θάνατον, καὶ ἑαυτὸν φονευτὴν τούτων ἐκάλει. Τοῦτο δὲ τὸν παντοδύναμον Θεὸν ποιῆσαι πιστεύομεν, ἵνα μὴ τοῦ λοιποῦ ὁ θαυμάσιος καὶ ἄκακος οὗτος ἀνὴρ τολμήσῃ, ἐν οἷῳ δὴ ποτε πόνῳ συνταρασσόμενος, τὴν τῆς κατάρας βολίδα τινὶ ἐπιπέμψαι.

311 ΠΕΤΡ. Σφόδρα λοιπὸν βαρὺ εἶναι πιστεύομεν, ἐὰν πολλάκις ὑπὸ τινος τῷ θυμῷ σαλευθέντες, τοῦτον καταρασώμεθα;

ΓΡΗΓΟΡ. Περι τοῦ ἁμαρτήματος τούτου τί με ἐπερωτᾷς ἐὰν βαρὺ ὑπάρχη, ὁπότεν Παῦλος λέγῃ, ὅτι λοῖδοροι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι; Κατανόησον οὖν καὶ ἴδε, ὅποιον βαρὺ ἁμάρτημα ὑπάρχει, ὅτι την κληρονομίαν τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἀποστερεῖ.

ΠΕΤΡ. Τί δὲ ἐὰν ἄνθρωπος οὐχὶ ἔνεκεν κακίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀπειρίας τῆς γλώσσης λόγον κατάρας τῷ πλησίον ἐπιπέμπει;

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐὰν ἐπὶ τοῦ φρικτοῦ δικαστοῦ. Πέτρε, ὁ ἄργος λόγος κατακρίνεται, πόσω μᾶλλον ὁ ὑπαίτιος; Κατανόησον οὖν πόσης ἐστὶν ἄξιος κατακρίσεως, ὅστις ἐκ τῆς κακίας οὐκ ἄργεῖ, ἀλλὰ καὶ λόγους βασανιστικούς προφέρων, ἐκ τῆς δεούσης ἀγαθωσύνης ἀργῶν.

ΠΕΤΡ. Συνιῶ.

ΓΡΗΓΟΡ. Ὁ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἕτερον πρᾶγμα πεποίηκεν, ὅπερ σιωπηθῆναι οὐκ ἔστιν ἀρμόδιον. Ἐν γὰρ τῷ πανταχοῦ διαδοθῆναι τὴν περὶ αὐτοῦ φήμην, διάκονός τις ἐκ μήκους αὐτοῦ τὴν οἴκησιν ἔχων, ὥρισε πρὸς αὐτὸν ἀπελθεῖν, καὶ ἑαυτὸν ταῖς ἐκείνου εὐχαῖς παραθέσθαι. Παραγενόμενος δὲ εὔρε πέριξ τοῦ κελλίου αὐτοῦ πάντα τόπον ἀμετρήτων ὄφρων γέμοντα Ἐκστὰς δὲ ἐπὶ τούτῳ, ἔκραξε, λέγων· Δοῦλε τοῦ Θεοῦ, εὔξαι. Ὑπῆρχε δὲ τότε κατὰ συγκυρίαν θαυμαστὴ εὐδία. Ἐξελθὼν δὲ ὁ Φλορέντιος τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰς παλάμας εἰς οὐρανὸν διεπέτασεν, ὅπως τὴν λύμην ἐκείνην, ὡς εἶδεν ὁ κύριος, παρεπάρῃ. Ἐν δὲ τῇ αὐτοῦ δεήσει αἴφνης ὁ οὐρανὸς ἐβρόντησεν. Αὐτὴ δὲ ἡ βροντὴ πάντας

τοὺς ὄφεις τοὺς ἐκεῖνον τὸν τόπον ἐπιλαβομένους ἐφόνευσεν. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Φλορέντιος τούτους θανόντας ἑωρακῶς, εἶπεν· Ἰδοὺ, κύριε, τούτους ἐφόνευσας, τίς αὐτοὺς ἔνθεν ἐπάρη; Εὐθέως δὲ ἐν τῇ αὐτοῦ φωνῇ, τοσαῦτα ὄρνεα ἦλθον, ὅσοι ὄφεις πεφονευμένοι ὑπῆρχον· οὓς καὶ βαστάσαντες μήκοθεν ἔρριψαν, τὴν δὲ κατοίκησιν τοῦ τόπου ἐκείνου καθαρὰν παντάπασι πεποίηκε

ΠΕΤΡ. Πόσης δυνάμεως καὶ δικαιοσύνης ὑπάρχειν αὐτὸν λέγομεν, ὅτι τῇ αἰτήσει αὐτοῦ, τοσοῦτον γέγονεν πλησίον ὁ παντοδύναμος Θεός

ΓΡΗΓΟΡ, Παρὰ τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ, τῷ μόνῳ, καθαρῷ, καὶ ἀκάκῳ κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν, πολλὰ, Πέτρε, καὶ ἡ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας καθαρότης καὶ ἀκακία δύναται. Οἱ γὰρ αὐτοῦ θεράποντες, ἐκ τῶν γηίνων πράξεων ὄντες κεχωρισμένοι, ἀργόν τι λέγειν οὐκ οἶδασιν· οὐδὲ γὰρ τὸν ἑαυτῶν νοῦν διὰ ῥημάτων σκορπισθῆναι, ἢ μολυνθῆναι συγχωροῦσιν. Ὅθεν λοιπὸν παρὰ τοῦ ἑαυτῶν ἀρχηγοῦ τὴν ὑπακοὴν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους εὐρίσκουσι, διὰ τὸ σπεύδειν κατὰ τὸ δυνατόν αὐτοῖς ἐν τῇ καθαρότητι καὶ ἀκακίᾳ αὐτῷ ἐξομοιοῦσθαι. Ἡμεῖς δὲ ταῖς τοῦ λαοῦ ταραχαῖς μεμιγμένοι. ἐν τῷ συχνοτέρως ἀργοὺς λόγους, πολλάκις δὲ καὶ βλαβεροὺς λαλεῖν ἡμᾶς, τοσοῦτον τὸ στόμα ἡμῶν τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ μακρύνεται, ὅσον τῷ κόσμῳ τούτῳ πλησιάζει. Πολὺ τοίνυν ἐπὶ τὰ κάτω ἀπαγόμεθα, ἐν τῷ τῇ συντυχίᾳ εὐκόλως ἡμᾶς τοῖς κοσμικοῖς συγγίνεσθαι. Ὅπερ καλῶς καὶ ὁ Ἡσαΐας, μετὰ τὸ ἑωρακέναι αὐτὸν τὸν βασιλέα κύριον Σαβαῶθ, ἑαυτὸν ἐταλάνισε, λέγων· Ὡ τάλας ἐγὼ, ὅτι κατανένυγμαι, ὅτι ἀκάθαρτος ὢν, καὶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχων· φανεροποίησας διατὶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔσχεν, ἐν τῷ προσθῆναι, Ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος ἐγὼ κατοικῶ. Τὴν μὲν οὖν

ἀκαθαρσίαν τῶν ἑαυτοῦ χειλέων, ἣν ἔσχεν, ἤλγησε. Πόθεν δέ ταύτην ἐπεσπάσατο, ἐδηλοποίησεν ἐν 314 τῷ μεμαρτυρηκέναι αὐτὸν ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος κατοικεῖν. Ἀμήχανον γάρ ἐστιν ἐκ τῆς τῶν κοσμικῶν γλώσσης τὸν νοῦν μὴ ῥυπωθῆναι, ἐν ὅσῳ ἐν συντυχίαις τισὶν ὀλικῶς αὐτοῖς συγκαταβαίνομεν, κατ' ὀλίγον δὲ ἐθίσαντες αὐτοῖς συντυγχάνειν, συντυχίαν τὴν ἡμῖν οὐχ ἀρμόζουσαν, καὶ ἡδέως ταύτην κρατοῦντες, οὐκ ἔτι λοιπὸν οὐδὲ ἐπιστρέφειν ἐξ αὐτῆς ἡμᾶς θέλιν. Ἐκ συγκαταβάσεως δὲ ἐν τῇ ἀρχῇ ἐπὶ ταύτην ἐλθόντες, λοιπὸν τῷ ἔθει καὶ βιαίως ἡμῖν περιγίνεται. Ὅθεν καὶ συμβαίνει ἐκ τῶν ἀργῶν εἰς τὰ βλαβερά, καὶ ἐκ τῶν ἐλαφρῶν εἰς τὰ βαρεῖα ῥήματα ἡμᾶς καταντῆσαι. Καὶ λοιπὸν τὸ στόμα ἡμῶν παρὰ τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ τοσοῦτον παρειακούεται ἐν τῇ αἰτήσει, ὅσον ἐπὶ πλεῖον μολύνεται τῇ ματαίᾳ συντυχίᾳ, καθάπερ καὶ γέγραπται, ὅτι ὁ ἀποστρέφων τὸ οὖς αὐτοῦ τοῦ μὴ ἀκοῦσαι νόμον, ἢ εὐχὴ αὐτοῦ ἀπόβλητος ἔσται. Τί δὲ θαυμαστόν, ἂν αἰτοῦντές τι παρὰ κυρίου, βραδὺ ὑπακουόμεθα, οἵτινες ὑπ' αὐτοῦ κελευόμεθα, ἢ βραδέως, ἢ παντελῶς αὐτοῦ οὐχ ὑπακούομεν; Οὐκ ἔστιν οὖν θαυμαστόν, εἰ καὶ ὁ Φλορέντιος ἐν τῇ εὐχῇ αὐτοῦ τάχιον ὑπηκούσθη, ὅστις ἐν τάχει τῶν τοῦ κυρίου ὑπήκουσε προσταγμάτων.

ΠΕΤΡ. Οὐδέν ἐστι λοιπὸν, ὅπερ ἀποκριθῆναι δύναμαι, ἀνεωγμένης λοιπὸν σαφῶς τῆς ἀπολογίας.

ΓΡΗΓΟΡ. Εὐτύχιος δὲ ὁ τοῦ προλεχθέντος Φλορεντίου ἐν τῇ τοῦ κυρίου ὁδῷ γεγονῶς συνοδοιπόρος, μᾶλλον μετὰ θάνατον ἐλαμπρύνθη τῇ τῶν σημείων δυνάμει. Οἱ γὰρ τῆς πόλεως ἐκείνης πολῖται, πολλὰ θαυμάσια περὶ αὐτοῦ διηγούμενοι, τοῦτο πρῶτον ἔλεγον, ὅπερ καὶ μέχρι τῶν χρόνων τῶν Λογγοβάρδων ἔφθασεν. Διὰ γὰρ τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ, ὁ

παντοδύναμος Θεὸς συχνότερως θαυματουργεῖν κατηξίου. Ἦνίκα γὰρ ἄβροχία ἐγένετο, καὶ ὑπὸ καύματος δι' ἐπιμήκους ξηρασίας ἡ γῆ ἐφρύγετο, συναγόμενοι οἱ τῆς αὐτῆς πόλεως πολῖται, καὶ τὸ ἐκείνου στιχάριον βαστάζοντες, καὶ τοῦτο ἐνώπιον κυρίου μετὰ δεήσεως προσάγοντες, διὰ τῶν ἀγρῶν εὐχόμενοι διήρχοντο, αἴφνης ἡ βροχὴ ἐδίδοτο πλουσίως τὴν γῆν καταπιαίνουσα. Ἐξ οὗ πράγματος δέικνυται πόσης δυνάμεως καὶ δικαιοσύνης ἡ τούτου ψυχὴ ἔνδον ὑπῆρχεν, οὗτινος τὸ ἔξω περιβόλαιον δεικνύμενον, τὸν θυμὸν τοῦ κτιστοῦ ἀπέστρεφεν.

CAPUT XVI. *De Martino monacho de monte Marsico.*

Nuper quoque in parte Campaniae vir valde venerabilis Martinus nomine in monte Marsico solitariam vitam duxit, multisque annis in specu angustissimo inclusus fuit, quem multi ex nostris noverunt, ejusque actibus praesentes exstiterunt. De quo multa ipse et beatae memoriae papa Pelagio decessore meo, et aliis religiosissimis viris narrantibus agnovi. Cujus hoc miraculum primum fuit, quod mox ut se in praedicti montis foramine contulit, ex petra eadem, quae in semetipsa concava angustum specum fecerat, aquae stilla prorupit, quae Martino Dei famulo in usu quotidiano sufficeret, et nec plus adesset, nec necessitati deesset. Qua in re ostendit omnipotens Deus quantam sui famuli curam gereret, cui vetusto miraculo potum in

solitudine ex petrae duritia ministraret (**Num. XX**) **316** Sed antiquus hostis humani generis, ejus viribus invidens, hunc usitata arte pellere ex eo specu molitus est. Nam amicam sibi bestiam, serpentem scilicet, ingressus, hunc ab eadem habitatione ejicere facto terrore conatus est. Coepit etenim serpens in speluncam venire solus cum solo, eoque orante se ante illum sternere, et cum cubante pariter cubare. Sed vir sanctus omnino imperterritus, ejus ori manum vel pedem extendebat, dicens: Si licentiam accepisti ut ferias, ego non prohibeo. Cumque hoc continue per triennium gereretur, die quadam antiquus hostis tanta hac ejus fortitudine victus infremuit, seque per devexum montis latus in praecipitium serpens dedit, omniaque arbusta loci illius flamma ex se exeunte concremavit. Qui in eo quod montis latus omne combussit, cogente omnipotente Deo, monstrare compulsus est, quantae virtutis fuerat, per quem victus abscedebat. Perpende, quaeso, iste vir Domini in quo mentis vertice stetit, qui cum serpente per triennium jacuit securus.

PETR. Auditū paveo.

GREGOR. Vir iste vitae venerabilis, inclusionis suae tempore primo, decreverat ut ultra mulierem non videret, non quia aspernabatur sexum, sed ex contemplata specie tentationis incurrere metuebat vitium. Quod quaedam mulier audiens, audacter ascendit montem, atque ad ejus specum impudenter prorupit. At ille paulo longius intuens, et venientis ad se muliebria indumenta conspiciens, sese in orationem dedit, in terram faciem depressit, et eo usque prostratus jacuit, quo impudens mulier a fenestra cellulae illius fatigata recederet. Quae die eodem, mox ut de monte descendit, vitam finivit, ut ex mortis ejus sententia daretur intelligi quia valde

omnipotenti Deo displicuit, quod ejus famulum ausu improbo contristavit.

Alio quoque tempore dum multi ad hunc religiosa devotione concurrerent, atque arcta esset semita quae in devexo montis latere ad ejus cellulam properantes ducebat, puer parvulus, incaute gradiens, ex eodem monte cecidit, et usque ad vallem corruit, quae, sub monte eodem sita, quasi in profundo conspicitur. In loco quippe eodem tanta mons ipse altitudine excrevit, ut arbusta ingentia, quae ex eadem valle prodeunt, ex monte aspicientibus quasi fruteta esse videantur. Perturbati itaque sunt cuncti qui veniebant, summaque cura quaesitum est sicubi corpus elapsi pueri potuisset inveniri. Quis enim aliud nisi extinctum crederet? quis vel corpus ad terram integrum pervenisse suspicaretur, dum interpositis ubique scopulis in partes discerpi potuisset? Sed requisitus puer in valle inventus est non solum vivus, sed etiam incolumis. Tunc cunctis patenter innotuit quod ideo laedi non potuit, quia hunc in casu suo Martini oratio portavit. In specu vero illius **317** magna desuper rupes eminebat, quae cum ex parte exigua monti videretur affixa, Martini cellae prominens, casum suum quotidie, et illius interitum ruitura minabatur. Ad hanc Mascator illustris viri Armentarii nepos, cum magna rusticorum multitudine veniens, precabatur ut vir Dei de specu eodem dignaretur exire, quatenus ipse ruituram rupem ex monte potuisset evellere, atque in specu suo Dei famulus jam securus habitaret. Cumque hoc vir Dei nequaquam acquiesceret, ei quod posset ut faceret praecepit, et ipse in cellae suae remotiori se parte contulit. Si tamen ingens moles rueret, dubium non erat quod simul et specum destrueret, et Martinum necaret. Itaque dum ea quae venerat multitudo

conaretur, si posset, sine periculo viri Dei, ingens illud, quod desuper incubuerat, saxum levare, cunctis videntibus, repente res valde admirabilis contigit, quia moles ipsa quam conabantur evellere, subito ab eisdem laborantibus evulsa, ne speluncae Martini tectum tangeret, saltum dedit, et quasi servi Dei laesionem fugiens, longius cecidit. Quod ad jussum omnipotentis Dei angelico ministerio actum intelligit, qui divina providentia disponi omnia fideliter credit. Hic cum primum se in eundem montem contulit, necdum clauso specu habitans, catena sibi ferrea pedem ligavit, eamque saxo ex parte altera affixit, ne ei ultra liceret progredi, quam catenae ejusdem quantitas tendebatur. Quod vir vitae venerabilis Benedictus audiens, cujus superius memoriam feci, ei per discipulum suum mandare curavit: Si servus Dei es, non teneat te catena ferri, sed catena Christi. Ad quam vocem Martinus protinus eandem compedem solvit, sed nunquam postmodum solutum tetendit pedem ultra locum quo ligatum hunc tendere consueverat, atque in tanto se spatio sine catena coercuit, in quanto et antea ligatis mansit. Qui dum se postmodum in ejusdem loci specu conclusisset, coepit etiam discipulos habere, qui ab ejus specu seorsum habitantes, ad usum vitae aquam de puteo haurire consueverant. Sed funis in quo ad hauriendum aquam situla dependebat crebro rumpebatur. Unde factum est ut eandem catenam quam ex pede suo vir Domini solverat ejus discipuli peterent, eamque funi adjungerent, atque in illa situlam ligarent. Ex quo jam tempore contigit ut idem funis et quotidie tingeretur aqua, et nullo modo rumperetur. Quia enim catenam viri Dei funis ille contigit, ipse quoque ad tolerandam aquam, ferri in se fortitudinem traxit.

PETR. Facta haec placent, quia mira; et multum, quia recentia.

ΚΕΦΑΛ. Ις'. Περὶ Μαρτίνου μοναχοῦ τοῦ ἐν τῷ ὄρει Μάρσης.

Ἐν τοῖς τῆς Καμπανίας μέρεσιν, ἐν τῷ ὄρει τῷ εἰς Μάρσην, ἀνὴρ τις σφόδρα εὐλαβέστατος Μαρτῖνος τοῦνομα, μονήρη βίον διετέλεσεν, ὅστις ἐπὶ πολλοὺς χρόνους ἐν σπηλαίῳ στενωτάτῳ ἑαυτὸν κατέκλεισε. Τοῦτον δὲ πλεῖστοι καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐγνώρισαν, καὶ τὰς αὐτοῦ πράξεις παρόντες κατώπτευσαν, περὶ οὗ καὶ γὰρ αὐτὸς πολλὰ παρὰ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ Πελαγίου τοῦ προηγησαμένου με, καὶ ἄλλων σπουδαίων ἀνδρῶν διηγουμένων μεμάθηκα. Τοῦτον οὖν πρῶτον θαῦμα περὶ αὐτοῦ διηγοῦντο, οὕτω φάσκοντες, ὅτι ἡνίκα ἑαυτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ τοῦ προλεχθέντος ὅρους κατέκλεισεν, ἐκ τῆς πέτρας νοτὶς ὕδατος ἐξεδόθη, ὅση Μαρτίνῳ τῷ τοῦ Θεοῦ δούλῳ εἰς χρεῖαν καθημερινὴν διήρκει, οὔτε οὖν πλεῖον προσετίθετο, οὔτε ἐν ἀνάγκῃ διελίμπανεν. Ἐν ᾧ πράγματι ὁ παντοδύναμος Θεὸς ἐπέδειξεν, πόσῃν μέριμνᾳ περὶ τοῦ δούλου αὐτοῦ εἶχεν. Κατὰ γὰρ τὸ πάλαι θαῦμα τὸ ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ τούτῳ πότον ἐκ τῆς τοῦ λίθου ξηρότητος διηκόνητεν. Ὁ 315 δὲ ἀρχαῖος ἐχθρὸς τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους ταῖς ἐκείνου φθονήσας δυνάμεσι, τῇ συνήθει αὐτοῦ τέχνῃ ἀποδιῶξαι τοῦτον ἐκ τοῦ σπηλαίου ἡγωνίζετο. Ὅθεν ἐπὶ φίλον αὐτοῦ θηρίον ὄφιν εἰσελθὼν, τοῦτον ἐκφοβεῖν ἐπειρᾶτο· νομίζων διὰ τοῦ φόβου, τῆς

κατοικίας τοῦ σπηλαίου τοῦτον ἐκδιώκειν. Ἦρξατο οὖν ὁ ὄφιν ἐν τῷ σπηλαίῳ εὐρίσκεισθαι μόνος πρὸς μόνον. Εὐχομένου δὲ τοῦ ἁγίου, ἔμπροσθεν αὐτοῦ ὁ ὄφιν ἤπλοῦτο. Τούτου δὲ μετακύπτοντος, ὁμοίως αὐτῷ πάλιν συνέκυπτε. Παντάπασιν οὖν ἀφόβως διαμένων ὁ ἅγιος οὗτος ἀνὴρ, τῷ ἐκείνου στόματι τὴν ἑαυτοῦ χεῖρα, ἥ καὶ τὸν πόδα παρετίθη, λέγων· Ἐὰν ἄδειαν ἔλαβες τοῦ βλάψαι με, ἐγὼ οὐ κωλύω. Ἐν ᾧ δὲ τοῦτο ἀδιαλείπτως μέχρι τριετίας ἐγίνετο, ἓν τινι ἡμέρᾳ ὁ ἀρχέκακος ἐχθρὸς ὑπὸ τῆς τοσαύτης αὐτοῦ ὑπομονῆς καὶ δυνάμεως νικηθεὶς ἔβρυξε, καὶ ἑαυτὸν ὁ ὄφιν ὑπὸ τὸ ἐκλείπον μέρος τοῦ ὅρου κατὰ πλάγιον εἰς κρημνὸν δέδωκε. Πάντα δὲ τὰ τοῦ τόπου ἐκείνου δάση, καὶ ὅλον τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ ὅρου τῇ φλογὶ τῇ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευομήνη διὰ τῆς καύσεως ἐμάρανε· τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ἀναγκάσαντος αὐτὸν ἐπιδεῖξαι πόσης ὑπῆρχε δυνάμεως, ὅστις νικηθεὶς κατησχυμμένος ἀνεχώρησε. Κατανόησον, αἰτῶ, ἐν ποίᾳ τοῦ νοὸς κορυφῇ ἔστη ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος οὗτος, ὅστις μετὰ ὀφειῶς τριετίαν ἀμερίμνως συνοίκησεν.

ΠΕΤΡ. Τῇ ἀκοῇ καὶ μόνῃ δειλιῶ.

ΓΡΗΓΟΡ. Ὁ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος οὗτος ἀνὴρ, ἐν τῷ πρώτῳ χρόνῳ, ἐν ᾧ ἑαυτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ κατέκλεισεν, ὥρισεν ὅπως τοῦ λοιποῦ γυναῖκα μὴ θεάσεται, οὐχ ὥς τὴν φύσιν βδελυσσόμενος, ἀλλὰ τῷ κινδύνῳ τοῦ πειρασμοῦ φοβούμενος περιπεσεῖν, τῷ ἐκ τοῦ θεωρουμένου κάλλους συμβαίνοντι. Γυνὴ δέ τις τοῦτο ἀκούσασα, τεθαρρήκóτως εἰς τὸ ὄρος ἀνῆλθε, καὶ εἰς τὸ αὐτοῦ σπήλαιον ἀναιδῶς παρεγένετο. Οὗτος δὲ μικρὸν ἐκ μήκους ταύτην θεασάμενος ἐρχομένην, καὶ ἐκ τῶν ἱματίων ἐπιγνοὺς γυναῖκα αὐτὴν εἶναι, ἑαυτὸν εἰς εὐχὴν δέδωκε, καὶ ἐν τῇ γῇ τὴν ἑαυτοῦ ὄψιν ἐπεστήριξεν. Τοσοῦτον δὲ ἠπλωμένος ἐν τῇ εὐχῇ

προσεκαρτέρησεν, ἕως οὗ τὸ ἀναιδὲς ἐκεῖνο γύναιον ἀτονῆσαν ἐκ τῆς θυρίδος τοῦ κελλίου αὐτοῦ ἀπέστη. Κατελθοῦσα οὖν ἐκ τοῦ ὄρους, ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τὴν ζωὴν ἐπλήρωσεν. Ἐκ τῆς δοθείσης οὖν ψήφου τῷ ταύτης θανάτῳ πᾶσι γνῶριμος γέγονεν, ὅτι σφόδρα τῷ παντοδονάμῳ Θεῷ ἀπήρесе, τοῦ ταύτην τῇ τόλμῃ τὸν ἑαυτοῦ δοῦλον λυπῆσαι.

Ἐν ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ πολλῶν μετὰ σπουδῆς εὐχῆς χάριν πρὸς αὐτὸν συντρεχόντων, καὶ τῆς ὁδοῦ λίαν στενῆς ὑπαρχούσης, δι' ἧς πρὸς αὐτὸν ἀνήρχοντο· ἐν γὰρ τῇ τοῦ ὄρους πλαγία διακειμένη, μέχρι τοῦ πληρώματος τῆς ἀναβάσεως, ἐν ᾧ τὸ αὐτοῦ κελλίον ὑπῆρχε, πάνυ δύσβατος ἦν· παιδίον οὖν σεμνὸν ἀδεῶς πορευόμενον, ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ ὄρους, πεσὼν, μέχρι τῆς ὑποκειμένης τῷ ὄρει κοιλάδος κατηνέχθη. Ἡ δὲ αὐτὴ κοιλάς ἐκ τοῦ ὕψους, τοῦ ὄρους, ὥσπερ εἰς βυθὸν κειμένη θεωρεῖται. Τοσοῦτῳ γὰρ ὕψει τὸ ὄρος ἐκεῖνο ὑπέρκειται, ὥστε τὰ ἐν τῇ κοιλάδι δένδρα, καὶ τοὶ παμμεγέθη ὑπάρχοντα, καθάπερ θάμνοι τοῖς ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ ὄρους θεωροῦσι νομίζονται. Ἐν ταραχῇ τοίνυν γέγονασι πάντες οἱ ἐρχόμενοι, καὶ μετὰ σπουδῆς καὶ φροντίδος ἤρξαντο ζητεῖν, ποῦ τὸ σκῆνωμα τοῦ πεσόντος παιδίου δυνηθῶσιν εὑρεῖν. Τίς δὲ τοῦτον εἰ μὴ τεθνεῶτα εὑρεθῆναι προσεδόκα; ἢ τίς ἀκέραιον τὸ σκῆνωμα ἐν τῇ κοιλάδι φθάσαι ὑπενόει, καὶ οὐχὶ διεσπαραγμένον ἐν τῇ τοσαύτῃ τῆς καταγωγῆς φορᾷ; Ἐπιζητήσαντες οὖν ἐν τῇ κοιλάδι τὸ παιδίον, εὔρον αὐτὸ οὐ μόνον ζῶν, ἀλλὰ καὶ ὑγιὲς πάνυ. Τότε πᾶσι κατάδηλον γέγονεν, ὅτι διὰ τῆς εὐχῆς τοῦ εὐλαβεστάτου Μαρτίνου ἀβλαβὴς ὁ παῖς ἐκ τοῦ τοιούτου πτώματος διεφυλάχθη. Ἐν αὐτῷ **318** τοίνυν τῷ σπηλαίῳ κρημνὸς ἄνωθεν ὑπέρκειται, ἐν ᾧ ἀπόσπασμα λίθου ἐπάνω τῆς κέλλης Μαρτίνου κρεμάμενον ἐθεωρεῖτο, θάνατον αὐτῷ καθ' ἡμέραν

καὶ πτῶσιν τῆς κέλλης ἀπειλοῦν. Μασκάτωρ δὲ ὁ ἀνεψιὸς Ἀρμενταρίου τοῦ ἱλλουστρίου, μετὰ πλήθους γεωργῶν πρὸς αὐτὸν ἐλθὼν παρεκάλει, ἵνα ἐκ τοῦ σπηλαίου ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐξελθεῖν ἀξιώσῃ, ὅπως τὸν ἀποσπασθέντα ἐκ τοῦ κρημνοῦ λίθον, ἐὰν δυνηθῇ, ἐπάρῃ, καὶ λοιπὸν ἀμερίμνως ὁ τοῦ Θεοῦ δοῦλος ἐν τῷ αὐτῷ σπηλαίῳ κατοικήσῃ. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος οὐδαμῶς αὐτῷ ἐν τούτῳ συνήνεσε, πλὴν ὅμως ἐκέλευσεν, ἵνα ὅπερ δύναται ποιήσῃ. Αὐτὸς δὲ ἐν τῷ ἰδιάζοντι μέρει τοῦ κελλίου ἑαυτὸν ἐποίησεν. Οὐκ ἦν δὲ διστάζειν, ὅτι ἐὰν τὸ μέγεθος ἐκείνου τοῦ λίθου πεπτώκοι, ὁμοῦ καὶ τὴν κέλλην συνέτριβε, καὶ τὸν Μαρτῖνον ἐφόνευεν. Ἐν ὅσῳ δὲ τὸ ἐλθὼν πλῆθος τοῦ λαοῦ ἠγωνίζετο, ἵνα, ἐὰν δύνανται ἄνευ κινδύνου τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ, τὸν ἄνωθεν ἐπικλίναντα παμμεγέθη λίθον ἐπάρωσι, πάντων θεωρούντων πρᾶγμα συνέβη σφόδρα θαυμαστόν. Τὸ γὰρ τοῦ λίθου ἀπόκλασμα, ὅπερ ἠγωνίζοντο ἀποσπᾶσαι, αἴφνης ἀπ' αὐτῶν τῶν καμνόντων ἀνασπασθὲν, ἵνα μὴ τῷ κεράμῳ τῆς κέλλης Μαρτίνου ἐγγίσῃ, καὶ ὥσπερ τὴν βλάβην τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ ἀποφεύγον, μήκοθεν ἔπεσεν. Ὅπερ διὰ τῆς τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ κελεύσεως ἀγγελικῇ ὑπηρεσίᾳ πραχθῆναι πιστεύει πᾶς, ὅστις θεϊκῇ προνοίᾳ διοικεῖσθαι τὰ πάντα πιστῶς ἐλπίζει. Ὁ αὐτὸς ἐν ἀρχῇ, ὅτε ἐν τῷ ὄρει ἑαυτὸν ἐκδέδωκεν, οὐ μέντοι κεκλεισμένῳ τῷ κελλίῳ ἐν αὐτῷ κατοικῶν, ἀλύσει σιδηρᾷ τὸν ἑαυτοῦ πόδα ἔδησεν. Ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου μέρους ταύτην τῷ λίθῳ προσέπηξεν, ἵνα τοῦ λοιποῦ μὴ δυνηθῇ ἐξελθεῖν, εἰ μὴ ὅσον τὸ τῆς ἀλύσεως μέτρον ἐτάνυε. Τοῦτο δὲ ὁ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος ἀνὴρ Βενέδικτος, οὔτινος ἀνωτέρῳ μνεῖαν πεποίημαι, ἀκούσας, δι' οἰκείου αὐτοῦ μαθητοῦ δηλῶσαι αὐτῷ ἐφρόντισε· Ἐὰν δοῦλος εἴ τοῦ Θεοῦ, μὴ σε κρατήσῃ ἄλυσις σιδηρᾷ, ἀλλ' ἡ τοῦ Χριστοῦ ἄλυσις. Πρὸς ταύτην δὲ τὴν φωνὴν παρευθὺ Μαρτῖνος τὴν

τοῦ ποδὸς αὐτοῦ ἄλυσιν ἔλυσε, καὶ οὐδέ ποτε ἐν ὑστέρω τὸν πόδα λελυμένον ἐξέτεινεν ἔξω τοῦ τόπου, οὗ ἦν ἐθίσας δεδεμένον αὐτὸν τανύσαι· ἐν δὲ τοσοῦτῳ διαστήματι, ἄνευ ἀλύσεως αὐτὸν ἀπιέναι παρεχώρει, εἰς ὅσον καὶ πρότερον δεδεμένος ἀπίει. Ἐν ὑστέρω δὲ μετὰ τὸ ἐαυτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ ἐγκλεῖσαι, ἤρξατο λοιπὸν καὶ μαθητὰς δέχεσθαι. Παραμέρος δὲ τοῦ σπηλαίου αὐτοῦ οἰκνῦντες, εἰς τὴν ἐαυτῶν χρεῖαν ὕδωρ ἐκ τοῦ φρέατος ἤντλουν. Τὸ δὲ σχοινίον ἐν ᾧ ἡ σίκλα ἐδέδετο, δι' ἧς τὸ ὕδωρ ἤντλουν, συχνότερως ἐκόπτετο. Ὅθεν τὴν ἄλυσιν, ἥνπερ ἐκ τοῦ ποδὸς αὐτοῦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἔλυσεν, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ αἰτησάμενοι, ταύτην τῷ σχοινίῳ ἐν τῇ σίκλᾳ προσέδησαν. Ἐκτοτε δὲ καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ὕδατι τὸ σχοινίον βρεχόμενον οὐδαμῶς τοῦ λοιποῦ ἐκόπη. Τὸ γὰρ σχοινίον ἐκεῖνο προσδεθὲν τῇ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ἀλύσει, τὴν τοῦ σιδήρου δύναμιν εἰς ἐαυτὸν ἐπεσπάσατο.

ΠΙΕΤΡ. Πάνυ τοῖς πᾶσιν ἀρέσκουσι ταῦτα τὰ θαύματα, πλειοτέρως δὲ διὰ τὸ προσφάτως αὐτὰ γεγονέναι.

320 CAPUT XVII. *De monacho ex monte Argentario, qui mortuum suscitavit.*

GREGORIUS. Nostris modo temporibus quidam vir, Quadragesimus nomine, Buxentinae Ecclesiae subdiaconus fuit qui ovium suarum gregem pascere in ejusdem Aureliae partibus solebat. Cujus valde veracis viri narratione res mira innotuit, quae secreto fuerat gesta. Is namque, ut praediximus, dum gregis sui in Aurelia curam gereret, in

diebus ejusdem vir fuit e monte, qui Argentarius vocatur, venerabilis vitae, qui habitum monachi, quem praetendebat specie, moribus explebat. Hic itaque ad Ecclesiam beati Petri apostolorum principis ab eodem monte Argentario annis singulis venire consueverat, atque ad hunc, quem praedixi, Quadragesimum subdiaconum, sicut ipse narravit, hospitalitatis gratia declinabat. Quadam vero die, dum ejus hospitium, quod non longe ab Ecclesia aberat, intrasset, cujusdam pauperculae mulieris maritus juxta defunctus est: quem ex more lotum, vestimentis indutum, et sabano constrictum, superveniente vespere, sepelire nequiverunt. Igitur juxta defuncti corpus viduata mulier sedit, quae in magnis fletibus noctem ducens, continuis lamentorum vocibus satisfaciebat dolori. Cumque hoc diutius fieret et flere mulier nullo modo cessaret, vir Dei, qui receptus hospitio fuerat, Quadragesimo subdiacono compunctus ait: Dolori hujus mulieris anima mea compatitur; rogo, surge, et oremus. Perrexerunt igitur utrique ad vicinam ecclesiam, seseque pariter in orationem dederunt. Cumque diutius orassent, complere orationem Quadragesimum subdiaconum servus Dei petiit. Qua completa ab altaris crepidine pulverem collegit, atque cum eodem Quadragesimo ad defuncti corpus accessit, seseque ibidem in orationem dedit. Cumque diutius orasset, jam non, sicut prius fecerat, orationem compleri per subdiaconum voluit, sed ipse benedictionem dedit, statimque surrexit. Et quia manu dextera collectum pulverem gestabat, sinistra pallium quo facies defuncti velabatur abstulit. Quod cum mulier fieri cerneret, contradicere vehementer coepit et mirari quid vellet facere. Ablato itaque pallio, diu eo quem collegerat pulvere defuncti faciem fricavit. Qui cum diutius fricaretur, recepit animam, oscitavit, oculos aperuit, seseque

elevans resedit, quid erga se ageretur miratus est, ac si de gravissimo somno fuisset excitatus. Quod cum mulier lamentis fatigata conspiceret, coepit ex gaudio magis flere, et voces amplius edere. Quam vir Domini modesta prohibitione compescuit, dicens. Tace, tace; sed **321** si quis vos requisiverit qualiter factum sit, hoc solummodo dicite: quia Dominus Jesus Christus opera sua fecit. Dixit hoc, atque ab ejus hospitio exivit, Quadragesimum subdiaconum protinus reliquit, et in loco eodem ultra non apparuit. Temporalem namque honorem fugiens, egit ut ab his a quibus visus in tanta virtute fuerat nunquam jam in hac vita videretur.

PETR. Quid alii sentiant ignoro: ego autem cunctis miraculis hoc potius existimo esse miraculum, quod ad vitam mortui redeunt, eorumque animae ad carnem ex occulto revocantur.

GREGOR. Si visibilia attendimus, ita necesse est ut credamus; si vero invisibilia pensamus, nimirum constat, quia majus est miraculum praedicationis verbo atque orationis solatio peccatorem convertere, quam carne mortuum resuscitare. In isto enim resuscitatur caro iterum moritura, in illo vero anima in aeternum victura. Cum enim propono duos, in quo horum existimas majori factum virtute miraculum? Lazarum quippe, quem jam fidelem credimus fuisse, carne Dominus suscitavit (**Joan. XI**); Saulum vero resuscitavit in mente (**Act. XI**). Et quidem post resurrectionem carnis de Lazari virtutibus tacetur. Nam post resurrectionem animae, capere nostra infirmitas non valet quanta in sacro eloquio de Pauli virtutibus dicuntur: quod illius praedicatione crudelissimae cogitationes ad pietatis mollia conversae sunt viscera; quod mori cupit pro fratribus, in quorum prius morte gaudebat (**Rom. IX, 3**); quod, plenus omnis scripturae

scientia, nil se scire judicat, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum (**I Cor. II, 2**); quod pro Christo virgis libenter caeditur, quem gladiis insequabatur (**II Cor. XI, 25**); quod Apostolatus honore sublimis est, sed tamen sponte fit parvulus in medio discipulorum; quod ad coeli tertii secreta ducitur (**II Cor. XII, 2**), et tamen mentis oculum per compassionem reflectit ad disponendum cubile conjugatorum, dicens: *Uxori vir debitum reddat, similiter et uxor viro* (**I Cor. VII, 3**), quod admiscetur in contemplatione coetibus angelorum, et tamen non aspernatur cogitare atque disponere facta carnalium; quod gaudet in infirmitatibus, sibi in contumeliis placet (**II Cor. XII, 10**); quod ei vivere Christus est, et mori lucrum (**Phil. I, 21**); quod totum jam extra carnem est, hoc ipsum quod vivit in carne (**Galat. II, 20**). Ecce qualiter vivit, qui ab inferno mentis ad vitam pietatis rediit. Minus est ergo quempiam in carne suscitari, nisi forte per vivificationem carnis ad vitam reducatur mentis; ut ei hoc agatur per exterius miraculum, quatenus conversus interior vivificetur.

PETR. Valde infra credidi hoc, quod modo quam sit incomparabiliter superius agnovi. Sed, quaeso, coepta proseguere, ut dum tempus vacat, sine aedificatione hora non transeat.

319 ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'. Περὶ τοῦ ἐλθόντος μοναχοῦ
ἀπὸ τοῦ ὄρους τοῦ Ἀργενταρίου, καὶ νεκρὸν
ἐγείραντος.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἀρτίως ἐπὶ τῶν ἡμετέρων χρόνων, Κουαδραγέσιμός τις ὄνομα, ὑποδιάκονος τῆς Βουξεντίας ἐκκλησίας ὑπάρχων, τὴν τῶν προβάτων αὐτοῦ ποίμνην ἐν τοῖς μέρεσιν Αὐρηλίας ἔθος εἶχεν τοῦ βόσκειν. Ὅστις πρᾶγμα θαύματος πλήρες ἀνδρὶ τινι σφόδρα ἀληθεστάτῳ διηγήσατο, ὅπερ μυστικῶς ἦν πραχθέν. Καθὼς δὲ προεῖπον, οὗτος τὴν τῶν οἰκείων αὐτοῦ προβάτων ἐπιμέλειαν ἐν τοῖς μέρεσιν Αὐρηλίας ποιούμενος, ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ἀνὴρ τις ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ λεγομένου Ἀργενταρίου, τῷ μοναχικῷ σχήματι κεκοσμημένος, καὶ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος ὑπάρχων, ἐν τῇ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὄρους ἔρχετο, ἔθος ἔχων κατ' ἐνιαυτὸν τοῦτο ποιεῖν. Ἐν δὲ τῷ οἴκῳ τοῦ προλεχθέντος Κουαδραγεσίμου τοῦ ὑποδιακόνου πάντοτε ἐξενίζετο, καθὼς ὁ αὐτὸς ὑποδιάκονος διηγήσατο. Καὶ τότε οὖν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ὑποδεχθεὶς ὁ προῤῥήθεις μοναχὸς, ἐν τινὶ ἡμέρᾳ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπήρχετο, πλησίον τοῦ οἴκου τοῦ ὑποδιακόνου ὑπάρχουσιν. Πτωχοτάτης δὲ τινος γυναικὸς σύνεγγυς οἰκούσης ὁ ἀνὴρ ἐτελεύτησε, καὶ κατὰ τὸ ἔθος, τοῦτον λούσαντες, καὶ τοῖς ἱματίοις ἐνταφιάσαντες, καὶ τῷ σαβάνῳ περιειλίσαντες, τῆς ἐσπέρας καταλαβούσης, θάψαι αὐτὸν οὐκ ἠδυνήθησαν. Ἐγγιστα δὲ τοῦ σώματος τοῦ τεθνεῶτος ἡ χήρα γυνὴ παρακαθεσθεῖσα, ἐν μεγίστῳ κλαυθμῷ τὴν νύκτα διετέλεσε, ταῖς ὀδυνηραῖς φωναῖς καὶ τῷ θρήνῳ τὸν πόνον παραμυθουμένη. Ἐν δὲ τῷ ἐπιμόνῳ τοῦτο γίνεσθαι, καὶ τοῦ κλαίειν τῆς γυναικὸς οὐκ ἐνδιδούσης, ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ὁ ἐν τῷ οἴκῳ Κουαδραγεσίμου ὑποδεχθεὶς, κατανυγεὶς εἶπε πρὸς αὐτὸν· Συμπαθεῖ ἡ ψυχὴ μου τῷ πόνῳ τῆς γυναικὸς ταύτης, ἀλλὰ παρακαλῶ, ἀνάστα καὶ εὐξώμεθα. Ἐπορεύθησαν οὖν ἀμφότεροι ἐν τῇ γειτνιαζούσῃ ἐκκλησίᾳ,

καὶ ὁμοθυμαδὸν ἑαυτοὺς εἰς εὐχὴν ἐπιδέδωκαν. Ἐπιμόνως δὲ εὐξαμένων αὐτῶν, τέλος τῇ εὐχῇ ἐπιθεῖναι Κουαδραγέσιμον τὸν ὑποδιάκονον ὁ τοῦ Θεοῦ δοῦλος ῥήτησατο. Τούτου δὲ γεγονότος, ἐκ τῆς εἰσόδου τοῦ θυσιαστηρίου κόνιν ἀνελόμενος, ἅμα τῷ αὐτῷ Κουαδραγεσίμῳ, πρὸς τὸ σῶμα τοῦ τεθνεῶτος παρεγένοντο, κάκεισε δὲ ἑαυτὸν εἰς εὐχὴν δέδωκεν. Ὡς οὖν ἐπιμόνως ἠΰξατο, οὐκέτι λοιπὸν ὡς τὸ πρότερον πεποίηκε διὰ τοῦ ὑποδιακόνου τέλος τῇ εὐχῇ ἐπιτεθεῖναι, ἀλλ' αὐτὸς τὴν εὐλογίαν δέδωκε, καὶ εὐθὺς ἐκ τῆς εὐχῆς ἀνέστη. Διὰ δὲ τοῦ βαστάζειν αὐτὸν ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ ὥνπερ ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου συνῆξε κονιορτὸν, τῇ εὐωνύμῳ τὸ σάβανον, ὅπερ τὸ πρόσωπον τοῦ νεκροῦ ἐκάλυπτε, παρεπῆρεν. Τοῦτο δὲ ἡ γυνὴ θεασαμένη, καταλέγειν αὐτῷ ἤρξατο, καὶ θαυμάζειν τί ἠθέλησε ποιῆσαι. Τοῦ δὲ σαβάνου ἐπαρθέντος, ἐκ τοῦ κονιορτοῦ, ὅπερ ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου συνῆξε, τὸ πρόσωπον τοῦ νεκροῦ ἐπιμόνως ἔτριψε. Τούτου δὲ γεγονότος, παραχρῆμα ὁ τεθνηκὼς τὴν ψυχὴν ἀπέλαβεν, τὸ σῶμα δὲ σαλεύσας τοὺς ὀφθαλμοὺς ἠνέωξε, καὶ ἑαυτὸν ἐγείρας ἀνεκάθησεν. Ὡς ὅτι δὲ ἀπὸ ὕπνου βαρυτάτου ἦν ἐξυπνισθεὶς, τί περὶ αὐτὸν ἐγεγόνει, ἐθαύμαζε. Τοῦτο δὲ ἡ γυνὴ θεασαμένη, ἢ ἐκ τοῦ πολλοῦ πένθους κατάκοπος γενομένη, ἤρξατο ἀπὸ χαρᾶς πλειότερως κλαίειν, καὶ φωνὰς μείζονας ἀφιέναι, ἣν ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ μετὰ πρᾶύτητος διεκώλυσε, λέγων· Σιώπα, σιώπα, σιώπα. Ἐὰν **322** δέ τις ὑμᾶς ἐρωτήσῃ πῶς τοῦτο γέγονε, μηδὲν ἄλλο ἐρεῖτε, εἰ μὴ, ὅτι ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ ἔργον τοῦτο πεποίηκε. Τοῦτο δὲ αὐτοῦ εἰπόντος, ἐκ τοῦ οἴκου αὐτῆς ἐξῆλθε, καὶ Κουαδραγέσιμον δὲ τὸν ὑποδιάκονον εὐθέως κατέλιπε, καὶ ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ τοῦ λοιποῦ οὐκ ἐφάνη. Τὴν γὰρ πρόσκαιρον δόξαν φεύγων,

ἐπραγματεύσατο, ἵνα παρ' αἷς ἐν τοσαύτῃ τῇ δυνάμει θαύματος ἐθεωρήθῃ, μηκέτι λοιπον ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ θεαθῇ.

ΠΕΤΡ. Τί ὑπολαμβάνουσιν ἕτεροι, οὐ γινώσκω, ἐπεὶ ἐγὼ πάντων τῶν θαυμάτων τοῦτο μᾶλλον κρίνω εἶναι θαυμασιώτερον, ὅτι οἱ ἀποθανόντες ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ πάλιν ὑποστρέφουσι, καὶ αἱ ψυχαὶ ἐν τῇ σαρκὶ ἀφανῶς ἀποδίδονται.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐὰν μόνοις τοῖς ὀρωμένοις προσέχωμεν, ἀναγκαῖόν ἐστι τοῦτο εἶναι μεῖζον πιστεῦσαι· εἰ δὲ περὶ τῶν ἁορατῶν ταλαντεύσωμεν, θαυμασίως δείκνυται, ὅτι μεῖζόν ἐστι τὸ θαῦμα, τῆς τοῦ λόγου κηρύξεως συντρεχούσης, καὶ τῆς εὐχῆς πρὸς τὸν ἁμαρτωλὸν ἐπιστρέψαι, ἥπερ τοῦ ἐν σαρκὶ νεκρὸν ἀναστῆσαι. Ἐν τούτῳ γὰρ ἀνίσταται ἡ σὰρξ πάλιν ἀποθνήσκουσα, ἐν ἐκείνῳ δὲ ἀνίσταται ἡ ψυχὴ εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσα. Δύο τοίνυν σοι περιτίθημι πρόσωπα, ἵνα ἐν αὐτοῖς κατανοήσης, οἷον γέγονε μεῖζον τῇ δυνάμει τὸ θαῦμα, Λάζαρον ὃνπερ σωματικῶς ὁ κύριος ἐκ νεκρῶν ἀνέστησε, καὶ Σαῦλον ὃν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας νοερῶς ἤγειρε. Καὶ περὶ μὲν τῶν Λαζάρου δυνάμεων, μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀνάστασιν παρεσιωπήθη· μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν τῆς τοῦ Παύλου ψυχῆς, πόσας δυνάμεις ἐν τῷ ἡγιασμένῳ λόγῳ πεποίηκεν, ἡ ἡμετέρα ἀσθένεια χωρῆσαι οὐ δύναται. Πῶς ἐκεῖνοι οἱ ὠμότατοι αὐτοῦ διαλογισμοὶ εἰς τὰ τῆς εὐσεβείας μετεστράφησαν σπλάγχνα; Πῶς ἀποθανεῖν ἐπεθύμει ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν, ὧνπερ πρότερον τῷ θανάτῳ ἔχαιρε; Πῶς πάση γραφικῇ γνώσει πεπληρωμένος, μηδὲν ἑαυτὸν εἰδέναι κρίνει, εἰ μὴ Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον; Πόσαις ῥάβδοις ὑπὲρ Χριστοῦ προθύμως μαστιγοῦνται, ὃνπερ ἐν μαχαίρᾳ τὸ πρὶν κατεδίωκεν; Ἐν πόσῳ ὕψει τιμῆς ἀποστολικῆς ὑπάρχων, ἐλάχιστον αὐτὸν πάντων τῶν μαθητῶν ἀποκαλεῖ; Πῶς ἐν τοῖς τοῦ τρίτου οὐρανοῦ μυστηρίοις ὑψοῦται; Τοῦ δὲ νοὸς τὸ ὄμμα

διὰ τῆς συμπαθείας ἐπικλίνει πρὸς τὸ διοικῆσαι τὴν τῆς συζυγίας κοίτην, λέγων· Ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην εὖνοϊαν τῇ γυναικὶ ἀποδιδότω, ὁμοίως, καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί. Ὁ ἀνακραθεὶς νοερῶς τῇ τῶν ἀγγέλων συνοδίᾳ, καὶ πλὴν ὅμως οὐ παραιτεῖται μεριμνῆσαι καὶ διοικῆσαι τὰ ἔργα τῶν σαρκικῶν· ὁ ἐν ταῖς βασάνοις χαίρων, καὶ ἐν ταῖς ἀσθενείαις ἐγκαυχώμενος· αὐτῷ γὰρ τὸ ζῆν, Χριστός ἐστι, καὶ τὸ ἀποθανεῖν, κέρδος. Καὶ αὐτὸ δέ, ὅπερ ἐν σαρκὶ ζῆ, ἔξω τῆς σαρκὸς ὑπάρχει. Θεὰ λοιπὸν πῶς ζῆ ὅστις ἐκ τοῦ ἄδου τοῦ νοός πρὸς τὴν τῆς εὐσπλαγχνίας ζωὴν ἐπανέρχεται. Λίαν οὖν ἐλάχιστον θαῦμά ἐστι τὸ ἐν σαρκὶ τινα ἀναστῆσαι, οὐκ οἶδα μή πως ἐὰν διὰ τῆς ζωοποιήσεως τῆς σαρκὸς, καὶ εἰς τὴν τοῦ νοός ζωὴν ἐπανέρχεται· ἵνα τὸ αὐτὸ γένηται διὰ τοῦ ἔξωθεν θαύματος, ὅπως καὶ ἔνδοθεν ἐπιστραφεὶς ζωοποιηθῇ.

ΠΕΤΡ. Σφόδρα πεπιστευκῶς ἀρτίως ἔγνων πόσον τοῦτο ἐκείνου ὑπάρχει μεῖζον· ἀλλ' αἰτῶ, ἅπερ διηγεῖσθαι ἀπὴρξου, ἀκολούθως πλήρωσον, ἵνα τοῦ καιροῦ ἀργοῦντος, ἄνευ οἰκοδομῆς ἢ ὥρα μὴ παρέλθῃ.

324 CAPUT XVIII. *De Benedicto monacho.*

GREGORIUS. Frater quidam mecum est in monasterio conversatus, in Scriptura sacra studiosissimus, qui me aetate praeibat, et ex multis quae nesciebam, me aedificare consueverat. Hujus itaque narratione didici quod fuit quidam in Campaniae partibus intra quadagesimum Romanae urbis miliarium nomine Benedictus; et quidem aetate juvenis, sed

moribus grandaevus, et in sanctae conversationis regula se fortiter stringens. Quem Totilae regis tempore cum Gothi reperissent, hunc incendere cum sua cella moliti sunt. Ignem namque supposuerunt, sed in circuitu arserunt omnia, cella vero illius igne comburi non potuit. Quod videntes Gothi, magisque saevientes, atque hunc ex suo habitaculo trahentes, non longe aspexerunt succensum clibanum, qui coquendis panibus parabatur, eumque in illo projecerunt, clibanumque clauserunt. Sed die altero ita illaesus inventus est, ut non solum ejus caro ab ignibus, sed neque extrema ullo modo vestimenta cremarentur.

PETR. Antiquum trium puerorum miraculum audio, qui projecti in ignibus laesi non sunt (**Daniel. III**).

GREGOR. Illud, ut opinor, miraculum ex parte aliqua dissimiliter gestum est. Tunc quippe tres pueri ligatis pedibus ac manibus in ignem projecti sunt, quos die altera rex requirens, in camino illaesis vestibibus deambulantes reperit. Ex qua re colligitur quia ignis in quo jactati fuerant, qui eorum vestimenta non contigit, eorum vincula consumpsit, ut uno eodemque tempore in obsequio justorum et haberet flamma virtutem suam ad solatium, et non haberet ad tormentum.

323 ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'. Περὶ Βενεδίκτου μοναχοῦ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἀδελφός τις ἐν τῷ μοναστηρίῳ μου ὑπῆρχε, γνησίως μοι συναναστρεφόμενος, πάνυ τὴν ἱερὰν γραφὴν

ἐξησκημένος, ὅστις τὴν ἐμὴν κήραν ὑπερέβαιναν· οὗτος εἰς πολλὰ, ἅπερ οὐκ ἤδειν, οἰκοδομεῖν με ἔσπευδε. Παρ' αὐτοῦ οὖν τοῦτο, ὅπερ διηγοῦμαι, μεμάθηκα. Ἔλεγε δὲ οὕτως. «Ἐν τοῖς τῆς Καμπανίας μέρεσιν, ἔνδον τοῦ τεσσαρακοστοῦ μιλίου ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων πόλεως, ἀνὴρ τις ὑπῆρχεν ὀνόματι Βενέδικτος, νέαν μὲν ἄγων τὴν ἡλικίαν, πεπολιωμένην δὲ σύνεσιν κεκτημένος, ὅστις ἑαυτὸν ἐν τῷ τῆς ἀγίας ἀναστροφῆς κανόνι, δυνάμει συνέσφιγγε. Τοῖς δὲ χρόνοις Τοτίλα τοῦ ῥηγὸς τοῦτον οἱ Γότθοι εὐρόντες, ἐμπυρίσαι αὐτὸν ἅμα τῆς αὐτοῦ κέλλης ἠθέλησαν. Ὅθεν πῦρ ὑφάψαντες, καὶ ὑποθέντες, πάντα τὰ πέριξ ἐνεπύρισαν, τῆς δὲ κέλλης αὐτοῦ τὸ πῦρ οὐχ ἥψατο. Τοῦτο δὲ οἱ Γότθοι θεασάμενοι, καὶ ἐπὶ πλεῖον τῷ θυμῷ ἐξαφθέντες, τοῦτον ἐκ τῆς κέλλης σύραντες, οὐ μήκοθεν θεασάμενοι κλίβανον ὑποκαιόμενον ἐπὶ τῷ ὀπτηθῆναι ἄρτους, τοῦτον ἐν αὐτῷ βαλόντες, τὸν κλίβανον ἠσφαλίσαντο. Ἐν ἑτέρᾳ δὲ ἡμέρᾳ, τοῦτον ἀνοίξαντες, εὔρον οὐ μόνον τὴν τοῦτου σάρκα ἀβλαβῆ ἐκ τοῦ πυρός διαφυλαχθεῖσαν, ἀλλ' οὐδὲ τὰ ἅκρα τῶν ἱματίων αὐτοῦ φλογισθέντα.»

ΠΕΤΡ. Ἀρχαῖον τῶν τριῶν παίδων θαῦμα ἀκούω, οἵτινες ἐν τῷ πυρὶ ῥιφέντες οὐκ ἐβλάβησαν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐκεῖνο, ὡς ὑπολαμβάνω, τὸ θαῦμα, ἐκ μέρους μὲν, ὁμοίως, οὐκ ἴσως δὲ τούτου ἐπράχθη. Τότε γὰρ οἱ τρεῖς παῖδες δεδεμένοι χεῖρας καὶ πόδας ἐν τῷ πυρὶ ἐρρίφησαν, ἐν ἄλλῃ δὲ ἡμέρᾳ τούτους ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ καμίνῳ ἐπιζητήσας, εὔρεν ἀβλαβεῖς περιπατοῦντας, μή τε τῶν ἱματίων αὐτῶν ἀδικηθέντων. Ἐξ οὗ πράγματος κατανόησον, ὅτι τὸ πῦρ ἐν ᾧ ἐρρίμμενοι ὑπῆρχον, τῶν μὲν ἱματίων αὐτῶν οὐχ ἥψατο, τοὺς δὲ δεσμοὺς κατέκαυσεν· ὥστε ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ καιρῷ πρὸς τὴν τῶν δικαίων ὑπηρεσίαν, καὶ ἐσχηκέναι τὸ πῦρ τὴν

ἐνέργειαν πρὸς τὴν αὐτῶν βοήθειαν, πρὸς δὲ βάσανον μὴ ἐσχηκέναι.

*CAPUT XIX. De Ecclesia beati Zenonis
martyris Veronae, in qua aquae ultra portam
apertam inundantes minime intraverunt.*

Huic tam antiquo miraculo, diebus nostris res similis e contrario evenit elemento. Nam nuper Joannes tribunus relatione sua me docuit, quod Pronulphus comes, cum illic adesset, se cum rege Autharico eo tempore in loco eodem ubi mira res contigit adfuisse, eamque se cognovisse testatus est. Praedictus etenim tribunus narravit, dicens: quia ante hoc fere quinquennium, quando apud hanc Romanam urbem alveum suum Tiberis egressus est, tantum crescens, ut ejus unda super muros urbis influeret, atque inde in ea jam maximas regiones occuparet, apud Veronensem **325** urbem fluvius Athesis excrescens, ad beati Zenonis martyris atque pontificis ecclesiam venit. Cujus ecclesiae dum essent januae apertae, aqua in eam minime intravit. Quae paulisper crescens, usque ad fenestras ecclesiae, quae erant tectis proximae, pervenit; sicque stans aqua ecclesiae januam clausit, ac si illud elementum liquidum in soliditatem parietis fuisset mutatum. Cumque essent multi inventi interius, sed et aquarum multitudine omni ecclesia circumdata, qua possent egredi non haberent, ibique se siti ac fame deficere formidarent, ad ecclesiae januam veniebant, ad bibendum

hauriebant aquam, quae, ut praedixi, usque ad fenestras excreverat, et tamen intra ecclesiam nullo modo diffluebat. Hauriri itaque ut aqua poterat, sed diffluere ut aqua non poterat. Stans autem ante januam ad ostendendum cunctis meritum martyris ut aqua erat ad adiutorium, et quasi aqua non erat ad invadendum locum. Quod ego antiquo antedicti ignis miraculo vere praedixi non fuisse dissimile, qui trium puerorum et vestimenta non contigit, et vincula incendit.

PETR. Mira sunt valde sanctorum facta quae narras, et praesenti infirmitati hominum vehementer stupenda. Sed quia tantos nuper in Italia fuisse audio admirandae virtutis viros, nosse velim si nullas eos contigit antiqui hostis insidias pertulisse, an ex insidiis profecisse.

GREGOR. Sine labore certaminis non est palma victoriae. Unde ergo victores sunt, nisi quod contra antiqui hostis insidias decertaverunt? Malignus quippe spiritus cogitationi, locutioni, atque operi nostro semper insistit, si fortasse quid inveniat unde apud examen aeterni iudicis accusator existat. Vis etenim nosse quomodo ad decipiendum semper assistat?

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'. Περὶ τοῦ γενομένου θαύματος ἐν
τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Ζήνωνος ἐν τῇ πόλει
Βερόνης.

Τῷ ἀρχαίῳ τούτῳ καὶ τηλικούτῳ θαύματι ἐν ταῖς ἡμέραις
ἡμῶν πρᾶγμα ὅμοιον ἀντιστρόφως συνέβη, ἐν ἑτέρῳ

στοιχείω· περὶ οὗ Ἰωάννης ὁ τριβοῦνος ἀρτίως τῇ αὐτοῦ με
διηγήσει ἐπίστωσεν. Ἔλεγε γὰρ, ὅτι Προνοῦλφος ὁ κόμης ἐν
τῷ καιρῷ ἐκείνῳ παρῆν μετὰ τοῦ ῥηγὸς Αὐθαλαρικού, ἐν τῷ
τόπῳ ἐν ᾧ τὸ θαυμαστὸν πρᾶγμα τοῦτο συνέβη, καὶ ὅπερ ὅψει
παρὼν ἐθεάσατο, τοῦτο τῷ προλεχθέντι τριβούνῳ ἐγνώρισεν.
Ἔλεγε δὲ οὕτως, ὡς πρὸ ταύτης τῆς πενταετίας, ὅταν ἐν τῇ
τῶν Ῥωμαίων πόλει ταύτῃ, ὁ Τίβερης ποταμὸς τὴν κοίτην
αὐτοῦ ὑπερβλύσας ἐξῆλθεν, ὥστε ἐπάνωθεν τῶν τειχέων
τῆς πόλεως τὸ ὕδωρ ἐπικλύσαι, ὅθεν καὶ πλείστους
ῥεγεῶνας ἐν αὐτῇ ἐπελάβετο. Τότε οὖν καὶ ἐν Βερώνῃ
τῇ **326** πόλει Ὀσάτεσις παταμὸς ὑπερηύξησε, καὶ εἰς τὴν τοῦ
μακαρίου Ζήνωνος ἐκκλησίαν τοῦ πατριάρχου καὶ μάρτυρος
ἔφθασε. Τῶν δὲ θυρῶν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἀνεωγμένων
οὐσῶν, τὸ ὕδωρ οὐδαμῶς ἐν αὐτῇ εἰσῆλθε. Κατ' ὀλίγον δὲ
αὐξάνον, μέχρι τῶν θυρίδων ἀνῆλθεν, αἵτινες πλησίον τοῦ
κεράμου ὑπῆρχον. οὕτως οὖν ὑψώθεν τὸ ὕδωρ, τὴν θύραν τῆς
ἐκκλησίας ἡσφάλισε· καὶ καθάπερ στερεὸν τεῖχος
μεταβληθεῖσα ἢ ὑγρὰ καὶ διαλελυμένη φύσις τοῦ στοιχείου,
οὕτως ἴστατο. Πολλῶν δὲ τότε ἔνδον τῆς ἐκκλησίας
εὐρεθέντων, διὰ τὸ κυκλωθῆναι αὐτὴν ὑπὸ τῶν ὑδάτων, τὸ
πόθεν ἐξελθεῖν οὐκ εἶχον. Φόβῳ δὲ καὶ δειλία συνείχοντο,
μήπως τῇ πείνῃ καὶ τῇ δίψει ἐκλείψωσιν. Εἰς οὖν τὴν θύραν
τῆς ἐκκλησίας ἐρχόμενοι, πρὸς τὸ πιεῖν ὕδωρ ἐλάμβανον,
ὅπερ, ὡς προεῖπον, μέχρι τῶν θυρίδων ὑψώθη, ἔνδον δὲ τῆς
ἐκκλησίας οὐδαμῶς ἐπέκλυζε· καὶ ὡς μὲν ὕδωρ ἀντληθῆναι
ἠδύνατο, ὡς δὲ ὕδωρ ἐπικλύσαι οὐκ ἠδύνατο. Ἰστατο οὖν
ἔμπροσθεν τῶν θυρῶν, εἰς τὸ ἐπιδεῖξαι πᾶσι τὴν δικαιοσύνην
τοῦ μάρτυρος. Καὶ ὕδωρ μὲν πρὸς τὸ καταπαῦσαι τὴν δίψαν
ὑπῆρχε, πρὸς δὲ τὸ ἐπελθεῖν τῷ τόπῳ, ὕδωρ οὐκ ἦν. Ὅπερ
ἐγὼ τῷ προλεχθέντι τοῦ πυρὸς ἀρχαίῳ θαύματι, ἀληθῶς

ὕπολαμβάνω μὴ εἶναι ἀνόμοιον, ὅπερ τῶν τριῶν παίδων τῶν μὲν ἱματίων οὐχ ἥψατο, τὰ δὲ δεσμὰ κατέκαυσε.

ΠΕΤΡ. Θαυμαστά εἰσι σφόδρα τὰ τῶν ἁγίων ἔργα, ἅπερ διηγῇ, καὶ τῇ προσούσῃ ἀσθενείᾳ τῶν ἀνθρώπων πάννυ ἔκπληκτα. Ἐπειδὴ δὲ ἀρτίως ἀκούω τοσούτους ἐν τῇ Ἰταλίᾳ γεγονέναι θαυμαστῆς δυνάμεως ἄνδρας, γινῶναι ἤθελον ἐὰν οὐδὲν αὐτοῖς ἐκ τῶν τοῦ ἀρχαίου ἐχθροῦ ἐνέδρων συνέβη, ἢ καὶ ἐὰν ἐκ τούτων προέκοψαν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἄνευ ἀγῶνος οὐκ ἔστι νικῆς βᾶϊν ἄραι. Πόθεν οὖν νικηταὶ ἀνεδείχθησαν, εἰ μὴ ὅτι κατὰ τῶν τοῦ ἀρχαίου ἐχθροῦ μηχανημάτων γεννναίως ἠγωνίσαντο; Τὰ γὰρ τῆς πονηρίας πνεύματα τῇ ἐνθυμήσει, καὶ τοῖς λόγοις, καὶ τοῖς ἔργοις ἡμῶν διαπαντὸς ἐνεδρεύουσιν· ἵνα ὅπερ δυνηθῶσιν εὐρεῖν ἐπὶ τῇ τοῦ αἰωνίου κριτοῦ ἐξετάσει κατηγορήσωσιν ἡμῖν. Καὶ εἰ θέλεις γινῶναι, πῶς εἰς τὸ ἀπατῆσαι διαπαντὸς παρίστανται, ἐγὼ διηγοῦμαι.

*CAPUT XX. De Stephano presbytero
provinciae Valeriae, cui diabolus caligas e tibiis
traxit.*

Quidam qui nunc nobiscum sunt rem quam narro testantur. Vir vitae venerabilis, Stephanus nomine, Valeriae provinciae presbyter fuit, hujus nostri Bonifacii diaconi atque dispensatoris Ecclesiae agnatione proximus. Qui quadam die de itinere domum regressus, mancipio suo negligenter

loquens praecepit, dicens: Veni, diabole, discalcea me. Ad
cujus vocem mox coeperunt se caligarum corrigiae in
summa velocitate dissolvere, ut aperte constaret quod ei ipse
qui nominatus fuerat ad extrahendas diabolus caligas
obedisset. Quod mox ut presbyter vidit, vehementer expavit,
magnisque vocibus clamare coepit, dicens: Recede, miser,
recede; non enim tibi, sed mancipio meo locutus sum. Ad
cujus vocem protinus recessit, et ita ut inventae sunt, magna
jam ex parte dissolutae, corrigiae remanserunt. Qua in re
colligi potest, antiquus hostis, qui jam praesto est
factis **328** corporalibus, quam nimiis insidiis nostris
cogitationibus insistat.

PETR. Laboriosum est valde atque terribile contra inimici
insidias semper intendere, et continue quasi in acie stare.

GREGOR. Laboriosum non erit, si custodiam nostram non
nobis, sed gratiae supernae tribuimus; ita tamen, ut et ipsi,
quantum possumus, sub ejus protectione vigitemus. Si autem
antiquus hostis a mente coeperit expelli, ex divina largitate
plerumque agitur, ut non solum jam timeri non debeat, sed
ipse etiam bene viventium virtute terreatur.

ΚΕΦΑΛ. Κ'. Περὶ Στεφάνου πρεσβυτέρου χώρας Βαλερίας.

Τινὲς δὲ καὶ τῶν νυνὶ μεθ' ἡμῶν ὄντων ἐνταῦθα, περὶ τοῦ
πραΰματος τούτου μαρτυροῦσιν. Ἀνὴρ τις πάνυ τὴν ζωὴν

εὐλαβέστατος, Στέφανος ὀνομαζόμενος, τῆς Βαλερίας χώρας
ὑπῆρχε πρεσβύτερος, τούτου δὲ ἡμετέρου Βονιφατίου τοῦ
διακόνου, καὶ διοικητοῦ τῆς ἐκκλησίας κατὰ γένος
ἐπλησίαζεν. Οὗτος ἔν τινι ἡμέρᾳ ἐξ ὁδοιπορίας εἰς τὸν οἶκον
αὐτοῦ εἰσελθὼν, τῷ ἀνδραπόδῳ αὐτοῦ ἀκάκως ἐπέτρεψε,
λέγων· Ἐλθὲ, διάβολε, ἐξυπόλυσόν με. Οὗτινος τῇ φωνῇ
παραχρῆμα ἤρξαντο ἀφ' ἑαυτῶν τὰ τῶν καλιγίων αὐτοῦ
λωρία μετὰ πολλῆς σπουδῆς λύεσθαι. Ὡστε φανερώς
δείκνυσθαι, ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὀνομασθεὶς διάβολος τούτῳ
ὑπακούσας πρὸς τὸ σύραι τὰ καλίγια αὐτοῦ παρέστη. Τοῦτο
δὲ ὁ πρεσβύτερος θεασάμενος, σφόδρα ἐξέστη καὶ μεγίστη
φωνῇ κράζειν ἤρξατο, λέγων· Απόστα, ἐλεεινὲ, ἀπόστα, οὐ
γάρ σοι, ἀλλὰ τῷ ἀνδραπόδῳ μου ἐλάλησα. Παρευθὺ οὖν τῇ
αὐτοῦ φωνῇ ἀπέστη. Καὶ καθὼς ἦσαν ἐκ μέρους λυθέντα τὰ
τῶν καλιγίων αὐτοῦ λωρία, οὕτως ἠϋρέθησαν. Ἐξ οὗ
πράγματος κατανόησον, ὅτι εἰ τοῖς σωματικοῖς ἔργοις
ὁ ἀρχέκακος ἐχθρὸς οὕτω παρέστι, πόσω
μᾶλλον **327** πλειοτέρως ἐνεδρεύων τῶν ἡμετέρων λογισμῶν
οὐκ ἀφίσταται.

ΠΕΤΡ. Δύσκολον πάνυ καὶ φοβερὸν ἐστὶ κατὰ τῶν τοῦ
ἐχθροῦ ἐνέδρων πάντοτε προσέχειν οὕτω συντόμως αὐτοῦ καὶ
διηνεκῶς παρισταμένου.

ΓΡΗΓΟΡ. Δύσκολον οὐκ ἔστιν, ἐὰν τὴν ἡμετέραν ἀσφάλειαν,
οὐχ ἡμῖν αὐτοῖς, ἀλλὰ τῇ ἄνωθεν χάριτι
ἐμπιστεύσωμεν. Πλὴν ὅμως, ἵνα καὶ ἡμεῖς, ὅσον
δυνάμεθα, ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτοῦ γρηγορήσωμεν. Ἐὰν δὲ ὁ
ἀρχαῖος ἐχθρὸς ἄρξηται ἐκ τοῦ νοδὸς ἐκβληθῆναι, διὰ τῆς θείας
παροχῆς, ἀσφαλῶς δείκνυται, ὅτι οὐ μόνον αὐτὸν οὐδεὶς
δειλιάσει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκεῖνος, διὰ τῆς τῶν καλῶς
πολιτευομένων δυνάμεως, φοβηθήσεται.

CAPUT XXI. *De puella conversa, cujus solo imperio homo est a daemone liberatus.*

Rei namque quam narro, vir sanctissimus Eleutherius senex Pater, cujus memoriam superius feci (**Cap. 14**), testis exstitit, mihique hoc intimare curavit: quod in Spoletana urbe puella quaedam jam nubilis cujusdam primarii filia, coelestis vitae desiderio exarsit, eique pater ad viam vitae resistere conatus est; sed contempto patre, conversationis sanctae habitum suscepit. Qua ex re factum est ut eam Pater suae substantiae exhaeredem faceret, nihilque ei aliud nisi sex uncias unius possessiunculae largiretur. Ejus vero exemplo provocatae coeperunt apud eam multae nobilioris generis puellae converti, atque omnipotenti Domino dedicata virginitate servire. Quadam vero die idem Eleutherius abbas, vir vitae venerabilis, ad eam gratia exhortationis atque aedificationis accesserat, et cum ea de verbo Dei colloquens sedebat; cum repente ex eodem fundo, quem in sex unciis a patre perceperat cum xenio rusticus venit. Qui dum ante eos assisteret, maligno spiritu correptus cecidit, fatigatique nimis stridoribus atque balatibus coepit. Tunc sanctimonialis femina surrexit, atque irato vultu magnis clamoribus imperavit, dicens: Exi ab eo, miser, exi ab eo, miser. Ad cujus vocem mox per os vexati diabolus respondit, dicens: Et si de isto exeo, in quem intrabo? Casu autem juxta porcus parvulus pascebatur. Tunc sanctimonialis femina praecepit, dicens: Exi

ab eo, et in hunc porcum ingredi. Qui statim de homine exivit, porcum quem jussus fuerat invasit, occidit, et recessit.

PETR. Velim nosse si saltem porcum concedere spiritui immundo debuit.

GREGOR. Propositae regulae nostrae actioni sunt facta Veritatis. Ipsi etenim Redemptori nostro a legione, quae hominem tenebat, dictum est: *Si ejicis nos, mitte nos in gregem porcorum* (**Matth. VIII, 31**). Qui hanc et ab homine expulit, et in porcos **329** ire, eosque in abyssum mittere concessit. Ex qua re etiam hoc colligitur, quod absque concessione omnipotentis Dei nullam malignus spiritus contra hominem potestatem habeat, qui in porcos intrare non potuit nisi permissus. Illi ergo nos necesse est sponte subdi, cui et adversa omnia subjiciuntur invita, ut tanto nostris hostibus potentiores simus, quanto eum auctore omnium unum efficimur per humilitatem. Quid autem mirum, si electi quique in carne positi multa facere mirabiliter possunt, quorum ipsa quoque ossa mortua plerumque in multis miraculi vivunt?

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'. Περὶ τῆς μοναστρίας τῆς φυγαδευσάσης τὸν δαίμονα.

Περὶ τοῦ πράγματος οὗπερ νυνὶ διηγοῦμαι, ὁ ἀγιώτατος ἀνὴρ Ἐλευθέριος ὁ πρεσβύτερος, οὗτινος ἀνωτέρω μνείαν πεποίημαι, μάρτυς ὑπάρχει, ὅστις αὐτὸ καὶ διηγῆσατο. Ἔλεγε γὰρ, ὅτι ἐν τῇ πόλει Σπολήτης κόρη τις λοιπὸν παρθένος τοῦ

γάμου ἡλικίαν ἤδη φθάσασα, θυγάτηρ ὑπῆρχέ τινι τῶν ἐκεῖσε πρωτευόντων. Ἦτις ἐν τῷ πόθῳ τῆς ἐπουρανίου ζωῆς πυρωθεῖσα πάσῃ σπουδῇ πρὸς ταύτην ἐπείγετο. Ὁ δὲ ταύτης πατὴρ ἀντιστῆναι αὐτῇ ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ζωῆς ἠγωνίζετο. Αὐτὴ δὲ τὸν πατέρα καταλιποῦσα, τῆς μοναχικῆς πολιτείας τὸ σχῆμα ἐδέξατο, ὅθεν λοιπὸν ὁ ταύτης πατὴρ ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὑποστάσεως ἀκληρονόμητον αὐτὴν πεποίηκε, καὶ οὐδὲν αὐτῇ ἕτερον, εἰ μὴ ἕξ οὐγκίας ἐνὸς κτηματισκίου, κατέλιπε. Ταύτης δὲ τῷ ὑποδείγματι ἐξακολουθοῦσαι ἤρξαντο πολλαὶ κόραι εὐγενεστάτου γένους πρὸς αὐτὴν ἀποτάσσεσθαι, καὶ τῷ παντοδυνάμῳ κυρίῳ ἡγιασμένη τῇ παρθενίᾳ δουλεύειν. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ, ὁ αὐτὸς ἀνὴρ, ὁ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος Ἐλευθέριος, ἐπισκέψεως καὶ οἰκοδομῆς χάριν πρὸς αὐτὴν παρεγένετο. Καθεζομένου δὲ αὐτοῦ ἅμα αὐτῆς, καὶ θείοις λόγοις ὁμιλούντων, ἐκ τοῦ προαστείου, οὐπὲρ τὰς ἕξ οὐγκίας παρὰ τοῦ ἐαυτῆς πατρὸς ἦν λαβοῦσα, γεωργός τις μετὰ ξενίου πρὸς αὐτὴν ἦλθεν, ὅστις ἐν ὅσῳ ἔμπροσθεν αὐτῶν ἴστατο, πνεύματι πονηρῷ ῥαγεῖς ἔπεσε, καὶ ἤρξατο μετὰ μεγίστων φωνῶν λίαν ὀδυνᾶσθαι. Τότε ἡ ἀγιωτάτη ἐκείνη θήλεια ἀναστᾶσα, αὐστηρῶς προσώπῳ μετὰ φωνῆς ἰσχυρᾶς, ἐπέτρεψε τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι λέγουσα: Ἔξελθε ἀπ' αὐτοῦ, ἐλεεινὲ, ἔξελθε. Ἐν δὲ τῇ ταύτης φωνῇ, διὰ τοῦ στόματος τοῦ δαιμονιοῦντος, ὁ διάβολος ἀπεκρίθη λέγων· Καὶ ἐὰν ἐκ τούτου ἐξέλθῃ, εἰς τίνα ἔχω εἰσελθεῖν; Κατὰ οὖν συγκυρίαν χοῖρος σεμνὸς πλησίον. ἐβόσκετο. Ἡ δὲ ἱερωτάτη θήλεια ἐκείνη ἐπέτρεψεν αὐτῷ, λέγουσα· Ἔξελθε ἀπ' αὐτοῦ, καὶ εἰς τοῦτον τὸν χοῖρον εἰσελθε. Ὅστις παραυτὰ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ἐξελθὼν, εἰς τὸν χοῖρον εἰς ὃν ἐκελεύθη εἰσῆλθε, καὶ φονεύσας αὐτὸν, ἀπέστη.

ΠΕΤΡ. Ἦθελον γνῶναι ἀκριβῶς ἐὰν τὸν χοῖρον ὀφείλει τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι δωρήσασθαι.

ΓΡΗΓ. Τοῦ προκειμένου κανόνος τῆς ἡμετέρας διαγωγῆς τῆς ἀληθείας Χριστοῦ εἰσι τὰ ὑποδείγματα. Ὅταν γὰρ ὁ λυτρωτὴς ἡμῶν Θεὸς τὸν λεγεῶνα ἀπὸ τοῦ πάσχοντος ἀνθρώπου ἐξέβαλε, παρεκάλουν αὐτὸν τὰ πνεύματα, λέγοντα· Ἐὰν ἐκβάλῃς ἡμᾶς, ἐπίτρεψον ἡμῖν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων εἰσελθεῖν. Τὸν ἄνθρωπον οὖν καθάρισας, παρεχώρησεν αὐτοῖς **330** εἰς τοὺς χοίρους εἰσελθεῖν, καὶ τούτους ἐν τῇ θαλάσῃ καταποντίσαι. Ὅθεν ἐκ τούτου δείκνυται, ὅτι ἄνευ παραχωρήσεως τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ οὐδεμίαν ἐξουσίαν τὸ πονηρὸν πνεῦμα κατὰ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ὁπότεν οὐδὲ κατὰ χοίρων ἐξουσίαν ἔσχεν, ἄνευ παραχωρήσεως. Ὅθεν λοιπὸν ἀναγκαῖόν ἐστιν ἡμᾶς ἐκείνῳ ὑποταγῆναι, ᾧ τινι πάντα τὰ ἐναντία καὶ μὴ βουλόμενα ὑποτάσσονται. Ὡστε τοσοῦτον τῶν πολεμίων ἡμῶν δυνατώτεροι ἐσόμεθα, ὅσον μετὰ τοῦ πάντων ἀρχηγοῦ ἐν γινόμεθα διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης. Τί οὖν θαυμαστὸν, ἐὰν οἱ ἐκλεκτοὶ ἔτι ἐν ταύτῃ τῇ σαρκὶ περιόντες, πολλὰ θαυμάσια ποιεῖν δύνανται, ὁπότεν τινῶν καὶ νεκρὰ τὰ ὅσα ἐν πολλῇ δυνάμει θαυμάτων ζῶσιν;

*CAPUT XXII. De presbytero provinciae
Valeriae, qui furem ad sepulcrum suum tenuit.*

In Valeria namque provincia res est haec gesta quam narro, mihique beatae memoriae abbatis mei Valentionis relatione cognita. Ibi etenim quidam venerabilis sacerdos erat, qui cum

clericis suis, Dei laudibus bonisque operibus intentus, sanctae conversationis vitam ducebat. Superveniente autem vocationis suae die defunctus est, atque ante ecclesiam sepultus. Eidem vero ecclesiae caulae inhaerebant ovium, atque idem locus in quo sepultus est ad easdem oves tendentibus pervius erat. Quadam autem nocte cum, clericis intra ecclesiam psallentibus, fur venisset, ut ingressus caulas furtum fac ret, vervecem tulit, et concitus exiit. Cum vero pervenisset ad locum ubi vir Domini sepultus erat, repente haesit, et gressum movere non potuit. Vervecem quidem de collo deposuit, eumque dimittere voluit, sed manum laxare non valuit. Coepit igitur stare miser cum praeda sua reus et ligatus. Volebat vervecem dimittere, nec valebat; volebat egredi cum vervece, nec poterat. Miro itaque modo fur, qui a vivis videri timuerat, hunc mortuus tenebat. Cumque ita gressus manusque illius fuissent obstricta, immobilis perstitit. Facto autem mane expletisque laudibus Dei, ab Ecclesia egressi sunt clerici, et invenerunt ignotum hominem vervecem tenentem manu. Res venit in dubium, utrum vervecem tolleret, an offerret, sed culpa reus citius indicavit poenam. Mirati omnes quia ingressus fur viri Dei merito ad praedam suam stabat ligatus. Qui se pro eo protinus in orationem dederunt, suisque precibus vix obtinere valuerunt ut qui res eorum venerat rapere saltem vacuus exire mereretur. Itaque fur, qui diu steterat cum praeda captivus, quandoque exiit vacuus et liber.

PETR. Apparet quantae sit super nos dulcedinis omnipotens Deus, cujus erga nos fiunt tam jucunda miracula.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'. Περι τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ ἀοράτως τὸν κλέπτην κρατήσαντος μετὰ θάνατον ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Βαλερίας.

Ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Βαλερίας πρᾶγμα γέγονεν, ὅπερ μοι βαλεντῖνος ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ ἡγούμενός μου, ἐξηγησάμενος ἐγνώρισεν. Ἐκεῖ τοίνυν εὐλαβέστατος ἱερεὺς τις ὑπῆρχεν, ὅστις μετὰ τῶν κληρικῶν αὐτοῦ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ αἰνέσει, ἔργοις τε ἀγαθοῖς καὶ ἀγία ἀναστροφῇ ἐπιμένων, τὴν ζωὴν ἐτέλεσεν. Ἐπελθούσης οὖν τῆς ἡμέρας τῆς κλήσεως αὐτοῦ, τέλος τοῦ βίου δεξάμενος, ἔμπροσθεν τῆς ἐκκλησίας ἐτάφη. Αἱ δὲ τῶν προβάτων μάνδρα τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ προσεγγίζουσιν. Ὁ δὲ τόπος ἐν ᾧ ἐτάφη, τοῖς εἰς τὰ πρόβατα ἀπερχομένοις πάροδος ὑπῆρχεν. Ἐν μιᾷ δὲ νυκτὶ τῶν κληρικῶν ἔνδον τῆς ἐκκλησίας ψαλλόντων, κλέπτης εἰς τὰ πρόβατα ἦλθεν. Εἰσελθὼν οὖν εἰς τὴν μάνδραν, καὶ κριὸν ἄρας, τάχιον ἐξῆλθε. Κατὰ δὲ τὸν τόπον ἐλθὼν, ἐν ᾧ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τεθαμμένος ὑπῆρχεν, αἴφνης οἱ πόδες αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ ἐκολλήθησαν, καὶ ἐκ τοῦ τόπου κινηθῆναι οὐκ ἠδύνατο. Τὸν οὖν κριὸν ἐκ τοῦ ὤμου κατήγαγε, θέλων αὐτὸν, ἐάσαι, ἀλλὰ τὴν χεῖρα χαυνῶσαι οὐκ ἴσχυσεν. Ἰστατο οὖν δεδεμένος ἀορασία ἐλεεινὸς, καὶ κατησχυμμένος μετὰ τοῦ δράματος αὐτοῦ. Ἦθελεν τὸν κριὸν ἐάσαι, καὶ οὐκ ἠδύνατο, ἤθελεν ἐξελθεῖν σὺν τῷ κριῷ, καὶ ὁμοίως οὐκ ἴσχυεν. Θαυμαστῷ τοίνυν τρόπῳ ὁ κλέπτης ὁ παρὰ τῶν ζώντων θεωρηθῆναι μὴ βουλόμενος, οὗτος παρὰ νεκροῦ ἀοράτως ἐκρατεῖτο. Ἐν τῷ οὖν διαμένειν τὸ βῆμα αὐτοῦ καὶ τὴν χεῖρα ἀσάλευτον, γενομένης πρωΐας, τῶν τοῦ Θεοῦ ὕμνων πληρωθέντων, ἐκ τῆς ἐκκλησίας οἱ κληρικοὶ ἐξῆλθον. Εὐρόντες δὲ ἄγνωστον

ἄνθρωπον, τὸν κριὸν τῇ χειρὶ κατέχοντα, ἐν ἀμφιβολίᾳ περὶ
τούτου γεγόνاسι, λογιζόμενοι· ἄρα ἐπῆρε τὸν χριὸν, ἢ τοῦτον
προσφέρει; ὥς δὲ τάχιον τὴν ἀλήθειαν ἐμήνυσεν ὁ τοῦ
πταίσματος ἔνοχος, πάντες ἐθαύμασαν, ὅτι διὰ τῆς τοῦ
ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ἀγιωσύνης, ὁ εἰσελθὼν κλέψαι, ἐν τῷ
δράματι αὐτοῦ δεδεμένος ἴστατο. Οἵτινες παρευθὺ ὑπὲρ
αὐτοῦ εἰς εὐχὴν ἑαυτοὺς ἐπιδέδωκαν, δεόμενοι τοῦ
ἀπολυθῆναι αὐτόν. Τῆς οὖν δεήσεως αὐτῶν ἐπακουσθείσης ὁ
πολλὰς ὥρας μετὰ τοῦ δράματος αὐτοῦ σταθεὶς κλέπτῃς,
ὥσπερ αἰχμάλωτος, ὅτεδήποτε σάβουρος μὲν ἐξῆλθεν,
ἐλεύθερος δὲ ὅμως

ΠΕΤΡ. Φανερώς δείκνυται, ἐν ποίᾳ γλυκύτητι ὁ
παντοδυναμος Θεὸς πρὸς ἡμᾶς διάκειται, ὅστις κύκλῳ ἡμῶν
τοιαῦτα τερπνὰ θαύματα εὐδοκεῖ γίνεσθαι.

332 CAPUT XXIII. *De abbate Praenestini montis, ejusque presbytero.*

GREGORIUS. Praenestinae urbi mons praeeminet, in
quo beati Petri Apostoli monasterium situm est virorum
Dei: quorum relatione adhuc in monasterio positus audisse
me contigit magnum hoc quod narro miraculum, quod
ejusdem monasterii monachi nosse se testabantur. In eo
namque monasterio fuit Pater vitae venerabilis, qui quemdam
monachum nutriens, usque ad reverendos provexit mores.
Cumque eum in timore Domini videret excrevisse, in eodem
sibi monasterio tunc presbyterum fecit ordinari. Cui post

ordinationem suam, quia non longe abesset ejus exitus, revelatione indicatum est. A praedicto autem Patre monasterii petiit quatenus ei concederet, ut sibi sepulcrum pararet. Cui ille respondit: Ante te quidem ego moriturus sum, sed tamen vade, et, sicut vis, praepara sepulcrum tuum. Recessit igitur, et praeparavit. Cum non post multos dies senex pater febre praeventus ad extrema pervenit, atque assistenti presbytero jussit, dicens: In tuo sepulcro pone me. Cumque ille diceret: Scis quia ego modo te secuturus sum, utrosque capere non potest, abbas protinus respondit, dicens: Ita fac ut dixi, quia sepulcrum tuum ambos nos capit. Defunctus itaque est, atque in sepulcro eodem quod sibi presbyter paraverat positus. Mox quoque et presbyterum corporis languor secutus est, quo languore crescente citius presbyter vitam finivit. Cumque ad sepulcrum quod sibi ipsi paraverat corpus illius fuisset a fratribus deportatum, aperto eodem sepulcro viderunt omnes qui aderant locum non esse ubi poni potuisset, quia corpus patris monasterii, quod illic ante positum fuerat, omne illud sepulcrum tenebat. Cumque fratres qui presbyteri corpus detulerant, factam sibi sepeliendi difficultatem viderent, unus eorum exclamavit, dicens: O Pater, ubi est quod dixisti, quia sepulcrum istud ambos nos caperet? Ad cujus vocem subito, cunctis videntibus abbatis corpus, quod illic ante positum fuerat, et supinum jacebat, sese vertit in latere, et vacantem sepulcri locum ad sepeliendum presbyteri corpus praebuit; et quia utrosque ille locus caperet, sicut vivus promiserat, mortuus implevit. Sed quia hoc quod praedixi apud Praenestinam urbem in beati Petri apostoli monasterio gestum est, visne aliquid etiam in hac urbe de ejus ecclesiae custodibus, ubi sacratissimum corpus illius est positum, audire?

PETR. Volo, atque id ut fiat magnopore deprecor.

331 ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'. Περὶ τοῦ ἡγουμένου τοῦ ἐν τῇ πόλει Πραϊνεστίνη, καὶ τοῦ αὐτοῦ πρεσβυτέρου.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τῆς Πραϊνεστίνης πόλεως ὄρος ὑπέρκειται, ἐν ᾧ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου μοναστήριον ἵδρυται. Ἀνδρῶν Θεοῦ δούλων ἐν αὐτῷ κατοικούντων, ἐν δὲ τῷ μοναστηρίῳ μου ὑπάρχοντός μου, συνέβη παρὰ μοναχῶν τῆς προλεχθείσης μονῆς ἀκοῦσαι τοῦτο, ὅπερ διηγοῦμαι, μέγιστον θαῦμα, ὅπερ οἱ αὐτοὶ μοναχοὶ γινώσκειν διίσχυρίζοντο. Ἐλεγον γὰρ ὅτι ὑπῆρχεν ὁ τῆς μονῆς αὐτῶν προεστὼς, ἀνὴρ πάνυ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος, ὅστις μοναχόν τινα ἀναθρέψας, ἤθεσι χρηστοῖς καὶ πολλῇ εὐλαβείᾳ τοῦτον ἐρύθμιζεν. Ὅτε δὲ αὐτὸν ἐν τῷ τοῦ κυρίου φόβῳ ὑπεραυξάνοντα ἐθεάσατο, τοῦτον ἐν τῷ αὐτοῦ μοναστηρίῳ πρεσβύτερον χειροτονηθῆναι πεποίηκε. Τούτου δὲ χειροτονηθέντος, δι' ἀποκαλύψεως αὐτῷ ἐγνωρίσθη, ὡς οὐ μακρὰν ἢ ἐκ τοῦ βίου τούτου μετάστασις αὐτῷ τυγχάνει. Τὸν οὖν προλεχθέντα τῆς μονῆς πατέρα ἡτήσατο, ὅπως παραχωρήσῃ αὐτῷ, ἵνα μνημα ἐαυτῷ ἐτοιμάσῃ. Πρὸς ὃν ἐκεῖνος ἀπεκρίθη· Πρὸ σοῦ, τέκνον, ἐγὼ ἀποθνήσκω, ὅμως ἄπελθε, καὶ, καθὼς βούλει τὸ μνημῆμά σου ἐτοίμασον. Ἀπῆλθε τοίνυν, καὶ τοῦτο ἡντρέπισεν. Οὐ μετὰ πολλὰς δὲ ἡμέρας ὁ πατὴρ πυρετῷ κατασχεθείς, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀναπνοῇ ἦλθε. Παρισταμένου δὲ τοῦ πρεσβυτέρου, ἐκέλευσεν αὐτῷ, λέγων·

Ἐν τῷ σῶ μνήματί με θάψον. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πρεσβύτερος, εἶπεν· Οἶδας, πάτερ, ὅτι καὶ γὰρ ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις ἀκολουθῶ σοι, καὶ τοὺς ἀμφοτέρους χωρῆσαι τὸ μνήμα οὐ δύναται. Ὁ δὲ ἡγούμενος πρὸς αὐτὸν ἔφη· Οὕτω ποιήσον καθὼς εἶπόν σοι, ὅτι τὸ μνήμά σου τοὺς δύο ἡμᾶς ἔχει χωρῆσαι. Ἀπέθανεν οὖν, καὶ εἰς τὸ μνήμα, ὅπερ ἑαυτῷ ὁ πρεσβύτερος ἦν ἐτοιμάσας, ἐτάφη. Εὐθέως δὲ καὶ τὸν πρεσβύτερον ἢ τοῦ σώματος κατέσχευεν ἀσθένεια, ἐν ᾗ καὶ τὴν ζωὴν συντόμως ἐπλήρωσε. Τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν βασταχθὲν, εἰς τὸ μνήμα, ὅπερ ἑαυτῷ ἦν ἐτοιμάσας, ἀπηνέχθη. Ἀνεωχθέντος οὖν τοῦ μνημείου, ἐθεάσαντο ἅπαντες οἱ παρεστῶτες, ὅτι οὐκ ἦν τόπος ἐν κυτῷ ὀφείλων καὶ αὐτὸν χωρῆσαι. Τὸ γὰρ σῶμα τοῦ πατρὸς τῆς μονῆς τεθὲν ἐν αὐτῷ, ὅλον τὸ μνήμα ἐκράτει. Οἱ δὲ τὸ σῶμα τοῦ πρεσβυτέρου ἀγαγόντες ἀδελφοὶ, τὴν γεγонуῖαν αὐτοῖς δυσκολίαν πρὸς τὸ θάψαι αὐτὸν θεασάμενοι, εἷς ἐξ αὐτῶν ἀνέκραγε, λέγων· Αἰ, πάτερ ποῦ ἐστὶν ὃ εἶπας, ὅτι τὸ μνήμα τοῦτο τοὺς δύο ἔχει χωρῆσαι; Ἐν δὲ τῇ τούτου φωνῇ, πάντων θεωρούντων, αἴφνης τὸ σῶμα τοῦ ἡγουμένου, ὅπερ ἐκεῖσε ὑπτίον ἔκειτο, ἀφ' ἑαυτοῦ ἐστράφη εἰς πλάγην, καὶ τόπον ἐν τῷ μνήματι παρέσχευεν, ἐν ᾧ ὀφείλει τοῦ πρεσβυτέρου τὸ σῶμα τεθεῖναι. Καὶ ὅπερ ζῶν ὑπέσχετο, νεκρὸς ἐπλήρωσε· τοὺς γὰρ ἀμφοτέρους ὁ τόπος ἐκεῖνος ἐχώρησεν. Τοῦτο οὖν, ὅπερ εἶπον, θαῦμα ἐν τῇ Πραϊνεστίνῃ πόλει ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ μακαριωτάτου Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου γέγονε. Θέλεις δὲ ἕτερόν τι ἀκοῦσαι, ὅπερ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει γέγονε περὶ τῶν φυλάκων τῆς ἐκκλησίας, ὅπου τὸ ἡγιασμένον αὐτοῦ σῶμα κατὰκειται.

ΠΕΤΡ. Θέλω πάνυ ἵνα τοῦτο γένηται, καὶ πάσῃ δυνάμει παρακαλῶ.

333 CAPUT XXIV. *De Theodoro mansionario ecclesiae beati Petri apostoli urbis Romae.*

GREGORIUS. Adhuc supersunt aliqui qui Theodorum ejus ecclesiae custodem noverunt, cujus narratione innotuit res quae ei contigit, valde memorabilis: quod quadam nocte dum citius ad melioranda juxta januam luminaria surrexisset, ex more in ligneis gradibus sub lampade positus stabat, et lampadis refovebat lumen. Tunc repente beatus Petrus apostolus in stola candida deorsum in pavimento constitit, eique dixit: Conliberte, quare tam citius surrexisti? Quo dicto, ab oculis aspicientis evanuit. Sed tantus in eum pavor irruit, ut tota in illo corporis virtus deficeret, et per dies multos de stratu suo surgere non valeret. Qua in re quid idem beatus apostolus servientibus sibi voluit, nisi praesentiam sui respectus ostendere, quia quidquid pro ejus veneratione agerent, ipse hoc pro mercede retributionis sine intermissione semper videret?

PETR. Mihi hoc non tam apparet mirum quia visus est; sed quia is qui eum vidit, cum sanus esset, aegrotavit.

GREGOR. Quid super hac re miraris, Petre? Nunquidnam menti excidit, quia cum Daniel propheta magnam illam ac terribilem visionem vidit, ex qua etiam visione contremuit, protinus adjunxit: *Et ego elangui, et aegrotavi per dies plurimos (Daniel. VIII, 27)*? Caro enim ea quae sunt spiritus capere non valet; et idcirco nonnunquam cum mens humana

ultra se ad videndum ducitur, necesse est ut hoc carneum vasculum, quod ferre talenti pondus non valet, infirmetur.

PETR. Scrupulum cogitationis meae aperta ratio dissolvit.

334 ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'. Περὶ Θεοδώρου παραμοναρίου τοῦ ἁγίου Πέτρου ἐν Ῥώμῃ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Μέχρι τοῦ παρόντος περίεισί τινες οἱ γινώσκοντες Θεόδωρον τὸν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας φύλακα, οὗτινος τῇ διηγήσει ἐγνώσθη, ὅπερ αὐτῷ συνέβη πρᾶγμα σφόδρα μνήμης ἄξιον. Ἐλεγε γὰρ, ὅτι ἐν μιᾷ νυκτὶ, ἐν ὅσῳ τάχιον ἀνέστη εἰς τὸ τὰς κανδήλας προμύξαι πλησίον τῆς θύρας, καὶ κατὰ τὸ ἔθος ἐν τοῖς ξυλίνοις βαθμιδίοις ἐστῶς, τῶν λαμπάδων τὸ φῶς ἐπιμελούμενος, ἄφνω τὸν μακάριον Πέτρον τὸν Ἀπόστολον, ἐν στολῇ λευκῇ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἐστῶτα ἐθεάσατο, πρὸς ὃν καὶ εἶπε· Σύντροφε, διατί τοσοῦτον τάχιον ἀνέστης; Τοῦτο δὲ εἰπὼν ἀφανὴς ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ γέγονε. Τοσοῦτος δὲ φόβος εἰς αὐτὸν ἐπέπεσεν, ὥστε πᾶσαν τὴν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἰσχὺν ἐκλείψαι, καὶ ἐπὶ ἡμέρας πλείστας ἐκ τῆς κλίνης αὐτοῦ μὴ ἰσχύειν αὐτὸν ἀναστῆναι. Ἐν δὲ τῷ πράγματι τούτῳ τί ἄλλο ἐστὶν ὑπολαβεῖν, ἢ ὅτι ὁ μακάριος ἀπόστολος τὴν θέαν τῆς παρουσίας αὐτοῦ τοῖς δουλεύουσιν αὐτῷ ἠθέλησεν ἐπιδείξαι· εἰ μὴ ὅτι εἴτι διὰ τὸ αὐτοῦ σέβας ἐκτελοῦσιν, αὐτὸς τοῦτο διαπαντὸς ἄνευ ὑπερθέσεως θεωρεῖ, καὶ τὸν τῆς ἀνταποδόσεως μισθὸν παρέχει;

ΠΕΤΡ. Θαυμαστὸν ὑπάρχει ὄντως, ὅτι τὸν ἀπόστολον ἡξιώθη θεάσασθαι. Θαυμάζω δὲ πάλιν καὶ ἐν τούτῳ ὅτι ὑγιὴς ὁ θεασάμενος ὑπάρχων, ἡσθένησεν.

ΓΡΗΓΟΡ. Τί θαυμάζεις περὶ τοῦ πράγματος τούτου, Πέτρε; μὴ γὰρ τῷ λογισμῷ ἐξέστη; οὐχὶ καὶ Δανιήλ ὁ προφήτης ὅτε τὴν μεγίστην ἐκείνην καὶ φοβερὰν ὀπτασίαν ἐθεάσατο ἐτρόμασεν; αὐτὸς γὰρ λέγει· Κἀγὼ ἡσθένησα ἐπὶ ἡμέρας πολλάς. Ἡ γὰρ σὰρξ τὰ τοῦ πνεύματος χωρῆσαι οὐ δύναται, καὶ τούτου ἔνεκα πολλάκις ἡνίκα ἀνθρώπινος λογισμὸς ἔξω ἑαυτοῦ ἀπάγεται, εἰς τὸ θεάσασθαί τι πνευματικὸν, ἀνάγκη πᾶσά ἐστιν, ὅπως τὸ σάρκινον τοῦτο σκεῦος ἀσθενήσῃ, μὴ δυνάμενον τὸ βάρος τοῦ ταλάντου ὑπενέγκαι.

ΠΕΤΡ. Τὴν ἐν τῷ λογισμῷ μου δυσκολίαν ἀνεωγμένη ἀπολογία κατηύθυνεν.

CAPUT XXV. *De Acontio mansionario ejusdem ecclesiae beati Petri.*

GREGORIUS. Alius illic non ante longa tempora, sicut nostri seniores referunt, custos ecclesiae Acontius dictus est, magnae humilitatis atque gravitatis vir, ita omnipotenti Deo fideliter serviens, ut idem beatus Petrus apostolus signis ostenderet quam de illo haberet aestimationem. Nam cum quaedam puella paralytica, in ejus ecclesia permanens, manibus reperet, et dissolutis renibus corpus per terram traheret, diuque ab eodem beato Petro apostolo peteret ut

sanari mereretur, nocte quadam ei per visionem astitit, et dixit: Vade ad Acontium mansionarium, et roga illum, et ipse te saluti restituet. Cumque illa de tanta visione certa esset, sed quis esset Acontius **336** ignoraret, coepit huc illucque per ecclesiae loca se trahere, ut quis esset Acontius investigaret. Cui repente ipse factus est obuius, quem quaerebat, eique dixit: Rogo te, Pater, indica mihi quis est Acontius custos? Cui ille respondit: Ego sum: At illa inquit: Pastor et nutritor noster beatus Petrus apostolus ad te me misit, ut ab infirmitate ista liberare me debeas. Cui ille respondit: Si ab ipso missa es, surge. Manumque ejus tenuit, et eam in statum suum protinus erexit. Sicque ex illa hora omnes in ejus corpore nervi ac membra solidata sunt, ut solutionis illius signa ulterius nulla remanerent. Sed si cuncta quae in ejus ecclesia gesta cognovimus, evolvere conamur, ab omnium jam proculdubio narratione conticescimus. Unde necesse est ut ad modernos Patres, quorum vita per Italiae provincias claruit, narratio se nostra retorqueat.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'. Περὶ Ἀβουνδίου παραμοναρίου τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Πέτρου.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐτερός τις φύλαξ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, οὐ πρὸ πολλῶν χρόνων, καθὼς οἱ πρεσβύτει ἡμῶν διηγοῦνται, Ἀβούνδιος ὀνόματι, ἐν μεγίστῃ ταπεινοφροσύνῃ ὑπῆρχε, πιστῶς τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ δουλεύων. Ὅθεν ὁ αὐτὸς μακάριος Πέτρος ὁ Ἀπόστολος, σημείοις ἐπέδειξε ποίαν

προσδοκίαν εἰς αὐτὸν ὄφελον ἔχειν οἱ γνησίως αὐτῷ δουλεύοντες. Κόρη γάρ τις παραλυτικὴ τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ παραμένουσα, ταῖς χερσὶν ἔρπουσα, λελυμένων τῶν νεφρῶν αὐτῆς ὄντων, τὸ σῶμα ἐπὶ τῆς γῆς ἔσυρε. Πολλάκις δὲ τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τῷ Ἀποστόλῳ ἐδεήθη, ὅπως ὑγείας ἀξιωθῇ. Ἐν μιᾷ δὲ νυκτὶ παρέστη αὐτῇ δι' ὀπτασίας, καὶ εἶπεν· Ἄπελθε πρὸς Ἀβούνδιον τὸν μανσιωνάριον, καὶ παρακάλεσον αὐτὸν, καὶ αὐτός, σοι τὴν ὑγείαν παρέχει. Τίς δὲ ἦν Ἀβούνδιος, ἐκείνη οὐκ ἐγίνωσκε. Πληροφορίαν δὲ ἐκ τῆς ὀπτασίας δεξαμένη, **335** ἤρξατο ὧδε κἀκεῖσε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συρομένη Ἀβούνδιον ἐπιζητεῖν, ἵνα τίς ἐστὶν ἐπιγνῶ. Αἴφνης οὖν ἐν ὑπαντήσῃ αὐτῆς γέγονεν ὃν ἐζήτει, πρὸς ὃν καὶ εἶπε· Παρακαλῶ σε, πάτερ, δεῖζόν μοι τίς ἐστὶν Ἀβούνδιος ὁ φύλαξ. Πρὸς ἣν αὐτὸς ἀπεκρίθη, λέγων· Ἐγώ εἰμι. Ἐκείνη οὖν πρὸς αὐτὸν ἔφη· Ὁ ποιμὴν ἡμῶν καὶ τροφεὺς ὁ μακάριος Πέτρος ὁ Ἀπόστολος πρὸς σε ἀπέστειλέ με, ὅπως ἐκ τῆς νόσου ταύτης λυτρώσῃς με. Αὐτὸς δὲ πρὸς αὐτὴν εἶπεν· Ἐὰν παρ' αὐτοῦ ἀπεστάλῃς, ἀνάστα. Καὶ κρατήσας τὴν χεῖρα αὐτῆς, ταύτην ἐν τῇ ἡλικίᾳ αὐτῆς παραυτὰ ἀνύψωσεν. Ἐκ τῆς ὥρας οὖν ἐκείνης, οὕτω πάντα τὰ μέλη καὶ τὰ νεῦρα αὐτῆς ἐστερεώθησαν, ὥστε σημεῖον τῆς παραλύσεως ἐν αὐτῇ τὸ καθόλου μὴ ἐναπομεῖναι. Ἐὰν οὖν ἅπαντα, ἅπερ ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ γεγόμενα θαύματα, ἃ καὶ ἔγνωμεν, διηγῆσασθαι θελήσωμεν, ἀνάγκη ἡμᾶς σιγῆσαι ἐκ πάντων τῶν λοιπῶν διηγήσεων. Αναγκαιότερον δὲ μᾶλλον ἡγοῦμαι τὴν ἡμετέραν διήγησιν εἰς τοὺς ἀρτίως ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διαλάμπαντας πατέρας ἀνακάμψαι.

CAPUT XXVI. *De Mena monacho solitario.*

Nuper in Samnii provincia quidam venerabilis vir, Menas nomine, solitariam vitam ducebat, qui nostrorum multis cognitus, ante hoc fere decennium defunctus est. De cujus operis narratione unum auctorem non infero, quia pene tot mihi in ejus vita testes sunt, quot Samnii provinciam noverunt. Hic itaque nihil ad usum suum aliud, nisi pauca apum vascula possidebat. Huic cum Langobardus quidam in eisdem apibus rapinam voluisset ingerere, prius ab eodem viro verbo correptus est, et mox per malignum spiritum ante ejus vestigia vexatus. Qua ex re factum est ut sicut apud omnes incolas, ita etiam apud eandem barbaram gentem ejus celebre nomen haberetur, nullusque ultra praesumeret ejus cellulam nisi humilis intrare. Saepe vero ex vicina silva venientes ursi, apes ejus comedere conabantur: quos ille deprehensos, ferula, quam portare manu consueverat, caedebat. Ante cujus verbera immanissimae bestiae rugiebant, et fugiebant; et quae gladios formidare vix poterant, ex ejus manu ictus ferulae pertimescebant. Hujus studium fuit nihil in hoc mundo habere, nihil quaerere; omnes qui ad se charitatis causa veniebant, ad aeternae vitae desideria accendere. Si quando autem quorumlibet culpas agnosceret, nunquam ab increpatione parcere, sed, amoris igne succensus, studebat in eis vehementer per linguam saevire. Consuetudinem vero vicini vel longe positi ejusdem loci accolae fecerant ut diebus singulis per hebdomadam unusquisque ei oblationes suas transmitteret, ut esset quod ipse ad se venientibus offerre potuisset. Quodam vero tempore possessor quidam, Carterius nomine, immundo desiderio devictus, quamdam sanctimoniam femina rapuit, sibique illicito matrimonio conjunxit. Quod mox ut vir Domini cognovit, ei per quos

potuit quae fuerat dignus audire mandavit. Cumque ille **337** sceleris sui conscius timeret, atque advirum Dei nequaquam accedere praesumeret, ne forte hunc aspere, ut delinquentes solebat, increparet, fecit oblationes suas, easque inter oblationes aliorum misit, ut ejus munera saltem nesciendo susciperet. Sed cum coram eo fuissent oblationes omnium deportatae, vir Dei tacitus sedit, sigillatim omnes considerare studuit, et omnes alias eligens atque seorsum ponens, oblationes quas idem Carterius transmiserat cognovit per spiritum, sprexit atque abiecit, dicens: *Ite et dicite ei: Oblationem suam omnipotenti Domino abstulisti, et mihi tuas oblationes transmittis? Ego oblationem tuam non accipio, quia suam abstulisti Deo. Qua ex re factum est ut praesentes quosque magnus timor invaderet, cum vir Domini tam scienter de absentibus judicaret.*

PETR. Multos horum suspicor martyrium subire potuisse, si eos tempus persecutionis invenisset.

GREGOR. Duo sunt, Petre, martyrii genera, unum in occulto, alterum in publico. Nam etsi persecutio desit exterius, martyrii meritum in occulto est, cum virtus ad passionem prompta flagrat in animo. Quia enim esse possit et sine aperta passione martyrium, testatur in Evangelio Dominus, qui Zebedaei filii adhuc prae infirmitate mentis majora sessionis loca quaerentibus dicit: *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum (Matth. XX, 22)?* Cui videlicet cum responderent: *Possumus*; ait utrisque: *Calicem quidem meum bibetis; sedere autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis (Ibid.).* Quid autem calicis nomen, nisi passionis poculum signat? Et cum nimirum constet quia Jacobus in passione occubuit, Joannes vero in pace Ecclesiae

quievit, incunctanter colligitur, esse et sine aperta passione martyrium, quando et ille calicem Domini bibere dictus est, qui ex persecutione mortuus non est. De his autem talibus tantisque viris, quorum superius memoriam feci, cur dicamus quia si persecutionis tempus exstisset, martyres esse potuissent, qui occulti hostis insidias tolerantes, suosque in hoc mundo adversarios diligentes, cunctis carnalibus desideriis resistentes, per hoc quod se omnipotenti Deo in corde mactaverunt, etiam pacis tempore martyres fuerunt, dum nostris modo temporibus viles quoque et saecularis vitae personas, de quibus nil coelestis gloriae praesumi posse videbatur, oborta occasione, contigit ad martyrii coronas pervenisse?

ΚΕΦΑΛ. Κζ'. Περὶ Μηνᾶ Ἐρημίτου.

Ἐν τῇ Σαμνεΐα χώρα ἀρτίως γέγονεν ἀνὴρ τις εὐλαβέστατος Μηνᾶς προσαγορευόμενος, τὸν μονήρη βίον ἐλόμενος· ὅστις πολλοῖς τῶν ἡμετέρων γνωστὸς ὑπῆρχεν, ὅστις πρὸ ταύτης τῆς δεκαετίας τὸν βίον ἐτέλεσε. Περὶ δὲ τῶν τούτου ἔργων, οὐχ ἓνα μάρτυρα προφέρω· τοσοῦτοι γὰρ τῇ πολιτείᾳ αὐτοῦ μαρτυροῦσιν, ὅσοι τὴν χώραν Σάμνης ἐγνώρισαν. Οὗτος οὐδὲν ἕτερον εἰς πᾶσαν αὐτοῦ φροντίδα ἐκέκτητο, εἰ μὴ ὀλίγων μελισσῶν σκεύη. Λογγοβάρδος δὲ τις αὐτὰ κλοπὴν ἠθέλησε ποιῆσαι. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος λόγῳ παραινετικῶ τοῦτον κατήχησε. Παραχρῆμα δὲ πνεύματι πονηρῶ πληγεὶς, παρὰ τὰ ἴχνη αὐτοῦ πεσὼν, ἐρράγη. Ἐκ τούτου οὖν γέγονεν, ὥστε καὶ παρὰ τοῦ αὐτοῦ βαρβάρου

ἔθνους, καθὼς καὶ παρὰ τῶν παροίκων τὸ αὐτοῦ ὄνομα σεβασθῆναι. Οὐδεὶς δὲ τοῦ λοιποῦ ἐτόλμησεν ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐν ταπεινοφροσύνῃ, εἰσελθεῖν. Πολλάκις δὲ ἐκ τῆς γειτνιαζούσης ὕλης ἄρκοι ἐρχόμενοι, τὰ μελίσσια αὐτοῦ φαγεῖν ἐδοκίμασαν, οὓς ἐκεῖνος πιάσας τῷ ναρθηκίῳ ἔτυπτεν, ὅπερ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ βαστάζειν εἴωθεν. Ἐν δὲ ταῖς αὐτοῦ μάστιξι, τὰ θυμώδη θηρία ἐκεῖνα βοῶντα ὀνεχώρουν, καὶ τὰ μὴ ὑποστελλόμενα ξίφος, τὴν ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ μάστιγα διὰ τοῦ ναρθηκίου ἐφοβοῦντο. Τούτου ἡ πᾶσα σπουδὴ ἐν τῷ παρόντι βίῳ οὐδὲν ἕτερον ὑπῆρχεν, εἰ μὴ τοὺς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης χάριν ἐρχομένους, εἰς τὴν τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐπιθυμίαν διεγείρειν. Ἐὰν δὲ καὶ ποτέ τινος πταῖσμα διέγνων, οὐδαμῶς ἐλέγχων τοῦτον ἐφείδετο. Ἀλλὰ τῷ τῆς ἀγάπης πυρὶ ἐκκαίόμενος, ἐσκόπει πῶς αὐτοῖς διὰ τῆς γλώττης καθάψηται. Ἔθος δὲ εἶχον οἱ γειτνιάζοντες τῷ τόπῳ, καὶ οἱ ἐκ μήκους παροικοῦντες, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος, ἕκαστος αὐτῶν τὴν ἑαυτοῦ εὐλογίαν πρὸς αὐτὸν ἀποστεῖλαι, ἵνα ἔχη τι παρ' ἑαυτῷ ὅπερ ὀφείλει τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐρχομένοις παραθεῖναι. Ἐν τινι δὲ καιρῷ κτήτωρ τις Καρτέριος ὀνόματι, ἀκαθάρτῳ ἐπιθυμία νικηθεὶς, καθιερωμένην τινὰ θήλειαν ἔκλεψε, καὶ ἀναρμόστῳ συνοικεσίῳ ἑαυτῷ συνέζευξε. Τοῦτο δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Μηνᾶς ἀκούσας, δι' ὧν ἡδυνήθη εὐρεῖν ἀπερχομένων, ἅπερ ἦν ἄξιός ἀκοῦσαι τούτῳ ἐδήλωσεν. Ἐκεῖνος δὲ τὴν **338** ἑαυτοῦ αἰτίαν συνειδὼς, οὐδαμῶς ἐτόλμα τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ προσεγγίσει, φοβούμενος ἵνα μὴ καὶ τοῦτον καθὼς τοὺς λοιποὺς ἀμαρτάνοντας διελέγξῃ. Ἡποίησε δὲ τὰς ἑαυτοῦ εὐλογίας, καὶ ταύτας μεταξὺ τῶν ἄλλων εὐλογιῶν μίξας ἀπέστειλεν, ὅπως ἀκριβῶς μὴ ἐπιγινώσκοντος αὐτοῦ τὰ δῶρα ταῦτα δέξηται. Ὡς οὖν ἐνώπιον αὐτοῦ αἱ προσφοραὶ πάντων ἀπηνέχθησαν, ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἡσυχάζων ἐκαθέζετο, καὶ καθ' ἐν πάσας

αὐτῶν σκοπήσας καὶ κατανοήσας, ὅλας τὰς ἄλλας ἐπιλεξάμενος, καὶ παρὰ μίαν θήσας τὰς εὐλογίας, ὥσπερ ὁ αὐτὸς Καρτέριος ἀπέστειλε διὰ τοῦ πνεύματος γνωρίσας, παροικτρώσατο καὶ ἀπεβάλετο, λέγων· Ἀπέλθετε καὶ εἶπατε αὐτῷ· Τὴν προσφορὰν τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ἐπῆρες [*F. leg. ἀπῆρας, hic et infra*], καὶ ἐμοὶ ταύτας τὰς εὐλογίας ἀποστέλλεις; ἐγὼ τὴν σὴν προσφορὰν οὐ λαμβάνω, διότι σὺ αὐτοῦ Θεοῦ τὴν προσφορὰν ἐπῆρες. Ἐκ τούτου οὖν μέγας φόβος τοῖς παροῦσιν ἐπέπεσεν, ὅτι οὕτω σοφῶς ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος περὶ τῶν ἀγνοουμένων ἔκρινεν.

ΠΕΤΡ. Πολλοὺς ἐκ τούτων ὑπολαμβάνω δύνασθαι μαρτύριον ὑπομεῖναι, ἐὰν αὐτοὺς ὁ τοῦ διωγμοῦ καιρὸς κατέλαβεν.

ΓΡΗΓΟΡ. Δύο εἰσὶ, Πέτρε, μαρτυρίου εἶδη· ἓν ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ἕτερον ἐν τῷ φανερῷ. Καὶ γὰρ διωγμὸς ἔξωθεν οὐκ ἔστι, τὸ τοῦ μαρτυρίου ἀξίωμα ἐν τῷ κρυπτῷ εἶναι δύναται, ἐν τῷ προθύμῳ τὴν ψυχὴν τοῖς πάθεσι δυνάμει ἀντιτάσσεσθαι. Ὅτι δὲ δύναται καὶ ἐκτὸς φανερῶν τιμωριῶν εἶναι μαρτύριον, ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δείκνυται, ὅστις τοῖς υἱοῖς Ζεβεδαίου ἐκ τῆς τοῦ λογισμοῦ ἀκμὴν ἀσθενείας μεγάλους τῆς καθέδρας τόπους ἐπιζητοῦσιν εἶπεν· Δύνασθε πίνειν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν; Αὐτῶν δὲ ἀποκριθέντων, Δυνάμεθα, τοῖς ἀμφοτέροις εἶπεν· Τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε, τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων, οὐκ ἔστιν ἐμὸν τοῦτο δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοιμάσθη. Τί δὲ ποτηρίου ὄνομα, εἰ μὴ τὸ πάθος δι' αὐτοῦ σημαίνει; Ἐν τούτῳ οὖν δείκνυται, ὅτι Ἰάκωβος μὲν πάθει ἐτελειώθη, Ἰωάννης δὲ ἐν εἰρήνῃ τῆς ἐκκλησίας ἀνέπαυε. Ἐν ἅπασι τοίνυν δείκνυται, καὶ ἄνευ φανεροῦ πάθους μαρτύριον εἶναι, ὅπότε ἂν κάκεῖνος πιεῖν τὸ τοῦ κυρίου ποτήριον ἐρρέθη, ὅστις ἐν διωγμῷ οὐκ ἀπέθανεν. Περὶ τούτων δὲ τοιούτων καὶ

τηλικούτων ἀνδρῶν, ὧν ἀνωτέρω μνεΐαν πεποίημαι, πῶς οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν, ὅτι εἰ αὐτοὺς ὁ τοῦ διωγμοῦ καιρὸς κατέλαβεν, ἑαυτοὺς εἰς μαρτύριον ἐπιδοῦναι εἶχον; οἵτινες τοῦ ἀφανοῦς πολεμήτορος τὰς ἐνέδρας διὰ παντὸς ὑπήνεγκαν, καὶ τοὺς ἑαυτῶν ἀντιδίκους ἐν αὐτῷ τῷ κόσμῳ ἡγάπησαν, καὶ πάσαις ταῖς κοσμικαῖς ἐπιθυμίαις ἀντέστησαν, διὰ τὸ ἑαυτοὺς θυσίαν τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ προσενέγκαι. Ὅτι δὲ καὶ ἐν τῷ τῆς εἰρήνης καιρῷ ἀρτίως ἐπὶ τῶν ἡμετέρων χρόνων μάρτυρες γεγόνασιν κοσμικοὶ τινες καὶ τῇ ζωῇ ἀπράγμονες, καὶ ἐν τῇ οὐρανοῦ δόξῃ, στεφάνῳ μαρτυρίου κατεκοσμήθησαν, προφάσεως εὐκαίρου ἐπελθούσης, διηγῆσασθαι πειράσομαι.

*CAPUT XXVII. De quadraginta rusticis, qui
pro eo quod carnes comedere immolatitias
noluerunt, a Langobardis occisi sunt.*

Nam ante hos ferme annos quindecim, sicut hi testantur qui interesse potuerunt, quadraginta rustici a Langobardis capti, carnes immolatitias comedere compellebantur. Qui cum valde resisterent, et contingere cibum sacrilegum nollent, coepere Langobardi qui **340** eos tenuerant, nisi immolata comederent, mortem eis minari. At illi aeternam potius vitam quam praesentem ac transitoriam diligentes, fideliter perstiterunt, atque in sua constantia simul omnes occisi sunt. Quid itaque isti, nisi veritatis martyres fuerunt, qui, ne vetitum comedendo, Conditorem suum offenderent, elegerunt gladiis vitam finire?

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'. Περὶ τῶν μὴ θελησάντων
μιαροφαγῆσαι τεσσαράκοντα γεωργῶν, καὶ ὑπὸ
τῶν Λογγοβάρδων ἀποκεφαλισθέντων.

Πρὸ τῶν δεκαπέντε τούτων ἐτῶν, καθὼς οὔτοι μαρτυροῦσιν,
οἵτινες μεταξὺ αὐτῶν τότε εὐρεθῆναι λέγουσιν,
τεσσαράκοντα γεωργοὶ παρὰ τῶν Λογγοβάρδων
αἰχμαλωτισθέντες, κρέα τῆς αὐτῶν θυσίας φαγεῖν
ἠναγκάζοντο. Σφόδρα δὲ αὐτῶν ἀντισταθέντων, καὶ βρώσεως
μιαρᾶς ἄψασθαι μὴ ἀνεχομένων, ἤρξαντο οἱ
αἰχμαλωτεύσαντες αὐτοὺς Λογγόβαρδοι **339** θάνατον αὐτοῖς
ἀπειλεῖν, ἐὰν μὴ τῶν θυσιασθέντων κρεῶν φάγωσιν. Ἐκεῖνοι
δὲ τὴν αἰώνιον μᾶλλον ζωὴν ἀγαπήσαντες ὑπὲρ ταύτην τὴν
πρόσκαιρον καὶ παρερχομένην πιστῶς ἐστάθησαν, καὶ ἐν
τῇ ἑαυτῶν ὁμολογίᾳ πάντες ἐσφάγησαν. Τί οὖν, οὐχὶ
μάρτυρες τῆς ἀληθείας πάντες αὐτῶν ἐγένοντο, οἵτινες ἵνα μὴ
τὸ κωλυθὲν φάγωσιν, καὶ τῷ κτιστῇ αὐτῶν προσκόψωσιν,
ἐπελέξαντο μᾶλλον διὰ ξίφους τὴν ζωὴν ταύτην ἀπαλλάξαι;

CAPUT XXVIII. *De multitudine captivorum,
qui pro eo quod caput caprae adorare
noluerunt, occisi sunt.*

Eodem quoque tempore, dum fere quadringentos captivos alios Langobardi tenuissent, more suo immolaverunt caput caprae diabolo, hoc ei per circuitum currentes et carmine nefando dedicantes. Cumque illud ipsi prius submissis cervicibus adorarent, eos quoque quos ceperant hoc adorare pariter compellebant. Sed ex eisdem captivis maxima multitudo magis eligens moriendo ad vitam immortalem tendere quam adorando vitam mortalem tenere, obtemperare jussis sacrilegis noluerunt, et cervicem quam semper Creatori flexerant creaturae inclinare contempserunt. Unde factum est ut hostes qui eos ceperant, gravi iracundia accensi, cunctos gladiis interficerent, quos in errore suo participes non haberent. Quid ergo mirum si, erumpente persecutionis tempore, illi martyres esse potuissent, qui in ipsa quoque pace Ecclesiae semetipsos semper affligendo angustam martyrii tenuerant viam, quando, irruente persecutionis articulo, hi etiam meruerunt martyrii palmas accipere, qui in pace Ecclesiae latas hujus saeculi vias sequi videbantur? Nec tamen hoc, quod de eisdem electis dicimus viris, de cunctis jam quasi in regulam tenemus. Nam cum persecutionis apertae tempus irruit, sicut plerique martyrium subire possunt, qui esse in pace Ecclesiae despicabiles videntur; ita nonnunquam in debilitatis formidinem corruunt, qui in pace prius Ecclesiae fortiter stare credebantur. Sed eos de quibus praediximus, fieri martyres potuisse fidenter fatemur, quia hoc jam ex eorum fine colligimus. Cadere enim nec in aperta persecutione poterant hi de quibus constat quia et usque ad finem vitae in occulta animi virtute perstiterunt.

PETR. Ut asseris ita est, sed super indignos nos divinae misericordiae dispensationem miror, qui Langobardorum

saevitiam ita moderatur, ut eorum sacerdotes sacrilegos, qui esse fidelium quasi victores videntur, orthodoxorum fidem persequi minime permittat.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'. Περὶ τῶν αἰχμαλώτων τῶν μὴ θελησάντων τὴν τῆς αἰγὸς κεφαλὴν προσκυνῆσαι, καὶ κατασφαγέντων.

Ἐν τῷ αὐτῷ τοίνυν καιρῷ ἑτέρους μέχρι τῶν τετρακοσίων ἐκράτησαν οἱ Λογγόβαρδοι, κατὰ δὲ τὸ ἔθος αὐτῶν, κεφαλὴν αἰγὸς τῷ διαβόλῳ ἔθυσαν, κύκλῳ περιτρέχοντες, καὶ ἄσματοι μιᾷ ὥδῃ ἀναπέμποντες, τοὺς αὐχένας αὐτῶν τούτῳ ὑποκλίνοντες καὶ προσευχόμενοι. Τοῦτο δὲ πράξαι καὶ οὖς ἐκράτησαν ὁμοθυμαδὸν ἠνάγκαζον. Ἄπαν δὲ αἰχμαλώτων τὸ πλῆθος ἐπελέξαντο μᾶλλον διὰ τοῦ προσκαίρου θανάτου τὴν ἀθάνατον ζωὴν ἐπισπάσασθαι, ἢ τοῖς αὐτῶν μιανοῖς κελεύσμασιν ὑπακοῦσαι, καὶ σὺν αὐτοῖς προσευξαμένους ζῆν τεθνατωμένην ζωὴν. Αὐχένα γὰρ ὃν τῷ κτιστῇ πάντοτε ὑπέκλιναν, τῷ κτίσματι ὑποκλῖναι οὐκ ἠνέσχοντο. Ὅθεν γέγονε τοὺς κρατήσαντας αὐτοὺς πολεμίους σφοδροτάτῳ θυμῷ ἐκκαυθέντας, πάντας αὐτῶν ξίφεσιν ἀνελεῖν, οὗσπερ ἐν τῇ ἰδίᾳ πλάνῃ συμμετόχους σχεῖν οὐκ ἐδυνήθησαν. Τί οὖν λοιπὸν θαυμαστὸν, εἰ καὶ καιροῦ διωγμοῦ καταλαβόντος ἑαυτοὺς εἰς μαρτύριον παρέδωκαν ἐκεῖνοι, ἐν τῷ τῆς εἰρήνης τῆς ἐκκλησίας καιρῷ ἑαυτοὺς πάντοτε δι' ἐγκρατείας ἐκτῆκοντες, καὶ στενὴν μαρτυρίου κρατοῦντες ὁδὸν, ὅπῃ ἂν οἱ τὴν τοῦ κόσμου πλατεῖαν ὁδεύοντες ὁδὸν, ἐν τῇ τῆς

ἐκκλησίας εἰρήνη διωγμοῦ αὐτοῖς ἐπεστῶτος, μαρτυρίου στεφάνους λαβεῖν ἠξιώθησαν. Ἀσφαλῶς τοίνυν καὶ ὁμολογουμένως κρατοῦμεν, ὅτι οἱ ἐκλεκτοὶ ἄνδρες οὗτοι περὶ ὧν λέγομεν, καὶ ἐν καιρῷ φανεροῦ διωγμοῦ μαρτυρίῳ ἐπιδοῦναι ἑαυτοὺς ἠδύναντο, καθάπερ καὶ πλεῖστοι ἐν τῷ τῆς εἰρήνης καιρῷ, οἵτινες οἰκτροὶ καὶ οὐδαμινοὶ ἐφαίνοντο. Συμβαίνει δὲ πολλάκις ἐν καιρῷ διωγμοῦ εἰς δειλίαν ἀδυναμίας καταπεσεῖν, οὓς πρότερον ἐν τῷ τῆς εἰρήνης καιρῷ δυνατοὺς εἶναι ἐπιστεύομεν. Ἀλλ' οὐχ οὗτοι τοιοῦτοι περὶ ὧν προείπαμεν δύνασθαι μάρτυρας. Ἐκ γὰρ τοῦ αὐτῶν τέλους ἀσφαλῶς δείκνυται, ὅτι οὕτε ἐν φανερῷ διωγμῷ πεσεῖν ἠδύναντο, οἵτινες μέχρι τοῦ τῆς ζωῆς αὐτῶν τέλους ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς ψυχῆς ἀκίνητοι ἔστησαν.

ΠΕΤΡ. Τῆς θεϊκῆς οἰκονομίας τὰ ἐλέη θαυμάζω, πῶς τὴν τῶν Λογγοβάρδων σκληρότητα κατέχει, καὶ τῶν μιαιουργῶν αὐτῶν ἱερέων, οἵτινες πιστοὺς ἑαυτοὺς εἶναι νομίζουσι, διὰ τὸ νικητὰς αὐτοὺς φαίνεσθαι, ὅτι τὴν ὀρθοδόξων πίστιν οὐδαμῶς αὐτοῖς καταδιῶξαι συγχωρεῖ.

CAPUT XXIX. *De Ariano episcopo caecato.*

341 GREGORIUS. Hoc, Petre, facere plerumque conati sunt, sed eorum saevitiae miracula superna restiterunt. Unde unum miraculum narro quod per Bonifacium monasterii mei monachum, qui usque ante quadriennium cum Langobardis fuit, adhuc ante triduum agnovi. Cum ad Spoletanam urbem Langobardorum episcopus, scilicet Arianus, venisset, et

locum illic ubi solemnia sua ageret non haberet, coepit ab ejus civitatis episcopo Ecclesiam petere, quam suo errori dedicaret. Quod dum valde episcopus negaret, idem qui venerat Arianus, beati Pauli apostoli Ecclesiam illic cominus sitam se die altero violenter intraturum esse professus est. Quod ejusdem ecclesiae custos audiens, festinus cucurrit, ecclesiam clausit, seris munivit; facto autem vespere, lampades omnes exstinxit, seque in interioribus abscondit. In ipso autem subsequentis lucis crepusculo Arianus episcopus collecta multitudine advenit, clausas ecclesiae januas effringere paratus. Sed repente cunctae simul portae divinitus concussae, abjectis longius seris, apertae sunt, atque cum magno sonitu omnia ecclesiae claustra patuerunt; effuso desuper lumine, omnes quae extinctae fuerant lampades accensae sunt. Arianus vero episcopus, qui vim facturus advenerat, subita caecitate percussus est, atque alienis jam manibus ad suum habitaculum reductus. Quod dum Langobardi in eadem regione positi omnes agnoscerent, nequaquam ulterius praesumpserunt catholica loca temerare. Miro enim modo res gesta est, ut quia ejusdem Arianus causa lampades in ecclesia beati Pauli fuerant extinctae, uno eodemque tempore et ipse lumen perderet, et in ecclesiam lumen rediret.

**342 ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'. Περὶ Ἀρειανοῦ ἐπισκόπου
τυφλωθέντος.**

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τοῦτο, Πέτρε, πάση δυνάμει ποιῆσαι ἡγωνίσαντο, ἀλλὰ τῇ ἐκείνων ὠμότητι τὰ ἄνωθεν ἀντέστη θαυμάσια. Ὅθεν ἐν διηγοῦμαι, ὅπερ διὰ Βονιφατίου τοῦ τῆς μονῆς μου μοναχοῦ πρὸ τριῶν ἀκμὴν ἡμερῶν ἔγνων, ὅστις μετὰ τῶν Λογγοβάρδων ὑπῆρχεν ἕως πρὸ τῶν τεσσάρων τούτων ἐτῶν. Οὗτος τοίνυν διηγεῖται, ὅτι ἐν τῇ πόλει Σπολήτης ὁ τῶν Λογγοβάρδων ἐπίσκοπος ἐλθὼν, Ἀρειανὸς δηλαδὴ ὑπάρχων, καὶ τόπον ἐκεῖσε μὴ ἔχων, ἐν ᾧ τὴν ἐορτὴν αὐτοῦ ἐπιτελέσῃ, ἤρξατο τῷ τῆς πόλεως ἐκείνης ἐπισκόπῳ ἐκκλησίαν ἐπιζητεῖν, ἥνπερ ὥφειλε κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πλάνην ἐγκαινίσει. Τοῦτο δὲ ὁ ἐπίσκοπος μὴ ποιῆσαι παντελῶς δισχυρίσατο· ὁ δὲ Ἀρειανὸς ἐκεῖνος εἰς τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἐκκλησίαν τὴν οὖσαν ἐκεῖσε ἐν ἄλλῃ ἡμέρᾳ εἰσελθεῖν βραχίονι διεβεβαιώσατο. Τοῦτο δὲ ὁ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας φύλαξ ἀκηκοὼς, σπουδαίως δραμὼν τὴν ἐκκλησίαν ἡσφάλισεν. Ἐσπέρας δὲ γενομένης πάσας τὰς κανδήλας ἔσβεσε, καὶ ἑαυτὸν ἐν τοῖς ναοῦ ἐνδοτάτοις κατέκρυψεν. Τοῦ δὲ φωτὸς τῆς ἡμέρας ἐπακολουθήσαντος, ἐν αὐτῇ τῇ αὐγῇ ὁ Ἀρειανὸς ἐπίσκοπος συνάξας πλῆθος λαοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρεγένετο, τὰς κεκλεισμένας θύρας ἕτοιμος ὢν κατακλᾶσαι. Αἴφνης δὲ πᾶσαι θύραι ὁμοθυμαδὸν θεόθεν τιναχθεῖσαι τῶν κλείθρων μήκοθεν ῥιφέντων μετὰ μεγάλου ἤχους ἀνεώχθησαν. Φωτὸς δὲ ἄνωθεν ἐκχυθέντος ἐσβεσμέναι κανδήλαι πᾶσαι ἀνήφθησαν. Ὁ δὲ Ἀρειανὸς ἐπίσκοπος ὁ βίαν ποιῆσαι θελήσας, αἴφνης τυφλώσει πληγεὶς ἀλλοτρίαις χερσὶν ὁδηγούμενος εἰς τὸ ἴδιον οἶκημα ἀνθυπέστρεψεν. Τοῦτο δὲ διαγνόντες οἱ ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ ὄντες Λογγόβαρδοι, οὐδαμῶς τοῦ λοιποῦ ἐτόλμησαν ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησίαις ἐπιβῆναι· θαυμασίως τοῦ Θεοῦ οἰκονομήσαντος, ὥστε ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ καὶ τὸν Ἀρειανὸν τὸ φῶς ἀπολέσαι, καὶ ἐν

ταῖς σβεσθεῖσιν κανδήλαις ἐν τῇ τοῦ μακαρίου Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἐκκλησίᾳ τὸ φῶς ὑποστρέψαι.

CAPUT XXX. De Arianorum ecclesia, quae in Romana urbe catholica consecratione dedicata est.

Sed neque hoc sileam, quod ad ejusdem Arianæ haereseos damnationem in hac quoque urbe ante biennium pietas superna monstravit. Ex his quippe quae narro alia populus agnovit, alia autem sacerdos et custodes Ecclesiae se audisse et vidisse testantur. Arianorum ecclesia in regione urbis hujus quae Subura dicitur (**De Consecrat., dist. 1, c. 22, Arianorum**), cum clausa usque ante biennium remansisset, placuit ut in fide catholica, introductis illic beati Sebastiani et sanctae Agathae martyrum reliquiis, dedicari debuisset; quod factum est. Nam cum magna populi multitudine venientes, atque omnipotenti Domino laudes canentes, eandem Ecclesiam ingressi sumus. Cumque in ea jam missarum solemnia celebrarentur, **344** et prae ejusdem loci angustia populi se turba comprimeret, quidam ex his qui extra sacrarium stabant porcum subito intra suos pedes huc illucque discurrere senserunt. Quem dum unusquisque sentiret, et juxta se stantibus indicaret, idem porcus ecclesiae januas petiit, et omnes per quos transiit in admirationem commovit; sed videri a nullo potuit, quamvis sentiri potuisset. Quod idcirco divina pietas ostendit, ut cunctis patesceret quia de loco eodem

immundas habitator exiret. Peracta igitur celebratione missarum recessimus; sed adhuc nocte eadem magnus in ejusdem Ecclesiae tectis strepitus factus est, ac si in eis aliquis errando discurreret. Sequenti autem nocte gravior sonitus excrevit, cum subito tanto terrore insonuit, ac si omnis illa ecclesia a fundamentis fuisset eversa; et protinus recessit, et nulla illic ulterius inquietudo antiqui hostis apparuit; sed per terroris sonitum quem fecit, innotuit a loco quem diu tenuerat quam coactus exhibat. Post paucos vero dies, in magna serenitate aeris super altare ejusdem Ecclesiae nubes coelitus descendit, suoque illud velamine operuit, omnemque Ecclesiam tanto terrore ac suavitate odoris replevit, ut patentibus januis nullus illic praesumeret intrare. Sacerdos quoque et custodes, vel hi qui ad celebranda missarum sollemnia venerant, rem videbant, ingredi minime poterant, et suavitatem mirifici odoris trabebant. Die vero alio, cum in ea lampades sine lumine dependerent, emissio divinitus lumine sunt accensae. Post paucos iterum dies, cum, expletis missarum sollemniis, extinctis lampadibus custos ex eadem ecclesia egressus fuisset, post paululum intravit, et lampades quas exstinxerat lucentes reperit. Quas negligenter exstinxisse se credidit, eas jam sollicitius exstinxit, et exiens atque ecclesiam sollicitius clausit. Sed post horarum trium spatium regressus, lucentes lampades quas exstinxerat invenit, ut videlicet ex ipso lumine aperte claresceret quia locus ille a tenebris ad lucem venisset.

Petr. Etsi in magnis sumus tribulationibus positi, quia tamen a conditore nostro non sumus omnino despecti, testantur ea quae audio ejus stupenda miracula.

Gregor. Quamvis sola quae in Italia gesta sunt narrare decreveram, visne tamen ut, pro ostendenda ejusdem Arianæ haereseos damnatione, transeamus verbo ad Hispanias, atque inde per Africam ad Italiam redeamus?

PETR. Perge quo libet; nam laetus ducor, laetus reducor.

ΚΕΦΑΛ. Λ'. Περί τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Ἀγαθῆς εἰς τὴν Σουβοῦραν.

Οὐδὲ τοῦτο οὖν παρασιωπήσω, ὅπερ εἰς κατάκρισιν τῆς αὐτῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, πρὸ δύο χρόνων ἢ ἄνωθεν εὐσπλαγχνία δεῖξαι ηὐδόκησεν. Ἄπερ δὲ διηγοῦμαι, τὰ μὲν ὁ λαὸς γινώσκει, τὰ δὲ οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ φύλακες τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἀκοῦσαί τε καὶ θεάσασθαι μαρτυροῦσιν. Ἐν ταύτῃ τοίνυν, καθὼς προεῖπον, τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει ἐν τῇ ῥεγεῶνι τῇ ἐπιλεγομένῃ Σουβοῦρα τῶν Ἀρειανῶν ἐκκλησία ὑπῆρχεν, ἥτις κεκλεισμένη ἦν ἀπομείνασα ἕως πρὸ ταύτης τῆς διετίας. Ἔδοξεν οὖν ἵνα τοῦ μακαρίου Σεβαστιανοῦ καὶ τῆς ἁγίας μάρτυρος Ἀγαθῆς λείψανα ἐν αὐτῇ καταθῶσιν, ὀφειλούσης αὐτῆς ἐγκαινισθῆναι, ὅπερ καὶ γέγονεν. Μετὰ μεγίστου δὲ πλήθους λαοῦ ἀπερχομένων ἡμῶν, καὶ τῷ παντοδυνάμῳ κυρίῳ τοὺς τῆς ψαλμωδίας αἶνους ἀναπεμπόντων, τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν κατελάβομεν, καὶ ἐν αὐτῇ εἰσελθόντες τὰ τῆς θείας λειτουργίας ἐόρτια ἐτελοῦμεν. Διὰ δὲ τὴν τοῦ τόπου στενοχωρίαν, τὸ τοῦ λαοῦ πλήθος ἑαυτοὺς **343** συνέσφιγγον· τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν οἵτινες ἔξω τοῦ ἱερατείου ἴσταντο, αἴφνης χοῖρον ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν ᾤδε

κἀκεῖσε περιτρέχοντα ἐνόησαν. Ἐν ὅσῳ δὲ εἷς ἕκαστος ῥ
νοήσας, τῷ πλησίον αὐτοῦ ἱσταμένῳ ἐμήνυσεν, ὁ αὐτὸς
χοῖρος τὰς θύρας τῆς ἐκκλησίας ἐξῆλθεν, πάντας δὲ δι' ὧν
παρῆλθεν ἐν θαύματι συνεκίνησεν· θεαθῆναι δὲ οὐδαμῶς
ἠδυνήθη, εἰ καὶ μόνον, ὡς εἴρηται, περιτρέχοντα τοῦτον
ἐνόησαν. Τοῦτο δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνία διὰ τοῦτο
ὑπέδειξεν, ἵνα πᾶσιν φανερωθῇ ὅτι ἔνοικῶν ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ
ἀκάθαρτος δαίμων ἐξῆλθεν. Πληρωθείσης οὖν τῆς ἱερᾶς
λειτουργίας ἡμεῖς τῶν αὐτόθι ἀνεχωρήσαμεν. Τῇ δὲ αὐτῇ
νυκτὶ μέγας κτύπος ἐν τοῖς κεραμίσις τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας
γέγονεν, ὡς ὅτι πλανώμενός τις ἐν αὐτοῖς διέτρεχεν. Ἐν δὲ τῇ
ἐπελθούσῃ νυκτὶ βαρύτερος ἦχος ἐπηύξησεν. Τοιοῦτος
γὰρ κτύπος αἴφνης φανερῶς ἐγένετο, ὡς νομίζειν πᾶσαν τὴν
ἐκκλησίαν ἐκείνην ἐκ θεμελίων ἐπεγεῖραι. Ἐκτοτε δὲ ἀπέστη,
καὶ οὐδεμία τοῦ λοιποῦ ἀκαταστασία τοῦ ἀρχαίου
πολεμήτορος ἐκεῖσε ἐφάνη. Διὰ δὲ τοῦ φοβεροῦ ἤχους, οὔπερ
ἐποίησεν, ἔδειξεν πῶς ἂν ἀναγκαζόμενος βία ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ
τόπου, ὥνπερ ἐπὶ πολὺ κατεῖχεν. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας
ἐν μεγίστῃ εὐδία τοῦ ἀέρος ὑπάρχοντος, ἐπάνω τοῦ
θυσιαστηρίου τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας νεφέλη οὐρανόθεν
κατῆλθεν, καὶ ἰδίᾳ σκιᾷ τοῦτο ἐκάλυψε. Πᾶσαν δὲ τὴν
ἐκκλησίαν τοσοῦτῳ φόβῳ καὶ ἠδύτῃτι εὐωδίας ἐπλήρωσεν,
ὥστε καὶ θυρῶν ἀνεωγμένων, μὴ τολμᾶν τινα ἐκεῖσε
εἰσελθεῖν· ἀλλὰ καὶ ὁ ἱερεὺς καὶ οἱ φύλακες πάντες οἱ
συνελθόντες τὰ τῆς λειτουργίας ἐόρτια ἐπιτελέσαι, τὸ θαῦμα
τοῦτο θεασάμενοι, οὐδαμῶς εἰσελθεῖν ἠδυνήθησαν, τὴν δὲ
ἠδύτητα τῆς θαυμαστῆς ἐκείνης εὐωδίας πρὸς ἑαυτοὺς
ἐπεσύροντο. Ἐν δὲ ἄλλῃ ἡμέρᾳ τῶν κανδηλῶν ἄνευ
φωτὸς οὐσῶν, θεόθεν φωτὸς ἀποσταλέντος πᾶσαι
ἀνήφθησαν. Καὶ μετ' ὀλίγας πάλιν ἡμέρας μετὰ τὸ
πληρωθῆναι τὴν τῆς θείας λειτουργίας ἀκολουθίαν, σβέσας

τὰς κανδήλας τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ὁ φύλαξ ἐξῆλθεν. Μετ' ὀλίγον δὲ εἰσελθὼν, πάσας ἃς ἔσβεσεν κανδήλας αἰθούσας εὔρεν. Νομίσας δὲ ὅτι, ὡς ἔτυχεν ταύτας ἔσβεσεν, καὶ διὰ τοῦτο ἀνήφθησαν, πάνυ ἐπιμελῶς αὐτὰς σβέσας ἐξῆλθεν, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἡσφάλισεν. Ὡρῶν δὲ τριῶν διαστήματος παρελθόντος ὑποστρέψας φαινούσας πάλιν πάσας τὰς κανδήλας, ὥσπερ ἔσβεσεν, εὔρεν. Ἐκ τούτου οὖν τοῦ φωτὸς δείκνυται, ὅτι ὁ τόπος ἐκεῖνος ἀπὸ τοῦ σκότους εἰς τὸ φῶς ἐπανῆλθεν.

ΠΕΤΡ. Κἂν εἰ ἐν μεγάλαις ἐσμέν ἐνεχόμενοι θλίψεσιν, ἀλλ' οὖν ὅτι οὐκ ἐσμέν παρὰ τοῦ κτιστοῦ ἡμῶν παντάπασι βδελυκτοὶ, μαρτυροῦσιν ἅπερ ἀκούω ἐκπληκτὰ αὐτοῦ θαυμάσια.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐπειδὴ μόνα τὰ εἰς Ἰταλίαν πραχθέντα διηγῆσασθαι ὥρισα, θέλεις πρὸς τὸ ἐπιδειχθῆναι τῆς αὐτῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως τὴν κατάκρισιν διέλθωμεν τῷ λόγῳ ἐν Σπανικῇ, κακεῖθεν δι' Ἀφρικῆς εἰς Ἰταλίαν ὑποστρέψωμεν;

ΠΕΤΡ. Ὅπου δ' ἂν βούλει πορεύθῃ, καγὼ γὰρ εὐφραινόμενος συμπορεύσομαι, καὶ εὐφραινόμενος πάλιν ἀνθυποστρέφω.

CAPUT XXXI. *De Herminigildo rege Liuvigildi Visigothorum regis filio, pro fide catholica ab eodem patre suo occiso.*

345 GREGORIUS. Sicut multorum qui ab Hispaniarum partibus veniunt relatione cognovimus, nuper Herminigildus rex Leuvigildi regis Visigothorum filius, ab Ariana haeresi ad fidem catholicam, viro reverentissimo Leandro Hispalitano episcopo, dudum mihi in amicitiiis familiariter juncto, praedicante conversus est. Quem pater Arianus, ut ad eandem haeresim rediret, et praemiis suadere, et minis terrere conatus est. Cumque ille constantissime responderet nunquam se veram fidem posse relinquere, quam semel agnovisset, iratus pater eum privavit regno, rebusque exspoliavit omnibus. Cumque nec sic virtutem mentis illius emollire valuisset, in arcta illum custodia concludens, collum manusque illius ferro ligavit. Coepit itaque idem Herminigildus rex juvenis terrenum regnum despiciere (**Causa 24, q. 1, c. 42, Coepit**), et forti desiderio coeleste quaerens, in ciliciis vinculatus jacere, omnipotenti Deo ad confortandum se preces effundere, tantoque sublimius gloriam transeuntis mundi despiciere, quanto et religatus agnoverat nil fuisse quod potuerit auferri. Superveniente autem paschalis festivitatis die (**Causa 1, q. 1, c. 72, Superveniente**), intempestae noctis silentio ad eum perfidus pater Arianum episcopum misit, ut ex ejus manu sacrilegae consecrationis communionem perciperet, atque per hoc ad patris gratiam redire mereretur. Sed vir Deo deditus Ariano episcopo venienti exprobravit ut debuit, ejusque a se perfidiam dignis increpationibus repulit; quia etsi exterius jacebat ligatus, apud se tamen in magno mentis culmine stabat securus. Ad se itaque reverso episcopo, Arianus pater infremuit, statimque suos apparitores misit, qui constantissimum confessorem Dei illic ubi jacebat occiderent; quod et factum est. Nam mox ut ingressi sunt, securem

cerebro ejus infigentes, vitam corporis abstulerunt; hocque in eo valuerunt perimere, quod ipse quoque qui peremptus est, in se constituerat despexisse. Sed pro ostendenda vera ejus gloria, superna quoque non defuere miracula. Nam coepit in nocturno silentio psalmodiae cantus ad corpus ejusdem regis et martyris audiri; atque ideo veraciter regis, quia et martyris. Quidam etiam ferunt quod illic nocturno tempore accensae lampades apparebant; unde et factum est quatenus corpus illius, ut videlicet martyris, jure a cunctis fidelibus venerari debuisset. Pater vero perfidus et parricida commotus **348** poenitentia, hoc fecisse se doluit, nec tamen usque ad obtinendam salutem. Nam quia vera esset catholica fides agnovit, sed gentis suae timore perterritus, ad hanc pervenire non meruit. Qui oborta aegritudine ad extrema perductus, Leandro episcopo, quem prius vehementer afflixerat, Recharedum regem filium, quem in sua haeresi relinquebat, commendare curavit, ut in ipso quoque talia faceret, qualia et in fratre illius suis cohortationibus fecisset. Qua commendatione expleta defunctus est. Post cujus mortem Recharedus rex non patrem perfidum, sed fratrem martyrem sequens, ab Arianæ haereseos pravitate conversus est, totamque Visigothorum gentem ita ad veram perduxit fidem, ut nullum in suo regno militare permetteret, qui regno Dei hostis existere per haereticam perfidiam non timeret. Nec mirum quod verae fidei praedicator factus est, qui frater est martyris, cujus hunc quoque merita adjuvant, ut ad omnipotentis Dei gremium tam multos reducat. Qua in re considerandum nobis est, quia totum hoc agi nequaquam posset, si Herminigildus rex pro veritate mortuus non fuisset. Nam sicut scriptum est: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si*

autem mortuum fuerit, multum fructum affert (Joan. XII, 24).
Hoc fieri videmus in membris, quod factum scimus in capite.
In Visigothorum etenim gente unus mortuus est, ut multi
viverent; et dum unum granum fideliter cecidit
ad obtinendam vitam animarum, seges multa surrexit.

PETR. Res mira, et nostris stupenda temporibus.

346 ΚΕΦΑΛ. ΛΑ Περί Ἑρμιγίλδου ῥηγὸς
πρώην Ἀρειανοῦ ὑπάρχοντος, καὶ διὰ τὸ
προσελθεῖν αὐτὸν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει ὑπὸ τοῦ
ιδίου πατρὸς σφαγέντος.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Καθὼς παρὰ πολλῶν τῶν νῦν ἐρχομένων ἀπὸ
τῶν μερῶν Ἰσπανίας διηγουμένων ἔγνων, Ἑρμιγίλδος ὁ ῥῆξ
υἱὸς ὑπάρχων Λουβιγίλδου τοῦ ῥηγὸς τοῦ τῶν Οὐισιγόθων
ἔθνους ἐκ τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν
ὑπέστρεψεν, Λεάνδρου ταύτην κηρύττοντος, τοῦ τῆς πόλεως
Ἰσπάλης ἐπισκόπου, ὅστις ἐμοὶ πάλαι γνησίως ἐν ταῖς
φιλίαις προσεκολλήθη. Ὁ δὲ τοῦ προλεχθέντος Ἑρμιγίλδου
πατὴρ Λουβιγίλδος Ἀρειανὸς ὑπάρχων, ἔσπευδε τοῦτον ἐν τῇ
αὐτῇ αἵρέσει πάλιν ὑποστρέψαι, καὶ οὐ διέλιπεν, ὑποσχέσει
δώρων αὐτὸν κολακεύων, καὶ πάλιν ἀπειλαῖς καταπλήττων.
Αὐτὸς δὲ ἐδραίως ιστάμενος, ἀπεκρίθη λέγων, μηδέποτε
ἐαυτὸν ἀληθῆ πίστιν δύνασθαι καταλεῖψαι, ἥνπερ ἅπαξ
μεμάθηκεν. Θυμωθεὶς δὲ ὁ τούτου πατὴρ ἐστέρησεν αὐτὸν
τῆς βασιλείας, καὶ πάντων τῶν πραγμάτων τοῦτον

ἐγύμνωσεν. Μηδὲ οὗτος δὲ τὴν τοῦ λογισμοῦ αὐτοῦ σταθιρότητα ἀπαλύναι δυνηθεὶς, ἐν στενωτάτῃ φυλακῇ τοῦτον κατέκλεισεν, τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ τοὺς πόδας σιδήρῳ ἀσφαλισάμενος. Ἦρξατο οὖν ὁ αὐτὸς Ἑρμιγίλδος ὁ ῥῆξ, καίτοι νέαν ἄγων τὴν ἡλικίαν τὴν ἐπίγειον βασιλείαν πάνυ βδελύττεσθαι, καὶ πάσῃ ἐπιθυμίᾳ τὴν οὐράνιον ἐπιζητεῖν. Ὅθεν δεδεμένος ἐν κιλικίῳ κατέκειτο, τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ δεήσεις προσφέρων, πρὸς τὸ ἐνισχύσαι αὐτόν. Ἐν δὲ τοσοῦτῳ τοῦ νοὸς ὕψει τὴν τοῦ παρερχομένου κόσμου δόξαν ἐβδελύξατο, ὥσῳ τῷ τοῦ Θεοῦ πόθῳ δεσμευθεὶς ἐπέγνω μηδὲν εἶναι, ὅπερ δυνήσεται αὐτὸν τούτου χωρίσαι. Τῆς δὲ τοῦ ἁγίου πάσχα ἐορτῆς ἐπελθούσης ἐν τῇ τῆς νυκτὸς ἡσυχίᾳ, σιγῇ πρὸς αὐτὸν ὁ τούτου κακόπιστος πατήρ Ἀρειανὸν ἐπίσκοπον ἀπέστειλεν, ὥπως ἐκ τῆς αὐτοῦ χειρὸς τῆς ἀθεμίτου αὐτῶν ἱερουργίας τὴν μετάληψιν δέξηται, καὶ ἐκ τούτου λοιπὸν εἰς τὴν τοῦ πατρὸς εὐμένειαν ἐπιστρέψαι ἀξιωθῇ. Ὁ δὲ τῷ Θεῷ δεδωρημένος οὗτος ἀνὴρ τὸν πρὸς αὐτὸν ἐλθόντα Ἀρειανὸν ἐπίσκοπον παντελῶς ἐβδελύξατο, καὶ καθὼς αὐτῷ ἤρμοζε τὴν κακοπιστίαν αὐτοῦ ἀξίως διελέγξας, τοῦτον ἀφ' ἑαυτοῦ ἀπεβάλετο. Εἰ γὰρ καὶ ἔξωθεν δεδεμένος ἔκειτο, ἀλλ' ἔνδον παρ' ἑαυτῷ τῷ τοῦ λογισμοῦ φωτὶ ἀμέριμνος ἴστατο. Ὑποστρέψας δὲ ὁ Ἀρειανὸς ἐπίσκοπος πρὸς τὸν δυσσεβῆ τούτου πατέρα, καὶ τὰ ῥηθέντα αὐτοῦ ἐπαγγείλας ἔβρυξεν κατ' αὐτοῦ. Παρευθὺς δὲ τοὺς ἐπιφανεῖς τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ ἀποστείλας, τούτοις ἐκέλευσεν, ἵνα τὸν σταθιρὸν τοῦ Θεοῦ ὁμολογητὴν, ἐν τῷ τόπῳ ἔνθα ἔκειτο, ἀποκτείνωσιν. Ὅπερ καὶ γέγονεν. Ἦνίκα γὰρ πρὸς αὐτὸν εἰσῆλθον, καὶ τὴν ἀξίνην ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ αὐτοῦ ἐμπήξαντες, τὴν τοῦ σώματος αὐτοῦ ζωὴν ἀφείλοντο. [Οὕτως δὲ αὐτὸν ἐνίσχυσαν φονεῦσαι, ὥστε καὶ πρὸ τοῦ φονευθῆναι αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν συνεστῶτα, τοῦτον

ἐπιπλῆξαι καὶ παροικειώσασθαι.] Διὰ δὲ τὸ ἐπιδειχθῆναι τὴν ἀληθινὴν αὐτοῦ δόξαν, οὐ παρέλειψαν ἄνωθεν θαύματα αὐτόθι γίνεσθαι. Ἐν γὰρ τῇ νυκτερινῇ ἡσυχίᾳ ἤρξαντο ἄσματα ψαλμωδίας ἐν τῷ σώματι τοῦ ῥηγὸς καὶ μάρτυρος ἀκούεσθαι, καὶ λαμπάδες ἄπτουσαι αὐτόθι φαίνεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο μάρτυρος, ὅτι μάρτυρες ἀληθῶς οἱ ἐκεῖσε παραγενόμενοι. (Sic.) Ὅθεν καὶ γέγονεν, τὸ σῶμα αὐτοῦ παρὰ πάντων πιστῶν σεβασθῆναι, ὡς ἀληθινοῦ δηλαδὴ μάρτυρος. Ὁ δὲ κακόπιστος καὶ τεκνοκτόνος αὐτοῦ πατήρ, 347 δι' ὧν τοῦτο εἰργάσατο μεταγνοὺς, τῷ πόνῳ ἑαυτὸν συνετάραξεν, οὐ μὲν τοί γε πρὸς τὸ ἐγκρατῇ γενέσθαι τῆς σωτηρίας ἑαυτὸν ἐπέδωκεν. Ὅτι γὰρ ἀληθὴς ὑπάρχει ἡ καθολικὴ πίστις, ἐπέγνω, τὸ δὲ ἔθνος αὐτοῦ φοβηθεὶς, ταύτη προσελθεῖν οὐκ ἠξιώθη. Ἀσθενείας δὲ αὐτῷ ἐπελθούσης, καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἀπενεχθέντος, Λεάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ, ὄνπερ πρότερον σφοδρῶς ἦν καταπλήξας, Ῥεχάρεδον τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ ῥῆγα, ὃν ἐν τῇ ἰδίᾳ αἵρέσει κατελίμπανεν, παραθέσθαι ἔσπευσεν, ἵνα καὶ εἰς τοῦτον τοιαῦτα ἐργάζεται, οἷα τῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ, καὶ εἰς τὸν ἐκείνου ἀδελφὸν πεποίηκεν. Τῆς οὖν τοιαύτης παραθέσεως πληρωθείσης, παρευθὺ ἐτελεύτησεν. Ῥεχάρεδος δὲ ὁ ῥῆξ οὐχὶ τῷ κακοπίστῳ πατρὶ ἀκολουθήσας, ἀλλὰ τῷ μάρτυρι ἀδελφῷ ἐπόμενος, ἀπὸ τῆς δυσωνύμου Ἀρειανῆς αἵρέσεως ἐπέστρεψεν, καὶ ὅλον τὸ τῶν Οὐσιγιότθων ἔθνος εἰς τὴν ἀληθινὴν ὠδήγησεν πίστιν· μὴ συγχωρῶν τινι ὑπὸ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν στρατεύεσθαι, ὅστις διὰ τῆς Ἀρειανῆς κακοπίστου αἵρέσεως ἐχθρὸς τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας καθέστηκεν. Κήρυξ οὖν τῆς ἀληθινῆς πίστεως γέγονε, ὅστις ἀδελφὸς ὑπῆρχεν τοῦ μάρτυρος, τὰ παρ' ἐκείνου δικαιώματα τούτῳ συνεργοῦντα βοηθοῦσιν, ὥστε εἰς τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ κῆπον τοσοῦτον πλῆθος λαοῦ ἐπιστρέψῃ. Ἐν τούτῳ οὖν πράγματι κατανοῆσαι ἡμᾶς δεῖ, ὅτι

ὅλον τοῦτο πράξαι οὐδαμῶς ἡδύνατο, εἰ μὴ Ἑρμιγίλδος ὁ ῥῆξ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀπέθανεν, καθὼς, καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γέγραπται, ὅτι ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἐὰν μὴ ἀποθανῇ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθανῇ, πολὺν καρπὸν φέρει. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐν τοῖς μέλεσιν ὁρῶμεν γινόμενον, ὅπερ καὶ ἐν τῇ κεφαλῇ ἡμῶν Χριστῷ. Ἐν γὰρ καὶ τῷ Οὐισιγότθων ἔθνει εἷς ἀπέθανεν, ὅπως πολλοὶ ζήσωσιν· ἐν ὅσῳ γὰρ εἷς κόκκος πιστὸς ἔπεσεν, εἰς τὸ κατασχεῖν τὴν τῶν ψυχῶν πίστιν, καρπὸς πολὺς ἀνέστη. ΠΕΤΡ. Πρᾶγμα θαυμαστὸν ὄντως, καὶ ἐκπλήξεως γέμον ἐν τοῖς ἡμετέροις χρόνοις.

*CAPUT XXXII. De episcopis Africanis qui pro
defensione catholicae fidei abscissa ab Arianis
Vandalis lingua nullum locutionis solitae
sustinuere dispendium.*

GREGORIUS. Justiniani quoque Augusti temporibus, dum contra catholicorum fidem exorta a Vandalis persecutio Ariana in Africa vehementer insaniret, quidam in defensione veritatis episcopi fortiter persistentes, ad medium sunt deducti. Quos Vandalorum rex verbis ac muneribus ad perfidiam flectere non valens, tormentis frangere posse se credidit. Nam cum eis in ipsa defensione veritatis silentium indiceret, nec tamen ipsi contra perfidiam tacerent, ne tacendo forsitan consensisse viderentur, raptus in furorem, eorum linguas abscidi radicitus fecit. Res mira et multis nota

senioribus, quia ita post pro defensione veritatis etiam sine lingua loquebantur, sicut prius loqui per linguam consueverant.

349 PETR. Mirandum valde et vehementer stupendum.

GREGOR. Scriptum, Petre, est de Unigenito summi Patris: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. I, 1).* De cuius etiam virtute subjungitur: *Omnia per ipsum facta sunt (Ibid.).* Quid igitur miramur, si verba edere sine lingua potuit Verbum quod fecit linguam?

PETR. Placet quod dicis.

GREGOR. Hi itaque, eo tempore profugi, ad Constantantinopolitanam urbem venerunt. Eo quoque tempore quo pro explendis responsis Ecclesiae ad principem ipse transmissus sum, senioremem quemdam episcopum reperi qui se adhuc eorum ora sine linguis loquentia vidisse testabatur, ita ut apertis oribus clamarent: Ecce videte, quia linguas non habemus et loquimur. Videbatur enim a respicientibus, ut ferebat, quia abscissis radicitus linguis, quasi quoddam barathrum patebat in gutture, et tamen ore vacuo plena ad integrum verba formabantur. Quorum illic unus in luxuriam lapsus, mox privatus est dono miraculi; recto videlicet omnipotentis Dei iudicio, ut qui carnis continentiam servare neglexerat, sine lingua carnea non haberet verba virtutis. Sed haec nos pro Arianæ haereseos damnatione dixisse sufficiat, nunc ad ea quae nuper in Italia gesta sunt signa redeamus.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'. Περὶ τῶν ἀπὸ Ἀφρικῆς
ἐπισκόπων τῶν διὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν
γλωσσοκοπηθέντων, καὶ πάλιν λαλησάντων.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐπὶ τῶν χρόνων Ἰουστινιανοῦ τοῦ Αὐγούστου
τὸ τῶν Οὐανδάλων ἔθνος κατὰ τῆς καθολικῆς ἡμῶν καὶ
ὀρθοδόξου πίστεως ἀναφυέν, ὁ Ἀρειανὸς διωγμὸς σφόδρα καὶ
ἐν Ἀφρικῇ ὑπῆρχεν. Τινὲς δὲ τῶν ἐκεῖσε ἐπισκόπων εἰς τὴν
τῆς ἀληθείας ἐκδίκησιν στερρόως ἰστάμενοι εἰς μέσον
ἤχθησαν. Τούτους δὲ ὁ τῶν Οὐανδάλων ῥῆξ λόγοις ἀπατηλοῖς
καὶ δώρων ὑποσχέσεσιν εἰς τὴν αὐτοῦ κακοπιστίαν κλῖναι μὴ
δυνηθεῖς, ἐπειρᾶτο διὰ πολλῶν βασάνων αὐτοὺς
ἐπισπάσασθαι. Ὡς δὲ καὶ ἐν τούτῳ διήμαρτεν, ἡσυχάζειν
αὐτοῖς ἐπέστρεψε, καὶ μὴ λαλεῖν ὑπὲρ τῆς ἐκδικήσεως τῆς
ἀληθείας. Ἐκεῖνοι δὲ οὐδαμῶς τοῦτο ποιῆσαι ἠνέσχοντο, ἵνα
μὴ σιωπῶντες συναινέσαι αὐτῷ νομισθῶσιν. Ἐπὶ τούτοις δὲ
ὁ αὐτὸς ῥῆξ τοῦ θυμοῦ ὑπερζέσας, τὰς γλώττας αὐτῶν ἐκ τοῦ
λάρυγγος κοπῆναι προσέταξεν. Θαῦμα δὲ συνέβη θαύματος
πλήρες, πολλοῖς καὶ τῶν ἡμετέρων γερόντων ἐγνωρισμένον.
Μετὰ γὰρ τὸ τὰς γλώττας αὐτῶν ἐκκοπῆναι, ὑπὲρ τῆς
ἐκδικήσεως τῆς ἀληθείας οὕτω ἐλάλουν, καθάπερ μετὰ τῆς
γλώττης τὸ πρότερον.

350 ΠΕΤΡ. Θαυμαστὸν ὄντως ὑπάρχει καὶ σφόδρα
ἐκπληκτον.

ΓΡΗΓΟΡ. Γέγραπται, Πέτρε, περὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ ἀνάρχου Πατρός· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Προσθεὶς δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς, περὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως λέγει· Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Τί οὖν θαυμάζομεν, ἐὰν ὁ Λόγος ἀποφθέγγεσθαι λόγους ἄνευ γλώσσης ἠδυνήθη, ὁ τὴν γλῶτταν ποιήσας;

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει ὃ λέγεις.

ΓΡΗΓΟΡ. Οὗτοι τοίνυν ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ πρόσφυγοι ἐν Κωνσταντινουπόλει παρεγένοντο. Ἐν τῷ χρόνῳ δὲ ἐν ᾧ ἐγὼ ἀπεστάλην πρὸς τὸν βασιλέα ἐπὶ τὸ ἐκπληρῶσαί με τὰς τῆς ἐκκλησίας ἀποκρίσεις, γέροντά τινα ἐπίσκοπον εὖρον, ὅστις ἐμαρτύρει ἄνευ γλώττης τὰ ἐκείνων στόματα λαλοῦντα ἑωρακέσθαι. Ἀνοίγοντες γὰρ τὰ ἑαυτῶν στόματα, ἔλεγον πᾶσιν· Θεάσασθε ὅτι γλώττας μὴ ἔχοντες λαλοῦμεν. Ἐθεωροῦντο οὖν παρὰ πάντων, καὶ καθὼς ἔλεγον, οὕτως ὑπῆρχον. Τῶν δὲ γλωσσῶν αὐτῶν ριζόθεν κοπεισῶν, καθάπερ τι βάραθρον ὁ λάρυγξ ἀνεωγμένος ἐθεωρεῖτο. Σαβούρου οὖν τοῦ στόματος ὑπάρχοντος, λόγοι πεπληρωμένοι προήρχοντο. Ἐνὸς δὲ αὐτῶν ἐκεῖσε εἰς πορνείαν σφαλέντος, εὐθέως τοῦ θαυμαστοῦ τούτου χαρίσματος ἐστερήθη· δικαία τοῦ Θεοῦ κρίσει, ἵνα τὴν τῆς σαρκὸς ἐγκράτειαν φυλάξαι καταφρονήσας, ἄνευ γλώττης σωματικῆς μὴ σχῇ δύναμιν πρὸς τὸ λαλῆσαι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ κατακρίσεως τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως λέγειν ἀνταρκὲς ἡγοῦμαι. Εἰς δὲ τὰ νεωστὶ γεγονότα ἐν τῇ Ἰταλίᾳ σημεῖα τὴν διήγησιν ὑποστρέψωμεν.

CAPUT XXXIII. *De Eleutherio servo Dei.*

GREGORIUS. Is autem, cujus superius memoriam feci (**Cap. 21 hujus libri**), Eleutherius Pater monasterii beati evangelistae Marci, quod in Spoletanae urbis pomeriis situm est, diu mecum est in hac urbe in meo monasterio conversatus, ibique defunctus est. Quem sui discipuli referebant orando mortuum suscitasse. Vir autem tantae simplicitatis erat et compunctionis, ut dubium non esset quod illae lacrymae ex tam humili simpliceque mente editae apud omnipotentem Deum multa obtinere potuissent. Hujus ergo aliquod miraculum narro, quod inquisitus mihi simpliciter et ipse fatebatur. Quadam namque die dum iter carperet, facto vespere cum ad secedendum locus deesset, in monasterium virginum devenit, in quo quidam puer parvulus erat, quem malignus spiritus omni nocte vexare consueverat. Sed sanctimoniales feminae ut virum Dei susceperunt eum rogaverunt, dicentes: Tecum, Pater, hac nocte puer iste maneat. Quem ipse benigne suscepit, secumque eum nocte eadem jacere permisit. Facto autem mane coeperunt sanctimoniales feminae eundem Patrem vigilanter inquirere, si quid ei puer quem dederant nocte eadem fecisset. Qui miratus cur ita requirerent, respondit: Nihil. Tunc illae ejusdem pueri innotuerunt causam, et quod malignus spiritus nulla ab eo nocte recederet indicaverunt, summopere postulantes ut hunc secum ad monasterium tolleret, quia jam vexationem **352** illius videre ipsae non possent. Consensit senex, puerum ad monasterium duxit. Qui cum multo tempore in monasterio fuisset, atque ad hunc antiquus hostis accedere minime praesumpsisset, ejusdem senis animus de salute pueri

immoderatus per laetitiam tactus est. Nam coram positus fratribus dixit: Fratres, diabolus ibi cum illis sororibus jocabatur; at vero ubi ad servos Dei ventum est, ad hunc puerum accedere non praesumpsit. Postquam vocem, hora eadem ac momento, idem puer coram cunctis fratribus diabolo se invadente vexatus est; quo viso senex, se protinus in lamentum dedit. Quem dum lugentem diu fratres consolari voluissent, respondit, dicens: Credite mihi, quia in nullius vestrum ore hodie panis ingreditur, nisi puer iste a daemonio fuerit ereptus. Tunc se in orationem cum cunctis fratribus stravit, et eo usque oratum est, quousque puer a vexatione sanaretur, Qui tam perfecte sanatus est, ut ad hunc malignus spiritus accedendi ausum ulterius non haberet.

PETR. Credo quod ei elatio parva subrepserat, et ideo ejus discipulos omnipotens Deus facti illius esse voluit adjutores.

GREGOR. Ita est; nam quia pondus miraculi solus portare non potuit, divisit hoc cum fratribus, et portavit. Hujus viri oratio quantae virtutis esset, in memetipso expertus sum. Nam cum quodam tempore in monasterio positus incisionem vitalium paterer, crebrisque angustiis per horarum momenta ad exitum propinquarem (quam medici molestiam Graeco eloquio syncopin vocant), et nisi me frequenter fratres cibo reficerent, vitalis mihi spiritus funditus intercidi videretur, paschalis supervenit dies. Et cum sacratissimo Sabbato, in quo omnes et parvuli pueri jejunant, ego jejunare non possem, coepi plus moerore quam infirmitate deficere. Sed tristis animus consilium citius invenit, ut eundem virum Dei secreto in oratorium ducerem, eumque peterem quatenus mihi ut die illo virtus ad jejunandum daretur, suis apud omnipotentem Dominum precibus obtineret; quod et factum est. Nam mox ut

oratorium ingressi sumus, a me humiliter postulatus, sese cum lacrymis in orationem dedit, et post paululum completa oratione exiit. Sed ad vocem benedictionis illius, virtutem tantam meus stomachus accepit, ut mihi funditus a memoria tolleretur cibus et aegritudo. Coepi mirari quis essem, quis fuerim, quia et cum ad animum redibat infirmitas, nihil in me ex his quae memineram recognoscebam. Cumque in dispositione monasterii occupata mens esset, obliviscebar funditus aegritudinis meae. Si vero, ut praedixi, rediret aegritudo ad memoriam, cum tam fortem me esse sentirem, mirabar si non comedissem. Qui ad vesperam veniens, tantae me fortitudinis inveni, ut si voluissem, jejunium usque ad diem alterum transferre potuissem. **353** Sicque factum est ut in me probarem ea etiam de illo vera esse quibus ipse minime interfuissem.

PETR. Quia eundem virum magnae compunctionis fuisse dixisti, ipsam lacrymarum vim largius addiscere cupio. Unde quaeso ut quot sunt genera compunctionis mihi edisseras.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'. Περὶ Ἐλευθερίου ἡγουμένου μονῆς τοῦ ἁγίου Μάρκου Σπολήτης.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ὁ προλεχθεὶς Ἐλευθέριος, οὗτινος ἀνωτέρω μνηῖαν πεποίημαι, ὁ τῆς τοῦ μακαρίου τοῦ εὐαγγελιστοῦ μονῆς ἡγούμενος τῆς ἐν τῇ πόλει Σπολήτης διακειμένης ἐν τόπῳ ὀρινῶ, πάνυ γνησίως μετ' ἐμοῦ ἀνεστρέφετο ἐν τῷ ἐμῷ μοναστηρίῳ, ὅταν ἐν πόλει ταύτῃ παρεγίνετο, ὅστις ἐν τῇ ἰδίᾳ

αὐτοῦ μονῇ ἐτελεύτησε. Περὶ τούτου ἔλεγον οἱ αὐτοῦ μαθηταί, ὅτι εὐχόμενος νεκρὸν ἀνέστησε. Τοιαύτης γὰρ ὁ ἀνὴρ ἀκεραιότητος καὶ κατανύξεως ὑπῆρχεν, ὥστε δισταγμὸν μὴ εἶναι, τοῦ πολλὰ δύνασθαι ὑπακουσθῆναι παρὰ τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ ἐκεῖνα τὰ δάκρυα, τὰ ἐκ τοσούτου ταπεινόφρονος καὶ ἀκάκου λογισμοῦ προερχόμενα. Περὶ τούτου οὖν θαυμά τι, κἀγὼ διηγοῦμαι, ὅπερ αὐτὸς παρ' ἐμοῦ ἐρωτηθεὶς, ἀπλάστως μοι αὐτὸς ὡμολόγησεν. Ἔλεγε γὰρ, ὅτι ἔν τινι ἡμέρᾳ ὁδὸν αὐτῷ διανύοντι, ὁ τῆς ἐσπέρας αὐτὸν καιρὸς κατέλαβε. Τόπου δὲ μὴ ὑπάρχοντος, ἐν ᾧ ἑαυτὸν καταλῖναι ὀφείλῃ, ἐν μοναστηρίῳ παρθένων εἰς μονὴν εἰσῆλθε. Παιδίον δὲ μικρὸν αὐτόθι ὑπῆρχεν, ὅπερ καθ' ἐκάστην νύκτα ὑπὸ πνεύματος πονηροῦ ἐρρίπτετο. Αἱ ἱεραὶ θήλειαι ἐκεῖναι, ὡς Θεοῦ ἄνθρωπον ὑποδεξάμεναι, παρεκάλεσαν αὐτὸν λέγουσαι· Πάτερ τίμιε, μετὰ σοῦ ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὸ παιδίον ἀναπαυέσθω. Αὐτὸς δὲ ἐν ἰλαρότητι τοῦτο δεξάμενος, μεθ' ἑαυτοῦ τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ ἀναπαυσθῆναι πεποίηκε. Πρωΐας δὲ γενομένης ἤρξαντο αἱ μονάστριαι ἐπιμελῶς τὸν αὐτὸν πατέρα ἐρωτᾶν, ἐάν τι συνέβῃ τῇ νυκτὶ τῷ παιδίῳ. Ὅστις θαυμάσας διὰ τί παρ' αὐτῶν ἠρωτᾶτο, ἀπεκρίθη, μηδὲν αὐτῷ συμβεβηκέναι. Τότε δὲ αὐτῷ ἐκεῖναι περὶ τοῦ παιδὸς ἐγνώρισαν, ὅτι οὐδε μίαν νύκτα τὸ πονηρὸν πνεῦμα ἀπ' αὐτοῦ ἀφίστατο. Συμφώνως οὖν ἅπασαι αὐτὸν ἐδυσώπουν, ὅπως τὸν αὐτὸν παῖδα μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τῷ μοναστηρίῳ αὐτοῦ λάβῃ. Οὐκ ἠδύναντο γὰρ **351** λοιπὸν θεωρεῖν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ δαίμονος οὕτω ριπτόμενον. Εἶξεν οὖν ὁ γέρων ἐπὶ τούτῳ, καὶ τὸν παῖδα ἐν τῷ μοναστηρίῳ αὐτοῦ μεθ' ἑαυτοῦ ἀπήγαγε. Πολὺν δὲ καιρὸν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ παιδὸς πεποιηκότος, καὶ τοῦ ἀρχαίου ἐχθροῦ μηδαμῶς τολμήσαντος αὐτῷ προσεγγίσει, μετ' εὐφροσύνης ἢ τοῦ γέροντος ψυχὴ ἀναρμοδίως ἠὺτομόλησε περὶ τῆς τοῦ παιδὸς

σωτηρίας, ὥς ὅτι δι' αὐτοῦ ἰάσθη. Ἐνώπιον γὰρ τῶν παρόντων ἀδελφῶν, εἶπεν· Ἀδελφοί, ὁ διάβολος μετὰ τῶν μοναστριῶν ἐκείνων ἔπαιζεν. Ἡνίκα δὲ εἰς τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ ὁ παῖς οὗτος ἦλθε, προσεγγίσει αὐτῷ οὐκ ἐτόλμησε. Μετὰ δὲ ταύτην τὴν φωνὴν ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὁ διάβολος τῷ παιδί ἐπιβάς, ἐνώπιον πάντων τῶν ἀδελφῶν τοῦτον ἔρρηξε. Τοῦτο δὲ ὁ γέρον θεασάμενος, παραυτὰ εἰς θρῆνον ἑαυτὸν δέδωκε. Τούτου δὲ ἐπὶ πολὺ θρηνοῦντος, καὶ τῶν ἀδελφῶν παρακαλούντων αὐτὸν τοῦ μικρὸν ἐνδοῦναι, ἀπεκρίθη αὐτοῖς, λέγων· Πιστεύσατέ μοι, ὅτι ἐν οὐδενὶ ἐξ ὑμῶν σήμερον ἐν τῷ στόματι ἄρτος εἰσέρχεται, εἰ μὴ ὁ παῖς οὗτος ἐκ τοῦ δαίμονος ἐλευθερωθῇ. Τότε οὖν ἑαυτὸν εἰς εὐχὴν μετὰ πάντων τῶν ἀδελφῶν ὑπέστρωσε, καὶ τοσοῦτον τῆς εὐχῆς προσεκαρτέρησαν, ἕως οὔ ὁ παῖς ἀπὸ τοῦ δαίμονος ἐλευθερώθη. Οὕτω δὲ παντελῶς ὁ παῖς ἰάσθη, ὥστε τοῦ λοιποῦ τὸ πονηρὸν πνεῦμα τούτῳ προσεγγίασαι οὐκ ἴσχυσεν.

ΠΕΤΡ. Λογίζομαι, ὅτι ὑψηλοφροσύνη μικρὰ αὐτῷ ὑπεισῆλθε, καὶ τούτου ἔνεκα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ὁ παντοδύναμος Θεὸς βοηθοὺς αὐτοῦ ἐν τῷ θαύματι τούτῳ ποιῆσαι ἠθέλησεν.

ΓΡΗΓΟΡ. Οὕτως ἐστίν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ βάρος τοῦ θαύματος μόνος βαστάσαι οὐκ ἴσχυσε, διμερίσατο αὐτὸ μετὰ τῶν ἀδελφῶν. Τούτου τοῦ ἀνδρὸς ἡ εὐχὴ πόσης δυνάμεως ὑπῆρχεν, ἐγὼ ἐν ἑμαυτῷ διὰ πείρας ἔγνων. Ἐν ὅσῳ γὰρ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπῆρχον, ἐν τινι καιρῷ ἀσθενείας συγκοπὴν τοῦ ζωοποιοῦ πνεύματος ὑπομένων, καὶ συχνῶς στενοχωρούμενος κατὰ στιγμὴν ὥρας, πρὸς τὴν τοῦ θανάτου ἔξοδον ἐπλησίαζον. Ταύτην δὲ τὴν ἀσθένειαν οἱ ἱατροὶ τῇ Ἑλληνίδι διαλέκτῳ συγκοπὴν καλεῖν εἰώθασιν. Εἰ μὴ δὲ συχνότερως οἱ ἀδελφοὶ τῇ τροφῇ με παρεμυθοῦντο, τὸ

ζωτικόν μοι πνεῦμα ἐκ βάθρων ἀνασπάσσεσθαι ἤμελλε. Τῆς δὲ τοῦ ἁγίου πάσχα ἡμέρας καταλαβούσης, τῷ ἁγίῳ σαββάτῳ ἐν ᾧ πάντες ἕως καὶ τὰ σεμνὰ παιδιά νηστεύουσιν, ἐγὼ νηστεῦσαι οὐκ ἠδυνάμην. Ἡρξάμην τοίνυν τῇ λύπῃ πλειοτέρως, εἵπερ τῆς ἀσθενείας ἐκλιμπάνειν. Ταχέως δὲ ἡ κατόδυνός μου ψυχὴ, ἀρίστην βουλήν εὔρε. Τὸν γὰρ αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον Ἐλευθέριον ἐν μυστηρίῳ εἰς τὸ εὐκτήριον ἀπήγαγον, καὶ τοῦτο ἠτησάμην, ὅπως διὰ τῆς αὐτοῦ δεήσεως, παρὰ τῷ παντοδυνάμῳ κυρίῳ δυνάμεις μοι πρὸς τὸ νηστεύειν δοθήσεται. Ὅπερ καὶ γέγονεν. Ἦνίκα γὰρ εἰς τὸ εὐκτήριον εἰσῆλθομεν, καὶ μετὰ πολλῆς ταπεινώσεως τοῦτον ἠτησάμην, ἑαυτὸν μετὰ δακρύων εἰς εὐχὴν δέδωκε. Μετ' ὀλίγον δὲ τῆς εὐχῆς πληρωθείσης, ἐν τῇ τῆς εὐλογίας αὐτοῦ φωνῇ δύναμιν τοσαύτην ὁ στόμαχός μου ἔλαβεν, ὥστε παντελῶς, ἐκ τῆς μνήμης μου τὴν τροφήν καὶ τὴν ἀσθένειαν ἀρθῆναι. Ἡρξάμην τοίνυν θαυμάζειν τίς ἤμην, καὶ τίς ἐγενόμην. Ὅτε δὲ καὶ ἐπέστρεφεν ἐν ἐμοὶ ἡ ἀσθένεια, οὐδὲν, ἐξ ἐκείνων ἐγνώριζον, ὥνπερ ἔπασχον πρόην. Ἦνίκα δὲ ἐν τῇ τοῦ μοναστηρίου διοικήσει ἐπασχολος ὁ λογισμὸς μου ὑπῆρχε, παντελῶς ἐκελανθανόμην τῆς ἀσθενείας μου. Ἐὰν δὲ, καθὼς προεῖπον. ὑπέστρεφεν ἡ ἀσθένεια ὑπομιμνήσκουσά με, ἐν τοιαύτῃ δυνάμει θεώμενος ἑαυτὸν, καὶ τοι μὴ ἐσθιοντός μου ἐθαύμαζον. Πρὸς γὰρ ἐσπέραν ἐρχόμενος, τοιαύτην ἰσχὺν ἐμαυτῷ ἠΰρισκον, ὥστε ἐὰν ἤθελον ἕως ἄλλης ἡμέρας τὴν νηστείαν παρατεῖναι ἠδυνάμην. **354** Ἐκ τούτων οὖν τῶν εἰς ἐμὲ γεγονότων, ἀληθῆ εἶναι κάκεῖνα περὶ αὐτοῦ πιστεῦω, ὥνπερ αὐτόπτης ἐγὼ οὐ γέγονα.

ΠΕΤΡ. Ἐπειδὴ τὸν ἄνδρα τοῦτον μεγίστης κατανύξεως ὑπάρχειν ἔφης, αὐτὴν τὴν τῶν δακρύων δύναμιν τηλαυγῶς

μαθεῖν ἐπιθυμῶ, καὶ αἰτῶ ἵνα εἴπῃς πόσα γένη τῆς κατανύξεώς
εἶσιν.

CAPUT XXXIV. *Quot sunt compunctionis genera.*

GREGORIUS. In multas species, compunctio dividitur, quando singulae quaeque a poenitentibus culpaе planguntur. Unde ex voce quoque poenitentium Jeremias ait: *Divisiones aquarum deduxit oculus meus (Thren. III, 48)*. Principaliter vero compunctionis genera duo sunt, quia Deum sitiens anima prius timore compungitur, post amore. Prius enim sese in lacrymis afficit, quia dum malorum suorum recolit, pro his perpeti aeterna supplicia pertimescit. At vero cum longa moeroris anxietudine fuerit formido consumpta, quaedam jam de praesumptione veniae securitas nascitur, et in amore coelestium gaudiorum animus inflammatur; et qui prius flebat ne duceretur ad supplicium, postmodum amarissime flere incipit, quia differtur a regno. Contemplatur etenim mens qui sint illi angelorum chori, quae ipsa societas beatorum spirituum, quae majestas aeternae visionis Dei; et amplius plangit quia a bonis perennibus deest, quam flevit prius cum mala aeterna metuebat. Sicque fit ut perfecta compunctio formidinis, trahat animum compunctioni dilectionis. Quod bene in sacra veracique historia figurata narratione describitur, quae ait quod *Axa filia Caleb sedens super asinum suspiravit. Cui dixit pater suus: Quid habes? At illa*

respondit: Da mihi benedictionem; terram Australem et arentem dedisti mihi, junge et irriguam. Deditque ei pater suus irriguum superius et irriguum inferius (Josue XV, 18, seqq.). Axa quippe super asinum sedet, cum irrationabilibus carnis suae motibus anima praesidet. Quae suspirans a patre terram irriguam petit, quia a Creatore nostro cum magno gemitu quaerenda est lacrymarum gratia. Sunt namque nonnulli qui jam in dono perceperunt libere pro justitia loqui, oppressos tueri, indigentibus possessa tribuere, ardorem fidei habere; sed adhuc gratiam lacrymarum non habent. Hi nimirum terram Australem et arentem habent, sed adhuc irrigua indigent, quia in bonis operibus positi, in quibus magni atque ferventes sunt, oportet, oportet nimis, ut aut timore supplicii, aut amore regni coelestis mala etiam quae antea perpetraverunt deplorent. Sed quia, ut dixi, duo sunt compunctionis genera, dedit ei pater suus irriguum superius et irriguum inferius. Irriguum quippe superius accipit anima, cum sese in lacrymis coelestis regni desiderio affligit. Irriguum vero inferius accipit, cum inferni supplicia flendo pertimescit. **356** Et quidem prius inferius, ac post irriguum superius datur. Sed quia compunctio amoris dignitate praeeminet, necesse fuit ut prius irriguum superius, et post irriguum inferius commemorari debuisset.

PETR. Placet quod dicis. Sed postquam hunc venerandae vitae Eleutherium hujus meriti fuisse dixisti, libet inquirere si nunc in mundo esse credendum est aliquos tales.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'. Περὶ διαφορᾶς κατανύξεως.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐν πολλοῖς εἶδεσι κάλλους ἢ κατάνυξις διαιρεῖται, ὅταν ἅπαντα τὰ παίσματα παρὰ τῶν μετανοούντων θρηνῶνται. Ὅθεν ἐκ προσώπου τῶν μετανοούντων Ἰερεμίας λέγει· Διαμερισμοὺς ὑδάτων ἐξήγαγεν ὁ ὀφθαλμός μου. Δύο τοίνυν εἰσὶ κεφαλαιωδέστερα γένη τῆς κατανύξεως. Ὅταν γὰρ τὸν Θεὸν διψήσῃ ψυχὴ, πρῶτον μὲν τῷ φόβῳ κατανύγεται, ἔπειτα δὲ τῷ πόθῳ. Ἐν πρώτοις οὖν δάκρυσιν ἑαυτὴν κατατῆκει, ὑπόμνησιν τῶν κακῶν αὐτῆς λαμβάνουσα, φοβουμένη περὶ αὐτῶν, ἵνα μὴ αἰωνία κολάσει ὑποπέσῃ. Ἡνίκα δὲ λοιπὸν ἐν πολλῇ στενοχωρίᾳ λύπης ὑπάρξῃ, ἢ δειλία τέλος λαμβάνει. Ἀμεριμνία δέ τις περὶ τῆς συγχωρήσεως, καὶ παρρησία ἐν αὐτῇ γεννᾶται, καὶ λοιπὸν ἐν τῷ πόθῳ τῆς οὐρανίου χαρᾶς ἢ ψυχὴ ἐκκαίεται. Καὶ ἥτις πρότερον ἔκλαιε φοβουμένη, ἵνα μὴ εἰς κρίσιν ἀπενεχθῇ, ἐν ὑστέρῳ πάλιν ἄρχεται κλαίειν πικρῶς, ὅτι ἀπέχει τῆς βασιλείας. Κατοπτεύει γὰρ ὁ νοῦς ὅποιοι τῶν ἀγγέλων εἰσὶν οἱ χοροὶ, καὶ ποία αὐτῶν ἢ συμμετοχὴ, ποία τῶν μακαρίων πνευμάτων ἢ μεγαλωσύνη, τίς ἢ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ κατόπτευσις. Ἐπὶ πλεόν τοίνυν καὶ πλεόν θρηνεῖ, ὅτι τῶν διαμενόντων ἀγαθῶν στερεῖται, ἥτις πρότερον ἐθρήνει, τὰ αἰώνια κακὰ φοβουμένη. Οὕτως οὖν γίνεται, ἵνα ἢ τελεία κατάνυξις ἐκ τοῦ φόβου τὴν ψυχὴν εἰς τὴν ἀγάπησιν καταπέμψῃ. Ὅπερ καλῶς ἐν τῇ ἱερᾷ καὶ ἀληθινῇ, ἱστορίᾳ τε καὶ χαρακτηριστικῇ γέγραπται, περὶ Ἀσχᾶς τῆς θυγατρὸς Χαλεῦ, ὅτι καθεζομένη ἐπὶ τῆς ὄνου, ἐστέναξεν. Ὁ δὲ πατὴρ πρὸς αὐτὴν ἔφη· Τί ἔχεις; Ἀποκριθεῖσα δὲ αὐτῷ εἶπεν· Δός μοι εὐλογίαν, τὴν γῆν τῆς ἄρκτου ὅτι ξηρὰν δέδωκάς μοι, πρόσθες μοι καὶ τὴν ὑδρευομένην. Καὶ ἔδωκεν αὐτῇ ὁ πατὴρ αὐτῆς τὴν ὑδρευομένην τὴν ἄνωθεν, καὶ τὴν ὑδρευομένην τὴν κάτωθεν. Ἀσχὰ τοίνυν ἐπὶ τῆς ὄνου καθεζομένη, ἐρμηνεύεται ψυχὴ ἢ

τοῖς ἀλόγοις τῆς σαρκὸς πάθεσι προσκαθεζομένη. Τὸ δὲ, στενάξασα ἠτήσατο παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν γῆν τὴν ὑδρευομένην, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι παρὰ τῷ κτιστῇ ἡμῶν μετὰ μεγάλου στεναγμοῦ ζητεῖν ἡμᾶς δεῖ τὸ τῶν δακρύων δῶρον. Πολλοὶ γάρ εἰσιν, οἵτινες διδασκαλικοῦ μὲν χαρίσματος ἠξιώθησαν, καὶ μετὰ παρρησίας τὸ τῆς ἀληθείας δικαίωμα λαλήσαι, τοὺς ἐν θλίψει παραμυθήσασθαι, τοῖς δεομένοις ἐπαρκέσαι, καὶ ζηλωτάς γενέσθαι περὶ τὴν πίστιν, ἀκμὴν δὲ τὸ δῶρον τῶν δακρύων οὐκ ἔλαβον. Οὗτοι δηλαδή τὴν τῆς ἄρκτου τὴν ξηρὰν ἔχουσι, τῆς δὲ ὑδρευομένης ἀκμὴν ἐπιδέονται. Ἐν ἔργοις μὲν γὰρ ἀγαθοῖς διάκεινται, ἀλλ' ἔξεστι λοιπὸν ὅπως ἢ διὰ τὸν τῆς κρίσεως φόβον, ἢ διὰ τὸν πόθον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τὰ κακὰ ἃ ἔπραξαν θρηνήσωσιν, καὶ οὕτω λοιπὸν, ἔνθα οἱ μεγάλοι καὶ ζέοντες τῷ πόθῳ, καὶ οὗτοι εἰσέλθωσι. Καθὼς δὲ εἶπον, δύο τῆς κατανύξεως εἶναι γένη, ἔδωκεν αὐτῇ ὁ πατὴρ αὐτῆς γῆν τὴν ὑδρευομένην τὴν ἄνωθεν, καὶ τὴν ὑδρευομένην κάτωθεν. Ὑδρευομένην τὴν ἄνωθεν τοίνυν λαμβάνει ψυχὴ ἢ ἐν δάκρυσιν πενθοῦσα τῇ τῆς ἐπουρανίου ἐπιθυμίας ἐπιμελείᾳ· τὴν δὲ ὑδρευομένην τὴν κάτωθεν λαμβάνει ἢ θρηνοῦσα τῷ φόβῳ **355** τῆς αἰωνίου κολάσεως. Καίτοι γε πρότερον ἢ ὑδρευομένη ἢ κάτω δίδοται, καὶ μετέπειτα ἢ ἄνω. Διὰ οὖν τὸ ὑπερβάλλειν τῷ ἀξιώματι τὴν τοῦ πòθου κατάνυξιν, ἀναγκαῖον ὑπῆρχε, ἵνα πρότερον τῆς ἄνωθεν ὑδρευομένης ἐπιμνησθῇ ἡ ἱστορία, καὶ ἐν ὑστέρῳ τῆς κάτωθεν

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει ὃ λέγεις. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοιούτου ἀξιώματος γεγονέναι ἔφης τοῦτον τὸν τὴν ζωὴν εὐλαβέστατον Ἐλευθερίον, ἐπιζητῆσαι θέλω, ἐὰν καὶ νῦν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ πιστευτέον ἐστί, τινὰς τοιούτους ὑπάρκειν.

CAPUT XXXV. *De Amantio presbytero provinciae Tusciae.*

GREGORIUS. Floridus Tiburtinae Ecclesiae episcopus, cujus veritatis atque sanctitatis est dilectioni tuae incognitum non est. Hic mihi esse apud se presbyterum quemdam Amantium nomine praecipuae simplicitatis narravit virum; quem hoc habere virtutis perhibet, ut apostolorum more manum super aegros ponat, et saluti restituat, et quantumlibet vehemens aegritudo sit, ad tactum illius abscedat. Quem hoc etiam habere miraculi adjunxit, quia in quolibet loco quamvis immanissimae asperitatis serpentem repererit, mox ut eum signo crucis signaverit, exstinguit, ita ut virtute crucis quam vir Dei digito ediderit, diruptis visceribus moriatur. Quem si quando serpens in foramine fugerit, signo crucis os foraminis benedicit, statimque ex foramine serpens jam mortuus trahitur. Quem tantae virtutis virum ipse etiam videre curavi, eumque ad me deductum in infirmorum domo paucis diebus manere volui, ubi, si qua adesset curationis gratia, citius probari potuisset. Ibi autem quidam inter aegros alios mente captus jacebat, quem medici Graeco vocabulo phreneticum appellant. Qui nocte quadam cum magnas voces, scilicet ut insanus, ederet, cunctosque aegros immensis clamoribus perturbaret, ita ut nulli illic capere somnum liceret, fiebat res valde miserabilis, quia unde unus male, inde omnes deterius habebant. Sed sicut et prius a reverentissimo viro Florido episcopo, qui tunc cum praedicto presbytero illic

pariter manebat, et post a puero qui nocte eadem aegrotantibus serviebat, subtiliter agnovi, idem venerabilis presbyter de proprio stratu surgens, ad lectum phrenetici silenter accessit, et super eum positis manibus oravit. Moxque illum melius habentem tulit, atque in superiora domus secum ad oratorium duxit, ubi pro eo liberius orationi incubuit, et statim eum sanum ad lectum proprium reduxit, ita ut nullas ulterius voces ederet, nec jam aegrotorum quempiam aliquo clamore perturbaret; nec jam aegritudinem auxit alienam, qui perfecte receperat mentem suam. Ex quo ejus uno facto didicimus ut de eo illa omnia audita crederemus.

PETR. Magna vitae aedificatio est, videre viros tam mira facientes, atque in civibus suis Jerusalem coelestem in terra conspicere.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'. Περὶ Ἀμαντίου ἐπισκόπου χώρας Τουσκίας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Φλώριδος ὁ Τιβερίνης ἐπίσκοπος, οὗτινος τὰ τῆς ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης ἄγνωστα τῇ ἀγάπῃ σου οὐχ ὑπάρχει· οὗτός μοι εἶρηκεν, εἶναι παρ' αὐτῷ πρεσβύτερόν τινα Αμάζιον ὀνόματι, μεγίστης ἀκακίας ἄνδρα. Τοῦτον δύναμιν τοιαύτην ἐσχηκέναι μαρτυρεῖ, ὅτι τῷ ἔθει τῶν ἀποστόλων τὴν χεῖρα ἐπὶ τοὺς ἀσθενοῦντας ἐπιτιθεῖς, παραχρῆμα τὴν ἴασιν παρέχει. Οἷα γὰρ δηποτοῦν βαρεῖα ἀσθενεῖα κατέχεται τις, διὰ μόνης τῆς τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀφῆς ἢ νόσος φυγαδεύεται. Καὶ τοῦτο δὲ προσέθετο ἐν τῷ περὶ

αὐτὸν θαύματι, ὅτι ἐν οἴῳ δ' ἂν τόπῳ ὄφιν εὖρη, τῆς οἰασοῦν
θυμώδους σκολιότητος ὑπάρχοντα, καὶ τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ
τοῦτον σφραγίσῃ, παραχρῆμα ἀποθνήσκει. Τῇ γὰρ τοῦ
σταυροῦ δυνάμει, δι' οὗ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τῷ δακτύλῳ
αὐτοῦ τοῦτον ἐκτυπῶν, διασχιζομένων τῶν σπλάγχχνων, τὸ
θηρίον ἀποθνήσκει. Ἐὰν δὲ καὶ εἰς τρυμαλίαν ποτὲ ὄφιν
προσφύγῃ, ὁμοίως τῷ τοῦ σταυροῦ σημείῳ τὸ
στόμιον σφραγίζων, παρευθὺς ὁ ὄφιν νενεκρωμένος
ἐξέρχεται. Τοῦτον τὸν ἄνδρα, τοσαύτης δυνάμεως
ὑπάρχοντα, πάνυ θεωρῆσαι ἠγωνισάμην. Ἀχθέντος δὲ αὐτοῦ
πρὸς με, ἐν τῷ νοσοκομείῳ διαμεῖναι αὐτὸν ὀλίγας ἡμέρας
πεποίηκα. Οἷα δὲ τῆς ἰάσεως χάρις αὐτόθι γέγονεν, ἐν
συντόμῳ παραστήσαι δύναμαι. Μεταξὺ γὰρ ἐν τῷ
νοσοκομείῳ ἀσθενῶν ὑπῆρχέ τις τὸν νοῦν βεβλαμμένος,
ἥνπερ ἀσθένειαν ἢ ἰατρικὴ τέχνη τῇ Ἑλληνίδι διαλέκτῳ
φρενίτιν ὀνομάζει. Οὗτος τοίνυν ἐν ταῖς νυξὶ, μεγάλας καὶ
ἀπαύστους προσφέρων φωνάς, ὡς ἀνυγιῆς δηλαδὴ ταῖς φρεσὶ
πάντας τοὺς ἀρρώστους ἐτάρασσεν, ὥστε μηδένα τῶν ἐκεῖσε
κειμένων δύνασθαι ὕπνου μεταλαβεῖν. Ἐγένετο οὖν πρᾶγμα
σφόδρα ἐλεεινὸν, ὅτι τοῦ ἐνὸς κακῶς ἔχοντος, πάντες ἐξ
αὐτοῦ χεῖρῳ ὠδυνῶντο. Παρὰ Φλωρίδου οὖν τοῦ ἐπισκόπου
ἐν πρώτοις μεμάθηκα τὸ συμβᾶν, ὅς τις ἅμα τῷ προλεχθέντι
πρεσβυτέρῳ τὸ τηνικαῦτα ἐκεῖσε ἀνεπαύετο. ἔπειτα δὲ καὶ
παρὰ τοῦ παιδὸς τοῦ τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ τοῖς ἀρρώστοις
δουλεύοντος. Ἔλεγεν οὖν ὅτι ὁ αὐτὸς εὐλαβέστατος
πρεσβύτερος ἐκ τῆς στρωμνῆς αὐτοῦ ἀναστὰς, ἐν τῇ κλίνῃ
τοῦ φρενετιοῦντος μυστικῶς παρεγένετο, καὶ ἐπάνω αὐτοῦ
θεὶς τὰς χεῖρας ἠΰξατο. Εὐθέως δὲ κρεῖττον αὐτὸν ἐσχηκότα
ἐπῆρε, καὶ εἰς τὰ ἀνώγεα τοῦ οἴκου ἐν τῷ εὐκτηρίῳ μεθ'
ἑαυτοῦ ἀπήγαγε· καὶ κατ' ἰδίαν τῇ εὐχῇ ἐπικλίνας, εὐθέως
αὐτὸν ὑγιῇ εἰς τὴν ἰδίαν κλίνην ἀπήγαγεν, ὥστε τοῦ λοιποῦ

μή τε φωνὰς αὐτὸν ἀφιέναι, μήτε τινὰ τῶν ἀσθενούντων τὸ σύνολον ταρασσείν. Ἀπολαβὼν γὰρ τελείως ἐρρώμενον τὸν ἑαυτοῦ λογισμὸν, ἀλλοτρίαν ἀσθένειαν οὐ προσέθετο τοῦ λοιποῦ ταραῖξαι. Ἐκ τούτου οὖν τοῦ ἐνὸς θαύματος τοῦ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότος, οὔπερ θεαταὶ γεγονάμεν, καὶ πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ ἀκουσθέντα, ἀληθῆ εἶναι πιστεύομεν.

ΠΕΤΡ. Μεγίστη οἰκοδομὴ πολιτείας προσγίνεται, τοῦ θεωρῆσαι ἄνδρας θαύματα ποιοῦντας, καὶ τοὺς τῆς ἐπουρανίου Ἱερουσαλὴμ πολίτας ἐν τῇ γῇ θεωρεῖσθαι.

357 CAPUT XXXVI. *De Maximiano Syracusanae civitatis episcopo.*

GREGORIUS. Neque hoc silendum puto, quod omnipotens Deus super Maximianum famulum suum, nunc Syracusanum episcopum, tunc autem mei monasterii Patrem, dignatus est monstrare miraculum. Nam dum jussione pontificis mei in Constantinopolitanae urbis palatio responsis ecclesiasticis deservirem, illuc ad me idem venerabilis Maximianus charitate exigente cum fratribus venit. Qui cum ad monasterium meum Romam rediret, in mari Adriatico nimia tempestate deprehensus, inaestimabili ordine atque inusitato miraculo erga se cunctosque qui cum eo aderant, omnipotentis Dei et iram cognovit, et gratiam. Nam cum in eorum morte ventorum nimietatibus elevati fluctus saevirent, ex navi clavi perdit, arbor abscissa est, vela in undis projecta, totumque vas navis quassatum nimiis fluctibus, ab omni fuerat

sua compage dissolutum. Rimis itaque patentibus intravit mare, atque usque ad superiores tabulas implevit navem, ita ut non tam navis intra undas quam undae jam intra navem esse viderentur. Tunc in eadem navi residentes non jam ex morte vicina, sed ex ipsa ejus praesentia ac visione turbati omnes, sibimet pacem dederunt, corpus et sanguinem Redemptoris acceperunt, Deo se singuli commendantes, ut eorum animas benigne susciperet, quorum corpora in tam pavenda morte tradiderat. Sed omnipotens Deus, qui eorum mentes mirabiliter terruit, eorum quoque vitam mirabilius servavit. Nam diebus octo navis eadem usque ad superiores tabulas aquis plena, iter proprium peragens enatavit; nono autem die in Cotronensis castri portum deducta est. Ex qua exierunt omnes incolumes, qui cum praedicto venerabili viro Maximiano navigabant. Cumque post eos ipse quoque fuisset egressus, mox in ejusdem portus profundum navis demersa est, ac si illis egredientibus pro pondere sublevatione caruisset; et quae plena hominibus in pelago aquas portaverat, atque nataverat, Maximiano cum suis fratribus recedente, aquas sine hominibus in portu non valuit portare; ut hinc omnipotens Deus ostenderet quia hanc onustam sua manu tenuerat, quae ab hominibus vacua et derelicta super aquas non potuit manere.

**358 ΚΕΦΑΛ. Λζ'. Περὶ Μαξιμιανοῦ ἐπισκόπου
πόλεως Συρακούσης.**

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Οὐδὲ τοῦτο παρασιωπῆσαι δίκαιον ἡγοῦμαι, ὅπερ ὁ παντοδύναμος Θεὸς κατηξίωσεν ἐπιδείξαι θαῦμα εἰς Μαξιμιανὸν τὸν αὐτοῦ οἰκέτην, τὸν νυνὶ Συρακουσίων ἐπίσκοπον, τότε δὲ τοῦ ἐμοῦ μοναστηρίου ἡγούμενον ὑπάρχοντα. Ἐν γὰρ τῷ διακονεῖν με ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ τοῦ πατριάρχου μου κελεύσει, ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀποκρίσεσιν, ὁ αὐτὸς εὐλαβέστατος Μαξιμιανὸς ἀγάπης ἔνεκεν μετὰ ἀδελφῶν πρὸς με παρεγένετο. Ἐν δὲ τῷ ὑποστρέφειν αὐτὸν ἐπὶ τὴν Ῥώμην, ἐν τῷ πελάγει τῆς Ἀδρείς, σφοδροτάτῃ ἀνάγκῃ καταπιεσθεὶς, παραδόξῳ καὶ ἀνεξιχνιάστῳ θαύματι πέριξ αὐτοῦ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὄντων, καὶ τὸν θυμὸν τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν ἐπέγνω. Ἀνέμων γὰρ σφοδρῶν ἐπιστάντων, καὶ τῶν κυμάτων αὐξανομένων, τὰ τοῦ πλοίου ἡλώματα ἀνеспάσθησαν, τὸ κατάρτιν ἐκλάσθη, τὰ ἄρμενα ἐν τῇ θαλάσῃ ἐρρίφησαν, καὶ ὅλον τὸ πλοῖον ἐκ τῆς τῶν κυμάτων βίας δονηθὲν, ἐκ πάσης αὐτοῦ ἀρμονίας διελύθη. Τῶν οὖν ἀρμῶν, ὡς εἴρηται, διαλυθεντων, ἔνδον ἢ θάλασσα εἰσελθοῦσα, ἕως τῶν ἀνωτέρω σανίδων τὸ πλοῖον ἐγέμισεν, ὥστε οὐχὶ τοσοῦτον ἐν τοῖς κύμασιν εἶναι τὸ πλοῖον, ὅσον ἔνδον τοῦ πλοίου τὰ κύματα. Ὅθεν λοιπὸν πάντες οἱ ἐν τῷ πλοίῳ, οὐχὶ γειτνιαζοντα τὸν θάνατον, ἀλλὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς παρόντα αὐτὸν θεωροῦντες, ἐν πολλῇ ταραχῇ γεγονότες, ἑαυτοὺς ἡσπάσαντο, καὶ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ λυτρωτοῦ ἡμῶν Θεοῦ καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μεταλαμβάντες, αὐτῷ τὰς ψυχὰς αὐτῶν παρέθεντο, ὅπως ταύτας εὐμενῶς ὑποδέξηται, ὧν τὰ σώματα ἐν τοιούτῳ φοβερῷ θανάτῳ παραδοθῆναι συνεχώρησεν. Ὁ δὲ παντοδύναμος Θεός, ὁ τοὺς αὐτῶν λογισμοὺς φοβερῶς καταπλήξας, τὴν τούτων ζωὴν θαυμασίως ἐφύλαξεν. Μέχρι γὰρ ἡμερῶν ὀκτὼ τὸ αὐτῶν πλοῖον ἕως τῶν ἀνωτέρω σανίδων, ὡς εἴρηται, γεμισμένον

ὔδατι, τὴν ἰδίαν ὁδὸν διανύον, ἔπλεεν. Τῇ δὲ ἐννάτῃ ἡμέρᾳ ἐν τῷ λιμένι τοῦ κάστρου Κοτρώνης ὠδηγήθη. Πάντων δὲ τοῦ πλοίου ἀποβάντων, τῶν μετὰ τοῦ προλεχθέντος εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς Μαξιμιανοῦ πλεόντων, ἔσχατον δὲ πάντων καὶ αὐτοῦ ἀποβάντος, εὐθέως ἐν τῷ αὐτῷ λιμένι τὸ πλοῖον ἐβυθίσθη μετὰ τὸ κουφισμὸν τοῦ βάρους ἀπομεῖναι. Ἡ γὰρ ναῦς ἢ ἀνθρώπους ἐπιφερομένη, καὶ ὑδάτων πλήρης οὔσα ἐν τῷ πελάγει ἔπλεε· Μαξιμιανοῦ δὲ μετὰ τῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν ἐξ αὐτῆς ἐξελθόντος, ὕδωρ ἄνευ τῶν ἀνθρώπων ἐν τῷ λιμένι βαστάξαι οὐκ ἠδυνήθη. Ἐν τούτῳ οὖν ὁ παντοδύναμος Θεὸς ὑπέδειξεν, ὅτι αὐτὸς τῇ οἰκείᾳ αὐτοῦ χειρὶ τοῦτο διεκράτει, ὅπερ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων σάβουρον καταλειφθὲν, ἐπάνω τῶν ὑδάτων διαμεῖναι οὐκ ἠδυνήθη.

360 CAPUT XXXXVII. *De Sanctulo presbytero provinciae Nursiae.*

GREGORIUS. Ante dies quoque fere quadraginta vidisti apud me eum, cujus superius memoriam feci (**Cap. 15**), venerabilis vitae presbyterum Sanctulum nomine, qui ad me ex Nursiae provincia annis singulis venire consuevit. Sed ex eadem provincia quidam monachus ante triduum venit, qui gravis nuntii moerore me perculit, quia eundem virum obiisse nuntiavit. Hujus ergo viri, etsi non sine gemitu dulcedinis recolo, jam tamen sine formidine virtutes narro, quas a vicinis ejus sacerdotibus mira veritate et simplicitate praeditis agnovi. Et sicut inter amantes se animos magnum charitatis

familiaritas ausum praebet, a me plerumque ex dulcedine exactus, ipse quoque de his quae egerat extrema quaedam fateri cogebatur. Hic namque quodam tempore cum in prelo Langobardi olivas premerent, ut in oleum liquari debuissent, sicut jocundi erat et vultus et animi, utrem vacuum ad prelum detulit, laborantesque Langobardos laeto vultu salutavit, utrem protulit, et jubendo potius quam petendo eum impleri sibi dixit. Sed gentiles viri, qui tota jam die frustra laboraverant, atque ab olivis exigere oleum torquendo non poterant, verba illius moleste susceperunt, eumque injuriis insectati sunt. Quibus vir Domini laetiori adhuc vultu respondit, dicens: Sic pro me oretis, istum utrem Sanctulo impleatis, et sic a vobis revertetur. Cumque illi ex olivis oleum defluere non cernerent, et virum Dei ad implendum utrem sibi insistere viderent, vehementer accensi, majoribus hunc verborum contumeliis detestari coeperunt. Vir autem Dei videns quod ex prelo oleum nullo modo exiret, aquam sibi dari petiit, quam cunctis videntibus benedixit, atque in prelum suis manibus jactavit. Ex qua protinus benedictione tanta ubertas olei erupit, ut Langobardi, qui prius diu incassum laboraverant, non solum sua vascula omnia, sed utrem quoque quem vir Dei detulerat implerent, et gratias agerent, quia is qui oleum petere venerat, benedicendo dedit quod postulabat.

Alio quoque tempore vehemens ubique fames incubuerat, et beati Laurentii martyris ecclesia fuerat a Langobardis incensa. Quam vir Dei restaurare cupiens, artifices multos, ac plures subministrantes operarios adhibuit, quibus necesse erat ut quotidiani sumptus laborantibus sine dilatione praeberentur. Sed exigente ejusdem **361** famis necessitate, panis defuit; coeperuntque laborantes instanter victum quaerere, quia vires

ad laborem per inopiam non haberent. Quod vir Dei audiens, eos verbis consolabatur foris, promittendo quod deerat; sed ipse graviter anxiabatur intus, exhibere cibum non valens quem promittebat. Cum vero huc illucque anxius pergeret, devenit ad clibanum, in quo vicinae mulieres pridie panes coxerant, ibique incurvatus aspexit, ne forte panis a coquentibus remansisset. Tunc repente panem mirae magnitudinis, atque insoliti candoris invenit: quem quidem tulit, sed deferre artificibus noluit, ne fortasse alienus esset, et culpam velut ex pietate perpetraret. Per vicinas itaque hunc mulieres detulit, eumque omnibus ostendit, ac ne cui earum remansisset inquisivit. Omnes autem quae pridie panem coxerant, suum hunc esse negaverunt, atque panes suos numero integro se a clibano retulisse professae sunt. Tunc laetus vir Domini perrexit ad multos artifices cum uno pane; ut omnipotenti Deo gratias agerent admonuit; et quia eis annonam prae buerat, indicavit; eisque ad refectionem protinus invitatis inventum panem apposuit. Quibus sufficienter pleneque satiatis, plura ex eo quam ipse panis fuerat, fragmenta collegit. Quae die quoque altero eis ad refectionem intulit; sed id quod ex fragmentis supererat, ipsa quoque, quae apposita fuerant, fragmenta superabat. Factumque est ut per dies decem omnes illi artifices atque operarii ex illo uno pane satiati, hunc et quotidie ederent, et ex eo quotidie quod edi posset in crastinum superesset, ac si fragmenta panis illius per esum crescerent, et cibum comedentium ora repararent.

PETR. Mira res, atque in exemplum Dominici operis vehementer omnibus stupenda.

GREGOR. Ipse, Petre, multos de uno pane pavit per servum, qui ex quinque panibus quinque millia hominum satiavit per semetipsum, qui pauca seminis grana in innumera segetum frumenta multiplicat, qui ipsa quoque semina produxit ex terra et simul omnia creavit ex nihilo. Sed ne diutius mireris quid in virtute Domini venerandus vir Sanctulus exterius fecerit, audi ex virtute Domini qualis interiorius fuit. Die etenim quadam a Langobardis captus quidam diaconus tenebatur ligatus, eumque ipsi qui tenuerant, interficere cogitabant. Advesperascente autem die, vir Dei Sanctulus ab eisdem Langobardis petiit ut relaxari eique vita concedi debuisset, quod posse se facere omnino negaverunt. Cumque mortem illius deliberasse eos cerneret, petiit ut sibi ad custodiam tradi debuisset. Cui protinus responderunt: Tibi quidem eum ad custodiendum damus, sed ea conditione interposita, ut si iste fugerit, pro eo ipse moriaris. Quod vir Domini libenter accipiens, praedictum diaconum in suam suscepit fidem; quem nocte media cum Langobardos omnes somno gravi depressos aspiceret, excitavit et ait: Surge, et concitus fuge, liberet te omnipotens Deus. Sed idem diaconus **364** promissionis ejus non immemor, respondit dicens: Fugere, Pater, non possum, quia si ego fugero, pro me sine dubio ipse morieris. Quem vir Domini Sanctulus ad fugiendum compulit, dicens: Surge, et vade, te omnipotens Deus eripiat; nam ego in manu ejus sum, tantum in me possunt facere, quantum ipse permiserit. Fugit itaque diaconus, et quasi deceptus in medio fidejussor remansit. Facto igitur mane Langobardi, qui diaconum ad custodiendum dederant, venerunt, quem dederant petierunt; sed hunc venerandus presbyter fugisse respondit. Tunc illi inquirunt: Scis ipse melius quid convenit. Servus autem Domini constanter ait:

Scio. Cui dixerunt: Bonus homo es, nolumus te per varios cruciatus mori, elige tibi mortem quam vis. Quibus vir Domini respondit, dicens: In manu Dei sum, ea morte me occidite quam me occidi ipse permiserit. Tunc omnibus qui illic aderant Langobardis placuit ut eum capite truncare debuissent, quatenus sine gravi cruciatu vitam ejus compendiosa morte terminarent. Cognito itaque quod Sanctulus qui inter eos pro sanctitatis reverentia magni honoris habebatur occidendus esset, omnes qui in eodem loco inventi sunt Langobardi convenerunt (sicut sunt nimiae crudelitatis) laeti ad spectaculum mortis. Circumsteterunt itaque acies. Vir autem Domini deductus in medium est, atque ex omnibus viris fortibus electus est unus, de quo dubium non esset quin uno ictu caput ejus abscinderet. Venerandus igitur vir inter armatos deductus, ad sua arma statim cucurrit; nam petiit ut sibi paululum orandi licentia daretur. Cui dum concessum fuisset, in terram se stravit et oravit. Qui dum paulo diutius oraret, hunc electus interfector calce pulsavit ut surgeret, dicens: Surge, et flexo genu tende cervicem. Surrexit autem vir Domini, genuflexit, cervicem tetendit, sed tenso collo eductam contra se spatham intuens, hoc unum publice fertur dixisse: Sancte Joannes, suscipe illam. Tunc electus carnifex evaginatum gladium tenens, nisu forti in altum brachium percussurus levavit, sed deponere nullo modo potuit, nam repente dirigit, et erecto in coelum gladio brachium inflexibile remansit. Tunc omnis Langobardorum turba quae ad illud mortis spectaculum aderat, in laudis favorem conversa, mirari coepit, virumque Dei cum timore venerari, quia profecto claruerat cujus sanctitatis esset, qui carnificis sui brachium in aere ligasset. Itaque postulatus ut surgeret, surrexit; postulatus ut brachium sui carnificis

sanaret, negavit, dicens: Ego pro eo nullo modo orabo, nisi mihi ante juramentum dederit quia cum ista manu Christianum hominem non occidat. Sed Langobardus idem, qui, ut ita dicam, brachium contra Deum tendendo perdiderat, poena sua exigente, compulsus est jurare se Christianum hominem nunquam occidere. **365** Tunc vir Domini praecepit, dicens: Depone manum deorsum. Qui statim deposuit. Atque illico adjunxit: Remitte gladium in vaginam. Et statim remisit. Omnes ergo tantae virtutis hominem cognoscentes, boves et jumenta quae depraedati fuerant, certatim ei offerre in munere volebant; sed vir Domini tale munus suscipere renuit, munus autem bonae mercedis quaesivit, dicens: Si mihi aliquid vultis concedere, omnes captivos quos habetis mihi tribuite, ut habeam unde pro vobis debeam orare. Factumque est; et omnes captivi cum eo dimissi sunt, atque, superna gratia disponente, cum se unus pro uno morti obtulit, multos a morte liberavit.

PETR. Mira res, et quamvis hanc ab aliis et ipse cognoverim, vere tamen fateor quia mihi quoties narratur innovatur.

GREGOR. Nihil in hac re in Sanctulo mireris, sed pensa, si potes, quis ille spiritus fuerit, qui ejus tam simplicem mentem tenuit, atque in tanto virtutis culmine erexit. Ubi enim ejus animus fuit, quando mori pro proximo tam constanter decrevit, et pro temporali vita fratris unius suam despexit, atque sub gladio cervicem tetendit? Quae ergo vis amoris illud cor tenuit, quod mortem suam pro unius salute proximi non expavit? Scimus certe quia idem venerabilis vir Sanctulus ipsa quoque elementa litterarum bene non noverat. Legis praecepta nesciebat; sed quia plenitudo legis est charitas (**Rom. XIII, 10**), legem totam in Dei ac proximi

dilectione servavit; et quod foris in cognitione non noverat, intus vivebat in amore. Et qui nunquam fortasse legerat quod de Redemptore Joannes Apostolus dixit: *Quoniam sicut ille pro nobis animam suam posuit, sic et nos debemus pro fratribus animas ponere* (**I Joan. III, 13**), tam sublime apostolus cum praeceptum faciendo magis quam sciendo noverat. Comparemus, si placet, cum hac nostra indocta scientia illius doctam ignorantiam. Ubi haec nostra jacet, ibi illius disciplina eminet. Nos de virtutibus vacui loquimur, et quasi inter fructifera arbusta positi, odoramus poma, nec manducamus; ille virtutum fructus carpere noverat, quamvis hos in verbis odorare nesciebat.

PETR. Quidnam, quaeso te, esse existimas, quod boni quique subtrahuntur; et qui vivere ad aedificationem multorum poterant, aut penitus inveniri nequeunt, aut certe jam omnimodo rarescunt?

GREGOR. Malitia remanentium meretur, ut hi qui prodesse poterant festine subtrahantur: et cum mundi finis appropinquat, electi tolluntur, ne deteriora videant. Hinc enim propheta ait: *Justus perit, et nemo est qui recogitet in corde suo; et viri misericordiae colliguntur, quia non est qui intelligat* (**Isai. XLVII, 1**). Hinc rursus scriptum est: *Aperite, ut exeant qui conculcent eam, tollite de via lapides* (**Jerem. L, 26**). Hinc Salomon ait: *Tempus mittendi lapides, et tempus colligendi* (**Eccle. III, 15**). Quo igitur **368** finis mundi urget, eo necesse est ut vivi lapides ad aedificium coeleste colligantur, quatenus Jerusalem nostra in mensuram suae constructionis excrescat. Nec tamen ita omnes electos subtrahi credimus, ut soli in mundo perversi remaneant, quia

nunquam peccatores ad lamentum poenitentiae redirent, si nulla essent bonorum exempla, quae eorum mentem traherent.

PETR. Incassum subtrahi bonos queror, qui perire catervatim et malos video.

359 ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'. Περὶ Σαγκτούλου πρεσβυτέρου χώρας Νουρσίας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Πρὸ τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν τούτων ἐθέασω παρ' ἐμοὶ ὄντα τὸν τῇ ζωῇ εὐλαβέστατον Σάγκτουλον τὸν πρεσβύτερον. Ὅς τις πρὸς με ἐκ τῆς Νουρσίας χώρας καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἔθος εἶχεν τοῦ ἔρχεσθαι. Μοναχὸς δέ τις ἐκ τῆς αὐτῆς χώρας πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἐλθὼν, τοῦτον τὸν ἄνδρα τετελευτηκέναι ἔφησεν, ὅστις ἐν βαρείᾳ λύπῃ με κατέκαμψεν διὰ τῆς ἀπαγγελίας ταύτης. Τούτου τοῦ ἀνδρὸς κὰν ἐκτὸς στεναγμοῦ τὴν τῆς γλυκύτητος αὐτοῦ μνείαν ποιήσασθαι οὐχ ὑποφέρω, ἀλλ' οὖν ὅμως ἐκτὸς πάσης ὑποστολῆς τὰς δυνάμεις αὐτοῦ διηγοῦμαι, ἃς παρὰ τῶν γειτνιαζόντων αὐτῷ ἱερέων μεμάθηκα, σφόδρα ἀληθινῶν καὶ πιστῶν ὄντων. Τὰς (Sic) δὲ καὶ παρ' ἐμοῦ ἢ αὐτοῦ γλυκύτης ἐρωτωμένη, βιαζομένη μᾶλλον, ὀλίγα ὧν πέπραχε διηγεῖτό μοι. Αἱ ψυχαὶ γὰρ δι' ἀγάπης ἀλλήλαις ἐνούμεναι, τὴν πρὸς ἑαυτὰς παρρησίαν τίκτουσιν. Οὗτος τοίνυν ἐν καιρῷ τινι Λογγοβάρδων τινῶν ἐλαίας ἀληθόντων, καὶ ταύτας ἐκπιεζόντων, ὅπως ἔλαιον ἐξενέγκωσι, τούτοις ἐπιστὰς ἀσκὸν σάβουρον μεθ' ἑαυτοῦ ἐπιφερόμενος, καθὼς ἔθος αὐτῷ ὑπῆρχε καὶ τῇ ψυχῇ καὶ τῷ προσώπῳ ἐν

εὐφροσύνη εἶναι, τοὺς κάμνοντας Λογγοβάρδους χαρίεντι προσώπῳ προσήγόρευσε, καὶ τὸν ἄσκον προσαγαγὼν, ἐπιτρέπων μᾶλλον, ἥπερ αἰτῶν ἔλαιον αὐτοῖς τοῦτον γεμίσαι ἔλεγεν. Οἱ δὲ ἐθνικοὶ ἄνδρες ἐκεῖνοι, διὰ τὸ πᾶσαν τὴν ἡμέραν εἰς ἄκαιρον αὐτοὺς κάμνειν, καὶ ἔλαιον ἐκ τῆς ἐλαίας ἐξενέγκαι μὴ δύνασθαι, τὰ ῥήματα αὐτοῦ εἰς οὐδὲν λογισάμενοι, μεθ' ὕβρεων αὐτὸν ἀπεπέμποντο. Οἷς ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος χαρίεντι πάλιν προσώπῳ ἀπεκρίθη, λέγων· Οὕτως εὗξασθε ὑπὲρ ἐμοῦ, καὶ τὸν ἄσκον τοῦτον τῷ Σαγκτούλῳ γεμίσατε, ἵνα οὕτως παρ' ἡμῶν ὑποστρέψῃ. Ὡς δὲ προσερχόμενον ἔλαιον ἐκ τῶν ἔλαιων οὐκ ἐθεώρουν, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον πρὸς τὸ γεμισθῆναι τὸν ἄσκον ἐπιμένοντα, σφόδρα θυμωθέντες, ὕβρεσιν αὐτὸν πλείσταις καὶ ἀπειλαῖς ῥημάτων ἀπεπέμποντο. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος θεωρήσας ὅτι τῶν ἐλαιῶν ἐκπιεζομένων, ἔλαιον οὐδαμῶς προήρχετο, ὕδωρ αὐτῷ δοθῆναι ἠτήσατο. Τοῦτο δὲ, πάντων θεωρούντων, ἠυλόγησε, καὶ ἐν ταῖς ἐκπιεζομέναις ἐλαίαις ταῖς ἰδίαις χερσὶν ἔρριψεν. Τούτου δὲ γεγονότος, τοσαύτη εὐφορία τοῦ ἐλαίου προέβη, ὥστε τοὺς Λογγοβάρδους, τοὺς πρότερον εἰς ἄκαιρον κοπιῶντας, οὐ μόνον τὰ ἴδια σκεύη πάντα γεμίσαι, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄσκον, ὃνπερ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἤγαγε, καὶ χάριν δὲ αὐτῷ μεγίστην ἔχειν ὡμολόγησαν, ὅτι ἐλθὼν ἔλαιον ζητῆσαι, αὐτὸς διὰ τῆς εὐλογίας ὅπερ ἠτεῖτο δέδωκεν.

Ἐν ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ μέγιστος λιμὸς ἀπανταχῇ κατέλαβεν. Ἐκκλησία δὲ τοῦ μακαρίου Λαυρεντίου τοῦ μάρτυρος ὑπὸ τῶν Λογγοβάρδων ἐμνησθεῖσα ὑπῆρχεν. Ἦν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀνακαινίσαι ἐπιθυμῶν, πολλοὺς τεχνίτας, καὶ ἐργάτας δὲ πλείους συνήθροισεν. Ἀνάγκη οὖν ὑπῆρχε τὴν καθημερινὴν δαπάνην τοῖς κάμνουσι παρασχεθῆναι, ἐκτὸς

ὑπερθέσεως πάσης. Τῆς δὲ ἀνάγκης **362** τοῦ λιμοῦ ἐπικειμένης, ὁ ἄρτος διέλειπεν. Ἦρξαντο οὖν οἱ κάμνοντες δαπάνην ἐπιζητεῖν. Δύναμιν γὰρ πρὸς τὸ κάμνειν οὐκ εἶχον ἐκ τῆς πείνης. Τοῦτο δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀκούσας, λόγοις αὐτοὺς παρεμυθεῖτο ὑπισχνούμενος ὅπερ οὐκ εἶχε. Σφόδρα δὲ ἔνδοθεν στενοχωρούμενος, ἐν τῷ μὴ ἔχειν αὐτὸν ὅθεν προσενέγκῃ τὴν τροφὴν ἣν ὑπέσχετο, ὥδε τε κάκεισε ἐκ στενοχωρίας περιεγύρευεν. Ἐλθὼν δὲ ἐπὶ τινα κλίβανον, ἐν ᾧ πρὸ ἡμέρας ἄρτους ἦσαν ὀπτήσασαι αἱ γειτνιαζούσαι αὐτόθι γυναῖκες, ἐπικύψας, ἐθεώρει μὴ πολλάκις ἄρτος ἐκεῖσε ἐναπέμεινεν. Αἴφνης οὖν ἄρτον θαυμαστοῦ μεγέθους καὶ ἀσυνήθους ἀσπρότητος αὐτόθι εὔρεν. Τοῦτον δὲ ἐπάρας, ἀπενέγκαι τοῖς τεχνίταις οὐκ ἠθέλησε, μὴ πως ἀλλοτρίου αὐτοῦ ὑπάρχοντος, προφάσει εὐσπλαγχνίας παίσματι ὑποπέσῃ. Πρὸς οὖν τὰς γειτνιαζούσας γυναῖκας αὐτὸν ἐπενέγκας, πᾶσιν ὑπέδειξεν ἐρωτῶν, μὴ πως τινὶ αὐτῶν ἐκεῖσε κατελείφθῃ. Πᾶσαι δὲ αἱ γυναῖκες αἱ ἐκεῖσε ἄρτον ὀπτήσασαι, μὴ εἶναι τοῦτον ἴδιον αὐτῶν ὡμολόγησαν, ἐν ἀκεραίῳ γὰρ τοὺς ἑαυτῶν ἄρτους ἐκ τοῦ κλιβάνου λαβεῖν δισχυρίζοντο. Τότε ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀγαλλιώμενος, ἐπῆλθε πρὸς τοὺς πολλοὺς τεχνίτας μετὰ ἐνὸς ἄρτου, καὶ τούτους τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ εὐχαριστῆσαι παρεκάλεσε, καὶ ὅτι δαπάνην αὐτοῖς παρέσχεν ἐμήνυσεν. Εὐθέως καὶ ἐπὶ τὸ ἐστιαθῆναι προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, τὸν εὐρεθέντα ἄρτον παρέθηκεν. Εἰς κόρον δὲ αὐτῶν ἐμπλησθέντων, πλείω κλάσματα περιευρέθησαν, ὑπὲρ ἃ ὁ ἄρτος ἐκεῖνος ὑπῆρχε. Καὶ ἐν ἑτέρᾳ δὲ ἡμέρᾳ ἐκεῖνα αὐτοῖς φαγεῖν παρέθηκεν. Ὅμοίως οὖν καὶ πάλιν χορτασθέντες, τὰ τοῦ ἄρτου κλάσματα ἐπερίσσευσαν. Αὐτὰ τοίνυν τὰ περισσεύοντα κλάσματα πάλιν αὐτοῖς παρατιθῶν, γέγονεν, ὥστε ἐπὶ δέκα ἡμέρας πάντες ἐκεῖνοι οἱ τεχνῖται καὶ οἱ ἐργάται ἐξ αὐτοῦ τοῦ

ένος ἄρτου τρώγοντες ἐχορτάζοντο. Καθ' ἡμέραν γὰρ ἐξ αὐτοῦ ἐσθίοντες, ὅσον φαγεῖν ἠδύναντο, τοσοῦτον πάλιν ἐπερίσσευεν, ὅσον εἰς τὴν αὔριον αὐτοῖς ἀρκέσαι καὶ περισσεῦσαι ἠδύνατο, καὶ ὁ μὲν ἄρτος ἐκεῖνος τὰ τῶν ἐσθιόντων σώματα ἀνεκαίνιζε πρὸς δύναμιν, διὰ δὲ τῶν κλασμάτων καθ' ἡμέραν ὑπερηύξανεν.

ΠΕΤΡ. Θαυμαστὸν πρᾶγμα καὶ σφόδρα ἐκπληκτον, πρὸς γὰρ τὸ δεσποτικὸν ὑπόδειγμα τὸ ἔργον τοῦτο βλέπει.

ΓΡΗΓΟΡ. Αὐτὸς γὰρ καὶ νῦν, Πέτρε, διὰ τοῦ δούλου αὐτοῦ ἐξ ἐνός ἄρτου πολλοὺς ἐχόρτασεν, ὅστις δι' ἑαυτοῦ ἐκ πέντε ἄρτων πέντε χιλιάδας ἀνδρῶν ἐνέπλησεν, ὅστις ἐξ ὀλίγων κόκκων σπερμάτων ἀπείρους καρποὺς τῶν γεννημάτων πληθύνει, ὅστις καὶ αὐτὰ τὰ σπέρματα ἐκ τῆς γῆς προσήγαγεν, καὶ ὁμοῦ τὰ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πεποίηκεν. Ἵνα δὲ μὴ ἔτι πλέον θαυμάζῃς, τί ἔξωθεν ἐν τῇ τοῦ κυρίου δυνάμει ὁ σεβάσμιος ἀνὴρ Σάγκτουλος εἰργάσατο, ἄκουσον, ποῖος ἔνδον τῇ τοῦ κυρίου δυνάμει ὑπῆρχεν. Ἐν τινὶ ἡμέρᾳ διάκονός τις παρὰ τῶν Λογγοβάρδων κρατηθεὶς, δεδεμένος παρ' αὐτοῖς ὑπῆρχε, φονεῦσαι δὲ αὐτὸν οἱ τοῦτον κρατήσαντες ἐβούλοντο. Τῆς δὲ ἡμέρας πρὸς ἑσπέραν καταλαβούσης, ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Σάγκτουλος τοὺς Λογγοβάρδους ἐδυσώπει, ὅπως τὴν ζωὴν τούτῳ χαρίσωνται. Αὐτοὶ δὲ παντάπασιν τοῦτο ποιῆσαι ἠρνήσαντο. Ἐν τῷ θεάσασθαι οὖν αὐτὸν ὅτι τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀσφαλῶς ἐψηφίσαντο, ἠτήσατο αὐτοὺς ἵνα καὶ ἐπὶ τῷ παραφυλάξαι αὐτὸν, τοῦτον αὐτῷ παραχωρήσωσιν. Ἀποκριθέντες δὲ εἶπον· Ἐπὶ τῷ παραφυλάξαι μὲν διδοῦμέν σοι αὐτὸν, ἐπὶ δὲ ὄρω τοιούτῳ, ἵνα ἐὰν οὗτος φύγῃ, σὺ ἀντ' αὐτοῦ ἀποθάνῃς. Προθύμως δὲ τοῦτο ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος καταδεξόμενος, τὸν προλεχθέντα διάκονον ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἀνεδέξατο πίστει.

Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον, ἐν ᾧ πάντας τοὺς Λογγοβάρδους ὑπνῶ βαρυτατῶ κατεχομένους ἐθεάσατο, ἐξυπνίσας τὸν διάκονον, πρὸς αὐτὸν εἶπεν· Ἀνάστα, καὶ μετὰ σπουδῆς φεῦγε, λυτρώσηταί σε ὁ παντοδύναμος Θεός. Ὁ οὖν αὐτὸς διάκονος **363** τῆς ὑποσχέσεως αὐτοῦ οὐκ ἀμνημονῶν, ἀπεκρίθη λέγων· Φυγεῖν, πάτερ, οὐ δύναμαι, ἐὰν γὰρ φύγω, ἀνυπερθέτως ὑπὲρ ἐμοῦ σὺ ἀποθνήσκεις. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Σάγκτουλος τοῦτον πρὸς τὸ φυγεῖν κατήπειγε, λέγων· Ἀνάστα καὶ ἄπελθε, ὁ παντοδύναμος Θεὸς λυτρώσεται σε. Ἐγὼ γὰρ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ εἰμι, καὶ τοσοῦτον εἰς ἐμὲ ποιῆσαι δύνανται, ὅσον αὐτὸς παραχωρήσει. Ἐφυγε τοίνυν ὁ διάκονος, καὶ ὥς ὅτι ἀπατηθεὶς ὁ ἀντιφωνητῆς, ἐν τῷ μέσῳ ἀπέμεινε. Πρωΐας δὲ γενομένης οἱ Λογγοβάρδοι οἱ τὸν διάκονον ἐπὶ τὸ φυλαχθῆναι τῷ πρεσβυτέρῳ παραδώσαντες, πρὸς αὐτὸν ἦλθον, ζητοῦντες ὥστε αὐτῷ παραδεδώκασιν. Ὁ δὲ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος πρὸς αὐτοὺς ἔφη, φυγῇ τὸν διάκονον χρήσασθαι. Ἐκεῖνοι δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον· Τὸ πῶς ἐστοιχήθη, αὐτὸς καλῶς ἐπίστασαι. Ὁ δὲ τοῦ κυρίου δοῦλος θαρσαλέως εἶπε· Γινώσκω. Οὗτοι δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον· Καλὸς ἄνθρωπος εἶ, καὶ οὐ θέλομέν σε διὰ κριτηρίων διαφόρων κολάσαντες φονεῦσαι. Ἐπίλεξαι οὖν θάνατον οἷον θέλεις. Πρὸς οὓς ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀπεκρίθη, λέγων· Ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Θεοῦ εἰμι, καὶ οἷον θανάτῳ αὐτός με παραχωρήσει ἀποθανεῖν, αὐτῷ με φονεύσατε. Τότε πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐκεῖσε Λογγοβάρδοις ἤρρεσεν, ὅπως αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν ἀποτεμῶσιν, ὥστε ἄνευ βαρυτάτης κρίσεως συμπαθητικῶ θανάτῳ τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀπαλλάξωσι. Διαγνόντες τοίνυν οἱ ἐν τῷ τόπῳ ἐκεῖνον εὐρεθέντες Λογγοβάρδοι, ὅτι Σάγκτουλος ὁ μεταξὺ αὐτῶν δι' ἀγιωσύνης σέβας ἐν μεγίστῃ τιμῇ ὑπάρχων, φονευθῆναι ἤμελλεν, πάντες συνῆλθον, τῇ συνήθει αὐτῶν ὁμότητι

χρώμενοι εὐφραινόμενοι, καὶ ἐν ὀρδίνῳ στάντες, τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐξεδέχοντο. Τοῦ δὲ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν εἰσαχθέντος, ἐκ πάντων τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐν δυναστείᾳ σώματος ἐπελέχθη εἷς, περὶ οὗ διστάσαι οὐκ ἦν, ὅτι ἐν ἐνὶ κρούσματι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀποτέμνοι. Ὁ δὲ εὐλαβέστατος οὗτος ἀνὴρ, μέσον αὐτῶν ἐνόπλων ὄντων προενεχθεὶς εἰς τὸ ἑαυτοῦ ὄπλον εὐθέως ἀνέδραμεν· ἠτήσατο γὰρ ὅπως αὐτῷ ὀλίγη ἄδεια τοῦ εὗξασθαι παρασχεθῇ. Τούτου δὲ γεγονότος, ἐν τῇ γῇ ἑαυτὸν ὑποστρώσας, εὕχεσθαι ἤρξατο. Μικρὸν δὲ χρονίσαντος αὐτοῦ ἐν τῇ εὐχῇ, ὁ ἐπιλεχθεὶς πρὸς τὸ φονεῦσαι αὐτὸν, τῇ τοῦ ποδὸς αὐτοῦ λακταίᾳ τοῦτον ἔνυξε, λέγων· Ἀνάστα, καὶ κλίνας γόνυ ἔκτεινόν σου τὸν αὐχένα. Ἀναστὰς δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, καθὼς προσετάγη πεποίηκεν. Ἐκταθέντος δὲ αὐτοῦ τοῦ αὐχένος, καὶ τὸ ξίφος καθ' αὐτοῦ γυμνωθὲν θεασάμενος, τοῦτον τὸν ἕνα λόγον, καθὼς λέγουσι, δημοσίως εἶπεν· Ἄγιε Ἰωάννη, δέξαι αὐτό. Τότε ὁ ἐπίλεκτος καὶ σαρκοβόρος ἐκεῖνος, γυμνὸν τὸ ξίφος κρατῶν ἐν ἰσχύει τὸν Βραχίονα εἰς ὕψος ἐπῆρεν ἐπὶ τὸ κροῦσαι αὐτὸν, καταγαγεῖν δὲ αὐτὸ οὐδαμῶς ἠδυνήθη. Ὑψώσαντος γὰρ αὐτοῦ ἐν τῷ ἀέρι τὴν μάχαιραν, ἄφνω ὁ Βραχίων αὐτοῦ ἀκλινῆς ἀπέμεινεν. Τότε ἅπας τῶν Λογγοβάρδων ὁ θόρυβος, τῶν εἰς θέαν τοῦ θανάτου αὐτοῦ παραγεγονότων, εἰς αἶνον Θεοῦ μετεστράφη, καὶ θαυμάζειν ἀρξάμενοι, τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον μετὰ φόβου ἐσέβοντο. Φανερῶς γὰρ ἀπεδείχθη ποίας ἀγιωσύνης ὑπῆρχεν, ὅστις τὸν τοῦ σαρκοβόρου ἀνδρὸς Βραχίονα ἐν τῷ ἀέρι ἔδησε. Παρακληθεὶς τοίνυν ἀνέστη, καὶ ἐδυσώπουν αὐτὸν ἵνα τὸν Βραχίονα τοῦ αὐτοῦ σαρκοβόρου ἀνδρὸς ἰάσηται. Ὁ δὲ ἅγιος οὗτος ἀνὴρ διανεβάλλετο, λέγων· Οὐδαμῶς ὑπὲρ αὐτοῦ εὕχομαι, εἰ μὴ πρότερον ὄρκον μοι δώσει, ὅτι μετὰ τῆς χειρὸς ταύτης χριστιανὸν ἄνθρωπον οὐ

φονεύσει. Ὁ δὲ Λογγοβάρδος ἐκεῖνος, ὅστις κατὰ τοῦ Θεοῦ (ἵνα οὕτως εἴπω) Βραχίονα ἐκτείνας, τοῦτον ἀπώλεκε, τῆς Βασάνου αὐτὸν κατεπειγούσης, ἠναγκάσθη ὁμῶσαι τοῦ μηδέποτε χριστιανὸν ἄνθρωπον φονεῦσαι. Τότε **366** ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐκέλευσεν αὐτῷ, λέγων· Κατένεγκε τὴν χειρὰ σου κάτω. Ὅστις παραχρῆμα ταύτην κατῆγαγε, τὴν δὲ μάχαιραν εὐθέως εἰς τὴν θήκην αὐτῆς ἔβαλεν. Ἀπαντες δὲ οἱ Λογγοβάρδοι, τοιαύτης δυνάμεως ὄντα τὸν ἄνδρα γνωρίσαντες, πρόβατα καὶ Βόας καὶ ἕτερα κτήνη, ἐξ ὧν ἦσαν πραιδεύσαντες, δῶρα αὐτῷ προσφέρειν ἠγωνίζοντο. Ἀλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τοιαῦτα δῶρα δέξασθαι οὐκ ἠθέλησε. Μᾶλλον δὲ μισθοῦ ἀγαθοῦ δῶρον ἐζήτησε, λέγων· Ἐάν μοι θέλετέ τί ποτε δῶρον δωρήσασθαι, τοὺς αἰχμαλώτους ὅλους οὓς ἔχετε χαρίσασθέ μοι, ἵνα ἔχω πόθεν ὑμῖν ὀφείλω εὐξασθαι. Γέγονε τοῦτο τοίνυν, καὶ πάντες οἱ αἰχμάλωτοι οἱ μετ' αὐτοῦ ἀπελύθησαν. Οὕτω γὰρ ἡ ἄνωθεν ὠκονόμησε πρόνοια, ἵνα ἐν ὧ ἑαυτὸν μόνον ὑπὲρ ἐνὸς τῷ θανάτῳ προσήγαγε, πολλοὺς ἀπὸ θανάτου λυτρώσῃται.

ΠΕΤΡ. Θαυμαστὸν ὄντως πρᾶγμα. Τοῦτο δὲ καί παρ' ἐτέρων ἀκήκοα ἀληθὲς ὑπάρχειν. Πλὴν ὅμως ὁμολογῶ, ὅτι ὁσάκις μοι ρίσκεται, ἀνακαινίζεται ἐν ἐμοὶ.

ΓΡΗΓΟΡ. Μὴ θαυμάτης ἐν τῷ Σαγκτούλῳ περὶ τοῦ πράγματος τούτου, ἀλλ' ἐὰν δύνασαι, κατανόησον ὅποιον ἐκείνου τὸ πνεῦμα ὑπῆρχεν, ὅπερ αὐτοῦ τὸν λογισμὸν οὕτως ἀκέραιον διεκράτησε, καὶ ἐν τοσοῦτῳ ὕψει δυνάμεως ἀνήγαγε. Ποῦ γὰρ αὐτοῦ ἡ ψυχὴ ὑπῆρχεν, ὅταν ἀποθανεῖν διὰ τὸν πλησίον οὕτω προθύμως ἠπείγετο, καὶ διὰ τὴν ἐνὸς ἀδελφοῦ πρόσκαιρον ζωὴν, τὴν ἰδίαν ὑπερεῖδε, καὶ τὸν ἑαυτοῦ τράχηλον ὑπὸ τὴν μάχαιραν ἐξέτεινε; ποία δὲ ἐπίτασις πόθου τὴν ἐκείνου καρδίαν κατεῖχεν, ὅτι τὸν θάνατον ὑπὲρ

τῆς τοῦ πλησίον σωτηρίας οὐκ ἐδειλίασε; τὸ δὲ θαυμασιώτερον, ὅτι οὐδὲ γράμματα ἠπίστατο. Ἐν Βεβαίῳ γὰρ γινώσκομεν, ὅτι ὁ αὐτὸς εὐλαβέστατος ἀνὴρ Σάγκτουλος, οὐδὲ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῶν γραμμάτων καλῶς ᾔδει. Τὰ τοῦ νόμου προστάγματα οὐκ ἠπίστατο. Ἀλλ' ἐπειδὴ πλήρωμα νόμου ἢ ἀγάπη, ὅλον τὸν νόμον ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ καὶ τῇ τοῦ πλησίον ἀγάπῃ ἐφύλαξεν. Καὶ ὅπερ ἔξωθεν διὰ μαθήσεως οὐκ ᾔδει, ἔνδον τῷ πόθῳ ἐν αὐτῷ ἔζη. Καὶ ὅστις οὐδέ ποτε πολλάκις ἀνέγνω ὅπερ Ἰωάννης ὁ ἀπόστολος περὶ τοῦ λυτρωτοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶπεν, ὅτι ὥσπερ αὐτὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκεν ὑπὲρ ἡμῶν, ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς περὶ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τὰς ψυχὰς τιθέναι, οὕτω τὸ ἀποστολικὸν καὶ ὑψηλὸν τοῦτο πρόσταγμα ἔργῳ ἐπλήρωσεν, ἥπερ μᾶλλον διὰ γνώσεως αὐτὸ ἠπίστατο. Παρεικάσωμεν τοίνυν, ἐὰν Βούλει, μετὰ ταύτης τῆς ἡμετέρας ἀμαθοῦς εἰδήσεως τὴν ἐκείνου πεπαιδευμένην ἀγνωσίαν, ποῦ αὕτη ἢ ἡμετέρα κεῖται, καὶ ποῦ ἢ ἐκείνου κατάστασις ὑπέρκειται. Ἡμεῖς γὰρ ἐν δυνάμει λόγων διάκενα ὁμιλοῦντες, ὥσπερ μεταξὺ καρπίμων δένδρων ἐστῶτες, ὀσφραινόμεθα μὲν τὴν ὀψώραν, ἐξ αὐτῆς δὲ φαγεῖν οὐ δυνάμεθα. Ἐκεῖνος δὲ ἔργῳ τοῦ καρποῦ δράξασθαι ἐγίνωσκεν, ὅστις διὰ ῥημάτων ὀσφραίνεσθαι οὐκ ἠπίστατο.

ΠΕΤΡ. Τί τοῦτο εἶναι ὑπολαμβάνεις, αἰτῶ, ὅτι οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες συντόμως μεθίστανται, οἵτινες ζῆσαι εἰς οἰκοδομὴν πολλῶν ἠδύναντο· καὶ εἰ τὸ καθόλου εὐρεθῆναι οὐ δύνανται, εἰ δὲ καὶ εὐρεθῶσιν, ἀραιοὶ εὐρίσκονται.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἡ κακία τοῖς ἀπομένουσιν ἀρμόζει. Διὰ γὰρ τοῦτο μετὰ σπουδῆς αἴρονται ἐκεῖνοι, οἵτινες ἠδύναντο εἰς ὠφέλειαν ἐτέρων εἶναι, ἵνα μὴ τοῦ τέλους τοῦ κόσμου πλησιάζοντος, δυσκολώτερα θεάσωνται. Περὶ γὰρ τούτου καὶ

ὁ προφήτης λέγει· Δίκαιος ἀπώλετο, καὶ οὐδεὶς ὁ διαλογιζόμενος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ οἱ τῆς ἐλεημοσύνης ἄνδρες συνάγονται, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ συνιών. Ὅθεν πάλιν γέγραπται· Ἀνοίξατε, ἵνα ἐξέλθωσιν οἱ καταστρωννύοντες αὐτήν. Ἄρατε ἐκ τῆς ὁδοῦ τοὺς λίθους. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Σολομὼν λέγει· Καιρὸς τοῦ Βαλεῖν λίθους, καὶ καιρὸς τοῦ συναγαγεῖν λίθους. Ὡστε οὖν σπεύδοντος **367** λοιπὸν τοῦ τέλους τοῦ κόσμου, ἀναγκαῖον ὑπάρχει ἵνα λίθοι ζῶντες εἰς τὴν οὐράνιον οἰκοδομὴν σωρευθῶσιν, ὅπως ἡ ἡμετέρα Ἱερουσαλὴμ ἐν τῷ τῆς οἰκοδομῆς αὐτῆς μέτρῳ ὑπεραυξήσῃ. Οὐ πάντας δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς μεταστῆναι πιστεύομεν, ὥστε μόνους τοῦς διαστρόφους ἐν τῷ κόσμῳ ἀπομεῖναι, ἐπειδὴ οὐδέποτε εἰς ὁδυρμὸν μετανοίας οἱ ἁμαρτωλοὶ ὑπέστρεφον, ἐὰν οὐδαμῶς ὑπῆρχον τῶν ἀγαθῶν τὰ ὑποδείγματα, τὰ τὸν νοῦν ἐκείνων ἐπισπώμενα.

ΠΙΕΤΡ. Εἰς κενὸν λοιπὸν ἐπιζητῶ, διατί ἀγαθοὶ ὑποσύρονται, ἐν ὧσιν τοὺς πονηροὺς ἀναμφιβόλως ἀπολλυμένους θεωρῶ.

CAPUT XXXVIII. *De visione Redempti Ferentinae civitatis episcopi.*

GREGORIUS. Hac de re nihil, Petre, mireris; nam Redemptum Ferentinae civitatis episcopum, vitae venerabilis virum, qui ante hos fere annos septem ex hoc mundo migravit, tua dilectio cognitum habuit. Hic sicut mihi adhuc in monasterio posito valde familiariter jungebatur, hoc quod Joannis junioris praedecessoris mei tempore de mundi

fine cognoverat, sicut longe lateque claruerat, a me requisitus mihi ipse narrabat. Aiebat namque quia quadam die dum parochias suas ex more circuiret, pervenit ad Ecclesiam beati Eutychii martyris. Advesperascente autem die stratum fieri sibi juxta sepulcrum martyris voluit, atque ibi post laborem quievit, cum nocte media, ut asserebat, nec dormiebat, nec perfecte vigilare poterat; sed depressus, ut solet, somno, gravabatur quodam pondere vigilans animus, atque ante eum idem beatus martyr Eutychius astitit, dicens: Redempte, vigilas? Cui respondit: Vigilo. Qui ait: Finis venit universae carnis, finis venit universae carnis, finis venit universae carnis. Post quam trinam vocem visio martyris, quae mentis ejus oculis apparebat, evanuit. Tunc vir Dei surrevit, seque in orationis lamentum dedit. Mox enim illa terribilia in coelo signa secuta sunt, ut hastae atque acies igneae ab Aquilonis parte viderentur. Mox effera Langobardorum gens de vagina suae habitationis educta, in nostram cervicem grassata est atque humanum genus, quod in hac terra prae nimia multitudine quasi spissae segetis more surrexerat, succisum aruit. Nam depopulatae urbes, eversa castra, concrematae ecclesiae, destructa sunt monasteria virorum ac feminarum, desolata ab hominibus praedia, atque ab omni cultore destituta, in solitudine vacat terra, nullus hanc possessor inhabitat, occupaverunt bestiae loca quae prius multitudo hominum tenebat. Et quid in aliis mundi partibus agatur, ignoro. Nam in hac terra, in qua nos vivimus, finem suum **369** mundus jam non nuntiat, sed ostendit. Tanto ergo nos necesse est instantius aeterna quaerere, quanto a nobis cognoscimus velociter temporalia fugisse. Despiciendus a nobis hic mundus fuerat, etiam si blandiretur, si rebus prosperis demulceret animum; at postquam tot flagellis

premitur, tanta adversitate fatigatur, tot nobis quotidie dolores ingeminat, quid nobis aliud quam ne diligatur clamat? Multa autem fuerant quae adhuc de electorum factis narrari debuissent, sed haec silentio supprimo, quia ad alia festino.

PETR. Quia multos intra sanctae Ecclesiae gremium constitutos de vita animae post mortem carnis perpendo dubitare, quaeso ut debeas, vel quae ex ratione suppetunt, vel si qua animarum exempla animo occurrunt, pro multorum aedificatione dicere, ut hi qui suspicantur, discant cum carne animam non fiari.

GREGOR. Laboriosum valde hoc opus est, et maxime occupato animo atque ad alia tendenti. Sed si sunt quibus prodesse valeat, voluntatem meam procul dubio postpono utilitati proximorum, et, in quantum Deo largiente valuerō, quod anima post carnem vivat subsequenti hoc quarto volumine demonstrabo.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'. Περὶ τῆς ὀπτασίας Ῥεδέμπτου ἐπισκόπου πόλεως Φερεντίνης.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Περὶ τοῦ πράγματος τούτου μηδέν, Πέτρε, θαυμάσης. Τὸν γὰρ εὐλαβέστατον τῇ ζωῇ ἄνδρα Ῥέδεμpton, τὸν Φερεντίνης ἐπίσκοπον, τὸν πρὸ ταύτης τῆς ἐπταετίας ἐκ τοῦ κόσμου τούτου μεταστάντα ἢ σὴ ἀγάπη ἐν γνώσει εἶχεν. Ὅστις ἔτι ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπάρχοντί μοι, σφόδρα μοι παρρησιαστικῶς ἐπλησίαζε. Τοῦτο δὲ ὅπερ διηγοῦμαι, καὶ

Ἰωάννης ὁ ἔσχατος ὁ προηγησάμενός με ἔγνω, ὅστις ἀρτίως ἐκ τοῦ κόσμου τούτου μετῆλθε, καὶ πᾶσι δὲ διὰ πλάτους ἐδηλοποιήθη. Ὁ αὐτὸς οὖν Ῥέδεμπος παρ' ἐμοῦ ἐρωτηθεὶς, διηγήσατό μοι, λέγων· ὅτι ἔν τινι ἡμέρᾳ τὰ παρόγια αὐτοῦ κατὰ τὸ ἔθος γυρεύων, ἦλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ μακαρίου μάρτυρος Εὐτυχίου. Ὁψίας δὲ γενομένης, τὴν κλίνην αὐτοῦ πλησίον τῆς σοροῦ τοῦ μάρτυρος γενέσθαι προσέταξεν. Ἐκεῖσε οὖν ἐκ τοῦ κόπου ἀνεπαύσατο. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον, καθὼς ἔλεγεν, οὔτε παντελῶς ἐκοιμᾶτο, οὔτε πάλιν γρηγορῆσαι ἠδύνατο. Ἀλλὰ καθὼς πολλάκις συμβαίνει, βεβαρυμένος ἔκειτο. Ἡ δὲ ψυχὴ ἐγρηγόρει. Ὁ οὖν αὐτὸς μακάριος μάρτυς Εὐτύχιος παρέστη αὐτῷ λέγων· Ῥέδεμπε, γρηγορεῖς; Ἀποκριθεὶς δὲ αὐτῷ, εἶπε· Γρηγορῶ. Ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν ἔφη· Τέλος ἔρχεται πάσῃ σαρκί, τέλος ἔρχεται πάσῃ σαρκί, τέλος ἔρχεται πάσῃ σαρκί. Μετὰ δὲ τὴν τρισσὴν ταύτην φωνὴν, ἡ ὀπτασία τοῦ μάρτυρος ἡ φανεῖσα τοῖς νοεροῖς αὐτοῦ ὀφθαλμοῖς, ἀφανὴς γέγονε. Τότε ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀνέστη, καὶ ἑαυτὸν ἐν τῷ τῆς εὐχῆς πένθει δέδωκεν. Εὐθέως οὖν ἐν τῷ οὐρανῷ τὰ φοβερὰ ἐκεῖνα σημεῖα ἐπηκολούθησαν. Ῥομφαῖαι γὰρ καὶ διατάσεις ἔμπυροι ἐκ τοῦ μέρους τοῦ βορρᾶ ἐθεάθησαν. Τὸ τηνικαῦτα δὲ λοιπὸν τὸ θηριῶδες τῶν Λογγοβάρδων ἔθνος, ἐκ τῆς κατοικήσεως τοῦ τόπου αὐτοῦ ἐξελθὼν, τῷ ἡμετέρῳ τραχήλῳ ἐπετέθη. Καὶ τὸ σφόδρα πυκνωθὲν, δίκην γεννήματος, πλῆθος τῶν ἀνθρώπων ἐν ταύτῃ τῇ γῇ ἐπαναστάντες, οὔτοι ἐκκόψαντες ἐξήρναν. Ἄνευ γὰρ ὄχλου αἱ πόλεις ἀπέμειναν, κατεστράφησαν κάστρα, ἐνεπυρίσθησαν ἐκκλησίαι, κατελύθησαν μοναστήρια ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Τὰ προάστεια δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐπιμελείας ἔρημα καταλειφθέντα, ἀργὴ ἡ γῆ, καὶ οὐδεὶς ταύτην νεμόμενος κατοικεῖ. Ἐπελάβοντο τὰ θηρία τῶν τοπίων, ἅπερ πρότερον τὸ τῶν ἀνθρώπων πλῆθος

κατεκράτει. Καὶ τί μὲν ἐν ἑτέροις μέρεσι τοῦ κόσμου πράττεται, οὐκ ἐπίσταμαι. Ἐπεὶ ἐν ταύτῃ τῇ γῇ ἐν ἣ ἡμεῖς κατοικοῦμεν, τὸ τέλος αὐτοῦ **370** ὁ κόσμος οὐχὶ λοιπὸν μηνύει, ἀλλὰ φανερώς δείκνυσιν. Ὅθεν ἀναγκαῖόν ἐστιν ἡμᾶς τοσοῦτον πεπονημένως τὰ αἰώνια ζητῆσαι, ὅσον γινώσκομεν τὰ πρόσκαιρα παρ' ἡμῶν ἐκπεφυγέναι· βδελυκτὸν ἡγούμενοι τοῦτον τὸν κόσμον, εἰ καὶ ἐκολακεύετο, ὅτε ἐν τοῖς πράγμασι κατευωδοῦτο, τὴν ψυχὴν ἐκθηλάζων. Τοσαύταις γὰρ μάστιξι βαρούμενος, καὶ τοσαύτῃ διαστροφῇ θλιβόμενος, καὶ τοσούτους ἡμῖν πόνους καθ' ἡμέραν διπλασιάζων, οὐδὲν ἕτερον εἰ μὴ ἵνα μὴ ἀγαπηθῇ παρ' ἡμῶν κραυγάζει. Πολλαὶ οὖν ἀκμὴν ὑπάρχουσιν ἐκλεκτῶν πράξεις, ὥσπερ διηγῆσασθαι ὄφελον. Ἀλλὰ ταύτας σιγῇ καλύπτω διὰ τὸ εἰς ἕτερά με σπεύδειν.

ΠΕΤΡ. Πολλοὺς τῶν ἑνδον ὄντων τοῦ κόλπου τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας διστάζοντας κατανοῶ περὶ τῆς ζωῆς τῆς ψυχῆς μετὰ τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον. Δυσωπῶ οὖν, ἵνα ἅπερ δικαίως ἐξαιτοῦνται, εἴπῃς, ὑπὲρ τῆς τῶν πολλῶν οἰκοδομῆς, οἷα τῇ ψυχῇ σου ὑπείσέρχονται ὑποδείγματα, ὥστε τοὺς ἐν δισταγμῷ ὄντας μαθεῖν, ὅτι ἡ ψυχὴ σὺν τῇ σαρκὶ οὐκ ἀποθνήσκει.

ΓΡΗΓΟΡ. Σφόδρα ἐπίπονον τοῦτο τὸ ἔργον ὑπάρχει. Καὶ μάλιστα τῆς ψυχῆς ἐν ἀσχολίᾳ οὔσης, καὶ εἰς ἕτερα παρατεινομένης. Ἐὰν δέ εἰσὶ τινες οἷς ὠφέλεια γενέσθαι δύναται, τὸ θέλημά μου καταλιμπάνω, καὶ πρὸς τὴν τῶν πλησίον κοπιῶ, καὶ τοῦ Θεοῦ δύναμιν παρέχοντος, καθὼς δυνηθῶ, ἐν τῷ ἐπακολουθοῦντι τετάρτῳ βιβλίῳ ὑποδεικνύω, ὅτι ἡ ψυχὴ μετὰ τὴν τῆς σαρκὸς τελείωσιν ἀθάνατος διαμένει.

LIBER QUARTUS. BIBAION TETAPTON.

372 CAPUT PRIMUM. *Quod aeterna ac spiritalia ideo a carnalibus minus credantur, quia ea quae audiunt per experimentum minime noverunt.*

GREGORIUS. Postquam de paradisi gaudiis, culpa exigente, expulsus est primus humani generis parens, in hujus caecitatis atque exsilii quam patimur venit aerumnam, quia peccando extra semetipsum fusus, jam illa coelestis patriae gaudia, quae prius contemplabatur, videre non potuit. In paradiso quippe assueverat homo verbis Dei perfrui, beatorum angelorum spiritibus cordis munditia et celsitudine visionis interesse; sed postquam huc cecidit, ab illo quo implebatur mentis lumine recessit (**Hom. 32**). Ex cujus videlicet carne nos in hujus exsilii caecitate nati, audivimus quidem coelestem esse patriam, audivimus ejus cives angelos Dei, audivimus eorundem angelorum socios spiritus justorum et perfectorum. Sed carnales quique, quia illa invisibilia scire non valent per experimentum, dubitant utrumne sit quod corporalibus oculis non vident. Quae nimirum dubietas in primo parente nostro esse non potuit, quia exclusus a paradisi gaudiis, hoc quod amiserat, quia viderat relegebat. Hi autem sentire vel recolere

audita non possunt, quia eorum nullum, sicut ille, saltem de praeterito, experimentum tenent. Ac si enim praegnans mulier mittatur in carcerem, ibique pariat puerum, qui natus puer in carcere nutriatur et crescat; cui si fortasse mater quae hunc genuit, solem, lunam, stellas, montes et campos, volantes aves, currentes equos nominet, ille vero qui est in carcere natus et nutritus nihil aliud quam tenebras carceris sciat, et haec quidem esse audiat, sed quia ea per experimentum non novit, veraciter esse diffidat; ita in hac exsilii sui caecitate nati homines, dum esse summa et invisibilia audiunt, diffidunt an vera sint, quia sola haec infima in quibus nati sunt visibilia noverunt. **373** Unde factum est ut ipse invisibilium et visibilium Creator ad humani generis redemptionem Unigenitus Patris veniret, et sanctum Spiritum ad corda nostra mitteret, quatenus per eum vivificati crederemus, quae adhuc scire per experimentum non possumus. Quotquot ergo hunc spiritum haereditatis nostrae pignus accepimus (**Ephes. I, 14**), de vita invisibilium non dubitamus. Quisquis autem in hac credulitate adhuc solidus non est, debet procul dubio majorum dictis fidem praebere, eisque jam per Spiritum sanctum invisibilium experimentum habentibus credere, quia et stultus est puer si matrem ideo aestimet de luce mentiri, quia ipse nihil aliud quam tenebras carceris agnovit.

PETR. Placet valde quod dicis. Sed qui esse invisibilia non credit, profecto infidelis est; qui vero infidelis est, in eo quod dubitat, fidem non quaerit, sed rationem.

371 ΚΕΦΑΛ. Α'. Ὅτι ἀναγκαιότερα τῶν σαρκικῶν πνευματικά.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Μετὰ τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ χαρὰν, τοῦ πταίσματος τῆς παρακοῆς ποιήσαντος, ὁ προπάτωρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐκεῖθεν ἐξεβλήθη, καὶ ἐν τῇ ἐξορίᾳ τῆς τυφλώσεως ταύτης καὶ μερίμνης, ἣν ὑπομένομεν, ἦλθεν. Ἀμαρτήσας γὰρ, καὶ ἔξω ἑαυτοῦ ἐξενεχθεὶς, οὐκέτι λοιπὸν θεάσασθαι ἠδύνατο τὴν χαρὰν ἐκείνην τῆς οὐρανίου πατρίδος, ἣν πρότερον ἐώρα. Ἐν γὰρ τῷ παραδείσῳ ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχων, τοῖς τοῦ Θεοῦ λόγοις ἀκούειν εἰώθει, καὶ ἐν τῇ τῶν μακαρίων ἀγγέλων καταστάσει, καθαρότητι καρδίας, καὶ ὑψώματι θεωρίας ἔνδον ὑπῆρχε. Μετὰ δὲ τὸ ἐνταῦθα ἐκπεσεῖν αὐτὸν τοῦ λογισμοῦ ἐκείνου, οὗπερ φωτὸς ἐπληροῦτο ἀπέστη, ὅθεν ἐκ τῆς ἐκείνου σαρκὸς ἡμεῖς ἐν ταύτῃ τῆς ἐξορίας τυφλώσει γεννηθέντες, πατρίδα μὲν οὐράνιον ὑπάρχειν ἀκούομεν, καὶ τοὺς ταύτης πολίτας ἀγγέλους· ἀκούομεν κοινωνοὺς τῶν αὐτῶν μακαρίων ἀγγέλων, πνεύματα δικαίων τετελειωμένων. Σαρκικοὶ δέ τινες τὰ ἀθεώρητα ἐκεῖνα γινώσκειν μὴ δυνάμενοι, καὶ διὰ τῆς ἀπειρίας εἰς δειλίαν καταπίπτοντες, ἐν δυσπιστίᾳ εἰσὶ. μὴ νομίζοντες ὑπάρχειν ἐκεῖνα, ἅπερ τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς θεωρῆσαι οὐ δύνανται. Αὕτη δὲ ἡ δειλία ἐν τῷ προπάτορι ἡμῶν οὐχ ὑπῆρχε. Κἂν εἰ γὰρ ἐξεβλήθη ἐκ τῆς τοῦ παραδείσου χαρᾶς, ἀλλ' οὖν ὅμως ὑπεμιμνήσκετο, ὅπερ ἦν θεασάμενος, εἰ καὶ ἀποβαλόμενος ἦν τοῦτο. Οὗτοι δὲ νοῆσαι, ἢ ἀναμνησθῆναι τὰ ἀκουσθέντα οὐ δύνανται, διὰ τὸ μηδὲ μίαν πείραν βεβαίως κρατεῖν αὐτοὺς, καθὼς ἐκεῖνος, ἐκ τῶν παρελθόντων. Ὡσπερ γὰρ ἔγκυος γυνή, ἐν φυλακῇ βληθεῖσα,

ἐκεῖσε τὸ παιδίον γεννήσει. Τὸ δὲ γεννηθὲν παιδίον ἐν αὐτῇ τῇ φυλακῇ ἀνατραφῇ καὶ αὐξήσει. Ἡ δὲ τοῦτο τεκοῦσα μήτηρ πολλάκις αὐτῷ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, ὄρη καὶ πεδιάδας, πετεινὰ πετόμενα, καὶ ἵππους τρέχοντας ὀνομάσει, ἐκεῖνος δὲ ἐν τῇ φυλακῇ γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς, οὐδὲν ἕτερον εἰ μὴ τὸ τῆς φυλακῆς σκότος γινώσκει. Καὶ ταῦτα μὲν ὑπάρχειν ἀκούει, διὰ δὲ τὸ ἐν πείρᾳ αὐτὰ μὴ γινώσκειν, ἀληθῆ αὐτὰ εἶναι ἀπιστήσκει. Οὕτως ἐν ταύτῃ τῇ τῆς ἐξορίας αὐτῶν τυφλώσει γεννηθέντες οἱ ἄνθρωποι, ὑψηλὰ καὶ ἀθέατα ἀκούοντες ὑπάρχειν, ταῦτα δυσπιστοῦσιν εἰ ἐπ' ἀληθείας εἰσὶ. Μόνα γὰρ ταῦτα γινώσκουσι τὰ οἰκτρὰ καὶ ὀρώμενα, ἐν οἷς ἐγεννήθησαν. Ὅθεν **374** λοιπὸν γέγονεν ἵνα αὐτὸς ὁ τῶν ἀοράτων καὶ ὀρωμένων κτίστης, ὁ μονογενὴς τοῦ Πατρὸς Υἱὸς εἰς τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους λύτρωσιν ἔλθῃ, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν εἰσοικίσῃ, ὅπως δι' αὐτοῦ ζωοποιηθέντες, πιστεύσωμεν, περὶ ὧν ἀκμὴν διὰ πείρας ἐν γνώσει γενέσθαι οὐ δυνάμεθα. Ὅσοι οὖν τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς κληρονομίας ἡμῶν ἐνέχυρον ἐλάβομεν, περὶ τῆς τῶν ἀοράτων ζωῆς οὐ διστάζομεν. Ὅστις δὲ ἀκμὴν ἐν τῇ πληροφορίᾳ ταύτῃ ἐδραιωμένος οὐκ ἔστιν, ὀφείλει ἑαυτὸν ἄνευ δισταγμοῦ τοῖς τῶν τελείων ἀνδρῶν λόγοις πρὸς πίστιν ἐπιδοῦναι, τοῖς ἤδη λοιπὸν διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τῶν ἀοράτων τὴν πεῖραν ἔχουσι, καὶ αὐτοῖς πιστεῦσαι. Μάταιος γὰρ λοιπὸν ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ παῖς, ἐὰν διὰ τοῦτο περὶ τοῦ φωτὸς νομίζει τὴν ἑαυτοῦ μητέρα ψεύδεσθαι, διὰ τὸ ἐκεῖνον μηδὲν ἕτερον γινώσκειν, εἰ μὴ τὸ τῆς φυλακῆς σκότος.

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει σφόδρα ὃ λέγεις. Ὁ δὲ τὰ ἀόρατα μὴ πιστεύων εἶναι ἀσφαλῶς, ὅτι ἀπιστός ἐστιν. Ὅστις δὲ ἀπιστος

ὑπάρχει, ἐν τῷ πράγματι ὅπερ διστάζει, οὐ ζητεῖ πίστιν, ἀλλὰ πληροφορίαν.

CAPUT II. *Quod sine fide neque infidelis vivat.*

GREGORIUS Audenter dico, quia sine fide neque infidelis vivit. Nam si eundem infidelem percunctari voluero, quem patrem vel quam matrem habuerit, protinus respondebit, illum atque illam. Quem si statim requiram utrumne noverit quando conceptus sit, vel viderit quando natus, nihil horum se vel nosse, vel vidisse fatebitur, et tamen quod non vidit, credit. Nam illum patrem illamque se habuisse matrem absque dubitatione testatur.

PETR. Fateor quia nunc usque nescivi quod infidelis haberet fidem.

GREGOR. Habent etiam infideles fidem, sed utinam in Deum. Quam si utique haberent, infideles non essent. Sed hinc in sua perfidia redarguendi sunt, hinc ad fidei gratiam provocandi, quia si de ipso suo visibili corpore credunt quod minime viderunt, cur invisibilia non credunt, quae corporaliter videri non possunt;

ΚΕΦΑΛ. Β'. Ὅτι ἄνευ πίστεως οὐδὲ ὁ ἄπιστος
ζῇ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τολμῶ δὲ λέγειν ὅτι ἄνευ πίστεως οὔτε ὁ ἄπιστος ζῇ. Ἐὰν γὰρ τὸν ἄπιστον ἐρωτῆσαι θελήσω, τίνα πατέρα, ἢ τίνα μητέρα ἔχει; παρευθὺ ἀποκρίνεται, ἐκεῖνον, κάκείνην. Ὅντινα πάλιν ἐὰν ἀνακρίνω εἰ γινώσκει πότε συνελήφθη, ἢ ἐὰν ἐθεώρησε πότε ἐγεννήθη; οὐδὲν ἐκ τούτων ἑαυτὸν γινῶναι, ἢ θεάσασθαι ὁμολογεῖ, πλὴν ὅμως καὶ ὅπερ οὐκ οἶδε πιστεύει· ἐκεῖνον δὲ πατέρα κάκείνην μητέρα ἐσχηκέναι ἑαυτὸν ἄνευ δισταγμοῦ μαρτυρεῖ.

ΠΕΤΡ. Ὁμολογῶ μὴ γινώσκειν με ἕως τοῦ νῦν ὅτι καὶ ὁ ἄπιστος πίστιν ἔχει.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐχουσι μὲν οὖν καὶ οἱ ἄπιστοι πίστιν, ἀλλ' εἴθε εἰς τὸν Θεὸν, ἣνπερ ἐὰν ἀσφαλῶς ἐκέκτηντο, ἄπιστοι εἶναι οὐκ εἶχον. Ἐκ τούτου δὲ εἰς τὴν τῆς πίστεως χάριν προσκλητέοι εἰσὶν, ὅτι ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν διελέγχονται δυσπιστίας. Ἐὰν γὰρ περὶ τοῦ ἰδίου σώματος πιστεύουσιν, ὅπερ οὐδαμῶς ἐθεάσαντο, διατί καὶ περὶ τῶν ἀορατῶν οὐ πιστεύουσιν, ἅπερ σωματικῶς θεωρῆσαι οὐ δύνανται;

CAPUT III. *Quod tres vitales spiritus sunt creati.*

Nam quia post mortem carnis vivat anima, patet ratio, sed fidei admista. Tres quippe vitales spiritus creavit omnipotens Deus: unum qui carne non tegitur; alium qui carne tegitur, sed non cum carne moritur; tertium qui carne tegitur, et cum carne

moritur. Spiritus namque est qui carne non tegitur, angelorum; spiritus qui carne tegitur, sed cum carne non moritur, hominum; spiritus qui carne tegitur, et cum carne moritur, jumentorum omniumque brutorum animalium. Homo itaque sicut in medio creatus est, ut esset inferior angelo, superior jumento, ita aliquid habet commune cum summo, aliquid commune cum infimo: immortalitatem scilicet spiritus cum angelo, mortalitatem vero carnis cum jumento; **376** quousque et ipsam mortalitatem carnis gloria resurrectionis absorbeat, et inhaerendo spiritui caro servetur in perpetuum, quia et ipse spiritus inhaerendo carni servatur in Deum. Quae tamen caro nec in reprobis inter supplicia perfecte deficit, quia semper deficiendo subsistit; ut qui spiritu et carne peccaverunt, semper essentialiter viventes, et carne et spiritu sine fine moriantur.

PETR. Rationi fidelium placent cuncta quae dicis. Sed quaeso te, dum spiritus hominum atque jumentorum tanta distinctione discernas, quid est quod Salomon ait: *Dixi in corde meo de filiis hominum, ut probaret eos Deus, et ostenderet similes esse bestiis; idcirco unus interitus est hominis et jumentorum, et aequa utriusque conditio (Eccle. III, 18)?* Qui adhuc eandem suam sententiam subtiliter exsequens, adjungit: *Sicut moritur homo, sic et illa moriuntur, similiter spirant omnia, et nihil habet homo jumentis amplius (Ibid., 19).* Quibus adhuc verbis generalem definitionem subinfert dicens: *Cuncta subjacent vanitati, et omnia pergunt ad unum locum; de terra facta sunt, et in terram pariter revertuntur (Ibid.).*

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Ὅτι τρία ἔκτισεν ὁ Θεὸς ζωτικὰ πνεύματα.

Ὅτι οὖν μετὰ τὸν θάνατον τῆς σαρκὸς ζήσεται ἡ ψυχὴ διὰ τῆς ἀπολογίας ἀποδείξαι πειράσομαι, συντρεχούσης δηλονότι τῆς πίστεως. Τρία τοίνυν ζωτικὰ πνεύματα ἔκτισεν ὁ παντοδύναμος κύριος· ἓν, ὅπερ σαρκὶ οὐ καλύπτεται. Ἐτερον δέ, σαρκὶ μὲν καλυπτόμενον, οὐχὶ δὲ ἅμα τῇ σαρκὶ ἀποθνήσκον. Τὸ δὲ τρίτον, σαρκὶ καλυπτόμενον, καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς ἀποθνήσκον. Πνεῦμα οὖν σαρκὶ μὴ καλυπτόμενόν ἐστι τὸ τῶν ἀγγέλων. Τὸ δὲ τῇ σαρκὶ καλυπτόμενον πνεῦμα, οὐ μετὰ τῆς σαρκὸς δὲ ἀποθνήσκον, τὸ τῶν ἀνθρώπων. Τὸ δὲ τῇ σαρκὶ καλυπτόμενον πνεῦμα, καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς ἀποθνήσκον, τὸ τῶν κτηνῶν. Ὁ ἄνθρωπος τοίνυν ὅστις ἐν μέσῳ ἐκτίσθῃ, κατώτερος ὢν τοῦ ἀγγέλου, καὶ ἀνώτερος τοῦ κτήνους λοιπὸν ἐπίκοινόν τι ἔχει μετὰ τοῦ ὑψηλοῦ, ὁμοίως καὶ μετὰ τοῦ ἐλάττονος, τὴν τοῦ πνεύματος δῆλον ἀθανασίαν μετὰ τοῦ ἀγγέλου, τὸν δὲ τῆς σαρκὸς θάνατον, μετὰ τοῦ κτήνους· **375** ἕως οὗ καὶ αὐτὸ τὸ θνητὸν τῆς σαρκὸς ἡ δόξα τῆς ἀναστάσεως ἀθανατήσῃ. Προσκολλωμένη γὰρ τῷ πνεύματι ἢ σὰρξ, φυλάττεται εἰς τὸν αἰῶνα, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ τὸ πνεῦμα προσκολλώμενον τῷ Θεῷ ἐν αὐτῷ φυλάττεται. Ὅθεν οὐδὲ ἐν τοῖς ἀποδεδοκιμασμένοις ἡ αὐτὴ σὰρξ ἐν ταῖς βασάνοις παντελῶς ἐκλείπει. Πάντοτε γὰρ τηκομένη διαμένει· ἵνα οἱ τῷ πνεύματι καὶ τῇ σαρκὶ ἁμαρτήσαντες, πάντοτε ἐν διαμονῇ ζῶντες, σαρκὶ καὶ πνεύματι ἄνευ τέλους ἀποθάνωσιν.

ΠΕΤΡ. Τῇ τῶν πιστῶν πληροφορίᾳ ἀρέσκουσι πάντα ἃ λέγεις, ἀλλ' αἰτῶ σε, ἐν ὅσῳ τῶν ἀνθρώπων πνεῦμα ἀπὸ τῶν κτηνῶν

τοσαύτη διαστάσει διέκρινας, τί ἐστὶν ὅπερ ὁ Σολομὼν λέγει·
Εἶπον ἐν τῇ καρδίᾳ μου περὶ λαλιᾶς υἱῶν ἀνθρώπου, ὅτι
διακρινεῖ αὐτοὺς ὁ Θεὸς, καὶ τοῦ δεῖξαι ὅτι αὐτοὶ κτήνη εἰσὶ·
καὶ γε αὐτοῖς συνάντημα υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ συνάντημα
τοῦ κτήνους, συνάντημα ἐν τοῖς πᾶσιν αὐτοῖς; Ὅστις ἀκμὴν
τῇ αὐτῇ ψήφῳ ἐπὶ λεπτοῦ ἐξακολουθῶν, προστίθῃσιν· Ὡς ὁ
θάνατος τούτου οὕτως ὁ θάνατος τούτου, καὶ πνεῦμα ἐν τοῖς
πᾶσι· καὶ τί περιέσσευσεν ὁ ἄνθρωπος παρὰ τὸ κτῆνος;
Οὐδέν. Οἷς ἀκμὴν λόγοις καθολικὴν ψῆφον ὑποβάλλει λέγων·
Ὅτι τὰ πάντα ματαιότης, τὰ πάντα πορεύεται εἰς ἓνα τόπον,
τὰ πάντα ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ χοῦ, καὶ τὰ πάντα ἐπιστρέφει εἰς
τὸν χοῦν.

CAPUT IV. *De quaestione Salomonis qua
dicitur: Unus interitus est hominis et
jumentorum.*

GREGORIUS. Salomonis liber in quo haec scripta sunt,
Ecclesiastes appellatus est. Ecclesiastes autem
proprie concionator dicitur. In concione vero sententia
promitur, per quam tumultuosae turbae sediatio comprimatur.
Et cum multi diversa sentiunt, per concionantis rationem ad
unam sententiam perducuntur. Hic igitur liber idcirco
concionator dicitur, quia Salomon in eo quasi tumultuantis
turbae suscepit sensum, ut ea per inquisitionem dicat, quae
fortasse per tentationem imperita mens sentiat. Nam quot
sententias quasi per inquisitionem movet, quasi tot in se

personas diversorum suscipit. Sed concionator verax velut extensa manu omnium tumultus sedat, eosque ad unam sententiam revocat, cum in ejusdem libri termino ait: *Finem loquendi omnes pariter audiamus: Deum time, et mandata ejus observa; hoc est enim omnis homo* (**Eccle. XII, 13**). Si enim in libro eodem per locutionem suam multorum personas non suscepit, cur ad audiendum loquendi finem secum pariter omnes admonebat? Qui igitur in fine libri dicit: *Omnes pariter audiamus*, ipse sibi testis est quia in se multorum personas suscipiens, quasi solus locutus non est. Unde et alia sunt quae in libro eodem per inquisitionem moventur, atque alia quae per rationem satisfaciunt; alia quae ex tentati profert animo, atque adhuc hujus mundi delectationibus dediti; alia vero in quibus ea quae rationis sunt 377 disserit, ut animum a delectatione compescat. Ibi namque ait: *Hoc itaque mihi visum est bonum, ut comedat quis et bibat, et fruatur laetitia ex labore suo* (**Eccle. V, 17**). Et longe inferius subjungit: *Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii* (**Eccle. VII, 3**). Si enim bonum est manducare et bibere, melius fuisse videbatur ad domum convivii pergere quam ad domum luctus. Ex qua re ostenditur quia illud ex infirmantium persona intulit, hoc vero ex rationis definitione subjunxit. Nam ipsas protinus rationis causas edisserit, et de domo luctus quae sit utilitas ostendit, dicens: *In illa enim finis cunctorum admonetur hominum, et vivens cogitat quid futurus sit* (**Ibid.**). Rursum illic scriptum est: *Laetare, juvenis, in adolescentia tua* (**Eccle. XI, 9**). Et paulo post subditur: *Adolescentia enim et voluptas vana sunt* (**Ibid., 10**). Qui dum hoc postmodum vanum esse redarguit, quod prius admonuisse videbatur, patenter indicat, quia illa quasi ex desiderio carnali verba intulit, haec vero ex judicii veritate

subjunxit. Sicut ergo delectationem prius carnalium exprimens, curis postpositis, denuntiat bonum esse manducare et bibere, quod tamen postmodum ex iudicii ratione reprehendit, cum esse melius dicit ire ad domum luctus quam ad domum convivii; et sicut laetari debere juvenem in adolescentia sua, quasi ex deliberatione carnalium proponit, et tamen postmodum per definitionem sententiae adolescentiam et voluptatem vana esse redarguit; ita etiam concionator noster, velut ex mente infirmantium humanae suspicionis sententiam proponit, dum dicit: *Unus interitus est hominis et jumentorum, et aequa utriusque conditio. Sicut moritur homo, sic et illa moriuntur; similiter spirant omnia, et nihil habet homo jumentis amplius* (**Eccle. III, 10**). Qui tamen ex definitione rationis suam postmodum sententiam profert, dicens: *Quid habet amplius sapiens a stulto, et quid pauper, nisi ut pergat illuc ubi est vita* (**Ibid. VI, 8**)? Qui igitur dixit: *Nihil habet homo jumentis amplius*, ipse rursum definivit, quia habet aliquid sapiens non solum amplius a jumento, sed etiam ab homine stulto, videlicet ut pergat illuc ubi est vita. Quibus verbis primum indicat quia hic hominum vita non est, quam esse alibi testatur. Habet ergo homo hoc amplius jumentis, quia illa post mortem non vivunt, hic vero tunc vivere inchoat, cum per mortem carnis hanc visibilem vitam consummat. Qui etiam longe inferius dicit: *Quodcunque potest manus tua facere, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erit apud inferos, quo tu properas* (**Eccle. IX, 10**). Quomodo ergo unus interitus est hominis et jumenti, et aequa utriusque conditio? Aut quomodo nihil habet homo jumentis amplius, cum jumenta post mortem carnis non vivunt; hominum vero spiritus pro malis suis operibus post mortem carnis ad inferos

deducti, nec in ipsa morte moriuntur? Sed in utraque tam dispari sententia demonstratur quia concionator verax et illud ex tentatione carnali intulit, et hoc postmodum ex spiritali veritate definivit.

PETR. Libet nescisse quod requisivi, dum me **380** in tanta subtilitate contigit discere quod nescivi. Sed quaeso te, ut me aequanimiter feras, si ipse quoque apud te more Ecclesiastis nostri, infirmantium in me personam suscepero, ut eisdem infirmantibus prodesse propinquius quasi per eorum inquisitionem possim.

GREGOR. Cur condescendentem te infirmitati proximorum aequanimiter non feram, cum Paulus dicat: *Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos (I Cor. IX, 22)*? Quod ipse quoque dum ex condescensione charitatis egeris, in hac re amplius venerari debes, in qua morem egregii praedicatoris imitaris.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Περὶ τοῦ ῥητοῦ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τὸ τοῦ Σολομῶντος βιβλίον, ἐν ᾧ ταῦτα γεγραμμένα εἰσιν, Ἐκκλησιαστής ἐπωνομάσθη. Ἐκκλησιαστής δὲ κυρίως λέγεται, ὁ λαὸν ἀθροίζων. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὖν ὁρισμὸς προβαίνει, δι' οὗ ἡ ταραχὴ τοῦ πλήθους κατασιγάζεται. Καὶ ἐν ᾧ πολλοὶ διάφορα νοοῦσι διὰ τῆς τοῦ ἐκκλησιαστοῦ ἀπολογίας, πάντες εἰς μίαν ψῆφον

ἀπάγονται. Τούτου ἕνεκεν καὶ τὸ βιβλίον τοῦτο Ἐκκλησιαστής ὠνομάσθη. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Σολομὼν ἐν τούτῳ, ὥσπερ λαοῦ ταραχώδους τὸν νοῦν ἀνεδέξατο, ἵνα δι' ἐπιζητήσεως πάντα εἴπῃ, ὥστε λοιπὸν διὰ πείρας καὶ τὸν ἄπειρον λογισμὸν νοῆσαι· ὅτι ὅσας ψήφους δι' ἐπιζητήσεως κινεῖ, τοσαῦτα εἰς ἑαυτὸν διάφορα πρόσωπα ἀνεδέξατο. Ἀλλ' ὁ ἀληθινὸς ἐκκλησιαστής, ὥσπερ ἐκτεταμένης τῆς χειρὸς πάντων τὴν ταραχὴν κατασιγάζει, καὶ τούτους εἰς μίαν ψῆφον ὑποστρέφει, καθὼς ἐν τῷ τέλει τῆς αὐτῆς βίβλου λέγει· Τέλος λόγου τὸ πᾶν ἄκουε· τὸν Θεὸν φοβοῦ, καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ φύλαξον. Τουτέστιν ἕκαστος ἄνθρωπος. Ἐὰν γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ διὰ τῆς ἀπολογίας αὐτοῦ πολλῶν πρόσωπα οὐκ ἀνεδέξατο, πῶς ἐν τῷ τέλει τοῦ λαλεῖν εἰς τὸ ἀκοῦσαι, πάντας ἅμα ἑαυτοῦ ἐνουθέτησεν; Αὐτὸς γὰρ ἐν τῷ τέλει τῆς βίβλου λέγει· Πάντες ὁμοῦ ἀκούσωμεν. Ὅθεν αὐτὸς ἑαυτοῦ μάρτυς ἐστίν, ὅτι εἰς ἑαυτὸν πολλῶν πρόσωπα ἀναδεξάμενος, ὥσπερ μόνος λαλήσας οὐκ ἔστιν. Ἔτερα γάρ εἰσιν ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ, ἅπερ δι' ἐπιζητήσεως κινοῦνται. Καὶ ἕτερα τὰ διὰ τῆς ἀπολογίας ἐπιλυόμενα, ἕτερα πάλιν ἅπερ ἐκ προσώπου τῆς πειραζομένης ψυχῆς προφέρει. Καὶ ἔτι ἐν ταῖς τοῦ κόσμου ἐπιθυμίαις ἐκδεδομένη, καὶ ἕτερα τὰ διὰ τῆς ἀπολογίας **378** ἀπαγγέλλει, ὥστε τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῆς τῶν παρόντων τερπνότητος παρεπάρῃ. Ἐκεῖ μὲν γὰρ εἶπε τοῦτο· Εἶδον καλὸν ἵνα φάγῃ τις καὶ πίῃ, καὶ ἀπολαύσῃ εὐφροσύνης ἐκ τοῦ μόχθου αὐτοῦ. Παρακατιῶν δὲ προστίθῃσι, λέγων· Ἀγαθὸν πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους, ἢ εἰς οἶκον πότου. Ἐὰν οὖν καλὸν ἐστὶ φαγεῖν, καὶ πιεῖν, κρεῖττον εἶναι ἐνόμιζε τὸ εἰς οἶκον πορευθῆναι πότου, ἢ εἰς οἶκον πένθους. Ἐξ οὗ πράγματος φανερόν καθέστηκεν, ὅτι ἐκεῖνο μὲν, ἐκ προσώπου τῶν νοσοῦντων προήγαγε, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς ἀπολογητικῆς προέθετο τελειότητος. Παρευθὺ γὰρ

αὐτὰ τὰ τῆς ἀπολογίας ἐρμηνεύει, καὶ τίς ἡ ὠφέλεια ἥ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πένθους δείκνυσι, λέγων· Ἐν αὐτῇ γὰρ τὸ τέλος πάντων ἀνθρώπων νοθετεῖται, καὶ ζῶν διαλογίζεται τί μέλλει εἶναι. Πάλιν γέγραπται· Εὐφράνθητι, νεανίσκε, ἐν τῇ νεότητί σου. Καὶ μετ' ὀλίγον· Ἡ νεότης καὶ ἡ ἄνοια μάταιά ἐστιν. Ὁ οὖν μάταιον εἶναι διελέγχων, ὅπερ πρότερον ἐν τάξει νοθεσίας ἐνομίζετο, φανερῶς ἀποδεικνύει, ὅτι ἐκεῖνα τὰ ῥήματα ὡς ἐκ τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας προήγαγε, ταῦτα δὲ ἐκ τῆς κρίσεως τῆς ἀληθείας προσέθηκε. Καθάπερ γὰρ πρότερον τὴν τερπνότητα, ὡς ἐκ προσώπου τῶν σαρκικῶν ἀπεφάνητο, καλὸν εἶναι τὸ φαγεῖν καὶ πιεῖν λέγων τῆς φροντίδος ἀμελήσας, ὅπερ μᾶλλον μετέπειτα ἐκ τῆς ἀπολογίας τῆς κρίσεως καταδικάζει ἐν τῷ λέγειν, κρεῖττον εἶναι πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους ἢ περ εἰς οἶκον πότου. Καὶ πάλιν ἐν τῷ εὐφρανθῆναι τὸν νεανίσκον ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ, τοῦτο αὐτὸ ἐκ προσώπου τῶν σαρκικῶν προτίθεται· μετέπειτα δὲ διὰ τῆς ἀποφάσεως, τὴν νεότητα καὶ τὴν ἄνοιαν ματαίαν εἶναι διελέγχει. Οὗτος λοιπὸν ὁ ἐκκλησιαστὴς ἡμῶν, ὥσπερ ἐκ λογισμοῦ τῶν ἀσθενῶν τῆς τῶν ἀνθρώπων ὑποψίας ψῆφον προστίθησιν, ἐν τῷ λέγειν, ἓνα θάνατον εἶναι ἀνθρώπου καὶ κτήνους, καὶ ὁμοίαν τὴν τῶν ἀμφοτέρων ὑποταγὴν, ὅτι καθὼς ἀποθνήσκει ὁ ἄνθρωπος, οὕτως ἀποθνήσκουσι καὶ ἐκεῖνα· καὶ μία πνοὴ τοῖς πᾶσι, καὶ οὐδὲν ἔχει ἄνθρωπος περισσότερον τοῦ κτήνους. Ὅστις λοιπὸν ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ τῆς ἀπολογίας, τὴν ἰδίαν μετέπειτα ψῆφον προφέρει, λέγων· Ὅτι περισσεῖα τοῦ σοφοῦ ὑπὲρ τὸν ἄφρονα, διότι πένης οἶδε ποῦ πορευθῆ κατέναντι τῆς ζωῆς. Ὁ τοίνυν εἰπὼν ὅτι οὐδὲν ἔχει ὁ ἄνθρωπος τῶν κτηνῶν περισσότερον, αὐτὸς πάλιν ἀπεφάνητο, ὅτι ἔχει τι ὁ σοφός, οὐ μόνον τῶν κτηνῶν περισσότερον, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπου ματαίου, ἵνα πορευθῇ, ἐκεῖσε δηλονότι ἔνθα ἐστὶν ἡ ζωὴ. Οἷς ῥήμασι προδήλως

σημαίνει, ὅτι ἐνθάδε ἡ τῶν ἀνθρώπων ζωὴ οὐκ ἔστιν, ἀλλαχοῦ δὲ ταύτην μαρτυρεῖ ὑπάρχειν. Ἔχει οὖν λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος τοῦτο περισσότερον τῶν κτηνῶν. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ μετὰ θάνατον οὐ ζῶσιν, οὗτος δὲ τότε ζῆσαι ἀπάρχεται, ὅταν διὰ τοῦ θανάτου τῆς σαρκὸς τὴν ὀρωμένην ζωὴν τελειώσῃ. Ὁ δὲ αὐτὸς παρακατιὼν, λέγει· Πάντα ὅσα ἂν εὔρη ἡ χεὶρ σου τοῦ ποιῆσαι, ὅση δύναμις σοι ποιήσῃ, ὅτι οὐκ ἔστι ποίημα, καὶ λογισμὸς, καὶ γνῶσις, καὶ σοφία ἐν ἅδῃ, ὅπου σὺ πορεύῃ ἐκεῖ. Πῶς λοιπὸν ἐν τέλος ἐστὶν ἀνθρώπου καὶ κτήνους, καὶ ἴση τῶν ἀμφοτέρων ὑποταγὴ, ἢ πῶς οὐδὲν ἔχει ἄνθρωπος τοῦ κτήνους περισσότερον; Ἐπειδὴ γὰρ τὰ κτήνη μετὰ τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον οὐ ζῶσιν, τῶν δὲ ἀνθρώπων τὰ πνεύματα διὰ τὰ κακὰ αὐτῶν ἔργα μετὰ θάνατον τῆς σαρκὸς εἰς τὸν ἅδην ἀπενεχθέντα, οὐδὲ εἰς αὐτὸν τὸν θάνατον ἀποθνήσκουσιν. Ὡστε οὖν λοιπὸν φανερῶς δείκνυται, μὴ εἶναι ἴσον ἀμφοτέρων τὸν θάνατον· ὁ γὰρ ἀληθὴς ἐκκλησιαστής, ἐκεῖνο μὲν ἐκ προσώπου σαρκικῆς ἐπιθυμίας προήγαγε, τοῦτο δὲ μετέπειτα ἐκ πνευματικῆς ἀληθείας ἀπεφώνησε.

ΠΕΤΡ. Ὁμολογῶ μὴ γινώσκειν με ὅπερ ἐζήτησα, ἐν **379** ὅσω με συνέβη ἐν τοσαύτῃ λεπτότητι μαθεῖν ὅπερ οὐκ εἶδεν. Ἀλλ' αἰτῶ ὅπως μοι ἀνεξικάκως ἀνάσχη, ἵνα τὸ τῶν νοσούντων πρόσωπον εἰς ἐμαυτὸν ἀναδέξωμαι κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ἐκκλησιαστοῦ, καὶ ὥς διὰ τῆς αὐτῶν ἐπιζητήσεως ὠφέλεια τοῖς πλησίον δι' ἡμῶν γενέσθαι δυνήσωμαι.

ΓΡΗΓΟΡ. Διὰ τί ἀνεξικάκως μὴ ὑπενέγκω, συγκαταβαίνοντός σου τῇ ἀσθενείᾳ τῶν πλησίον, καθὼς Παῦλος λέγει· Τοῖς πᾶσι τὰ πάντα γέγονα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω; Ὅπερ καὶ αὐτὸς νυνὶ ποιεῖς, διὰ τὴν τῆς ἀγάπης

συγκατάβασιν, τὸ τοῦ κήρυκος ἔθος ἐν τῷ πράγματι τούτῳ μιμούμενος.

*CAPUT V. De quaestione animae invisibiliter
exeuntis, an sit quae videri non potest.*

PETRUS. Quodam fratre moriente praesentem me fuisse contigit. Qui repente dum loqueretur, vitalem emisit flatum; et quem prius mecum loquentem videbam, subito extinctum vidi. Sed ejus anima utrum egressa sit, an non, non vidi; et valde durum videtur ut credatur res esse, quam nullus valeat videre.

GREGOR. Quid mirum, Petre, si egredientem animam non vidisti, quam et manentem in corpore non vides? Nunquidnam modo cum mecum loqueris quia videre in me non vales animam meam, idcirco me esse exanimem credis? Natura quippe animae invisibilis est, atque ita ex corpore invisibiliter egreditur, sicut in corpore invisibiliter manet.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. Περὶ ψυχῆς αἴφνης ἐκ τοῦ σώματος
ἐξελθούσης.

ΠΕΤΡΟΣ. Τελευτῶντί τινι ἀδελφῷ συνέβη παρόντα με ἐκεῖσε εὐρεθῆναι. Ὅστις ἐν ὧσιν ἐλάλει, αἴφνης τὸ ζωτικὸν πνεῦμα ἀπεβάλετο, καὶ ὃν πρότερον μετ' ἐμοῦ λαλοῦντα ἐθεώρουν, ἄφνω νεκρωθέντα ἐθεασάμην. Τὴν δὲ τούτου ψυχὴν εἴτε ἐξῆλθεν, εἴτε οὐκ ἐξῆλθεν ἰδεῖν οὐκ ἠδυνήθην. Καὶ σφόδρα δύσκολον φαίνεται τοῦ πιστευθῆναι ὑπάρχειν πρᾶγμα, ὅπερ οὐδεὶς δύναται θεωρῆσαι.

ΓΡΗΓΟΡ. Τί θαυμαστὸν, Πέτρε, ἐὰν ἐξερχομένην τὴν ψυχὴν οὐκ ἐθεάσω, ἥνπερ οὐδὲ ἐν τῷ σώματι μένουσαν θεάσασθαι δύνασαι; Μὴ γὰρ ἀρτίως ἐν ᾧ μετ' ἐμοῦ συντυγχάνεις, ὅτι τὴν ψυχὴν μου θεωρῆσαι οὐ δύνασαι, ἅψυχον εἶναί με πιστεύεις; Ἡ οὖν τῆς ψυχῆς φύσις ἀθεώρητος ὑπάρχει, ὥστε καὶ ἐκ τοῦ σώματος ἀοράτως ἐξέρχεται, καθὼς καὶ ἐν τῷ σώματι οὔσα, ἀθέατος διαμένει.

CAPUT VI. *Quod vita animae manentis in corpore sicut deprehenditur ex motu membrorum, sic vita animae post corpus in sanctis pensanda est ex virtute miraculorum.*

PETRUS. Sed vitam animae in corpore manentis pensare possum ex ipsis motibus corporis, quia nisi corpori anima adesset, ejusdem membra corporis moveri non possent; vitam vero animae post carnem in quibus motibus quibusve operibus video, ut ex rebus visis esse colligam quod videre non possum?

GREGOR. Non quidem similiter, sed dissimiliter dico, quia sicut vis animae vivificat et movet corpus, sic vis divina implet quae creavit omnia; et alia inspirando vivificat, aliis tribuit ut vivant, aliis vero hoc solummodo praestat ut sint. Quia vero esse non dubitas creantem et regentem, implentem et circumplectentem, transcendentem et sustinentem, incircumscriptum atque invisibilem Deum, ita dubitare non debes hunc invisibilia obsequia habere. Debent quippe ea quae ministrant ad ejus similitudinem tendere cui ministrant, ut quae invisibili serviunt, esse invisibilia non dubitentur. Haec autem quae esse credimus, nisi sanctos angelos, **381** et spiritus justorum? Sicut ergo motum considerans corporis, vitam animae in corpore manentis perpendis ab imo, ita vitam animae exeuntis a corpore perpendere debes a summo, quia potest invisibiliter vivere, quam oportet in obsequio invisibilis Conditoris manere.

PETR. Recte totum dicitur, sed mens refugit credere, quod corporeis oculis non valet videre.

GREGOR. Cum Paulus dicat: *Est enim fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium* (**Hebr. XI, 1**), hoc veraciter dicitur credi, quod non valet videri. Nam credi jam non potest quod videri potest. Ut tamen te breviter reducam ad te, nulla visibilia nisi per invisibilia videntur. Ecce enim cuncta corporea oculus tui corporis aspicit, nec tamen ipse corporeus oculus aliquid corporeum videret, nisi hunc res incorporea ad videndum acueret. Nam tolle mentem quae non videtur, et incassum patet oculus qui videbat. Subtrahe animam corpori, remanent procul dubio oculi in corpore aperti. Si igitur per se videbant, cur discedente anima nihil vident? Hinc ergo collige quia ipsa

quoque visibilia non nisi per invisibilia videntur. Ponamus quoque ante oculos mentis aedificari domum, immensas moles levari, pendere magnas in machinis columnas; quis, quaeso te, hoc opus operatur, corpus visibile quod illas moles manibus trahit, an invisibilis anima quae vivificat corpus? Tolle enim quod non videtur in corpore, et mox immobilia remanent cuncta quae moveri videbantur, visibilia corpora metallorum. Qua ex re pensandum est quia in hoc quoque mundo visibili nihil nisi per creaturam invisibilem disponi potest. Nam sicut omnipotens Deus aspirando vel implendo ea quae ratione subsistunt, et vivificat, et movet invisibilia; ita ipsa quoque invisibilia implendo movent atque vivificant carnalia corpora quae videntur.

PETR. Istis, fateor, allegationibus libenter victus, prope nulla jam esse haec visibilia existimare compellor, qui prius in me infirmantium personam suscipiens, de invisibilibus dubitabam. Itaque placent cuncta quae dicis; sed tamen sicut vitam animae in corpore manentis ex motu corporis agnosco, ita vitam animae post corpus, apertis quibusdam rebus attestantibus, cognoscere cupio.

GREGOR. Hac in re si cor paratum tuae dilectionis invenio, in allegatione minime laboro. Nunquidnam sancti apostoli et martyres Christi praesentem vitam despicerent, et in mortem carnis animas ponerent, nisi certiore animarum vitam subsequi scirent? Tu vero ipse inquires quia vitam animae in corpore manentis ex motibus corporis agnoscis; et ecce hi qui animas in mortem posuerunt, atque animarum vitam postmortem carnis esse crediderunt, quotidianis **384** miraculis coruscant. Ad exstincta namque eorum corpora viventes aegri veniunt, et sanantur; perjuri veniunt, et daemonio vexantur,

daemoniaci veniunt, et liberantur; leprosi veniunt, et mundantur; deferuntur mortui, et suscitantur. Pensa itaque eorum animae qualiter vivunt illic ubi vivunt, quorum hic mortua corpora in tot miraculis vivunt. Si igitur vitam animae manentis in corpore deprehendis ex motu membrorum, cur non perpendis vitam animae post corpus, etiam per ossa mortua in virtute miraculorum?

PETR. Nulla, ut opinor, huic allegationi ratio obsistit, in qua ex rebus visibilibus cogimur credere quod non videmus.

ΚΕΦΑΛ. ζ'. Περὶ ψυχῆς καὶ σώματος τῶν ἁγίων.

ΠΕΤΡΟΣ. Ἀλλὰ τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς ἐν τῷ σώματι μενούσης, δύναμαι εἰκάσαι ἐξ αὐτῶν τῶν τοῦ σώματος κινήματων. Εἰ μὴ γὰρ παρῆν τῷ σώματι ἡ ψυχὴ, τὰ μέλη τοῦ αὐτοῦ σώματος κινεῖσθαι οὐκ ἠδύναντο. Ζωὴν δὲ ψυχῆς μετὰ τὴν ἐκ τῆς σαρκὸς ἔξοδον, ἐν ποίοις κινήμασιν, ἢ ἐν ποίοις ἔργοις θεωρῶ, ἵνα ἐκ τῶν θεωρουμένων πραγμάτων ὑπάρχειν κατανοήσω, ἅπερ θεωρῆσαι οὐ δύναμαι;

ΓΡΗΓΟΡ. Οὐχ ὥσπερ ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς ζωοποιεῖ καὶ κινεῖ τὸ σῶμα, οὕτω καὶ ἡ θεία δύναμις πληροῖ πάντα ἅπερ ἔκτισεν, ἀλλὰ καὶ ἐμπνέουσα ζωοποιεῖ. Καὶ τοῖς μὲν παρέχει, ἵνα ζήσωσι, τοῖς δὲ, τὸ εἶναι καὶ μόνον. Τὸν οὖν Θεὸν ἀόρατον καὶ ἀπερίγραφτον ὑπάρχειν οὐ διστάζεις, κτίζοντα καὶ ποιμαίνοντα, πληροῦντα καὶ περιέποντα, ὑπερβαίνοντα καὶ

διαμένοντα. Οὐκ ὀφείλεις οὖν διστάσαι τοῦτον καὶ ἀοράτους λειτουργοὺς ἔχειν. Ἐπρεπε γὰρ τοὺς αὐτῷ διακονοῦντας εἰς τὴν αὐτοῦ ὁμοίωσιν παρεκταθῆναι, ὥτινι καὶ διακονοῦσιν. Ὡστε τὰ τῷ ἀοράτῳ δουλεύοντα, ἀόρατα εἶναι μὴ ἀπιστηθῶσι. Ταῦτα δὲ ποῖα εἶναι πιστεύομεν, εἰ μὴ τοὺς ἁγίους ἀγγέλους, **382** καὶ τὰ τῶν δικαίων πνεύματα, ὥστε λοιπὸν καθάπερ τὴν τοῦ σώματος κίνησιν κατανοῶν, τὴν τῆς ψυχῆς ζωὴν ἐν τῷ σώματι μένειν εἰκάζεις, οὕτως ὀφείλεις ἀπὸ τοῦ μικροῦ καὶ τὸ ὑψηλὸν εἰκάσαι. Ὅτι καὶ ἐξερχομένη τοῦ σώματος ἢ ψυχὴ ζῆσαι δύναται ἀωράτως, ἣν δέον ἔστιν εἰς τὴν τοῦ ἀοράτου κτίστου λειτουργίαν διαμεῖναι.

ΠΕΤΡ. Ὁρθῶς ἅπαντα ἀρέσκονται. Ἀλλ' ὁ νοῦς ἀποφεύγει, ὅπερ τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς θεωρῆσαι οὐ δύναται.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐν τῷ τὸν μακάριον Παῦλον λέγειν ὅτι ἐστὶ πίστις, ἐλπίζομένων ὑπόστασις πραγμάτων, ἔλεγχος οὐ βλεπομένων, δίκαιον ἐν τούτῳ ὑπάρχει τὸ πιστευθῆναι καὶ ὅπερ θεωρηθῆναι οὐ δύναται. Ἐπεὶ λοιπὸν οὐδὲ ὅπερ θεωρεῖται πιστευθῆναι δύναται. Ὅμως κατὰ τὸ δυνατόν μοι, δι' ὀλίγου σε πρὸς σεαυτὸν ἐπιστρέφω, οὐδὲν τῶν ὁρώμενων ἄνευ τῶν ἀοράτων θεωρεῖται. Ἴδου γὰρ πάντα τὰ σωματικὰ ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ σώματος θεωρεῖ. Οὐκ ἂν δέ τι σωματικὸν ὁ αὐτὸς τοῦ σώματος ὀφθαλμὸς θεάσεται, ἐὰν μὴ τοῦτον πρᾶγμα ἀσώματον κινήσῃ πρὸς τὸ θεάσασθαι. Ἐπαρον γὰρ τὸν λογισμὸν τὸν μὴ θεωρούμενον, καὶ εἰς ἄκαιρον ὁ ὀφθαλμὸς ἀνέωκται ὁ θεώμενος. Παρέπαρον τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος, καὶ ἀπομένουσι δηλονότι οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν τῷ σώματι ἀνεωγμένοι. Ἐὰν οὖν δι' ἑαυτῶν ἐθεώρησαν, διατὶ ὑποχωρησάσης τῆς ψυχῆς οὐδὲν θεωροῦσιν. Ἐκ τούτου τοίνυν κατανόησον, ὅτι αὐτὰ τὰ ὁρώμενα, εἰ μὴ διὰ τῶν ἀοράτων οὐ θεωροῦνται. Θῶμεν οὖν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν

τοῦ νοῦς οἰκοδομηθῆναι οἶκον, καὶ ἐν πλείστῳ βάρει τοῦτον ὑψῶσαι, μεγίστους δὲ κίονας ἐν τοῖς μαγγάνοις κρεμάσαι. Τίς τοίνυν, αἰτῶ σε, τὸ ἔργον τοῦτο ἐργάζεται, τὸ σῶμα τὸ ὀρώμενον, ὅπερ αὐτὰ τὰ βάρη ταῖς χερσὶν αἶρει, ἢ ἡ ἀόρατος ψυχὴ ἢ ζωοποιοῦσα τὸ σῶμα; Ἐπαρον γὰρ τὸ μὴ θεωρούμενον ἐν τῷ σώματι, καὶ εὐθέως ἀκίνητα ἀπομένουσιν ἅπαντα ἐκεῖνα τῶν μετάλλων τὰ σώματα, ἅπερ κινούμενα ἐθεωροῦντο. Ἐκ τούτου οὖν κατανόησον, ὅτι ἄνευ τοῦ κτίσματος τοῦ ἀοράτου, οὐδὲν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ τῷ ὀρωμένῳ διοικηθῆναι δύναται. Καθάπερ γὰρ ὁ παντοδύναμος Θεὸς ἐμπνέων καὶ πληρῶν πάντα τὰ δικαίως συνιστάμενα, ζωοποιεῖ καὶ κινεῖ τὰ ἀόρατα, οὕτως αὐτὰ τὰ ἀόρατα πληροῦσι, καὶ κινοῦσι, καὶ σοφίζουσι τὰ ὀρώμενα σώματα.

ΠΕΤΡ. Ὁμολογῶ ἡδέως, τοῦ δεσμοῦ τούτου ἀπολυθεὶς, μηδὲν εἶναι ταῦτα τὰ ὀρατὰ λογίσασθαι, ὅστις πρότερον τὸ τῶν νοσοῦντων πρόσωπον εἰς ἐμαυτὸν ἀναδεξάμενος, περὶ τῶν ἀοράτων ἐδίσταζον. Ἀρέσκουσι τοίνυν πάντα ἅπερ λέγεις· ἀλλ' οὖν καθάπερ τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς ἔτι ἐν τῷ σώματι ταύτης ὑπαρχούσης, ἐκ τῶν τοῦ σώματος διαγινώσκω κινημάτων, οὕτως αὐτῆς τὴν ζωὴν καὶ μετὰ τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἔξοδον, φανερῶν μαρτυρούντων πραγμάτων διαγινῶναι ἐπιθυμῶ.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐν τούτῳ τῷ πράγματι, ἐὰν ἐτοιμὴν καρδίαν ἐν τῷ τῆς σῆς ἀγάπης δεσμῷ εὗροιμι, πέπεισμαι ὅτι οὐδὲν κοπιάσω. Οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι καὶ μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ, εἰ μὴ αἰρετωτέραν εἶναι τὴν ἐπακολουθοῦσαν ζωὴν τῶν ψυχῶν ἐγίνωσκον, πῶς τὴν παροῦσαν ζωὴν ἐβδελύσσοντο, καὶ ἐν τῷ τῆς σαρκὸς θανάτῳ τὰς ψυχὰς ἐτίθουν; σὺ δὲ αὐτὸς λέγεις, ὅτι τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς μενούσης αὐτῆς ἐν τῷ σώματι, ἐκ τῶν τοῦ σώματος κινημάτων ἐπιγινώσκεις. Ἴδου καὶ οὗτοι, οἳ τινες τὰς

ψυχὰς ἐν τῷ θανάτῳ ἔθηκαν, πιστεύσαντες ὑπάρχειν ζωὴν ταῖς ψυχαῖς μετὰ τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον, θαύμασι **383** καθημερινοῖς ἐξαστράπτουσιν. Εἰς γὰρ τὰ νεκρὰ αὐτῶν σώματα ζῶντες ἄρρώστοι ἔρχονται, καὶ ἰάσεως τυγχάνουσιν. Ἐπίορκοι ἔρχονται, καὶ ὑπὸ δαίμονος ρίπτονται. Δαιμονιοῦντες ἔρχονται, καὶ λυτροῦνται τοῦ δαίμονος. Λεπροὶ ἔρχονται, καὶ καθαρίζονται. Νεκροὶ ἀποφέρονται, καὶ ἀνίστανται. Κατανόησον τοίνυν πῶς ζῶσιν αἱ ψυχαὶ αὐτῶν ἐκεῖ ἔνθα ζῶσιν, ὧν ἐνθάδε νεκρὰ τὰ σώματα ἐν τοσοῦτοις θαύμασι ζῶσιν. Ἐὰν τοίνυν τὴν τῆς ψυχῆς ζωὴν, ἐν τῷ σώματι ταύτης μενούσης, ἐκ τῆς τῶν μελῶν κινήσεως καταλαμβάνη, διατί οὐ κατανοεῖς τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἔξοδον, διὰ τῆς τῶν θαυμάτων δυνάμεως, τῆς ἐν τοῖς νεκροῖς ὀστέοις γινομένης.

ΠΕΤΡ. Οὐδὲ μία, ὥς οἶμαι, ἀπολογία τῷ δεσμῷ τούτῳ ὑπολέλειπται, ἥνίκα καὶ διὰ πραγμάτων ὀρωμένων ἀναγκαζόμεθα πιστεῦσαι ὅπερ θεωροῦμεν.

CAPUT VII. *De egressibus animarum.*

GREGORIUS. Paulo superius (**Cap. V**) questus es, morientis cujusdam egredientem animam te non vidisse; sed hoc ipsum jam culpae fuit, quod corporeis oculis rem videre invisibilem quaesisti. Nam multi nostrorum mentis oculum fide pura et ubere oratione mundantes, egredientes e carne animas frequenter viderunt. Unde nunc mihi necesse est vel qualiter egredientes animae visae sint, vel quanta ipsae dum

egrederentur viderint enarrare, quatenus fluctuanti animo, quod plene ratio non valet, exempla suadeant.

In secundo namque hujus operis libro (**Cap. 35**) jam praefatus sum quod vir venerabilis Benedictus, sicut a fidelibus ejus discipulis agnovi, longe a Capuana urbe positus, Germani ejusdem urbis episcopi animam nocte media in globo igneo ad coelum ferri ab angelis aspexit. Qui eandem quoque ascendentem animam intuens, mentis laxato sinu quasi sub uno solis radio cunctum in suis oculis collectum mundum vidit.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. Περὶ ὁράσεως ἐξόδου ψυχῆς.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ὀλίγον ἀνωτέρω εἴρηκας, ὅτι τελευτῶντί τινι, ἐξερχομένην αὐτοῦ τὴν ψυχὴν οὐχ ἐώρακας, ὥστε καὶ τοῦτο αὐτὸ πταῖσμα ὑπῆρχεν, ὅτι σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἀθέατον πρᾶγμα θεάσασθαι ἐζήτησας· ἐπεὶ τοῖς νοεροῖς ὀφθαλμοῖς πολλοὶ τῶν ἡμετέρων πίστει καθαρᾷ καὶ εἰλικρινεῖ διαθέσει ἑαυτοὺς ἐκκαθάραντες, ἐξερχομένας ψυχὰς ἐκ τοῦ σώματος πολλάκις ἐθεάσαντο. Ὅθεν μοι νῦν ἀναγκαῖον ὑπάρχει διηγέσασθαι πῶς ἐξερχόμεναι ψυχαὶ ἐθεάθησαν, καὶ πόσα ἐκεῖναι ἐν τῷ ἐξέρχεσθαι αὐτὰς ἐθεάσαντο. Ὡστε κυματίζουσιν τὴν ψυχὴν, ἥνπερ ὀλοκλήρως ἡ ἀπολογία πεῖσαι οὐκ ἡδυνήθη, τὰ ὑποδείγματα πείσουσι.

ΚΕΦΑΛ. Η'. Περὶ ἐξόδου τῆς ψυχῆς Γερμανοῦ ἐπισκόπου πόλεως Καπύης.

Ἐν θῷ δευτέρῳ βιβλίῳ ταύτης τῆς πραγματείας εἶπον περὶ τοῦ τῇ ζωῇ εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς Βενεδίκτου, καθὼς παρὰ τῶν πιστῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἔγνων, ὅτι μήκοθεν τῆς πόλεως Καπύης ὑπάρχων Γερμανοῦ τοῦ ἐπισκόπου τῆς αὐτῆς πόλεως τὴν ψυχὴν μεσονυκτίῳ ἐν σφαίρα πυρίνῃ ὑπὸ ἀγγέλων βασταζομένην, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἀνερχομένην ἐθεάσατο. Ὅστις τὴν αὐτὴν ψυχὴν ἀνερχομένην θεασάμενος τοῦ νοὸς τὸν κόλπον ἀπλώσας, ὥς ὅτι ὑπὸ μίαν τοῦ ἡλίου ἀκτῖνα, ὅλον τὸν κόσμον συναχθέντα τοῖς νοεροῖς ὀφθαλμοῖς ἐθεάσατο.

CAPUT VIII. *De egressu animae Speciosi monachi.*

Eisdem quoque discipulis illius narrantibus didici, quia duo nobiles viri, atque exterioribus studiis eruditi germani fratres, quorum unus Speciosus, alter vero Gregorius dicebatur, ejus se regulae in sancta conversatione tradiderunt. Quos idem Pater venerabilis in monasterio, quod juxta Terracinensem urbem construxerat, fecit habitare. Qui multas quidem pecunias in hoc mundo possederant, sed cuncta pauperibus pro animarum suarum redemptione largiti sunt, et in eodem monasterio permanserunt. Quorum unus, scilicet

Speciosus, **385** dum pro utilitate monasterii juxta Capuanam urbem missus fuisset, die quadam frater ejus Gregorius cum fratribus ad mensam sedens atque convescens, per spiritum sublevatus aspexit, et vidit Speciosi germani sui animam tam longe a se positi de corpore exire; quod mox fratribus indicavit, atque festinans cucurrit, jamque eundem fratrem suum sepultum reperit, quem tamen hora ea qua viderat exisse de corpore invenit.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. Περὶ ἐξόδου τῆς ψυχῆς Σπεκιώσου μοναχοῦ.

Παρὰ τῶν αὐτῶν τοίνυν μαθητῶν αὐτοῦ διηγουμένων μεμάθηκα, ὅτι δύο εὐγενεῖς ἄνδρες, καὶ τὴν ἔξω σοφίαν ἐξησκημένοι γνήσιοι ἀδελφοὶ ὑπάρχοντες, ὁ μὲν εἷς Σπεκιῶσος, ὁ δὲ ἕτερος Γρηγόριος λεγόμενοι, τῷ ἐκείνου κανόνι ἐν τῇ ἀγίᾳ ἀναστροφῇ ἑαυτοὺς παραδεδώκασι. Τούτους ὁ αὐτός εὐλαβέστατος πατήρ ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ὅπερ πλησίον τῆς Τερόρακινῶν πόλεως ὠκοδόμησεν, κατοικῆσαι πεποίηκεν. Οἱ τινες πολλὴν περιουσίαν χρημάτων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐκέκτηντο· ἀλλὰ πάντα ὑπὲρ λυτρώσεως τῶν ψυχῶν αὐτῶν, πτωχοῖς διανείμαντες, ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ διέμειναν. Ὁ δὲ εἷς ἐξ αὐτῶν, Σπεκιῶσός φημι, διὰ **386** χρεῖαν τοῦ μοναστηρίου, πλησίον τῆς πόλεως Καπύης ἀπεστάλη. Ἐν τινι δὲ ἡμέρᾳ, ὁ τούτου ἀδελφὸς Γρηγόριος, μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τραπέζης καθεζόμενος, καὶ συνεσθίων αὐτοῖς, διὰ τοῦ πνεύματος ὑψωθείς, ἐώρακε

Σπεκιώσου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος ἐξελθοῦσαν, τοσούτου διαστήματος ἀπ' αὐτοῦ ὑπάρχοντος, ὅπερ εὐθέως τοῖς ἀδελφοῖς ἐμήνυσε. Δρομαῖος οὖν ἐκεῖσε παραγενόμενος, ταφέντα αὐτὸν τὸν ἴδιον ἀδελφὸν εὔρε. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ὥραν τελειωθέντα τοῦτον ἔγνω ἐν ἧ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐξερχομένην ἐθεάσατο.

CAPUT IX. *De anima cujusdam inclusi.*

Quidam religiosus atque fidelissimus vir adhuc mihi in monasterio posito narravit quod aliqui de Siciliae partibus navigio Romam petentes, in mari medio positi, cujusdam servi Dei qui in Samnio fuerat inclusus, ad coelum ferri animam viderunt. Qui descendentes ad terram, causamque an ita esset acta perscrutantes, illo die invenerunt obiisse Dei famulum, quo eum ad coelestia regna ascendisse cognoverunt.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ ψυχῆς ἐγκλείστου εἰς οὐρανὸν ἀνελθούσης.

Ἄνὴρ τις πάνυ σπουδαῖος καὶ πιστότατος ἔτι μοι ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπάρχοντι διηγήσατο λέγων· ὅτι τινὲς ἐκ τῶν μερῶν Σικελίας διὰ τοῦ πλοὸς ἐπὶ Ῥώμην ἐρχόμενοι, ἐν μέσῳ

τῆς θαλάσσης ὑπάρχοντες, τινὼς δούλου τοῦ Θεοῦ τὴν
ψυχὴν, ὅστις ἐν Σάμνῃ ὑπῆρχεν ἑγκλειστος, ἐν τῷ οὐρανῷ
ἀνερχομένην ἐθεάσαντο, οἵτινες ἐν τῇ γῇ κατάξαντες, καὶ δι'
ἐρεύνης περὶ τούτου γενόμενοι, ἐὰν ἀληθῆ ἅπερ ἐθεάσαντο
ὑπῆρχεν, εὗρον ὅτι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ τοῦ Θεοῦ οἰκέτης
ἐτελεύτησεν, ἐν ᾗ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν εἰς τὴν οὐράνιον
βασιλείαν ἐρχομένην ἐγνώκεισαν.

CAPUT X. *De egressu animae Spei abbatis.*

Adhuc in monasterio meo positus cujusdam valde venerabilis
viri relatione cognovi quod dico. Aiebat enim quia venerabilis
Pater nomine Spes, monasterium construxit in loco cui
vocabulum Cample est, qui sexti ferme milliarii interjacente
spatio a vetusta Nursiae urbe disjungitur. Hunc omnipotens et
misericors Deus ab aeterno verberare flagellando protexit, eique
dispensationis suae maximam severitatem servavit et
gratiam; quantumque eum prius flagellando diligeret,
postmodum perfecte sanando monstravit. Ejus namque oculos
per quadraginta annorum spatium continuae caecitatis
tenebris pressit, nullum ei lumen vel extremae visionis
aperiens. Sed quia nemo in verberare illius gratia se destituate
subsistit, et nisi idem misericors Pater qui poenam irrogat
patientiam praestet, mox per impatientiam peccatum nobis
ipsa auget correptio peccatorum, fitque modo miserabili ut
culpa nostra unde sperare debuit terminum, inde sumat
augmentum; idcirco nostra Deus infirma conspiciens, flagellis
suis custodiam permiscet, atque in percussione sua electis

filiis nunc misericorditer justus est, ut sint quibus postea debeat juste misereri. Unde venerabilem senem dum exterioribus tenebris premeret, interna nunquam luce destituit. Qui cum flagello fatigaretur corporis, habebat per sancti Spiritus custodiam, consolationem cordis. Cum vero jam anni quadragesimi **388** fuisset in caecitate tempus expletum, ei Dominus lumen reddidit, et vicinum suum obitum denuntiavit, atque ut monasteriis circumquaque constructis verbum vitae praedicaret admonuit, quatenus corporis recepto lumine, visitatis in circuitu fratribus, cordis lumen aperiret. Qui statim jussis obtemperans, fratrum coenobia circuivit, mandata vitae quae agendo didicerat praedicavit. Quinto decimo igitur die ad monasterium suum peracta praedicatione reversus est, ibique fratribus convocatis astans in medio, sacramentum dominici corporis et sanguinis sumpsit, moxque cum eis mysticos psalmorum cantus exorsus est. Qui illis psallentibus orationi intentus animam reddidit. Omnes vero fratres qui aderant ex ore ejus exisse columbam viderunt, quae mox, aperto tecto oratorii egressa, aspicientibus fratribus, penetravit coelum. Cujus idcirco animam in columbae specie apparuisse credendum est, ut omnipotens Deus ex hac ipsa specie ostenderet quam simplici corde ei vir ille servisset.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. Περὶ ἐξόδου ψυχῆς
Ἐλπιδίου ἀρχιμανδρίτου πόλεως Νουρσίας.

Ἔτι μοι ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπάρχοντι, παρά τινος ἀνδρὸς σφόδρα εὐλαβεστάτου διηγουμένου μεμάθηκα, ὅπερ κἀγὼ διηγοῦμαι. Ἐλεγε γάρ, ὅτι ὁ εὐλαβέστατος πατήρ, ὁ ὀνομαζόμενος Σπὲς, μοναστήρια ἦν κτίσας, ἐν τῷ τόπῳ τῷ ὀνομαζομένῳ Κάμπλε, ὅστις ἔκτῳ μιλίῳ, ἢ καὶ προσένδον διάκειται ἀπὸ τῆς πόλεως τῆς καλουμένης παλαιᾶς Νουρσίας. Τοῦτον ὁ παντοδύναμος καὶ ἐλεήμων Θεὸς ἐνταῦθα παιδεύσας, ἐκ τῶν αἰωνίων βασάνων ἐξείλατο. Τῆς γὰρ μεγίστης αὐτοῦ οἰκονομίας καὶ τὴν ἀπειλὴν ἔδειξε, καὶ τὴν συμπάθειαν. Πόσον γὰρ αὐτὸν τὸ πρότερον μαστίζων ἡγάπα, μετέπειτα ὀλοκλήρως αὐτὸν ἱασάμενος ἐπέδειξεν. Τοὺς γὰρ αὐτοῦ ὀφθαλμοὺς μέχρι τεσσαρακονταετοῦς χρόνου διαστήματος, τῇ ἐπιμονῇ τοῦ σκότους τῆς τυφλώσεως ἐπλήρωσε, μηδὲν αὐτῷ φωτὸς κἂν μικρᾶς ὀράσεως αὐγὴν καταλείψας. Οὐδεὶς δὲ τὴν μάστιγα ὑπενέγκαι δύναται, τῆς χάριτος αὐτὸν ἐγκαταλιμπανούσης, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ ἐλεήμων πατήρ ὁ τὴν βάσανον παρέχων ὑπομονὴν δωρήσεται. Διὰ γὰρ τῆς ἀνυπομονησίας ἀμαρτίαν ἡμῖν αὕτη ἢ παιδευσὶς προστίθῃσιν· ὅθεν λοιπὸν συμβαίνει, τρόπῳ ἐλεεινῷ γενέσθαι, ὅτι ὅθεν ὀφείλει τὸ πταῖσμα ἡμῶν συγχώρησιν λαβεῖν, ἐκεῖθεν προσθήκην ὀδύνης δέχεται. Τούτου ἕνεκεν τὰ ἡμέτερα ἀσθενήματα ὁ Θεὸς ἐπιβλέπων, ταῖς μάστιξιν αὐτοῦ καὶ ὑπομονὴν ἀναμίσγει, ὥστε καὶ παιδεύων τὰ ἐκλεκτὰ αὐτοῦ τέκνα ἐλεήμων καὶ δίκαιος φανῇ οἷς μετέπειτα μέλλει δικαίως σπλαγχνίζεσθαι. Ὅθεν καὶ τὸν εὐλαβέστατον γέροντα τοῦτον, εἰ καὶ τῷ ἔξωθεν σκότει ἡμαύρωσεν, ἀλλ' οὖν τῷ ἔνδοθεν φωτὶ οὐδέποτε ἐνεκατέλιπεν. Ὅστις ἐν ὅσῳ τῇ τοῦ σώματος ἐχειμάζετο μάστιγι, εἶχε διὰ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος σκέπης παράκλησιν καρδίας. Ἐπεὶ δὲ λοιπὸν τεσσαρακοστὸν 387 ἔτος ἐν τῇ τυφλώσει ὑπάρχων

ἐπλήρωσεν, ὁ κύριος τὸ φῶς αὐτῷ ἀποδεδωκε, καὶ ἐγγίζειν τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐμήνυσε. Τοῖς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσι μοναστηρίοις κύκλῳ κηρύξαι αὐτὸν τὸν τῆς ζωῆς λόγον ἐκέλευσε, καὶ ἵνα ὁ τοῦ σώματος ἀναλαβὼν τὸ φῶς, ἐπισκεψάμενος κύκλῳ τοὺς ἀδελφοὺς, τὸ τῆς καρδίας αὐτῶν διανοίξῃ. Ὅστις παρευθὺ τῇ προστάξει τοῦ κελεύσαντος ὑπακούσας, τὰ τῶν ἀδελφῶν κοινόβια ἐγύρευσε, καὶ τὰς τῆς ζωῆς ἐντολὰς, ἃς πράττων μεμάθηκε, τούτοις παρέθετο. Μετὰ πεντεκαιδεκάτην δὲ ἡμέραν, πληρώσας τὸ κήρυγμα, ἐν τῷ μοναστηρίῳ αὐτοῦ ὑπέστρεψεν. Ἐν δὲ τῷ εὐκτηρίῳ τοὺς ἀδελφοὺς προσκαλεσάμενος, καὶ σταθεὶς ἐν μέσῳ αὐτῶν, τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἵματος μετέλαβε, καὶ σὺν αὐτοῖς τὰς μυστικὰς τῶν ψαλμῶν ὑμνωδίας ἐπετέλεσεν. Ἔτι δὲ αὐτῶν ψαλλόντων, αὐτὸς τῇ εὐχῇ ἐπιμείνας τὴν ψυχὴν παρέδωκε. Πάντες δὲ οἱ παρόντες ἀδελφοὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ περιστερὰν ἐξελθοῦσαν ἑώρακαν. Τοῦ δὲ κεράμου τοῦ εὐκτηρίου διανοιγέντος, τῶν ἀδελφῶν θεωρούντων, εὐθέως ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνῆλθεν. Ὅθεν τὴν τούτου ψυχὴν ἐν τῷ τῆς περιστερᾶς σχήματι ὀφθῆναι πιστεύομεν, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ ὁ παντοδύναμος Θεὸς, διὰ τοῦ τοιούτου σχήματος δείξῃ αὐτοῖς ἐν ποίᾳ ἀκεραιότητι καρδίας οὗτος ὁ ἀνὴρ ἐδούλευσεν αὐτῷ.

CAPUT XI. *De egressu animae Nursini presbyteri.*

Sed neque hoc sileam quod vir venerabilis abbas Stephanus, qui non longe ante hoc tempus in hac urbe defunctus est, quem

ipse etiam bene nosti, in eadem provincia Nursiae contigisse referebat. Aiebat enim quod illic presbyter quidam commissam sibi cum magno timore Domini regebat Ecclesiam (**Dist. 32, can. Presbyter**). Qui ex tempore ordinationis acceptae presbyteram suam ut sororem diligens, sed quasi hostem cavens, ad se propius accedere nunquam sinebat, eamque sibimet propinquare nulla occasione permittens, ab ea sibi communionem funditus familiaritatis absciderat. Habent quippe sancti viri hoc proprium; nam ut semper ab illicitis longe sint, a se plerumque etiam licita abscindunt. Unde idem vir, ne in aliquam per eam incurreret culpam, sibi etiam per illam ministrari recusabat necessaria. Hic ergo venerabilis presbyter cum longam vitae implesset aetatem, anno quadragesimo ordinationis suae inardescente graviter febre correptus, ad extrema deductus est. Sed cum eum presbytera sua conspiceret solutis jam membris, quasi in morte distentum, si quod adhuc ei vitale spiramen inesset, naribus ejus apposita curavit aure dignoscere. Quod ille sentiens, cui tenuissimus inerat flatus, quantulo adnisi valuit, ut loqui potuisset, infervescente spiritu collegit vocem atque erupit, dicens: Recede a me, mulier, adhuc igniculus vivit, paleam tolle. Illa igitur recedente, crescente virtute corporis, cum magna coepit laetitia clamare, dicens: Bene veniant domini mei; **389** bene veniant domini mei; quid ad tantillum servulum vestrum estis dignati convenire? venio, venio, gratias ago, gratias ago. Cumque hoc iterata crebro voce repeteret, quibus hoc diceret noti sui, qui illum circumsteterant, requirebant. Quibus ille admirando respondit, dicens: Nunquid hic convenisse sanctos apostolos non videtis? beatum Petrum et Paulum primos apostolorum non aspicitis? Ad quos iterum conversus, dicebat: Ecce venio,

ecce venio; atque inter haec verba animam reddidit. Et quia veraciter sanctos apostolos viderit, eos etiam sequendo testatus est. Quod plerumque contingit justis, ut in morte sua sanctorum praecedentium visiones aspiciant, ne ipsam mortis suae poenalem sententiam pertimescant, sed dum eorum menti internorum civium societas ostenditur, a carnis suae copula sine doloris et formidinis fatigatione solvantur.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. Περὶ ἐξόδου ψυχῆς τοῦ ἀπὸ Νουρσίας πρεσβυτέρου.

Οὐδὲ τοῦτο παρασιωπῆσαι δίκαιον ἡγοῦμαι, ὅπερ ὁ εὐλαβέστατος ἀνὴρ ἀββᾶς Στέφανος, ὅστις οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐτελειώθη ἐν καὶ αὐτὸς καλῶς ἐπίστασαι, ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Νουρσίας χώρα συμβεβηκέναι διηγεῖτο. Ἐλεγε γὰρ, ὅτι πρεσβύτερός τις ἐκεῖσε τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ ἐκκλησίαν μετὰ μεγίτου φόβου τοῦ κυρίου ἐποίμαινεν. Ὅστις ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς χειροτονίας αὐτοῦ τὴν ἑαυτοῦ σύμβιον, ὥς μὲν ἀδελφὴν ἡγάπα, ὥς δὲ ἐχθρὸν φοβούμενος ταύτην πρὸς ἑαυτὸν προσεγγίσει οὐδέποτε παρέασεν ἐν οὐδεμιᾷ προφάσει. Παντελῶς δὲ τὴν ἐκ τῆς κοινωνίας γνησιότητα ἐξ αὐτῆς ἀπέτεμεν. Μετὰ πάντων γὰρ τῶν ἀγαθῶν καὶ τοῦτο τὸ ἰδίωμα ἔχουσιν οἱ ἅγιοι ἄνδρες, ὥστε οὐ μόνον ἐκ τῶν μὴ ἀρμοζόντων πάντοτε ἐκ μήκους εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀρμόζοντα πολλάκις ἀφ' ἑαυτῶν ἀποτέμνουσιν. Ὅθεν ὁ αὐτὸς ἀνὴρ, ἵνα μὴ ἐν οἰωδηποτοῦν πταίσματι δι' αὐτῆς περιέλθῃ, οὔτε εἰς τὸ

ἐπάναγκες διακονηθῆναι παρ' αὐτῆς κατεδέχετο. Οὗτος τοίνυν ὁ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος ἐν πολλοῖς ἔτεσι τὴν ζωὴν διανύσας, καὶ εἰς βαθὺ γῆρας ἐληλακῶς, τῷ τεσσαρακοστῷ χρόνῳ τῆς χειροτονίας αὐτοῦ ἐκκαύσει βαρυτάτου πυρετοῦ συσχεθεὶς, ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἀπηνέχθη. Θεασαμένη δὲ ἡ αὐτοῦ γενομένη σύμβιος, ὅτι ἅπαντα αὐτοῦ τὰ μέλη ἀπενεκρώθησαν, καὶ λοιπὸν τῷ θανάτῳ προσήγγισε, τὴν ἀκοὴν αὐτῆς ταῖς ῥίσιν αὐτοῦ ἐπιθείσασα, ἔσπευδε διαγινῶναι, ἐὰν αὐτῷ τις ἔτι πνοὴ ζωτικὴ ὑπῆρχεν. Ὅπερ ἐκεῖνος ἐπιγνοὺς, καὶ τι λίαν λεπτοτάτης αὐτῷ πνοῆς ὑπαρχούσης, τῇ ἐπινεύσει δὲ μᾶλλον θερμανθέντος τοῦ πνεύματος, ὅσῃν ἡδυνήθη σωρεῦσαι πνοὴν τοῦ λαλήσαι, τὴν φωνὴν διήνοιξε, λέγων· Ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, γύναι. Τὸ γὰρ πῦρ ἔτι ζῇ, ἔπαρον τὸ ἄχυρον. Ἐκείνης δὲ ὑποχωρησάσης, καὶ τῆς τοῦ σώματος αὐτοῦ δυνάμεως ἀύξησάσης, μετὰ μεγάλης εὐφροσύνης ἤρξατο κράζειν καὶ λέγειν· Καλῶς ἔρχονται οἱ κύριοί μου· **390** τί πρὸς τὸν ἀνάξιον ὑμῶν δοῦλον ἐλθεῖν κατηξιώσατε; Ἐρχομαι, ἔρχομαι, εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ. Ἐν δὲ τῷ συχνῇ τῇ φωνῇ τὸν αὐτὸν λόγον προσφέρει αὐτὸν, οἱ γνωστοὶ αὐτοῦ, οἵτινες ἐκεῖσε παρίσταντο, τίσι τοῦτο ἔλεγεν ἡρώτων. Πρὸς οὓς ἐκεῖνος θαυμάζων ἀπεκρίθη, λέγων· Οὐ θεωρεῖτε τοὺς ἁγίους ἀποστόλους συνεληλυθότας ἐνταῦθα; Οὐ θεωρεῖτε τοὺς μακαρίους Πέτρον καὶ Παῦλον τοὺς πρώτους τῶν ἀποστόλων; Πρὸς οὓς πάλιν ἐπιστραφεὶς, εἶπεν· Ἴδου ἔρχομαι, ἰδοὺ ἔρχομαι. Ἐν τούτοις οὖν τοῖς ῥήμασι τὴν ψυχὴν ἀπέδωκεν. Ἐπ' ἀληθείας τοιγαροῦν τοὺς ἀποστόλους ἐθεάσατο, οἷς καὶ ἀκολουθεῖν ἐμαρτύρησεν. Ὅθεν λοιπὸν συμβαίνει ἐν τοῖς δικαίοις, ὥστε ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν, ἁγίων προλαμβάνόντων, ὁπτασίας αὐτοὺς θεάσασθαι, ἵνα μὴ ἐν τῇ ἀποφάσει τοῦ θανάτου βάσανον δειλιάσωσιν. Ἀλλ' ἐν τῷ ἐπιδείκνυσθαι αὐτοῖς τῷ ἔνδοθεν λογισμῷ μετὰ τίνων

συμμέτοχοι ὑπάρχουσιν, ἐκ τοῦ δεσμοῦ τῆς σαρκὸς αὐτῶν
ἄνευ πόνου καὶ φόβου ἀπολυθῶσιν.

CAPUT XII. *De anima Probi Reatinae civitatis episcopi.*

Qua de re neque hoc sileam, quod Probus omnipotentis Dei famulus, qui nunc in hac urbe monasterio praeest, quod appellatur Renati, de Probo patruo suo Reatinae civitatis episcopo mihi narrare consuevit, dicens quia, appropinquante vitae ejus termino, eum gravissima depressit aegritudo. Cujus pater nomine Maximus, pueris circumquaque transmissis colligere medicos studuit, si fortasse ejus molestiae subvenire potuisset. Sed congregati ex vicinis locis undique medici, ad tactum venae denuntiaverunt ejus exitum citius adfuturum. Sed cum jam tempus refectionis incumberet, atque diei hora tardior excrevisset, venerandus episcopus de illorum potius quam de sua salute sollicitus, eos qui aderant admonuit cum suo patre in superioris episcopii sui partes ascendere, seque post laborem reficiendo reparare. Omnes igitur ascenderunt domum, unus ei tantummodo parvulus relictus est puer, quem nunc quoque praedictus Probus asserit superesse. Qui dum lecto jacentis assisteret, subito aspexit intrantes ad virum Dei quosdam viros stolis candidis amictos, qui eundem quoque candorem vestium, vultuum suorum luce vincebant. Qua splendoris etiam claritate percussus, quinam illi essent, emissa coepit voce clamare. Qua voce etiam Probus episcopus commotus, intrantes eos aspexit et agnovit, atque eundem stridentem vagientemque puerum consolari coepit, dicens:

Noli timere, fili, quia ad me sanctus Juvenalis et sanctus Eleutherius martyres venerunt. Ille autem tantae visionis novitatem non ferens, cursu concito extra fores fugit, atque eos quos viderat patri ac medicis nuntiavit. Qui concite descenderunt; sed aegrum quem reliquerant jam defunctum invenerunt, quia illi eum secum tulerant, quorum visionem puer ferre non potuit, qui hic remansit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. Περὶ τῆς ψυχῆς Πρόβου ἐπισκόπου πόλεως Ῥεατῆς.

Καὶ τοῦτο φανερόν καταστήσαι εὐλογον ἡγοῦμαι, ὅπερ μοι Πρόβος ὁ τοῦ Θεοῦ οἰκέτης διηγήσατο, ὅστις νυνὶ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει μοναστηρίῳ προΐσταται, Ῥενάτης ἐπωνομαζομένῳ. Ἐλεγε γὰρ περὶ Πρόβου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοῦ γενομένου ἐπισκόπου τῆς πόλεως Ῥεατῆς, ὅτι τοῦ τέλους τῆς ζωῆς αὐτοῦ πλησιάσαντος, βαρυτάτῃ νόσος αὐτὸν κατέσχευεν. Ὁ δὲ ἐκείνου πατὴρ Μάξιμος ὀνόματι, παῖδας ἐν τοῖς πέριξ τόποις ἀποστείλας συναγαγεῖν ἰατροὺς ἡγωνίσσατο, ὥστε τῇ ἐκείνου ἀσθενείᾳ εἴτι δύνανται συνδράμωσιν. Τῶν δὲ ἰατρῶν ἐκ τῶν γειτνιαζόντων τόπων πορευθέντων, καὶ τούτου τὸν σφυγμὸν ψηλαφήσαντες ἐμήνυσαν σύντομον αὐτοῦ τὴν ἔξοδον μέλλειν ἔσεσθαι. Τῆς οὖν ὥρας προκοψάσης, καὶ τοῦ καιροῦ τοῦ ἀρίστου ἤδη λοιπὸν καταλαβόντος, ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος περὶ τῆς ἐκείνων μᾶλλον ἢ περὶ τῆς ἐκείνου σωτηρίας ἐφρόντισεν. Ὅθεν τοὺς παραγενομένους ἰατροὺς παρεκάλεσεν, ἵνα ἅμα τοῦ πρεσβύτου αὐτοῦ πατρὸς ἐν τοῖς

ἀνωγείοις τοῦ ἐπισκοπείου ἀνέλθωσι καὶ τροφῆς μεταλάβωσι. Πάντες οὖν ἐν τῷ ἀνωτέρῳ οἴκῳ ἀνῆλθον. Ἐν δὲ παιδίον σεμνὸν παριστάμενον αὐτῷ καὶ μόνον κατελείφθη, ὅπερ καὶ μέχρι τοῦ νῦν περίεστι, καθὼς ὁ προλεχθεὶς Πρόβος λέγει. Ὅστις ἐν ὅσῳ τῇ κλίνῃ τοῦ κειμένου παρίστατο, ἐθεάσατο αἴφνης ἄνδρας τινὰς πρὸς αὐτὸν προσερχομένους, στολὰς λευκὰς ἡμφιεσμένους, οἵτινες τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου αὐτῶν τὴν λαμπρότητα τῶν ἱματίων ὑπερέβαλλον. Ἐκ τῆς ἀστραπῆς οὖν τῆς αὐτῶν λαμπρότητος πληγεὶς ὁ παῖς, φωνὴν προσενέγκας, κράζειν ἤρξατο, τίνες ἐκεῖνοι ὑπάρχουσι. Τῇ δὲ τούτου φωνῇ Προβος ὁ ἐπίσκοπος συνταραχθεὶς εἰσερχομένους αὐτοὺς ἑωρακῶς τούτους ἐπέγνω. Τὸν δὲ κράζοντα παῖδα παρακαλεῖν ἤρξατο, λέγων· Μὴ φοβοῦ, ὅτι πρὸς με ὁ ἅγιος Ἰουβενάλιος, καὶ ὁ ἅγιος Ἐλευθέριος οἱ μάρτυρες ἦλθον. Ἐκεῖνος δὲ τῆς τοιαύτης ὀπτασίας τὸ νεοῦργημα μὴ φέρων, δρόμῳ ταχυτάτῳ ἔξω τῶν θυρῶν ἔφυγε. Περὶ δὲ ὧν ἐθεάσατο, τῷ πατρὶ καὶ τοῖς ἰατροῖς ἐμήνυσεν. Οἵτινες συντόμως κατελθόντες, τὸν ἄρρώστον, ὃν κατέλιπον, θανέντα λοιπὸν εὗρον. Ὅθεν δῆλον, ὅτι ἐκεῖνοι αὐτὸν μεθ' ἑαυτῶν ἐπῆραν, ὧν τὴν θέαν ὑπενέγκαι οὐκ ἠδυνήθη ὁ ἐνθάδε ἀπομείνας παῖς.

392 CAPUT XIII. *De transitu Gallae ancillae Dei.*

Interea neque hoc silendum arbitror quod mihi personarum gravium atque fidelium est relatione compertum. Gothorum

namque temporibus Galla hujus urbis nobilissima puella Symmachi consulis ac patricii filia, intra adolescentiae tempora marito tradita, in unius anni spatio ejus est morte viduata. Quam dum, fervente mundi copia, ad iterandum thalamum et opes et aetas vocarent, elegit magis spiritalibus nuptiis copulari Deo, in quibus a luctu incipitur, sed ad gaudia aeterna pervenitur, quam carnalibus nuptiis subjici, quae a laetitia semper incipiunt, et ad finem cum luctu tendunt. Huic autem cum valde ignea conspersio corporis inesset, coeperunt medici dicere, quia nisi ad amplexus viriles rediret, calore nimio contra naturam barbas esset habitura, quod ita quoque post factum est. Sed sancta mulier nihil exterioris deformitatis timuit, quae interioris sponsi speciem amavit, nec verita est si hoc in illa foedaretur, quod a coelesti sponso in ea non amaretur. Mox ergo ut ejus maritus defunctus est, abjecto saeculari habitu, ad omnipotentis Dei servitium sese apud beati Petri apostoli ecclesiam monasterio tradidit, ibique multis annis simplicitati cordis atque orationi dedita, larga indigentibus eleemosynarum opera impendit. Cumque omnipotens Deus perennem jam mercedem reddere ejus laboribus decrevisset, canceri ulcere in mamilla percussa est. Nocturno autem tempore ante lectum ejus duo candelabra lucere consueverant, quia videlicet amica lucis, non solum spiritalis, sed etiam corporales tenebras odio habebat. Quae dum nocte quadam ex hac eadem jaceret infirmitate fatigata, vidit beatum Petrum apostolum inter utraque candelabra ante suum lectum consistentem; nec perterrita timuit, sed ex amore sumens audaciam exsultavit, eique dixit: Quid est, Domine mi, dimissa sunt mihi peccata mea? Cui ille benignissimi ut est vultus, inclinato capite annuit, dicens: Dimissa; veni. Sed quia quamdam sanctimoniam feminam

in eodem monasterio prae caeteris diligebat, illico Galla subjunxit: Rogo ut soror Benedicta mecum veniat. Cui ille respondit: Non, sed illa talis veniat tecum; haec vero quam petis, die erit trigesimo secutura. His itaque expletis, visio apostoli assistentis et colloquentis ei ablata est. At illa protinus cunctae congregationis accivit Matrem, eique quid viderit, quidve audierit, indicavit. Tertio autem die cum ea quae jussa fuerat sorore defuncta est; illa vero quam ipsa poposcerat die est trigesimo subsecuta. Quod factum nunc usque in eodem monasterio manet **393** memorabile, sicque hoc a praecedentibus Matribus traditum narrare illic solent subtiliter juniores quae nunc sunt sanctimoniales virgines, ac si illo in tempore huic tam grandi miraculo et ipsae adfuissent.

391 ΚΕΦΑΛ. ΙΔ΄. Περὶ τῆς τελειώσεως Γάλλης μοναστρίας θυγατρὸς Συμμάχου πατρικίου.

Ἐπὶ τούτοις οὐδὲ τοῦτο παρασιωπηθῆναι δίκαιον κρίνω, ὅπερ μοι πρόσωπον μέγιστον καὶ πιστὸν τῇ διηγήσει ἐγνώρισεν. Ἔλεγε γὰρ, ὅτι ἐν τοῖς τῶν Γότθων καιροῖς, Γάλλα τίς εὐγενεστάτη κόρη ταύτης τῆς πόλεως, θυγάτηρ ὑπάρχουσα Συμμάχου τοῦ ὑπάτου καὶ πατρικίου, ἐν τῷ τῆς νεότητος αὐτῆς χρόνῳ, ἀνδρὶ, παραδοθεῖσα, ἓνα καὶ μόνον ἐνιαυτὸν συζήσασα, τούτου τελευτήσαντος χήρα γέγονε. Ταύτην δὲ ἡ ἀκμὴ τῆς νεότητος, καὶ ἡ τοῦ κόσμου ἐπιθυμία, καὶ τοῦ πλούτου ἡ ἀπάτη, πρὸς τὸ δευτέροις προσομιλῆσαι γάμοις ἐξεκαλεῖτο. Ἀλλὰ αὕτη μᾶλλον ἐξελέξατο

πνευματικοῖς γάμοις τῷ Θεῷ συναφθῆναι, οἵτινες ἀπὸ πένθους ἄρχονται, καὶ εἰς χαρὰν αἰώνιον καταλήγουσιν, ἥπερ σαρκικοῖς γάμοις ὑποταγῆναι, οἵτινες ἀπὸ εὐφροσύνης ἄρχονται, ἐν δὲ τῷ τέλει μετὰ πένθους πορεύονται. Σφόδρα δὲ αὐτῆς θερμῆς ὑπαρχούσης τῇ κατασκευῇ τοῦ σώματος, ἥρξαντο οἱ ἰατροὶ λέγειν, ὅτι εἰ μὴ εἰς συμπλοκὴν ἀνδρὸς ἐπιστρέψει, τῇ σφοδροτάτῃ θερμῇ τῆς φύσεως γένεια μέλλει ἐκφέρειν. Ὅπερ μετέπειτα καὶ γέγονεν. Ἀλλ' ἡ ἁγία ἐκείνη γυνὴ οὐδὲν τῆς ἑξωθεν ἀσχημοσύνης ἐφρόντισεν, ἥτις ἔνδον νυμφίου τὸ κάλλος ἠγάπησεν. Οὐδὲ τὸ ἐν αὐτῇ ἀκαλλὲς ἠρυθρίασεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκεῖνο ἠδέσθη τὸ παρὰ τοῦ οὐρανίου νυμφίου μὴ ἀγαπώμενον. Παρευθὺ οὖν τοῦ τελευτῆσαι τὸν ταύτης σύζυγον, ἀποβαλοῦσα τὸ κοσμικὸν σχῆμα, εἰς τὴν τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ δουλείαν ἑαυτὴν ἐκδέδωκεν, ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῷ ὄντι παρὰ τὴν τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου ἐκκλησίαν. Ἐκεῖσε οὖν ἐπὶ πολλοὺς χρόνους ἐν ἀκακίᾳ καρδίας καὶ ἐπιμόνῳ προσευχῇ διήρκεσε πλουσίως τοῖς δεομένοις τὴν ἐλεημοσύνην παρέχουσα. Ὅτε δὲ λοιπὸν τὸν αἰώνιον μισθὸν ὁ παντοδύναμος Θεὸς τοῖς ταύτης καμάτοις παρασχέσθαι ὥρισε, καρκίνου ἐπλήγη θηλῇ. Ἐν δὲ τῇ νυκτερινῇ ἡσυχίᾳ ἔμπροσθεν τῆς κλίνης αὐτῆς δύο λυχνίαι φαίνειν ἥρξαντο. Ἡ γὰρ τοῦ φωτὸς προσφιλεῖς οὐ μόνον τὸ νοητὸν οὐκός, ἀλλὰ καὶ τὸ αἰσθητὸν εἰς μῖσος εἶχεν. Ἐν μιᾷ δὲ νυκτὶ κατάκοπος ἐκ τῆς αὐτῆς ἀσθενείας κειμένη, τὸν μακάριον Πέτρον τὸν ἀπόστολον ἐν μέσῳ τῶν ἀμφοτέρων λυχνιῶν ἔμπροσθεν τοῦ κραβάτου αὐτῆς ἐστῶτα ἐθεάσατο. Μηδόλως δειλιάσασα ἢ φοβηθεῖσα, μᾶλλον δὲ ἐκ τοῦ πόθου παρρησίαν λαβοῦσα, ἀγαλλιωμένη, πρὸς αὐτὸν εἶπε· Τί ἐστι, κύριέ μου, συνεχωρήθησάν μοι αἱ ἁμαρτίαι μου; Πρὸς ἣν αὐτὸς, ἀγαθῶ προσώπῳ καθὼς καὶ ὑπάρχει, τὴν κεφαλὴν κλίνας, ἔνευσε,

λέγων· Συνεχωρήθησαν, ἐλθέ. Ἡ οὖν Γάλλα ἱερωτάτην
τινὰ θηλείαν ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ ὑπὲρ τὰς λοιπὰς
ἀγαπῶσα, προσέθετο, λέγουσα· Παρακαλῶ ἵνα ἡ ἀδελφὴ
Βενέδικτα μετ' ἐμοῦ ἔλθῃ. Αὐτὸς δὲ πρὸς αὐτὴν ἀπεκρίθη,
λέγων· Οὐχί, ἀλλ' ἡ δεῖνα, ἀρτίως ἔλθῃ μετὰ σου. Αὕτη δὲ ἦν
αἰτεῖς, μετὰ τριακοστὴν ἡμέραν ἀκολουθήσει σοι. Τούτων
τοίνυν ῥηθέντων, ἡ ὄρασις τοῦ ἀποστόλου τοῦ παρεστῶτος
καὶ συντυγχάνοντος αὐτῇ ἦρθη. Ἐκείνη δὲ εὐθέως τὴν μητέρα
τῆς συνοδίας προσκαλεσαμένη ἅπαντα αὐτῇ ἅπερ ἐθεάσατο
καὶ ἀκήκοεν ἐμήνυσε. Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἅμα τῇ ἀδελφῇ ἣ
ἐκελεύσθη πρὸς κύριον ἐξεδήμησεν. Ἐκείνη δὲ ἦνπερ αὐτὴ
ῥητήσατο, τῇ τριακοστῇ ἡμέρᾳ τὸ τοῦ βίου τέλος ἐδέξατο.
Τοῦτο δὲ ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ πραχθὲν μέχρι τοῦ
νῦν **394** μνημονευόμενον διαμένει. Παρὰ γὰρ τῶν
προοδευκουσῶν (sic) μητέρων ἐκεῖσε παραδοθὲν, οὕτως ἐπὶ
λεπτοῦ διηγοῦνται αὐτόθι· οἰκοῦσαι νεάνιδες ἱεραὶ παρθένοι
ὑπάρχουσαι, ὥς ὅτι ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ παροῦσαι τὸ τοιοῦτο
μέγιστον θαῦμα ἐθεάσαντο.

CAPUT XIV. *De transitu Servuli paralytici.*

Sed inter haec sciendum est quia saepe animabus exeuntibus
electorum, dulcedo solet laudis coelestis erumpere, ut dum
illam libenter audiunt, dissolutionem carnis ab anima sentire
minime permittantur. Unde in Homiliis quoque Evangelii jam
narrasse me memini (**Homil. 15**) quod in ea porticu quae
euntibus ad ecclesiam beati Clementis est pervia, fuit
quidam, Servulus nomine, cujus te quoque non ambigo

meminisse, qui quidem pauper rebus, sed meritis dives erat, quem longa aegritudo dissolverat. Nam ex quo illum scire potuimus, usque ad finem vitae paralyticus jacebat. Quid dicam quia stare non poterat, qui nunquam in lecto surgere vel ad sedendum valebat, nunquam manum suam ad os ducere, nunquam se potuit ad latus aliud declinare? Huic ad serviendum mater cum fratre aderat, et quidquid ex eleemosyna potuisset accipere, hoc eorum manibus pauperibus erogabat. Nequaquam litteras noverat, sed Scripturae sacrae sibimet Codices emerat, et religiosos quosque in hospitalitatem suscipiens, hos coram se studiose legere faciebat. Factumque est ut juxta modum suum plene sacram Scripturam disceret, cum, sicut dixi, litteras funditus ignoraret. Studebat semper in dolore gratias agere, hymnis Deo et laudibus diebus ac noctibus vacare. Sed cum jam tempus esset ut tanta ejus patientia remunerari debuisset, membrorum dolor ad vitalia rediit. Cumque jam se morti proximum agnovisset, peregrinos viros, atque in hospitalitatem susceptos, admonuit ut surgerent, et cum eo psalmos pro exspectatione sui exitus decantarent. Cumque cum eis et ipse moriens psalleret, voces psallentium repente compescuit cum terrore magni clamoris, dicens: Tacete; nunquid non auditis quantae resonent laudes in coelo? Et dum ad easdem laudes quas intus audierat, aurem cordis intenderet, sancta illa anima carne soluta est. Qua scilicet exeunte, tanta illic fragrantia odoris aspersa est, ut omnes qui illic aderant inaestimabili suavitate replerentur, ita ut per hoc patenter cognoscerent quod eam laudes in coelo suscepissent. Cui rei monachus noster interfuit, qui nunc usque vivit, et cum magno fletu attestari solet, quia quousque corpus ejus

sepulturae traderent, ab eorum naribus odoris illius fragrantia non recessit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. Περὶ τῆς τελειώσεως Σερβούλου παραλυτικοῦ.

Καὶ τοῦτο δὲ γνώριμον ποιῆσαι ἀναγκαῖον ὑπάρχει, ὅτι πολλάκις τῶν ψυχῶν τῶν ἐκλεκτῶν ἐξερχομένων ἐκ τοῦ σώματος, αἶνος ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐπιτελεῖται, ἵνα ἐν ὅσῳ τούτου ἡδέως αἱ ψυχαὶ ἐπακροῶνται, τὴν ἐκ τῆς σαρκὸς διάλυσιν μὴ αἰσθωνται πῶς ὑπομένουσιν. Ὅθεν περὶ τούτου καὶ ἐν ταῖς ὁμιλίαις τοῦ εὐαγγελίου διηγήσασθαι μέμνημαι. Ἐν γὰρ τῷ ἐμβόλῳ τῷ ἀπερχομένῳ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ μακαρίου Κλήμεντος ὑπῆρχέ τις κατὰ τὴν ὁδὸν κατακείμενος, ὀνόματι Σέρβουλος, ὃνπερ ἀγνοεῖν σε οὐ λογίζομαι. Οὗτος οὖν, εἰ καὶ πτωχὸς τοῖς πράγμασι τοῦ βίου ἐτύγχανεν, ἀλλ' οὖν τοῖς δικαιώμασι πλούσιος ὑπῆρχεν. Τοῦτου δὲ τὸ σῶμα πολυχρόνιος ἀρρώστια παρέλυσεν. Ἐξ οὗ γὰρ αὐτὸν γνῶναι ἡδυνήθημεν, μέχρι τοῦ τέλους τῆς ζωῆς αὐτοῦ παραλυτικὸς ἔκειτο. Τί δὲ λέγω; Παντελῶς στῆναι οὐκ ἡδύνατο, οὔτε ἐν τῇ κλίνῃ αὐτοῦ ποτε ἀνακαθίσαι ἴσχυσεν, οὔδέ ποτε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐν τῷ στόματι ἀπενέγκαι ἡδυνήθη, οὔδέ ποτε ἑαυτὸν εἰς ἑτέραν πλευρὰν στρέψαι ἴσχυσεν. Τούτῳ δὲ πρὸς ὑπηρεσίαν ἢ μήτηρ καὶ ἕτερος αὐτοῦ ἀδελφὸς παρίσταντο. Εἴτι δὲ ἀπὸ ἐλεημοσύνης ἐλάμβανε, τοῦτο πάλιν διὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τοῖς πτωχοῖς διεδίδου. Καὶ γράμματα μὲν οὐδαμῶς ἐγίνωσκε, βίβλους δὲ τῆς ἱερᾶς γραφῆς ἑαυτῷ

ἡγόρασε. Καὶ δεχόμενος πρὸς παροικίαν εὐλαβεῖς τινας ἄνδρας, τούτους ἐνώπιον αὐτοῦ πεπονημένως ἀναγνῶναι ἐποίει. Γέγονε δὲ ὥστε κατὰ τὸ δυνατόν αὐτῷ, χρησίμως τὴν ἱερὰν γραφὴν ἐκμαθεῖν, γράμματα, καθὼς προεῖπον, παντελῶς μὴ γινώσκων. Εὐχαρίστως δὲ πάντοτε τὸν πόνον ὑπέφερε, καὶ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ αἰνέσει νύκτα καὶ ἡμέραν ἐσχόλαζεν. Ὡς δὲ λοιπὸν καιρὸς ὑπῆρχεν, ἵνα ἡ τοσαύτη αὐτοῦ ὑπομονὴ τὴν ἀντάμειψιν ἀπολάβῃ, ὁ τῶν μελῶν αὐτοῦ πόνος ἔπαυσεν. Ἦνίκα δὲ τῷ θανάτῳ πλησιάζειν ἑαυτῷ ἐπέγνω, οὐσπερ ἦν ὑποδεξάμενος ἄνδρας πρὸς τὸ ξενοδοχῆσαι παρεκάλεσεν, ὅπως ἀναστῶσι, καὶ σὺν αὐτῷ διὰ τὴν ἀναμονὴν τῆς ἐξόδου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ψαλμωδίαν τῷ Θεῷ ᾄσωσιν. Ἐν ὧσιν δὲ σὺν αὐτοῖς καὶ αὐτὸς ὁ τελευτῶν ἔψαλλεν, αἶφνης τούτους τοῦ ψάλλειν ἐκώλυσε μετὰ φόβου καὶ κραυγῆς μεγάλης, λέγων· Σιωπᾶτε, μὴ γὰρ οὐκ ἀκούετε πῶς ἀντηχῶσιν αἰνέσεις ἐν τῷ οὐρανῷ; Εἰς οὖν τὰς αἰνέσεις ἐκείνας προσέχων, ὥς ὅτι ἔνδον ἐν τοῖς ὡσὶν τῆς καρδίας αὐτοῦ τούτων ἤκουεν, ἡ ἁγία ἐκείνη ψυχὴ ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος ἀπελύθη. Ταύτης δὲ ἐξελθούσης, τοσαύτη ὄσφρησις εὐωδίας ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ἐπῆλθεν, ὥστε πάντας τοὺς ἐκεῖσε παρισταμένους ταύτης ἐμπλησθῆναι. Ὅθεν ἐκ τούτου φανερὸν τοῖς πᾶσι γενέσθαι, ὅτι ταύτην αἱ ἐν τῷ οὐρανῷ αἰνέσεις ἐδέξαντο. Ἐν δὲ τῷ πράγματι τούτῳ μοναχὸς ἡμέτερος παρὼν αὐτόθι ὑπῆρχεν. Ὅστις καὶ μέχρι τοῦ νῦν περίεστι. Οὗτος μετὰ πολλοῦ κλαυθμοῦ μαρτυρεῖ, λέγων ὅτι ἕως οὗ τὸ σῶμα αὐτοῦ τῇ ταφῇ παρεδώκασιν, ἐκ τῶν ῥινῶν αὐτῶν ἐκείνης τῆς εὐωδίας ἡ ὄσφρησις οὐκ ἀπέστη.

396 CAPUT XV. *De transitu Romulae ancillae Dei.*

In eisdem quoque Homiliis (**Homil. 15**) rem narrasse me recolo, quam Speciosus compresbyter meus, qui hanc noverat, me narrante attestatus est. Eo namque tempore quo monasterium petii, anus quaedam Redempta nomine, in sanctimoniali habitu constituta in urbe hac juxta beatae Mariae semper virginis ecclesiam manebat. Haec illius Herundinis discipula fuerat, quae magnis virtutibus pollens, super Praenestinos montes vitam eremiticam duxisse ferebatur. Huic autem Redemptae duae in eodem habitu discipulae aderant, una nomine Romula, et altera, quae nunc adhuc superest, quam quidem facie scio, sed nomine nescio. Tres itaque hae in uno habitaculo commanentes, morum quidem divitiis plenam, sed tamen rebus pauperem vitam ducebant. Haec autem quam praefatus sum Romula aliam quam praedixi condiscipulam suam magnis vitae meritis anteibat. Erat quippe mirae patientiae, summae obedientiae, custos oris sui ad silentium, studiosa valde ad continuae orationis usum. Sed quia plerumque hi, quos jam homines perfectos aestimant, adhuc in oculis summi opificis aliquid imperfectionis habent, sicut saepe imperiti homines necdum perfecte sculpta sigilla conspiciamus, et jam quasi perfecta laudamus, quae tamen adhuc artifex considerat et limat, laudari jam audit, et tamen ea tundere meliorando non desinit; haec quam praediximus Romula ea quam Graeco vocabulo medici paralyzin vocant molestia corporali percussa est, multisque annis in lectulo decubans, pene omni jacebat

membrorum officio destituta, nec tamen haec eadem ejus mentem ad impatientiam flagella perduxerant. Nam ipsa ei detrimenta membrorum facta fuerant incrementa virtutum, quia tanto sollicitius ad usum orationis excreverat, quanto et aliud quodlibet agere nequaquam valebat. Nocte igitur quadam eandem Redemptam quam praefatus sum, quae utrasque discipulas suas filiarum loco nutriebat, vocavit, dicens: Mater, veni, mater, veni. Quae mox cum alia ejus condiscipula surrexit, sicut utrisque referentibus et multis eadem res claruit, et ego quoque eodem tempore agnovi. Cumque noctis medio lectulo jacentis assisterent, subito coelitus lux emissa omne illius cellulae spatium implevit, et splendor tantae claritatis emicuit, ut corda assistentium inaestimabili pavore perstringeret, atque, ut post ipsae referebant, omne in eis corpus obrigesceret, et in subito stupore remanerent. Coepit namque quasi cujusdam magnae multitudinis ingredientis sonitus audiri, ostiumque cellulae concuti, ac si ingredientium turba premeretur; atque, ut dicebant, intrantium multitudinem sentiebant, sed nimietate timoris et luminis **397** videre non poterant, quia earum oculos et pavor depresserat, et ipsa tanti luminis claritas reverberabat. Quam lucem protinus est miri odoris fragrantia subsecuta, ita ut earum animum quem lux emissa terruerat odoris suavitas refoveret. Sed cum vim claritatis illius ferre non possent, coepit eadem Romula assistentem et tementem Redemptam suorum morum magistram blanda voce consolari, dicens: Noli timere, mater, non morior modo. Cumque hoc crebro diceret, paulatim lux quae fuerat emissa subtracta est, sed is qui subsecutus est odor remansit. Sicque dies secundus et tertius transiit, ut aspersa odoris fragrantia remaneret. Nocte igitur quarta eandem magistram suam iterum vocavit; qua

veniente, viaticum petiit, et accepit. Necdum vero eadem Redempta, vel illa alia ejus discipula a lectulo jacentis abscesserant, et ecce subito in platea ante ejusdem cellulae ostium duo chori psallentium constiterunt, et sicut se dicebant sexus ex vocibus discrevisse, psalmodiae cantus dicebant viri, et feminae respondebant. Cumque ante fores cellulae exhiberentur coelestes exsequiae, sancta illa anima carne soluta est. Qua ad coelum ducta, quanto chori psallentium altius ascendebant, tanto coepit psalmodia lenius audiri, quousque et ejusdem psalmodiae sonitus, et odoris suavitas elongata finiretur.

395 ΚΕΦΑΛ. Ιζ'. Περὶ τῆς τελειώσεως Ῥωμύλλης μοναστρίας.

Ἐν ταῖς αὐταῖς τοῦ εὐαγγελίου ὁμιλίαις, πρᾶγμα διηγήσασθαι μέμνημαι, ὅπερ καὶ Σπεκιῶσος ὁ συμπρεσβύτερός μου ἐν τῷ διηγεῖσθαί με αὐτὸ, καὶ αὐτὸς γινώσκειν αὐτὸ μεμαρτύρηκεν. Ἐν τῷ καιρῷ ἐν ᾧ τὸ μοναστήριον ἡτησάμην, γραῦς τις Ῥεδέμπτα ὀνόματι, ἐν τῷ ἱερῷ ὑπάρχουσα σχήματι, ἐν ταύτῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει κατῴκει πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς μακαρίας ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας, μαθήτρια γενομένη Ἰρουνδίνης ἐκείνης τῆς ἐν μεγίσταις δυνάμεσιν ὑπεραυξησάσης. Ἦτις ἐπάνω τῶν Πραίνεστίνων ὀρέων, ἐρημιτικὴν ζωὴν ἀπενέγκασθαι φέρεται. Ταύτης δὲ τῆς Ῥεδέμπτης δύο μαθήτραι ὑπῆρχον ἐν τῷ αὐτῷ ἱερῷ σχήματι ὄνομα τῇ μιᾷ Ῥωμύλλα, τῆς δὲ ἐτέρας τὸ μὲν ὄνομα οὐ

γινώσκω, προσώπῳ δὲ ταύτην ἐπίσταμαι, ἥτις καὶ μέχρι τοῦ νῦν περίεστιν. Αἱ τρεῖς οὖν αὗται ἐν μιᾷ οἰκῇσει κατέμενον, ἤθεσι μὲν χρηστοῖς πλουτοῦσαι, κατὰ δὲ τὴν πρόσκαιρον ταύτην ζωὴν ἐν ἐνδείᾳ ὑπάρχουσαι. Ἦν δὲ προεῖπον Ῥωμύλλαν τὴν συμμαθήτριαν αὐτῆς ἐν μεγίστοις τῆς πολιτείας δικαιώμασιν ὑπερέβαλλεν. Ὑπῆρχε δὲ ἄκρας ὑπομονῆς καὶ ὑπακοῆς θυγάτηρ, τοῦ στόματος φύλαξ, καρτερικὴ ἐν τῇ εὐχῇ, καὶ πρὸς σιωπὴν ἐπιτηδεῖα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐν τελειότητι ὑπάρχειν τινὰς ὑπολαμβάνουσιν οἱ ἄνθρωποι, ἐν δὲ τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ πάντων δημιουργοῦ πάντως ἀτελές τι ἔχουσιν· ὥσπερ γὰρ αἱ τελείως μὴ γλυφεῖσαι σφραγίδες, πολλάκις παρὰ τῶν μὴ γινωσκόντων ὀρώμεναι, ὥς ἤδη λοιπὸν τετελειωμένοι ἐπαινοῦνται, ἄσπερ ἀκμὴν ὁ τεχνίτης, εἰ καὶ ἐπαινουμένας αὐτὰς ἀκούει, ἀλλ' οὖν ῥινίζων καὶ κατακρούων, καλλωπίζων οὐκ ἀφίσταται· ὅθεν τι τοιοῦτον καὶ ἐπὶ ταύτῃ γέγονεν. Ἦν γὰρ προέφημεν Ῥωμύλλαν συνέβη νόσῳ σωματικῇ περιπεσεῖν Ἦνπερ νόσον τῇ Ἑλληνίδι διαλέκτῳ οἱ ἱατροὶ παράλυσιν ὀνομάζουσιν. Ἐπὶ πολλοὺς δὲ χρόνους ἐν τῇ κλίνῃ κατακειμένη ἐκ τῆς τῶν μελῶν αὐτῆς ὑπηρεσίας ἀκίνητος διέμενεν. Οὐ μὲν τοί γε τὸν ταύτης λογισμὸν αἱ τῆς νόσου μάστιγες εἰς ἀνυπομονησίαν κατέσπασαν. Ἀλλὰ μᾶλλον αὗται αἱ ὀδύνη τῶν μελῶν, προσθήκη δυνάμεως ἐν αὐτῇ γεγόνασι. Τοσούτῳ γὰρ σπουδαιοτέρα ἐν τῇ εὐχῇ γέγονεν, ὅτι εἰ καὶ ἠθέλησεν ἕτερόν τι ποιῆσαι, οὐδαμῶς ἠδύνατο. Ἐν μιᾷ δὲ νυκτὶ τὴν προῤῥηθεῖσαν Ῥεδέμπταν, ἥτις τὰς ἀμφοτέρας αὐτῆς μαθητρίας ἐν τάξει θυγατέρων ἀνέτρεφε, πρὸς ἑαυτὴν ἐκάλεσε, λέγουσα· Ἐλθὲ, μήτερ, ἐλθέ. Εὐθέως δὲ σὺν τῇ ἄλλῃ αὐτῆς μαθητρίᾳ ἀνέστη, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀπῆλθον, καθὼς ἀμφοτέρων αὐτῶν διηγουμένων καὶ ἐτέρων πολλῶν τὸ πρᾶγμα ἐδηλοποιήθη. Κἀγὼ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τοῦτο

διέγνων. Ἐν ὅσῳ οὖν κατὰ τὸ μεσονύκτιον τῇ κλίνῃ τῆς κειμένης παρέστησαν, αἴφνης οὐρανόθεν φωτὸς ἀποσταλέντος, πάντα τόπον τῆς κέλλης ἐκείνης ἐπλήρωσεν. Τοσαύτη δὲ ἀστραπὴ τῇ λαμπρότητι τοῦ φωτὸς ἐκείνου ἐξέλαμψεν, ὥστε τὰς καρδίας τῶν παρεστώτων φόβῳ ἐκπλήξαι, καὶ καθὼς μετέπειτα ἐκεῖναι διηγοῦντο, ἕκαστον μέλος τοῦ σώματος αὐτῶν ἀπεπάγη. Ἐν ἐκπλήξει δὲ αὐτῶν ἀπομεινάντων, ἤρξατο ἦχος μέγας ἀκούεσθαι, ὡς πολλοῦ πλήθους εἰσερχομένου, καὶ τῶν θυρῶν τοῦ κελλίου δονουμένων, ὥς ὅτι ὄχλος πολὺς εἰσερχόμενος ταύτας ἐξέθλιβε, καὶ ἀπλῶς καθὼς ἔλεγον πλῆθος λαοῦ εἰσερχόμενον ὑπενόουν. Τῇ δὲ ὑπερβολῇ τοῦ φόβου **398** καὶ τῇ ἀστραπῇ τοῦ φωτὸς θεωρῆσαί τινα οὐκ ἠδύναντο. Οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν καὶ ἐκ τοῦ φόβου ἐβαροῦντο, καὶ ἐκ τῆς τοσαύτης τοῦ φωτὸς λαμπρότητος ἀντεσκοτοῦντο. Τῷ δὲ φωτὶ ἐκείνῳ θαυμαστὴ ὁσφρησις εὐωδίας ἐπηκολούθει, ὥστε τὰς τούτων ψυχὰς, κἂν εἰ τὸ φῶς ἐφόβησεν, ἀλλ' οὖν ἡ τῆς εὐωδίας ὁσφρησις μᾶλλον ἐψυχαγώγει. Ὡς δὲ τὴν τοῦ φωτὸς ἐκείνου λαμπρότητα ὑπενέγκαι οὐκ ἠδύναντο, ἤρξατο ἡ αὐτὴ Ῥωμύλλα παρισταμένην καὶ τρέμουσαν Ῥεδέμπταν τὴν τῶν ἡθῶν αὐτῆς διδάσκαλον κολακευτικῇ φωνῇ παραμυθήσασθαι, λέγουσα· Μὴ φοβοῦ, μήτερ, οὐκ ἀποθνήσκω ἄρτι. Ἐν δὲ τῷ συχνῶς τοῦτο λέγειν αὐτὴν, κατ' ὀλίγον τὸ φῶς ἐκεῖνο ὅπερ ἦν αὐτόθι ἀποσταλὲν ὑπεχώρησεν. Ἡ δὲ ἐπακολουθοῦσα εὐωδία ἐναπέμεινεν. Δευτέρας οὖν καὶ τρίτης ἡμέρας παρελθούσης, ἡ τῆς ἐκκενωθείσης εὐωδίας ὁσφρησις οὕτω διέμεινεν. Τῇ δὲ τετάρτῃ τὴν αὐτὴν διδάσκαλον αὐτῆς πάλιν ἐκάλεσεν. Ἐλθούσης δὲ αὐτῆς, δοθῆναι αὐτῇ συνοδοίπορον τὸ δεσποτικὸν σῶμα ἠτήσατο, ὅπερ καὶ ἔλαβεν. Οὐ μὲν τοί γε ἡ αὐτὴ Ῥεδέμπτα, οὔτε ἡ ἄλλη αὐτῆς

μαθήτρια ἀπὸ τῆς κλίνης τῆς κειμένης ὑπεχώρησαν. Αἴφνης οὖν ἐν τῇ πλατείᾳ ἔμπροσθεν τῶν θυρῶν τοῦ κελλίου, δύο χοροὶ ψαλλόντων παρέστήσαν. Καθὼς δὲ ἔλεγον, δύο φύσεων φωνὰς ἐκ τῆς τοῦ ὕσματος ψαλμωδίας διεγίνωκον, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἀντιφωνούντων. Ἐν δὲ τῷ ταύτην τὴν οὐράνιον δοξολογίαν ἔμπροσθεν τῶν τοῦ κελλίου θυρῶν ἐπιτελεῖσθαι, ἡ ἀγία ἐκείνη ψυχὴ ἐκ τοῦ σώματος δεσμῶν ἀπελύθη. Ἦτις ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνερχομένη, ὅσον οἱ ψαλλόντων χοροὶ ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις ἀνέβαινον, τοσοῦτον ἤρξατο ἡ ψαλμωδία ἐξ ὕψους ἀκούεσθαι, ἕως οὗ λοιπὸν καὶ ὁ ἦχος τῆς αὐτῆς ψαλμωδίας καὶ τῆς εὐωδίας ὁσφρησις μακρυνθεῖσα ἐτελέσθη.

CAPUT XVI. *De transitu Tharsillae sacrae virginis.*

Nonnunquam vero in consolatione egredientis animae ipse apparere solet auctor ac retributor vitae. Unde et hoc quod de Tharsilla amita mea in Homiliis Evangelii dixisse me recolo (**Hom. 38**) replicabo; quae inter duas alias sorores suas virtute continuae orationis, gravitate vitae, singularitate abstinentiae, ad culmen sanctitatis excreverat. Huic per visionem Felix atavus meus hujus Romanae Ecclesiae antistes apparuit, eique mansionem perpetuae claritatis ostendit, dicens: Veni, quia in hac te lucis mansione suscipio. Quae subsequenti mox febre correpta, ad diem pervenit extremum. Et sicut nobilibus feminis virisque morientibus, multi conveniunt qui eorum proximos consolentur, eadem

hora exitus ipsius multi viri ac feminae ejus lectulum circumsteterunt. Cum subito illa sursum respiciens, Jesum venientem vidit, et cum magna animadversione coepit circumstantibus clamare, dicens: Recedite, recedite, Jesus venit. Cumque in eum intenderet quem videbat, sancta illa anima e corpore est egressa. Tantaque subito fragrantia miri odoris aspersa est, ut ipsa quoque suavitas cunctis ostenderet illic auctorem suavitatis venisse. **400** Cumque corpus ejus ex more mortuorum ad lavandum esset nudatum, longo orationis usu in cubitis ejus et genibus camelorum more inventa est obdurata cutis excrevisse; et quid vivens ejus spiritus semper egerit, caro mortua testabatur.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'. Περὶ τῆς τελειώσεως Ταρσίλλης τῆς ἱερᾶς παρθένου.

Πολλάκις δὲ ἐν τῇ παρακλήσει τῆς ἐξερχομένης ψυχῆς, αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἀνταποδότης τῶν τῆς ζωῆς ἡμῶν πράξεων ἐπιφαίνεται. Ὅθεν τοῦτο, ὅπερ περὶ Ταρσίλλης τῆς ἐμῆς θείας καὶ ἐν ταῖς ὁμιλίαις τοῦ εὐαγγελίου λελεχέναι μέμνημαι, καὶ ἀρτίως λέξω. Αὕτη μεταξὺ δύο ἀδελφιδῶν αὐτῆς πάση δυνάμει ἐν τῇ ἀδιαλείπτῳ προσευχῇ προσεκαρτέρει, ἐν μονῶσει διάγουσα. Καὶ διὰ τοῦ τῆς ἐγκρατείας ὑψώματος ταπεινοφροσύνη ὑπερηύξησε. Δι' ὀπτασίας δὲ αὐτῇ ἐπεφάνη Φῆλιξ ὁ πρόπαππός μου, ταύτης τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίας πατριάρχης γενόμενος, καὶ ταύτη μόνην αἰωνίου λαμπρότητος ὑπέδειξε, λέγων· Ἐλθὲ, ὅτι ἐν ταύτῃ σε τῇ μονῇ

τοῦ φωτός ὑποδέχομαι. Πυρετοῦ δὲ αὐτῇ ἐπελθόντος, ἐν τῇ ἐσχάτῃ τοῦ θανάτου ἡμέρᾳ κατήντησε. Καθὼς δὲ ἔθος ἐστὶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν εὐγενῶν ἀποθνησκόντων, πολλοὺς παραγίνεσθαι, ἐπὶ τὸ τοὺς πλησίον αὐτῶν παραμυθήσασθαι, ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ τῆς ἐξόδου αὐτῆς πολλοὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες περίξ τῆς κλίνης αὐτῆς παρίσταντο. Αἴφνης δὲ αὐτῆς ἄνω θεασαμένης, εἶδε τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον, καὶ μετὰ μεγίστης ψυχῆς προθυμίας ἤρξατο τοῖς παρισταμένοις αὐτῇ μετὰ κραυγῆς λέγειν· Ἀπόστητε, ἀπόστητε, ὁ Ἰησοῦς ἔρχεται. Ἐν δὲ τῷ προσέχειν αὐτὴν εἰς ὅνπερ ἐθεώρει, ἡ ἁγία ἐκείνη ψυχὴ ἐκ τοῦ σώματος ἐξῆλθε. Τοσαύτη δὲ ὄσφρησις θαυμαστῆς εὐωδίας ἐκεῖσε ἐξεχύθη, ὥστε διὰ ταύτης τῆς ὀσφρήσεως πᾶσι κατάδηλον γενέσθαι, ἐκεῖσε τὸν τῆς εὐωδίας **399** ἀρχηγὸν παραγενέσθαι. Κατὰ δὲ τὸ ἔθος τὸ ἐν τοῖς νεκροῖς τελούμενον, ἐπὶ τῷ λοῦσαι τὸ σῶμα αὐτῆς γυμνώσαντες ἐκ τῆς συντόνου εὐχῆς καὶ γονυκλισίας, εὔρον ἐν τοῖς γόνασι καὶ ἐν τοῖς ἀγκῶσιν αὐτῆς καθάπερ καμήλου τὸ δέρμα ἀπесκληκός. Ὅθεν λοιπὸν τί τὸ πνεῦμα διεπράττετο ζώσης αὐτῆς ἢ σὰρξ νεκρωθεῖσα ἐμαρτύρησεν.

CAPUT XVII. *De transitu Musae puellae.*

Sed neque hoc sileo quod praedictus Probus Dei famulus de sorore sua, nomine Musa, puella parva, narrare consuevit, dicens, quod quadam nocte ei per visionem sancta Dei genitrix semper virgo Maria apparuit, atque coevas ei in albis vestibis puellas ostendit. Quibus illa cum admisceri appeteret, sed se eis jungere non auderet, beatæ Mariae virginis voce

requisita est an velit cum eis esse atque in ejus obsequio vivere. Cui cum puella eadem diceret, Volo, ab ea protinus mandatum accepit, ut nihil ultra leve et puellare ageret, et a risu et jocis abstineret, sciens per omnia quod inter easdem virgines quas viderat, ad ejus obsequium die trigesimo veniret. Quibus visis, in cunctis suis moribus puella mutata est, omnemque a se levitatem puellaris vitae magnae gravitatis deterisit manu. Cumque eam parentes ejus mutatam esse mirarentur, requisita rem retulit, quid sibi Dei Genitrix jusserit, vel qua die itura esset ad obsequium ejus indicavit. Tunc post vigesimum quintum diem febre correpta est. Die autem trigesimo cum hora ejus exitus propinquasset, eandem beatam Genitricem Dei cum puellis quas per visionem viderat, ad se venire conspexit. Cui se etiam vocanti respondere coepit, et depressis reverenter oculis aperta voce clamare: Ecce, Domina, venio, ecce, Domina, venio. In qua etiam voce spiritum reddidit, et ex virgineo corpore, habitatura cum sanctis virginibus exivit.

PETR. Cum humanum genus multis atque innumeris vitiis sit subjectum, Jerusalem coelestis maximam partem ex parvulis vel infantibus arbitror posse compleri.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'. Περὶ τῆς τελειώσεως Μούσης τῆς κόρης.

Οὐδὲ τοῦτο λοιπὸν σιγῇ παραπέμψω, ὅπερ μοι ὁ προλεχθεὶς Πρόβος ὁ τοῦ Θεοῦ οἰκέτης διηγήσατο περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ

ἀδελφῆς Μούσης ὀνομαζομένης, κόρης μικρᾶς ὑπαρχούσης. Ἔλεγε γὰρ ὅτι ἐν τῇ νυκτὶ δι' ὀπτασίας αὐτῇ ἐπεφάνη ἡ παναγία θεοτόκος καὶ ἀειπάρθενος Μαρία, καὶ τὰς ὁμηλικούς αὐτῇ κόρας ὑπέδειξεν αὐτῇ. Ταύταις δὲ ἑαυτὴν συμμίζει ἐπεχείρει, ἀλλ' οὐκ ἐτόλμα. Παρὰ δὲ τῆς μακαρίας ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας ἐρωτηθεῖσα ἐὰν θέλῃ ἅμα αὐταῖς εἶναι, καὶ εἰς τὸ ὀψίκιον αὐτῆς ζῆσαι, ἀπεκρίθη ἡ κόρη λέγουσα· Θέλω. Παρευθὺ οὖν παρ' αὐτῆς ἐντολὴν ἐδέξατο, ὅπως τοῦ λοιποῦ μηδὲν παιδικόν, ἢ ἄκαιρόν τι διαπράξῃται, ἀπὸ γέλωτος καὶ παιγνιδίου ἐγκρατεύεσθαι, γινώσκουσα ἐκ παντὸς, ὅτι μεταξὺ τῶν αὐτῶν παρθένων ὧν ἐθεάσατο, εἰς τὸ ὀψίκιον αὐτῆς τῇ τριακοστῇ ἡμέρᾳ ἔρχεται. Ταῦτα οὖν ἡ κόρη θεασαμένη ἐκ πάντων τῶν ἐθῶν αὐτῆς ἡλλάγη, καὶ πᾶσαν ἀφ' ἑαυτῆς παιδικὴν ἐλαφρότητα συντόνω δυνάμει παρέπηρεν. Οἱ δὲ ταύτης γονεῖς, οὕτως αὐτὴν ἀλλαγεῖσαν θεασάμενοι, θαυμάζοντες, ἐπηρώτων αὐτὴν περὶ τούτου. Οἷς τιςιν ἀπελογεῖτο τί αὐτῇ ἡ μακαρία παρθένος καὶ θεοτόκος Μαρία ἐκέλευσε, καὶ ποία ἡμέρα εἰς τὸ ὀψίκιον αὐτῆς μέλλει ἀπέρχεσθαι, τούτοις ἐμήνυσε. Τῇ οὖν εἰκοστῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ πυρετῷ κατεσχέθη. Τῇ δὲ τριακοστῇ ὅτε ἡ ὥρα τῆς ἐξόδου αὐτῆς ἐπλησίασεν, πάλιν τὴν αὐτὴν μακαρίαν παρθένον καὶ θεοτόκον πρὸς αὐτὴν ἐλθοῦσαν ἐθεάσατο σὺν ταῖς κόραις, ἃς καὶ τὸ πρότερον μετ' αὐτῆς δι' ὀπτασίας ἦν θεασαμένη, καὶ ταύτην καλοῦσα ἤρξατο αὐτῇ ἀποκρίνεσθαι, ἐρυθριῶντι βλέμματι, καὶ φωνῇ πραοτάτῃ· Ἴδου, κυρία, ἔρχομαι, ἴδου, κυρία, ἔρχομαι. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ φωνῇ τὸ πνεῦμα ἀπέδωκε, καὶ ἐκ τοῦ παρθενεύοντος σώματος ἐξελθοῦσα, μετὰ τῶν ἀγίων παρθένων κατώκησε.

ΠΕΤΡ. Ἐν τῷ πολλοῖς καὶ ἀμετρήτοις πάθεσι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ὑποταγῆναι τῆς ἐπουρανίου Ἱερουσαλὴμ πλεῖστον μέρος ὑπολαμβάνω ἐκ νηπίων μέλλειν πληροῦσθαι.

CAPUT XVIII. *Quod quibusdam parvulis regni coelestis aditus a parentibus clauditur, cum ab eis male nutriuntur; et de puero blasphemio.*

GREGORIUS. Etsi omnes baptizatos infantes, atque in eadem infantia morientes ingredi regnum coeleste credendum est, omnes tamen parvulos qui scilicet jam loqui possunt, regna coelestia ingredi credendum non est, quia nonnullis parvulis ejusdem regni coelestis aditus a parentibus clauditur, si male nutriantur. Nam quidam vir cunctis in hac urbe notissimus, ante triennium filium habuit annorum, sicut arbitror, quinque; quem nimis carnaliter **401** diligens remisse nutriebat. Atque idem parvulus (quod dictu grave est) mox ut ejus animo aliquid obstitisset, majestatem Dei blasphemare consueverat: qui in hac urbe ante triennium mortalitate percussus, venit ad mortem. Cumque eum suus pater in sinu teneret, sicut hi testati sunt qui praesentes fuerunt, malignos ad se venisse spiritus trementibus oculis puer aspiciens, coepit clamare: Obsta, pater, obsta, pater. Qui clamans declinabat faciem, ut se ab eis in sinu patris absconderet. Quem cum ille trementem requireret quid videret, puer adjunxit, dicens: Mauri homines venerunt, qui me tollere volunt. Qui cum hoc dixisset, majestatis nomen protinus blasphemavit, et animam reddidit. Ut enim omnipotens Deus ostenderet pro quo reatu

talibus fuisset traditus exsecutoribus, unde viventem pater suus holuit corrigere, hoc morientem permisit iterare; ut qui diu per Divinitatis patientiam blasphemus vixerat, quandoque per Divinitatis iudicium blasphemaret, et moreretur; quatenus reatum suum pater ejus agnosceret, qui parvuli filii animam negligens, non parvulum peccatorem gehennae ignibus nutrisset. Sed interim hoc triste seponentes, ad ea quae narrare coeperamus laeta redeamus.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'. Ἐρώτησις, ἐὰν πάντα τὰ
βαπτιζόμενα παιδιά εἰσέρχονται εἰς τὴν
βασιλείαν, καὶ περὶ τοῦ βλασφημήσαντος
παιδίου.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Πάντα μὲν τὰ βαπτιζόμενα νήπια, καὶ ἐν αὐτῇ
τῇ νηπιότητι ἀποθνήσκοντα εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν
οὐρανῶν οὐκ ἀπιστοῦμεν, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ λαλεῖν ἀρχόμενα
πάντα εἰς αὐτὴν εἰσελθεῖν πιστευτέον. Πολλοῖς γὰρ τῶν
νηπίων ἢ τῆς αὐτῆς βασιλείας εἴσοδος καὶ παρὰ τῶν γονέων
ἀποκλείεται, ἐὰν κακῶς αὐτὰ ἀνατρέφωσιν. Ἐν γὰρ τῇ ταύτῃ
τῇ πόλει, ἀνὴρ τις πᾶσι γνώριμος ὑπάρχων, πρὸ τριῶν ἐτῶν
υἱὸν ἔσχεν ὑπάρχοντα, ὥς ὑπολαμβάνω, ὥς ἐτῶν ε'. Ὅντινα
λιαν ἀγαπῶν κατὰ τὴν σάρκα, ἀπαιδεύτως **402** αὐτὸν
ἀνέτρεφεν. Ὅθεν ὁ αὐτὸς παῖς, ἡνίκα τὸ οἶονοῦν ἐνθύμιον τῇ
ψυχῇ αὐτοῦ ὑπεισηλθεν, ἔθος ἔλαβεν, ὅπερ καὶ εἰπεῖν
κίνδυνος ὑπάρχει, τὴν τοῦ Θεοῦ βλασφημεῖν μεγαλωσύνην.
Ὁ οὖν αὐτὸς παῖς ἐν τῷ θανατικῷ τῷ πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐνταῦθα

γενομένῳ κρουσθεῖς, ἐπὶ τὸ ἀποθανεῖν ἦλθεν. Ἐν ὧσ' οὖν δὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐν τῷ κόλπῳ αὐτὸν ἐκράτει, καθὼς οἱ αὐτόθι παρόντες μαρτυροῖσι, τὰ τῆς πονηρίας πνεύματα πρὸς αὐτὸν ἐλθόντα ὁ παῖς θεασάμενος, τρέμων καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καμμύων ἤρξατο κράζειν· Ἐκδίκησόν με, πάτερ, ἐκδίκησον. Τὰς δὲ φωνὰς ταύτας κράζων, ἔκλινε τὸ πρόσωπον εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ θέλων ἑαυτὸν κρύψαι. Τοῦτον δὲ τρέμοντα ὁ πατὴρ θεασάμενος, ἐπηρώτησεν αὐτὸν τί θεωρεῖ. Ὁ δὲ παῖς ἀπεκρίθη, λέγων· Μαῦροι ἄνθρωποι ἦλθον θέλοντές με λαβεῖν. Τοῦτο δὲ εἰπὼν, παρευθὺ τὸ τῆς μεγαλωσύνης ὄνομα ἐβλασφήμησε, καὶ ἐπὶ τούτοις τὴν ψυχὴν ἀπέδωκε· πρὸς γὰρ τὸ δεῖξαι τὸν παντοδύναμον Θεὸν διὰ ποῖον ἁμάρτημα τοιούτοις ὑπηρέταις παρεδόθη, ὅπερ ἔτι ζῶντος αὐτοῦ, ὁ πατὴρ κωλοῦσαι αὐτὸν οὐκ ἠθέλησε, τούτῳ ἀποθνήσκοντι συναπελθεῖν παρεχώρησεν. Καὶ ὃν ἡ θεία εὐσπλαγχνία βλασφήμως ζῆν ἠνέσχετο, τῇ δικαίᾳ κρίσει καὶ ἀποθνήσκοντα βλασφημῆσαι αὐτὸν παρεχώρησεν, ἵνα τὴν τούτου ἁμαρτίαν ὁ πατὴρ αὐτοῦ διαγνώσῃ, ὅστις ἀμελῶν τῆς ψυχῆς τοῦ μικροῦ αὐτοῦ υἱοῦ, οὐχὶ μικρὸν ἁμαρτωλὸν, ἀλλὰ μέγαν τῇ γεέννῃ τοῦ πυρὸς ἀνέθρεψεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ λυπηρὸν τοῦτο καὶ κατηφὲς διήγημα διεξήλθομεν, εἰς ἐκεῖνα μᾶλλον τὰ εὐφραίνοντα, ὅπερ διηγήσασθαι ἠρξάμεθα πάλιν ἐπιστρέψωμεν.

CAPUT XIX. *De Transitu Stephani viri Dei.*

Praedicto etenim Probo aliisque religiosis narrantibus viris agnovi ea quae indicare audientibus de venerabili Patre

Stephano in Homiliis Evangelii curavi (**Hom. 35**). Fuit enim vir, sicut idem Probus et multi alii testantur, nihil in hoc mundo possidens, nihil requirens; solam cum Deo paupertatem diligens, inter adversa semper patientiam amplectens, conventus saecularium fugiens, vacare semper orationi concupiscens. De quo unum bonum virtutis refero, ut ex hoc uno valeant ejus multa pensari. Is namque cum quadam die messem quam sua manu severat decisam ad aream deduxisset, nihilque aliud cum discipulis suis ad totius anni stipendium haberet, quidam perversae voluntatis vir, antiqui hostis stimulis instigatus, eandem messem, igne supposito, ita ut erat in area, incendit. Quod factum dum alter conspiceret, eidem Dei famulo cucurrit et nuntiavit. Quod postquam indicavit, adjunxit, dicens: Vae, vae, pater Stephane, quid tibi contigit? Cui statim vultu ac mente placida ille respondit: Vae illi contigit qui hoc fecit; nam mihi quid contigit? In quibus ejus verbis ostenditur in quo virtutis culmine sedebat, qui unum quod in sumptus mundi habuerat tam secunda perdebat mente, magisque illi condolebat qui peccatum commiserat, quam sibi qui peccati illius damna tolerabat; nec pensabat quid ipse exterius, sed culpa reus quantum perdebat intus. Hunc itaque cum dies **404** mortis egredi de corpore urgeret, convenerunt multi, ut tam sanctae animae de hoc mundo recedenti suas animas commendarent. Cumque lecto illius hi qui convenerant omnes assisterent, alii ingredienti angelos viderunt, sed dicere aliquid nullo modo potuerunt, alii omnino nil viderunt; sed omnes qui aderant, ita vehementissimus timor perculit, ut nullus, egrediente illa sancta anima, illic stare potuisset. Et hi ergo qui viderant, et hi qui omnino nihil viderant, uno omnes timore perculsi et territi fugerunt, ut palam daretur intelligi quae et quanta vis

esset quae illam egredientem animam susciperet, cujus egressum nemo mortalium ferre potuisset.

ΚΕΦΑΛ. Κ'. Περὶ τοῦ βίου τοῦ ὁσίου Στεφάνου.

Παρὰ τοῦ προλεχθέντος Πρόβου, καὶ ἄλλων ἀνδρῶν διηγουμένων ἔμαθον ἐκεῖνα ἅπερ τοῖς ἀκροωμένοις μηνύσαι ἐσπούδασα, ἐν ταῖς τοῦ εὐαγγελίου ὁμιλίαις περὶ τοῦ εὐλαβεστάτου πατρὸς Στεφάνου. Καθὼς γὰρ ὁ αὐτὸς Πρόβος, καὶ πολλοὶ ἕτεροι μαρτυροῦσιν, ὅτι ὑπῆρχεν ἀνὴρ μηδὲν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ κεκτημένος, μηδὲν ζητῶν, εἰ μὴ μόνην τὴν κατὰ Θεὸν ἀγαπῶν πτωχείαν. Τοὺς δὲ ἐναντιούμενους αὐτῷ πάντοτε ὑπομένων, πρὸς ἑαυτὸν τούτους ἐπεσπᾶτο τὰ συνέδρια τῶν κοσμικῶν φεύγων. Τῇ δὲ εὐχῇ διαπαντὸς σχολάζειν ἐπεθύμει. Ὅθεν περὶ τῶν αὐτοῦ δυνάμεων ἐν ἔργον ἀναγγέλλω, ὥστε ἐκ τοῦ ἐνὸς δυνατὸν γενέσθαι, καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ κατανοῆσαι. Οὗτος ἐν τινὶ ἡμέρᾳ γένημα ὅπερ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἔσπειρεν θερίσας, εἰς τὴν ἄλωνα ἀπήγαγεν· οὐδὲν δὲ ἕτερον εἶχεν εἰς ἀποστροφὴν ὅλου τοῦ χρόνου ἅμα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, πάρεξ τούτου. Ἀνὴρ δέ τις διεστραμμένης προθεσεως, καὶ τοῖς τοῦ ἀρχεκάκου ἐχθροῦ σκόλοψιν ἐμπεπαρμένος, τὸ αὐτὸ γένημα εἰς τὴν ἄλωνα κείμενον πῦρ ὑφάψας ἔκαυσεν. Ἄλλος δέ τις τοῦτο γεγονὸς θεασάμενος, τῷ τοῦ Θεοῦ οἰκέτῃ δραμῶν ἐμήνυσε. Μετὰ δὲ τὸ μηνύσαι προέθετο, λέγων· Οὐαὶ οὐαὶ, πάτερ Στέφανε, τί σοι συνέβη; Αὐτὸς δὲ ἰλαρῶ τῷ προσώπῳ καὶ λογισμῷ ἀταράχῳ

ἀπεκρίθη αὐτῷ λέγων· Οὐαὶ τί ἐκείνῳ συνέβη τῷ τοῦτο ποιήσαντι; Ἐπεὶ ἐμοὶ τί συνέβη; Ἐκ τούτου οὖν κατανόησον ἐν ποίῳ ὕψει δυνάμεως καὶ βαθμῷ ὁ τούτου λογισμὸς ἱδρυτο, ὅτι ἐν ὅπερ εἰς ἀποτροφὴν εἶχεν ἐν ὅλῳ τῷ βίῳ τοιαύτη ἀμερίμῳ διαθέσει ἤπολλεν, καὶ μᾶλλον αὐτῷ ὑπὲρ ἐκείνου τοῦ τὴν ἀραρτίαν ποιήσαντος ἐπόνει, ἥπερ διὰ τὴν ζημίαν ἣν ὑπέμεινε διὰ τῆς ἐκείνου ἀμαρτίας, οὐδὲ ἐμέτρησε πόσον αὐτὸς ἔξωθεν ἀπώλεκεν, ἀλλὰ μᾶλλον ὁ τοῦ πταίσματος ἔνοχος ἔνδον ἐζημιούτο. Τοῦτον τοίνυν τῆς τοῦ θανάτου **403** ἡμέρας καταλαβούσης, καὶ κατεπειγούσης αὐτὸν ἐκ τοῦ σώματος ἐξελθεῖν, πολλοὶ ἐκεῖσε συνῆλθον, ἵνα τῆς ἀγίας ἐκείνης ψυχῆς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου πορευομένης, τὰς ἐαυτῶν ψυχὰς ταύτη παράθωνται. Τῇ δὲ κλίνη αὐτοῦ πάντες οἱ συνελθόντες παριστάμενοι, οἱ μὲν εἰσερχομένους τοὺς ἀγγέλους ἐθεάσαντο, εἰπεῖν δὲ τι οὐδαμῶς ἠδυνήθησαν. Ἄλλοι δὲ τί ποτε μὲν οὐκ ἐθεάσαντο, πάντας δὲ τοὺς εὐρεθέντας φόβος σφοδρὸς συνετάραξεν, ὥστε μὴ δυνήθῃναι ἐκεῖσέ τινα στῆναι, τῆς, ἀγίας ἐκείνης ἐξερχομένης ψυχῆς. Πάντες γὰρ καὶ οἱ θεασάμενοι, καὶ οἱ μὴ ἐωρακότες, ἐν φόβῳ συσχεθέντες, ἔφυγον. Ὡστε φανερῶς δειχθῆναι, τίνες ἐκεῖνοι ὑπῆρχον, οἱ τὴν ἀγίαν ψυχὴν ἐξερχομένην ὑποδεχόμενοι, ἥς τὴν ἔξοδον οὐδεὶς τῶν θνητῶν ὑπενέγκαι ἠδυνήθη.

CAPUT XX. *Quod aliquando animae meritum non in ipso egressu, sed post mortem verius declaratur.*

Sed inter haec sciendum est quia aliquando animae meritum non in ipso suo egressu ostenditur, post mortem vero certius declaratur. Unde et sancti martyres ab infidelibus crudelia multa perpassi sunt, qui tamen, ut praediximus (**Supra, c. 6**), ad ossa sua mortua signis quotidie et miraculis clarescunt.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'. Περὶ ψυχῶν δικαίων, ὅτι ἐν τῇ ἐξόδῳ οὐχ ὁρῶνται, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἐπὶ τούτοις πᾶσι, καὶ τοῦτο γνωστὸν ὑπάρχει, ὅτι οὐ πάντοτε ἐν τῇ ἐξόδῳ τῆς ψυχῆς τὸ ἀξίωμα αὐτῆς δείκνυται, μετὰ δὲ θάνατον ἀσφαλῶς φανεροῦνται. Ὅθεν καὶ οἱ ἅγιοι μάρτυρες πολλὴν ὠμότητα παρὰ τῶν ἀπίστων ὑπέμειναν. Οἷτινός, καθὼς προείπομεν, ἐν τοῖς νεκροῖς αὐτῶν ὁστέοις σημίοις καὶ θαύμασι καθ' ἡμέραν λαμπρύνονται.

CAPUT XXI. *De duobus monachis Valentionis abbatis.*

Vitae namque venerabilis Valentio, qui post in hac Romana urbe mihi, sicut nosti, meoque monasterio praefuit, prius in Valeriae provincia suum monasterium rexit. In quo dum Langobardi saevientes venissent, sicut ejus narratione didici, duos ejus monachos in ramis unius arboris

suspenderunt, qui suspensi eodem die defuncti sunt. Facto autem vespere utrorumque eorum spiritus claris illic apertisque vocibus psallere coeperunt, ita ut ipsi quoque qui eos occiderant, cum voces psallentium audirent, nimium mirati terrerentur. Quas videlicet voces captivi quoque omnes qui illic aderant audierunt, atque eorum psalmodiae postmodum testes exstiterunt. Sed has voces spirituum omnipotens Deus idcirco pertingere voluit ad aures corporum, ut viventes quique in carne discerent, quia si Deo servire studeant, post carnis mortem verius vivant.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'. Περὶ τῶν δύο μοναχῶν τῶν κρεμασθέντων ὑπὸ τῶν Λογγοβάρδων εἰς δένδρον.

Ὁ ἐν εὐλαβεστάτῃ ζωῇ διαπρέψας Βαλέντιος, ὅστις καθὼς γινώσκεις μετέπειτα ἐν ταύτῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει κάμοι καὶ τῷ ἐμῷ μοναστηρίῳ προέστη· πρότερον γὰρ ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Βαλερίας τὸ αὐτοῦ μοναστήριον ἐποίμεινεν· οὗτος τοίνυν ἐξηγεῖτο ὅτι θυμομαχοῦντες οἱ Λογγοβάρδοι, ἐκεῖσε ἐλθόντες, δύο μοναχοὺς αὐτοῦ εἰς κλάδους δένδρων ἐκρέμασαν, οἵτινες κρεμασθέντες ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἀπέθανον. Ὀψίας δὲ γενομένης, ἐκατέρων αὐτῶν τὰ πνεύματα λαμπραῖς ἐκεῖσε καὶ φανεραῖς ταῖς φωναῖς ψάλλειν ἤρξαντο. Ἀκούσαντες δὲ τὴν τῶν ψαλλόντων φωνὴν οἱ φονεύσαντες αὐτοὺς, ἐκπλαγέντες, λίαν ἐφοβήθησαν. Ταύτας δὲ τῆς ψαλμωδίας τὰς φωνὰς, καὶ πάντες οἱ ἐκεῖσε ὄντες

αἰχμάλωτοι ἤκουσαν. Μάρτυρες γὰρ ἀληθῶς ἀνεδείχθησαν. Τούτου δὲ χάριν ὁ παντοδύναμος Θεὸς τὰς τῶν ἀνθρώπων φωνὰς ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν ἀκουσθῆναι ἠϋδόκησεν, ὅπως οἱ ζῶντες ἐν σαρκὶ μάθωσιν, ὅτι ἐὰν τῷ Θεῷ γνησίως δουλεῦσαι ἀγωνίζωνται, καὶ μετὰ τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον ἀληθῶς ζῶσιν.

405 CAPUT XXII. *De transitu Surani abbatis.*

Quibusdam religiosis quoque viris attestantibus, adhuc in monasterio positus agnovi quod hoc Langobardorum tempore, juxta in hac provincia quae Sura nominatur, quidam monasterii Pater vitae venerabilis, Suranus nomine, fuerit, qui captivis advenientibus, atque a Langobardorum depraedatione fugientibus, cuncta quae in monasterio videbatur habere, largitus est. Cumque in eleemosynis vestimenta sua ac fratrum omnia, et cellarium consumpsisset, quidquid habere in horto potuit, expendit. Expensis vero rebus omnibus, Langobardi ad eum subito venerunt, eumque tenuerunt, et aurum petere coeperunt. Quibus cum ille diceret se omnino nihil habere, in vicino monte ab eis ductus est, in quo silva immensae magnitudinis stabat. Ibi captivus quidam fugiens in cava arbore latebat, ubi unus ex Langobardis educto gladio praedictum venerabilem occidit virum. Cujus corpore in terram cadente, mons omnis protinus et silva concussa est, ac si se ferre non posse pondus sanctitatis ejus diceret terra, quae tremuisset.

406 ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'. Περὶ τῆς τελειώσεως Σουράνου ἡγουμένου.

Παρὰ εὐλαβεστάτων τινῶν ἀνδρῶν, ἔτι ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπάρχοντός μου, καὶ τοῦτο ὅπερ διηγοῦμαι, ἔγνων. Ἔλεγον γὰρ, ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ τῇ Σούρᾳ ὀνομαζομένη, ὑπῆρχέ τις ἀνὴρ, πάνυ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος πατὴρ μοναστηρίου, ὀνόματι Σούρανος, ὅστις τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐρχομένοις αἰχμαλώτοις, ἅπαντα ἅπερ ἐν τῷ μοναστηρίῳ πράγματα εἶχεν ἐδωρήσατο, ἕως καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ τὰ τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὰ ἐν τῷ κελλαρίῳ ἅπαντα ἐξοδίασε. Πάντων δὲ τῶν πραγμάτων πληρωθέντων, αἰφνης Λογγοβάρδοι πρὸς αὐτὸν κατέλαβον, καὶ τοῦτον κρατήσαντες, ἤρξαντο αὐτῷ χρυσίον ἐπιζητεῖν. Πρὸς οὓς ἀπεκρίθη, μηδὲν αὐτὸν ἔχειν τὸ σύνολον. Τότε ἐν τῷ γειτνιάζοντι ὄρει ὑπ' αὐτῶν ἀπηνέχθη, ἐν ᾧ ὕλη παμμεγέθης καὶ κάταλσος ὑπῆρχεν. Αἰχμάλωτος δέ τις ἐκεῖσε φυγὼν, ἐν ὑποκούφῳ δένδρῳ ἐκρύβετο. Ἐν αὐτῷ οὖν τῷ τόπῳ εἰς τῶν Λογγοβάρδων τὴν μάχαιραν ἐκβαλὼν, τὸν προλεχθέντα εὐλαβέστατον ἄνδρα ἐφόνευσε. Τοῦ δὲ σκηνώματος αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ πεσόντος, πᾶσα ἡ ὕλη καὶ τὸ ὄρος ἐδονήθη φωνὴν ὥσπερ ἀφεῖσα ἢ τρομάσασα γῆ, μὴ δύνασθαι τῆς ἀγιωσύνης αὐτοῦ τὸ βάρος ὑποφέρειν.

CAPUT XXIII. *De transitu diaconi Ecclesiae
Marsorum.*

Alius quoque in Marsorum provincia vitae valde venerabilis diaconus fuit; quem inventum Langobardi tenuerunt, quorum unus educto gladio caput ejus amputavit. Sed cum corpus ejus in terram caderet, ipse qui hunc capite truncaverat, immundo spiritu correptus, ad pedes corruit, et quod amicum Dei occiderit, inimico Dei traditus ostendit.

PETR. Quid est hoc, quaeso te, quod omnipotens Deus sic permittit mori, quos tamen post mortem cujus sanctitatis fuerint, non patitur celari?

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'. Περὶ τῆς τελειώσεως τοῦ ἀπὸ Μάρσης διακόνου.

Ἄλλος πάλιν ἐν τῇ χώρᾳ Μάρση διάκονος, πάνυ τῇ πολιτείᾳ εὐλαβέστατος ὑπῆρχεν. Τοῦτον εὐρόντες οἱ Λογγοβάρδοι, ἐκράτησαν. Εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν τὴν μάχαιραν ἐλκύσας, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀπέτεμεν. Ὡς δὲ τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν ἔπεσεν, ἐκεῖνος ὁ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀποτεμὼν, ἀκαθάρτῳ πνεύματι συσχεθεὶς, εἰς τοὺς πόδας τοῦ θανέντος ἔπεσεν, ἵνα δειχθῇ ὅτι δι' ὃν φίλον Θεοῦ ἐφόνευσεν, τῷ τοῦ Θεοῦ ἐχθρῷ παρεδόθη.

ΠΕΤΡ. Τί τοῦτο ὑπάρχει, αἰτῶ σε, ὅτι ὁ παντοδύναμος Θεὸς οὕτω παραχωρεῖ ἀποθανεῖν, οὗσπερ μετὰ θάνατον οὐχ ἀνέχεται καλύψαι ποίας ἀγιωσύνης ὑπῆρχον;

CAPUT XXIV. *De morte viri Dei, qui missus Bethel fuerat.*

GREGORIUS. Cum scriptum sit: *Justus quacunque morte praeventus fuerit, justitia ejus non auferetur ab eo* (**Sap. IV, 7; Ezech. XXXIII**), electi, qui procul dubio ad perpetuam vitam tendunt, quid eis obest si ad modicum dure moriuntur? Et est fortasse nonnunquam eorum culpa, licet minima, quae in eadem debeat morte resecari. Unde fit ut **408** reprobi potestatem quidem contra viventes accipiant, sed illis morientibus hoc in eis gravius vindicetur, quod contra bonos potestatem suae crudelitatis acceperunt, sicut idem carnifex qui eundem venerabilem diaconum viventem ferire permissus est, gaudere super mortuum permissus non est. Quod sacra quoque testantur eloquia. Nam vir Dei contra Samariam missus, quia per inobedientiam in itinere comedit, hunc leo in eodem itinere occidit. Sed statim illic scriptum est: *Quia stetit leo juxta asinum, et non comedit de cadavere* (**III Reg. XIII, 28**). Ex qua re ostenditur quod peccatum inobedientiae in ipsa fuerit morte laxatum, quia idem leo, quem viventem praesumpsit occidere, contingere non praesumpsit occisum. Qui enim occidendi ausum habuit, de occisi cadavere comedendi licentiam non accepit, quia is qui culpabilis in vita fuerat, punita inobedientia, erat jam justus ex morte. Leo ergo qui prius peccatoris vitam necaverat, custodivit postmodum cadaver justii.

PETR. Placet quod dicis; sed nosse velim si nunc ante restitutionem corporum in coelo recipi valeant animae justorum.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'. Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀποσταλέντος ἐν Σαμαρείᾳ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Γέγραπται, ὅτι οἶψ δ' ἂν θανάτῳ προφθασθῇ ὁ δίκαιος, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ οὐκ ἀφαιρεθῇ σεται ἀπ' αὐτοῦ. Ὅθεν τοῖς ἐκλεκτοῖς ἐν τῇ αἰωνίῳ ζωῇ παρατείνεται τί μέλλει αὐτοῖς ὑπάρχειν, εἰ καὶ πρὸς τὸ παρὸν πικρῷ θανάτῳ τελευτήσωσιν; πολλάκις δὲ καὶ μικρὸν πταῖσμα τούτοις ὑπολέλειπται, ὅπερ ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ ἐκκοπῆναι ὀφείλει, ὅθεν καὶ συμβαίνει, ἔτι **407** ζώντων αὐτῶν, τοὺς ἐναντίους κατ' αὐτῶν ἐξουσίαν λαβεῖν, ἵνα τελευτώντων αὐτῶν ἡ ἐκδίκησις εἰς τὴν ἐκείνων ὁμότητα τούτων αὐτῶν γενήσεται. Καθάπερ καὶ ἐπὶ τούτου τοῦ σαρκοβόρου, τοῦ παραχωρηθέντος ζῶντα τὸν εὐλαβέστατον διάκονον κροῦσαι. Ἀλλὰ νεκρωθέντος αὐτοῦ οὐ συνεχωρήθη, καθὼς καὶ τὰ ἱερὰ λόγια μαρτυροῦσιν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ὁ ἐν Σαμαρείᾳ ἀποσταλεὶς δι' ὧν παρήκουσε, λέων αὐτὸν ἐν τῇ ὁδῷ ἐφόνευσε. Πρὸς τούτοις δὲ γέγραπται, ὅτι ἔστη ὁ λέων πλησίον τῆς ὄνου, ἐκ δὲ τοῦ πτώματος οὐκ ἔφαγεν. Ὅθεν δέικνυται, ὅτι ἡ τῆς παρακοῆς ἁμαρτία, ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ συνεχωρήθη. Ὅν γὰρ ὁ αὐτὸς λέων ζῶντα φονεῦσαι ἐτόλμησε, τούτου ἄψασθαι φονευθέντος οὐκ ἐτόλμησε. Φονεῦσαι μὲν γὰρ ἐξουσίαν ἔλαβεν, ἐκ δὲ τοῦ πτώματος τοῦ θανέντος φαγεῖν ἄδειαν οὐκ ἔλαβεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνος ὁ ἐν τῇ ζωῇ πταίσματι ὑποπεσὼν, διὰ τοῦ θανάτου λοιπὸν δίκαιος γέγονεν, ὅθεν ὁ λέων ὁ πρότερον τὴν ζωὴν τοῦ

ἁμαρτωλοῦ θανατώσας, μετὰ θάνατον τοῦ δικαίου πτῶμα ἐφύλαξεν.

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει ὃ λέγεις· ἀλλὰ γινῶναι θέλω, ἐὰν νῦν πρὸ τῆς ἀπολήψεως τῶν σωμάτων ἐν τῷ οὐρανῷ προσδεχθῆναι δύνανται αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων.

CAPUT XXV. *Si ante restitutionem corporis recipiantur in coelo animae justorum.*

GREGORIUS. Hoc neque de omnibus justis fateri possumus, neque de omnibus negare. Nam sunt quorundam justorum animae quae a coelesti regno quibusdam adhuc mansionibus differuntur. In quo dilationis damno quid aliud innuitur, nisi quod de perfecta justitia aliquid minus habuerunt? Et tamen luce clarius constat quia perfectorum justorum animae, mox ut hujus carnis claustra exeunt, in coelestibus sedibus recipiuntur, quod et ipsa per se Veritas attestatur, dicens: *Ubicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilae* (**Luc. XVII, 37**); quia ubi ipse Redemptor noster est corpore, illuc procul dubio colliguntur justorum animae. Et Paulus dissolvi desiderat, et esse cum Christo (**Phil. I, 23**). Qui ergo Christum in coelo esse non dubitat, nec Pauli animam esse in coelo negant. Qui etiam de dissolutione sui corporis, atque de inhabitatione coelestis patriae, dicit: *Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod aedificationem habemus ex*

Deo, domum non manufactam, sed aeternam in caelis (II Cor. V, 1).

PETR. Si igitur nunc sunt in coelo animae justorum, quid est quod in die iudicii pro justitiae suae retributione recipiant?

GREGOR. Hoc eis nimirum crescit in iudicio, quod nunc animarum sola, postmodum vero etiam corporum beatitudine perfruuntur, ut in ipsa quoque carne gaudeant, in qua dolores pro Domino cruciatusque pertulerunt. Pro hac quippe germinata eorum gloria scriptum est: **409** *In terra sua duplicia possidebunt (Isai. LI, 7).* Hinc etiam ante resurrectionis diem de sanctorum animabus scriptum est: *Datae sunt illis singulae stolae albae, et dictum est illis ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleatur numerus conservorum et fratrum eorum (Apoc. VI, 17).* Qui itaque nunc singulas acceperunt, binas in iudicio stolas habituri sunt, quia modo animarum tantummodo, tunc autem animarum simul et corporum gloria laetabuntur.

PETR. Assentio; sed velim scire, quonammodo agitur quod plerumque morientes multa praedicunt?

ΚΕΦΑΛ. Κζ'. Ἑρώτησις περὶ τῶν ψυχῶν τῶν δικαίων.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τοῦτο οὔτε περὶ πάντων τῶν δικαίων εἰπεῖν δυνάμεθα, οὔτε πάλιν παντελῶς ἀρνήσασθαι. Εἰσὶ μὲν γάρ

τινων δικαίων ψυχαί, αἵτινες ἐκ τῆς ἐπουρανίου Βασιλείας
τισὶ μοναῖς διίστανται. Τῆς δὲ ζημίας ταύτης τὴν δήλωσιν τί
ἕτερον δείκνυσιν, εἰ μὴ ὅτι τῆς ὁλοκλήρου δικαιοσύνης τί
ποτε ἔλλειμμα ἔσχον; ἐπεὶ ὅτι τῶν τετελειωμένων δικαίων αἱ
ψυχαί, εὐθέως ἡνίκα ἐκ τῶν τῆς σαρκὸς κλείθρων ἐξέλθωσιν,
ἐν ταῖς οὐρανίαις καθέδραις ὑποδέχονται, φανερώτερον τοῦ
φωτὸς καθέστηκεν. Αὐτὴ γὰρ ἡ ἀλήθεια δι' ἑαυτῆς μαρτυρεῖ,
λέγουσα· Ὅπου τὸ σῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἄετοί.
Τουτέστιν ὅτι ἔνθα αὐτὸς ὁ λυτρωτὴς ἡμῶν σὺν τῇ σαρκί, ἦν
ἀνέλαβεν ὑπάρχει, ἐκεῖ ἀδιστάκτως συναχθήσεται καὶ αἱ τῶν
δικαίων ψυχαί. Καὶ ὁ Παῦλος δὲ ἐπεθύμει ἀναλῦσαι, καὶ σὺν
Ἐριστῷ εἶναι. Ὅστις οὖν Χριστὸν ἐν οὐρανῷ ὑπάρχειν οὐκ
ἀπιστεῖ, οὐδὲ τὴν Παύλου ψυχὴν ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπάρχειν
ἀρνήσεται. Αὐτὸς γὰρ περὶ τῆς τοῦ σώματος διαλύσεως, καὶ
τῆς ἐν τῇ ἐπουρανίῳ πατρίδι κατοικίας λέγει· Οἶδαμεν ὅτι ἐὰν
ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκοδομὴν ἐκ
Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

ΠΕΤΡ. Ἐὰν νῦν ἐν τῷ οὐρανῷ εἰσιν αἱ ψυχαί τῶν δικαίων, τί
ἐστὶν ὃ δ' ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης
αὐτῶν μέλλουσιν ἀπολαβεῖν;

ΓΡΗΓ. Τοῦτο αὐτοῖς ἐν τῇ κρίσει θαυμασίως ὑπάρξει· νῦν γὰρ
τῶν ψυχῶν μόνον, τότε δὲ καὶ τῶν σωμάτων τὴν μακαριότητα
ἀπολήψονται. Ὡστε ἐν αὐτῇ τῇ σαρκὶ αὐτοὺς ἀγαλλιασθῆναι,
ἐν ἣ ῥόνους ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ βασάνους ὑπέμειναν. Διὰ
ταύτην γὰρ τὴν διπλὴν αὐτῶν δόξαν γέγραπται· **410** Ἐν τῇ γῇ
αὐτῶν διπλασίονα νεμηθήσονται. Καὶ τοῦτο δὲ πρὸ τῆς
ἡμέρας τῆς ἀναστάσεως περὶ τῶν ψυχῶν τῶν δικαίων
γέγραπται, ὅτι ἐδόθη αὐτοῖς ἀπὸ μιᾶς στολῆς λευκῆς, καὶ
ἐρρέθη αὐτοῖς, ὅπως ἀναπαύσωνται ἔτι ὀλίγον καιρὸν, ἕως οὗ
πληρωθῇ τὸ μέτρον τῶν συνδούλων καὶ ἀδελφῶν αὐτῶν.

Οἵτινες τοίνυν ἀπὸ μιᾶς στολῆς ἔλαβον, διπλᾶς ἐν τῇ κρίσει στολὰς λήψονται. Ἐπειδὴ γὰρ ἀρτίως ταῖς ψυχαῖς καὶ μόνον, τότε δὲ ταῖς ψυχαῖς ὁμοῦ καὶ τοῖς σώμασι τῇ δόξῃ εὐφρανθήσονται.

ΠΕΤΡ. Συντίθημι· ἀλλὰ θέλω γνῶναι ποίῳ τρόπῳ πολλοὶ τελευτῶντες πολλὰ προλέγουσιν;

CAPUT XXVI. Quibus modis morientes aliqua praedicunt; et de quodam advocatione, de Gerontio ac Mellito monachis, et Armentario puero.

GREGORIUS. Ipsa aliquando animarum vis subtilitate sua aliquid praevidet. Aliquando autem exiturae de corpore animae, per revelationem ventura cognoscunt. Aliquando vero dum jam juxta sit ut corpus deserant, divinitus afflatae in secreta coelestia incorporeum mentis oculum mittunt. Nam quod vis animae aliquando subtilitate sua ea quae sunt ventura cognoscit patet ex eo quod quidam advocatus qui in hac urbe ante biduum lateris dolore defunctus est, paululum antequam moreretur, vocavit puerum suum, pararique sibi vestimenta ad procedendum jussit. Quem dum puer quasi insanire cerneret, ejusque praeceptis minime obediret, surrexit, vestimento se induit, et per viam Appiam ad beati Xysti Ecclesiam se esse processurum dixit. Cumque post modicum, ingravescente molestia, esset defunctus, deliberatum fuerat ut apud beatum Januarium martyrem

Praenestina via ejus corpus poni debuisset. Sed quia longum hoc his qui funus ejus curaverant visum est, repente orto consilio exeuntes cum ejus funere per viam Appiam, nescientesque quid ille dixerat, in ipsa eum ecclesia quam praedixerat posuerunt. Et cum eundem virum curis saecularibus obligatum lucrisque terrenis inhiantem fuisse noverimus, unde hoc praedicere potuit, nisi quia id quod futurum erat ejus corpori ipsa vis animae ac subtilitas praevidebat? Quod autem saepe etiam revelationibus agitur ut a morituris futura praesciantur, ex his colligere possumus quae apud nos gesta in monasteriis scimus. In monasterio etenim meo quidam frater ante decennium Gerontius dicebatur. Qui cum gravi molestia corporis fuisset depressus, in visione nocturna albatos viros, et clari omnimodo habitus in hoc ipsum monasterium descendere de superioribus aspexit. Qui dum coram lecto jacentis assisterent, unus eorum dixit: Ad hoc venimus, ut de monasterio Gregorii quosdam fratres in militiam mittamus; atque alteri praecipiens adjunxit: Scribe Marcellum, Valentinianum, Agnellum, atque **412** alios quorum nunc minime recordor. Quibus expletis addidit, dicens: Scribe et hunc ipsum qui nos aspicit. Ex qua visione certus redditus praedictus frater, facto mane innotuit fratribus, qui et qui essent in brevi ex eadem cella morituri, quos se etiam denunciavit esse secuturum, cum die alio praedicti fratres mori coeperunt, atque sub eodem ordine se in morte secuti sunt quo fuerant in descriptione nominati. Ad extremum vero et ipse obiit, qui eosdem fratres morituros praevidit. In ea quoque mortalitate quae ante triennium hanc urbem vehementissima clade vastavit (*Scilicet anno 590*), in Portuensis civitatis monasterio, Mellitus dictus est monachus, adhuc in annis juvenilibus constitutus, sed mirae

simplicitatis atque humilitatis vir: qui, appropinquante vocationis die, eadem clade percussus ad extrema deductus est. Quod vir vitae venerabilis Felix ejusdem civitatis episcopus audiens, cujus et haec relatione cognovi, ad eum accedere studuit, et ne mortem timere debuisset, verbis hunc persuasoriis confortare, cui etiam adhuc de divina misericordia longiora vitae spatia polliceri coepit. Sed ad haec ille respondit, cursus sui tempora esse completa, dicens apparuisse sibi juvenem, atque epistolas detulisse, dicentem: Aperi, et lege. Quibus apertis, asseruit quia se et omnes qui eodem tempore a praedicto episcopo in Paschali festivitate fuerant baptizati scriptos in eisdem epistolis litteris aureis invenisset. Primum quidem, ut dicebat, suum nomen reperit, ac inde omnium illo in tempore baptizatorum. Qua de re certum tenuit, et se et illos de hac vita esse sub celeritate migraturos. Factumque est ut die eadem ipse moreretur, atque post eum cuncti illi qui baptizati fuerant ita secuti sunt, ut intra paucos dies nullus eorum in hac vita remaneret. De quibus nimirum constat quod eos praedictus Dei famulus idcirco auro scriptos viderat, quia eorum nomina apud se fixa aeterna claritas habebat. Sicut itaque hi revelationibus potuerunt ventura cognoscere, ita nonnunquam egressurae animae possunt etiam mysteria coelestia non per somnium, sed vigilando praelibare. Ammonium namque monasterii mei monachum bene nosti, qui dum esset in saeculari habitu constitutus, Valeriani hujus urbis advocati naturalem filiam in conjugio sortitus, ejus obsequiis sedule atque incessanter adhaerebat, et quaeque in ejusdem domo agebantur noverat. Qui mihi jam in monasterio positus narravit quod in ea mortalitate quae patricii Narsae temporibus hanc urbem vehementer afflixit, in domo praedicti Valeriani puer

Armentarius fuit praecipuae simplicitatis et humilitatis. Cum vero ejusdem advocati domus eadem clade vastaretur, idem puer percussus est, et usque ad extremum deductus. Qui subito sublatus a praesentibus, postmodum rediit, sibique dominum suum vocari fecit. Cui ait: Ego **413** in coelo fui, et qui de hac domo morituri sunt agnovi. Ille, ille, atque ille morituri sunt; tu vero ne timeas, quia in hoc tempore moriturus non es. Ut vero scias quod me in coelo fuisse verum fateor, ecce accepi illic ut linguis omnibus loquar. Nunquid tibi incognitum fuit Graecam me linguam omnino non nosse? et tamen Graece loquere ut cognoscas an verum sit quod me omnes linguas accepisse testificor. Cui tunc Graece dominus suus locutus est, atque ita ille in eadem lingua respondit, ut cuncti qui aderant, mirarentur. In ea quoque domo praedicti Narsae spatharius Bulgar manebat: qui festine ad aegrum deductus, ei Bulgarica lingua locutus est; sed ita puer ille in Italia natus et nutritus, in eadem barbara locutione respondit ac si ex eadem fuisset gente generatus. Mirati sunt omnes qui audiebant, atque ex duarum linguarum experimento quas eum antea nescisse noverant, crediderunt de omnibus quas probare minime valebant. Tunc per biduum mors ejus dilata est, sed die tertio, quo occulto iudicio nescitur, manus ac brachia lacertosque suos dentibus labiavit, atque ita de corpore exivit. Quo mortuo, omnes illi quos praedixerat ex hac protinus luce subtracti sunt, nullusque in illa domo eadem tempestate defunctus est qui voce illius denuntiatus non est.

PETR. Valde terribile est, ut qui tale donum percipere meruit, tali etiam post hoc poena plecteretur.

GREGOR. Quis occulta Dei judicia sciat? Ea quae in divino examine comprehendere non possumus, timere magis quam discutere debemus.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'. Ἑρώτησις περὶ ψυχῶν, δι'
ἀποκαλύψεως Γεροντίου καὶ Μελλετίου
μοναχῶν, καὶ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ παιδὸς τοῦ
Ἀρμενταρίου.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ποτὲ μὲν αὐτῷ τῷ θελήματι τῶν ψυχῶν διὰ τῆς λεπτότητος αὐτῶν τινα προθεωροῦσι. Ποτὲ δὲ ἐξερχομένων τῶν ψυχῶν ἐκ τῶν σωμάτων δι' ἀποκαλύψεως τὰ μέλλοντα προγιγνώσκουσιν. Ἔστι δὲ λοιπὸν, ὅτι καὶ ἐν τῷ πλησιάζειν τοῦ καταλεῖψαι τὸ σῶμα τὴν ψυχὴν, θεία ἐπιπνοία ἐν τοῖς οὐρανοῖς μυστηρίοις, τὸν τοῦ νοὸς αὐτῆς ἀσώματον ὀφθαλμὸν ἐπιβάλλει. Ὅτι δὲ τῷ θελήματι ἡ ψυχὴ τῇ λεπτότητι αὐτῆς ἐκεῖνα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι διαγινώσκει, φανερόν ἐκ τῶν γεγονότων καθίσταται. Κουνκοδέους γὰρ ὁ ἀδβοκάτος, ὅστις ἐν ταύτῃ τῇ πόλει πρὸ δύο ἡμερῶν τῷ τοῦ πλευροῦ πόνῳ ἐτελεύτησε, πρὸ ὀλίγου τοῦ ἀποθανεῖν αὐτὸν ἐκάλεσε τὸν παῖδα αὐτοῦ, καὶ τούτῳ εὐτρεπίσαι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ πρὸς τὸ προελθεῖν αὐτὸν ἐκέλευσεν. Ὁ δὲ αὐτὸς παῖς, ὥσπερ ἐξηγήσαντα αὐτὸν λογισάμενος, οὐδαμῶς τοῖς προστάγμασιν αὐτοῦ ὑπήκουσεν· αὐτὸς δὲ ἀναστὰς, ἑαυτὸν τοῖς ἱματίοις ἐνέδυσε, καὶ διὰ τῆς Ἀπίας ὁδοῦ ἐν τῇ τοῦ μακαρίου Σύξτου ἐκκλησίᾳ ἑαυτὸν προελθεῖν εἶρηκε. Μετ' ὀλίγον δὲ τῇ νόσῳ βαρηθεὶς ἐτελεύτησεν. Ὁρισμένον δὲ

ὑπῆρχεν, ὅπως εἰς τὸν μακάριον Ἰανουάριον τὸν μάρτυρα ἐν τῇ Πραινεστίνῃ ὁδῷ ταφῇ. Διὰ δὲ τὸ ἐκ μήκους τὸν τόπον ὑπάρχειν, οἱ τὴν κηδεῖαν αὐτοῦ ποιούμενοι αἴφνης ἐβουλεύσαντο, ἵνα ἐξερχόμενοι μετὰ τῆς κηδεῖας διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Ἀππίας ἀπέλθωσιν, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτὸν θάψωσιν, ἐν ἧ αὐτὸς προεῖπε, καὶ τοι μὴ γινώσκοντες τί ἦν προειπὼν, ὅπερ καὶ γέγονε. Τοῦτον δὲ τὸν ἄνδρα γινώσκομεν κοσμικαῖς μερίμναις ἐμπεπλεγμένον, καὶ εἰς κέρδη ἐπίγεια κατεπειγόμενον. Πόθεν οὖν τοῦτο προειπεῖν ἠδυνήθη, ὅπερ ἤμελλεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ γίνεσθαι, εἰ μὴ δηλονότι τῷ τῆς ψυχῆς θελήματι διὰ τῆς λεπτότητος αὐτῆς προεθεώρησεν; Τὸ δὲ δι' ἀποκαλύψεως πολκάκις γινώσκειν τοὺς τελευτῶντας τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, ἐκ τούτων ἐπιδεῖξαι δυνάμεθα, ἐξ ὧν παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς μοναστηρίοις γεγόνασι διέγνωμεν. Ἐν γὰρ τῷ ἐμῷ μοναστηρίῳ ἀδελφός τις ὑπῆρχε Γερόντιος ὀνομαζόμενος, ὅστις πρὸ τῆς δεκαετίας ταύτης ἐν βαρεῖᾳ ἀρρώστια τοῦ σώματος κατατεθείς, ἐν τῇ καθ' ὕπνον ὀράσει ἄνδρας εὐσχημονοῦντας, καὶ λαμπρῷ λίαν τῷ σχήματι ἐκ τῶν ἄνωθεν κατερχομένους, καὶ ἐν τῷ μοναστηρίῳ εἰσελθόντας ἐθεάσατο. Ἐμπροσθεν δὲ τῆς κλίνης αὐτοῦ σταθέντες, ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν εἶπε· Ἐπὶ τοῦτο ἦλθομεν, ὅπως ἐκ τοῦ μοναστηρίου τοῦ Γρηγορίου τινὰς ἀδελφοὺς ἐν τῇ στρατιᾷ βάλωμεν. Ἐτέρῳ δὲ κελεύσας, προσέθετο, λέγων· Γράψον Μάρκελλον, Βαλεντιανὸν, **411** Ἀγνέλλον, καὶ ἄλλους τινὰς, οὓςπερ ἀρτίως οὐ μέμνημαι. Πληρωθέντων δὲ αὐτῶν, προσθεὶς εἶπε· Γράψον καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν θεωροῦντα ἡμᾶς. Ἐκ δὲ ταύτης τῆς ὀράσεως, ἀληθῆ εἶναι τὰ ῥηθέντα ὁ προλεχθεὶς ἀδελφὸς πιστεύσας, πρωΐας τοῖς ἀδελφοῖς ἐγνώρισε, τίνες εἰσὶν οἱ μέλλοντες ἐξ αὐτοῦ τοῦ μοναστηρίου τελευτᾶν. Καὶ περὶ ἑαυτοῦ διεμήνυσεν, ὅτι τούτοις μέλλει ἀκολουθεῖν. Ἐν δὲ ἑτέρα ἡμέρα οἱ

προλεχθέντες ἄδελφοὶ ἀποθνήσκειν ἤρξαντο. Καὶ κατὰ τὸν ὄρδινον ὃν εἶπεν, ἀλλήλοις ἐν τῷ θανάτῳ ἐπηκολούθησαν, καθάπερ ἐν τῇ ἀναγραφῇ ἦσαν ὀνομασθέντες. Ἐσχατον δὲ καὶ αὐτὸς ἐτελεύτησεν ὁ προθεωρήσας τῶν αὐτῶν ἀδελφῶν τὸν θάνατον. Ἐν τῷ θανατικῷ δὲ τῷ πρὸ τριετίας ταύτην τὴν πόλιν σφοδροτάτη συμφορᾷ λυμνηναμένῳ, ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς πόλεως τοῦ Πόρτου, μοναχὸς τις Μελίτων λεγόμενος, νέαν μὲν ἄγων τὴν ἡλικίαν, θαυμαστῆς δὲ ἀκακίας καὶ ταπειν φροσύνης ἀνὴρ ὑπάρχων, ἐκ τῆς συμφορᾶς τοῦ αὐτοῦ θανατικοῦ κρουσθεὶς, πλησιαζούσης τῆς ἡμέρας τῆς κλήσεως αὐτοῦ, εἰς τὰ ἔσχατα ἀπηνέχθη. Τοῦτο δὲ ὁ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος φύλαξ ἀκούσας ὁ τῆς αὐτῆς πόλεως ἐπίσκοπος, ὅστις μοι καὶ διηγήσατο, πρὸς αὐτὸν ἀπελθεῖν ἔσπευσε, βουλόμενος αὐτὸν λόγοις παραινετικοῖς ἐνισχύσαι, ὥστε μὴ φοβηθῆναι τὸν θάνατον. Ἀπελθὼν οὖν ἤρξατο περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίας αὐτῷ διηγήσασθαι, καὶ ἐπιμηκέστερον τὸ τῆς ζωῆς διάστημα τούτῳ ἐπαγγέλλεσθαι. Ἐκεῖνος δὲ πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίθη, λέγων, τὸν τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνον πεπληρωμένον ὑπάρχειν. Ὁφθῆναι γὰρ αὐτῷ νεανίαν ἔφασκεν ἐπιστολὰς βαστάζοντα, καὶ πρὸς αὐτὸν λέγοντα· Ἄνοιξον καὶ ἀνάγνωθι. Ἀνοιχθεισῶν δὲ αὐτῶν, ἔλεγεν, ὅτι ἑαυτὸν καὶ πάντας τοὺς βαπτισθέντας παρὰ τοῦ προλεχθέντος ἐπισκόπου τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ πάσχα γεγραμμένους ἐν ταῖς αὐταῖς ἐπιστολαῖς χρυσοῖς γράμμασιν εὔρε. Πρὸ δὲ πάντων, καθὼς ἔλεγε, τὸ ἴδιον ὄνομα εὔρε, καὶ τότε πάντων τῶν ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ βαπτισθέντων. Ἐξ οὗ πράγματος ἀσφαλῶς ἐπιστώθη, καὶ ἑαυτὸν κάκείνους ἐκ ταύτης τῆς ζωῆς ἐν σπουδῇ μεταρσίους γενέσθαι, ὥστε ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ συνέβη αὐτὸν τελευτῆσαι, μετ' ἐκεῖνον δὲ, ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, καὶ πάντας τοὺς τότε βαπτισθέντας, ὥστε μηδένα ἐξ αὐτῶν ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ἀπομεῖναι. Περὶ

τούτου οὖν ἀληθὲς καθέστηκεν, ὅτι ὁ προλεχθεὶς τοῦ Θεοῦ οἰκέτης διὰ τοῦτο ἐκ χρυσίου γεγραμμένους αὐτοὺς ἐθεάσατο, ὅτι τὰ ὀνόματα αὐτῶν παρ' ἑαυτὴν πεπηγμένα εἶχεν ἢ αἰώνιος λαμπρότης. Καθὼς δὲ οὗτοι δι' ἀποκαλύψεων ἠδυνήθησαν τὰ μέλλοντα διαγινῶναι, οὕτω πολλάκις καὶ ἐξερχόμεναι αἱ ψυχαὶ δύνανται μυστήρια οὐράνια οὐχὶ δι' ἐνυπνίων, ἀλλὰ γρηγοροῦσαι θεάσασθαι. Ὅθεν καὶ περὶ τούτου δῆλον γενήσεται. Ἀμμώνιον τὸν τοῦ μοναστηρίου μου μοναχὸν καλῶς ἔγνω. Οὗτος ἔτι ἐν τῷ κοσμικῷ ὑπάρχων σχήματι, Βαλεριανοῦ τοῦ ἀδβοκάτου, τοῦ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει οἰκοῦντος, γνησίαν θυγατέρα πρὸς συζυγίαν ἡρμόσατο, ὅστις ἐν τῇ τούτου ὑπουργίᾳ ἀδιαλείπτως προσεκαρτέρει. Ὅθεν καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ γενόμενα καλῶς ἐγίνωσκεν. Ἐν δὲ τῷ μοναστηρίῳ λοιπὸν ἐλθὼν αὐτό μοι διηγήσατο, λέγων, ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ πατρικίου Ναρσῆ σφοδρῶς τὸ θανατικὸν ταύτην τὴν πόλιν ἐλυμήνατο. Ἐν δὲ τῷ οἴκῳ τοῦ προλεχθέντος Βαλεριανοῦ παῖς ὑπῆρχε Βουκόλος, πολλῇ ἀκακίᾳ καὶ ταπεινοφρασύνῃ συζῶν. Ἦνίκα δὲ ἐκ τῆς αὐτῆς τοῦ θανατικοῦ συμφορᾶς καὶ ὁ τούτου οἶκος ἐλυμαίνετο, αὐτὸς ὁ παῖς ἐκρούσθη, καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων ἀπηνέχθη. Αἴφνης δὲ ἀρπαγεὶς ἐκ τῶν παρόντων, πάλιν εἰς ἑαυτὸν ὑπέστρεψε, τὸν δὲ κύριον αὐτοῦ πρὸς ἑαυτὸν κληθῆναι πεποίηκεν. Τούτου δὲ ἐλθόντος, ἔφη αὐτῷ, λέγων· Ἐγὼ 414 ἐν τῷ οὐρανῷ ἦμην, καὶ τίνες ἐκ τοῦ οἴκου τούτου τελευτήσαι μέλλουσιν ἔγνω, ὁ δεῖνα, καὶ ὁ δεῖνα, καὶ ὁ δεῖνα· σύ δὲ μὴ φοβοῦ, τῷ γὰρ χρόνῳ τούτῳ οὐκ ἀποθνήσκεις. Ἵνα δὲ πληροφορηθῇς, ὅτι ἀληθῆ λέγω ἐν τῷ οὐρανῷ με γεγονέναι, ἰδοὺ ἐπιτροπὴν ἔλαβον, ἵνα πάσαις ταῖς γλωσσαῖς λαλήσω. Καὶ ὥς οὖν ἐπίστασαι τὴν Ἑλληνίδα γλῶτταν παντελῶς οὐκ ἐγίνωσκον. Πλὴν ὅμως ἵνα γνῶς ὅτι ἀληθῆ λέγω, τῇ Ἑλληνίδι μοι γλώττῃ λάλησον, καὶ

ἀποκρινοῦμαί σοι. Τούτῳ δὲ ὁ κύριος αὐτοῦ Ἑλληνιστὶ συντυχὼν, καὶ αὐτὸς ἐν τῇ αὐτῇ γλώσση ἀπεκρίθη αὐτῷ, ὥστε πάντας τοὺς παρόντας θαυμάσαι. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ οἴκῳ σπαθάριος τοῦ προλεχθέντος πατρικίου Ναρσῆ ἦν ἀπληκευμένος, τῷ γένει Βούλγαρος· οὗτος πρὸς αὐτὸν ἀπενεχθεὶς, τῇ τῶν Βουλγάρων γλώσση ἐλάλησεν αὐτῷ. Ὁ δὲ αὐτὸς παῖς ὁ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς, οὕτω τὴν αὐτὴν βάρβαρον γλῶσσαν ἀποκριθεὶς ἐλάλει, ὥς ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ γένει ὑπῆρχε γεννηθεὶς. Πάντες δὲ οἱ ἀκούσαντες τὰς δύο ταύτας γλώσσας αὐτὸν λαλήσαντα, ὥσπερ πρῶην οὐκ ᾔδει, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἐπίστευσαν ἀληθῆ αὐτὸν λέγειν. Ἐν δυσὶ δὲ ἡμέραις ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐδηλοποιήθη. Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ, τῇ κρυπτῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ, ὅπερ παρ' ἡμῖν οὐκ ἔγνωσται, τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ τοὺς βραχίονας καὶ τοὺς ἀγκῶνας τοῖς ὁδοῦσι κατέφαγε. Καὶ οὕτως τούτου δὲ θανέντος, καὶ πάντες ἐκεῖνοι οὐς προεῖπεν ἐκ τοῦ φωτὸς τούτου παραυτὰ ὑπεχώρησαν. Οὐδεὶς δὲ ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ θανατικοῦ ἀνάγκῃ, ἐξ αὐτοῦ τοῦ οἴκου ἕτερος ἀπέθανεν εἰ μὴ οἱ τῇ φωνῇ ἐκείνου μηνυθέντες.

ΠΕΤΡ. Φοβερόν ἐστι σφόδρα, ὅτι τοιοῦτον δῶρον ἀξιωθεὶς λαβεῖν, τοιαύτη κρίσει μετέπειτα καθυπεβλήθη.

ΓΡΗΓΟΡ. Τίς τὰ κρυπτὰ τοῦ Θεοῦ γινώσεται κρίματα; Ἐκεῖνα δὲ τὰ τῇ θείᾳ κρίσει γινόμενα καταλαβέσθαι ἡμεῖς μὴ δυνάμενοι, φοβηθῆναι μᾶλλον ἢ περ ἐξετάσαι ὀφείλομεν.

CAPUT XXVII. *De morte Theophanii comitis.*

Ut autem de egredientibus animabus, quae multa praenoscent, ea quae coepimus exsequamur, neque hoc silendum est quod de Theophanio, Centumcellensis urbis comite, in eadem urbe positus, multis attestantibus agnovi. Fuit namque vir misericordiae actibus deditus, bonis operibus intentus, hospitalitati praecipue studens. Exercendis quidem comitatus curis occupatus, agebat terrena et temporalia, sed, ut post in fine claruit, magis ex debito quam ex intentione. Nam dum appropinquante mortis ejus tempore gravissima aeris tempestas obsisteret, ne ad sepeliendum duci potuisset, eumque uxor sua cum fletu vehementissimo inquireret, dicens: Quid faciam? quomodo te ad sepeliendum ejicio, quae ostium domus hujus egredi prae nimia tempestate non possum? tunc ille respondit: Noli, mulier, flere, quia mox ut ego defunctus fuero, eadem hora aeris serenitas redibit. **416** Cujus protinus vocem mors, et mortem serenitas secuta est. Quod signum etiam alia signa sunt comitata. Nam manus ejus et pedes podagrae humore tumescentes versi in vulneribus fuerant, et profluente sanie patebant. Sed dum corpus ejus ex more ad lavandum fuisset nudatum, ita manus pedesque ejus sani inventi sunt, ac si nunquam vulneris aliquid habuissent. Ductus itaque ac sepultus est, ejusque conjugi visum est ut quarto die in sepulcro illius marmor quod superpositum fuerat mutari debuisset. Quod videlicet marmor corpori ejus superpositum dum fuisset ablatum, tanta ex corpore ipsius fragrantia odoris emanavit, ac si ex putrescente carne illius pro vermibus aromata ferbuissent. Quod factum dum, narrante me in homiliis (**Homil. 36**), infirmis quibusdam venisset in dubium, die quadam, sedente me in conventu nobilium, ipsi artifices qui in sepulcro illius marmor mutaverant adfuerunt, aliquid me de propria causa rogaturi.

Quos ego de eodem miraculo coram clero, nobilibus ac plebe requisivi, qui et eadem odoris fragrantia miro modo se repletos fuisse testati sunt, et quaedam alia in augmento miraculi, quae nunc narrare longum aestimo, de eodem sepulcro ejus addiderunt.

PETR. Inquisitioni meae sufficienter jam video satisfactum, sed hoc est adhuc quod quaestione animum pulsat: quia cum superius dictum sit esse jam sanctorum animas in coelo, restat procul dubio ut iniquorum quoque animae esse non nisi in inferno credantur. Et quid hac de re veritas habeat ignoro. Nam humana aestimatio non habet peccatorum animas ante judicium posse cruciari.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'. Περὶ τῆς τελευτῆς Θεοφάνους κόμητος Κεντουμκέλλων.

Ἵνα οὖν ὅπερ ἠρξάμεθα ἀναπληρώσωμεν περὶ τῶν ἐξερχομένων ψυχῶν ὅτι πολλὰ προγινώσκουσιν, οὐδὲ τοῦτο σιγητέον, ὅπερ περὶ Θεοφάνους τοῦ κόμητος πολλῶν μαρτυρούντων ἔγνω, τοῦ ἐν Κεντουμκέλλῃ τῇ πόλει οἰκοῦντος. Οὗτος γὰρ ὁ ἀνὴρ ταῖς πράξεσιν ἐλεημοσύνης ἐφρόντιζε, πρὸ δὲ πάντων τῇ ξενοδοχίᾳ προσεῖχεν, καὶ τοι ταῖς φροντίσι τῆς ἀρχῆς ἀσχολούμενος, καὶ ἔπραττε μὲν τοῦ δοκεῖν ἐπίγεια καὶ πρόσκαιρα, τὸ δὲ πῶς ἐλαμπρύνθη ἐν τῇ τελευτῇ αὐτοῦ, φανερόν γέγονεν. Ἐν γὰρ τῷ πλησιάσαι τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου αὐτοῦ, βαρυτάτῃ ἀνάγκῃ, ὥστε μὴ δύνασθαι μήτε ἐπὶ τῷ ταφῆναι ἀπενεχθῆναι αὐτὸν. Ἡ δὲ

τούτου γυνή μετὰ κλαυθμοῦ σφοδροτάτου πρὸς αὐτὸν ἔλεγε· Τί ποιήσω; Πῶς σε ἐπὶ τὴν ταφὴν δυνηθῶ ἀπενέγκαι, μήτε τὴν θύραν τοῦ οἴκου δυναμένη ἐξελθεῖν, διὰ τὴν πολλὴν τοῦ ἀέρος ἀνάγκην; Τότε ἐκεῖνος πρὸς αὐτὴν ἀπεκρίθη, λέγων· Μὴ θελήσης, γύναι, κλαίειν· εὐθέως γὰρ ἡνίκα ἐγὼ τελευτήσω, ἡ τοῦ ἀέρος εὐδία ἐπανερχεται. **415** Ἐπὶ δὲ ταύτῃ τῇ φωνῇ τὸ τέλος ἐδέξατο, τῷ δὲ θανάτῳ καὶ ἡ εὐδία ἐπηκολούθησεν. Καὶ ἕτερα δὲ σημεῖα ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ γεγόνασιν. Αἱ γὰρ χεῖρες αὐτοῦ καὶ οἱ πόδες φυσηθέντες ἐκ τοῦ χυμοῦ τῆς ποδάλγης, εἰς πωρώματα ἦσαν μεταβληθέντες, καὶ ὑπορρέοντος ὑγροῦ διηνοίγοντο. Κατὰ δὲ τὸ ἔθος ἐπὶ τῷ λοῦσαι τὸ σῶμα αὐτοῦ γυμνώσαντες, αἱ χεῖρες αὐτοῦ καὶ οἱ πόδες ὑγιεῖς ἠυρέθησαν, ὥστε μήτε ἵχνος πωρώματος ἐν αὐτοῖς εὔρεθῆναι. Ἀπηνέχθη τοίνυν καὶ ἐτάφη. Τῇ δὲ συζύγῳ αὐτοῦ ἔδοξε μετὰ τετάρτην ἡμέραν τοῦ ταφῆναι αὐτὸν, τὸ μάρμαρον τὸ ἐπάνω τοῦ μνήματος αὐτοῦ τεθὲν ἀλλάξαι. Τούτου δὲ ἐπαρθέντος ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ ὀσφρησις εὐωδίας ἀνεπέμφθη, ὥς ὅτι ἐκ τῆς σαπίσης σαρκὸς αὐτοῦ, ἀντὶ σκωλήκων ἀρώματα ἀνέβλυζον. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς ὁμιλίαις τοῦ εὐαγγελίου διηγουμένου μου γέγονέ τινας τῶν ἀσθενεστέρων εἰς ἀπιστίαν ἐλθεῖν. Ἐν δὲ ἡμέρᾳ τινὶ καθεζομένου μου ἐν συλλόγῳ μετὰ ἀνδρῶν εὐγενῶν, αὐτοὶ οἱ τεχνῖται παρεγένοντο, οἵτινες τὸ μάρμαρον τοῦ μνήματος αὐτοῦ ἥλλαξαν παρακαλοῦντές με περὶ πράγματος αὐτῶν τινος. Ἐγὼ δὲ τούτους ἐνώπιον τοῦ κλήρου καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, περὶ τοῦ θαύματος τούτου ἐρωτήσας, ἀπεκρίθησαν, λέγοντες· Θαυμασίῳ τρόπῳ τῆς ὀσφρήσεως τῆς εὐωδίας ἐκείνης ἐμπλησθῆναι αὐτούς. Καὶ ἕτερα δὲ τινα εἰς προσθήκην τοῦ θαύματος περὶ τοῦ αὐτοῦ μνήματος ἔλεγον, ἅπερ διηγῆσασθαι ἐπίμηκες εἶναι ἡγοῦμαι.

ΠΕΤΡ. Τῇ παρ' ἐμοῦ ἐπιζητήσει λοιπὸν ἱκανῶς ὁρῶ ἑαυτὸν πληροφορηθέντα. Τοῦτο δὲ ἀκμὴν ἐρωτήσει τὴν ψυχὴν ὑπονύπτει. Ὅτι καθὼς ἀνωτέρω ἐλέχθη, τὰς τῶν ἁγίων ψυχὰς ἐν οὐρανῷ εἶναι λοιπὸν, καὶ τὰς τῶν ἀδίκων ψυχὰς ἐν τῷ ᾧ ἤδη εἶναι πιστευτέον. Τί δὲ περὶ τούτου τοῦ πράγματος ἡ ἀλήθεια ἔχει ἀγνοῶ. Ἡ γὰρ ἀνθρωπίνη βουλὴ τὰς τῶν ἁμαρτωλῶν ψυχὰς οὐκ ἔχει πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως δύνασθαι κριθῆναι.

CAPUT XXVIII. *Quod sicut perfectorum animae in coelo, ita post dissolutionem corporis iniquorum animae in inferno esse credendae sunt.*

GREGORIUS. Si esse sanctorum animas in coelo sacri eloquii satisfactione credidisti, oportet ut per omnia esse credas et iniquorum animas in inferno, quia ex retributione aeternae justitiae, ex qua justī jam gloriāntur, necesse est per omnia ut et injusti crucientur. Nam sicut electos beatitudo laetificat, ita credi necesse est quod a die exitus sui ignis reprobos exurat.

PETR. Et qua ratione credendum est quia rem incorpoream tenere ignis corporeus possit?

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'. Ὅτι ὥσπερ αἱ τῶν δικαίων ψυχαὶ
ἐν τῷ οὐρανῷ, οὕτω τῶν ἁμαρτωλῶν ἐν τῷ ἅδῃ
ἀπέρχονται.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐὰν τὰς τῶν ἁγίων ψυχὰς ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι
ἐπίστευσας τῇ τῆς ἱερᾶς συντυχίας πληροφορία, δέον ἐστὶν
ἵνα καὶ τὰς τῶν ἀδίκων ψυχὰς ἐν τῷ ἅδῃ εἶναι ἐκ παντὸς
πιστεύσης. Ἐκ γὰρ τῆς ἀνταποδόσεως τῆς ἐνδοτάτης
δικαιοσύνης ἐξ ἧς οἱ δίκαιοι δοξάζονται, ἀναγκαῖόν ἐστιν ἵνα
καὶ οἱ ἄδικοι πάντως κριθῶσι. Καθάπερ γὰρ τοὺς ἐκλεκτοὺς
ἢ μακαριότης εὐφραίνει, οὕτω πιστεύειν χρή, ὅτι καὶ τοὺς
ἀδίκους ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐξόδου αὐτῶν τὸ πῦρ καταφλέγει.

ΠΕΤΡ. Καὶ ποίῳ τρόπῳ πιστευτέον ἐστὶν, ὅτι σωματικὸν πῦρ
εἶδος ἀσώματον κρατῆσαι δύναται.

CAPUT XXIX. *Qua ratione credendum sit ut
incorporeos spiritus tenere ignis corporeus
possit.*

GREGORIUS. Si viventis hominis incorporeus spiritus
tenetur in corpore, cur non post mortem, cum incorporeus sit
spiritus, etiam corporeo igne teneatur?

417 PETR. In vivente quolibet idcirco incorporeus spiritus
tenetur in corpore, quia vivificat corpus.

GREGOR. Si incorporeus spiritus, Petre, in hoc teneri potest quod vivificat, quare non poenaliter et ibi teneatur ubi mortificatur? Teneri autem spiritum per ignem dicimus, ut in tormento ignis sit videndo atque sentiendo. Ignem namque eo ipso patitur, quo videt; et quia concremari se aspicit, concrematur. Sicque fit ut res corporea incorpoream exurat, dum ex igne visibili ardor ac dolor invisibilis trahitur, ut per ignem corporeum mens incorporea etiam incorporea flamma crucietur. Quamvis colligere ex dictis evangelicis possumus quia incendium anima non solum videndo, sed etiam experiendo patiatur. Veritatis etenim voce dives mortuus in inferno dicitur sepultus. Cujus anima quia in igne teneatur insinuat vox ejusdem divitis qui Abraham deprecatur, dicens: *Mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, et refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma* (Luc. XVI, 24). Dum ergo peccatorem divitem damnatum Veritas in ignem perhibet, quisnam sapiens reproborum animas teneri ignibus neget?

PETR. Ecce ratione ac testimonio ad credulitatem flectitur animus, sed dimissus iterum ad rigorem redit. Quomodo enim res incorporea a re corporea teneri atque affligi possit ignoro.

GREGOR. Dic, quaeso te, apostatas spiritus a coelesti gloria dejectos, esse corporeos, an incorporeos suspicaris?

PETR. Quis sanum sapiens ess spiritus corporeos dixerit?

GREGOR. Gehennae ignem esse incorporeum, an corporeum fateris?

PETR. Ignem gehennae corporeum esse non ambigo, in quo certum est corpora cruciari.

GREGOR. Certe reprobis Veritas in fine dictura est: *Ite in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (**Matth. XXV, 4**). Si igitur diabolus ejusque angeli, cum sint incorporei, corporeo sunt igne cruciandi, quid mirum si animae et antequam recipiant corpora, possint corporea sentire tormenta?

PETR. Patet ratio, nec debet animus de hac ulterius quaestione dubitare.

ΚΕΦΑΛ. Λ'. Ἐρώτησις πῶς πιστεύσωμεν, ὅτι τὰ ἀσώματα πνεύματα τῷ σωματικῷ πυρὶ δύνανται κρατεῖσθαι.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐὰν ζῶντος τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἀσώματον πνεῦμα κρατεῖται ἐν τῷ σώματι, διὰ τί οὐχὶ καὶ μετὰ θάνατον, εἰ καὶ ἀσώματον τὸ πνεῦμα ὑπάρχει, ἐν τῷ σωματικῷ πυρὶ κρατηθήσεται;

418 ΠΕΤΡ. Τούτου ἕνεκεν ἐν τοῖς ζῶσι τὸ ἀσώματον πνεῦμα ἐν τῷ σώματι κρατεῖται, ἐπειδὴ τοῦτο ζωοποιεῖ τὸ σῶμα.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐὰν τὸ ἀσώματον πνεῦμα, Πέτρε, κρατηθῇ ἐν τῷ σώματι δύναται ὅπερ ζωοποιεῖ, διὰ τί οὐχὶ καὶ κρατηθήσεται βασανιστικῶς, ἔνθα θανατοῦται; διὰ δὲ τοῦ πυρὸς κρατηθῇ τὸ πνεῦμα λέγομεν, ἐπειδὴ ἐν τῇ βασάνῳ τοῦ πυρὸς ἔσται, θεωροῦν καὶ αἰσθανόμενον, τὸ δὲ πῦρ ἐκεῖνο ὅπερ ὑπομένει θεωροῦν ἐκτίκεται. Γίνεται δὲ τοῦτο,

ὥστε τὸ σωματικὸν εἶδος, τὸ ἀσώματον κατακαῦσαι, καθάπερ ἐκ τοῦ πυρὸς τούτου τοῦ φαινομένου ἔκκαυσις καὶ πόνος ἀθεώρητος ἐν τῷ λογισμῷ διαβαίνει, ὅτι διὰ τοῦ σωματικοῦ πυρὸς ὁ ἀσώματος λογισμὸς φλεγόμενος τήκεται κατὰ τὸ ἡμῖν δυνατὸν, ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν ῥημάτων ἀποδείξαι πειράσομαι. Οὐ μόνον γὰρ ἡ ψυχὴ θεωροῦσα ὑπομένει τὸν ἐμπυρισμὸν, ἀλλὰ καὶ διὰ πείρας τοῦτο πάσχει. Αὐτῆς οὖν τῆς ἀληθείας ἡ φωνὴ λέλεχεν περὶ τοῦ πλουσίου, ὅτι ἀπέθανε καὶ ἐτάφη. Ὅτι δὲ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν τῷ πυρὶ κατεσχέθη, σημαίνει λέγουσα οὕτως· Ἐν τῷ ἄδη ὑπάρχων, τὸν Ἀβραὰμ ἐδυσώπει, λέγων· Ἀπόστειλον Δάζαρον, ἵνα βάψας τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατος δροσίση μου τὴν γλῶτταν, ὅτι ὀδυνῶμαι ἐν τῇ φλογὶ ταύτῃ. Ἦνίκα οὖν ἀμαρτωλὸν πλοῦσιον ἐν τῷ πυρὶ κατακεκριμένον ἡ ἀλήθεια λέγει, τίς σοφὸς, ὅστις τῶν ἀποδεδοκιμασμένων τὰς ψυχὰς ἐν τῷ πυρὶ κρατεῖσθαι ἀρνήσεται;

ΠΕΤΡ. Ἴδου τῇ ἀπολογίᾳ ταύτῃ καὶ τῇ μαρτυρίᾳ εἰς πίστωσιν κλίνεται ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ περαιουμένη πάλιν εἰς ψυχρότητα ἐπιστρέφει. Πῶς γὰρ ἀσώματον πρᾶγμα, παρὰ σωματικοῦ εἶδους κρατηθῆναι καὶ βληθῆναι δύναται, ἀγνοῶ.

ΓΡΗΓΟΡ. Εἶπὲ, αἰτῶ σε, καὶ ἀποστατικὰ πνεύματα, τὰ ἐκ τῆς οὐρανίου δόξης ἐκριφέντα, σωματικὰ ὑπάρχειν, ἢ ἀσώματα ὑπολαμβάνεις;

ΠΕΤΡ. Τίς ὑγιὴ λογιζόμενος, σωματικὰ ὑπάρχειν τὰ πνεύματα λέξει;

ΓΡΗΓΟΡ. Τὸ δὲ γεέννης πῦρ ἀσώματον ὑπάρχειν λέγεις, ἢ σωματικόν;

ΠΕΤΡ. Τὸ δὲ γεέννης πῦρ σωματικὸν ὑπάρχειν οὐκ ἀμφιβάλλω, ἐν ᾧ σώματα ἐν πάσῃ ἀληθείᾳ κριθήσονται.

ΓΡΗΓΟΡ. Τοῖς καταδίκοις ἡ ὄντως ἀλήθεια Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῇ συντελείᾳ ἐρεῖ· Ὑπάγετε εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ἐὰν οὖν ὁ διάβολος καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ ἀσώματοι ὄντες, τῷ σωματικῷ πυρὶ κριθῆναι μέλλουσι, τί θαυμαστὸν ἐὰν καὶ αἱ ψυχαὶ πρὸ τοῦ ἀπολαβεῖν τὰ σώματα, σωματικῶν κριτηρίων δύνανται αἰσθάνεσθαι;

ΠΕΤΡ. Φανεράς οὔσης τῆς ἀπολογίας, οὐκ ὀφείλει τοῦ λοιποῦ ἡ ψυχὴ περὶ ταύτης τῆς ἐκζητήσεως διστάσαι.

CAPUT XXX. *De morte Theodorici regis Ariani.*

GREGORIUS. Postquam laboriose credidisti, operae pretium credo, si ea quae mihi a viris fidelibus sunt digesta narravero. Julianus namque hujus Romanae Ecclesiae, cui Deo auctore deservio, secundus defensor, qui ante septem ferme annos defunctus est, ad me adhuc in monasterio positum crebro veniebat, et mecum colloqui de animae utilitate consueverat. Hic itaque mihi quadam die narravit, **420** dicens: Theodorici regis temporibus pater soceri mei in Sicilia exactionem canonis egerat, atque jam ad Italiam redibat. Cujus navis appulsa est ad insulam quae Liparis appellatur. Et quia illic vir quidam solitarius magnae

virtutis habitabat, dum nautae navis armamenta repararent, visum est praedicto patri soceri mei ad eundem virum Dei pergere, seque ejus orationibus commendare. Quos vir Domini cum vidisset, eis inter alia colloquens, dixit: Scitis quia rex Theodoricus mortuus est? Cui illi protinus responderunt: Absit, nos eum viventem dimisimus, et nihil tale ad nos de eo nuncusque perlatum est. Quibus Dei famulus addidit, dicens: Etiam mortuus est: nam hesterno die hora nona inter Joannem papam et Symmachum patricium discinctus atque discalceatus et vinctis manibus deductus, in hanc vicinam Vulcani ollam jactatus est. Quod illi audientes, sollicite conscripserunt diem, atque in Italiam reversi, eo die Theodoricum regem invenerunt fuisse mortuum quo ejus exitus atque supplicium Dei famulo fuerat ostensum. Et quia Joannem papam affligendo in custodia occidit, Symmachum quoque patricium ferro trucidavit, ab illis juste in ignem missus apparuit, quos in hac vita injuste judicavit.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'. Ἑρώτησις, εἰ μετὰ θάνατον καθαρικὸν πῦρ ὑπάρχει.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἡνίκα μετὰ καμάτου ἐπίστευσας τῆς ἐργασίας τοῦ καμάτου προσθήκην πίστεως ποιοῦμαι, ἐκεῖνα διηγούμενος, ἅπερ μοί εἰσι παρὰ πιστῶν ἀνθρώπων γνωρισθέντα. Ἰουλιανὸς ὁ δευτερεύων τῶν δεφενσῶρων ταύτης τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, ἥ χάριτι Χριστοῦ δουλεύω. Ὅστις πρὸ ἐπτὰ ἐτῶν ἀπέθανεν, ἔτι μου ἐν

τῷ μοναστηρίῳ ὑπάρχοντος, ἔθος εἶχε συχνότερως πρὸς με παραβάλλειν, καὶ περὶ ὠφελείας ψυχῆς συντυγχάνειν. Οὗτος τοίνυν ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν διηγήσατό μοι, λέγων, **419** ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις Θεοδωρίχου τοῦ ῥηγὸς, ὁ πατήρ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ ἐν Σικελίᾳ τὴν ἄνυσιν τοῦ κανόνος ἔπραττεν. Ὑποστρέφοντος δὲ αὐτοῦ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ εἰς νῆσόν τινα τὸ πλοῖον προσώρμησεν καλουμένην Λίπαριν. Ἄνὴρ δέ τις τὸν μονήρην βίον ἐκεῖσε ἀσκῶν, ἐν δυνάμει ἔργων μεγίστων ὑπῆρχεν. Ἐν ὅσῳ δὲ οἱ ναῦται τὰ ἐξάρτια τοῦ πλοίου περιποιοῦντο, ἔδοξε τῷ προλεχθέντι πατρὶ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον ἀπελθεῖν, καὶ ταῖς ἐκείνου εὐχαῖς ἑαυτὸν παραθέσθαι. Τοῦτον δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος θεασάμενος, μετὰ τὸ συντυχεῖν αὐτοῖς περὶ ὠφελείας, προσθεὶς καὶ τοῦτο εἶπεν· Οἶδατε ὅτι Θεοδώριχος ὁ ῥῆξ ἀπέθανεν; Αὐτοὶ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον· Μὴ γένοιτο, ἡμεῖς ζῶντα αὐτὸν παρεάσαμεν, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον περὶ αὐτοῦ μέχρι τοῦ παρόντος ἠκούσαμεν. Πρὸς οὓς ὁ τοῦ Θεοῦ οἰκέτης πάλιν ἔφη· Τῇ χθὲς γὰρ ἡμέρᾳ περὶ ὥραν ἐννάτην μεταξὺ Ἰωάννου τοῦ πάπα καὶ Συμμάχου τοῦ πατρικίου, λυσόζωνος, καὶ ἀνυπόδετος, καὶ τὰς χεῖρας δεδεμένος ἀπενεχθεὶς, ἐν τῇ γειτνιαζούσῃ νήσῳ τοῦ βουλκάνου ἐν τῷ ὑποκαιομένῳ πυρὶ αὐτόθι ἐρρίφη. Τοῦτο δὲ ἐκεῖνοι ἀκούσαντες, νουνεχῶς τὴν ἡμέραν ἐσημειώσαντο. Ὑποστρέψαντες δὲ εἰς τὴν Ἰταλίαν, εὗρον ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ Θεοδώριχος ὁ ῥῆξ ἐτελεύτησεν, ἐν ᾗ τὴν ἐκείνου ἔξοδον, καὶ τὴν τῆς κρίσεως βάσανον ὁ τοῦ Θεοῦ οἰκέτης δι' ἀποκαλύψεως ἐγνώρισεν. Ἐπειδὴ δὲ Ἰωάννην τὸν πάπαν μεγάλως ἐκθλίβων, εἰς φυλακὴν ἐφόνευσε, Σύμμαχον δὲ τὸν πατρίκιον ξίφει κατέσφαξε, δικαίως ὑπ' αὐτῶν ἐν τῷ πυρὶ βληθῆναι ἐφάνη, οὓς ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἀδίκως ἔκρινεν.

CAPUT XXXI. *De morte Reparati.*

Eo quoque tempore quo primum remotae vitae desideriis anhelabam, quidam honestus senex, Deusdedit nomine, valde hujus urbis nobilibus amicus, mihi quoque in amicitiiis sedule jungebatur, qui mihi narrabat, dicens: Gothorum tempore quidam spectabilis vir, Reparatus nomine, venit ad mortem. Qui dum diu jam mutus ac rigidus jaceret, visum est quod ab eo funditus flatus vitalis exisset, atque exanime remansisset corpus. Cumque et multi qui convenerant, et eum jam mortuum familia lugeret, subito rediit, et cunctorum plangentium in stuporem versae sunt lacrymae. Qui reversus ait: Citius ad Ecclesiam beati Laurentii martyris, quae ex nomine conditoris Damasi vocatur, puerum mittite, et quid de Tiburtio presbytero agatur videat et renuntiare festinet. Qui videlicet tunc Tiburtius carnalibus desideriis subjacere ferebatur: cujus adhuc vitae morumque bene quoque Florentius ejus nunc Ecclesiae presbyter meminit. Cum vero puer pergeret, narravit idem Reparatus, qui ad se reversus fuerat, quid de illo ubi ductus fuerat agnovit, dicens: Paratus fuerat rogis ingens, deductus autem Tiburtius presbyter in eo est superpositus, atque supposito igne **421** concrematus. Alius autem parabatur rogis, cujus a terra in coelum cacumen tendi videbatur. Cui emissa voce clamatum est cujus esset. His igitur dictis statim Reparatus defunctus est: puer vero qui transmissus fuerat ad Tiburtium, jam eum mortuum invenit. Qui videlicet Reparatus ductus ad loca poenarum, dum vidit,

rediit, narravit, et obiit, aperte monstratur quia nobis illa, non sibi viderit, quibus dum adhuc concessum est vivere, licet etiam a malis operibus emendare. Rogum vero construi Reparatus vidit, non quod apud infernum ligna ardeant ut ignis fiat; sed narraturus haec viventibus, illa de incendio pravorum vidit, ex quibus nutriri apud viventes corporeus ignis solet, ut per haec assueta audientes discerent quid de insuetis timere debuissent.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'. Περὶ τοῦ θανάτου Ῥεπαράτου.

Ἐν ἀρχῇ τῶν χρόνων ἐν οἷς τὴν ἰδιάζουσαν ζωὴν ἐπιθυμία πολλῇ ὠρεγόμεν, γέρων τις πάνυ εὐκατάστατος ὑπάρχων, Δεουσδέδιτ ὀνόματι, καθ' ἑκάστην μοι ἐν ταῖς φιλίαις προσεκολλᾶτο. Καὶ πάντων δὲ τῶν εὐγενῶν τῆς πόλεως ταύτης φίλος ὑπῆρχεν, οὕτως μοι διηγείτο, λέγων, ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Γότθων, ἀνὴρ τις Ῥεπαρᾶτος ὀνόματι, ἐν τῇ τοῦ θανάτου ὥρᾳ ἐλθὼν, ἐπὶ πολὺ καταχθονισμένος ἔκειτο, ὥστε παρὰ πάντων νομίζεσθαι τὴν ζωτικὴν αὐτοῦ πνοὴν ἐκ τοῦ βάθους ἀνασπασθῆναι, καὶ ἄψυχον αὐτοῦ τὸ σῶμα ἀπομεῖναι. Πολλῶν δὲ πρὸς αὐτὸν συνεληλυθότων, ἅμα τῆς αὐτοῦ φαμιλίας, ὡς ἤδη τελευτήσαντα αὐτὸν ἐπένθουν. Αἰφνης δὲ αὐτοῦ ἀνανήψαντος, πάντων τῶν κλαιόντων τὰ δάκρυα εἰς ἑκπληξιν μετεστράφησαν. Ὁ δὲ ἀσθενὴς εἶπε· Διὰ τάχους παῖδα ἀποστείλατε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Λαυρεντίου, τῇ ἐπονομαζομένη Δαμάσου, ἥ τις κατὰ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ταύτην κτίσαντος οὕτω κέκληται, ἵνα θεωρήσῃ τί περὶ Τιβουρτίου τοῦ πρεσβυτέρου γίνεται. καὶ

σπεύσει τοῦ μηνύσαι. Οὗτος δὲ Τιβούρτιος σωματικαῖς ἐπιθυμίαις τότε δουλεύειν ἐλέγετο. Τὴν γὰρ αὐτοῦ πολιτείαν καὶ τῆς διαγωγῆς τὰ ἥθη, καλῶς ἐπίσταται Φλωρέντιος, ὁ νυνὶ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ὑπάρχων πρεσβύτερος. Ἐν τῷ πορευθῆναι οὖν τὸν παῖδα, διηγήσατο ὁ αὐτὸς Ῥεπαρᾶτος, ὁ εἰς ἑαυτὸν ἐπανελθὼν τί ἐθεάσατο ἐκεῖθεν ἔνθα ἀπηνέχθη. Ἔλεγε γὰρ ὅτι μεγίστη στοιβὴ ξύλων ἐτοίμη ὑπῆρχεν. Ἀπενεχθέντος δὲ Τιβουρτίου τοῦ πρεσβυτέρου, ἐν αὐτῇ ἐπετέθη, καὶ πυρὸς ὑποβληθέντος, κατεκάη. **422** Ἐτέρα δὲ στοιβὴ ξύλων ἡτοιμάζετο, ἧς τινος ἡ κορυφὴ ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ οὐρανοῦ παρατείνεσθαι ἐθεωρεῖτο, φωνὴ δὲ ἐλθοῦσα, εἶρηκε τίνος ὑπῆρχεν. Τούτων τοίνυν ῥηθέντων, παραχρῆμα ὁ αὐτὸς Ῥεπαρᾶτος ἀπέθανεν. Ὁ δὲ παῖς ὁ πρὸς Τιβούρτιον ἀποσταλεῖς ἤδη λοιπὸν κάκεῖνον ἀποθανόντα εὔρεν. Ὅθεν περὶ τούτου φανερόν καθέστηκεν, ὅτι Ῥεπαρᾶτος εἰς τοὺς τόπους τῶν βασάνων διὰ τοῦτο ἀπηνέχθη, καὶ ἅπερ ἐθεάσατο ὑποστρέψας διηγήσατο, καὶ παραχρῆμα ἀπέθανεν, οὐχὶ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς τοὺς ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ἀκμὴν ὑπάρχοντας, ἵνα λοιπὸν ἐκ τῶν πονηρῶν ἔργων διορθωσώμεθα. Ξύλα δὲ εὐτρεπιζόμενα ὁ Ῥεπαρᾶτος εἶδεν, οὐχ ὅτι παρὰ τῷ ἅδῃ ξύλα καίονται, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐξηγηθῆναι τοῖς ζῶσιν, εἶδεν ἐκεῖνα τὰ περὶ τοῦ ἐμπυρισμοῦ τῶν σκωλήκων, ἐξ ὧν ἡθίσται τὸ πῦρ τρέφεσθαι παρὰ τοῖς σωματικοῖς ζῶσιν, ἵνα διὰ τῶν γνωρίμων ἀκούοντες μάθωσι τί ὄφελον καὶ περὶ τῶν ἀγνοουμένων φοβηθῆναι.

CAPUT XXXII. *De morte Curialis, cujus
sepultura incensa est.*

Terribile etiam quiddam in Valeriae provincia contigisse vir vitae venerabilis Maximianus, Syracusanus episcopus, qui diu in hac urbe meo monasterio praefuit, narrare consuevit, dicens: Quidam Curialis illic sacratissimo paschali Sabbato juvenculam cujusdam filiam in baptismo suscepit. Qui post jejunium domum reversus, multoque vino inebriatus, eandem filiam suam secum manere petiit, eamque nocte illa (quod dictu nefas est) perdidit. Cumque mane facto surrexisset, reus cogitare coepit ut ad balneum pergeret, ac si aqua balnei lavaret maculam peccati. Perrexit igitur, lavit, coepitque trepidare ecclesiam ingredi. Sed si tanto die non iret ad ecclesiam, erubescere homines; si vero iret, pertimescere judicium Dei. Vicit itaque humana verecundia, perrexit ad ecclesiam: sed tremebundus ac pavens stare coepit, atque per singula momenta suspectus qua hora immundo spiritui traderetur, et coram omni populo vexaretur. Cumque vehementer timeret, ei in illa missarum celebritate quasi adversi nihil contigit. Qui laetus exiit, et die altero ecclesiam jam securus intravit. Factumque est ut per sex continuos dies laetus ac securus procederet, aestimans quod ejus scelus Dominus aut non vidisset, aut misericorditer dimisisset. Die autem septimo subita morte defunctus est. Cumque sepulturae traditus fuisset, per longum tempus cunctis videntibus de sepulcro illius flamma exiit, et tandiu ossa ejus concremavit, quousque omne sepulcrum consumeret, et terra quae in tumulum collecta fuerat defossa videretur. Quod videlicet omnipotens Deus faciens ostendit quid ejus anima in occulto pertulit, cujus etiam corpus ante humanos oculos flamma consumpsit. Qua in re nobis quoque haec audientibus exemplum formidinis dare dignatus est, quatenus ex hac

consideratione colligamus, **424** quid anima vivens ac sentiens pro reatu suo patiatur, si tanto ignis supplicio etiam insensibilia ossa concremantur.

PETR. Nosse velim si vel boni bonos in regno, vel mali malos in supplicio agnoscant.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'. Περὶ τοῦ θανάτου κουριαλίου,
καὶ τοῦ ὅπως τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐνεπυρίσθη.

Ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Βαλερίας, πρᾶγμα πάνυ φοβερὸν συμβεβηκέναι ὁ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος Μαξιμιανὸς διηγήσατό μοι, ὁ νυνὶ τῆς Συρακουσίων πόλεως ὑπάρχων ἐπίσκοπος, πρότερον δὲ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει τοῦ ἐμοῦ μοναστηρίου γεγονὼς προεστώς. Ἔλεγε δὲ οὕτως ὅτι κουριάλιός τις ἐκεῖσε τῷ ἁγίῳ καὶ ἱερῷ τοῦ Πάσχα σαββάτῳ θυγατέρα τινὸς νεωτέραν ὑπάρχουσαν ἐν τῷ βαπτίσματι ἐδέξατο. Ὅστις μετὰ τὴν νηστείαν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ὑποστρέψας, πολλῷ τε οἴνῳ μεθυσθεὶς, τὴν αὐτὴν αὐτοῦ θυγατέρα μεῖναι μεθ' ἐαυτοῦ ἠτήσατο. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ νυκτὶ, ὅπερ καὶ εἶπεῖν ἀθέμιτον ὑπάρχει, ταύτην διέφθειρε. Πρωΐας δὲ γενομένης, ἀνέστη ὁ ἄθλιος καὶ διαλογίζεσθαι ἤρξατο, ἵνα εἰς τὸ λουτρὸν ἀπέλθῃ, δοκῶν διὰ τοῦ ὕδατος τὸν τῆς ἁμαρτίας μολυσμὸν ἀποπλῦναι. Ἀπῆλθε τοίνυν καὶ ἐλούσατο. Φόβῳ δὲ καὶ δειλίᾳ συνείχετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπελθεῖν, ἐννοῶν τὴν ἁμαρτίαν ἣν εἰργάσατο. Ἠσχύνετο δὲ πάλιν τοὺς ἀνθρώπους, ἐὰν ἐν τοιαύτῃ ἡμέρᾳ εἰς τὴν ἐκκλησίαν μὴ ἀπέλθῃ· καὶ πάλιν ἐὰν ἀπέλθῃ, τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ ἐφοβεῖτο.

Ἐνίκησε τοίνυν ἡ τῶν ἀνθρώπων αἰσχὺνη, καὶ ἐπορεύθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Τρέμων δὲ καὶ δεδοικῶς ἵστατο, καθ' ἑκάστην τὴν ὥραν ὑφορώμενος, πότε πνεύματι ἀκαθάρτῳ παραδοθῇ, καὶ ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ διαρρήγῃ. Μετὰ πολλοῦ δὲ φόβου τὴν λειτουργίαν τελέσας, καὶ μηδὲν ἐναντίον παθεῖν ἑαυτὸν θεασάμενος, ἀγαλλιώμενος λοιπὸν ἐξῆλθεν. Ὅθεν καὶ ἄλλη ἡμέρα ἀμερίμνως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπῆλθε. Καὶ ἕως δὲ ἐπὶ ἕξ ἡμέρας ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀμεριμνίᾳ προήρχετο, νομίζων ὅτι τὴν αἰτίαν αὐτοῦ οὐχ ἐώρακεν ὁ κύριος, ἢ θεωρήσας, εὖσπλαγχνος ὢν, συνεχώρησεν. Ἐν δὲ τῇ ζ' ἡμέρᾳ αἰφνιδίῳ θανάτῳ ἐτελεύτησε. Τοῦ δὲ σώματος αὐτοῦ τῇ ταφῇ παραδοθέντος, μετὰ χρόνον τινὰ πάντων θεωρούντων, ἐκ τοῦ μνήματος αὐτοῦ φλὸξ ἐξῆλθε, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον τὰ ὅστ' αὐτοῦ κατέκαυσεν, ὥστε καὶ ὅλον τὸ μνῆμα καὶ τὴν γῆν τὴν ἐπάνω κειμένην καταφλέξει. Τοῦτο δὲ ὁ παντοδύναμος Θεὸς γενέσθαι ηὐδόκησεν, ὅπως ἐπιδείξῃ τί ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν τῷ κρυπτῷ ὑπέμεινεν, οὔτινος τὸ σῶμα ἢ φλὸξ κατέφαγε, καὶ ἵνα ἡμεῖς ταῦτα ἀκούοντες, τὸ ὑπόδειγμα φοβηθῶμεν, καὶ κατανοήσωμεν τί μέλλει **423** ἡ ψυχὴ ζῶσα καὶ νοοῦσα ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας αὐτῆς ὑπομένειν, ἐν ὧσ' τοσοῦτου πυρὸς βασάνῳ καὶ τὰ ἀναίσθητα ὅστ' αὐτὰ κατακαίονται.

ΠΕΤΡ. Γινῶναι ἤθελον ἐὰν οἱ ἀγαθοὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἐν τῇ βασιλείᾳ ἐπιγινώσκουσιν. Ὅμοίως δὲ πάλιν ἐὰν καὶ οἱ πονηροὶ τοὺς πονηροὺς ἐν τῇ βασάνῳ γνωρίζουσιν.

CAPUT XXXIII. *Si boni bonos in regno, et mali malos in supplicio agnoscunt.*

GREGORIUS. Hujus rei sententia in verbis est dominicis, quae jam superius protulimus, luce clarius demonstrata. In quibus cum dictum esset: *Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide; et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus ulceribus plenus, cupiens saturari de micis quae cadebant de mensa divitis, et nemo illi dabat; sed et canes veniebant, et lingeabant ulcera ejus (Luc. XVI, 19).* Subjunctum est quod *mortuus Lazarus portatus est ab angelis in sinum Abrahae, et mortuus dives sepultus est in inferno. Qui elevans oculos suos cum esset in tormentis, vidit Abraham a longe, et Lazarum in sinu ejus, et ipse clamavit, dicens: Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, et refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Cui Abraham dixit: Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala.* Dives autem jam spem salutis de seipso non habens, ad promerendam suorum salutem convertitur, dicens: *Rogo te, pater, ut mittas eum in domum patris mei; habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne et ipsi veniant in locum hunc tormentorum (Ibid.).* Quibus verbis aperte declaratur quia et boni bonos, et mali malos cognoscunt. Si enim Abraham Lazarum minime recognovisset, nequaquam ad divitem in tormentis positum de transacta ejus contritione loqueretur, dicens quod mala receperit in vita sua. Et si mali malos non recognoscerent, nequaquam dives in tormentis positus fratrum suorum etiam absentium meminisset. Quomodo enim praesentes non posset agnoscere, qui etiam pro absentium memoria curavit exorare? Qua in re illud quoque ostenditur, quod nequaquam ipse requisisti, quia et

boni malos, et mali cognoscunt bonos. Nam et dives ab Abraham cognoscitur, cui dictum est: *Recepisti bona in vita tua*; et electus Lazarus a reprobis est divite cognitus, quem mitti precatur ex nomine, dicens: *Mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, et refrigeret linguam meam (Ibid.)*. In qua videlicet cognitione utriusque partis cumulus retributionis excrescit: ut et boni amplius gaudeant, qui secum eos laetari conspiciunt quos amaverunt, et mali, dum cum eis torquentur quos in hoc mundo, despecto Deo, dilexerunt, eos non solum sua, sed etiam eorum poena consumat. Fit autem in electis quiddam mirabilius, quia non solum eos agnoscunt quos in hoc mundo noverant, sed velut visos ac cognitos recognoscunt **425** bonos quos nunquam viderunt. Nam cum antiquos Patres in illa aeterna haereditate viderint, eis incogniti per visionem non erunt, quos in opere semper noverunt. Quia enim illic omnes communi claritate Deum conspiciunt, quid est quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciunt?

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'. Ἐρώτησις ἐὰν οἱ δίκαιοι τοὺς δικαίους, καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἐπιγινώσκουσιν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τῆς ἐρωτήσεως ταύτης ἡ ἀπόδειξις διὰ τῶν δεσποτικῶν ῥημάτων ὧν ἀνωτέρω προέφημεν, τοῦ φωτὸς λαμπρότερον ἀποδείκνυται. Ἐρρέθη γὰρ, ὅτι ἦν τις ἄνθρωπος πλούσιος, ὅστις ἐνεδιδύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον,

εὐφραινόμενος καθ' ἑκάστην ἡμέραν λαμπρῶς. Πτωχὸς δέ τις ὀνόματι Λάζαρος ἐβέβλητο πρὸς τὸν πυλῶνα αὐτοῦ ἠλκωμένος πάντοθεν, ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου· ἀλλὰ καὶ οἱ κύνες ἐρχόμενοι, ἀπέλειχον τὰ ἔλκη αὐτοῦ. Πρὸς δὲ τούτοις γέγραπται, ὅτι ἀποθανὼν Λάζαρος ἐβαστάχθη ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, καὶ ἀπηνέχθη εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ. Ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ πλούσιος, καὶ ἐτάφη. Καὶ ἐν τῷ ᾄδῃ ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, ὑπάρχων ἐν βασάνοις, ὁρᾷ Ἀβραάμ ἀπὸ μακρόθεν, καὶ Λάζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς φωνήσας, εἶπε· Πάτερ Ἀβραάμ, ἐλέησόν με, καὶ πέμψον Λάζαρον ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατος, καὶ καταψύξῃ τὴν γλῶσσάν μου, ὅτι ὀδυνῶμαι ἐν τῇ φλογὶ ταύτῃ. Εἶπε δὲ Ἀβραάμ· Τέκνον, μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακά. Ὁ πλούσιος δὲ λοιπὸν ἐλπίδα σωτηρίας μὴ ἔχων, ἐπὶ τὴν τῶν ἰδίων σωτηρίαν ὑποστρέφει, οὕτω λέγων· Δυσωπῶ σε, πάτερ, ἵνα ἀποστείλῃς αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου, ἔχω γὰρ πέντε ἀδελφοὺς, ὅπως διαμαρτύρηται αὐτοὺς, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἔλθωσιν εἰς τὸν τόπον τῆς βασάνου ταύτης. Διὰ τούτων οὖν τῶν ῥημάτων, φανερῶς δείκνυται ὅτι καὶ οἱ ἀγαθοὶ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ οἱ πονηροὶ τοὺς πονηροὺς γνωρίζουσιν. Ἐὰν γὰρ ὁ Ἀβραάμ τὸν Λάζαρον οὐδαμῶς ἐγνώριζεν, οὐδ' ἂν πρὸς τὸν πλούσιον ἐν ταῖς βασάνοις ὑπάρχοντα περὶ τῆς παρελθούσης αὐτοῦ συντριβῆς διελέγετο, φάσκων, ὅτι ἀπέλαβε τὰ κακὰ ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Καὶ πάλιν ἐὰν οἱ πονηροὶ τοὺς πονηροὺς οὐκ ἐγνώριζον, οὐκ ἂν ὁ πλούσιος ἐν βασάνοις ὑπάρχων τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἀπόντων ἐμέμνητο. Πῶς οὖν τοὺς παρόντας οὐ δύναται γνωρίσαι, ὁ καὶ περὶ τῶν ἀπόντων μνημονεύσας, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλέσαι φροντίσας; ἐν τούτῳ δὲ τῷ πράγματι κακεῖνο δείκνυται, ὅπερ αὐτὸς οὐδαμῶς

ἐπεζήτησας, ὅτι καὶ οἱ ἀγαθοὶ τοὺς πονηροὺς, καὶ οἱ πονηροὶ τοὺς ἀγαθοὺς γνωρίζουσιν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ὁ πλούσιος παρὰ τοῦ Ἀβραὰμ ἐγνωρίσθη, πρὸς ὃν ἔφη, ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἐκλεκτὸς Λάζαρος παρὰ τοῦ ἀποδεδοκιμασμένου πλουσίου ἐπεγνώσθη, ὃν ἀποσταλῆναι ἐδυσώπει, ἐξ ὀνόματος αὐτὸν καλῶν, καὶ λέγων· Ἀπόστειλον Λάζαρον, ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατος καὶ καταψύξῃ μου τὴν γλῶσσαν. Ἐν ταύτῃ τοίνυν τῇ ἐπιγνώσει τῶν ἀμφοτέρων μερῶν, τὸ τῆς ἀνταποδόσεως μέγεθος ἐπαυξάνει· ἵνα καὶ οἱ ἀγαθοὶ ἐπιπλεῖον χαρῶσιν, οἵτινες αὐτοὺς μετ' ἐκείνων ἀγαλλιωμένους θεωροῦσιν, ὥνπερ ἠγάπησαν· ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ πονηροὶ μετ' ἐκείνων στρεβλωθῶσιν, οὔσπερ ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ ὁ Θεὸς ἐβδελύσσετο, αὐτοὶ δὲ τούτους ἠγάπησαν. Ὅθεν οὐ μόνον αὐτοὺς ἡ ἰδία βάσανος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκείνων θέα ἐπὶ πλεῖον καταφλέξει. Ἐν δὲ τοῖς ἐκλεκτοῖς, καὶ ἕτερόν τι θαυμασιώτερον συμβαίνει, ὅτι οὐχὶ μόνον ἐκείνους γνωρίζουσιν, οὐς ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ ἐγίνωσκον, ἀλλὰ καὶ οὐς οὐδέποτε ἐθεάσαντο, καθάπερ 426 συνήθεις καὶ γνωρίμους οὕτως ἐπιγινώσκουσι. Θεώμενοι γὰρ τοὺς ἀρχαίους πατέρας ἐν ἐκείνῃ τῇ αἰωνία κληρονομίᾳ, οὐκ ἔσονται αὐτοῖς ἄγνωστοι διὰ τῆς θέας, οὐς ἐν τῇ τῶν ἔργων μιμήσει διαπαντὸς ἐγνώριζον. Ἡνίκα γὰρ ἐκεῖσε πάντες κοινῇ τῇ λαμπρότητι τὸν Θεὸν θεωροῦσιν, τί ἐστὶν ὅπερ οὐ γινώσκουσιν, ἔνθα τὸν γινώσκοντα τὰ πάντα γινώσκουσιν;

CAPUT XXXIV. *De quodam religioso, qui
prophetas moriens vidit.*

Nam quidam noster religiosus, vir vitae valde laudabilis, cum ante hoc quadriennium moreretur, sicut religiosi alii qui praesentes fuerunt testati sunt, in hora exitus sui Jonam prophetam, Ezechielem quoque et Danielelem coepit aspicere, eosque dominos suos ex nomine clamare. Quos dum ad se venisse diceret, et depressis luminibus eis reverentiae obsequium praeberet, ex carne eductus est. Qua in re aperte datur intelligi quae erit in illa incorruptibili vita notitia, si vir iste adhuc in carne corruptibili positus prophetas sanctos, quos nimirum nunquam viderat, agnovit.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'. Περὶ τοῦ θεασαμένου τοὺς προφήτας ἐν τῇ ἐξόδῳ αὐτοῦ.

Ἄνθρωπος τις τῶν ἡμετέρων πάνυ ἐπαινετῆς πολιτείας πρὸ ταύτης τῆς τετραετίας μέλλων τελευτᾶν, καθὼς τινες εὐλαβεῖς ἐκεῖσε τότε παρόντες μαρτυροῦσιν, ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἐξόδου αὐτοῦ ἐλθὼν, Ἰωνᾶν τὸν προφήτην, ἅμα Ἰεζεκιὴλ καὶ Δανιὴλ ἐθεάσατο, καὶ τούτους ἐξ ὀνόματος κυρίου ἑαυτοῦ καλεῖν ἤρξατο. Τούτοις δὲ τὴν τιμὴν ἀπονέμων, πρὸς τοὺς παρεστηκότας αὐτοῦ ἔλεγεν, Ὅτι οὗτοι πρὸς με ἐληλύθασι. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ λέγοντος, φωτὸς φανέντος, ἐκ τῆς σαρκὸς ἐξῆλθεν. Ὅθεν καὶ ἐν τούτῳ φανερῶς δείκνυται ὅποια ἔσται ἐπίγνωσις ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀφθάρτῳ ζωῇ, ἐν ᾗ ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἔτι ἐν τῇ φθαρτῇ ταύτῃ σαρκὶ ὑπάρχων, τοὺς ἁγίους προφήτας, οὓς οὐδέποτε εἶδεν, ἐγνώρισεν.

CAPUT XXXV. *Quod se etiam ignotae animae nonnunquam in exitu recognoscunt, quae vel pro culpis tormenta, vel pro bonis actibus similia sunt praemia recepturae; et de morte Joannis et Ursi, Eumorphii, et Stephani.*

Solet autem plerumque contingere ut egressura anima eos etiam recognoscat cum quibus pro aequalitate culparum, vel etiam praemiorum, in una est mansione deputanda. Nam vir vitae venerabilis Eleutherius senex, de quo praecedente libro (**Cap. 33**) multa narravi, in monasterio suo germanum fratrem nomine Joannem se habuisse perhibuit, qui ante dies quatuordecim suum fratribus exitum praedixit. Cumque decrescentes quotidie computaret dies, ante triduum quam vocaretur ex corpore, febre correptus est. Ad horam vero mortis veniens, mysterium Dominici corporis, et sanguinis accepit. Vocatisque fratribus, coram se psallere praecepit, quibus tamen antiphonam ipse per semetipsum imposuit, dicens: *Aperite mihi portas justitiae, et ingressus in eas confitebor Domino: haec porta Domini, justi intrabunt per eam* (**Psal. CXVII, 19**). Cumque coram eo assistentes fratres psallerent, emissa subito et producta voce clamavit dicens: Urse, veni. Quod mox ut dixit, eductus e corpore mortalem vitam finivit. Mirati sunt fratres: quia hoc quod moriens frater clamaverat, ignorabant. Quo defuncto, in monasterio facta est magna tristitia. Quarto autem die quiddam fratribus

necessarium fuit, ut ad monasterium aliud longe positum transmitterent. Illuc ergo euntes **428** fratres, omnes ejusdem monasterii monachos tristes vehementer invenerunt. Quibus cum dicerent: Quid habetis, quod vos in tanto moerore deprimitis? responderunt, dicentes: Loci hujus desolationem gemimus, quia unus Frater, cujus nos vita in hoc monasterio continebat, hodie quartus est dies quod ex hac luce subtractus est. Cumque fratres qui venerant, studiose inquirerent qualiter dictus fuisset, responderunt: Ursus. Qui vocationis ejus horam subtiliter inquirentes, ipso eum momento cognoverunt exisse de corpore, quo per Joannem, qui apud eos defunctus est, fuerat vocatus. Qua ex re colligitur, quia utrorumque par fuerat meritum, eisque datum est, ut in una mansione socialiter viverent, quibus e corpore contigit socialiter exire.

Sed neque hoc sileam, quod dum adhuc laicus viverem, atque in domo mea, quae mihi in hac urbe ex jure patris obvenerat, manerem, de quibusdam vicinis meis me contigit agnovisse. Quaedam namque juxta me vidua, Galla dicebatur. Haec Eumorphium nomine juvenem filium habebat, a quo non longe quidam Stephanus, qui in numero Optio fuit, habitabat. Sed idem Eumorphius ad extrema vitae veniens, vocavit puerum suum, eique praecepit, dicens: Vade citius, et dic Stephano Optioni, ut concitus veniat, quia ecce navis parata est ut ad Siciliam duci debeamus. Cumque hunc puer insanire crederet, et obedire recusaret, coepit ille vehementer imminere, dicens: Vade et nuntia illi quod dico, quia non insanio. Egressus est itaque puer ut ad Stephanum pergeret. Cumque in medium iter venisset, ei alius quidam obviatus factus est, qui hunc requisivit, dicens: Quo vadis? Cui ille respondit: Ad Stephanum Optionem a domino meo missus

sum. Atque ille protinus dixit: Ab eo venio, sed ante me hac hora defunctus est. Reversus vero est puer ad Eumorphium dominum suum, sed jam eum mortuum invenit. Sicque factum est, ut dum alter obviam venit, et ex medio itinere puer reversus est, ex mensura spatii potuisset colligi, quia uno momento utrique fuerant vocati.

PETR. Terribile est valde, quod dicitur: sed quaeso te, cur egredienti animae navis apparuit, vel cur se ad Siciliam duci moriturus praedixit?

GREGOR. Anima vehiculo non eget: sed mirum non est, si adhuc homini in corpore posito illud apparuit, quod per corpus assueverat videre, ut per hoc intelligi daretur quo ejus anima spiritualiter duci potuisset. Quod vero se ad Siciliam duci testatus est, quid sentiri aliud potest, nisi quod prae ceteris locis in ejus terrae **429** insulis eructante igne tormentorum ollae patuerunt? Quae, ut solent narrare qui noverunt, laxatis quotidie sinibus excrescunt, ut mundi termino appropinquante, quanto certum est illuc amplius exurendos colligi, tanto et eadem tormentorum loca amplius videantur aperiri. Quod omnipotens Deus ad correptionem viventium in hoc mundo voluit ostendi; ut mentes infidelium, quae inferni tormenta esse non credunt, tormentorum loca videant, quae audita credere recusant. Quod vero sive electi, sive reprobi, quorum communis causa in opere fuerit, ad loca etiam communia deducantur, Veritatis nobis verba satisfacerent, etiamsi exempla deessent. Ipsa quippe propter electos in Evangelio dicit: *In domo Patris mei mansiones multae sunt* (**Joan. XIV, 2**). Si enim dispar retributio in illa aeterna beatitudine non esset, una potius mansio quam multae essent. Multae ergo mansiones sunt, in quibus distincti

bonorum ordines, et propter meritorum consortia communiter laetantur, et tamen unum denarium omnes laborantes accipiunt (**Matth. XX, 9**). Qui multis mansionibus distinguuntur; quia et una est beatitudo quam illic percipiunt, et dispar retributionis qualitas, quam per opera diversa consequuntur. Quae nimirum Veritas iudicii sui diem denuntians, ait: *Tunc dicam messoribus: Colligite zizania, et ligate ea in fasciculos ad comburendum* (**Matth. XIII, 30**). Messores quippe angeli zizania ad comburendum in fasciculos ligant, cum pares paribus in tormentis similibus sociant, ut superbi cum superbis, luxuriosi cum luxuriosis, avari cum avaris, fallaces cum fallacibus, invidi cum invidis, infideles cum infidelibus ardeant. Cum ergo similes in culpa ad tormenta similia deducuntur, quia eos in locis poenalibus angeli deputant, quasi zizaniorum fasciculos ad comburendum ligant.

PETR. Ad inquisitionem meam responsionis satisfactione patuit causa rationis. Sed quidnam est, quaeso te, quod nonnulli quasi per errorem extra huntur e corpore, ita ut facti exanimes redeant, et eorum quisque audisse se dicat, quia ipse non fuerit qui erat jussus deduci?

ΚΕΦΑΛ. Λζ'. Ὅτι ἄγνωστοί εἰσιν αἱ ψυχαὶ πρὸς ἀλλήλας, καὶ περὶ ἀνταποδόσεως ἀγαθῶν τε καὶ πονηρῶν, καὶ περὶ τοῦ θανάτου Ἰωάννου καὶ Οὔρσου καὶ Εὐμορφίου καὶ Στεφάνου.

Πολλάκις συμβαίνει τῆς ψυχῆς ἐξερχομένης, ἐκείνους ἐπιγινῶναι, μεθ' ὧν μέλλει διὰ τῆς τῶν πταισμάτων ἰσότητος, ὡσαύτως δὲ καὶ διὰ τῶν κατορθωμάτων ἐν μία μονῇ ὀρισθῆναι. Ὅθεν περὶ τούτου, ὁ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος ἀνὴρ Ἐλευθέριος ὁ πρεσβύτερος, περὶ οὗ ἐν τῷ προλαβόντι βιβλίῳ πολλὰ διηγησάμην, ἔλεγεν, ὅτι ἐν τῷ ἑαυτοῦ μοναστηρίῳ γνήσιον ἀδελφὸν εἶχεν, Ἰωάννην τῷ ὀνόματι, ὅστις μέλλων τελευτᾶν, πρὸ δεκατεσσάρων ἡμερῶν τὴν ἑαυτοῦ ἔξοδον τοῖς ἀδελφοῖς προεμήνυσε. Ψηφίζων δὲ καθ' ἡμέραν τὰς παρερχομένας ἡμέρας, πρὸ τριῶν ἡμερῶν τῆς κλήσεως αὐτοῦ, τῷ πυρετῷ συνεσχέθη. Εἰς δὲ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου ἐλθὼν, τῶν θείων μυστηρίων μετέλαβε τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἵματος. Καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καλέσας, ἐνώπιον αὐτοῦ ψάλλειν ἐκέλευσεν. Οἷς ἀντιφωνῶν τὸ τροπάριον αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ὑπέβαλε, λέγων· Ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης, εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς, ἐξομολογήσομαι τῷ κυρίῳ, αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ. Ἐν δὲ τῷ ψάλλειν ἐνώπιον αὐτοῦ τοὺς ἀδελφοὺς, αἴφνης φωνὴν προσενέγκας, ἔκραζε, λέγων· Οὐρσε, ἐλθέ. Τοῦτο δὲ εἰπὼν, παρευθὺ ἐκ τοῦ σώματος ἐξῆλθε, τὴν θνητὴν ζωὴν τελειώσας. Ἐθαύμασαν δὲ οἱ ἀδελφοὶ περὶ τούτου μὴ γινώσκοντες τί ὁ ἀδελφὸς τελευτῶν ἔκραζε. Τούτου δὲ θανόντος, μεγάλη λύπη ἐν τῷ μοναστηρίῳ γέγονεν. Μετὰ δὲ ἡμέραν τετάρτην, ἐπάναγκες τοῖς ἀδελφοῖς ὑπῆρχε περί τινας πράγματος ἐν ἐτέρῳ μοναστηρίῳ ἀποστεῖλαι ἐκ μήκους αὐτῶν διακειμένων. Πορευθέντων τοίνυν ἐκεῖσε τῶν **427** ἀδελφῶν, πάντας τοὺς ἐν αὐτῷ τῷ μοναστηρίῳ μοναχοὺς τεθλιμμένους πάνυ εὖρον. Ἀνακρίναντες δὲ αὐτοὺς τίνας ἔνεκεν ἐν τοιαύτῃ λύπῃ ἑαυτοὺς κατεχθόνισαν, ἀπεκρίθησαν, λέγοντες· Τὴν κατάλυσιν τοῦ τόπου τούτου στενάζομεν. Εἷς γὰρ ἀδελφός

οὔτινος ἡ πολιτεία ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἡμᾶς ἐκράτει, τετάρτη σήμερον ἡμέρα ὑπάρχει, ὅτι ἐκ τοῦ φωτὸς τούτου ὑπεχώρησεν. Οἱ δὲ παραγενόμενοι ἀδελφοὶ πεπονημένως ἐρωτήσαντες τίς ἐλέγετο, ἀπεκρίθησαν· Οὕρσος. Ἐπὶ λεπτοῦ δὲ καὶ τὴν τῆς κλήσεως αὐτοῦ ὥραν ἐπιζητήσαντες, εὔρον ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ στιγμῇ ἐξῆλθε τοῦ σώματος, ἐν ᾗ διὰ Ἰωάννου τοῦ παρ' αὐτοῖς τελευτήσαντος γέγονε κληθεῖς. Ἐξ οὗ πράγματος δείκνυται, ὅτι τῶν ἀμφοτέρων ὅμοιον ὑπῆρχεν ἐν δικαιοσύνῃ τὸ ἀξίωμα. Ὅθεν καὶ ἐδόθη αὐτοῖς ἐν μιᾷ μονῇ ὁμοθυμαδὸν ζῆσαι, οὓς καὶ ὁμοθυμαδὸν συνέβη ἐκ τοῦ σώματος ἐξελθεῖν.

Οὐδὲ τοῦτο δὲ παρασιωπήσω, ὅπερ συνέβη με γινῶναι περὶ τινος γείτονός μου, ἔτι μου λαϊκοῦ ὑπάρχοντος, καὶ ἐν τῷ γενικῷ μου οἴκῳ τῷ ἐκ πατρικῆς κληρονομίας μοι ἐν ταύτῃ τῇ πόλει περιελθόντι κατοικοῦντος. Χήρα γὰρ γυνή τις ὀνόματι Γάλλα, πλησίον μου οἰκοῦσα, υἱὸν εἶχε νεώτερον, ὀνόματι Εὐμόρφιον. Οὐ μήκοθεν δὲ ταύτης κατώκει τις ὀνόματι Στέφανος, Ὀπτίων ἐν νουμέρῳ ὑπάρχων. Ὁ δὲ προλεχθεὶς Εὐμίρφιος νόῳ περιελθὼν, εἰς τὰ τέλη τῆς ζωῆς ἦλθε. Παῖδα δὲ προσκαλεσάμενος, ἐπέτρεψεν αὐτῷ, λέγων· Ἀπελθε ἐν τάχει, καὶ εἰπὲ τῷ Στεφάνῳ ἵνα συντόμως ἔλθῃ, ὅτι ἰδοὺ τὸ πλοῖον ἑτοιμὸν ἐστίν, ὅφειλον ἡμᾶς ἐν Σικελίᾳ ἀπαγαγεῖν. Ὁ δὲ παῖς νομίσας ὅτι ἐκ τῆς ἀσθενείας παρεφρόνησεν, καὶ διὰ τοῦτο παραλαλεῖ, ὑπακοῦσαι αὐτῷ οὐδαμῶς ἠβούλετο. Ἐκεῖνος δὲ σφοδρότερος ἐπέμενε, λέγων· Ἀπελθε καὶ μήνυσον αὐτῷ ὅπερ λέγω, ἀκμὴν γὰρ οὐ παραφρονῶ. Ἐξῆλθε τοίνυν ὁ παῖς, ἵνα πρὸς τὸν Στέφανον ἀπέλθῃ. Ἀπερχομένου δὲ αὐτοῦ, μέσον τῆς ὁδοῦ ἠπήντησεν αὐτῷ τις, καὶ τοῦτον ἠρώτησε λέγων· Ποῦ ἀπέρχῃ; Ὁ δὲ παῖς ἀποκριθεὶς, εἶπε· Πρὸς Στέφανον τὸν Ὀπτίονα παρὰ τοῦ

κυρίου μου ἀπεστάλην. Ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν ἔφη· Ἐξ αὐτοῦ ἔρχομαι, ἀλλ' ἐνώπιόν μου τῇ ὥρᾳ ταύτῃ ἐτελειώθη. Ὑποστρέψας δὲ ὁ παῖς πρὸς Εὐμόρφιον τὸν κύριον αὐτοῦ, κάκεῖνον λοιπὸν ἀποθανόντα εὔρε. Τοῦτο δὲ γέγονεν, ἵνα ἕτερος μέσον τῆς ὁδοῦ ἐν ὑπαντήσῃ τοῦ παιδὸς γένηται, καὶ οὕτως ὑποστρέψῃ, ἵνα ἐκ τοῦ μέτρου τοῦ διαστήματος δειχθῇ, ὅτι ἐν μιᾷ ῥοπῇ οἱ ἀμφοτέρωι αὐτῶν κληθέντες, ἐτελειώθησαν.

ΠΕΤΡ. Φοβερὸν ἐστὶν ὄντως πάνυ τὸ λεγόμενον· ἀλλ' αἰτῶ σε, διὰ τί τῆς ψυχῆς ἐξερχομένης πλοῖον αὐτῇ ἐδείχθη, καὶ διὰ τί ἐν Σικελίᾳ ἐαυτὸν ἀπενεχθῆναι ὁ τελευτῶν προεῖπεν;

ΓΡΗΓΟΡ. Ἡ ψυχὴ οὐ δέεται πλοίου ἐξερχομένη τοῦ σώματος, οὐκ ἔστι δὲ θαυμαστὸν ἐὰν ἔτι ἐν σαρκὶ ἄνθρωπος ὑπάρχων, ἐκεῖνο αὐτῷ δειχθῇ, ὅπερ ἔθος εἶχε σωματικῶς θεωρεῖν, ὥστε δοθῆναι αὐτῷ ἐπιγνῶναι, ὅτι ἡ ψυχὴ πνευματικῶς ἀπενεχθῆναι δύναται. Ὅτι δὲ ἐν Σικελίᾳ ἐαυτὸν ἀπενεχθῆναι ἔφη, τί ἕτερον νοηθῆναι δύναται, εἰ μὴ ὅτι ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τόπους ἐν ἐκείναις ταῖς νήσοις **430** τὸ βασανιστικὸν πῦρ ἐκβρασσόμενον θεωρεῖται. Καθὼς γὰρ οἱ γινώσκοντες διηγοῦνται τῶν κολπῶν αὐτοῦ ὑπερεκχεόμενον τὸ πῦρ καθ' ἡμέραν ὑπεραυξάνει. Ὅθεν λοιπὸν τοῦ τέλους τοῦ κόσμου πλησιάζοντος, ἀσφαλῶς δείκνυται, ὅτι ὅσον τῶν φλεγομένων πλῆθος πρὸς ἐαυτὸ τὸ πῦρ ἐπισυνάγει, τοσοῦτο καὶ τῶν βασάνων οἱ τόποι ἐπὶ πλεῖον ἀνοιγόμενοι θεωροῦνται. Τοῦτο δὲ ὁ παντοδύναμος Θεὸς εἰς διόρθωσιν τῶν ζώντων ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ δεῖξαι ἠθέλησεν, ἵνα τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀπίστων πληροφόρησιν τῶν μὴ πιστευόντων ὑπάρχειν τὰ τοῦ ἄδου κριτήρια. Ὅθεν καὶ τοὺς τῶν βασάνων τόπους θεαθῆναι πεποίηκεν, οὗσπερ ἀκούοντες πιστεύειν οὐκ ἠβούλοντο. Ὅτι δὲ οἱ ἐκλεκτοὶ, ὧν ὁμοία ἡ ἐργασία ἐν τῷ ἀγαθῷ

γέγονε κοινωτέως τοὺς τῆς ἀναπαύσεως τόπους ἀπολαμβάνουσιν, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἀποδεδοκιμασμένοι τοὺς τῆς κολάσεως τόπους, ἵνα κὰν τὰ παραδείγματα μὴ ὑπῆρχον, αὐτῆς τῆς ἀληθείας Χριστοῦ τὰ ῥήματα ἡμᾶς πληροφορῶσι. Περὶ μὲν γὰρ τῶν ἐκλεκτῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει· Ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς μου πολλαὶ μοναὶ εἰσιν. Ἐὰν οὖν πάντες ἐν ἐκείνῃ τῇ αἰωνίᾳ μακαριότητι ὁμοίως τὰ τῆς ἀνταποδόσεως ἐλάμβανον, μία μονὴ εἶχεν εἶναι, ἥπερ πολλαί. Πολλαὶ οὖν μοναὶ εἰσιν ἐν αἷς καὶ κατ' ἀξίαν οἱ ἐκλεκτοὶ διανεμηθέντες ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης αὐτῶν, κοινωτέως ἀγαλλιάσονται. Τὸ δὲ ἀνὰ δηνάριον πάντας λαβεῖν τοὺς ἐν ταῖς πολλαῖς μοναῖς διανεμηθέντας, δηλοῖ, ὅτι μία ἐστὶν ἡ μακαριότης, ἣν ἐκεῖσε πάντες λαμβάνουσι. Παρηλλαγμένη δὲ τῆς ἀνταποδόσεως ἡ ἰσότης, ἥς δι' ἔργων διαφόρων ἐπιτυγχάνουσι. Τὴν δὲ τῆς κρίσεως ἡμέραν δηλῶν ὁ κύριος, ἔλεγε· Τότε ἐρῶ τοῖς θερισταῖς, Συνάξατε πρῶτον τὰ ζιζάνια, καὶ δήσατε αὐτὰ εἰς δεσμὰ πρὸς τὸ κατακαῦσαι. Οἱ θερισταὶ οὖν ἄγγελοι τὰ ζιζάνια εἰς δεσμὰ δέουσι πρὸς τὸ κατακαῦσαι, τουτέστι, τοὺς ὁμοίους μετὰ τῶν ὁμοίων ἐν ταῖς βασάνοις ζευγνύουσι, ἵνα οἱ ὑπερήφανοι μετὰ τῶν ὑπερηφάνων, οἱ πόρνοι μετὰ τῶν πορνῶν, οἱ φιλάργυροι μετὰ τῶν φιλαργύρων, οἱ ψεύσται μετὰ τῶν ψευστῶν, οἱ φθονεροὶ μετὰ τῶν φθονερῶν, οἱ ἄπιστοι μετὰ τῶν ἀπίστων κατακαῶσι. Περὶ γὰρ τούτου ἐρρέθη, ὅτι οἱ ἄγγελοι τὰ ζιζάνια εἰς δεσμὰ πρὸς τὸ κανακαῦσαι δεσμοῦσιν. Ὡστε τοὺς ἐν τοῖς πταίσμασιν ὁμοίως ἀμαρτήσαντας ὁμοίως καὶ ἐν τοῖς τῶν βασάνων τόποις ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ἀπενεχθῆναι.

ΠΕΤΡ. Πρὸς τὴν ἐκζήτησιν τῆς ἐρωτήσεώς μου ἡ πληροφορία διὰ τῆς ἀπολογίας ἀπεδείχθη. Ἀλλ' αἰτῶ, τί ἐστὶ τοῦτο, ὅπερ πολλοὶ ὥς ἐν πλάνῃ ἐκ τοῦ σώματος

ἀρπάζονται, καὶ ὥσπερ ἄψυχοι γενόμενοι πάλιν
ὑποστρέφουσι, καὶ λέγουσιν ἀκοῦσαι ὅτι οὐχ ὑπῆρχεν οὗτος
ὁ ἐπιτραπεὶς ἀπενεχθῆναι.

*CAPUT XXXVI. De his qui quasi per errorem
educi videntur e corpore, et de vocatione et
revocatione Petri monachi, et de morte et
resuscitatione Stephani, ac de visione cujusdam
militis.*

GREGORIUS. Hoc cum fit, Petre, si bene perpenditur, non
error, sed admonitio est. Superna enim pietas ex magna
misericordiae suae largitate disponit, ut nonnulli etiam post
exitum repente ad corpus redeant, et tormenta inferni, quae
audita non crediderant, saltem visa pertimescant. Nam quidam
Illiricianus monachus, qui in hac urbe in monasterio mecum
vivebat, mihi narrare consueverat, quia **432** quodam tempore
cum adhuc in eremo moraretur, agnoverit quod Petrus quidam
monachus ex regione ortus Iberiae, qui ei in loco vastae
solitudinis, cui Evasa nomen est, inhaerebat, sicut ipso
narrante didicerat, priusquam eremum peteret, molestia
corporis interveniente defunctus est: sed protinus corpori
restitutus, inferni supplicia atque innumera loca flammarum
se vidisse testabatur. Qui etiam quosdam hujus saeculi
potentes in eisdem flammis suspensos se vidisse narrabat. Qui
cum jam ductus esset ut in illas et ipse mergeretur, subito
angelum corusci habitus apparuisse fatebatur, qui eum in

ignem mergi prohiberet. Cui etiam dixit: Egredere, et qualiter tibi posthac vivendum sit, cautissime attende. Post quam vocem paulatim recalescentibus membris, ab aeternae mortis somno evigilans, cuncta quae circa illum fuerant gesta narravit. Tantisque se postmodum jejuniis vigiliisque constrinxit, ut inferni eum vidisse et pertimuisse tormenta, etiamsi taceret lingua, conversatio loqueretur: quippe cui omnipotentis Dei mira largitate in morte actum est ne mori debuisset.

Sed quia humanum cor gravis valde duritiae est, ipsa quoque poenarum ostensio non aequae omnibus utilis est. Nam illustris vir Stephanus, quem bene nosti, de semetipso mihi narrare consueverat, quia in Constantinopolitana urbe pro quadam causa demoratus, molestia corporis superveniente defunctus est. Cumque medicus atque pigmentarius ad aperiendum eum atque condiendum esset quaesitus, et die eodem minime inventus, subsequente nocte corpus jacuit inhumatum. Qui ductus ad inferni loca, vidit multa quae prius audita non credidit. Sed cum praesidenti illic iudici praesentatus fuisset, ab eo receptus non est, ita ut diceret: Non hunc deduci, sed Stephanum ferrarium jussi. Qui statim reductus in corpore est, et Stephanus ferrarius qui juxta eum habitabat, eadem hora defunctus est. Sicque probatum est vera fuisse verba quae audierat, dum haec effectus mortis Stephani demonstravit.

Ante triennium quoque in hac pestilentia quae hanc urbem clade vehementissima depopulavit, in qua etiam corporali visu sagittae coelitus venire, et singulos quosque ferire videbantur, sicut nosti, Stephanus idem defunctus est. Quidam vero miles in hac eadem urbe nostra percussus, ad extrema

pervenit. Qui eductus in corpore exanimis jacuit, sed citius rediit, et quae cum eo fuerant gesta narravit. Aiebat enim, sicut tunc res eadem etiam multis innotuit, quia pons erat, sub quo niger atque caliginosus foetoris intolerabilis nebulam exhalans fluvius decurrebat. Transacto autem ponte, amoena erant prata atque virentia, odoriferis **433** herbarum floribus exornata, in quibus albatorum hominum conventicula esse videbantur. Tantisque in eodem loco odor suavitatis inerat, ut ipsa suavitatis fragrantia illic deambulantes habitantesque satiaret. Ibi mansiones diversorum singulae, magnitudine lucis plenae. Ibi quaedam mirae potentiae aedificabatur domus, quae aureis videbatur laterculis construi, sed cuius esset, non potuit agnosci. Erant vero super ripam praedicti fluminis nonnulla habitacula, sed alia exurgentis foetoris nebula tangebantur, alia autem exurgens foetor e flumine minime tangebat. Haec vero erat in praedicto ponte probatio ut quisquis per eum vellet injustorum transire, in tenebrosam foetentemque fluvium laberetur: justi vero quibus culpa non obsisteret, securo per eum gressu ac libero ad loca amoena pervenirent. Ibi se etiam Petrum ecclesiasticae familiae majorem qui ante quadriennium est defunctus, deorsum positum, in locis teterrimis magno ferri pondere religatum ac depressum vidisse confessus est. Qui dum requireret cur ita esset, ea se dixit audisse, quae nos qui eum in hac ecclesiastica domo novimus, scientes ejus acta recolimus. Dictum namque est: Haec idcirco patitur, quia si quid ei pro facienda ultione jubebatur, ad inferendas plagas plus ex crudelitatis desiderio, quam ex obedientia serviebat. Quod sic fuisse, nullus qui illum novit, ignorat. Ibi se etiam quemdam peregrinum presbyterum vidisse fatebatur, qui ad praedictum pontem veniens, tanta per eum auctoritate transiit, quanta et hic

sinceritate vixit. In eodem quoque ponte hunc quem praediximus Stephanum se recognovisse testatus est. Qui dum transire voluisset, ejus pes lapsus est, et ex medio corpore jam extra pontem dejectus, a quibusdam teterrimis viris ex flumine surgentibus, per coxas deorsum, atque a quibusdam albatis et speciosissimis viris coepit per brachia sursum trahi. Cumque hoc luctamen esset, ut hunc boni spiritus sursum, mali deorsum traherent, ipse qui haec videbat, ad corpus reversus est, et quid de eo plenius gestum sit, minime cognovit. Qua in re de ejusdem Stephani vita datur intelligi, quia in eo mala carnis cum eleemosynarum operatione certabant. Qui enim per coxas deorsum, per brachia trahebatur sursum, patet nimirum, quia et eleemosynas amaverat, et carnis vitiis perfecte non restiterat, quae eum deorsum trahebant. Sed in illo occulti arbitri examine quid in eo vicerit, et nos, et eum qui vidit et revocatus est, latet. Constat tamen, quia idem Stephanus postquam, sicut superius narravi, et inferni loca vidit, et ad corpus rediit, perfecte vitam minime correxit, qui post multos annos de corpore adhuc ad certamen vitae et mortis exiit. Qua de re colligitur, quia ipsa quoque inferni supplicia cum demonstrantur, aliis hoc ad adjutorium, aliis vero ad testimonium fiat: ut isti videant mala quae caveant, illi vero eo amplius puniantur, quod inferni supplicia nec visa, et cognita vitare noluerunt.

436 PETR. Quid est hoc, quaeso te, quod in amoenis locis cujusdam domus laterculis aureis aedificari videbatur? Ridiculum est valde, si credimus quod in illa vita adhuc metallis talibus egeamus.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'. Περὶ τῶν ἐξαίφνης ἄρπαζομένων ψυχῶν καὶ πάλιν ἐπιστρεφουσῶν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τούτου γινομένου, Πέτρε, ἐὰν καλῶς νοηθῇ, οὐχὶ πλάνη, ἀλλὰ νουθεσία ὑπάρχει. Ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνία, διὰ μεγίστην ἐλέους δωρεὰν οἰκονομικῶς τοῦτο ποιεῖ. Ὡστε πολλοὺς μετὰ τὴν ἔξοδον πάλιν ἐν τῷ σώματι ὑποστρέψαι, ἵνα τὰς τοῦ ἄδου βασάνους, ἅσπερ ἀκούοντες οὐκ ἐπίστευον, μᾶλλον θεωροῦντες φοβηθῶσι. Μοναχὸς γάρ τις Ἰλλυρικιανὸς τῷ ὀνόματι ἐν ταύτῃ τῇ πόλει σὺν ἐμοὶ ἐν τῷ μοναστηρίῳ διάγων, διηγήσατό μοι, ὅτι ἐν τοῖς 431 χρόνοις ἐν οἷς ἀκμὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ διέτριβε, τοῦτο ὅπερ διηγεῖτο μεμάθηκεν. Ἐλεγε γὰρ, ὅτι μοναχὸς τις Πέτρος ὀνόματι ἐκ τῆς χώρας τῆς Ἰβηρίας γενόμενος, γέροντι μοναχῷ ὀνόματι Ἐβασὰ προσκολληθεὶς, ἐν τόπῳ ἐρήμῳ κατάλσῳ κατῴκει. Παρ' αὐτοῦ οὖν διηγουμένου μεμάθηκεν, ὅτι πρὸ τοῦ τὴν ἔρημον αἰτήσῃται, ἀσθενείας αὐτῷ ἐπελθούσης, ἀπέθανε. Παραυτὰ δὲ πάλιν ἐν τῷ σώματι ἀποδοθεὶς, τὰ τοῦ ἄδου βάσανα καὶ ἀμετρήτους τόπους φλογὸς ἑώρακέναι ἔλεγε· καὶ τινὰς τοῦ κόσμου τούτου δυνάστας ἐν τῇ αὐτῇ φλογὶ κρεμαμένους θεωρῆσαι διεβεβαιούτο. Ἐν ὧσ' οὖν δὲ λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῷ ἐκεῖσε ῥιφῆναι ἀπηνέχθη, αἴφνης ἄγγελον ἀστραπτούσης θεᾶς ἐπιφανῆναι ἔλεγεν, ὅστις τοῦτον ἐν τῷ πυρὶ ῥιφῆναι ἐκώλυσεν. Πρὸς αὐτὸν δὲ εἶπεν· Ἀπελθε καὶ βλέπε πῶς μέλλεις μετὰ ταῦτα προσέχων ἑαυτῷ ζῆσαι. Μετὰ δὲ ταύτην τὴν φωνὴν, κατ' ὀλίγον τῶν μελῶν αὐτοῦ ἀναζεόντων ἐκ τοῦ ὕπνου τοῦ αἰωνίου θανάτου ἐφυπνισθεὶς, πάντα τὰ περὶ αὐτὸν γεγονότα διηγήσατο. Τοσαύταις δὲ μετέπειτα νηστείαις καὶ ἀγρυπνίαις ἑαυτὸν

ἐκδέδωκε διὰ τὸ ἐωρακέναι καὶ φοβηθῆναι αὐτὸν τὰ τοῦ ἄδου βάσανα, ὥστε κἂν ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ἡσύχαζεν, ἡ πολιτεία ἐλάλει. Οὕτω τοίνυν τῇ θαυμαστῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπράχθη, ἵνα μὴ αἰωνίως ἀποθάνῃ

Ἐπεὶ οὖν ἡ ἀνθρωπίνη καρδία σφόδρα βαρείας σκληρότητος ὑπάρχει, ἴσως κἂν αὕτη τῶν βασάνων ἡ ἐπίδειξις πρὸς μετάνοιαν αὐτοὺς ἐπιστρέψῃ. Καὶ Στέφανος δὲ ὁ ἰλλούστριος, ὃν αὐτὸς καλῶς ἔγνωσ, περὶ ἑαυτοῦ μοι διηγήσατο. Ἔλεγε δὲ οὕτως· Ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπελθόντος μου, καὶ διὰ πρᾶγμά τι ἐκεῖσέ μου βραδύναντος, νόσου σωματικῆς ἐπελθούσης, ἀπέθανεν. Ἰατροῦ δὲ καὶ πιγμενταρίου ζητηθέντων ἐπὶ τῷ ἀνοῖξαι καὶ σμυρνίσαι αὐτὸν, οὐδαμῶς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ εὐρεθῆναι ἠδυνήθησαν. Τῆς δὲ νυκτὸς ἐπελθούσης, ἔκειτο τὸ σῶμα ἄταφον. Ἀπενεχθῆναι δὲ εἰς τοὺς τόπους τοῦ ἄδου ἔλεγε, καὶ πολλὰ θεάσασθαι, ἅπερ πρότερον ἀκούων, οὐκ ἐπίστευεν. Ὡς δὲ πρὸς τὸν προκαθεζόμενον ἐκεῖσε ἄρχοντα ἐπαρουσίασε, παρ' αὐτοῦ οὐκ ἐδέχθη, ὥστε εἰπεῖν αὐτὸν· Οὐχὶ τοῦτον, ἀλλὰ Στέφανον τὸν χαλκέα ἀγαγεῖν ἐκέλευσα. Ὅστις εὐθέως ἐν τῷ σώματι ἀπεστράφη, καὶ Στέφανος ὁ χαλκεὺς ὁ πλησίον αὐτοῦ κατοικῶν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἀπέθανεν. Οὕτως οὖν ἀληθινὰ ὑπάρχειν τὰ ῥήματα ἅπερ ἤκουσεν ἐπιστεύθη, ἥνίκα τὸ γενόμενον περὶ τοῦ θανάτου Στεφάνου τοῦ χαλκέως ἐδείχθη.

Πρὸ τριετίας τοίνυν ἐν τῷ λοιμῷ τῷ ταύτῃ τὴν πόλιν ἐν συμφορᾷ σφοδροτάτῃ διὰ τοῦ θανατικοῦ ἀοίκητον ποιήσαντι, σωματικῇ θεωρίᾳ βέλη οὐρανόθεν ἐρχόμενα, καὶ ἕνα ἕκαστον κρούοντα ἐθεωροῦντο. Ἐν ᾧ καὶ ὁ προλεχθεὶς Στέφανος ἀπέθανε. Στρατιώτης δέ τις ἐν ταύτῃ τῇ ἡμετέρᾳ πόλει ἐκ τῆς συμφορᾶς τοῦ αὐτοῦ θανατικοῦ κρουσθεὶς, ἐτελεύτησεν. Τὸ δὲ τούτου σῶμα ἄψυχον ἔκειτο. Διὰ τάχους δὲ πάλιν ἡ ψυχὴ

ὑποστρέψασα ἐν τῷ σώματι, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν ἅπερ ἐώρακε διηγεῖτο, ὥστε πολλοῖς κατάδηλον τοῦτο γενέσθαι. Ἔλεγε δὲ οὕτως, ὅτι γέφυρα ὑπῆρχεν, ὑφ' ἣν ζόφος καὶ ἀμβλυωπία, δυσωδία τε ἀνύποιστος, καὶ ὁμίχλη ἐκφερομένη περὶ αὐτὴν ἐθεωρεῖτο. Ποταμὸς καὶ κάτωθεν αὐτῆς ὑπέτρεχεν. Ἐμπροσθεν δὲ τῆς γεφύρας λιβάδια χλοάζοντα ὑπῆρχον **434** ἐξαίσια, βοτάναις εὐωδεστάταις καὶ ἄνθεσι ποικίλοις κοσμούμενα. Λευχειμονούντων δὲ ἀνδρῶν συνέδρια ἐν αὐτοῖς εἶναι ἐθεωροῦντο. Τοσαύτη δὲ ὁσμὴ εὐωδίας ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ὑπῆρχεν, ὥστε τοὺς ἐκεῖσε διακινοῦντας καὶ κατοικοῦντας, ἐκ τῆς ὁσφρήσεως τῆς αὐτῆς εὐωδίας χορτάζεσθαι. Ἐκεῖ μοναὶ διάφοροι μεγίστου φωτὸς γέμουσαι, οἶκος δὲ θαυμαστῆς εὐπρεπείας ἐκεῖσε ὠκοδομεῖτο, ὅστις χρυσοῖς βισάλοις ἐφαίνετο κτιζόμενος. Τίνος δὲ ἦν, γνῶναι οὐκ ἠδυνήθη. Καὶ ἐπάνω δὲ τῆς ὄχθης τοῦ προλεχθέντος ποταμοῦ πλεῖσται μοναὶ ὑπῆρχον, ἀλλὰ τισιν ἐξ αὐτῶν ἀνερχομένη ἢ δυσωδία καὶ ὁμίχλη προσήγγιζε· τισι δὲ, οὐδαμῶς εἰς δὲ τὴν προλεχθεῖσαν γέφυραν ἦν ἡ δοκιμασία. Ὅστις γὰρ τῶν ἀδίκων δι' αὐτῆς περάσαι ἤθελεν, ἐν τῷ σκοτεινῷ καὶ δυσωδεστάτῳ ποταμῷ ὠθούμενος ἐβάλλετο. Οἱ δὲ δίκαιοι ἐν οἷς παῖσμα οὐκ ἦν, ἀμερίμνῳ καὶ ἐλευθερίῳ ποδὶ δι' αὐτῆς διήρχοντο καὶ εἰς τοὺς εὐωδεστάτους τόπους ἀπῆρχοντο. Ἐκεῖ Πέτρον τὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς φαμιλίου μειζότερον, τὸν πρὸ τῆς τετραετίας ταύτης τελευτήσαντα, κατακέφαλα κρεμάμενον ἐν τοῖς φοβεροῖς τόποις ἐκείνοις θεάσασθαι ἔλεγε, μεγάλῳ βάρει σιδήρου δεδεμένον. Ἐρωτήσαντος δὲ αὐτοῦ, διὰ τί τοῦτο ὑπομένει, ταῦτα ἀκηκοέναι ἑαυτὸν ἔφασκεν, ἅπερ καὶ ἡμεῖς γινώσκομεν, οἵτινες αὐτὸν ἐν τούτῳ τῷ ἐκκλησιαστικῷ οἴκῳ ἐγνώρισamen, καὶ τὰς αὐτοῦ μνημονεύομεν πράξεις. Ἐρρήθη γὰρ αὐτῷ ὅτι διὰ τοῦτο ταῦτα ὑπομένει. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς αὐτῷ

διὰ πταῖσμα δοῦναί τινι πληγὰς ἐκελεύετο, πλειόνως μᾶλλον ἐκ τῆς ὁμοτάτης ἐπιθυμίας, ἥπερ δι' ὑπακοὴν ἐδούλευε. Ταῦτα δὲ οὕτως ἔχειν πάντες οἱ γνωρίσαντες αὐτὸν ἐπίστανται. Ἐκεῖσε δὲ καὶ πρεσβύτερόν τινα ξένον ἑωρακέναι ἔλεγεν, ὅστις ἐν τῇ προλεχθείσῃ γεφύρᾳ ἐλθὼν, τοσαύτη παρρησία δι' αὐτῆς διῆλθεν, ὅση καὶ ἐνθάδε ἀκεραιότητι ἔζησεν. Εἰς δὲ τὴν αὐτὴν γέφυραν καὶ Στέφανον, ὃν προεῖρηκα γνωρίσαι ἔφασκε. Τούτου δὲ περάσαι θελήσαντος, ὁ ποὺς αὐτοῦ ὠλίσθησε, καὶ ἀπὸ μέσου τοῦ σώματος ἔξω τῆς γεφύρας ἐκρέματο. Φοβεροὶ δὲ τινες ἄνδρες ἐκ τοῦ ποταμοῦ τοῦτον ἀνιστάμενοι ἀπὸ τῶν μηρῶν κάτω ἔσυρον, ἕτεροι δὲ εὐσχειμονοῦντες καὶ περικαλλεῖς ἄνδρες διὰ τῶν βραχιόνων αὐτοῦ τοῦτον ἄνω ἔσυρον. Ἐν ὧ δὲ αὐτὴ ἢ πάλῃ ἐπράττετο, τῶν ἀγαθῶν πνευμάτων ἄνω τῶν δὲ πονηρῶν κάτω, ὁ ταῦτα θεωρῶν, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ὑπέστρεψε, καὶ τί περὶ αὐτοῦ εἰς τέλος γέγονεν οὐδαμῶς ἔγνω. Ἐν τῷ πράγματι οὖν τούτῳ περὶ τῆς αὐτοῦ Στεφάνου ζωῆς δίδοται νοῆσαι, ὅτι τὰ κακὰ τῆς σαρκὸς μετὰ τῶν τῆς ἐλεημοσύνης ἔργων πάλιν συνεκροτοῦσαν. Ἐν ᾧ γὰρ διὰ τῶν μηρῶν κάτω ἐσύρετο, διὰ δὲ τῶν βραχιόνων ἄνω, φανερόν λίαν καθέστηκεν, ὅτι τὴν μὲν ἐλεημοσύνην ἠγάπησε, τῶν δὲ τῆς σαρκὸς παθῶν ὀλοκλήρως οὐκ ἀντέστη, δι' ὧν κάτω ἐσύρετο. Τῇ οὖν κρυπτῇ τοῦ Θεοῦ ἐτάσει ἐγνωρισμένον ὑπάρχει τί ἐν αὐτῷ ἐνίκησεν. Ἐπεὶ καὶ ἡμᾶς καὶ αὐτὸν τὸν ταῦτα θεασάμενον καὶ ὑποστρέψαντα πάλιν λανθάνει τί περὶ αὐτοῦ ἐγένετο. Δείκνυται δὲ περὶ τοῦ αὐτοῦ Στεφάνου, καθὼς ἀνωτέρω διηγησάμην, ὅτι καὶ μετὰ τὸ θεάσασθαι αὐτὸν τοὺς τοῦ ἄδου τόπους, καὶ ὑποστρέψαι ἐν τῷ σώματι, οὐδαμῶς τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ὀλοκλήρως διωρθώσατο. Ὅστις μετὰ πολλοὺς χρόνους ἐν τῇ πάλῃ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ἐκ τοῦ σώματος ἐξῆλθεν. Ὅθεν ἐν τούτῳ τῷ πράγματι φανεροῦται, ὅτι τὰ τοῦ

ἄδου βάσανα ἐπιδεικνύμενα, τισὶ μὲν εἰς ἀσφάλειαν, τισὶ δὲ εἰς περισσοτέραν κατάκρισιν γίνεται, ἵνα οἱ μὲν θεωρήσαντες τὰ κακὰ φοβηθῶσιν, οἱ δὲ διὰ τοῦτο ἐπὶ πλεῖον καταδικασθῶσιν, ὅτι οὔτε θεασάμενοι καὶ γνωρίσαντες τὰ τοῦ ἄδου βάσανα ἑαυτοὺς διωρθώσαντο.

435 ΠΕΤΡ. Τί ἐστὶ τοῦτο, αἰτῶ σε, ὅτι ἐν τόποις τερπνοῖς καὶ εὐωδεστάτοις, οἶκός τινι κτιζόμενος βισάλοις χρυσοῖς ἐθεάθη. Γέλοϊόν μοι γὰρ φαίνεται σφόδρα ἐὰν πιστεύωμεν, ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ ζωῇ πάλιν μετάλλων τοιούτων ἔχομεν δεηθῆναι.

ΓΡΗΓΟΡ. Τίς ὑγιαίνων τὰς φρένας τοῦτο ὑπολαμβάνει; Ἐκ δὲ τούτου τοῦ ἐκεῖσε δειχθέντος φανερώς δίδοται νοῆσαι ποίαν ἐργασίαν ἐνταῦθα ἐργάζεται ἐκεῖνος οὗ ἢ μονὴ ταύτῃ ὠκοδομεῖτο. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ τοῦ αἰωνίου φωτὸς δῶρον τῇ τῆς ἐλεημοσύνης διαδόσει τινὶ προσπορίζεται, θαυμασίως δείκνυται, ὅτι χρυσίῳ τὴν ἑαυτοῦ οἰκοδομεῖ μονὴν ὁ τοιοῦτος. Ὅπερ δὲ τὴν μνήμην ἀνωτέρω διέφυγε, οὐ καλὸν παρασιωπῆσαι. Ὁ στρατιώτης οὖν ὁ ταῦτα θεασάμενος, ἔλεγεν ὅτι τὰ αὐτὰ χρυσᾷ βίσαλα εἰς τὴν τοῦ οἴκου οἰκοδομὴν γέροντες καὶ νεώτεροι. κόραι τε καὶ παῖδες παρέφερον. Ὅθεν δείκνυται ὅτι αὐτοὶ οἱ τὴν ἐλεημοσύνην παθόντες ἐνταῦθα, οὗτοι ἐργάται ἐκεῖσε εἶναι ἐθεωροῦντο.

*CAPUT XXXVII. Quid sibi vult in amoenis
locis domus constructio: et de Deusdedit, cujus
domus sabbato videbatur aedificari: et de poena
Sodomorum.*

GREGORIUS. Quis hoc, si sanum sapit, intelligat? Sed per hoc quod illic ostensum est, quisquis ille est cui mansio ista construitur, aperte datur intelligi quid est quod hic operatur. Nam qui praemium aeternae lucis eleemosynarum largitate promerebitur, nimirum constat, quia auro aedificat mansionem suam. Quod enim superius memoriam fugit ut dicerem, idem miles, qui haec viderat, narrabat quod eosdem laterculos aureos ad aedificationem domus, senes ac juvenes, puellae et pueri ferebant. Qua ex re colligitur, quia hi quibus hic pietas facta est, ipsi illic operatores esse videbantur.

Hic etiam quidam juxta nos, Deusdedit nomine, religiosus, habitabat, qui calceamenta solebat operari, de quo alter per revelationem vidit quod ejus domus aedificabatur, sed in ea constructores sui solo die sabbati videbantur operari. Qui ejusdem viri postmodum subtiliter vitam requirens, invenit quia ex his quae diebus singulis laborabat, quidquid ex victu atque vestitu superesse potuisset, die sabbato ad beati Petri Ecclesiam deferre consueverat, atque indigentibus erogare. Qua ex re perpende, quia non immerito domus ipsius fabrica sabbato crescebat.

PETR. Hac de re mihi idonee video satisfactum: sed quaeso te, quid esse dicimus, quod quorumdam habitacula foetoris nebula tangebantur, quorumdam vero tangi non poterant: vel quid quod pontem, quid est quod fluvium vidit?

GREGOR. Ex rerum, Petre, imaginibus pensamus merita causarum. Per pontem quippe ad amoena loca transire justos aspexit: *Quia angusta valde est semita quae ducit ad vitam* (**Matth. VII, 14**). Et foetentem fluvium decurrentem

vidit, quia ad ima defluit quotidie carnalium hic putredo vitiorum. Et quorundam habitacula fetoris nebula tangebatur, quorundam vero ab ea tangi non poterant: quia sunt plerique qui multa jam bona opera faciunt, sed tamen adhuc carnalibus vitiis in cogitationis delectatione tanguntur. Et justum valde est, ut illic nebula fetoris obsideat, quos hic adhuc carnis fetor delectat. Unde et eandem delectationem carnis **437** esse beatus Job in fetore conspiciens, de luxurioso ac lubrico sententiam protulit, dicens: *Dulcedo illius vermes* (**Job XXIV, 20**). Qui autem perfecte cor ab omni delectatio e carnis excutiunt, constat nimirum quia eorum habitacula fetoris nebula non tanguntur. Et notandum quod idem fetor esse et nebula visa sit, quia nimirum carnalis delectatio mentem quam inficit obscurat, ut veri luminis claritatem non videat, sed unde delectatur inferius, inde caliginem ad superna patiatur.

PETR. Putamusne hoc auctoritate sacri eloquii posse monstrari, ut culpae carnalium fetoris poena puniantur?

GREGOR. Potest; nam libro Geneseos attestante didicimus, *quia super Sodomitas Dominus ignem et sulphur pluit* (**Genes. XIX, 24**), ut eos et ignis incenderet, et fetor sulphuris necaret. Quia enim amore illicito corruptibilis carnis exarserant, simul incendio et fetore perierunt, quatenus in poena sua cognoscerent quia aeternae mortis fetoris sui se delectatione tradidissent.

PETR. De his in quibus dubius fui, nihil mihi, fateor, quaestionis remansit.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'. Περὶ Δεουσδέδιτ τοῦ τζαγγαρίου.

Ἄνὴρ τις εὐλαβέστατος Δεουσδέδιτ ὀνόματι πλησίον ἡμῶν κατῴκει. Τέχνη δέ αὐτῷ ἡ τοῦ τζαγγαρίου ὑπῆρχε. Περὶ τούτου οὖν τις δι' ἀποκαλύψεως σεθεάσατο, ὅτι οἶκος αὐτῷ ὠκοδομεῖτο. Ἐν δὲ τῇ τοῦ σαββάτου καὶ μόνον ἡμέρα ἐθεωροῦντο οἱ οἰκοδόμοι ἐργαζόμενοι. Ὁ οὖν ταῦτα θεασάμενος περὶ τῆς τοῦ ἀνδρὸς τούτου πολιτείας ἐπὶ λεπτοῦ διερευνήσας, εὔρεν, ὅτι ἐξ αὐτῶν ὧν καθ' ἑκαστὴν ἡμέραν εἰργάζετο, εἴ τι δ' ἂν αὐτῷ περιέσσευεν ἀπὸ τε τροφῆς καὶ ἐνδύματος, τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου εἰς τὴν τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου ἐκκλησίαν ἀποφέρειν εἴωθεν, καὶ τοῖς δεομένοις διαδιδόναι. Ἐξ οὗ πράγματος κατανόησον, ὅτι οὐ παρὰ τὸ προσῆκον ἡ τοῦ ἴκου αὐτοῦ κτίσις ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου ἠΰξανεν.

ΠΕΤΡ. Περὶ τοῦ πράγματος τούτου ἀρμοδίως ἑαυτὸν ὁρῶ πληροφορηθέντα. Ἀλλ' αἰτῶ τί λέγομεν εἶναι τοῦτο, ὅτι τῶν μὲν οἰκημάτων ἡ ὁμίχλη καὶ ἡ δυσωδία καθήπτετο, τῶν δὲ καθάψασθαι οὐκ ἠδύνατο; τί δὲ καὶ ὁ ποταμὸς καὶ ἡ γέφυρα ἦν ἐθεάσατο;

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐκ τῶν εἰκόνων τῶν πραγμάτων, Πέτρε, τὰ ἀξιώματα τῶν πραγμάτων ταλαντεύομεν. Διὰ τῆς γεφύρας οὖν περάσαι τοὺς δικαίους, καὶ εἰς τόπους τερπνοὺς ἀπελθεῖν ἐώρακεν· ἐπειδὴ σφόδρα στενὴ ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν. Τὸν δὲ δυσώδη ποταμὸν ὑποτρέχοντα ἐθεάσατο, ὅτι καὶ καθ' ἡμέραν ἐνταῦθα εἰς τὰ κάτω ὑποσύρει τῶν σαρκικῶν ἀνθρώπων τὸ φρόνημα ἢ τῶν παθῶν σηπεδών. Ὅτι δέ τινα τῶν οἰκημάτων ἡ δυσωδία καὶ ἡ ὁμίχλη καθήπτετο,

τινῶν δὲ καθάψασθαι οὐκ ἡδύνατο, πολλοί εἰσιν ἔργα ποιοῦντες καλὰ, πλὴν ὅμως ἔτι τῶν σαρκικῶν παθῶν ἢ ἐπιθυμία τῆς διανοίας αὐτῶν καθάπτεται. Καὶ δίκαιον λίαν ὑπάρχει, ἵνα ἡ ὁμίχλη τῆς δυσωδίας ἐκεῖσε ἐπεισέλθῃ, οἷσπερ ἔτι ἐνταῦθα ἡ τῆς σαρκὸς δυσωδία θέλγῃ. Ὅθεν καὶ ὁ μακάριος Ἰωβ **438** τὴν τῆς σαρκὸς ἡδυπάθειαν δυσωδίαν ὑπάρχειν ὁρῶν, περὶ τῶν πόρνων καὶ εὐολίσθων τὴν ψῆφον ἐπήγαγε, λέγων· Γλυκύτης αὐτῶν, σκώληξ. Οἱ δὲ ὁλοκλήρως τὴν ἑαυτῶν καρδίαν ἐκ πάσης σαρκικῆς ἡδυπαθείας ἐκκαθάραντες, λίαν φανερῶς δείκνυνται ὅτι τούτων τὰ οἰκήματα ἡ ὁμίχλη καὶ ἡ δυσωδία οὐδαμῶς καθάπτεται. Ἀλληγορικῶς δὲ τὴν ὁμίχλην καὶ τὴν δυσωδίαν ὑποληπτέον τὴν σαρκικὴν ἡδυπάθειαν. Ἡ τις τὸν λογισμὸν οὐτινος οὖν κατάσχη, θολοῖ καὶ σκοτίζει, ἵνα τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς τὴν λαμπρότητα μὴ θεωρήσῃ, ἀλλ' ὅθεν ἡδυπαθεῖ κάτωθεν, ἐν τοῖς ἄνω ἀμβλυωπίαν ὑπομένει.

ΠΕΤΡ. Δύναται ἐκ μαρτυρίας γραφικῆς τοῦτο ἀποδειχθῆναι, ὅτι τὰ πταίσματα τῶν σαρκικῶν τῇ βασάνῳ τῆς δυσωδίας παρεικάζονται;

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'. Περὶ τῆς κρίσεως τῶν Σοδομιτῶν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Δύναται· ἀκηκόαμεν γὰρ βίβλου τῆς Γενέσεως μαρτυρούσης, ὅτι ἔβρεξε κύριος εἰς τοὺς Σοδομίτας πῦρ καὶ θεῖον, ἵνα τὸ μὲν πῦρ τούτους κατακαύσῃ, ἡ δὲ δυσωδία τοῦ θείου ἀποκτείνῃ. Ἐπειδὴ γὰρ ὁρέξει μὴ ἀνηκούσῃ τῇ φθορᾷ

τῆς σαρκὸς ἐξεκαύθήσαν, ὁμοίως τῷ ἐμπυρισμῷ καὶ τῇ
δυσωδία ἀπώλοντο· ὅπως ἐν τῇ βασάνῳ αὐτῶν γινώσκονται,
ὅτι τῷ αἰωνίῳ θανάτῳ ἑαυτοὺς παρεδώκασιν διὰ τῆς
ἡδυπαθοῦς αὐτῶν δυσωδίας.

ΠΕΤΡ. Περὶ τούτων ὧν ἐν δειλία ὑπῆρχον, ὁμολογῶ, ὅτι
οὐδὲν ἐν ἐμοὶ ἐκζητήσεως ἐναπέμεινεν.

*CAPUT XXXVIII Quod quorundam animae
adhuc in corpore positae poenale aliquid de
spiritalibus vident; et de Theodoro puero; ac de
morte Chrysaorii, et monachi cujusdam Iconii.*

GREGORIUS. Sciendum quoque est quia nonnunquam
animae adhuc in suis corporibus positae poenale aliquid de
spiritalibus vident, quod tamen quibusdam ad aedificationem
suam, quibusdam vero contingere ad aedificationem
audientium solet. Nam is de quo in Homiliis (**Homil. 10 et
38**) coram populo me narrasse jam memini, inquietus valde.
Theodorus nomine, puer fuit, qui in monasterium meum,
fratrem suum necessitate magis quam voluntate secutus
est. Cui nimirum grave erat si quis ei pro salute sua aliquid
loqueretur. Bona enim non solum facere, sed etiam audire non
poterat. Nunquam se ad sanctae conversationis habitum
venire, jurando, irascendo, deridendo testabatur. In hac
autem pestilentia quae nuper hujus urbis populum magna ex
parte consumpsit, percussus in inguine, perductus est ad

mortem. Cumque extremum spiritum ageret, convenerunt fratres, ut egressum illius orando protegerent. Jam corpus ejus ab extrema parte fuerat praemortuum, in solo tantummodo pectore vitalis adhuc calor anhelabat. Cuncti autem fratres tanto pro eo coeperunt enixius orare, quanto eum jam videbant sub celeritate discedere. Cum repente coepit eisdem fratribus assistentibus clamare, atque cum magnis vocibus orationes eorum interrumpere, dicens: **440** Recedite, recedite, ecce draconi ad devorandum datus sum, qui propter vestram praesentiam devorare me non potest. Caput meum jam in suo ore absorbit, date locum ut me amplius non cruciet, sed faciat quod facturus est. Si ei ad devorandum datus sum, quare propter vos moras patior? Tunc fratres coeperunt ei dicere: Quid est quod loqueris, frater? Signum tibi sanctae crucis imprime. Respondebat ille cum magnis clamoribus, dicens: Volo me signare, sed non possum, quia squamis hujus draconis premor. Cumque hoc fratres audirent, prostrati in terra cum lacrymis coeperunt pro ereptione illius vehementius orare. Et ecce subito melioratus aeger coepit cum magnis vocibus clamare, dicens: Gratias Deo, ecce draco qui me ad devorandum acceperat fugit, orationibus vestris expulsus stare non potuit. Pro peccatis meis modo intercedite, quia converti paratus sum, et saecularem vitam funditus relinquere. Homo ergo qui, sicut jam dictum est, ab extrema corporis parte fuerat praemortuus, reservatus ad vitam, toto corde ad Deum conversus est. Et postquam, mutatus mente, diu est flagellis attritus, tunc ejus anima carne soluta est.

At contra Chrysaorius, sicut Probus propinquus illius, cujus jam superius (**Cap. 12**) memoriam feci, narrare consuevit, vir

in hoc mundo valde idoneus fuit, sed tantum plenus vitiis, quantum rebus, superbia tumidus, carnis suae voluptatibus subditus in acquirendis rebus avaritiae facibus accensus. Sed cum tot malis Dominus finem ponere decrevisset, corporali hunc molestia percussit. Qui ad extremum veniens, eadem hora qua jam de corpore erat exiturus, apertis oculis vidit tetros et nigerrimos spiritus coram se assistere, et vehementer imminere, ut ad inferni claustra eum raperent. Coepit tremere, pallescere, sudare, et magnis vocibus inducias petere, filiumque suum nomine Maximum, quem ipse jam monachus monachum vidi, nimiis et turbatis clamoribus vocare, dicens: Maxime, curre, nunquam tibi mali aliquid feci, in fide tua me suscipe. Turbatus mox Maximus adfuit, lugens ac perstrepens familia convenit. Eos autem quos ille insistentes sibi graviter tolerabat, ipsi malignos spiritus videre non poterant, sed eorum praesentiam, in confusione, et pallore, ac tremore illius qui trahebatur videbant. Pavore autem tetrae eorum imaginis huc illucque vertebatur in lectulo; jacebat in sinistro latere, aspectum eorum ferre non poterat; vertebatur ad parietem, ibi aderant. Cumque constrictus nimis relaxari se jam posse desperaret, coepit magnis vocibus clamare: Inducias vel usque mane, inducias vel usque mane. Sed cum haec clamaret, in ipsis vocibus de habitaculo suae carnis evulsus est. De quo nimirum constat quia pro nobis ista, non pro se, viderit, ut ejus visio nobis proficiat, **441** quos adhuc divina patientia longanimitate exspectat. Nam illi tetros spiritus ante mortem vidisse et inducias petiisse quid profuit, qui easdem inducias quas petiit non accepit?

Est etiam nunc apud nos Athanasius Isauriae presbyter, qui in diebus suis Iconii rem terribilem narrat evenisse. Ibi namque, ut ait, quoddam monasterium τῶν Γαλατῶν dicitur, in quo quidam monachus magnae aestimationis habebatur. Bonis quippe cernebatur moribus, atque in omni sua actione compositus; sed sicut ex fine res patuit, longe aliter quam apparebat fuit. Nam cum jejunare se cum fratribus demonstraret, occulte manducare consueverat, quod ejus vitium fratres omnino nesciebant. Sed corporis superveniente molestia, ad vitae extrema perductus est. Qui cum jam esset in fine, fratres ad se omnes qui monasterio aderant congregari fecit. At illi tali, ut putabant, viro moriente, magnum quid ac delectabile se ab eo audire crediderant. Quibus ipse afflictus et tremens compulsus est prodere cui hosti traditus cogeatur exire. Nam dixit: Quando me vobiscum credebatis jejunare, occulte comedebam, et ecce nunc ad devorandum draconi traditus sum, qui cauda sua mea genua pedesque colligavit, caput vero suum intra meum os mittens, spiritum meum ebibens extrahit. Quibus dictis statim defunctus est, atque ut poenitendo liberari potuisset, a dracone quem viderat exspectatus non est. Quod nimirum constat quia ad solam utilitatem audientium viderit, qui eum hostem cui traditus fuerat et innotuit et non evasit.

PETR. Doceri vellem si post mortem purgatorius ignis esse credendus est.

ΚΕΦΑΛ. Μ'. Περὶ τῶν θεωρουσῶν ψυχῶν, ἔτι
ἐν τῷ σώματι ὑπαρχουσῶν, μήρος τι τῆς

κρίσεως, καὶ περὶ Θεοδώρου τοῦ παιδὸς, καὶ
περὶ τοῦ θανάτου Χρυσαιορίου, καὶ τινος
μοναχοῦ Ἰσαύρου.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Δῆλον καὶ τοῦτο καθέστηκεν, ὅτι πολλάκις ἔτι
ἐν τοῖς σώμασιν ὑπάρχουσιν αἱ ψυχαὶ βάσανόν τινα παρὰ τῶν
τῆς πονηρίας πνευμάτων θεωροῦσιν· αἱ μὲν, εἰς οἰκοδομὴν
ἑαυτῶν, αἱ δὲ εἰς οἰκοδομὴν τῶν ἀκουόντων. Θεόδωρος γάρ
τις, περὶ οὗ καὶ ἐν ταῖς ὁμιλίαις ἐπὶ παντός τοῦ λαοῦ
διηγήσασθαι μέμνημαι, παῖς ἀκατάστατος σφόδρα ὑπῆρχεν,
ὅστις ἐν τῷ ἐμῷ μοναστηρίῳ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἀνάγκη
μᾶλλον ἢ περ θελήματι ἠκολούθησεν. Οὗτος λίαν ἀπειθὴς
ὑπάρχων, ἐάν τις αὐτῷ ὑπὲρ τῆς ἰδίας σωτηρίας ἀγαθόν τι
ἔλεγεν, οὐχὶ ποιῆσαι, ἀλλ' οὐδ' ἀκοῦσαι ἤθελεν. Οὐδέποτε
ἑαυτὸν ἐν τῷ τῆς ἀγίας διαγωγῆς σχήματι ἐλθεῖν ἠνέσχετο,
ἀλλ' ὁμνύων, ὀργιζόμενος, καὶ ἐμπαίζων, οὕτω τὸν βίον
αὐτοῦ παρήχετο. Ἐν δὲ τῷ λοιμῷ τοῦ θανατικοῦ, τοῦ νυνὶ
πλεῖστον μέρος λαοῦ ταύτης τῆς πόλεως συντελέσαντος, καὶ
οὗτος ἐν τῷ μηρῷ αὐτοῦ κρουσθεὶς, εἰς θάνατον ἀπηνέχθη.
Ἐν δὲ τῇ ἐσχάτῃ ἀναπνοῇ ἐλθόντος αὐτοῦ, πάντες οἱ ἀδελφοὶ
συνῆλθον, ὅπως εὐχόμενοι ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν Θεὸν
ἐξιλεώσασθαι ἐν τῇ ἐξόδῳ αὐτοῦ δυνήσωνται. Τὸ γὰρ σῶμα
αὐτοῦ ἤδη λοιπὸν ἐκ παντός μέρους νεκρωθὲν ὑπῆρχεν. Ἐν
μόνῳ δὲ τῷ στήθει αὐτοῦ ὀλίγη ζωτικὴ θερμὴ ἦν
ἀπομείναισα. Τοσοῦτον δὲ ἐπιμόνως ἅπαντες οἱ ἀδελφοὶ ὑπὲρ
αὐτοῦ ἠΰχοντο, ὅσον αὐτὸν μετὰ σπουδῆς ἔβλεπον πρὸς τὴν
ἐξοδὸν ἐπειγόμενον. Αἴφνης δὲ κράζειν ἤρξατο μεγίστη
φωνῇ, καὶ τῶν παρεστώτων ἀδελφῶν τὰς εὐχὰς ἐπικόπτειν,
λέγων **439** Ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ, ἰδοὺ τῷ δράκοντι εἰς βρῶσιν

ἐδόθην, ὅστις διὰ τὴν ὑμετέραν παρουσίαν φαγεῖν με οὐ δύναται. Τὴν γὰρ κεφαλὴν μου λοιπὸν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ κατέπιεν. Δότε οὖν τόπον, ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖόν με κρίνῃ. Ἄλλ' ὅπερ ἔχει ποιῆσαι ἐν τάχει ποιήσῃ. Ἐπ' ἂν αὐτῷ εἰς βρῶσιν ἐδόθην, καὶ διὰ τί βραδύτητα ὑπομένω; Τότε οἱ ἀδελφοὶ ἤρξαντο αὐτῷ λέγειν· Τί ἐστὶν ὅπερ λαλεῖς, ἀδελφέ; τὴν σφραγίδα ποιήσον ἐπὶ σε τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ. Ἐκεῖνος δὲ μετὰ μεγίστης κραυγῆς ἀπεκρίνατο, λέγων· Θέλω ἐμαυτὸν σφραγίσαι, ἀλλ' οὐ δύναμαι. Ἐκ γὰρ τοῦ σιέλου τοῦ δράκοντος τούτου βαροῦμαι. Τοῦτο δὲ ἀκούσαντες οἱ ἀδελφοὶ, ἐπὶ τῆς γῆς κείμενοι, ἤρξαντο μετὰ δακρύων διὰ τὴν λύτρωσιν αὐτοῦ σφοδροτέρως εὐχέσθαι· παραχρῆμα οὖν ὁ ἄρρωστος ἤρξατο μεγάλη τῇ φωνῇ κράζειν, καὶ λέγειν· Εὐχαριστία τῷ Θεῷ, ἰδοὺ ὁ δράκων ὁ λαβὼν με εἰς βρῶσιν ἔφυγε· διὰ γὰρ τῶν εὐχῶν ὑμῶν ἐδιώχθη, καὶ στήναι ἐνταῦθα οὐκ ἠδυνήθη. Ἀρτίως οὖν διὰ τὰς ἁμαρτίας μου εὗξασθε. Ἔτοιμος γάρ εἰμι ἐπιστρέψαι καὶ τὴν κοσμικὴν ζωὴν παντελῶς καταλεῖψαι. Οὗτος τοίνυν ὁ ἄνθρωπος, ὅστις καθὼς ἐρρέθη, ἐκ παντὸς μέρους τοῦ σώματος νεκρωθεὶς ὑπῆρχεν, εἰς δὲ ζωὴν φυλαττόμενος, ὅλη τῇ καρδίᾳ μετέπειτα πρὸς Θεὸν ἐπέστρεψεν. Ἀλλαγεῖς τῇ γνώμῃ διὰ τὸ ἱκανῶς αὐτὸν τῇ μάστιγι κατατριβῆναι, καὶ οὕτως ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐκ τῆς σαρκὸς διελύθη. Ἐπὶ τούτοις δὲ τὸ ἐναντίον.

Πρόβος γὰρ, οὗ τινος καὶ ἀνωτέρω μνήμην πεποίημαι, διηγείτο, ὅτι Χρυσασόριος τις ὀνόματι, ὃν τινι καὶ παρρησιαστικῶς ἐπλησίαζεν, ἀνὴρ κατὰ τὸν κόσμον τοῦτον σφόδρα περιφανὴς ὑπῆρχε, τοσούτοις δὲ πάθεσιν ἐκόμα, ὅσον τῷ τοῦ πλούτου ὄγκῳ ἐπλεόναζεν, ἐν ὑπερηφανείᾳ φυσιούμενος, τοῖς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ θελήμασιν ὑποτασσόμενος, πρὸς τὸ ἐπισωρεῦσαι πλοῦτον σπουδαίως

ἀγωνιζόμενος, τῇ δὲ κνηπία ποικίλως ἀγωνιζόμενος· ὅθεν τῶν τοσούτων αὐτοῦ κακῶν τέλος ἐπιθῆσαι ὁ κύριος εὐδοκήσας, σωματικῇ ἀρρώστια περιπεσεῖν αὐτὸν παρεχώρησεν. Ὅστις εἰς τὰ ἔσχατα ἤδη λοιπὸν ἐλθὼν, ἐν τῇ ὥρᾳ ἐν ἣ ἔμελλεν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐκ τοῦ σώματος ἐκπορεύεσθαι, ἀνεωγμένους ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς, φοβερὰ καὶ ζοφώδη πνεύματα ἐνώπιον αὐτοῦ παρεστῶτα ἐθεάσατο, βιαίως αὐτὸν κατεπείγοντα ὅπως εἰς τὰ τοῦ ἄδου κλεῖθρα τοῦτον ἀπενέγκωσιν. Ἦρξατο οὖν τρέμειν καὶ ὠχρίαν καὶ ἰδρῶτι περιρρέεσθαι, φωνῇ μεγάλη κράζων, καὶ διωρίαν αἰτούμενος. Τὸν δὲ ἑαυτοῦ υἱὸν ὀνόματι Μάξιμον, ὃν ἐγὼ λοιπὸν μοναχὸς ὑπάρχων, καὶ αὐτὸν μοναχὸν ὄντα ἐγνώρισα, τοῦτον σφοδροτάτῃ καὶ πεφυρμένη κραυγῇ καλῶν, ἔλεγε· Μάξιμε, δράμε, οὐδέ ποτέ σοι κακὸν ἐποίησα. Ἐν τῇ πίστει σού με ὑπόδεξαι. Ὁ οὖν Μάξιμος τεθορυβημένος, καὶ κλαίων εὐθέως παρεγένετο. Σὺν αὐτῷ δὲ καὶ πᾶσα ἡ τοῦ οἴκου φαμίλια, ἀλλὰ τὰ πονηρὰ πνεύματα τὰ τοῦτον σφοδρῶς κατεπείγοντα, οὗτοι θεωρῆσα οὐκ ἠδύναντο. Τὴν δὲ παρουσίαν αὐτῶν ὑπενόουν διὰ τῆς ἐκείνου ἐξομολογήσεως καὶ τῆς ὠχριάσεως καὶ τοῦ τρόμου οὗ ὑπέμενεν. Ἐκ γὰρ τοῦ φόβου τῆς ζοφερᾶς αὐτῶν εἰκόνας ὧδε κάκειῖσε περιστρέφετο καὶ ἐν τῷ εὐωνύμῳ μέρει τῆς κλίνης κείμενος, τὴν θεὰν αὐτῶν ὑπενέγκαι οὐκ ἠδύνατο, ἐπὶ τὸν τοῖχον πάλιν στρεφόμενος, ἐκεῖσε παρόντας αὐτοὺς ἔβλεπεν· ἀπελπίσας δὲ λοιπὸν τοῦ μὴ δύνασθαι αὐτὸν παρεθῆναι, στενωθεὶς, μεγάλη τῇ φωνῇ κράζειν ἤρξατο· Κἂν ἕως πρωῒ διωρίαν, κἂν ἕως πρωῒ διωρίαν. Ταῦτα δὲ λέγων ἐν ταῖς αὐτοῦ φωναῖς, ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος ἀπελύθη. Τοῦτο δὲ λίαν φανερῶς δείκνυται, ὅτι οὐχὶ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς ταῦτα ἐθεάσατο, ἵνα διὰ τῆς ἐκείνου θεᾶς **442** ἡμῖν προκοπὴ γένηται, οὓς ἡ θεία μακροθυμία ἀνεξικάκως ἐκδέχεται. Τί γὰρ

ἐκεῖνον ὠφέλησεν ἢ τῶν φοβερῶν πνευμάτων πρὸ τοῦ θανάτου θέα, καὶ τὸ διωρίαν αἰτήσασθαι, ἥνπερ αἰτησάμενος, οὐκ ἔλαβεν;

Ἔστι δὲ καὶ νυνὶ παρ' ἡμῖν πρεσβύτερός τις, ὀνόματι Ἀθανάσιος ἐκ τῆς χώρας Λυκαονίας γενόμενος, πόλεως δὲ τοῦ Ἰκονίου, ὅστις πρᾶγμα φοβερὸν ἐκεῖσε ἐπὶ αὐτοῦ γεγονέναι διηγεῖτο, οὕτω λέγων, ὅτι μοναστήριον αὐτόθι ὑπῆρχε, τῶν Γαλάτων λεγόμενον. Ἐν ᾧ τις μοναχὸς ἐν μεγίστη διαγωγῇ καὶ σεμνότητι ἤθεσιν ὑπάρχειν ἐνομίζετο. Καθὼς δὲ τὸ πρᾶγμα ἐν τῷ τέλει ἐδηλοποιήθη, μακρὰν ὑπῆρχεν οὐπὲρ ἐφαίνετο. Ἐαυτὸν γὰρ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς νηστεύοντα ἐπεδείκνυνεν, κρυφῇ δὲ τούτων ἐσθίειν εἴωθεν, ὅπερ παντάπασιν οἱ ἀδελφοὶ οὐκ ἐγίνωσκον. Σωματικῆς δὲ ἀρρώστιας αὐτῷ ἐπελθούσης, ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῆς ζωῆς ἀπηνέχθη. Θεωρήσας δὲ ἑαυτὸν τῷ τέλει λοιπὸν προσεγγίζοντα, πάντας τοὺς ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπάρχοντας ἀδελφοὺς συναθροισθῆναι πεποίηκεν. Ἐκεῖνοι δὲ παρὰ τοιούτου, ὡς ἐνόμιζον, ἀνδρὸς τελευτῶντος μέγα τι καὶ ἐπιθυμητὸν ἀκοῦσαι προσεδόκουν. Πρὸς οὓς ἐκεῖνος πενθῶν καὶ τρέμων, καὶ ἐκ τοῦ σώματος ἐξελθεῖν κατεπειγόμενος, ὁποῖω ἐχθρῷ παρεδόθη, ἐξειπεῖν συνέχετο. Ἔλεγε δὲ οὕτως· Ὅτι μεθ' ὑμῶν νηστεύειν με ἐπιστεύετε, κρυφῇ δὲ ὑμῶν ἐγὼ ἤσθιον. Καὶ νυνὶ ἰδοὺ εἰς βρῶσιν τοῦ δράκοντος παρεδόθην. Ὅστις τοὺς πόδας μου καὶ τὰ γόνατα, τῇ κέρκῃ αὐτοῦ συνέδησε, τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ ἔνδον τοῦ στόματός μου βαλὼν, τὸ πνεῦμά μου ἐκπιέζων ἀποσπᾷ. Τούτων δὲ ῥηθέντων, εὐθέως ἀπέθανε, μὴ παραχωρηθεὶς ἀπομεῖναι, ἵνα διὰ μετανοίας ἐκ τοῦ δράκοντος οὐπὲρ ἐθεάσατο, λυτρωθῆναι δυνήσεται. Ἐν τούτῳ δὲ φανερῶς δείκνυται, ὅτι εἰς ἡμετέραν καὶ μόνον τῶν ἀκουόντων ὠφέλειαν τοῦτο ἐθεάσατο. Ὅστις

τὸν πολέμιον, ᾧ παρεδόθη δηλοποιήσας, τοῦτον διαφυγεῖν οὐκ ἠδυνήθη.

ΠΕΤΡ. Διδαχθῆναι αἰτῶ, ἐὰν μετὰ θάνατον καθαρτικὸν πῦρ εἶναι πιστευτέον ὑπάρχει.

CAPUT XXXIX. *An post mortem purgatorius ignis sit.*

GREGORIUS. In Evangelio dicit Dominus: *Ambulate dum lucem habetis (Joan. XII, 35)*. Per Prophetam quoque ait: *Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te (Isai. XLIX, 8)*. Quod Paulus apostolus exponens, dicit: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (II Cor. VI, 2)*. Salomon quoque ait: *Quodcumque potest manus tua facere, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erit apud inferos, quo tu properas (Eccles. IX, 10)*. David quoque ait: *Quoniam in saeculum misericordia ejus (Psal. CXVII)*. Ex quibus nimirum sentiis constat quia qualis hinc quisque egreditur (**Dict. 25, cap. Qualis**), talis in iudicio praesentatur. Sed tamen de quibusdam levibus culpis esse ante iudicium purgatorius ignis credendus est, pro eo quod Veritas dicit, quia si quis in sancto Spiritu blasphemiam dixerit, neque in hoc saeculo remittetur ei, neque in futuro (**Matth. XII, 31**). In qua sententia datur intelligi quasdam culpas in hoc saeculo, quasdam vero in futuro posse laxari. Quod enim de uno negatur, consequens intellectus patet, quia de

quibusdam 444 conceditur. Sed tamen, ut praedixi, hoc de parvis minimisque peccatis fieri posse credendum est, sicut est assiduus otiosus sermo, immoderatus risus, vel peccatum curae rei familiaris, quae vix sine culpa vel ab ipsis agitur, qui culpam qualiter declinare debeant sciunt; aut in non gravibus rebus error ignorantiae, quae cuncta etiam post mortem gravant, si adhuc in hac vita positae minime fuerint relaxata. Nam cum Paulus dicat Christum esse fundamentum, atque subjungat: *Si quis superaedificaverit super hoc fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam; uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit; si cujus opus manserit quod superaedificavit, mercedem accipiet; si cujus opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. (I Cor. III, 12 seq.)* Quamvis hoc de igne tribulationis in hac nobis vita adhibito possit intelligi, tamen si quis hoc de igne futurae purgationis accipiat, pensandum sollicite est quia illum per ignem dixit posse salvari, non qui super hoc fundamentum, ferrum, aes, vel plumbum aedificat, id est peccata majora, et idcirco duriora, atque tunc jam insolubilia; sed ligna, fenum, stipulam, id est peccata minima atque levissima, quae ignis facile consumat. Hoc tamen sciendum est, quia illic saltem de minimis nihil quisque purgationis obtinebit, nisi bonis hoc actibus in hac adhuc vita positus, ut illic obtineat, promereatur.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'. Ἑρώτησις εἰ μετὰ θάνατον
καθαρικὸν πῦρ ὑπάρχει.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ὁ Κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει· Πορεύεσθε ἕως οὗ τὸ φῶς ἔχετε. Διὰ δὲ τοῦ προφήτου λέγει· Καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι. Ὅπερ Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἐρμηνεύων, λέγει· Ἴδου νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἴδου νῦν ἡμέρα σωτηρίας Ὁ δὲ Σολομὼν οὕτω λέγει· Εἴ τι δ' ἂν δύναται ἡ χεὶρ σου ποιῆσαι, ὅση δύναμίς σου ἐργάζου. Οὔτε γὰρ ἔργον, οὔτε εἵδησις οὔτε σοφία ἐν τῷ ἄδη ὑπάρχει, ἐν ᾧ σὺ πορεύῃ. Καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει, Ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Ἐκ πασῶν οὖν τῶν μαρτυριῶν τούτων φανερῶς δείκνυται, ὅτι οἷος ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἐξέλθη ἕκαστος, τοιοῦτος καὶ ἐν τῇ κρίσει παραστήσεται. Πλὴν ὅμως περί τινων ἐλαφροτέρων πταισμάτων καθαρτικὸν εἶναι πῦρ πρὸ τῆς κρίσεως πιστευτέον. Αὕτη γὰρ ἡ ἀλήθεια εἴρηκεν, ὅτι ἐάν τις βλασφημῇ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐκ ταύτης οὖν τῆς ψήφου νοῆσαι δίδοται, ὅτι τινὰ μὲν πταίσματα ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, τινὰ ἐν τῷ μέλλοντι παραχωρηθῆναι δύνανται. Ὅπερ γὰρ περὶ ἐνὸς ἀρνητέον οὐκ ἔστιν, ἀκολούθως καὶ περὶ ἐτέρων **443** νοῆσαι δύναται. Πλὴν ὅμως, καθὼς προεῖπον, τοῦτο περὶ ἐλαχίστων ἀμαρτημάτων γίνεσθαι δυνατὸν πιστευτέον ὑπάρχειν. Οἷον, λόγος ἀργός, γέλως ἄτακτος, ἢ ἀμέλεια τῆς φροντίδος τῆς φαιμιλίας, καὶ τὸ μὴ ἐπιγινώσκειν τὰ τούτων πταίσματα καὶ ὅπως αὐτὰ διακρίνειν ὠφείλησαν. Ταῦτα γὰρ ἅπαντα διὰ πλάνην ἀγνοίας οὐ δοκοῦσι βαρέα τυγχάνειν, ἅπερ μετὰ θάνατον βαρέα εὐρίσκονται, ἐάν τις ἔτι ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ὑπάρχων παραχωρήσῃ αὐτά. Καὶ ὅπερ δὲ ὁ Παῦλος λέγει Ἐριστὸν εἶναι θεμέλιον, καὶ προσθεὶς, ἔφη· Ὅστις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον χρυσὸν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, ξύλα, καλάμην, χόρτον, ἐκάστου τὸ

ἔργον οἷόν ἐστι τὸ πῦρ αὐτὸ δοκιμάσει. Εἴ τις τὸ ἔργον μένει ὃ ἐπωκοδόμησε, μισθὸν λήψεται. Εἴ τις τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται, αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτως δὲ ὡς διὰ πυρός. Τοῦτο καὶ περὶ τοῦ τῆς θλίψεως τῆς ἐν ταύτῃ ἡμῶν τῇ ζωῇ προτεθὲν νοηθεῖν ἂν· πλὴν ὅμως ἐάν τις αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ πυρὸς τῆς μελλούσης καθάρσεως λάβῃ, νηφόντως κατανοῆσαι δεῖ, ὅτι ἐκεῖνον εἶπε διὰ πυρὸς δύνασθαι σωθῆναι, οὐχὶ τὸν ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον, σίδηρον, ἢ χαλκὸν, ἢ μόλιβδον οἰκοδομοῦντα, τουτέστιν ἁμαρτίας μεγάλας καὶ σκληρὰς καὶ μὴ διαλυομένας τότε, ἀλλὰ ξύλα, χόρτον, καλάμην, τουτέστιν ἐλαφρὰ καὶ ἐλάχιστα ἁμαρτήματα, ἅπερ εὐκόλως τὸ πῦρ κατεσθίει. Τοῦτο δὲ γνωστὸν ἔστω, ὅτι οὔτε περὶ ἐλαφρῶν καὶ ἐλαχίστων ἁμαρτιῶν ἐκεῖσέ τις εὐκόλως τοῦ καθαρισμοῦ τυγχάνει, εἰ μὴ διὰ πράξεων ἀγαθῶν ἔτι ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ὑπάρχων ἑαυτὸν ἐκκαθαίρει, ἵνα κἀκεῖσε ἐπιτυχεῖν τούτου ἀξιωθῇ.

CAPUT XL. *De anima Paschasii diaconi.*

Nam cum adhuc essem juvenculus, atque in laico habitu constitutus, narrari a maioribus atque scientibus audivi, quod Paschasius hujus apostolicae sedis diaconus, cujus apud nos rectissimi et luculenti de sancto Spiritu libri exstant, mirae sanctitatis vir fuerit, eleemosynarum maxime operibus vacans, cultor pauperum, et contemptor sui. Sed hic in ea contentione quae inardescente zelo fidelium inter Symmachum atque Laurentium facta est ad pontificatus ordinem Laurentium elegit; et omnium post unanimitate

superatus, in sua tamen sententia usque ad diem sui exitus perstitit, illum amando atque praeferendo, quem episcoporum iudicio praeesse sibi Ecclesia refutavit. Hic itaque cum temporibus Symmachi apostolicae sedis Praesulis esset defunctus, ejus dalmaticam feretro superpositam daemoniacus tetigit, statimque salvatus est. Post multum vero temporis Germano Capuano episcopo, cujus superius memoriam feci (**Lib. II, c. 35, et lib. IV, c. 7**), medici pro corporis salute dictaverant, ut in Angulanis thermis lavari debuisset. Qui ingressus easdem thermas, praedictum Paschasium diaconum stantem et obsequentem in caloribus invenit. Quo viso vehementer extimuit, et quid illic tantus vir faceret inquisivit. Cui ille respondit: Pro nulla **445** alia causa in hoc poenali loco deputatus sum, nisi quia in parte Laurentii contra Symmachum sensi. Sed quaeso te, pro me Dominum deprecare, atque in hoc cognosces quod exauditus sis, si huc rediens me non inveneris. Qua de re vir Domini Germanus se in precibus constrinxit, et post paucos dies rediit, sed jam dictum Paschasium in loco eodem minime invenit. Quia enim non malitia, sed ignorantiae errore peccaverat, purgari post mortem a peccato potuit. Quod tamen credendum est, quia ex illa eleemosynarum suarum largitate hoc obtinuit, ut tunc potuisset promereri veniam, cum jam nihil posset operari.

PETR. Quid hoc est, quaeso, quod in his extremis temporibus tam multa de animabus clarescunt, quae ante latuerunt; ita ut apertis revelationibus atque ostensionibus venturum saeculum inferre se nobis atque aperire videatur?

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ'. Περὶ τῆς ψυχῆς Πασχασίου διακόνου.

Ἔτι μοι νέαν τὴν ἡλικίαν ἄγοντι, καὶ ἐν τῷ τῶν λαϊκῶν ὑπάρχοντι σχήματι, παρά τινων μεγάλων ἀνδρῶν καὶ ἐν γνώσει ὄντων διηγουμένων ἀκήκοα, ὅτι Πασχάσιός τις ὀνόματι διάκονος τούτου τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου ὑπάρχων, οὗτινος καὶ Βίβλοι παρ' ἡμῖν εἰσιν ὀρθόταται καὶ φωτειναὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀνὴρ θαυμασίας ἀγιωσύνης ὑπῆρχεν, ἔργοις ἐλεημοσύνης σχολάζων, φροντιστὴς τῆς τῶν πτωχῶν. Οὗτος ἐν τῇ φιλονεικίᾳ τῇ γενομένῃ διὰ ζῆλον πίστεως ἐν τῷ λαῷ περὶ τῆς ἐπιλογῆς Συμμάχου καὶ Λαυρεντίου, τὸ, τίς ἔχει πατριάρχης προβῆναι, Λαυρεντίου μᾶλλον ἐπελέξατο. Πάντων δὲ ὁμονοησάντων, καὶ Συμμάχου χειροτονηθέντος, αὐτὸς ἡττηθεὶς ἕως ἡμέρας ἐξόδου αὐτοῦ ἐν τῇ ἰδίᾳ ψήφῳ ἐνίστατο, ἐκεῖνον ἀγαπῶν καὶ προφέρων, ὃν ἐπίσκοπον ἑαυτῆς προβιβασθῆναι ἢ ἐκκλησία ἀπεβάλετο. Συνέβη δὲ τὸν αὐτὸν Πασχάσιον ἐν τοῖς χρόνοις Συμμάχου τοῦ ἀποστολικοῦ προέδρου τελευτῆσαι· ἐν δὲ αὐτοῦ κηδεῖα, τοῦ δαλματικίου αὐτοῦ τῇ κλίνῃ ἐπιτεθέντος, δαιμονιῶν τις ἀψάμενος αὐτοῦ, παραχρῆμα ἰάθη. Μετὰ πολὺν δὲ χρόνον, Γερμανῷ τῷ τῆς πόλεως Καπύης ἐπισκόπῳ, οὗτινος ἀνωτέρω μνεῖαν πεποίημαι, πρὸς ὑγείαν τοῦ σώματος οἱ ἱατροὶ ἐπέταξαν, ἵνα εἰς τὰ θερμὰ τὰ ἐπονομαζόμενα Ἀγλανῶν ἀπελθὼν λούσῃται. Καταλαβόντος οὖν αὐτοῦ εἰς τὰ αὐτὰ θερμὰ, τὸν προλεχθέντα Πασχάσιον τὸν διάκονον ἐκεῖσε εὗρεν ἐν τῇ θερμῇ παριστάμενον, καὶ καθυπουργοῦντα. Ὃν θεασάμενος, σφόδρα ἐφοβήθη. Τί δὲ ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ ἐκεῖσε ἐποίει ἐπεζήτησεν. Αὐτὸς δὲ

ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Δι' οὐδὲν **446** ἕτερον ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ τῆς κρίσεως ὠρίσθην, εἰ μὴ δι' ὃν εἰς μέρος Λαυρεντίου συνήνεσα, καὶ κατὰ Συμμάχου ἐγενόμην. Ἀλλ' αἰτῶ, ὑπὲρ ἐμοῦ τὸν κύριον δυσώπησον, καὶ ἐν τούτῳ γνώσῃ ὅτι εἰσηκούσθης, ἐὰν ὑποστρέφων ἐνθάδε μὴ εὔρης με. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Γερμανὸς ἑαυτὸν εἰς δέησιν ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς κύριον ἐπέτεινε. Καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐκεῖσε ὑποστρέψας, τὸν προλεχθέντα Πασχάσιον ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ οὐδαμῶς εὔρεν. Διὰ δὲ τὸ μὴ ἐκ πονηρίας, ἀλλ' ἐκ πλάνης ἀγνοίας ἡμαρτηκέναι αὐτὸν, ἠδυνήθη ἀπὸ ἀμαρτίας καθαρισθῆναι. Μᾶλλον δὲ τοῦτο πιστευτέον ὑπάρχει, ὅτι διὰ τῆς ἐλεημοσύνης αὐτοῦ τούτου ἀπέτυχε, καὶ τότε τῆς συγχωρήσεως ἠξιώθη, ὅτε λοιπὸν οὐδὲν ἐργάσασθαι ἠδύνατο.

ΠΕΤΡ. Τί τοῦτο θέλει εἶναι, αἰτῶ σε, ὅτι ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς τούτοις τοσαῦτα περὶ ψυχῶν φανεροῦνται, ἅπερ πρότερον ἐλάνθανον, ἢ πάντως, ἵνα φανεραῖς ἀποκαλύψῃσι τὸν μέλλοντα κόσμον ἐπιδεικνυόμενον ἡμῖν θεασώμεθα;

CAPUT XLI. *Cur in extremis temporibus, tam multa de animabus clarescunt, quae antea latuerunt.*

GREGORIUS. Ita est; nam quantum praesens saeculum propinquat ad finem, tantum futurum saeculum ipsa jam quasi propinquitate tangitur, et signis manifestioribus

aperitur. Quia enim in hoc saeculo cogitationes nostras vicissim minime videmus, in illo autem nostra in alterutrum corda conspiciamus, quid hoc saeculum nisi noctem, et quid venturum nisi diem dixerim? Sed quemadmodum cum nox finiri et dies incipit oriri, ante solis ortum, simul aliquo modo tenebrae cum luce commistae sunt, quousque discedentis noctis reliquiae in lucem diei subsequentis perfecte vertantur, ita hujus mundi finis jam cum futuri saeculi exordio permiscetur, atque ipsae reliquiarum ejus tenebrae quadam jam rerum spiritalium permistione translucent. Et quae illius mundi sunt, multa jam cernimus, sed necdum perfecte cognoscimus, quia quasi in quodam mentis crepusculo haec velut ante solem videmus.

PETR. Placet quod dicis. Sed de tanto viro Paschasio hoc animum ad quaestionem movet, quod post mortem ad poenalem locum ductus est, cujus feretri vestis tanti potuit ut malignus spiritus ab obsessio homine fugaretur.

GREGOR. Hac in re magna debet omnipotentis Dei dispensatio et quam sit multiplex agnosci. Cujus judicio actum est ut idem vir Paschasius et ipse intus ad aliquantum temporis reciperet quod peccasset, et tamen ante humanos oculos mira per corpus suum post mortem faceret, qui ante mortem eis quoque cognoscentibus pia opera fecisset; ut neque hi qui bona ejus viderant, de eleemosynarum illius aestimatione fallerentur, neque ipsi sine ultione laxaretur culpa, quam nec esse culpam credidit, et idcirco hanc fletibus non exstinxit.

PETR. Perpendo quae dicis, verumtamen **448** hac ratione constrictus, non solum quae intelligo sed etiam ipsa quae non

intelligo in me cogor jam peccata formidare. Sed quaeso, quia paulo superius sermo de locis poenalibus inferni versabatur, ubinam esse infernum putamus? super hanc terram, an sub terra esse credendus est?

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'. Ἐρώτησις τίνι λόγῳ πολλὰ ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς περὶ ψυχῶν φανεροῦνται.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Οὕτως ἐστὶ καθὼς ὑπέλαβες· ὅσον γὰρ τοῦ παρόντος κόσμου τὸ τέλος πλησιάζει, τοσοῦτον τοῦ μέλλοντος ἡ παρουσία σημείοις φανεροῖς ἐπιγινώσκεται. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ τοὺς διαλογισμοὺς ἀλλήλων οὐδαμῶς θεωροῦμεν, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι ἅπαντα τὰ ἡμέτερα ἐν ταῖς ἀλλήλων καρδίαις ὁρῶμεν. Τί τοῦτον τὸν κόσμον καλέσω, εἰ μὴ νύκτα; τί δὲ τὸν μέλλοντα, εἰ μὴ ἡμέραν; Καθάπερ γὰρ τῆς νυκτὸς τελειουμένης ἡ ἡμέρα ἄρχεται αὐγάζειν, πρὸ δὲ τῆς τοῦ ἡλίου ἀνατολῆς τρόπῳ τινὶ τὸ σκότος μετὰ τοῦ φωτὸς μεμιγμένον ὑπάρχει ἕως οὗ παρέλθῃ τὸ τῆς νυκτὸς ἐπίλοιπον, καὶ τὸ φῶς τῆς ἐπακολουθούσης ἡμέρας ὀλοκλήρως ἐπανεέλθῃ, οὕτω τοῦ παρόντος κόσμου λοιπὸν τὸ τέλος, τῇ ἀνατολῇ τοῦ μέλλοντος συμιγνέν, ἐκ τῶν σκοτεινῶν αὐτοῦ πραγμάτων τινὰ τῇ τῶν πνευματικῶν συμιζία διαλάμπουσιν. Ὅθεν λοιπὸν καὶ πολλὰ ἐκ τῶν τοῦ κόσμου ἐκείνου κατανοοῦμεν, οὐχὶ δὲ πάντα ὀλοκλήρως γινώσκομεν, ἀλλὰ καθάπερ ἔν τινι τοῦ νοὸς διαυγία ταῦτα ὥσπερ πρὸ τοῦ ἡλίου ὁρῶμεν.

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει ὃ λέγεις, ἀλλὰ περὶ τοιοῦτου ἀνδρὸς Πασχασίου πρὸς ἐκζήτησιν τὴν ψυχὴν ἢ ἐρώτησις κινεῖ, ὅτι μετὰ θάνατον εἰς τόπον κρίσεως ἀπηνέχθη, οὗτινος τὸ ἔνδυμα ἐν τῇ κλίνῃ κείμενον, καὶ τούτου ἀψάμενος ὁ ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος κρατούμενος ἄνθρωπος παραχρῆμα ἰάθη.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐν τούτῳ τῷ πράγματι μεγάλως ἢ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ οἰκονομία ὁποία ἐστὶ διαγινώσκεται, οὗτινος τῇ κρίσει γέγονεν, ἵνα ὁ αὐτὸς ἀνὴρ Πασχάσιος πρὸς ὀλίγον καιρὸν ἔνδοθεν ἀπολάβῃ, δι' ὧν ἥμαρτεν. Ἐν δὲ τοῖς τῶν ἀνθρώπων ὀφθαλμοῖς θαύματα διὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ μετὰ θάνατον γενέσθαι ηὐδόκησεν, ὃν πρὸ θανάτου ἐγίνωσκεν εὐσεβείας ἔργα ποιήσαντα, ἵνα μήτε ἐκεῖνοι οἱ τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ θεωρήσαντες, περὶ τῶν ἐλεημοσυνῶν αὐτοῦ σκανδαλισθῶσι, μήτε τὸ πταῖσμα αὐτοῦ ἄνευ ἐκδικήτεως ἀφεθῇ, ὅπερ οὔτε εἶναι πταῖσμα ἐπίστευεν, ὅθεν οὐδὲ τοῖς δάκρυσι τοῦτο ἔσβεσεν.

ΠΕΤΡ. Κατανοῶ ὅπερ λέγεις, ὅθεν τῇ ἀπολογίᾳ **447** ταύτῃ συσταλεις, οὐ μόνον ἅπερ ἐπιγινώσκω ἐν ἐμοὶ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ καὶ ἅπερ ἄγνοῶ δειλιάσαι ἀναγκάζομαι. Ἐπειδὴ δὲ ὀλίγον ἀνωτέρω περὶ τόπων βασανιστικῶν τοῦ ἄδου λόγος ἐκινεῖτο, αἰτῶ ποῦ τὸν ἄδην ὑπάρχειν χρὴ πιστεύειν, ἐπάνω ταύτης τῆς γῆς, ἢ ὑποκάτω.

CAPUT XLII. *Ubi e se infernus credendus sit.*

GREGORIUS. Hac de re temere definire nil audeo. Nonnulli namque in quadam terrarum parte infernum esse putaverunt: alii vero hunc sub terra esse aestimant. Sed tamen hoc animum pulsatur, quia si idcirco infernum dicimus quia inferius jacet, quod terra ad coelum est, hoc esse infernus debet ad terram. Unde et fortasse per Psalmistam dicitur: *Liberasti animam meam ex inferno inferiori* (Psal. LXXXV, 13); ut infernus superior in terra, infernus vero inferior sub terra esse videatur. Et Joannis vox in aestimatione ista concordat, qui cum signatum septem sigillis librum vidisse se diceret, quia nemo inventus est dignus neque in coelo, neque in terra, neque subtus terram aperire librum, et solvere signacula ejus, adjunxit: *Et ego flebam multum* (Apoc. V, 4). Quem tamen librum postea per leonem de tribu Juda dicit aperiri. Quo videlicet in libro quid aliud quam sacra Scriptura signatur? Quam solus Redemptor noster aperuit, qui homo factus, moriendo, resurgendo, ascendendo, cuncta mysteria quae in eo fuerant clausa patefecit. Et nullus in coelo, quia neque angelus; nullus in terra, quia neque homo vivens in corpore; nullus subtus terram dignus inventus est, quia neque animae corpore exutae aperire nobis praeter Dominum sacri eloquii secreta potuerunt. Cum ergo ad solvendum librum nullus sub terra inventus dignus dicitur, quid obstet non video ut sub terra infernus esse credatur.

PETR. Quaeso te, unus esse gehennae ignis credendus est; an quanta peccatorum diversitas fuerit, tanta quoque aestimanda sunt et ipsa incendia esse praeparata?

ΚΕΦΑΛ. ΜΔ'. Ἐρώτησις ποῦ τὸν ἄδην εἶναι πιστευτέον.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Περὶ τῆς ἐρωτήσεως ταύτης, οὐδὲν ἀσφαλῶς ἀποφύνασθαι τολμῶ. Πολλοὶ γὰρ ἐν μέρει τινὶ τῆς γῆς τὸν ἄδην ὑπάρχειν ἐνόμισαν· ἕτεροι δὲ τοῦτον ὑποκάτω τῆς γῆς εἶναι ὑπέλαβον. Πλὴν ὅμως τοῦτο τὴν ψυχὴν νύττει, ὅτι ἐάν τὸν ἄδην διὰ τοῦτο λέγομεν ὑποκάτω κεῖσθαι, ὅτι ἡ γῆ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐστίν, ἄδης εἰκὸς ἡ γῆ ὀφείλει νοηθῆναι, διὰ τὸ καὶ ὑπὸ τοῦ ψαλμωδοῦ λέγεσθαι· Ἐρρύσω τὴν ψυχὴν μου ἐξ ἄδου κατωτάτου. Ὡστε ἄδης ἀνώτερος ἡ γῆ, ἄδης δὲ κατώτατος, ὑπὸ τὴν γῆν ὑποληπτέον. Καὶ Ἰωάννης δὲ ταύτῃ τῇ φωνῇ κατὰ τὸ εἰκὸς συνάδει, ὅστις Βιβλίον ἐσφραγισμένον ἑπτὰ σφραγίσιν θεωρῆσαι ἑαυτὸν λέγει. Καὶ οὐδεὶς ἄξιος εὐρέθῃ, οὔτε ἐν τῷ οὐρανῷ οὔτε ἐν τῇ γῇ, οὔτε ὑποκάτω τῆς γῆς ἀνοῖξαι τὸ Βιβλίον, καὶ λῦσαι τὰς σφραγίδας αὐτοῦ· κἀγὼ ἐθρήνουν πολὺ. Ὅπερ βιβλίον μετέπειτα διὰ τοῦ λέοντος τοῦ ἐκ φυλῆς Ἰούδα λέγει ἀνεωχθῆναι. Τί δὲ ἕτερον τὸ Βιβλίον σημαίνεται, εἰ μὴ ἡ θεία γραφή, ἣν μόνος ὁ λυτρωτὴς ἡμῶν διήνοιξε. Αὐτὸς γὰρ ἄνθρωπος γενόμενος, ἀποθανὼν καὶ ἀναστὰς καὶ ἀναληφθεὶς, πάντα τὰ μυστήρια τὰ ἐν αὐτῇ κεκρυμμένα διήνοιξεν. Ὅτι δὲ οὐδεὶς ἐν τῷ οὐρανῷ, τουτέστιν ἄγγελος, οὔτε ἐπὶ τῆς γῆς, τουτέστιν ἄνθρωπος ζῶν ἐν σώματι, οὔτε ὑποκάτω τῆς γῆς ἄξιος εὐρέθῃ, τουτέστιν αἱ ψυχαὶ αἱ ἐκ τοῦ σώματος ἐξελθοῦσαι ἀνοῖξαι ἡμῖν τῆς ἱερᾶς γραφῆς τὰ μυστήρια πάρεξ κυρίου. Ἐν τῷ λέγεσθαι οὖν, Οὐδεὶς ὑπὸ τὴν γῆν εὐρέθῃ ἄξιος λῦσαι τὸ βιβλίον, οὐδὲν ἀνθιστάμενον θεωρῶ, τοῦ τὸν ἄδην ὑπὸ τὴν γῆν ὑπάρχειν πιστεύειν.

CAPUT XLIII. *Utrum unus gehennae ignis sit,
an diversi.*

GREGORIUS. Unus quidem est gehennae ignis, sed non uno modo omnes cruciat peccatores. Uniuscujusque etenim quantum exigit culpa, tanta illic sentitur poena. Nam sicut in hoc mundo sub uno sole multi consistunt, nec tamen ejusdem solis ardorem aequaliter sentiunt, quia alius plus aestuat, atque alius minus; **449** ita illic in uno igne non unus est modus incendii; quia quod hic diversitas corporum, hoc illic agit diversitas peccatorum, ut et ignem non dissimilem habeant, et tamen eosdem singulos dissimiliter exurat.

PETR. Nunquidnam, quaeso te, dicimus eos qui semel illic mersi fuerint, semper arsueros?

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ'. Ἐρώτησις ἐὰν τὸ
δώρημα (sic) τῆς γεέννης πῦρ ἐστίν, ἢ ἕτερον.

ΠΕΤΡΟΣ. Αἰτῶ σε, τὸ τῆς γεέννης πῦρ, ἐν ὑπάρχειν χρή πιστεύειν, ἢ ὅσαι τῶν ἁμαρτιῶν αἱ διαφοραὶ, τοσαῦται καὶ τοῦ πυρὸς αἱ τιμωρίαι ἔσονται.

ΓΡΗΓΟΡ. Τὸ δὲ γεέννης πῦρ, ἐν ὑπάρχειν χρή πιστεύειν. Οὐχὶ δὲ πάντας τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐνὶ τρόπῳ κολάζει. Ἐκαστος γὰρ κατὰ τὸ ἑαυτοῦ παῖσμα, οὕτω καὶ τοὺς πόνους αἰσθάνεται. Καθάπερ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὑπὸ τὸν ἓνα ἥλιον πολλοὶ συνίστανται, οὐκ ἐπ' ἴσης δὲ τῆς τοῦ ἡλίου θερμῆς πάντες αἰσθάνονται, ἀλλ' ὁ μὲν πλεῖον καυσοῦται, ὁ δὲ ἔλαττον, **450** οὕτω καὶ κεῖσε ἐν ἐνὶ πυρὶ οὐκ ἔστιν εἷς ὁ τρόπος τῆς καύσεως. Ὡσπερ γὰρ ἐνθάδε ἡ διαφορὰ τῶν σωμάτων, οὕτως ἐκεῖ ἡ διαφορὰ τῶν ἁμαρτημάτων. Ὅθεν καὶ τὸ πῦρ οὐκ ἀνόμοιον ἔχουσιν, οὐκ ἴσως δὲ πάντας αὐτοὺς ἐκκαύσει.

CAPUT XLIV. *Si semper ardeant qui gehennae incendiis deputantur.*

GREGORIUS. Constat nimis, et incunctanter verum est quia sicut finis non est gaudio bonorum, ita finis non erit tormento malorum. Nam cum Veritas dicat: *Ibunt impii in supplicium aeternum, justi autem in vitam aeternam* (**Matth. XXV, 46**), quia verum est quod promisit, falsum procul dubio non erit quod minatus est Deus.

PETR. Quid si quis dicat: Idcirco peccantibus aeternam poenam minatus est, ut eos a peccatorum perpetratione compesceret?

GREGOR. Si falsum est quod minatus est ut ab injustitia corrigeret, etiam falsum est pollicitus ut ad justitiam provocaret. Sed quis hoc dicere vel insanus praesumat? Et si

minatus est quod non erat impleturus, dum asserere eum misericordem volumus, fallacem (quod dici nefas est) praedicare compellimur.

PETR. Scire velim quomodo justum sit ut culpa quae cum fine perpetrata est sine fine puniatur.

GREGOR. Hoc recte diceretur, si districtus iudex non corda hominum, sed facta pensaret. Iniqui enim ideo cum fine deliquerunt, quia cum fine vixerunt. Nam voluissent utique (**De poenitentia Dist. 1, c. 60**), si potuissent, sine fine vivere, ut potuissent sine fine peccare. Ostendunt enim quia in peccato semper vivere cupiunt, qui nunquam desinunt peccare dum vivunt. Ad magnam ergo justitiam judicantis pertinet ut nunquam careant supplicio, qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato.

PETR. Sed nullus justus crudelitate pascitur, et delinquens servus a justo domino idcirco caedi praecipitur, ut a nequitia corrigatur; ad hoc ergo vapulat, ut emendari debeat. Iniqui autem gehennae ignibus traditi, si ad correctionem non perveniunt, quo fine semper ardebunt?

GREGOR. Omnipotens Deus, quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur; quia vero justus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur. Sed iniqui omnes aeterno supplicio deputati, sua quidem iniquitate puniuntur, et tamen ad aliquid ardebunt, scilicet ut justis omnes et in Deo videant gaudia quae percipiunt, et in illis respiciant supplicia quae evaserunt, quatenus tanto magis in aeternum gratiae divinae **452** debitores se esse cognoscant, quanto in aeternum mala puniri conspiciunt quae ejus adjutorio vicerunt.

PETR. Et ubi est quod sancti sint, si pro inimicis suis quos tunc ardere viderint non orabunt, quibus utique dictum est: *Pro inimicis vestris orate* (**Matth. V, 44**)?

GREGOR. Pro inimicis suis orant eo tempore quo possunt ad fructuosam poenitentiam eorum corda convertere, atque ipsa conversione salvare. Quid enim aliud pro inimicis orandum est, nisi hoc quod Apostolus ait: *Ut det illis Deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem* (**II Tim. II, 25**)? Et quomodo pro illis tunc orabunt, qui jam nullatenus possunt ad justitiae opera ab iniquitate commutari? Eadem itaque causa est cur non oretur tunc pro hominibus igni aeterno damnatis, quae nunc etiam causa est ut non oretur pro diabolo angelisque ejus aeterno supplicio deputatis. Quae nunc etiam causa est ut non orent sancti homines pro hominibus infidelibus impiisque defunctis, nisi quia pro eis utique quos aeterno deputatos supplicio jam noverunt, ante illum judicis justi conspectum orationis suae meritum cassari refugiunt. Quod si nunc quoque viventes justi mortuis et damnatis injustis minime compatiuntur, quando adhuc aliquid judicabile de sua carne sese perpeti etiam ipsi noverunt; quanto districtius tunc iniquorum tormenta respiciunt, quando, ab omni vitio corruptionis exuti, ipsi jam justitiae vicinius atque arctius inhaerebunt? Sic quippe eorum mentes per hoc quod justissimo judici inhaerent vis districtiois absorbet, ut omnino eis non libeat quidquid ab illius aeternae regulae subtilitate discordat.

PETR. Non est jam quod responderi debeat apertae rationi. Sed haec nunc quaestio mentem movet, quomodo anima

immortalis dicitur, dum constet quod in perpetuo igne moriatur.

ΚΕΦΑΛ. Μζ'. Ἐρώτησις ἐὰν πάντοτε
κατακαίονται οἱ ἐν τῇ γεέννῃ τοῦ πυρὸς
ὀριζόμενοι.

ΠΕΤΡΟΣ. Τοῦτο αἰτῶ μαθεῖν, τοὺς ἅπαξ ἐν ἐκείνῳ τῷ πυρὶ
ρίπτομένους διηνεκὲς καταφλέγεσθαι ὑποληπτέον.

ΓΡΗΓΟΡ. Τοῦτο λίαν συνίσταται, καὶ παντάπασιν ἀληθὲς
ὑπάρχει. Ὡσπερ γὰρ τέλος τῆς τῶν ἀγαθῶν χαρᾶς οὐκ ἔστιν,
οὕτως οὐδὲ τῆς βασάνου τῶν πονηρῶν τέλος ἔσται. Αὕτῃ γὰρ
ἡ ἀλήθεια εἶρηκεν· Ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον,
οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. Εὐδηλον οὖν λοιπὸν, ὅτι
ἀληθὲς ὑπάρχει, ὅπερ ὁ Θεὸς ὑπέσχετο, καὶ ψεῦδος οὐδαμῶς
ἔσται περὶ ὧν ἠπείλησεν.

ΠΕΤΡ. Τί δὲ ἔσται ἐάν τις εἴπῃ, ὅτι διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς
ἀμαρτάνουσιν αἰώνιον κόλασιν ἠπείλησεν, ὥστε αὐτοὺς ἐκ
τῆς ἐργασίας τῶν ἀμαρτιῶν ἀναστεῖλαι;

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐὰν ψευδὲς ὑπάρχει ὅπερ ἠπείλησεν ἵνα τοὺς
ἀμαρτάνοντας διορθώσῃται, ψευδὲς λοιπὸν ὑπάρχει καὶ
ὅπερ ὑπέσχετο, ἵνα εἰς δικαιοσύνην προσαγάγῃ. Τίς δὲ τοῦτο
εἰπεῖν τολμήσει, εἰ καὶ τῶν κατὰ φύσιν ἐξέστη φρενῶν; Εἰ γὰρ
ὅπερ ἠπείλησεν οὐκ ἔστιν ἐκπληρῶν, ἐν ὧν θέλομεν αὐτὸν

ἐλεήμονα λέγειν, ψεύστην αὐτὸν κηρύττειν συνωθούμεθα. Ὅπερ καὶ εἶπεῖν ἐπικίνδυνον ὑπάρχει.

ΠΕΤΡ. Γινῶναι θέλω πῶς δίκαιον ἐστὶν ἵνα τὸ πταῖσμα τὸ μετὰ τέλους γενόμενον, ἄνευ τέλους κολασθῇ;

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐὰν ὁ ἐτάζων κριτῆς οὐχὶ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὰ ἔργα ἐξήταζεν, τοῦτο ὀρθῶς ὑπελάμβανες. Ἀλλ' ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἄδικοι μετὰ τέλους ἔζησαν, διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τέλους ἥμαρτον· ἐπεὶ ἤθελον εἶναι δυνατὸν ἄνευ τέλους ζῆσαι, ἵνα δυνηθῶσι καὶ ἄνευ τέλους ἀμαρτάνειν. Δεικνύουσι γὰρ ὅτι ἐν ἀμαρτίαις πάντοτε ζῆσαι ἐπιθυμοῦσιν, οἵτινες οὐδέποτε ἐν ὧσιν ζῶσι τοῦ ἀμαρτάνειν ἀφίστανται. Μεγάλη οὖν ἡ δικαιοσύνη τοῦ κρίνοντος δείκνυται, ἐν τῷ μὴ διαλείπειν τοῦ πάντοτε βασανίζεσθαι τοὺς ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ μηδέποτε θελήσαντας τοῦ ἀμαρτάνειν διαλεῖψαι.

ΠΕΤΡ. Ἀλλ' οὐδεὶς δίκαιος τῇ ὁμότητι τρέφεται, καὶ δοῦλος δὲ ἀμαρτάνων παρὰ δικαίῳ δεσπότη, τούτου ἕνεκεν μαστιγωθῆναί κελεύεται, ὅπως ἐκ τῆς καχεξίας αὐτοῦ διορθώσῃται. Οἱ ἄδικοι δὲ τῷ τῆς γεέννης πυρὶ παραδοθέντες, εἰς πρὸς διόρθωσιν οὐκ ἔρχονται, ποίῳ τέλει διηγεκὲς καταφλέγονται;

ΓΡΗΓΟΡ. Ὁ παντοδύναμος Θεὸς εὐσπλαγχνὸς ὑπάρχων, τῇ τῶν ἐλεεινῶν βασάνῳ οὐ τρέφεται. Δίκαιος δὲ ὢν, ἐκ τῆς τῶν ἀδίκων ἐκδικήσεως εἰς τὸν αἰῶνα οὐκ ἀφίσταται. Οἱ δὲ ἄδικοι πάντες οἱ τῇ αἰωνίῳ βασάνῳ καταδικασθέντες, τῇ ἰδίᾳ ἀνομίᾳ ἐτάζονται. Τούτων δὲ φλεγομένων, οἱ δίκαιοι πάντες ἐν τῷ Θεῷ ὄντες, θεωροῦσι μὲν τὴν χαρὰν, ἥνπερ παρ' αὐτοῦ λαμβάνουσιν, ἐν ἐκείνοις δὲ τὴν βάσανον ἐν ἀπέφυγον. Ὡστε

τοσοῦτον μᾶλλον τῇ θείᾳ χάριτι **451** χρεώστας εἶναι ἑαυτοὺς εἰς τὸν αἰῶνα ἐπιγνώσκονται, ὅσον ἐκείνους κρινομένους ἐν τοῖς κακοῖς εἰς τὸν αἰῶνα θεωροῦσιν, ἅπερ αὐτοὶ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας ἐνίκησαν.

ΠΕΤΡ. Καὶ ποῦ θήσομεν τὸ ἅγιους αὐτοὺς ὑπάρχειν, ἐὰν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν οὐκ εὐχωνται, οὓς τότε καιομένους θεωροῦσιν, οἷς ἐρρέθη· Εὐξασθε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν.

ΓΡΗΓΟΡ. Εὐχονται μὲν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ καιρῷ ἐν ᾧ δύνανται εἰς τὴν τῆς μετανοίας καρποφορίαν τὴν καρδίαν αὐτῶν ἐπιστρέψαι, καὶ διὰ ταύτης τῆς ἐπιστροφῆς σῶσαι. Τί γὰρ καὶ ἐστὶν ἕτερον ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν προσεύξασθαι, εἰ μὴ τοῦτο, ὅπερ ὁ ἀπόστολος λέγει· Ἵνα δῶ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἐξωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα; πῶς δὲ ὑπὲρ αὐτῶν τότε προσεύζονται, ὅτε λοιπὸν οὐδαμῶς δύνανται ἐκ τῶν τῆς ἀνομίας ἔργων πρὸς δικαιοσύνην αὐτοὺς ἐπιστρέψαι. Ὅμοιον δὲ τοῦτο ὑπάρχει τὸ ὑπὲρ ἀνθρώπων τῶν τῷ αἰωνίῳ πυρὶ κατακριθέντων τότε προσεύξασθαι, οἷον νῦν τὸ ὑπὲρ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ προσεύχεσθαι τῶν τῇ αἰωνίῳ βασάνῳ ὀρισθέντων. Ὅθεν οὐδὲ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι οἱ ἅγιοι ἄνδρες ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀπίστων καὶ ἀσεβῶν προσεύχονται, οὔπερ τῇ αἰωνίῳ βασάνῳ ὀρισθῆναι ἔγνωσαν, ἀποφεύγοντες ἵνα μὴ τὸ τῆς εὐχῆς αὐτῶν ἀζῖωμα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐξουδενωθῇ. Ἐὰν οὖν οἱ ζῶντες νῦν δίκαιοι τῶν τελευτησάντων ἀδίκων οὐδαμῶς συμπαθοῦσι, καίτοι ἀκμὴν βάσανόν τινα ἐν τῇ σαρκὶ αὐτῶν ὑπομεῖναι αὐτοὺς μὴ γνώσαντες, πόσῳ μᾶλλον ὅταν τὴν βάσανον τῶν ἀνόμων θεωροῦσιν εἰς πέρας ἐλθοῦσαν, ὅταν καὶ αὐτοὶ ἐκ παντὸς πάθους φθορᾶς λοιπὸν ἐξελθόντες, τῇ δικαιοσύνῃ

προσκολληθήσονται. Οὕτω τοίνυν τῷ θελήματι τῆς ἐξετάσεως τοῦ δικαίου κριτοῦ διὰ τῶν λογισμῶν προσκολληθέντες, οὐδὲν παντάπασι τολμῶσι δυσωπῆσαι, ὅπερ τῇ ἔνδον αὐτοῦ ἀκριβεστάτῃ βουλῇ οὐ συνάδει.

ΠΕΤΡ. Οὐκ ἔστι λοιπὸν ὅπερ ἀποκριθῆναι δύναμαι, ἀνεωγμένης σαφῶς τῆς ἀπολογίας. Ἀλλὰ νῦν αὕτη ἡ ζήτησις τὸν νοῦν κινεῖ, πῶς ἡ ψυχὴ ἀθάνατος λέγεται, ὥσπερ καὶ ἔστιν, ἐν δὲ τῷ αἰωνίῳ πυρὶ ἀποθνήσκει.

CAPUT XLV. *Quomodo anima immortalis
dicitur, si constat quod mortis damnatione
puniatur.*

GREGORIUS. Quia duobus modis vita dicitur, duobus etiam modis mors debet intelligi. Aliud namque est quod in Deo vivimus, aliud vero quod in hoc quod conditi vel creati sumus; id est, aliud beate vivere, atque aliud est essentialiter. Anima itaque et mortalis esse intelligitur, et immortalis. Mortalis quippe, quia beate vivere amittit; immortalis autem, quia essentialiter vivere nunquam desinit, et naturae suae vitam perdere non valet, nec cum in perpetua fuerit morte damnata. Illic enim posita beata esse perdit, et esse non perdit. Qua ex re cogitur semper, ut et mortem sine morte, et defectum, sine defectu, et finem sine fine patiat; **453** quatenus ei mors immortalis sit, et defectus indeficiens, et finis infinitus.

PETR. Quis hanc tam inexplicabilem damnationis sententiam, cujuslibet sit operis, ad exitum veniens non pertimescat, quando etsi jam novit quod egit, adhuc tamen facta illius quam subtiliter judicentur ignorat?

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'. Ἐρώτησις πῶς ἡ ψυχὴ ἀθάνατος λεγομένη ὡς γέγραπται, τῇ τοῦ θανάτου κρίσει ὑποβάλλεται.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐπειδὴ ἐν δυσὶ τρόποις ἡ ζωὴ λέγεται, ἐν δυσὶ τρόποις καὶ ὁ θάνατος ὀφείλει νοηθῆναι. Ἅτερον οὖν ἐστὶν ὅπερ ἐν Θεῷ ζῶμεν, καὶ ἕτερον ἐν τούτῳ ὅπερ ἐκτίσθημεν καὶ γεγόναμεν· τουτέστιν, ἕτερόν ἐστι μακαρίως ζῆσαι, καὶ ἕτερον οὐσιωδῶς. Ἡ ψυχὴ οὖν καὶ θνητὴ ὑπάρχειν νοεῖται, καὶ ἀθάνατος. Θνητὴ οὖν, ὅτι μακαρίως ζῆσαι ἀποβάλλεται, ἀθάνατος δὲ, ὅτι πνευματικῶς ζῶσα οὐδέποτε ἀφίσταται, τῆς δὲ φύσεως αὐτῆς τὴν ζωὴν ἀπολέσαι οὐ δύναται, οὐδὲ ὅταν ἐν κατακρίσει εἰς τὸν αἰώνιον γένηται θάνατον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὑπάρχουσα, τὸ μακαρία εἶναι ἀπολεῖ, τὸ δὲ εἶναι αὐτὴν, οὐκ ἀπολεῖ. Ἐξ οὗ πράγματος συνίσταται, ὅτι καὶ θάνατον ἄνευ θανάτου, καὶ ἔκλειψιν ἄνευ ἐκλείψεως, καὶ τέλος ἄνευ τέλους **454** ὑπομένει. Ἵνα καὶ ὁ θάνατος ἀθάνατος αὐτῇ γένηται, καὶ ἡ ἔκλειψις μὴ ἐκλείπουσα, καὶ τέλος ἀτελεύτητον.

ΠΕΤΡ. Τίς τὴν τοσαύτην ἀπλήρωτον τῆς κατακρίσεως ψῆφον, οἷου δι' ἃν ἔργου ὑπάρχει, πρὶς τὴν ἔξοδον ἐρχόμενος

οὐ φοβηθήσεται, ὅτε λοιπὸν καὶ τὸ τί ἔπραξεν ἐπιγινώσκεται, πῶς δὲ μέλλουσι τὰ ἔργα αὐτοῦ μετὰ ἀκριβείας κρίνεσθαι ἀγνοεῖ;

CAPUT XLVI. *De quodam sancto viro qui ad mortem veniens expavit.*

GREGORIUS. Ut asseris ita est, Petre. Sed plerumque de culpis minimis ipse solus pavor egredientes justorum animas purgat, sicut narrari de quodam sancto viro mecum frequenter audisti. Qui ad mortem veniens vehementer timuit, sed post mortem discipulis in stola alba apparuit, et quam praeclare sit susceptus indicavit.

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ'. Περὶ τινος ἀγίου φοβηθέντος τὸν θάνατον.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Οὕτως ἐστὶ καθὼς εἶρηκας, ὅμως, Πέτρε. Περὶ πταισμάτων ἐλαφροτέρων τὰς τῶν δικαίων ἐξερχομένας ψυχὰς αὐτὸς καὶ μόνος ὁ φόβος καθαίρει, καθὼς παρά τινος ἀκήκοα. Ἔλεγε γὰρ ὅτι ἐν τῷ θανάτῳ ἐλθὼν, σφόδρα ἐφοβήθη. Μετὰ δὲ θάνατον τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἐν στολῇ λευκῇ φανεῖς, ἐν ποίᾳ λαμπρότητι ὑπῆρχεν ἐμήνυσε.

CAPUT XLVII. *Quod quidam ne in morte
timeant, revelatione roborantur; et de Antonio,
et Merulo, et Joanne monachis.*

Nonnunquam vero omnipotens Deus trepidantium mentes quibusdam prius revelationibus roborat, ut in morte minime pertimescant. Nam quidam mecum in monasterio frater Antonius nomine, vivebat, qui multis quotidianisque lacrymis ad gaudia patriae coelestis anhelabat. Cumque studiosissime, et cum magno fervore desiderii sacra eloquia meditaretur, non in eis verba scientiae, sed fletum compunctionis inquirebat, quatenus per haec excitata mens ejus inardesceret, et ima deserens, ad regionem coelestis patriae per contemplationem volaret. Huic per visionem nocturnam dictum est: Paratus esto, et quia Dominus jussit, migra. Cumque ille non habere se sumptus ad migrandum diceret, responsum protinus audivit, dicens: Si de peccatis tuis agitur, dimissa sunt. Quod cum semel audisset, et magno adhuc metu trepidaret, nocte quoque alia eisdem verbis est admonitus. Tunc post quinque dies febre correptus, cunctis fratribus orantibus flentibusque, defunctus est.

Alius etiam frater in eodem monasterio Merulus dicebatur, vehementer lacrymis atque orationibus intentus: psalmodia vero ex ore illius pene nullo tempore cessare consueverat, excepto cum aut alimentum corpori, aut membra dedisset sopori. Huic nocturna visione apparuit quod ex albis floribus

corona de coelo in caput illius descendebat. Qui mox molestia corporis occupatus, cum magna securitate animi atque hilaritate defunctus est. Ad cuius sepulcrum dum Petrus, qui nunc monasterio **456** praest, sibi sepulturam facere post annos quatuordecim voluisset, tanta, ut asserit, de eodem sepulcro illius fragrantia suavitatis emanavit, ac si illic florum omnium fuissent odorama congregata. Qua ex re manifeste patuit quam verum fuit quod per nocturnam visionem vidit.

In eodem quoque monasterio alius quidam Joannes dictus est, magnae indolis adolescens, qui aetatem suam intellectu et humilitate, dulcedine et gravitate transibat. Huic aegrotanti atque ad extremum deducto, per nocturnam visionem quidam senex apparuit, et hunc virga tetigit, eique dixit: Surge, ex hac enim molestia modo minime morieris, sed paratus esto, quia longum tempus hic facturus non eris. Qui dum jam esset a medicis desperatus, repente sanatus est, atque convaluit. Rem quam viderat narravit; seque per biennium in Dei servitio, sicut praedixi, ultra aetatis suae annos exhibuit. Ante hoc autem triennium, cum quidam frater fuisset mortuus, atque in ejusdem monasterii coemeterio a nobis sepultus, cunctis nobis ab eodem coemeterio exeuntibus, idem Joannes, sicut postmodum pallens et tremens indicavit, illic nobis discedentibus inventus, ab eodem fratre qui mortuus fuerat de sepulcro vocatus est. Quod mox etiam subsequens finis edocuit. Nam post dies decem, invasus febribus carne solutus est.

PETR. Doceri velim si hoc quod per nocturnas visiones ostenditur debeat observari.

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ'. Ἐρώτησις πῶς τινες μὴ
φοβεῖσθαι τὸν θάνατον δι' ἀποκαλύψεως
ἐπιστηρίζονται, καὶ περὶ Ἀντωνίου καὶ
Μερούλλου τῶν μοναχῶν.

Πολλάκις δὲ καὶ πρὸ τῆς τελευτῆς ὁ παντοδύναμος Θεός
τινων δειλιόντων τοὺς διαλογισμοὺς ἀποκαλύψεσί τισιν
ἐπιστηρίζει, ἵνα ἐν τῷ θανάτῳ ἐρχόμενοι, μηδὲν φοβηθῶσιν.
Ἀδελφὸς γάρ τις μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπάρχων,
ὀνόματι Ἀντώνιος, ἐν καθημερινῷ πένθει καὶ δάκρυσιν
ἀδιαλείπτως ἠγωνίζετο περὶ τοῦ ἐπιτυχεῖν αὐτὸν τῆς χαρᾶς
τῆς ἐν τῇ ἐπουρανίῳ πατρίδι ἐπικειμένης, μετὰ πολλοῦ πόθου
καὶ ἐπιμονῆς τὰ ἱερὰ μελετῶν λόγια, οὐχὶ γνώσεως ῥήματα ἐν
αὐτοῖς ἐπιζητῶν, ἀλλὰ κλαυθμοῦ καὶ κατανύξεως, ὅπως διὰ
τούτων ὁ λογισμὸς αὐτοῦ ἀνανήψας, τὰ ἐπίγεια καταλιπὼν,
ἐν τῇ ἐπουρανίῳ πατρίδι διὰ θεωρίας μετάρσιος γένηται.
Τούτῳ οὖν διὰ νυκτερινῆς ὀπτασίας ἐρρέθη· Ἐτοιμος γενοῦ.
Ὁ γὰρ κύριος ἐκέλευσεν ἵνα μετάρης. Ἐκείνου δὲ εἰρηκότος
μὴ ἔχειν ἐν ἐτοίμῳ τὰ δέοντα πρὸς τὸ μετάραι αὐτὸν, παρευθὺ
ἀπολογίας ἤκουσε πρὸς αὐτὸν λεγούσης· Ἐὰν περὶ τῶν
ἁμαρτιῶν σου ἐστὶν ὅπερ λέγεις, συνεχωρήθησάν σοι. Τοῦτο
δὲ ἅπαξ ἀκούσας, ἐν μεγάλῳ φόβῳ καὶ δειλίᾳ ἔτι ὑπῆρχεν.
Ἐν δὲ ἑτέρᾳ νυκτὶ πάλιν τοῖς αὐτοῖς λόγοις ἐχρηματίσθη.
Μετὰ δὲ πέντε ἡμέρας πυρετῷ συσχεθεὶς, πάντων
τῶν ἀδελφῶν κλαιόντων καὶ εὐχομένων πρὸς κύριον
ἐξεδήμησεν.

Ἄλλος δὲ ἀδελφὸς ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ Μέρουλλος λεγόμενος, σφοδροτάτοις δάκρυσι καὶ τῇ ἐλεημοσύνῃ προσεκαρτέρει. Ἡ δὲ ψαλμωδία ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐν οὐδενὶ καιρῷ διελίμπανε, πάρεξ τῆς ὥρας τοῦ μεταλαβεῖν αὐτὸν τροφῆς, καὶ διαναπαῦσαι ἐν τῷ ὕπνῳ τὸ σῶμα. Τούτῳ διὰ νυκτερινῆς ὀπτασίας ἐφάνη, ὅτι ἐκ λευκῶν ἀνθέων στέφανος ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ κατήρχετο. Ὅστις εὐθέως τῇ τοῦ σώματος ἀρρώστια κατασχεθεὶς, μετὰ πολλῆς ἀμεριμνίας, καὶ ψυχῆς ἰλαρότητος ἐτελεύτησε. Μετὰ δὲ χρόνους δεκατέσσαρας, πλησίον τοῦ μνήματος ἐν ᾧ ἐτάφη, Πέτρος ὁ νυνὶ τῆς αὐτῆς μονῆς **455** προεστὼς, μνήμα ἑαυτῷ ποιῆσαι ἐθέλησε. Κάμνοντος δὲ αὐτοῦ ἐκεῖσε, καθὼς λέγει, τοσαύτη ὄσφρησις εὐωδίας ἐκ τοῦ μνήματος ἀνῆλθεν, ὥς ὅτι παντοίων ἀνθῶν ἐκεῖσε συνηγμένων ἡ ὄσφρησις ἀπεπέμφθη. Ἐξ οὗ πρᾶγματος φανερὸν καθίσταται, ὅτι ἀληθὲς ὑπῆρχεν ὅπερ διὰ τῆς ὀπτασίας τῆς νυκτερινῆς ἐθεάσατο.

Ἄλλος δὲ ἐν αὐτῷ τῷ μοναστηρίῳ Ἰωάννης λεγόμενος, νέαν ἄγων τὴν ἡλικίαν ἐν πολλῇ γνώσει καὶ γλυκύτητι ταπεινώσεως καὶ μεγαλοπόνου ἀσκήσεως ὑπῆρχεν, ὥστε ὑπερβαίνειν τοὺς ἀγῶνας τὴν κῆραν αὐτοῦ. Τούτου ἀσθενήσαντος, καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἐλθόντος, διὰ νυκτερινῆς ὀπτασίας, γέρων τίς ὤφθη ῥάβδον κατέχων, καὶ τοῦτον τῇ ῥάβδῳ ἐνυξε, λέγων· Ἀνάστα, ἐκ ταύτης γὰρ τῆς ἀσθενείας ἀρτίως οὐχ ἀποθνήσκεις, ἕτοιμος δὲ γενοῦ, ἐπεὶ χρόνον ἐπίμηκον ἐνθάδε ποιῆσαι οὐκ ἔχεις. Ἐν ᾧ δὲ λοιπὸν παρὰ τῶν ἱατρῶν ἀπελπισθεὶς ὑπῆρχε, παραχρῆμα ὑγίανεν, καὶ τὴν ὀπτασίαν ἣν ἐθεάσατο, διηγήσατο. Ἐαυτὸν δὲ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δουλείαν, καθὼς προεῖπον, ὑπὲρ τὴν κῆραν αὐτοῦ ἀγωνιζόμενος μέχρι δύο ἐτῶν συνέσφιγξεν. Πρὸ δὲ τῆς

τριοῖας ταύτης, ἑτέρου τινὸς ἀδελφοῦ τελευτήσαντος, καὶ ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου παρ' ἡμῶν ταφέντος, πάντων ἡμῶν ἐκεῖθεν ἐξελθόντων, ὁ αὐτὸς Ἰωάννης, καθὼς ἐν ὑστέρω ἀλλοχροῶν καὶ τρέμων διηγήσατο, παρὰ τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ ἐκ τοῦ μνήματος ἐκλήθη. Ὅνπερ λοιπὸν εὐθέως ἐπακολουθήσαντα τὸ τέλος ἔδειξε. Μεθ' ἡμέρας γὰρ δέκα, πυρετῷ κατασχεθεὶς, τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος ἀπελύθη.

ΠΕΤΡ. Διδαχθῆναι θέλω, ἐὰν τοῦτο, ὅπερ διὰ τῆς νυκτερινῆς ὁράσεως δείκνυται, παραφυλάττεσθαι ὀφείλει.

CAPUT XLVIII. *An observanda sint somnia, et quot sint modi somniorum.*

GREGORIUS. In hoc, Petre, sciendum est quia sex modis tangunt animum imagines somniorum. Aliquando namque somnia ventris plenitudine vel inanitate, aliquando vero illusionem, aliquando cogitationem simul et illusionem, aliquando revelationem, aliquando autem cogitationem simul et revelationem generantur. Sed duo quae prima diximus, omnes experimento cognoscimus; subiecta autem quatuor, in sacrae Scripturae paginis invenimus. Somnia etenim, nisi plerumque ab occulto hoste per illusionem fierent, nequaquam hoc vir sapiens indicaret, dicens: *Multos enim errare fecerunt somnia, et exciderunt sperantes in illis* (**Eccle. XXXIV, 7**). Vel certe, *Non augurabimini, nec observabitis somnia* (**Levit. XIX, 26**). Quibus profecto verbis cuius sint detestationis

ostenditur, quae auguriis conjunguntur. Rursum nisi aliquando ex cogitatione simul et illusionem procederent, vir sapiens minime dixisset: *Multas curas sequuntur somnia* (**Eccle. III, 15**). Et nisi aliquando somni ex mysterio revelationis orirentur (**Genes. XXXVII**), nec Joseph praeferendum se fratribus somnio videret (**Matth. II**); nec sponsum Mariae, ut ablato 457 puero in Aegyptum fugeret, per somnium Angelus admoneret. Rursum nisi aliquando ex cogitatione simul et revelatione procederent, nequaquam Daniel propheta, Nabuchodonosor visionem disserens, a radice cogitationis inchoasset, dicens: *Tu rex coepisti cogitare in stratu tuo quid esset futurum post haec, et qui revelat mysteria ostendit tibi quae ventura sunt* (**Dan. II, 20**). Et paulo post: *Videbas, et ecce quasi statua una grandis, statua illa magna, et statura sublimis stabat contra te* (**Ibid., 31**), etc. Daniel itaque dum somnium et implendum reverenter insinuat. et ex qua ortum sit cogitatione manifestat, patenter ostenditur, quia hoc plerumque ex cogitatione simul et revelatione generetur. Sed nimirum cum somnia tot rerum qualitatibus alternent, tanto eis credi difficilius debet, quanto et ex quo impulsu veniant, facilius non elucet. Sancti autem viri inter illusiones atque revelationes ipsas visionum voces aut imagines quodam intimo sapore discernunt, ut sciant vel quid a bono spiritu percipiant, vel quid ab illusionem patiantur. Nam si erga haec mens cauta non fuerit, per deceptorem spiritum multis se vanitatibus immergit, qui nonnunquam solet multa vera praedicere, ut ad extremum valeat animam ex aliqua falsitate laqueare .

ΚΕΦΑΛ. Ν'. Ἑρώτησις ἐὰν χρή
παραφυλάττεσθαι τὰ ὀνείρατα, καὶ ἐκ ποίων
τρόπων γίνονται.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Γνωστὸν, Πέτρε, ὑπάρχει, ὅτι κατὰ ἕξ τρόπους ἄπτονται τῇ ψυχῇ αἱ τῶν ἐνυπνίων εἰκόνες. Ποτὲ μὲν γὰρ τῆς κοιλίας πληρουμένης καὶ ἀδυνατούσης τὰ ἐνύπνια γένωνται, ποτὲ δὲ δι' ἐμπαιγμοῦ, ποτὲ δὲ πάλιν διὰ τῶν λογισμῶν ὁμοῦ καὶ ἀποκαλύψεως. Καὶ τὰ μὲν δύο, ἅπερ πρότερον εἵπομεν, πάντες διὰ πείρας γινώσκομεν ὑπεξεῦχθαι ἡμῖν. Τὰ δὲ τέσσαρα, ἐν ταῖς δέλτοις τῆς θείας γραφῆς εὐρίσκομεν. Τὰ γὰρ ἐνύπνια εἰ μὴ ἐν ἀσφαλείᾳ παρὰ τοῦ κρυπτοῦ ἐχθροῦ ἐγίνοντο, οὐδαμῶς ἀνὴρ σοφὸς τοῦτο ἐσήμαινε, λέγων· Ὅτι πολλοὺς τὰ ἐνύπνια πλανηθῆναι πεποίηκαν, καὶ ἀπώλοντο, ἐλπίζοντες ἐπ' αὐτοῖς. Ὡσαύτως· Μηδὲ μαντεύεσθαι, μηδὲ παραφυλάττειν ἐνύπνια. Οἷς λόγοις πρόδηλον τίνας εἰσὶ διὰ μαρτυρίας δείκνυται, ἃ ταῖς μαντείαις συζευγνύονται. Καὶ πάλιν εἰ μὴ ποτε διὰ τῶν διαλογισμῶν ὁμοῦ καὶ ἐμπαιγμοῦ προήρχοντο, οὐδαμῶς ὁ αὐτὸς σοφὸς ἀνὴρ ἔλεγε· Πολλὰι μέριμναι ἀκολουθῶσι τοῖς ἐνυπνίοις. Καὶ πάλιν, εἰ μὴ ποτε τὰ ἐνύπνια δι' ἀποκαλύψεως ἐγίνοντο, οὐχ ἂν ὁ Ἰωσήφ προβιβασθέντα ἑαυτὸν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ δι' ἐνυπνίου ἐθεάσατο, οὐδὲ τὸν τῆς παρθένου Μαρίας μνήστορα δι' ἐνυπνίων **458** ὁ ἄγγελος ἐχρημάτισεν ἐπᾶραι τὸ παιδίον καὶ φεύγειν εἰς Αἴγυπτον. Ὁμοίως δὲ πάλιν, εἰ μὴ διὰ τῶν λογισμῶν ὁμοῦ καὶ δι' ἀποκαλύψεως τὰ ἐνύπνια προήρχοντο, οὐκ ἂν Δανιὴλ ὁ προφήτης τὴν τοῦ Ναβουχοδονόσωρ ὄρασιν ἐρμηνεύων, ἀπὸ τῆς ρίζης διὰ τοῦ λογισμοῦ ἥρξατο, λέγων· Σὺ, βασιλεῦ, ἐπὶ τῆς κοίτης σου διαλογίσασθαι ἥρξου τί

μέλλει ἔσεσθαι. Μετὰ δὲ τοῦτο, καὶ ὁ ἀποκαλύπτων μυστήρια ἐφάνέρωσε σοι τὰ μέλλοντα. Καὶ μετ' ὀλίγον· Ἴδου ἐθεώρεις ὅτι εἰκὼν ἴστατο ἐναντίον σου, καὶ ἡ εἰκὼν ἐκείνη μεγάλη καὶ ὑψηλή, καὶ τὰ λοιπὰ δὲ πάντα τοῦ ὀνείρου. καὶ τὸ τέλος ἀσφαλῶς ὁ Δανιήλ ἀναγγέλλει, καὶ τὸ ἐκ ποίου διαλογισμοῦ καὶ ἀποκαλύψεως γεννᾶται. Ὅθεν λοιπὸν ἐν ὅσῳ τοσοῦτοις εἶδεσι πραγμάτων τὰ ὀνείρατα ἀμφιβάλλονται, οὐκ ὀφείλουσιν αὐτοῖς πιστεύειν ἐν τῷ μὴ διαγινώσκειν εὐκόλως ἐκ ποίας ὑποβολῆς ἀνέρχονται. Οἱ δὲ ἅγιοι ἄνδρες μεταξὺ τῶν ἐμπαιγμῶν καὶ ἀποκαλύψεων αὐτὰς τὰς τῶν ὁράσεων εἰκόνας ἐνδοτάτῳ τινὶ διακρίσει δικάζουσιν, ὥστε αὐτοὺς ἐπιγινῶναι τί παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ πνεύματος λαμβάνουσι, τί δὲ παρὰ τοῦ ἐμπαίζοντος ὑπομένουσιν. Ἐὰν γὰρ ὁ νοῦς περὶ τῶν τοιούτων ἐν ἀσφαλείᾳ οὐ διαγινώσκει, ἐν πολλαῖς αὐτῶν ἀπάταις τὸ παραδειγματίζον πνεῦμα καταποντίζει. Πολλάκις γὰρ αὐτῷ ἀληθινὰ πλεῖστα προλέγει, ἵνα εἰς τὰ ἔσχατα δυνηθῇ ἐκ μιᾶς οἴασοῦν πλάνης τὴν ψυχὴν παγιδεῦσαι.

CAPUT XLIX. *De quodam viro cui per
somnia longa vitae spatia promissa sunt, et in
breui tempore morte resecata.*

Sicut cuidam nostrum nuper certum est contigisse, qui dum somnia vehementer attenderet, ei per somnium longa spatia hujus vitae promissa sunt. Cumque multas pecunias pro longioris vitae stipendiis collegisset, ita repente defunctus est,

ut intactas omnes relinqueret, et ipse secum nihil ex bono opere portaret.

ΚΕΦΑΛ. ΝΑ'. Περὶ τοῦ ἐμπαιχθέντος ὑπὸ ὀνείρου.

Τινὶ τῶν ἡμετέρων νεωστὶ τοιοῦτον συνέβη σφόδρα τοῖς ἐνυπνίοις προσέχοντι. Τούτῳ γὰρ δι' ἐνυπνίου ἐπιμήκη μέτρα ταύτης τῆς ζωῆς ὑπεσχέθησαν. Πολλὰ δὲ χρήματα διὰ τὸ τῆς ζωῆς μῆκος συνάξας, οὕτως αἰφνιδίῳ τῷ θανάτῳ ὑπήρθη, ὥστε ἅπτατα τὰ πάντα ἀφιέναι, αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἐξ ἔργου ἀγαθοῦ μεθ' ἑαυτοῦ φερόμενος.

CAPUT L. *An prosit animabus, si mortuorum corpora in ecclesia fuerint sepulta.*

PETRUS. Quis ille sit memini: sed, quaeso te, ea quae coepimus, exsequamur. Putamusne animabus aliquid prodesse si mortuorum corpora fuerint in Ecclesiis sepulta?

GREGOR. Quos (**Caus. 13, q. 2, c. 17**) gravia peccata non deprimunt, hoc prodest mortuis si in ecclesia sepeliantur, quod eorum proximi quoties ad eadem sacra loca conveniunt, suorum quorum sepulcra conspiciunt, recordantur, et pro eis

Domino **460** preces fundunt. Nam quos peccata gravia deprimunt, non ad absolutionem potius quam ad maiorem damnationis cumulum eorum corpora in ecclesiis ponuntur. Quod melius ostendimus, si ea quae diebus nostris gesta sunt, breviter enarremus.

ΚΕΦΑΛ. NB'. Ἑρώτησις ἐὰν ὠφελοῦνται αἱ ψυχαὶ τῶν ἐν ἐκκλησίαις ταπτομένων.

ΠΕΤΡΟΣ. Μέμνημαι καὶ γὰρ τίς ἐκεῖνος ὑπῆρχεν, ἀλλ' αἰτῶ σε ἵνα αὐτὰ ἅπερ ἀρξόμεθα ἐκκληρώσωμεν, ὠφέλειάν τινα ταῖς ψυχαῖς προσθεῖναι νομιστέον, ἵνα τῶν ἀποθανέντων τὰ σώματα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ταφῶσιν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐὰν βαρεῖται ἁμαρτία ἐν αὐτοῖς οὐχ ὑπάρχουσιν, ὠφελεῖ τὸ θάπτειν τοὺς νεκροὺς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. Οἱ γὰρ συγγενεῖς αὐτῶν, ὅσάκις ἐν τοῖς ἱεροῖς τόποις συνέρχονται, τῶν ἰδίων τὰ μνήματα θεωροῦνται, ἀναμιμνήσκονται τούτων, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῷ κυρίῳ **459** δεήσεις προσφέρουσιν. Ἐπεὶ ὣν αἱ ἁμαρτίαι βαρεῖται τυγχάνουσιν, οὐχὶ εἰς λύσιν μᾶλλον ἢ περ εἰς μείζον κατακρίσεως ὕψωμα τὰ ἑαυτῶν σώματα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τίθεται. Ἄ κρεῖττον δεικνύμεθα, ἐὰν ἐκεῖνα τὰ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν γεγονότα διὰ βραχέων λεγώμεθα.

CAPUT LI. *De quadam sanctimoniali femina in
Ecclesia sancti Laurentii sepulta, quae dimidia
apparuit incensa.*

Vir namque vitae venerabilis Felix, Portuensis episcopus, in Sabinensi provincia ortus atque nutritus est. Qui quamdam sanctimoniam feminam in loco eodem fuisse testatur, quae carnis quidem continentiam habuit, sed linguae procacitatem atque stultiloquium non declinavit. Haec igitur defuncta, atque in ecclesia sepulta est. Eadem autem nocte custos ejusdem ecclesiae per revelationem vidit quia deducta ante sacrum altare per medium secabatur, et pars una illius igne cremabatur, et pars altera intacta remanebat. Cumque hoc surgens mane fratribus narrasset, et locum vellet ostendere in quo fuerat igne consumpta, ipsa flammae combustio ita ante altare in marmoribus apparuit, ac si illic eadem femina igne corporeo fuisset concremata. Qua ex re aperte datur intelligi quia hi quibus peccata dimissa non fuerint, ad evitandum judicium sacris locis post mortem non valeant adjuvari.

ΚΕΦΑΛ. ΝΓ'. Περὶ τῆς μοναστρίας τῆς
ταφείσης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Λαυρεντίου,
ἧς ἠϋρέθη τὸ ἥμισυ τοῦ σώματος καυθέν.

Ὁ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος ἀνὴρ Φῆλιξ, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Πόρτου ἐπίσκοπος, ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Σαβίνης γεννηθεὶς καὶ τραφεὶς, ὅστις ἐμαρτύρησεν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ γεγονέναι γυναῖκα μοναχήν. Ὅτις μὲν τῆς σαρκὸς ἐγκράτειαν ἐκτήσατο, τῆς δὲ προπετείας τῆς γλώσσης καὶ ἀκαιρολογίας οὐκ ἀφίστατο. Ταύτης δὲ τελευτησάσης, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταφείσης, ἐν τῇ αὐτῇ νυκτὶ ὁ τῆς ἐκκλησίας φύλαξ διὰ ἀποκαλύψεως ἐθεάσατο ταύτην ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου ἀπενεχθεῖσαν, καὶ εἰς μέσον πρισθεῖσαν, καὶ τὸ ἐν μέρος αὐτῆς τῷ πυρὶ ῥιφέν, κατεκαίετο. Τὸ δὲ ἕτερον ἄπτωτον διέμενεν. Πρωΐας δὲ γενομένης, ἀναστὰς, τοῦτο τοῖς παροῦσιν αὐτῷ διηγήσατο, καὶ ὡς ἤθελε δεῖξαι τὸν τόπον ἐν ᾧ ὑπῆρχε διὰ πυρὸς δαπανηθεῖσα, ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου εὗρον τὸν τόπον ἐν ᾧ ἡ τῆς φλογὸς ἐν τοῖς μαρμάροις γέγονεν ἔκκαυσις, ὡς ὅτι πυρὶ σωματικῷ ἡ αὐτὴ θήλεια ἐκεῖσε κατεκάη. Ἐξ οὗ πράγματος φανερῶς διανοεῖται, ὅτι ὧν αἱ ἁμαρτίαι οὐκ ἀφέθησαν, μετὰ θάνατον ἐκφυγεῖν τὴν κρίσιν ἐκ τῶν ἱερῶν τόπων βοηθείας τυχεῖν οὐ δύνανται.

CAPUT LII. *De Valeriani patricii sepultura.*

Joannes quoque vir magnificus, in hac urbe locum praefectorum servans, cujus gravitatis atque veritatis sit novimus: qui mihi testatus est Valerianum patricium in civitate quae Brixa dicitur fuisse defunctum. Cui ejusdem civitatis episcopus, accepto pretio, locum in ecclesia praebuit, in quo sepeliri debuisset. Qui videlicet Valerianus usque ad

aetatem decrepitam levis ac lubricus exstitit, modumque suis pravitatibus ponere contempsit. Eadem vero nocte qua sepultus est, beatus Faustinus martyr, in cujus Ecclesia corpus illius fuerat humatum, custodi suo apparuit, dicens. Vade, et dic episcopo ut projiciat hinc has fetentes carnes quas hic posuit; quod si non fecerit, die trigesimo ipse morietur. Quam visionem custos episcopo timuit confiteri, et rursus admonitus declinavit. Die autem trigesimo ejusdem civitatis episcopus, **461** cum vespertina hora sanus atque incolumis ad lectum redisset, subita et inopinata morte defunctus est.

ΚΕΦΑΛ. ΝΔ'. Περὶ τῆς ταφῆς Βαλεριανοῦ πατρικίου.

Ἰωάννην τὸν μεγαλοπρεπέστατον ἐν ταύτῃ τῇ πόλει γενόμενον ἑπαρχον ποίας ἀληθείας ἀνὴρ ὑπῆρχε, πάντες γινώσκομεν. Οὗτός μοι τοίνυν διηγεῖτο, ὅτι ὁ Βαλεριανὸς ὁ πατρίκιος, ἐν τῇ πόλει τῇ λεγομένῃ Βρίξα γενόμενος, συνέβη αὐτὸν ἐκεῖσε τελευτῆσαι. Ὁ δὲ τῆς αὐτῆς πόλεως ἐπίσκοπος, χρήματα ἐκ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ κομισάμενος, τόπον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρέσχετο, ἐν ᾧ ἔμελλε ταφῇ δοθῆναι. Ὁ οὖν αὐτὸς Βαλεριανὸς πατρίκιος μέχρι γήρως αὐτοῦ τοῦ πάνυ ὀλισθηρῶς ἔζησε, χαλινὸν ταῖς ἀταξίαις αὐτοῦ ἐπιθεῖναι μὴ Βουλόμενος. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ νυκτὶ, ἐν ἣ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐτάφη, ὁ μακάριος Φαυστῖνος ὁ μάρτυς, οὗτινος καὶ ὑπῆρχεν ἡ ἐκκλησία τῷ προσμοναρίῳ ἐπεφάνη, λέγων· Ἀπελθε καὶ εἰπὲ τῷ ἐπισκόπῳ, ἵνα τὰς ὀζούσας

σάρκας, ὥς ἀπέθετο ἐνταῦθα, ῥίψηῒξω, ἐπεὶ, εἰ μὴ τοῦτο ποιήσει, τῇ τριακοστῇ ἡμέρᾳ ἀποθνήσκει. Ταύτην δὲ τὴν ὄρασιν ὁ φύλαξ θεασάμενος ἐφοβήθη τῷ ἐπισκόπῳ ἀπαγγεῖλαι. Πάλιν δὲ ἐκ δευτέρου ὁμοίως χρηματισθεὶς, εἰπεῖν αὐτῷ παρητήσατο. Τῇ δὲ τριακοστῇ ἡμέρᾳ ὁ αὐτὸς **462** ἐπίσκοπος ὑγιῆς ὑπάρχων, πρὸς ἐσπέραν ἐν τῇ κλίνῃ αὐτοῦ ἀνακλιθεὶς, αἰφνιδίῳ καὶ ἀγνώστῳ θανάτῳ ἐτελεύτησεν.

CAPUT LIII. *De corpore Valentini ab ecclesia post mortem projecto.*

Adest quoque in praesenti venerabilis frater Venantius Lunensis episcopus, et magnificus Liberius vir nobilissimus atque veracissimus, qui se scire, suosque homines interfuisse testantur ei rei quam narrant nuper in Genuensi urbe contigisse. Ibi namque, ut dicunt, Valentinus nomine, ecclesiae Mediolanensis defensor, defunctus est, vir valde lubricus, et cunctis levitatibus occupatus, cujus corpus in ecclesia beati martyris Syri sepultum est. Nocte autem media in eadem ecclesia factae sunt voces, ac si quis violenter ex ea expelleretur atque traheretur foras. Ad quas nimirum voces cucurrerunt custodes, et viderunt duos quosdam teterrimos spiritus, qui ejusdem Valentini pedes quadam ligatura strinxerant, et eum ab ecclesia clamantem ac nimium vociferantem foras trahebant, qui videlicet exterriti ad sua strata reversi sunt. Mane autem facto aperientes sepulcrum in

quo idem Valentinus positus fuerat, ejus corpus non invenerunt. Cumque extra ecclesiam quaererent ubi projectum esset, invenerunt hoc in sepulcro alio positum, ligatis adhuc pedibus, sicut ab ecclesia fuerat abstractum. Ex qua re, Petre, collige quia hi quos peccata gravia deprimunt, si in sacro loco sepeliri se faciant, restat ut etiam de sua praesumptione judicentur, quatenus eos sacra loca non liberent, sed etiam culpa temeritatis accuset.

ΚΕΦΑΛ. ΝΕ'. Περὶ τοῦ σώματος Βαλεντίνου δεφένσωρος μετὰ θάνατον ἐκριφέντος τοῦ μνήματος.

Ὁ εὐλαβέστατος ἀδελφὸς Βενάντιος, ὁ τῆς πόλεως Λούνης ἐπίσκοπος, ὁ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος παρὼν, καὶ Λιβέριος ὁ μεγαλοπρεπέστατος ἀνὴρ εὐλαβῆς καὶ ἀληθινὸς ὑπάρχων, οὗτοι ἑαυτοὺς ἅμα τῶν ἰδίων ἀνθρώπων παρεῖναι ἐν τῷ πράγματι λέγουσι περὶ οὗ διηγοῦνται, ὅπερ ἐν τῇ πόλει Γενούας συμβέβηκε. Βαλεντῖνος γάρ τις ὀνόματι τῆς Μεδιολάνων ἐκκλησίας ὑπάρχων δεφένσωρ, ἐκεῖσε ἀπέθανεν, ἀνὴρ σφόδρα μεμολυσμένος, καὶ πάσῃ ἀταξίᾳ ἀσχολούμενος. Τὸ δὲ τούτου σῶμα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Σύρου ἐτάφη. Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ φωναὶ γεγόνασιν, ὥς ὅτι μετὰ βίας ἐκεῖθεν τις ἐξεβλήσκετο. Εἰς δὲ τὰς αὐτὰς φωνὰς δραμόντες οἱ φύλακες, θεωροῦσι δύο τινὰ καὶ φρικώδη πνεύματα τοῦ αὐτοῦ Βαλεντίνου τοὺς πόδας δεσμῶ τινι σφίγγαντα, καὶ ἔξω τῆς

ἐκκλησίας αὐτὸν σύροντα, σφοδρῶς πάνυ κλαίοντα καὶ ὀδυρόμενον. Ἐπὶ δὲ τοῦτο καταπτήξαντες, ἐν ταῖς ἰδίαις κοίταις ὑπέστρεψαν. Πρωΐας δὲ γενομένης, ἀνοίξαντες τὸ μνήμα ἐν ᾧ αὐτὸς Βαλεντίνος ταφεῖς ὑπῆρχεν, οὐχ εὗρον ἐκεῖσε τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἔξω δὲ τῆς ἐκκλησίας ζητήσαντες, εὗρον ἐν ἐνὶ μνήματι τοῦτο ῥιφὲν δεδεμένον τοῖς ποσὶ καθὼς ἐκ τῆς ἐκκλησίας ὑπῆρχε συρέν. Ὅθεν ἐν τῷ πράγματι τούτῳ, Πέτρε, κατανόησον, ὅτι ὧν αἱ ἁμαρτία βαρεῖαι ὑπάρχουσιν, ἐὰν ἐν τοῖς ἱεροῖς τόποις ταφῆναι ἑαυτοὺς ποιήσωσιν, ἔλεγχον τῆς αὐτῶν μολύσεως καὶ κατακρίσεως καταλιμπάνουσι, παρὰ τῶν ἱερῶν τόπων μὴ λυτρούμενοι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τῷ πταίσματι τῆς τόλμης κατηγορούμενοι.

CAPUT LIV. *De tinctoris corpore in Ecclesia sepulto, et postmodum non invento.*

Nam quid quoque in hac urbe contigerit, tinctorum, qui hic habitant, plurimi testantur, quod quidam artis eorum primus, cum defunctus fuisset, in Ecclesia beati Januarii martyris juxta portam sancti Laurentii a conjuge sua sepultus est. Sequenti autem nocte ex eadem sepultura, audiente custode, ejus spiritus coepit clamare: Ardeo, ardeo. Cum vero diu has voces emisisset, custos hoc ejus nuntiavit uxori. Uxor vero illius eos qui diligenter inspicerent artis ejusdem viros transmisit ad ecclesiam, volens cognoscere qualiter ejus corpus esset in sepulcro, de quo talia clamaret. Qui aperientes sepulcrum, vestimenta quidem intacta reppererunt, quae nunc usque in

eadem ecclesia pro ejusdem causae testimonio servantur, corpus vero illius omnino non invenerunt, ac si in sepulcro eodem positum non fuisset. Qua ex re colligendum est quae ultione anima ejus damnata sit, cujus et caro est ab ecclesia projecta. Quid igitur sacra loca sepultis prosunt, quando hi qui indigni sunt ab eisdem sacris locis divinitus projiciuntur?

ΚΕΦΑΛ. Νς'. Περὶ τοῦ σώματος τοῦ βαφέως τοῦ ταφέντος ἐν ἐκκλησίᾳ, καὶ μετὰ τοῦτο μὴ εὐρεθέντος.

Καὶ ἐν ταύτῃ δὲ τῇ πόλει τί συνέβη, πολλοὶ τῶν ἐνθάδε κατοικούντων βαφέων μαρτυροῦσι. Τοῦ πρώτου γὰρ τῆς τέχνης αὐτῶν τελευτήσαντος, ἐν τῇ τοῦ μακαρίου Ἰανουαρίου τοῦ μάρτυρος ἐκκλησίᾳ τῇ οὐσῇ πλησίον τῆς πόρτης τοῦ ἁγίου Λαυρεντίου, τὸ τούτου σῶμα παρὰ τῆς συμβίου αὐτοῦ ἐτάφη. Τῆς δὲ νυκτὸς ἐπελθούσης ἐκ τοῦ μνήματος αὐτοῦ, ἀκούοντος τοῦ φύλακος, τὸ πνεῦμα κράζειν ἤρξατο· Καίομαι, καίομαι. Ἐν ᾧ δὲ ταύτας τὰς φωνὰς ἐπιπολὺν ἔκραζεν, ὁ τῆς ἐκκλησίας φύλαξ τῇ ἐκείνου ἐμήνυσε γυναικί· ἡ δὲ τοῦτο ἀκούσασα, ἄνδρας ἐκ τῆς αὐτῆς τέχνης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπέστειλε, τοὺς ὀφείλοντας περὶ τούτου ἀκριβῶς ἐκζητῆσαι, καὶ ἐν ποίοις τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν τῷ τάφῳ ὑπάρχει, δι' ὃν τοιαῦτα ἔκραζεν. Οἵτινες ἐλθόντες, καὶ τὸ μνῆμα ἀνοίξαντες, τὰ μὲν ἐνδύματα αὐτοῦ σῶα καὶ ἅπτωτα εὔρον· ἅπερ μέχρι τοῦ νῦν ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ διὰ τὴν τοῦ πράγματος τούτου μαρτυρίαν φυλάττονται· τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ παντελῶς οὐχ

εὔρον, ὥς ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ μνήματι οὐκ ἐτάφη. Ἐξ οὗ
πράγματος κατανοῆσαί ἐστιν ἐν ποίᾳ κατακρίσει ἡ ψυχὴ
αὐτοῦ ὑπάρχει, οὗτινος τὸ σῶμα ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἀπερρίφη.
Τί τοίνυν οἱ ἱεροὶ τόποι τοὺς θαπτομένους ἐκεῖσε ὠφελοῦσιν,
ὅταν ἀνάξιοι ὄντες ἐκ τῶν ἱερῶν τόπων θεϊκῶς ρίπτονται;

464 CAPUT LV. *Quid sit quod post mortem
valeat ad absolutionem animas adjuvare; et de
Centumcellensi presbytero; ac de anima Justi
monachi.*

PETRUS. Quidnam ergo esse poterit, quod mortuorum valeat
animabus prodesse?

GREGOR. Si culpa post mortem insolubiles non sunt,
multum solet animas etiam post mortem sacra oblatio hostiae
salutaris adjuvare; ita ut hanc nonnunquam ipsae
defunctorum animae expetere videantur. Nam praedictus
Felix episcopus a quodam vitae venerabilis presbytero, qui
usque ante biennium vixit, et in dioecesi Centumcellensis
urbis habitabat, atque ecclesiae beati Joannis, quae in loco qui
Taurania dicitur sita est, praeerat, cognovisse se asserit quod
idem presbyter in eodem loco in quo aquae calidae vapores
nimios faciunt, quoties corporis necessitas exigebat, lavari
consueverat. Ubi dum die quadam fuisset ingressus, invenit
quemdam incognitum virum ad suum obsequium
praeparatum, qui sibi de pedibus calceamenta abstraheret,

vestimenta susciperet, et exeunti de caloribus sabana praeberet, atque omne ministerium cum magno famulatu perageret. Cumque hoc saepius fieret, idem presbyter die quadam ad balnea iturus, intra semetipsum cogitans, dixit: Viro illi qui mihi solet tam devotissime ad lavandum obsequi ingratus apparere non debeo, sed aliquid me necesse est ei pro munere portare. Tunc duas secum oblationum coronas detulit. Qui mox ut pervenit ad locum, hominem invenit, atque ex more ejus obsequio in omnibus usus est. Lavit itaque, et cum jam vestitus voluisset egredi, hoc quod secum detulerat, obsequenti sibi viro pro benedictione obtulit, petens ut benigne susciperet quod ei gratia charitatis offerret. Cui ille moerens afflictusque respondit: Mihi ista quare das, Pater? Iste panis sanctus est, ego hunc manducare non possum. Ego etenim quem vides, hujus loci dominus aliquando fui, sed pro culpis meis hic post mortem deputatus sum. Si autem mihi praestare vis, omnipotenti Deo pro me offer hunc panem, ut pro peccatis meis intervenias. Et tunc exauditum te esse cognosce, cum huc ad lavandum veneris, et me minime repereris. In quibus verbis disparuit, et is qui homo esse videbatur, evanescendo innotuit quia spiritus fuit. Idem vero presbyter hebdomada continua se pro eo in lacrymis afflixit, salutarem hostiam quotidie obtulit, et reversus post ad balneum, eum jam minime invenit. **465** Qua ex re quantum prosit animabus immolatio sacrae oblationis ostenditur, quando hanc et ipsi mortuorum spiritus a viventibus petunt, et signa indicant quibus per eam absoluti videantur.

Sed neque hoc silendum existimo quod actum in meo monasterio ante hoc triennium reminiscor. Quidam namque monachus, Justus nomine, medicinali arte fuerat imbutus, qui

mihi in eodem monasterio constituto sedule obsequi, atque in assiduis aegritudinibus meis excubare consueverat. Hic itaque languore corporis praeventus, ad extremum deductus est. Cui in ipsa sua molestia frater germanus, nomine Copiosus, serviebat, qui ipse quoque nunc in hac Urbe per eandem medicinae artem temporalis vitae stipendia sectatur. Sed praedictus Justus cum jam se ad extremum pervenisse cognovisset, eidem Copioso fratri suo quia occultos tres aureos haberet innotuit. Quod nimirum fratribus non potuit celari, sed subtiliter indagantes, atque illius omnia medicamenta perscrutantes, eosdem tres aureos invenerunt absconditos in medicamine. Quod mox ut mihi nuntiatum est, tantum malum de fratre qui nobiscum communiter vixerat aequanimiter ferre non valui, quippe quia ejusdem nostri monasterii semper regula fuerat ut cuncti fratres ita communiter viverent, quatenus eis singulis nulla habere propria liceret. Tunc nimio moerore perculsus cogitare coepi vel quid ad purgationem morientis facerem, vel quid ad exemplum viventibus fratribus providerem. Pretioso igitur, ejusdem monasterii praeposito, ad me accersito, dixi: Vade, et nullus ex fratribus se ad eum morientem jungat, nec sermonem consolationis ex cujuslibet eorum ore percipiat; sed cum in morte constitutus fratres exquisierit, ei suus carnalis frater dicat, quia pro solidis quos occulte habuit a cunctis fratribus abominatus sit, ut saltem in morte de culpa sua mentem ipsius amaritudo transverberet, atque a peccato quod perpetravit, purget. Cum vero mortuus fuerit, corpus illius cum fratrum corporibus non ponatur, sed quolibet in sterquilinio fossam facite, in ea corpus ejus projicite, ibique super eum tres aureos, quos reliquit, jactate, omnes simul clamantes: *Pecunia tua tecum sit in perditionem* (**Act. VIII,**

20); et sic eum terra operite. In quibus utrisque rebus, unam morienti, alteram vero volui prodesse fratribus viventibus, ut et illum amaritudo mortis a culpa solubilem faceret, et istos avaritiae tanta damnatio misceri in culpa prohiberet, quod ita factum est. Nam cum idem monachus pervenisset ad mortem, atque anxie se quaereret commendare fratribus, et nullus e fratribus ei applicari et loqui dignaretur, ei carnalis frater cur ab omnibus esset abominatus indicavit. Qui protinus de reatu suo vehementer ingemuit, atque in ipsa sua tristitia e corpore exivit, qui ita est sepultus ut dixeram. **468** Sed fratres omnes eadem ejus sententia conturbati, coeperunt singuli extrema quaeque et vilia, et quae eis habere regulariter semper licuerat, ad medium proferre, vehementerque formidare ne quid apud se esset unde reprehendi potuissent. Cum vero post mortem ejus triginta jam essent dies evoluti, coepit animus meus defuncto fratri compati, ejusque cum dolore gravi supplicia pensare, et si quod esset ereptionis ejus remedium quaerere. Tunc evocato ad me eodem Pretioso monasterii nostri praeposito, tristis dixi: Diu est quod frater ille qui defunctus est in igne cruciatur, debemus ei aliquid charitatis impendere, et eum in quantum possumus, ut eripiatur, adjuvare. Vade itaque, et ab hodierna die diebus triginta continuis offerre pro eo sacrificium stude, ut nullus omnino praetermittatur dies quo pro absolutione illius hostia salutaris non immoletur. Qui protinus abscessit, et dictis paruit. Nobis autem alia curantibus, atque dies evolutos non numerantibus, idem frater qui defunctus fuerat, nocte quadam fratri suo germano Copioso per visionem apparuit. Quem ille cum vidisset, inquisivit, dicens: Quid est, frater, quomodo es? Cui respondit: Nunc usque male fui, sed jam modo bene sum, quia hodie communionem recepi. Quod idem Copiosus

pergens protinus indicavit fratribus in monasterio. Fratres vero sollicite computaverunt dies, et ipse dies exstiterat quo pro eo tricesima oblatio fuerat impleta. Cumque Copiosus nesciret quid pro eo fratres agerent, et fratres ignorassent quid de illo Copiosus vidisset, uno eodemque tempore dum cognoscit ille quid isti egerant, atque isti cognoscunt quid ille viderat, concordante simul visione et sacrificio, res aperte claruit quia frater qui defunctus fuerat per salutarem hostiam evasit supplicium.

**463 ΚΕΦΑΛ. ΝΖ'. Ἑρώτησις, τί ἐστὶν μετὰ
θάνατον τὸ δυνάμενον βοηθῆσαι ταῖς ψυχαῖς,
καὶ περὶ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ ἀπὸ
Κεντουμκέλλων, καὶ περὶ τῆς ψυχῆς Ἰούστου
μοναχοῦ.**

ΠΕΤΡΟΣ. Τί γὰρ οὖν δύναται τὰς τῶν τελευτώντων ψυχὰς
μετὰ θάνατον ὠφελεῖν;

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐὰν τὰ πταίσματα μετὰ θάνατον ἀσυγχώρητα οὐκ
εἰσὶ, πολὺ δύναται ταῖς ψυχαῖς ἡ ἱερὰ προσφορὰ τῆς
σωτηριώδους θυσίας βοηθῆσαι. Ὅθεν τοῦτο πολλάκις καὶ
αὐταὶ αἱ τῶν τεθνεώτων ψυχαὶ ὥφθησαν ἐπιζητοῦσαι, καθὼς
καὶ ὁ προλεχθεὶς Φῆλιξ ὁ ἐπίσκοπος παρὰ τινος πρεσβυτέρου,
πάνυ τῇ ζωῇ εὐλαβεστάτου ἀκηκοέναι λέγει, ὅτι οὗτος ὁ
πρεσβύτερος ἕως προδιετίας ταύτης ζῶν ὑπῆρχε, καὶ ἐν τῇ
περιοικιδεῖ τῆς πόλεως Κεντουμκέλλων κατώκει. Τῆς δὲ

ἐκκλησίας τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τῆς ἐν τῷ τόπῳ τῷ ἐπιλεγομένῳ Ταυρίανα, προτερον προϊστατο. Ὁ τοιοῦτος πρεσβύτερος ἔθος εἶχεν, ὅσάκις ἔχρησε βοήθεια σώματος, ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἐν ᾧ τὰ θερμὰ ὕδατα ποιοῦσι μεγάλην ἀτμίδα, νίπτεσθαι. Ὅπου τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἤγουν ἐν τινι ἡμέρᾳ εἰσελθὼν, εὔρεν ἄνδρα τινὰ ἀγνώριστον ἔτοιμον εἰς τὴν αὐτοῦ ὑπουργίαν. Ὅστις ἐκ τῶν ποδῶν αὐτοῦ τὰ ὑποδήματα ἔσυρε, καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ὑπεδέξατο. Ἐξερχομένου δὲ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν θερμῶν, τὰ σάβανα αὐτῷ ἐπιδέδωκεν, καὶ πᾶσαν ὑπουργίαν μετὰ μεγάλης τιμῆς ἐξετέλεσεν. Ἐν δὲ τῷ πολλάκις τοῦτο γίνεσθαι, αὐτὸς πρεσβύτερος ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἰς τὰ θερμὰ ἀπερχόμενος, ἐν ἑαυτῷ διαλογισάμενος ἐκείνῳ τῷ τοιούτῳ πόθῳ διακονεῖν νίψειν ἄνθρωπον τῷ εἰωθότι, οὐκ ὤφειλον κενὸς ὀφθῆναι. Ἀλλ' εἴτι οὖν δῶρον βαστάσαι αὐτῷ χρεῖα. Δύο οὖν μεθ' ἑαυτοῦ προσφοράς λαβὼν ὁ πρεσβύτερος, ἐπορεύθη. Ἐν ᾧ τόπῳ οὖν παραγενόμενος, αὕθις τὸν ἄνθρωπον εὔρε. Κατὰ δὲ τὸ ἔθος ἐν πᾶσι τὴν ὑπουργίαν ἐπετέλει. Ἐλουσε μὲν καὶ ὡς λοιπὸν ὑπῆρχεν ἐνδύόμενος ἤθελεν ἐξέρχεσθαι, ἅσπερ μεθ' ἑαυτοῦ προσφοράς ἐβάσταζε τῷ ὑπουργοῦντι αὐτῷ ἀνδρὶ εὐλογίας χάριν ἐπέδωκε, παρακαλῶν ἀγάπης χάριν αὐτὸν ὑποδέξασθαι. Ἐκεῖνος δὲ πενθῶν καὶ θλιβόμενος ἀπεκρίθη, λέγων· Ἐμοὶ, πάτερ, ταῦτα διὰ τί παρέχεις; οὗτος ὁ ἄρτος ἅγιος ἐστὶ, καὶ γὰρ φαγεῖν αὐτὸν οὐ δύναμαι. Ἐμὲ γὰρ ὄν θεωρεῖς, ποτὲ τοῦ τόπου τούτου κύριος ὑπῆρχον. Ἀλλὰ διὰ τὰ πταίσματά μου ἐνθάδε κατεδικάσθην. Ἐὰν δέ μοι τί παρασχεῖν θέλῃς, τὸν ἄρτον τοῦτον ὑπὲρ ἐμοῦ τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ προσένεγκαι, καὶ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν μου πρόσευξαι. Τότε δὲ ἐπακουσθῆναι γίνωσκε, ἐὰν ἐπὶ τὸ λούσασθαι ἐλθὼν, ἐμὲ ἐνθάδε μὴ εὔρης. Ταῦτα δὲ εἰπὼν ἀφανὴς γέγονε. Καὶ ὅστις ἄνθρωπος εἶναι ἐθεωρεῖτο, ἀφανὴς γενόμενος, ἐγνώσθη ὅτι πνεῦμα ὑπῆρχεν.

Ὁ δὲ αὐτὸς πρεσβύτερος ἐβδομάδα ἡμερῶν ἑαυτὸν ἐπίμονος ἐν δάκρυσιν ὑπὲρ αὐτοῦ συνέσφιγξε, σωτήριον θυσίαν καθ' ἡμέραν τῷ Θεῷ προσέθυσσε, μετέπειτα εἰς τὰ θερμὰ ὑποστρέψας, οὐδαμῶς αὐτὸν τοῦ λοιποῦ ἐκείσε εὗρεν. **466** Ἐκ τούτου οὖν δείκνυται πόσον ταῖς ψυχαῖς συμβάλλεται ἡ τῆς ἱερᾶς θυσίας προσφορά, ὅποταν ταύτην καὶ αὐτὰ τῶν τεθνεώτων τὰ πνεύματα παρὰ τῶν ζώντων αἰτοῦνται. Καὶ διὰ σημείων μηνύουσιν, ὅτι δι' αὐτῆς τῶν πταισμάτων λυτροῦνται.

Οὐδὲ τοῦτο δὲ παρασιωπῆσαι νομίζω, ὅπερ ἐν τῷ ἐμῷ μοναστηρίῳ πρὸ ταύτης τῆς τριετίας γεγονέναι μέμνημαι. Μοναχὸς γάρ τις, ὀνόματι Ἰοῦστος, τὴν ἱατρικὴν τέχνην ἐπιστάμενος, ὅς μου ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπάρχοντος, καθ' ἐκάστην ὑπουργίαν, καὶ ἐν ταῖς καθημεριναῖς ἀρρώστιας μου εἴωθε καρτερεῖν. Οὗτος τοίνυν πεσὼν ἐν ἀσθενείᾳ σώματος ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἤχθη, ὅς εἶχεν ἀδελφὸν, ὀνόματι Κοπιῶσον, ὅστις ἐν τῇ αὐτῇ ἀσθενείᾳ ἐδούλευε τούτῳ, ὅστις καὶ μέχρι τοῦ νῦν περίεστιν, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, ἐκ τῆς αὐτῆς ἱατρικῆς τέχνης τῆς προσκαίρου ζωῆς τὴν πρόσοδον πορίζεται. Ὁ δὲ προλεχθεὶς Ἰοῦστος ἡνίκα λοιπὸν ἑαυτὸν τῷ τέλει προσεγγίζοντα διέγνω, τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Κοπιῶσῳ ἐδηλοποίησεν, ὅτι κεκρυμμένα τρία τοῦ χρυσοῦ νομίσματα εἶχε. Τοῦτο δὲ τοὺς ἀδελφοὺς παντελῶς λαθεῖν οὐκ ἡδύνατο. Ἀλλὰ ἀκριβῶς περιβλέψαντες πάντα τὰ τῆς ἰατρείας φάρμακα, διερευνήσαντές τε τὰ τρία νομίσματα ἐκεῖ τοῦ χρυσοῦ κεκρυμμένα εὗρον. Ὡς δὲ τὸ τοιοῦτον κακὸν ἐμηνύθη μοι περὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ μεθ' ἡμῶν ἐν τῷ κοινοβίῳ συζῶντος, ὑποφέρειν οὐκ ἡδυνήθην μακροθύμως. Αἰεὶ γὰρ ἡ τοῦ ἡμετέρου μοναστηρίου τάξις ὑπῆρχεν, ἵνα πάντες οἱ ἀδελφοὶ κοινῶς ζήσωσι, μηδὲν δὲ ἴδιον ἔχωσι. Λύπη οὖν

κατασχεθεῖς, διαλογίζεσθαι ἡρξάμην, τί ὄφειλον πρὸς κάθαρσιν μὲν τοῦ ἀποθνήσκοντος, πρὸς ἔνδειγμα δὲ καὶ διόρθωσιν τῶν ζώντων ἀδελφῶν ποιῆσαι. Τὸν τοῦ μοναστηρίου οὖν οἰκονόμον πρὸς με καλέσας, εἶπον αὐτῷ· Ἄπελθε καὶ μὴ ποιήσης τινὰ τῶν ἀδελφῶν προσεγγίσει ἐκείνῳ τῷ τελευτῶντι, μηδὲ λόγον παρακλήσεως ἐκ τοῦ στόματός τινος αὐτῶν ἀκούσῃ. Ἀλλ' ἐὰν πλησιάζων τῷ θανάτῳ τοὺς ἀδελφούς προσκαλέσῃται, ὁ σαρκικὸς αὐτοῦ ἀδελφὸς εἶπῃ αὐτῷ, ὅτι διὰ τὰ τρία νομίσματα ἅπερ ἐν κρυφῇ εἶχες, παρὰ πάντων τῶν ἀδελφῶν ἐβδελύχθης. Ἦτος κὰν ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ περὶ τοῦ πταίσματος τούτου τὸν λογισμὸν αὐτοῦ πικροτάτῃ καταδικάσας μάστιγι, ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἧς ἐποίησε καθαρθῆναι δυνήσῃται. Ἦνίκα δὲ τελευτέσῃ, μὴ θάψετε τὸ σῶμα αὐτοῦ ἔνθα οἱ λοιποὶ ἀδελφῶι θάπτονται, ἀλλ' ἐν τῇ κοπρίᾳ μνημεῖον οἷονδὴποτε ποιήσατε, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ σῶμα αὐτοῦ θάψετε. Τὰ δὲ τρία νομίσματα ἅπερ κατέλιπεν, ἐπάνω αὐτῷ ρίψατε, πάντες ὁμοθυμαδὸν κράζοντες, Τὸ ἀργύριόν σου σύν σοι εἰς ἀπώλειαν, καὶ οὕτως αὐτὸν γῇ σκεπάσατε. Ἐν πᾶσι δὲ τούτοις μίαν μὲν τῷ ἀποθνήσκοντι, ἑτέραν δὲ τοῖς ζῶσιν ἀδελφοῖς ὠφέλειαν γενέσθαι ἠθέλησα· ἵνα ἐκεῖνον ἢ πικρία τοῦ θανάτου ἐκ τοῦ πταίσματος ἐλευθερώσῃ, τούτοις δὲ ὁ φόβος τῆς τοσαύτης κατακρίσεως κωλύσῃ συμμετόχους τοιούτου πταίσματος γενέσθαι. Ὅπερ καὶ γέγονεν. Εἰς γὰρ τὸν θάνατον ὁ αὐτὸς μοναχὸς ἐλθὼν, καὶ σφόδρα συνεχόμενος, ἑαυτὸν τοῖς ἀδελφοῖς παραθέσθαι ἐζήτησεν. Οὐδενὸς δὲ τῶν μοναχῶν πλησιάσαι αὐτῷ καταδεξαμένου, ὁ σαρκικὸς αὐτοῦ ἀδελφὸς ἐμήνυσεν αὐτῷ διὰ τί παρ' αὐτῶν βδελυκτὸς γίνεται, ὅστις παρευθὺς διὰ τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ ἀναιδῶς ἐστέναξεν. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ στεναγμῷ ἐκ τοῦ σώματος ἐξῆλθεν. Οὕτω διετάφη καθὼς διεταξάμην. **467** Οἱ οὖν ἀδελφοὶ πάντες διὰ τὴν

δοθεῖσαν εἰς αὐτὸν ψῆφον, μεγάλως συνταραχθέντες, ἥρξατο ἕκαστος αὐτῶν εἰς μέσον φέρειν τὰ οὐδαμινὰ καὶ ἐλάχιστα πράγματα, ἅπερ αὐτοὺς ἔχειν ὁ τοῦ κοινοβίου κανὼν ἐπέτρεψε πάντοτε, καὶ σφόδρα δειλιάσας μή τι εἰς αὐτοὺς εἶναι, ὅθεν ἐλέγχειν δυνήσονται. Ὡς δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἤδη τριάκοντα ἡμέρα ὑπῆρχον κυκλοῦμεναι, ἥρξατο ἡ ψυχὴ μου συμπαθεῖν τῷ θανέντι ἀδελφῷ, καὶ μεριμνῆσαι μετὰ πόνου τὰ αὐτοῦ βαρέα βάσανα, καὶ εἴτι ὑπῆρχε τῆς λυτρώσεως αὐτοῦ βοήθημα ζητῆσαι. Τότε καλέσαντός μου πρὸς με τὸν αὐτὸν οἰκονόμον τοῦ ἡμῶν μοναστηρίου, ἀλγούμενος εἶπον· Ἀρκετὸν λοιπὸν ὑπάρχει ἐκεῖνον τὸν τελευτήσαντα ἀδελφὸν ἐν τῷ πυρὶ βασανίζεσθαι. Ὀφείλομεν αὐτῷ εἰς ὃ δυνάμεθα δι' ἀγάπην βοηθῆσαι, ἵνα τῆς βασάνου λυτρωθῇ. Ἀπελθε οὖν καὶ ἀπὸ τῆς σήμερον ἡμέρας, μέχρις ἡμερῶν λ' ἀνελλειπῶς ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίαν ἀναίμακτον προσενεχθῆναι ποιήσον, μὴ παραχωρῶν παντελῶς, μήτε μίαν ἡμέραν ἐν ἧ ὑπὲρ τῆς λυτρώσεως αὐτοῦ ἡ σωτηριώδης Ἀ θυσία οὐ προσκομισθῇ. Ὅστις παρευθὺς συνήνεσε, καὶ ἠτοίμασεν. Ἡμῶν δὲ ἕτερα φροντιζόντων, καὶ τὰς κυκλοῦμένας ἡμέρας μὴ ἀριθμοῦντων, αὗτος ὁ ἀδελφὸς ὁ ἀποθανὼν ἐφάνη τῇ νυκτὶ δι' ὀπτασίας τῷ ἀδελφῷ τῷ σαρκικῷ αὐτοῦ Κοπιῳσῳ, καὶ ὥς αὐτὸς ἐώρακεν ἐκεῖνον, ἐρώτησε λέγων· Τί ἐστίν, ἀδελφε, πῶς εἶ; Ὡτινι αὐτὸς ἀπεκρίθη λέγων· Ἔως τοῦ νῦν κακῶς ὑπῆρχον, ἀλλὰ ἤδη νῦν καλῶς εἰμὶ, ὅτι σήμερον κοινωνίαν ἔλαβον. Ὅπερ αὐτὸς Κοπιῳσος ἐν τῷ μοναστηρίῳ πορευθεὶς παρευθὺ τοῖς ἀδελφοῖς ἐμήνυσε. Μετὰ ἀκριβείας δὲ τὰς ἡμέρας οἱ ἀδελφοὶ ἀριθμήσαντες, εὗρον, ὅτι αὕτη ἡ ἡμέρα ὑπῆρχεν, ἐν ἧ ὑπὲρ αὐτοῦ ἡ τριακοστὴ προσφορὰ ἦν πληρωθεῖσα. Ἡγνόει γὰρ καὶ ὁ Κοπιῳσος τί οἱ ἀδελφοὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐποιοῦν, ὁμοίως δὲ καὶ αὐτοὶ τί ὁ Β Κοπιῳσος ὑπὲρ αὐτοῦ ἐώρακεν. Ἐν τῇ αὐτῇ

οὖν ἡμέρα διέγνω καὶ κεῖνος τί οὗτοι ἐποίησαν, οὗτοι δὲ ἔγνωσαν τί ἐκεῖνος ἐώρακεν. Ἄμα συμφωνούμεναι ἢ τε θεωρία καὶ ἡ θυσία τοῦτο φανερώς δείκνυται, ὅτι διὰ τῆς σωτηριώδους θυσίας ὁ ἀπεθαμμένος ἀδελφὸς τῆς βασάνου ἐλυτρώθη.

CAPUT LVI. *De vita et transitu Cassii Narniensis episcopi.*

PETRUS. Mira sunt valde quae audio, et non mediocriter laeta.

GREGOR. Ne nobis in dubium veniant verba mortuorum, confirmant haec facta viventium. Nam vir vitae venerabilis Cassius Narniensis episcopus, qui quotidianum offerre consueverat Deo sacrificium, seque in lacrymis inter ipsa sacrificiorum arcana mactabat; mandatum Domini per cuiusdam sui presbyteri visionem suscepit, dicens: Age quod agis, operare quod operaris, non cesset pes tuus, non cesset manus tua, natali Apostolorum venies ad me, et retribuam tibi mercedem tuam. Qui post annos septem ipso natalitio apostolorum die cum missarum sollemnia peregisset, et mysteria sacrae communionis accepisset, e corpore exivit.

ΚΕΦΑΛ. ΝΗ'. Περὶ ζωῆς καὶ τελειώσεως Κασσίου ἐπισκόπου.

ΠΕΤΡΟΣ. Θαυμαστά εἰσιν ὄντως πάνυ ἅπερ ἀκούω, καὶ οὐ μετρίως εὐφραίνοντα.

Γ ΓΡΗΓΟΡ. Ἵνα δὲ μὴ ἡμῖν εἰς ἀμφιβολίαν ἔλθωσιν οἱ λόγοι τῶν νεκρῶν, βεβαιοῦσι πάντα αἱ πράξεις τῶν ζώντων. Ὁ γὰρ τῇ ζωῇ εὐλαβῆς Κάσσιος ὀνόματι τῆς Νάρνης ἐπίσκοπος, ὃς καθ' ἡμέραν τῷ Θεῷ θυσίαν ἀναίμακτον προσφέρειν εἴωθεν, μετὰ πολλῶν δακρύων δὲ τελῶν τῆς ἱερᾶς θυσίας τὰ μυστήρια, ἔνδον δὲ τοῦ θυσιαστηρίου ὑπάρχοντος αὐτοῦ ἀπόφασιν παρὰ Θεοῦ ἐδέξατο δι' ὀπτασίας τινὸς ἰδίου αὐτοῦ πρεσβυτέρου, λέγοντος· Ἐργάζου, ὅπερ ἐργάζῃ, μὴ παύσῃ ὁ ποῦς σου, μηδὲ ἡ χεὶρ σου. Τῇ γὰρ ἑορτῇ τῶν ἁγίων Δ ἀποστόλων ἐλεύσεις ἐμοὶ, καὶ ἀνταποδώσω σοι τὸν μισθόν σου. Μετὰ δὲ ἑπτὰ ἔτη τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῆς τῶν ἀποστόλων ἑορτῆς, τελειώσας τὰ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας μυστήρια, καὶ τὸ μυστήριον τῆς ἱερᾶς κοινωνίας κοινωνήσας, ἐκ τοῦ σώματος ἐλύθη.

469 CAPUT LVII. *De quodam ab hostibus
capto, cujus vincula oblationis hora
solvebantur; et de Baraca nauta per salutarem
hostiam a naufragio liberato.*

Hoc quoque audivimus, quemdam apud hostes in captivitate positum, et in vinculis religatum fuisse, pro quo sua conjux diebus certis sacrificium offerre consueverat: qui (**Vide hom. 37 in Evang.**) longo post tempore ad conjugem reversus, quibus diebus ejus vincula solverentur innotuit, ejusque conjux illos fuisse dies in quibus pro eo sacrificium offerebat recognovit, et ex alia nobis re quae ante annos septem gesta est certissime confirmatur. Agatho enim Panormitanus episcopus, sicut fideles mihi ac religiosi viri multi testati sunt atque testantur, cum beatae memoriae antecessoris mei tempore jussus esset ut Romam veniret, vim nimiae tempestatis pertulit, ita ut se ex tanto undarum periculo evadere posse diffideret. Nauta vero illius, Baraca nomine, qui nunc ejusdem Ecclesiae clericatus officio fungitur, post navem carabum regebat, ruptoque fune cum eodem carabo quem regebat inter undarum cumulos repente disparuit. Navis autem cui episcopus praeerat, tandem post multa pericula ad Usticam insulam fluctibus quassata pervenit. Cumque die tertio episcopus nautam qui ab eo abreptus in carabo fuerat in nulla maris parte videret apparere, vehementer afflictus mortuum credidit, sed, per obsequium charitatis, unum quod mortuo debebat impendit, ut omnipotenti Deo pro absolutione ejus animae offerre sacrificium victimae salutaris juberet. Quo oblato, restaurata nave, perrexit ad Italiam. Cumque ad Romanum portum venisset, illic nautam reperit quem mortuum putabat. Tunc inopinata exultatione gavisus est, et eum qualiter tot diebus in illo tanto maris periculo vivere potuisset inquisivit. Qui videlicet indicavit quoties in illius tempestatis fluctibus cum eodem quem regebat fuisset carabo versatus, qualiter cum illo undis pleno nataverat, et quoties eo a superiori parte deorsum verso ipse carinae ejus

supersederat; adjungens cum diebus ac noctibus hoc incessanter faceret, jamque ejus virtus funditus ex fame simul et labore cecidisset, quo eum ordine divina misericordia servaverit, indicavit. Etenim quod etiam nunc usque testatur, dicens: Laborans in fluctibus atque deficiens, subito mentis pondere sum gravatus, ita ut neque vigilare me crederem, neque depressus somno essem; et ecce in eodem medio mari me posito, quidam apparuit, qui mihi panem ad refectionem detulit. Quem mox ut comedi, vires recepi, nec longe post navis transiens adfuit, quae me ab illo undarum periculo suscepit, atque ad terram deduxit. Quod scilicet episcopus audiens requisivit diem atque **472** illum fuisse diem reperit quo pro eo presbyter in Usticula insula Deo omnipotenti hostiam sacrae oblationis immolavit.

PETR. Ea quae narras, ipse quoque in Sicilia positus agnovi.

GREGOR. Idcirco credo, quia hoc tam aperte cum viventibus ac nescientibus agitur, ut cunctis haec agentibus ac nescientibus ostendatur quia si insolubilos culpa non fuerint, ad absolutionem prodesse etiam mortuis victima sacrae oblationis possit. Sed sciendum est quia illis sacrae victimae mortuis prosint, qui hic vivendo obtinuerunt ut eos etiam post mortem bona adjuvent, quae hic pro ipsis ab aliis fiunt.

470 ΚΕΦΑΛ. ΝΘ'. Περὶ τοῦ ἀοράτως ἐκ τῶν
σιδήρων λυθέντος, καὶ περὶ τοῦ ναύτου τοῦ ἐκ
τοῦ ναυαγίου σωθέντος.

Καὶ Ε τοῦτο ὅπερ ἀκηκόαμεν, τινὰ ὑπάρχοντα δεδεμένον ἐν τοῖς ἐχθροῖς δι' αἰχμαλωσίας καὶ ἐν δεσμοῖς δεδέσθαι, ὑπὲρ οὗ ἡ σύζυγος [Ms., σύμβιος, hic et infra] ἰδίαις ἡμέραις θυσίαν εἴωθε προσφέρειν. Ὅστις μακρῷ χρόνῳ, ὕστερον εἰς τὴν σύζυγον ἀναστρέφων ἐν αἷς ἡμέραις αἱ ἀλύσεις αὐτοῦ ἐλύοντο, ἐδηλοποίησεν. Ἡ δὲ αὐτὰς εἶναι τὰς ἡμέρας εἴρηκεν, ἐν αἷς ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν προσφορὰν προσέφερε. Καὶ δι' ἑτέρου δὲ ἡμῖν πράγματος τοῦτο ἀσφαλὲς ὑπάρχειν γνωρίζεται πρὸ τῶν ἑπτὰ τούτων γεγονότος χρόνων, καθὼς μοι πιστοὶ καὶ σπουδαῖοι ἄνδρες πλεῖστοι Ζ διηγήσαντο, καὶ μαρτυροῦσιν. Ἦνίκα γὰρ Ἀγάθων ὁ τῆς Πανόρμου ἐπίσκοπος, ὑπὸ τοῦ ὑποδόχου μου ἐν μακαρία τῇ μνήμῃ, ἐν τῷ καιρῷ προσταχθεὶς ἐλθεῖν εἰς τὴν Ῥώμην, ὑπέμεινε βίαν σφοδροτάτης καταιγίδος, οὕτως ἐκ τοσούτου κυμάτων κινδύνου φεύγειν ἀπελπισμένος ἦν. Ὁ ναύτης δὲ αὐτοῦ Βάρακος ὀνόματι, ὃς νῦν τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας τοῦ κλήρου χρᾶται τῇ λειτουργίᾳ, ἐκυβέρνα τὸν κάραβον ὀπισθεν τοῦ πλοίου. Τοῦ δὲ σχοινίου κοπέντος ἅμα τῷ καράβῳ ὃν ἐκυβέρνα ὑψωθεὶς, ἐν τοῖς κύμασιν ἀφανὴς ἐγένετο. Τὸ δὲ πλοῖον ἐν ᾧ ὁ ἐπίσκοπος ὑπῆρχε, μετὰ πολλῆς ἀνάγκης εἰς τὴν νῆσον τὴν λεγομένην Οὔστικαν ἦλθε συντριβὲν ὑπὸ τῆς βίας τῶν κυμάτων. Τρίτης δὲ ἡμέρας παρελθούσης, καὶ ἐν οὐδενὶ μέρει τῆς θαλάσσης τὸν ἀποσπασθέντα κάραβον σὺν τῷ ναύτῃ θεωρήσαντες, σφόδρα ὁ ἐπίσκοπος Η θλιβόμενος, ἐπίστευσεν ἀπολέσθαι καὶ τὸ δῶρον ὅπερ ὥφειλε τῷ τελειωθέντι, ἐδαπάνησε διὰ λειτουργίας, ἐλεημοσύνην, ὅπως τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ ὑπὲρ τῆς διαλύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ προσφέρεσθαι μίαν θυσίαν σωτηρίου· ἣς προσφερομένης, τὸ πλοῖον ἐρρύσθη, καὶ ἐπορεύθη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὡς δὲ ἦλθεν εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν λιμένα, ἐκεῖσε τὸν ναύτην, ὃν τελειωθέντα

ὑπελάμβανεν, εὗρε. Τότε μὴ νοουμένην χαρὰν ἐχάρη, καὶ ἐρώτησε τὸν αὐτὸν ναύτην, πῶς τοσαύτας ἡμέρας ἐν τῷ τοιούτῳ κινδύνῳ τῆς θαλάσσης ζῆσαι ἠδυνήθη. Αὐτὸς δὲ ἀποκριθεὶς, διεσάφησεν πῶς ἐν ἐκείνῳ τῷ κλύδωνι τῶν κυμάτων, συγγεμώσαντος τοῦ καράβου οὐπὲρ ἐκυβέρνηα, κυατῶν (sic) αὐτὸν ἐκολύμβα, καὶ ποσάκις ἐπεγείραντος αὐτοῦ τὴν ἄνω κάτω, ἢ τροπὴ ἐπάνω γέγονεν. Ἐν ὅσῳ δὲ ἡμέρας καὶ νυκτὸς τοῦτο ἀπαύστως ποιῆσαι λοιπὸν, ἢ αὐτοῦ δύναμις διὰ τὴν πείναν ἅμα, καὶ διὰ τὴν κόπον κατέπεσεν. Ποίῳ δὲ τρόπῳ αὐτὸν διεφύλαξεν ἢ τοῦ Θεοῦ φιланθρωπία, ἐδηλοποίησεν, ὅπερ καὶ μέχρι τοῦ νῦν μαρτυροῖ, λέγων· Ἐν τοῖς κύμασι κοπιῶν καὶ ἀγωνιζόμενος, ἄφνω τῷ νῶ ἐβαρήθη, μήτε Θ ὑπὼ κρατούμενος, μήτε πάλιν πιστεύειν με ἀγρυπνήσαι. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ μέσῳ ὑπάρχοντός μου ἐν ἐκστάσει, ἐφάνη τις αὐτῷ ὃς ἄρτον ἔδωκεν αὐτῷ εἰς βρῶσιν, καὶ παρευθὺς ὡς ἔφαγον, δύναμιν ἀνέλαβον. Μετὰ τοῦτο δὲ, οὐ μακρὰν τοῦ πλοίου παρελθόντος παρέστη, ὅστις τοῦ κινδύνου ἐκείνου καὶ τῆς τῶν κυμάτων βίας τοῦτον ἀνείλετο, καὶ εἰς τὴν γῆν ὠδήγησε. Τοῦτο δὲ ὁ ἐπίσκοπος ἀκούσας, ἐζήτησε τὴν ἡμέραν, καὶ 471 εὗρεν ὅτι αὐτὴ ὑπῆρχεν, ἐν ἣ ὁ πρεσβύτερος εἰς Οὔστικαν τὴν νῆσον ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίαν τῆς ἱερᾶς προσφορᾶς τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ ἔθυσεν.

ΠΕΤΡ. Ταῦτα ἅπερ λέγεις, ὑπάρχοντός μου ἐν Σικελίᾳ, πάντα γεγονέναι ἀκήκοα.

ΓΡΗΓΟΡ. Πιστεύω, ὅτι τούτου χάριν οὕτω φανερώς καὶ ἐν τοῖς ζῶσι καὶ τοῖς μὴ γινώσκουσιν αὐτῶν τοῦτο γίνεται, ἵνα πᾶσι τοῖς τοῦτο ποιοῦσι καὶ μὴ γινώσκουσι, δηλωθῇ, ὅτι ἐὰν ἀσυγχώρητα τὰ ἁμαρτήματα οὐκ εἰσὶ, εἰς μεγάλην ὠφέλειαν καὶ κουφισμὸν γενέσθαι τοῖς νεκροῖς δύναται ἢ προσφορὰ τῆς

ἱερᾶς θυσίας. Τοῦτο δὲ γνωστὸν ἔστω, ὅτι ἡ ἱερὰ θυσία ἐκείνους τοὺς νεκροὺς ὠφελεῖ, οἵτινες ἐν τῷ παρόντι βίω ζῶντες, ἐγκρατεῖς ἐκ πονηρῶν ἔργων ἐγένοντο. Ὅθεν αὐτοῖς καὶ μετὰ θάνατον τὰ καλὰ βοηθοῦσιν, ἅπερ ἐνθάδε ὑπὲρ αὐτῶν παρ' ἐτέρων γίνονται.

CAPUT LVIII. *De virtute ac mysterio victimae salutaris.*

Inter haec autem pensandum est quod tutior sit via ut bonum quod quisque post mortem suam sperat agi per alios, agat ipse dum vivit per se. Beatius quippe est liberum exire, quam post vincula libertatem quaerere. Debemus itaque praesens saeculum vel quia jam conspiciamus defluxisse, tota mente contemnere, quotidiana Deo lacrymarum sacrificia, quotidianas carnis ejus et sanguinis hostias immolare. Haec namque singulariter victima (**Grat., de consecrat., dist. 2, § 1**) ab aeterno interitu animam salvat, quae illam nobis mortem Unigeniti per mysterium reparat, qui licet resurgens a mortuis jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur (**Rom. VI, 9**), tamen in semetipso immortaliter atque incorruptibiliter vivens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacrae oblationis immolatur. Ejus quippe ibi corpus sumitur, ejus caro in populi salutem partitur; ejus sanguis non jam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Hinc ergo pensemus quale sit pro nobis hoc sacrificium, quod pro absolutione nostra passionem unigeniti Filii semper imitatur. Quis enim fidelium habere

dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem coelos aperiri, in illo Jesu Christi mysterio angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena coelestibus jungi, unumque ex visibilibus atque invisibilibus fieri?

ΚΕΦΑΛ. Ε'. Περὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἁγίων μυστηρίων τῆς θείας λειτουργίας.

Μετὰ δὲ οὖν τούτων δῆλον καθέστηκεν, ὅτι κρειττοτέρα ὁδὸς αὐτὴ ὑπάρχει, ἵνα ἕκαστος τὸ ἀγαθόν, ὅπερ μετὰ θάνατον αὐτοῦ ἐλπίζει ποιῆσθαι δι' ἄλλων, ποιείτω ἐν ᾧ ζῇ αὐτὸς ὑπὲρ αὐτόν. Μακαριώτερον γάρ ἐστιν, ἐλεύθερόν τινα ἐξελθεῖν, ἢ ἰ μετὰ τὰς ἀλύσεις ἐλευθερίαν ζητεῖν. Ὅφειλομεν τοίνυν τὸν παρόντα αἰῶνα, ὅτι λοιπὸν θεωροῦμεν περιρρέεσθαι, ὅλη τῇ διανοίᾳ ἐξουδενεῖν, καὶ καθημερινὰς θυσίας δακρύων τῷ Θεῷ, καθημερινὰς τε τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ αἵματος προσφορὰς θύειν. Αὐτὴ γὰρ μόνη ἡ θυσία ἐκ τοῦ αἰωνίου θανάτου τὴν ψυχὴν ἐλευθεροῖ καὶ σώζει, ἥπερ ἐκεῖνον ἡμῖν θάνατον τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ μυστηρίου κατασκευάζει. Ὅς ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, οὐκέτι λοιπὸν ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει. Ἀθάνατος δὲ καὶ ἄφθαρτος διαμένων, δι' ἡμᾶς πάλιν θύεται διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερᾶς θυσίας. Ἡ γὰρ αὐτοῦ σὰρξ ἐκεῖσε μερίζεται εἰς τὴν τοῦ λαοῦ σωτηρίαν. Ὅμοίως καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ, οὐχὶ λοιπὸν εἰς χεῖρας τῶν ἀπίστων, ἀλλ' ἐν στόματι πιστῶν ἐκχέεται. Τοῦτο οὖν νοῶμεν, ὅτι διὰ συγχώρησιν καὶ λύσιν ἡμετέραν τὸ πάθος τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀεὶ

μιμεῖται. Τίς γὰρ τῶν πιστῶν δύναται ἔχειν δειλίαν ἐν αὐτῇ τῆς θυσίας ὥρα εἰς φωνὴν τοῦ ἱερέως τοὺς οὐρανοὺς ἀνοίγεσθαι, ἐν ἐκείνῳ τῷ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μυστηρίῳ τοὺς τῶν ἀγγέλων χοροὺς παρεῖναι, τοῖς ἄνω τὰ κάτω κοινωνεῖσθαι, τὴν γῆν σὺν τοῖς οὐρανίοις συμμίγεσθαι, ἐν τι ἐξ ὁρατῶν καὶ ἀοράτων γίνεσθαι;

CAPUT LIX. *De affligendo corde inter sacra
mysteria, et de mentis custodia post
compunctionem.*

Sed necesse est ut cum haec agimus, nosmetipsos Deo in cordis contritione mactemus, quia qui passionis dominicae mysteria celebramus, debemus imitari quod agimus. Tunc ergo vere pro nobis hostia erit Deo, cum nos ipsos hostiam fecerimus. Sed studendum nobis est ut etiam post orationis tempora, in quantum Deo largiente possumus, in ipso animam suo pondere et vigore servemus; ne post cogitatio **473** fluxa dissolvat, ne vana menti laetitia subrepat, et lucrum compunctionis anima per incuriam fluxae cogitationis perdat. Sic quippe quod proposcerat Anna obtinere meruit, quia post lacrymas in eodem mentis vigore permansit. De qua nimirum scriptum est: *Vultusque ejus non sunt amplius in diversa mutati (I Reg. I, 18)*. Quae igitur non est oblita quod petiit, non est privata munere quod poposcit.

ΚΕΦΑΛ. ΞΑ'. Περὶ τοῦ ταπεινοῦ τὴν καρδίαν ἐν τοῖς θείοις μυστηρίοις, καὶ περὶ τῆς τοῦ νοὸς φυλακῆς.

Ἀναγκαῖον δέ ἐστιν ἐν ᾧ ταῦτα πράττομεν, ἵνα ἡμᾶς ἑαυτοὺς
ἐν συντριβῇ καρδίας θυσίαν τῷ Θεῷ προσενέγκωμεν. Τοῦ γὰρ
πάθους τοῦ κυρίου τὰ μυστήρια ἐπιτελοῦντες, ὀφείλομεν
μιμήσασθαι ὅπερ πράττομεν. Τότε γὰρ ἀληθῶς Ἀ ὑπὲρ ἡμῶν
τῷ Θεῷ θυσίαν προσφέρομεν, ὅταν ἡμᾶς ἑαυτοὺς θυσίαν
ποιήσωμεν. Ἀλλὰ σπουδαστέον ἡμῖν ἐστιν, ἵνα ἐν ὧ καὶ
μετὰ τὸν τῆς εὐχῆς καιρὸν, τοῦ Θεοῦ παρέχοντος δύναμιν τὰς
ψυχὰς Μ ἡμῶν ἐν τῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ ἀκμῇ φυλάξωμεν, μὴ
ἔωντες 474 ὑπὸ λογισμοῦ χαυνοῦσθαι, ὡς τοῦτον διαλυθῆναι,
εἰ μὴ ἡ ματαία τοῦ νοὸς εὐφροσύνη διασύρουσα, καὶ ἡ ψυχὴ
ἀπολῇ τὸ κέρδος τῆς κατανύξεως διὰ τὴν περιεργείαν τῆς
ρεούσης μερίμνης. Οὕτω γὰρ, ὅπερ παρὰ τοῦ δεσπότη
ἦτησεν ἡ Ἄννα, κατηξιώθη ἐπιτυχεῖν, ὅτι μετὰ τὰ δάκρυα ἐν
τῷ αὐτῷ φόβῳ τοῦ λογισμοῦ ἑαυτὴν ἐφύλαξε. Περὶ ἧς καὶ
γέγραπται, ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτῆς ὡς συνέπεσεν. Ὅτι οὖν
μὴ ἐπιλαθομένη ἐστὶν ὅπερ ἠῤῥατο, ὡς ἐστέρηται τοῦ δώρου
οὐπερ ἠτήσατο.

CAPUT LX *De relaxandis culpis alienis, ut
nostrae nobis relaxentur.*

Sed inter haec sciendum est quia ille recte sui delicti veniam postulat, qui prius hoc quod in ipso delinquitur relaxat. Munus enim non accipitur, nisi ante discordia ab animo repellatur, dicente Veritate: *Si offers munus tuum ante altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum* (**Matth. V, 23**). Qua in re pensandum est, cum omnis culpa munere solvatur, quam gravis est culpa discordiae, pro qua nec munus accipitur. Debemus itaque ad proximum quamvis longe positum, longeque disjunctum, mente ire, eique animum subdere, humilitate illum ac benevolentia placare, ut scilicet Conditor noster dum tale placitum nostrae mentis aspexerit, a peccato nos solvat, qui munus pro culpa sumit (**Matth. XVIII, 27**). Veritatis autem voce attestante, didicimus quia servus qui decem millia talenta debebat, cum poenitentiam ageret, absolutionem debiti a Domino accepit; sed quia conservo suo centum sibi denarios debenti debitum non dimisit, et hoc est jussus exigi quod ei fuerat jam dimissum. Ex quibus videlicet dictis constat (**De poenis, dist. 4, c. Constat**), quia si hoc quod in nos delinquitur, ex corde non dimittimus, et illud rursus a nobis exigitur quod nobis jam per poenitentiam dimissum fuisse gaudebamus. Igitur dum per indulti temporis spatium licet, dum iudex sustinet, dum conversionem nostram is qui culpas examinat expectat, conflemus in lacrymis duritiam mentis, formemus in proximis gratiam benignitatis. Et fidenter dico quia saluari hostia post mortem non indigebimus, si ante mortem Deo ipsi hostia fuerimus.

ΚΕΦΑΛ. ΕΒ'. Περὶ τοῦ συγχωρεῖν πταίσματα ἐτέρων, ὅπως καὶ τῶν ἀφιέντων συγχωρηθῶσιν.

Τοῦτο δὲ γνωστὸν ἔστω, ὅτι ἐκεῖνος τῶν αὐτοῦ πταισμάτων συγχώρησιν ὀρθῶς αἰτεῖται, ὅστις πρότερον τὰ εἰς αὐτὸν πλημμεληθέντα συγχωρεῖ. Τὸ δῶρον γὰρ οὐ λαμβάνεται, εἰ μὴ πρῶτον τὴν ἔχθραν ἐκ ψυχῆς ἐξωθοῦται, τῆς ἀληθείας λεγούσης· Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἐκεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρον ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὑπάγε, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ Ν δῶρόν σου. Ἐξ οὗ πράγματος νοητέον ἐν τῷ πᾶν τὸ πταῖσμα λύεσθαι ὡς βαρὺ ἐστὶ τὸ πταῖσμα τῆς ἔχθρας δι' οὗ τὸ δῶρον οὐ λαμβάνεται, τοιοῦτον δῶρον ὁ Θεὸς οὐ προσδέχεται. Ὁφείλομεν οὖν τοῖς πλησίον εἰ καὶ ἐκ μήκους ἡμῶν ὑπάρχουσι, νοερῶς συναφθῆναι, καὶ αὐτοῖς μετὰ ταπεινώσεως τὴν ψυχὴν ὑποτάξασθαι, καὶ διὰ καλοθελίαν αὐτοῖς εὐαρεστῆσαι. Ἦνίκα γὰρ ὁ κτίστης ἡμῶν τοιοῦτον τὸν λογισμὸν ἡμῶν ἐν Ξ ἀληθείᾳ τὸ εὐάρεστον ἡμῶν τῆς διανοίας θεωρήσῃ, ἐκ τοῦ ἀμαρτήματος ἡμᾶς λύει, ὅτι δῶρον ὑπὲρ τοῦ πταίσματος λαμβάνει. Φωνῇ δὲ τῆς ἀληθείας μαρτυρούσης ἐμάθομεν, ὅτι ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὅστις τάλαντα δέκα ὥφειλεν, ὡς μετάνοιαν καθαρὰν ἐποίησε, διάλυσιν παρὰ κυρίου εἵληφεν· ἀλλ' ὅτι τῷ συνδούλῳ αὐτοῦ, τῷ ἑκατὸν δηνάρια ὀφείλοντι αὐτῷ τὸ ὀφειλόμενον οὐκ ἀφέθη, καὶ τοῦτό ἐστὶ προσταχθὲν ἀπαιτεῖσθαι, ὅπερ αὐτῷ ὑπῆρχεν ἤδη ἀφιέμενον. Ἐξ ὧν δηλονότι ρηθέντων καθίσταται, ἐὰν μὴ ἐκ καρδίας συγχωρήσωμεν τὰ εἰς ἡμᾶς πλημμεληθέντα, καὶ κεῖνα πάλιν εἰσπραχθησόμεθα, ἅπερ διὰ

μετανοίας συγχωρηθέντα ἐν χαρᾷ ὑπῆρχομεν. Ἐν ὧσ' οὖν καιρὸν ἀνέσεως παρὰ τοῦ κριτοῦ εἰλήφαμεν τοῦ τὰ πταίσματα ἡμῶν ἐτάζοντος, τὴν γὰρ ἐπιστροφὴν ἡμῶν ἐκδέχεται, δάκρυσι τὴν ὁμότητα τοῦ νοῦς κατατήξωμεν, καὶ πρὸς Ὁ τοὺς πλησίους τυπῶμεν χάριν ἀγαθότητος· καὶ πεποιθῶς λέγω, ὅτι σωτηρίου θυσίας οὐ χρῆζομεν, ἐὰν πρὸ τοῦ θανάτου Θεῷ θυσία αὐτοὶ ὑπάρχωμεν.

VARIAE LECTIONES PROLIXIORES, *Quae
brevibus notis comprehendendi non potuerunt,
litteris A, B, Γ, Δ, etc., designatae.*

A Θυσία προσκομισθήσεται παρευθὺς οὖν ἀπελθὼν οὕτω πεποίηκεν ἡμῶν δὲ περὶ πραγμάτων ἐτέρων ἀσχολουμένων καὶ τὰς παρερχομένας ἡμέρας μὴ ἀριθμούντων, αὐτὸς ὁ τελευτήσας ἀδελφὸς ἐν μία νυκτὶ κοπιόσῃ τῷ γνησίῳ αὐτοῦ ἀδελφῷ καθ' ὕπνου ἐφάνη. Αὐτὸς δὲ τοῦτον θεασάμενος ἠρώτησεν αὐτὸν λέγων, ἀδελφε ἐν ποίοις ἐκεῖσε ὑπάρχεις. Πρὸς ὃν αὐτὸς ἀπεκρίθη, ἕως μὲν τοῦ νῦν πάνυ κακῶς ὑπῆρχον. Ἀρτίως δὲ καλῶς ὑπάρχω· σήμερον γὰρ τὴν ἀγίαν κοινωνίαν ἀπέλαβον. Τοῦτο δὲ αὐτὸς κοπιόσος παρευθὺ ἐν τῷ μοναστηρίῳ, etc.

B Περὶ αὐτοῦ κοπιόσος ἐώρακεν ἐν τῷ συνάδειν τὴν ὁπτασίαν τῇ συμπληρώσει τῆς θυσίας. Φανερώς οὖν δέικνυται ὅτι διὰ τῆς σωτηριώδους θυσίας ὁ τεθνηκὼς ἀδελφὸς, etc.

Γ Γρηγόριος. Ὀλίγοι τῶν τελευτησάντων ἐπιστηρίζουσι τῶν ζώντων **475** τὰ ἔργα. Ἵνα μὴ εἰς δειλίαν καταπέσωμεν. Κάσιος γὰρ ὁ τῆς πόλεως Ναρνίας ἐπίσκοπος, ἀνὴρ πάνυ τῷ βίῳ εὐλαβέστατος καθ' ἡμέραν τῷ Θεῷ.

Δ Ἀποστόλων ἔρχη πρὸς με καὶ ἀποδίδωμί σοι τὸν μισθόν σου. Ὅστις μετὰ χρόνους ἑπτὰ ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῆς τῶν ἀποστόλων ἑορτῆς ἐν τῷ ἐπιτελέσαι αὐτὸν τῆς ἁγίας λειτουργίας τὰ μυστήρια, μεταλαβὼν τῆς θείας κοινωνίας, τῶν δεσμῶν ἀπελύθη τοῦ σώματος.

Ε Καὶ τοῦτο δὲ ἀκοῇ παρείληφα περί τινος ἐν αἰχμαλωσίᾳ παρὰ τῶν πολεμίων ὑπάρχοντος καὶ ἀλύσει δεδεμένου, ὅτι ἡ τούτου σύμβιος ἐν ἡμέραις ὠρισμέναις θυσίαν ὑπὲρ αὐτοῦ προσφέρειν εἴωθεν· ὅστις μετὰ χρόνους ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ὑπέστρεψε σύμβιον, ἐν ποίαις ἡμέραις αἱ ἀλύσεις, etc.

Ζ Διηγῆσαντο Ὁ γὰρ ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ προηγησάμενός με (forte μου) πατριάρχης Ἀγάθων, αὐτὸν τῆς πόλεως Πανόρμου ἐπίσκοπον ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐλθεῖν ἐκέλευσεν, ἐν δὲ τῇ θαλάσῃ ἐρχόμενος ἀνάγκην οφοδροτάτην ὑπέμεινεν, ὥστε λοιπὸν ἀπελπίσαι αὐτὸν ἐκ τοῦ κινδυνου τῶν τοσοῦτων κυμάτων διασώζεσθαι. Ναύτης δέ τις ἐκ τῶν σὺν αὐτῷ πλεόντων Βαρακὰς τῷ ὀνόματι ὅστις νυνὶ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας κληρικὸς ὑπάρχει ὅπισθεν τοῦ πλοίου ἐν τῷ καράβῳ συρόμενος τοῦτον ἐκυβέρνα. Τοῦ δὲ σχοινίου, etc.

Ἡ θλιβόμενος νεκρὸν τοῦτον εἶναι ὑπελάμβανε. Διὰ δὲ τῆς ἀγάπης διακονίαν ἦν ὑπὲρ τῶν νεκρῶν χρεωστῇ πεποίηκεν· ὑπὲρ γὰρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ θυσίαν προσενεχθῆναι ἐκέλευσεν. Τούτου δὲ γεγονότος

ἀνακαινίσαντες τὸ πλοῖον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ κατέλαβον. Ἐν τῇ πόλει δὲ πόρτου καταντήσαντες ἐκεῖσε τὸν ναύτην εὗρον ὄνπερ τελευτῆσαι ἐνόμιζον· ἐπὶ δὲ τῷ ἀπροσδοκῆτῳ τούτῳ θαύματι ἀγαλλιασθεὶς ὁ ἐπίσκοπος ἤρατο αὐτὸν ἐπερωτᾶν πῶς τοσαύτας ἡμέρας, etc.

Θ Ὑπνῶ κατενεχθεὶς μήτε πάλιν παντελῶς γρηγορῆσαι δυνάμενος μέσον δὲ τῆς θαλάσσης ὑπάρχοντος αὐτοῦ ἐφάνη τις αὐτῷ ἄρτον εἰς πλησμονὴν κομίσας. Φαγὼν δὲ καὶ ἐμπλησθεὶς δύναμιν ἀνελάβετο. Οὐ μετὰ πολὺν δὲ χρόνον ἐπερχόμενον πλοῖον ἐκ τοῦ κινδύνου καὶ τῆς τῶν κυμάτων, etc.

Ι ἢ μετὰ δεσμοὺς ἐλευθερίαν ζητεῖν· Ὅφείλομεν οὖν τὸν παρόντα κόσμον ὅλῳ τῷ λογισμῷ παροικτρῶσασθαι θεωροῦντες αὐτὸν ἤδη λοιπὸν τὰ λείποντα· καὶ μετὰ δακρύων τῷ Θεῷ καθημερινὰς θύειν θυσίας διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος. Αὕτη γὰρ καὶ μόνη ἡ θυσία ἐκ τοῦ αἰωνίου θανάτου τὴν ψυχὴν ρύεται. Καὶ διὰ τοῦ μυστηρίου τούτου εἰς ἀνάμνησιν ἐρχόμεθα τοῦ θανάτου τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὅστις ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς **476** οὐκέτι λοιπὸν ἀποθνήσκει. Ἀθάνατος δὲ καὶ ἄφθαρτος, etc.

Κ ἀλλ' εἰς τὰ τῶν πιστῶν στόματα ἐκχέεται. Ἐν τούτῳ οὖν κατανοήσωμεν ὅποια ὑπάρχει αὕτη ἡ θυσία, ὅτι διὰ τὴν ἡμετέραν ἀπολύτρωσιν τὸ πάθος τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ πάντοτε μιμεῖται. Τίς δὲ τῶν πιστῶν διστάσαι δύναται ὅτι ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἱερᾶς θυσίας ἐπὶ τῇ τοῦ ἱερέως φωνῇ οἱ οὐρανοὶ ἀνοίγονται ἐν ἐκείνῳ τῷ μυστηρίῳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ οἱ τῶν ἀγγέλων χοροὶ ἐκεῖσε παραγίνονται τὰ ὑψηλὰ μετὰ τῶν ταπεινῶν συμμιγνύμενα, τὰ

ἐπουράνια μετὰ τῶν ἐπιγείων, ἓν τι ἐξ ὁρατῶν καὶ ἀοράτων γινόμενα. Ἀναγκαῖον, etc.

Λ ὑπὲρ ἡμᾶς τῇ (forte ἡ) θυσία προσφέρεται, ὅταν ἡμᾶς ἑαυτοὺς μιμητὰς ποιήσωμεν. Τοῦτο δὲ ἀναγκαίως ἡμᾶς παραφυλάττεσθαι χρή, ἵνα καὶ μετὰ τὸν τῆς εὐχῆς, etc.

Μ ἡμῶν ἐν τῷ αὐτῷ φόβῳ φυλάξωμεν μὴ ἐῶντες ὑπὸ λογισμοῦ χαυνώσεως τοῦτον διαλυθῆναι μηδὲ ματαία τοῦ νοος εὐφροσύνη τοῦτον ὑφαρπασῇ καὶ τὸ κέρδος τῆς κατανύξεως διὰ τὸ ανασφαλὲς τοῦ χαύνου λογισμοῦ ἢ ψυχὴ ἀπολέσῃ. Τοῦ γὰρ καὶ Ἄννα, ὅπερ ἠτήσατο καρπώσασθαι ἠξιώθη. Ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἐν δάκρυσιν δέησιν ἐν τῷ αὐτῷ φρονήματι τοῦ λογισμοῦ ἑαυτὴν διεφύλαξε, etc.

Ν δῶρόν σου. Ἐν τούτῳ οὖν τῷ πραγματι κατανοῆσαι (forte κατανόησον) ὅτι ἐν ὅσῳ πάντα τὰ πταίσματα δι' ἀποδωρᾶς (forte ἀποδόσεως) τοῦ δώρου λύνονται, ποῖον βαρὺ ἀμάρτημα τὸ τῆς μνησικακίας ὑπάρχει, ὅτι διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ δῶρον προσδέχεται. Ὅφείλομεν, etc.

Ξ ἐν ἀληθείᾳ θεάσεται παρευθὺ καὶ ἡμᾶς ἐκ τῆς ἀμαρτίας λύει, τοῦτο τὸ δῶρον ὑπὲρ τῶν πταισμάτων λαμβάνων. Οὕτω γὰρ καὶ τῆς φωνῆς τῆς ἀληθείας μαρτυρούσης ἀκηκόαμεν περὶ τοῦ δούλου τοῦ τὰ μύρια τάλαντα ὀφείλοντος. Ὅτι ἡνίκα εἰς μετάνοιαν ἦλθε, συγχώρησιν τοῦ χρέους παρὰ τοῦ κυρίου αὐτοῦ ἔλαβε. Διὰ δὲ τὸ μὴ συγχωρῆσαι καὶ αὐτὸν τῷ συνδούλῳ αὐτοῦ τὰ ἑκατὸν δηνάρια ἅπερ αὐτῷ ὀφείλει ἐκελεύθη ἀπαιτηθῆναι πάντα ἅπερ ἦσαν αὐτῷ συγχωρηθέντα, διὰ τοῦτο οὖν φανερόν καθίσταται ὅτι ἐὰν μὴ ἐκ καρδίας συγχωρήσωμεν, etc.

Ο πρὸς τοὺς πλησίον ἀγαθότητος χάριτι (forte χάριν) στερεώσωμεν καθοροῦντες ὅτι σωτηριώδους θυσίας μετὰ θάνατον οὐ δεηθησόμεθα ἐὰν πρὸ θανάτου ἡμεῖς αὐτοί θυσία γενώμεθα. Χάριτι καὶ φιланθρωπία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

*Elenchus vocum Graecobarbararum quae in
Dialogorum versione reperiuntur .*

- Ἀδβοκᾶτος, Advocatus, 410.
Ἀκουμβίζειν, accumbere, 279.
Ἄρκα, arca, 171.
Ἄρκλα, arcula, 187.
Δηνάριον, denarium, 430.
Δηφένσωρ, *vel* δεφένσωρ, defensor, 170, 247.
Δεοῦσδεδιτ, Deusdedit, 419.
Ἰλλούστριος, illustris, 318.
Καβούλιον, cubiculum, 282.
Καλίγιον, caliga, 158.
Κάμπος, campus, 287.
Κανδῆλαι, candelae, 174.
Κάραβος, carabus, 470.
Κάστρον, castrum, 367.
Κέλλη, *et* κελλίον, cella, 166, *et saepe alias*.
Κοδίμεντα, condimenta, 279.
Κόμης, comes, 158.
Κωμονιτόριον, commonitorium, 295.

Κουνκόδεος, Cumquodeus, 410.
Κουριάλιος, curialis, 422.
Λάκκος, lacus, 222.
Μανσιωνάριος, mansionarius, 334.
Μανούβριον, manubrium, 223.
Ματρώνη, matrona, 194.
Μηλώτη, melote, 226.
Μίλια, millia, *seu* miliaria, 230.
Νοτάριος, notarius, 295.
Νούμερος, numerus, 427.
Ὀπτίων, Optio, 427.
Ὅρδινος, ordo, 363.
Οὐγκία, uncia, 327.
Ὀψίκιον, obsequium, 399, 250.
Πατρίκιος, Patricius, 411.
Πιγμεντάριος, pigmentarius, 431.
Πόρτα, porta, 462.
Πραιδεύειν, praedari, 366.
Ρεγεὼν, regio, 323.
Ρῆξ, rex, 323, *et passim*.
Σάβανον, sabanum, 319.
Σάβουρος, vacuus, a saburra, 158.
Σάγιον, sagum, 234.
Σίνδων, sindon, 194.
Σκάμνιον, scamnum, 162.
Σκρίνιον, scrinium, 182.
Τρίβουνος, tribunus, 323.
Φαμίλια, familia, 230, 419.
Φλαγέλλιον, flagellum, 282.
Φλάσκιον, flasco, 246.

Alia fortasse studioso inter legendum occurrent.